ଚନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ଧାର

(କାବ୍ୟ)

ପ୍ରଣେତା

ଶ୍ରୀ ନୀଳାଦ୍ରି ଦତ୍ତ

ଡାକ୍ତର, ଜାନୁଗଞ୍ଜ, ଭଦ୍ରକ ।

ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ ମହେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଦତ୍ତ

(ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ)

୧୯୩୪

CHANDRODDHARA

BY

Dr. NILADRI DUTT

JANUGANJ,

BHADRAK

Published by

MAHENDRA PRASAI DUTT.

Rs. 1 / 8 /-

ମୂଲ୍ୟ ଠ ୧୮ ମାତ୍ର

PRINTED BY

Lakshmi Kanta Mahapatra B. A.

GOPINATH PRESS

BHADRAK

Digitized by srujanika@gmail.com

Dr N DUTTA

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁରୀ ସାମନ୍ତ କଲେଜର ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଫେସର
ଶ୍ରୀ କାହ୍ନୁ ଚରଣ ମିଶ୍ରଙ୍କର
"ସାହିତ୍ୟ ସମୀକ୍ଷା"ର ମନ୍ତବ୍ୟ—ପୃ୩୭୨ଷ୍ଠା

………ରାଧାନାଥଙ୍କ ପରେ କବି-ନୀଳାଦ୍ରି ଦତ୍ତହିଁ ମହାକାବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଅଛନ୍ତି । କବିଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ଧାରକୁ ଏକ ମହାକାବ୍ୟ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଏହି କାବ୍ୟ ନିଜର ମୌଳିକ ଶ୍ରୀରେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ । ଏହାର ଭାଷା ଓ ଭାବ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏ କାବ୍ୟ ଉଦ୍ଦୀପନା ମୂଳକ । ଏଥିରେ ମହାକାବ୍ୟର ସକଳ ପ୍ରକାର ଲକ୍ଷଣ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଲକ୍ଷଣରେ ଏହାର ସନ୍ଦର୍ଭ ପରିପୂର୍ତ୍ତି ଲାଭ କରନ୍ତି………

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂମିକା

ମହାଭାରତର ଦ୍ରୋଣପର୍ବ ଅନ୍ତର୍ଗତ 'ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ' ଆଖ୍ୟାୟିକା ଅବଲମ୍ବନରେ **ଚନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ଧାର** କାବ୍ୟ ଲିଖିତ । ଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ଶାପଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ-ପୁତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁ ରୂପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଓ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ସପ୍ତରଥୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇ ପୁନର୍ବାର ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକକୁ ପ୍ରୟାଣ କରିବା କଥା ସର୍ବଜନ ବିଦିତ ।

ଏ କାବ୍ୟର ନାମ 'ଅଭିମନ୍ୟୁବଧ' ନ ହୋଇ 'ଚନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ଧାର' ହେବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟଟି ପାଠ କଲେ ଜଣାପଡ଼ିବ । କବି ଏଥିରେ କେବଳ ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାକୁ ଆବଦ୍ଧ ନ ରଖି ସ୍ୱକୀୟ ସୁଲଭ ଉଚ୍ଚ ଓ ବହୁମୁଖୀ କଳ୍ପନାର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ-ଚିକିତ୍ସାଜୀବୀ । ନୀରସ ରସାୟନଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାରର ମଧ୍ୟରେ ବୁଡ଼ିରହି ଏ ଭଳି ସରସ, ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଗନ୍ଧ ମାନସ-କୁସୁମ ଦ୍ୱାରା ବାଣୀ ଆରାଧନା କରିବା, ତାଙ୍କ ଭଳି ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଯେପରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ସେହିପରି ଗୌରବାତ୍ମକ ।

ଚନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ଧାରର ଛନ୍ଦ ପ୍ରଧାନତଃ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ହେଲେ ମଧ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସର୍ଗ ମିତ୍ରାକ୍ଷର । ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ସର୍ଗମାନଙ୍କର ଭାଷା ଟିକିଏ କଠିନ ହୋଇଅଛି ସତ୍ୟ ମାତ୍ର କବି ଯେଉଁପରି ଉଚ୍ଚ ଭାବ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱାଦିର ଅବତାରଣା କରିଅଛନ୍ତି, ତହିଁରେ ଭାଷା ସରଳ କରିବା ଅତୀବ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ।

ମିତ୍ରାକ୍ଷର ସର୍ଗ ଗୁଡ଼ିକ ଅତୀବ ମନୋରମ ଓ ସୁଖପାଠ୍ୟ । ମୋ ବିଚାରରେ କବିଙ୍କର କଳାକୁଶଳତା ତହିଁରେ ଅଧିକ ଫୁଟି ଉଠିଛି ।

ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ଧାରର କବି ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ବୋଧହୁଏ ଉତ୍କଳର ଆଧୁନିକ କବି ଜଣେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଛଡ଼ା ଏପରି ନିପୁଣତା କେହି ଦେଖାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ମଧୁର ଓ କରୁଣ ରସ ବିକାଶରେ କବି ଯେତିକି କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି, ବୀର ଓ ଭୟାନକ ରସ ସୃଷ୍ଟିରେ ତାଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ ଅଧିକ । ମନେହୁଏ ଏହାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ଧାର କାବ୍ୟର ବିଶେଷତ୍ୱ ଓ ଏଥିରେହିଁ ତାଙ୍କର ବହୁମୁଖୀ ଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ମିଳେ ।

ଯାହାହେଉ ଜଣେ ପ୍ରତିବେଶୀ ଡ଼ାକ୍ତର ଭାଇଙ୍କୁ ବାଗ୍‌ଦେବୀଙ୍କର ସେବକ ରୂପେ ପାଇ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ; ଆଶାକରେଁ ତାଙ୍କର ଐକାନ୍ତିକୀ ସାଧନା ଜୟଶ୍ରୀ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଦିନକୁଦିନ ଉତ୍କଳ ଭାରତୀ-ଭଣ୍ଡାର ନାନା ରତ୍ନରାଜିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଥିବ । ଇତି

ଭଦ୍ରକ } ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଉ ସବୁ ପୂଜ୍ୟ ମୋର ଗୁରୁ ଦୁଇ ଜଣ

ଉତ୍କଳେ ରାଧାନାଥ, ଗୌଡ଼େ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ

ନିଜକଥା

ମୁଁ ଜଣେ ଚିର ପ୍ରବାସୀ—ପୁଣି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଅଧିକ ଦିନ ଅବସ୍ଥାନ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟେନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ଚନ୍ଦ୍ରହାରର ମୁଦ୍ରଣ ବିଷୟରେ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରେସ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ପ୍ରୁଫ ସଂଶୋଧନାଦି ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ି ମୋତେ ଯତ୍ପରୋନାସ୍ତି ବେଗ ପାଇବାକୁ ହୋଇଛି । ଶେଷେ ମୋର ପୂର୍ବପରିଚିତ ପ୍ରତିବେଶୀ, ବାଗୁରାଇ ଏମ୍ ଇଃ ସ୍କୁଲର ହେଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀମାନ୍ ମାଗୁଣି ଲେଙ୍କାଙ୍କ ଯତ୍ନ ଓ ଆନୁକୂଲ୍ୟରୁ ବହି ଖଣ୍ଡିକ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ପାରିଲା । ଏ ନିମନ୍ତେ ସେ ମୋର ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ ଓ ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ ଭାଜନ ।

ଏଥିରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ମୁଦ୍ରା ପ୍ରମାଦାଦିର ଦୋଷ ରହି ଗଲା ସେ ସକାଶେ ମୁଁ ସୁଧୀ ପାଠକବର୍ଗଙ୍କ ଠାରେ କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷା କରୁଅଛି । ଇତି ।

ଶ୍ରୀ ନୀଳାଦ୍ରି ଦତ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଁ

ଚନ୍ଦ୍ରୋଦ୍ଧାର

ଆହ୍ୱାନ ।

ଅୟି ମା ସାରଳେ, ଦେବି, ଉତ୍କଳ ଭାରତି !
ଡାକେ ତୋ ଅଧମ ସୁତ ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦେ ।।
ମନ ପ୍ରାଣ ଏକ କରି ଶ୍ରୀପଦ ପଙ୍କଜେ
ଅମର ବାଞ୍ଛିତ ନର-କବି-ସେବ୍ୟ ଯାହା;
ସେ ପଦେ ମାଗଇ ଭିକ୍ଷା, ସୁଲଳିତ ତାନେ,
ଝଙ୍କାରୁ ବାରେ ତୋ ବୀଣା ମୃଦୁ କଣ୍ଠେ ମୋର,
କବି-କଣ୍ଠ-ବିହାରିଣୀ ଅଟଇ ଯେ ସଦା ।
ଦେଖନ୍ତୁ ଭାରତବାସୀ ଯେ ଯାହା କରଇ
ବାଞ୍ଛା, ସେ ବରଦା ପଦେ ହୁଅଇ ତା ବାଞ୍ଛା
ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଘୁଞ୍ଚୁ ତାଙ୍କ ମନୋଭ୍ରମ, ନୁହଇ ତୋ
ଶ୍ରୀପଦ-ପଙ୍କଜ ଏକା ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପାଇଁ,
ସର୍ବ-କଣ୍ଠ-ବିହାରିଣୀ ତୋ ବୀଣା ହୁଅଇ
ନିର୍ମଳା, ଅଚଳାଭକ୍ତି ବିଶ୍ୱାସର ବଳେ ।
ହଉଁ ଦୃଢ଼ତର ହେଉ ବିଶ୍ୱାସ ତାଙ୍କର,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟତେ ବହ୍ନି ଯଥା ଦ୍ରବୀଭୂତ;
ପ୍ରଧାବିତ ହେଉ ଭକ୍ତି ଶ୍ରୀପଦେ ତୋହର,
ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ସ୍ରୋତ ଯଥା ଅମ୍ବୁଧି ଚରଣେ,
ବନ୍ଧିବା ଆଶାରେ ଧାଏଁ ସତତ ସବେଗେ ।

କୃପାମୟି ଜନନି ଗୋ ସନ୍ତାନ ବତ୍ସଳେ !
କଳ୍ପନା ବିହୀନ ହୋଇ କରିଛି ବାସନା,
କବି-କଳ୍ପନା-ନିର୍ମିତ କାବ୍ୟକୁଞ୍ଜୁଁ ତବ
ପୁଷ୍ପ ତୋଳି ମାଳା ଗୁନ୍ଥି, ପିନ୍ଧାଇବି ବୋଲି
ମାତୃଭୂମି ଗଳେ; ତେଣୁ ମାଗଇଁ ମା ପଦେ,
ଶିଶୁ ଯଥା ଜନନୀକୁ ଯାଚେ କ୍ରୀଡ଼ନକ,
ଦିଅ ମା ଦିଅ ମା ଦାନେ ଦାନ-ଦୟାମୟି !
ଦୟାବନ୍ତ ଧରାପାତ ଶୁଷ୍କ ପୁଷ୍ପ କଳି ।
ପ୍ରବଳ ବାସନା ମନେ ବର୍ଣ୍ଣିବାକୁ ମାଗୋ !
ପବିତ୍ର ପୀୟୂଷ କଥା ଶ୍ରୀମହାଭାରତେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭଗିନେୟ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଆତ୍ମଜ—
ମହାବୀର ଅଭିମନ୍ୟୁ କି କୌଶଳେ ରଣେ
ନ ପୂରୁଁ ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷ କିଶୋର ବୟସେ
ଭେଦିଥିଲେ ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ଯୁଦ୍ଧ ଗୁରୁଭୂତ,
ନ ଜାଣନ୍ତି ଭେଦ ଯାହା ପାର୍ଥ ବିନା କେହି ।।
କି କୌଶଳେ ସପ୍ତରଥୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଆଦି
ବଧିଲେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ନୀତି ଅନ୍ୟାୟ ସମରେ
ବଧାନ୍ତେ ମହାତ୍ମା ପୁଣି ଚଳିଲେ କିରୂପେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମର ଯାମୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକେ, ଶାପଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ
ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ କର୍ମଫଳ ଆସିଥିଲେ ଯହିଁ ।
ଦୃପ୍ତ ବାସନା ରହି ଜିହ୍ୱାରେ ମୋହର
ବର୍ଣ୍ଣିଲ ଯେରୂପେ ମହାକବି ବ୍ୟାସ କଣ୍ଠେ
ଋଷି କୁଳର୍ଷଭ, ଗୁରୁ ଛନ୍ଦେ ଗାଇଲେ ଯେ
ଜାହ୍ନବୀ ପୁଳକେ; ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅମର ସମ୍ପଦ,
ପବିତ୍ର-ପୀୟୂଷ-ବର୍ଷୀ-ଭାରତ, ଭାରତେ,
କଳି-କଲୁଷ-ତାମସ ନାଶୀ ଶଶୀରୂପୀ ।
ହେ ମାତଃ ! ସାରଦେ ଦିଅ ମୋତେ ସେ ଶକତି
ଯାଁ ପ୍ରଭାବେ ମହାମୂର୍ଖ*କାଳିଦାସ ଅନ୍ଧ
ମହାକବି ନାମେ ଖ୍ୟାତ ସାରା ଭୂମଣ୍ଡଳେ;
ତେଣୁ ମୋ ଲେଖନୀ ଆଜ ତୋ ଶବଦ ଶୁଣି,
ଶୁଣୁଥିଲେ ପୂର୍ବକାଳେ ଯେରୂପେ ଋଷିଏ
ଆକାଶର ଦୈବବାଣୀ ପାଇ ଦିବ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣି,
ଲେଖୁଥିଲେ ମହାକାବ୍ୟ ଶ୍ରୁତି ସ୍ମୃତି ଆଦି
ଆର୍ଯ୍ୟଜ୍ଞାନ-ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଫଳିତ ମୁକୁର,
ଯା ଲାଗି ପ୍ରାଚୀନା ମାତା ପ୍ରାଚୀ ପ୍ରଦେଶର,
ପ୍ରତୀଚୀ-ପ୍ରଦେଶ-ଜ୍ଞାନ ଜନୟିତ୍ରୀ ଚିର ।।

କୌରବ ସଭା ।

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ ।

କ୍ଷତ୍ର-କୁଳୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ରବି ମହାବୀର ଭୀଷ୍ମ,
ପଡ଼ନ୍ତେ ସଂଗ୍ରାମେ ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ,
କୌରବ-ପାଣ୍ଡବ-ଭାବି-ଭାଗ୍ୟ-ପରୀକ୍ଷାର,
ଜନ୍ମାନ୍ଧ-ଜୀବନ-ଧନ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
ଭଗ୍ନ ମନୋରଥେ କହେ "କି ହେବ କି ହେବ !
କିଏ ବାନ୍ଧି ଆଣି ଦେବ ଦୁଷ୍ଟ ଯୁଧିଷ୍ଠିରେ
ମୋ ମନ ବାସନା ଏବେ କରିବ ପୂରଣ ।
କିଏବା ତାରିବ ହାୟ ଏ ଘୋର ସଙ୍କଟ
କାଳରୂପୀ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତୁଁ ଦାରୁଣ, ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ;
ନାବିକ ଆତଙ୍କ ଯଥା ତରୀ ମଗ୍ନ ଦେଖି,
ଅତଳ ଅନନ୍ତାର୍ଣ୍ଣବେ ତରଙ୍ଗ ସଙ୍କୁଳେ ।"
ସଭାମଧ୍ୟେ ଶୂର ବୃନ୍ଦ ଦ୍ରୋଣ କର୍ଣ୍ଣ ଆଦି
ପାଣ୍ଡୁର ନିଷ୍ପ୍ରଭ ପ୍ରାୟ କଳେବର କାନ୍ତି-
ମଳିନ ନିର୍ବାଣ ଯଥା ରବି ଗ୍ରହପତି,
ରାହୁ ଯେବେ ଗ୍ରାସେ ତାଙ୍କ ରଥ ଶୂନ୍ୟ ପଥେ;
କିଅବା ତାରକା ପତି ନିଶାନ୍ତେ ପ୍ରଭାତେ
ହୁଏ ହୀନପ୍ରଭ ଯଥା ନବ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟେ;
ବିଷଣ୍ଣେ ସଭାରେ ସର୍ବେ ବସିଛନ୍ତି ମୌନେ ।
ସଭାମଧ୍ୟୁଁ ଉଠି ତହୁଁ କହଇ ସଦର୍ପେ
କର୍ଣ୍ଣ, ସୂର୍ଯ୍ୟସୁତ ଶତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମତେଜ
"କିପାଇଁ ହେ କୁରୁପତି ବୃଥା କର ଭୟ,
ନାହାନ୍ତି କି ବୀର ଆଉ ଭୀଷ୍ମ ବୀର ସୁତ,
ରତ୍ନଗର୍ଭା ବୀର-ପ୍ରସୂ ଭାରତ ମାତାର;
ହେଲକି ଅବୀରା ମାତା ଭୀଷ୍ମ ବୀର ବିନା ?
ଚିର ଲୀଳା-ଭୂମି ଯାହା ଶୂର ସିଂହଙ୍କର;
ଗରବିଣୀ ଯାହା ଲାଗି ଅଖିଳ ଭୂତଳେ,
ନୋହିଛି ନୋହିଛି କେବେ ନୋହିବ ନୋହିବ
ବୀର ଶୂନ୍ୟ ମାତା ଅଙ୍କ ଏହି ଧରା ତଳେ,
ଯଦବଧି ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ଚଳିବେ ।
ଥିଲେ ଭୀଷ୍ମ ପିତାମହ ସ୍ଥବିର, କୃପାଳୁ,
ନ ଯୁଝିଲେ ଉପରୋଧେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ।
ହେ କୌରବ ନାଥ! ଚିତ୍ତେ ନ କର ଭାବନା,
ପୂରାଇବି ମନସ୍କାମ କଲି ଏହି ପଣ,"
(ଦେବେନ୍ଦ୍ର, ପ୍ରଦତ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ଏକାଘ୍ନୀ ଉଦ୍ଭାସି
କୁଣ୍ଡଳ ଉଲ୍କା ସମ ଉଗ୍ର ଜ୍ୟୋତିଃ-ରାଶି
ଅସହ୍ୟ ନୟନେ ତେଜ ତୀବ୍ର ଜ୍ୟୋତି ଯୋଗୁଁ
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ଯେତେକ୍ଷେ ନିଦାଘ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ)

* କଥିତ ଅଛି କାଳିଦାସ ମୂର୍ଖ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସାରଦାଙ୍କ ବରରେ କବି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏକା ମୁଁ କରିବି ଯୁଦ୍ଧ, ନାଶିବି ସବଂଶେ,
ପାଣ୍ଡୁକୁଳେ ଧର୍ମ ଭ୍ରଷ୍ଟ ଧର୍ମ ପୁତ୍ର ଆଦି,
କୁଳେ ନ ରହିବେ କେହି ଜଳ ଦେବା ପାଇଁ;
ଅପାଣ୍ଡବା ହେବ ଧରା, ମହା ଶୂନ୍ୟେ ତାଙ୍କ
ନାମ ଯିବ ମିଶି, ଯଥା ସାଗର ଗରଭେ
ମିଳେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳସ୍ରୋତ; ଦେଖିବ ଜଗତ,
କି ଅତୁଳ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଧରେ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର କର୍ଣ୍ଣ,
କୁରୁ ଅନ୍ନ-ଜାତ-ରକ୍ତ ପ୍ରବହେ ଯା ଦେହେ ।”
ଆକର୍ଣ୍ଣ ବିସ୍ତୃତ ଚକ୍ଷୁ କର୍ଣ୍ଣ ବୀରଙ୍କର
ତରୁଣ ବଦନ ହେଲା ଆରକ୍ତ ବରଣ,
ତରୁଣ ଅରୁଣ ଯଥା ନିଶାନ୍ତେ ପ୍ରଭାତେ;
ଲୋହିତ ଲୋଚନୁଁ ସ୍ଫୁରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜ୍ୟୋତିଃରେଖା,
ସ୍ଫୁରେ ଅଗ୍ନି କୁଣ୍ଡୁ ଯଥା ଅନଳ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ,
କମ୍ପିଲା ସେ ସଭାସ୍ଥଳ, କର୍ଣ୍ଣ ଭୀମ ରବେ,
କମ୍ପେ ବଜ୍ର ରବେ ଯଥା ଦିଗନ୍ତ ପଟଳ,
ଘନଘଟା କରି ଯେବେ ଘନ ଆଚ୍ଛାଦଇ,
(ଅବରୋଧି ରବିକର ଶୂନ୍ୟ ପଥ ନଭେ ।
କମ୍ପା ବନଭୂମି ଯଥା ଭୀଷଣ ହୁଙ୍କାରେ
ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷର, କଣ୍ଠ-ଅରି ପଶୁକୁଳେଶ୍ୱର ।
ସଭାସ୍ଥ ଇତର ଜନେ ଶୁଣି ସେ ବଚନ,
ଉତ୍ତେଜିତ, ଉତ୍ସାହିତ ହୃଦ୍ୟ ସୁଜନଙ୍କର,
ପ୍ରଶଂସି କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ, ସବେ ହେଲେ କୁହାକୁହ,
ନିଶ୍ଚେ ଏ ସାଧିବେ କାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣି ମହାରଥୁ,
ସେନାପତି ପଦେ ଯେବେ ହୋଇବେ ବରଣ ।
ଡମ୍ବରୁ ନିନାଦ ଶୁଣି କାଳଫଣୀ କେବେ,
ରହିଛି ବିବରେ କାହିଁ ଅଳସ ସ୍ୱପନେ ?
ବୀର ମୁଖୁଁ ବୀର ରସେ, ବୀର ତର୍କ ଶୁଣି,
ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେଲା ଗାତ୍ର ବୀରବୃନ୍ଦଙ୍କର,
ବଂଶଜ ବଧି ସର୍ବେ ଦନ୍ତେ ଓଷ୍ଠ ଚାପି
କୋଦଣ୍ଡ ସ୍ଥାପିଲେ ହସ୍ତ ଦମ୍ଭେ ଶାରକେଶେ(୧),
ନିଷ୍କାଶିଲେ ଅସି କେବା ଟଙ୍କାରିଲେ ଧନୁ,
ବୀରପଦ୍ମରେ ଯଦା କଟି-ସ୍କନ୍ଧ ଶୋଭି ।
ବକ୍ଷୋଦେଶେ ଆଘାତିଲା ହୃତ୍ପିଣ୍ଡ ସବେଗେ,
ଦ୍ରୁତୁଁ ଦ୍ରୁତତର ରକ୍ତ ହେଲା ପ୍ରବାହିତ,
ଧମନୀରୁ ଧମନୀକୁ କ୍ଷୁଦ୍ରୁଁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର
ଉତ୍ତେଜକ ସୁରାପାନେ ମତ୍ତ ହେଲାପ୍ରାୟେ
ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ସର୍ବ ବୀରେନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳୀ,
ଜୀବନ ମଣିଲେ ତୁଚ୍ଛ ଝାସିବାକୁ ସର୍ବେ,
ଇଚ୍ଛିଲେସେ ମହାହବେ ଅନଳ ସଦୃଶ,
ଝାସଇ ଅନଳେ ଯଥା ପତଙ୍ଗ ଉଦ୍ବେଗେ
ଅଗ୍ନି କୁଣ୍ଡ ଜ୍ୟୋତି ଦେଖି ଆତ୍ମହରା ହୋଇ ।
ସେ ଆଶ୍ୱାସ ବାଣୀ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣ ବୀରଙ୍କର,
କ୍ରୂରମତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଦୁଷ୍ଟ ଶିରୋମଣି,
ଭରସା ପାଇଲା କିବା ଅକୂଳ ସମୁଦ୍ରେ,
ପାଇଣ ସେ ଜଳେ ତରୀ ଜୀବନ-ରକ୍ଷିଣୀ,'
କହିଲା, "ହେ ବୀରକର୍ଣ୍ଣ ! କର୍ଣ୍ଣଧାର ରୂପୀ
ତୁମ୍ଭେ ଜିନାଅଛ ଏହି ସମର ସାଗରେ,
ତୁମ୍ଭ ବିନା କେ ରଖିବ ମୋତେ ଏ ସଙ୍କଟେ,'
ବରିବି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚେ ସେନାପତି ପଦେ
ଆଜ କ୍ଷଣେ, ମନୋବାଞ୍ଛା କର ମୋ ପୂରଣ;
ବିନାଶି ପାଣ୍ଡବ-ବଂଶ ଭାରତୁଁ ସମୂଳେ,
ହିଂସା ଅଗ୍ନି ନିର୍ବାପିତ କର ମୋ ହୃଦୟୁଁ,]
ଶାନ୍ତିବାରି ସିଞ୍ଚି ଦଗ୍ଧ ଅଶାନ୍ତ ଜୀବନେ” ।
ମହାମତି କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୂରତି
ଏତେବେଳ ଯାଏ ସେହି ଥିଲେ ସ୍ଥିର ଭାବେ,
ସ୍ଥିର ହିମାଳୟ ଯଥା ଘୋର ପ୍ରଭଞ୍ଜନେ,
ଉଠନ୍ତେ ସଭାରୁ ସର୍ବେ ହୋଇଲେ ସ୍ତବଧ;
ଭୀମ ଝଟିକାନ୍ତେ ଧରା ସ୍ଥିର ହେଲା ପ୍ରାୟେ ।
କହିଲେ "ହେ କୁରୁପତି, ଶୁଣ ମୋ ବଚନ
କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ନୋହେ କେବେଁ ବାକ୍ୟ ଆଡ଼ମ୍ବରେ,
ଗରଜିଲା ମେଘ ଯଥା ବରଷେ ଅଳପ,
ଔଦ୍ଧତ୍ୟ କି ପ୍ରଗଲ୍‌ଭତା, ନିହିତ ଜନମ

(୧)ନିଷ

ନୃପଙ୍କ ଭୂଷଣ କେବେ; ନକରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା,
ପୁଣି ସଜ୍ଜନରେ ଯେହ୍ନ, ହୋଇଲେ ବିଫଳ
ହସିବ ଜଗତ କାଳେ; ପ୍ରକୃତ ମହତ,
ନ ଦେଖାଏ ଗର୍ବ କମ୍ୱା ଆତ୍ମ ବଡ଼ିଆଣ,
ଫର ଫର ହୁଏ ସିନା ସାମାନ୍ୟ ସମ୍ପଦ ।
ସାଗର ଉପର ନୀରେ, ଦେଖିଛନ୍ତ ସର୍ବେ,
ଗଭୀର ସଲିଳଗର୍ଭ ମହତ ରୋହିତ,
ଗମ୍ଭୀର, ନିଶ୍ଚଳ ଥାଏ ଗଭୀର ସଲିଳେ;
ବୟୋବୃଦ୍ଧ, ବହୁଦର୍ଶୀ ଶୂରଶ୍ରେଷ୍ଠ, ପୁଣି
ଯୁଦ୍ଧ-ଗୁରୁ, ଦ୍ରୋଣ ବର୍ତ୍ତମାନେ, କର୍ଣ୍ଣ ହେବ
ସେନାପତି ରଣେ, ଅଟେ କି ଉଚିତ ଏହା ?
ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ଯାର ଅଛଇ ମନୁଜେ,
ପ୍ରକୃତ-ଯଥାର୍ଥ-ବାଦୀ ହୁଏ ଯେବେ ସେହି,
କର୍ଣ୍ଣ ସେନାପତି ହେଉ, କହିବକି ଏହା ?
କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣ ବୀରଙ୍କର
ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଦ୍ମ ଯଥା ପଡ଼ଇ ଝାଉଁଳି,
ଅତ୍ୟୁଗ୍ର ତୁଷାର ପାତେ ଶିଶିର ନିଶୀଥେ;
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ- ପ୍ରଭା, ନିଦାଘେ, ଅଥବା,
ଘୋଟଇ ଗଗନେ ଯେବେ ନିବିଡ଼ ନୀରଦ,
ହୁଅଇ ମଳିନ ଯଥା ତେମନ୍ତ ବିଷଣ୍ଣ;
ହେଲା ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନ, ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ କ୍ଷଣେ,
ରକ୍ତାଭ ନୟନ ହେଲା ତାମ୍ବୂଳ ବରଣ;
ମର୍ମଭେଦୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣୁ ନଗୃହିଁ ଅନ୍ୟଙ୍କୁ
ଭୂତଳେ ନିହିଲେ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ଥାପି ଗଣ୍ଡେ କର ।
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ-ଫଣ ଫଣୀ ଶିରେ ପ୍ରହାରିଲେ ଦୃଢ଼େ,
ସଂକୋଚଇ ଫଣା ଯଥା ତଳମୁଖ ହୋଇ,
କର୍ଣ୍ଣବୀର କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟ ବଚନ ପ୍ରହାରେ,
ନତ ଶିର ନୀଚ କଲେ ତେସନ ସଭାରେ ।
ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦ ପରସ୍ପର ହେଲେ କୁହା କୁହି,
କର୍ଣ୍ଣ ଅପମାନ କଥା ଗୁପତେ ଅସ୍ଫୁଟେ,
କେହିବା ଗୃହିଁଲେ କର୍ଣ୍ଣେ କଣେଇ କଣେଇ ?
ଏକକୁ ଆରେକ ଗୃହିଁ ମୁଖେ ହସ୍ତ ଦେଇ,
ମୁରୁକି ମୁରୁକି ଧୀରେ କେହିବା ହସଇ ।
"ପ୍ରକୃତ ଯଥାର୍ଥ-ବାଦୀ କୃପ ମହାମତି",
କହି କେ ପ୍ରଶଂସେ ମନେ, କେହିବା ନିନ୍ଦଇ
"କହିବା ଉଚିତ ସତ୍ୟ ସର୍ବ ଜନପ୍ରିୟ
ଅପ୍ରିୟ ଯଥାର୍ଥ-ବାକ୍ୟ ସଦା ନିନ୍ଦନୀୟ ।"
ଏହିରୂପେ ସଭାମଧ୍ୟେ ନାନାଭାବେ ଲୋକେ
କଲେ ନିନ୍ଦା ପରଶଂସା ନିଜ ନିଜ ଜ୍ଞାନେ ।
ଏଇ ପରଶଂସା ଶୁଣି ପରଶ୍ରୀକାତର,
ଦଗ୍ଧୀଭୂତ ହୁଏ ଯେସନେ ହିଂସା ଅନଳରେ,
ତେସନ ଜ୍ୱଳିଲେ କର୍ଣ୍ଣ ମରମେ ମରମେ,
ଦ୍ରୋଣ କୃପ ଅମଙ୍ଗଳ ଚାହିଁଲେ ମନରେ ।
କହିଲେ ଗୁହାଁଇ ତେବେ ସଭାରେ ଶକୁନି
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରାମର୍ଶ ଦାତା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କର
(କୁଟିଳ, କପଟୀ-ଗୁରୁ, ଅତି-ଦୁଷ୍ଟ ମତି,)
ଧନ୍ୟରେ କପଟୀ ମନ୍ତ୍ରୀ କପଟୀ ସମାଜ,
ମାମୁଙ୍କୁ ଭଣଜା ଆଛା ପଢ଼ାଇଛୁ ବୁଦ୍ଧି !
କଳ୍ପେ କଳ୍ପ ଗଲେ ଯିବେ ଷଡ଼ନ୍ତ୍ର ସନ୍ତାନେ,
-ଭାରତେ ଭାରତ-ଗାଥା ଯାବତ ରହିବ,
ଯାବତ ଏ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ହିନ୍ଦୁ ନାମ ଥିବ,
ଆର୍ଯ୍ୟକୁଳେ ଅନାର୍ଯ୍ୟତା ବିଧର୍ମ ଦଳନେ
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରଦୀପ ଯଥା ତମୋମୟ ପୁରେ;
ରହିବ ତୋ ନାମ ହେବ କପଟୀ ଉପମା;
ଅଦ୍ୟାପି ଭୁବନ ବାସୀ ତୋ ନାମେ ଡରଇ
(ମଣି ଧାରୀ ଫଣୀ ଗର୍ତ୍ତ ପରି, ରେ କୁଟିଳ !
ପିତୃ ବୈରି-ବଂଶ ଧ୍ୱଂସି ସାଧିଲୁ ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ,
ତୋ ଉପମା ତୁହି ମାତ୍ର ନାହିଁ ଅନ୍ୟ କିଛି,
ଭସ୍ମାଚ୍ଛନ୍ନ ବହ୍ନି ଦେହୁଁ ଉଠେ କେବେ ଧୂମ
ନୋହିଲେ ଉତ୍ତାପ ଥାଏ ସଦା ଜାଗରିତ;
କିନ୍ତୁ, ଏ ଶରୀରେ, ବିଶ୍ୱ ସ୍ରଷ୍ଟା ! କୌତୁକେ ତୁ
ସୃଜିଲୁ କି ? ଅପ୍ରାକୃତ ଉପାଦାନ ଦେଇ,
ହୃଦୟ ଜ୍ୱଳନ୍ତାନଳ କାଳାନଳ ଜିଣି
ବାହ୍ୟ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁଶୀତଳ ସୁଚନ୍ଦନୁଁ ବଳି,

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାତୃ ସ୍ତନ୍ୟ ବିଷପୂର୍ଣ୍ଣ କାହିଁ ଦେଖି ନାହିଁ,)
"ହେ ସଭ୍ୟମଣ୍ଡଳି ଶୁଣ, ଏକତା କେବଳ
କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନର ସଦା ଅମୋଘାସ୍ତ୍ର ଭବେ,
କାହାକୁ ଅଜଣା ଅବା ସଭ୍ୟରେ ଏକଥା ?
କିଅବା କହିବି ମୁହିଁ ବିସ୍ତାରି ଅଧିକ—
ଯା' ପ୍ରଭାବେ ଭୁଞ୍ଜେ ନର ଶାନ୍ତି, ସୁଖ ଆଦି
ବୈକୁଣ୍ଠ-ପରମ-ଭୋଗ ଏହି ମର-ଗେହେ,
ପରସ୍ପର ମତାନ୍ତର, ଉପୁଜାଏ ସଦା
ମହାବିଭୀଷିକାମୟ ଗୃହ ବିସମ୍ବାଦ,
ଏକତା ବିଚ୍ଛେଦୀ ବୀଜ ଏମନ୍ତ ଜଗତେ,
ଧ୍ରୁବ ବାଣୀ, ଶୂରବୃନ୍ଦ ! ଜାଣ ହେ ସରବେ,
ଯେ ବୃକ୍ଷେ ଫଳଇ ଫଳ କରାଳ ଗରଳ,
ବଂଶ-ଧ୍ୱଂସ, ଦେଶ ଧ୍ୱଂସ, ଜାତି-ଧ୍ୱଂସ ଆଦି,
ହିଂସାପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ନେହଶୂନ୍ୟ, ମମତା ବର୍ଜିତ ।
ଇଚ୍ଛି କି ଉଚ୍ଛେଦ ସର୍ବେ, ଭ୍ରାତୃବୃନ୍ଦ ! ଦୁଃଖୀ
ପାରିବାରେ ଏକମାତ୍ର ତଥି ଏକତାକୁ
ନମସ୍କରି ହିଂସାସ୍ରୋତେ ଗଢ଼ା ନରନ୍ତକ୍ରେ,
ଭୁଞ୍ଜିବିକି ଆଜୀବନ ଅଶାନ୍ତି ଜଗତେ ।
ଘୃଣାର୍ହ ଜଗତେ ଚିର ଇତର ସମାନେ
ଯା'ହା; ଥାଉ ଅନ୍ୟକଥା କେମନ୍ତେ କହିବି
ଛି-ଛି ଲଜ୍ଜା ଲାଗେ ମୋତେ, କୌରବ ଭରସା
ବୀର ବର୍ଗ ଶିରୋମଣି ଶୋଭିତ ସଭାରେ
ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଘୃଣିତ
ଦୋଷେ କଳଙ୍କିତ ସର୍ବେ ! ହେ କୌରବ ବୀରେ
କରଇ ଜିଜ୍ଞାସା, କେହି ଦେଖିଛନ୍ତି କେବେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୋଷ ଶୂନ୍ୟ ଅବା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୁଣ-ହୀନ ?
ଏ ଜଗତେ ନୁହେଁ କେହି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନିର୍ଗୁଣ,
ଦେଖ, ଜଗତ ତାମସ ନାଶୀ-ସକଳଙ୍କ-
ଶଶୀ, ଗୁରୁପତ୍ନୀ ହାସି ଦେବ-କୁଳପତି
ଇନ୍ଦ୍ର, ଧ୍ୱଜଗଣ, ଛାର ନର ମର କଥା
କି କହିବ ଆଉ, ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ କହିବାର

ଯାହା ଆହା; ପାପପଙ୍କେ ଚିର ମଗ୍ନ ଯେହୁ ?
କରଇ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୁହିଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆଜି
ଶାନ୍ତଚିତ୍ତେ ହରିବେ ନିଜ ନିଜ ଈର୍ଷା, ଦ୍ୱେଷ,
ମନ୍ଦ ମନୋବ୍ୟଥା ଆଜି; ସୋଦର ସଦୃଶ
ଭାବ ହେ ସରବେ; ପରସୁଖ ଦୁଃଖେ ହୁଅ
ନିଜେ ସୁଖୀ ଦୁଃଖୀ ! ଦେଖୁ ନାହିଁ କହେ ଶୂରେ,
ଆହା ! ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ ଶଶୀ ରାହୁଗ୍ରସ୍ତ, ଆଜି,
ଆର୍ଯ୍ୟ ଗୌରବ-କୌରବ-ରବି, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
ଯା' ଅନ୍ନ ଭୋଜନେ ସର୍ବେ ଧରିଛ ଜୀବନ,
କେମନ୍ତ ବିମର୍ଷ ତୁମ୍ଭ ଭଗ୍ନ-ମନ ଦେଖି,
ହେ ଶୂରେ ନ'ବ୍ୟଥଇ କି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ବ୍ୟଥା ?
ରାଜା ଦୁଃଖ ଦେଖି କେହି ଦେଖିଛନ୍ତି କେବେ
ରାଜାଧୀନ ପ୍ରଜା କିମ୍ବା ରାଜ-କର୍ମଗୃହୀ,
ରହେ ଉଦାସୀନ ? ରହେ ଯେ, କୃତଘ୍ନ ସେହି
ଶତଧିକ ତାକୁ; ନୁହେ ନର, ପଶୁ ସେହି,
ନର-ରୂପ ମାତ୍ର, ଚିର କୀଟ ନରକର
ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ ତାକୁ, ହେ ଭାରତ ସୁତେ !
ସତ୍ୟ କହେ ଜନ୍ମଭୂମି ସୁସନ୍ତାନ ତୁମ୍ଭେ
ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ଯେତେକ, କାହିଁ ସେହି ରାଜ ଭକ୍ତି
ଯା ଲାଗି ଗରବୀ ତୁମ୍ଭ ପୂର୍ବ ବଂଶ ଥିଲେ,
ଆର୍ଯ୍ୟ କୁଳେ ଜନ୍ମ ଯଦି, କରନ୍ତି ସାର୍ଥକ
ଆର୍ଯ୍ୟ ନାମ, ରାଜ ଭକ୍ତି ଅଚଳା ଦେଖାଇ ।
ରାଜ-ଭକ୍ତି ରକ୍ତ-ସ୍ରୋତ ବହେ ଯେତେବ ଦେହେ
ନିକ୍ଷେପ ଯେ ମହାହବେ ନିଜ ନିଜ ପ୍ରାଣ,
କୃତଜ୍ଞତା ସୂତ୍ରେ ସର୍ବେ ହୋଇଣ ଆବଦ୍ଧ
ବୀର ଗର୍ବେ, ବୀରେ ଯେତେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ।
ଦେଖାଅ ଦେଖାଅ ଶୂରେ ଶିଖାଅ ଅପରେ,
ନ କହୁ କୃତଘ୍ନ କେହି ଭାରତ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ,
ନରଖ କଳଙ୍କ ରେଖା ଭାରି-ବଂଶ ଭାଲ ।
କର ହେ ପ୍ରସନ୍ନମନା ବିଶ୍ୱ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ,
ସୁପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ସର୍ବେ ଭବ ସ୍ୱକର୍ତ୍ତବ୍ୟ;
କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବିମୂଢ଼ତା ସର୍ବଥା ଘୃଣିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବହିତ ଚିତ୍ତେ ସର୍ବେ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ,
ହେ ରାଜକେଶରୀ ! ନୃପେ କେହି ଏ ସଭାରେ
ହୀନବଳ ଜଣେ, ସର୍ବେ ମହାବଳ ସିଦ୍ଧ—
(୧)ବ୍ୟୂହ ମହାରଣ୍ୟ ଯଥା, କିଏ ବା ନ ଜାଣେ,
ହେ କର୍ଣ୍ଣ ଏକଘ୍ନୀ ଧାରି ! ତୁମ୍ଭ ବୀରପଣ
ଏଥି ! ଆଉ ଅନ୍ୟ କଥା, ସୁରେନ୍ଦ୍ରଜ, ସୁର-
ପତି-ଜୟୀ ଯାର ନାମେ ଡରେ ପଶୁପତି
ନାଦେ ଯଥା ଗଜ-ଯୂଥ ପତି; ଶୂରବର
ତଥାପି କଥିତ ଏହେ ନୃପେ ସମସ୍ତଙ୍କ
ବୃଦ୍ଧ ବହୁଦର୍ଶୀ ବାକ୍ୟ ଶୁଣିବା ସର୍ବଦା ?
ନଶୁଣିଲେ ସେ ମୂର୍ଖ ଜେନ; ମିଥ୍ୟା କି ଏକଥା ?
ଆସ ଭାଇ ସର୍ବେ ମିଳି, ବରିବା ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ
ଆଜି ସେନାପତି ପଦେ, ଯୁଦ୍ଧ ବିଶାରଦ
ବୃଦ୍ଧ ବହୁଦର୍ଶୀ, ପୁଣି ସଂଶିତ ଜ୍ଞାନୀ ।
ସକଳ ସମ୍ମତି କ୍ରମେ ଦେଲେ କୁରୁପତି
ଦ୍ରୋଣ ଗଳେ ପୁଷ୍ପମାଳା, ଅଭିଷେକ ଶେଷେ
ଯଥାବିଧି ସଭାମଧ୍ୟେ ଗାଇଲେ ଚାରଣେ
ମହୋଲ୍ଲାସେ ସ୍ତୁତିବେଦନେ, ଶଙ୍ଖ ଭେରୀଆଦି
ବାଜିଲା ବିବିଧ ବାଦ୍ୟ ଦାମାମା, ଦଗଡ଼,
ବୀରବୃନ୍ଦ କୋଳାହଳେ ଦେଲେ କରତାଳି,
ହୃଷ୍ଟ ମନେ ସେନାପତି ହେଲେ ଦ୍ରୋଣ ରଣେ
ହୃଷ୍ଟମନା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ହେଲେ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ।
ନିର୍ବାଣୋନ୍ମୁଖ ଦୀପ ତୈଳଦାନେ ଯଥା,
ଆଶାନ୍ତରୁ ପଶିଲା ନିରାଶ ହୃଦୟେ,
ବୀରବୃନ୍ଦ ମହାନନ୍ଦେ ବୀର ମଦେ ମାତି,
ଚଳିଲେ ଯେଝାବାସେ ସର୍ବେ ସ୍ଥିର କରି ଶେଷେ
କଲ୍ୟଠୁ କୌରବ ସେନା ଦ୍ରୋଣାଦେଶେ କାଲି
ଚଳିବ ସେ ମହାହବେ, ଅଯନ୍ତ୍ର, ଭୀଷଣ ।

ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ ସମାପ୍ତ ।

ପାଣ୍ଡବ ସଭା ।

(ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ଗ)

ବୈଜୟନ୍ତ ଧାମେ ଯଥା ଦେବେନ୍ଦ୍ର ବାସବ
ବସନ୍ତି ଦେବଙ୍କ ସହ ବେଷ୍ଟିତ ଚୌଦିଗେ,
ମହାନନ୍ଦେ, ଦେବର୍ଷି-ଦାନବ ନାଗାଦ୍ୟେ;
ସେପରି ସଭାରେ ଆଜି, ପାଣ୍ଡବ ଶିବିରେ,
ବସିଛନ୍ତି ଶୂର ବୃନ୍ଦ ଅତି ହୃଷ୍ଟ ମନେ.
ସର୍ବଜ୍ଞ ସର୍ବଧର୍ମୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମହେଷ୍ୱାସ ।
ଧର୍ମ ଅବତାର, ଧର୍ମ—ପୁତ୍ର ଯୁଧିଷ୍ଠିର,
ଦେଖନ୍ତେ ଯାହାର ଧୀର ପ୍ରଶାନ୍ତ ବଦନ,
ନିର୍ବାତ ନିଷ୍କମ୍ପ-ହ୍ରଦ ନୀର, ଦର୍ଶକର
ହୃଦେ ଉଦେ ସ୍ୱତଃ ଭକ୍ତିଭାବ । ବସିଛନ୍ତି
ସ୍ଥିରଭାବେ ଶିଖରୀ ଭୂକମ୍ପ ସମୟେ
ସ୍ଥିର ଯଥା, ଭୀମ ମୂର୍ତ୍ତିଭୀମ ଭୀମାକୃତି,
ଗଦାଧାରୀ କାଳ କାଳଦଣ୍ଡଧାରୀ ଯଥା,
କୌନ୍ତେୟ ତତ୍ପରେ, ନରବପୁ, ବୀର ଧନଞ୍ଜୟ
ଧନପତିଜୟୀ, ଜଗତ୍ପତି ସଖା, କରେ
ଅନଳ ପ୍ରସାଦ-ଲବ୍ଧ କୋଦଣ୍ଡ-ଗାଣ୍ଡୀବ,
ନଗଜୟୀ ଜିଷ୍ଣୁ, ଇନ୍ଦ୍ର ସୁତ ସୁଭଦ୍ରାର
କିରୀଟ ମସ୍ତକେ, ଚାରୁ ଚୂଡ଼ ଚୂଡ଼େ ଯଥା
ଅର୍ଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ର ଜ୍ୱଳେ, ଯୁଦ୍ଧ-ଦକ୍ଷ ମାଦ୍ରୀସୁତ
ସହଦେବ ସହୋଦର, ଅରି ଶତ୍ରୁକୁଳ
ବିନାଶୀ ନକୁଳ; ହୃଷ୍ଟମନା ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ
ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ ଚେକିତାନ, ଯୁଯୁଧାନ ଆଦି
ମହାବୀର ବୃନ୍ଦ; ଶତ ଶତ ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ
ସଭାସଦ ନତଭାବେ ବେଷ୍ଟିତ ଚୌଦିଗେ,
ମଧ୍ୟେ, ତାରାପତି ତାରାଗଣ ମଧ୍ୟେ ଯଥା,
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପତି ନାରାୟଣ ସ୍ୱୟଂ
ବୈକୁଣ୍ଠ ବିହାରୀ ହରି ନରରୂପେ ଭବେ

(୧) ସମୂହ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୁଅନ୍ତି ଜନମ ଆସି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଯେଉଁ
ଅଚ୍ୟୁତ, ଅଧର୍ମୀ ନାଶି ଧର୍ମ ରକ୍ଷା ହେତୁ ।
ବସିଛନ୍ତି ହର୍ଷେ ସର୍ବେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଦନେ
ପ୍ରଭାତେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଅବ୍ଜ ନବ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି
ଭାସଇ ଆନନ୍ଦେ ଯଥା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସଙ୍ଗେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପୁଚ୍ଛିଲେ କୌତୁକେ
କହନ୍ତୁ ପାଣ୍ଡବ ନାଥ! କେଉଁ ବୀରବରେ
ବରି ସେନାପତି ପଦେ ପଠାଇବ ରଣେ
କାଲି ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଅଥବା କରିବ
ଯୁଦ୍ଧ, ସମ୍ମୁଖ ସମରେ ଦେଖି ସାରର୍ଥିଭ
ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ପତନ, ଥିଲେ ଯେ ଅଜେୟ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ
ଇଚ୍ଛାମୃତ୍ୟୁ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟୀ ସମ ।
କାର୍ତ୍ତାଜେନ ଗୁପ୍ତଚର ଏମନ୍ତ ସମୟେ
ହେଲା ଉପସ୍ଥିତ, ଯଥାବିଧି ପ୍ରଦର୍ଶାଇ
ସମ୍ମାନ ସଭାରେ, ଜଣାଇଲା କରଯୋଡ଼ି
ଯୁଧିଷ୍ଠିରେ ନମ୍ରଶିରେ, "ମହାବୀର ଦ୍ରୋଣ
ରଣେ ହେବେ ସେନାପତି, ଶୁଣିଲି ମୁଁ ପୁଣି
କଠୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣ ଦେବଙ୍କର
ସଭା ସମକ୍ଷରେ ଆହା ! କେମନ୍ତେ କହିବ
ଦାରୁଣ ବାରତା ସେହି, କହିବାର ଯୋଗ୍ୟ
ନୁହେ ଯାହା, ଭୃତ୍ୟ ହୋଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିରେ, ଭୟ
ଲାଗେ ମୋତେ, ଦାସ ଯେଣୁ ଗୁପ୍ତଦୌତ୍ୟରତ
ଅବଶ୍ୟ ଶୁଣିଛି ଯାହା କରିବି ପ୍ରକାଶ,
ନ ଦୂଷିବେ ମୋତେ; ପାଣ୍ଡୁବଂଶ ବିନାଶିଣ
କରିବେ ପୂରଣ,ମନୋବାଞ୍ଛା ପ୍ରିୟଶିଷ୍ୟ
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କର; ପୁଣି ତହୁଁ ସେ କହିଲେ
କୁନ୍ତୀସୁତ ଧର୍ମସୁତେ ବାନ୍ଧି ଦେବେ କାଲି;
କହିଲି ଯଥାର୍ଥ ଏବେ ଯେ ଅଛି ମୋ ଜାଣି ।"
ଏତେ କହି ବାହୁଡ଼ିଲା ଦୂତ ସଭାସ୍ଥଳୁଁ ।
ଭାଙ୍ଗିଗଲା ସୁଖ-ସ୍ୱପ୍ନ, ଧରିଲା ଅଗ୍ରତେ
ମହା ବିଭୀଷିକା ମୂର୍ତ୍ତି ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ପ୍ରତିଜ୍ଞା,
ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇଲେ ଜ୍ଞାନୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଅହା !

ଗ୍ରହପତି ଉଦେ ଦେଖି ପୂର୍ବ ଗଗନେ
ଫୁଲ୍ଲମନେ କମଳିନୀ ହସୁଥାଏ ସୁଖେ,
ଏମନ୍ତ ସମୟେ କାହୁଁ କୁଜ୍ଝଟିକା ଆସି
ଘୋଟଇ ଅମ୍ବର ଯେବେ ଘନଘଟା କରି
ନପାଇଣ ସୁଖଦାୟୀ ଉଷା ଶୁଭ ଜ୍ୟୋତି,
ସରୋଜ-ସହାସ୍ୟ-ଆସ୍ୟ ଶୁଷ୍କ ହୁଏ ଯଥା,
ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ-ପଙ୍କଜ-ମୁଖ ଧର୍ମାତ୍ମଜଙ୍କର
(ହୋଇଲା ବିବର୍ଣ୍ଣ ତଥା, ବାର୍ତ୍ତାବହ ବାକ୍ୟ ।
ଗଜପତି ମଦୋନ୍ମାଦେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଁ କରୁଁ
ଅକସ୍ମାତେ ଶୁଣିଲା କି କେଶରୀ ହୁଙ୍କାର ?
ସଭ୍ୟ ସର୍ବେ, ଯୁଗପତ ଦୀପ୍ତ ହୀରକ-
ହାର ଦୀପ୍ତି ହୀନ ଯଥା ରଜଚ୍ଛଟା ଯୋଗେ,
ପାଣ୍ଡବ ସଭାରେ ମ୍ଳାନ ହୋଇଲେ ତେସନ ।
ନିଜଗତ-ପତି ହରି ସର୍ବାଧାବଲ୍ଲରେ,
ଦ୍ରୌପଦୀ-ବଲ୍ଲଭ ଗୃହୁଁ ବାସ୍ପାକୁଳ ନେତ୍ରେ
(ଧୃତପଟ୍ଟେ ଦେଖାଦେଲା ପୂର୍ବ ଦୁଃଖ-ଛବି
ଦେଖାଏ ସୁମୁକୁରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଯଥା)
ଗଦ୍‌ଗଦ ସ୍ୱରେ ଶୋକେ କହିଲେ ବ୍ୟାକୁଳେ
କହ ଶୁଣି, ହେ ମୁରାରି ! ବିପତ୍ତି ତାରକ !
କେତେ କଷ୍ଟ ଅଛି ଆଉ ଏ ପୋଡ଼ା କପାଳେ,
ସାଗର-ଲହରୀ ପରି ଦୁଃଖ ପରେ ଦୁଃଖ,
ଆସୁଛି ସର୍ବଦା ମାତ୍ର. ନାହିଁ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଭୋ !!
ତରାଇଛୁ ବହୁ କଷ୍ଟ, ସ୍ମରିଲେ ସେ ପୂର୍ବ
କଷ୍ଟ, ବିଦାରେ ହୃଦୟ; ପଡ଼ଇ ମୋ ମନେ,
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶତଭାଇ ସଙ୍ଗେ ଯେବେ ବାଲ୍ୟ,
ଆରମ୍ଭିଲୁଁ ଜଳକେଳି ମିଳି ପଞ୍ଚଭାଇ
ମହୋଲ୍ଲାସେ ପୁଣ୍ୟମୟୀ ଜାହ୍ନବୀ ସଲିଳେ,
କରଭ ମଣ୍ଡଳୀ ଯଥା କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି କୌତୁକେ
ଘୋରାରଣ୍ୟେ ଶୁଣ୍ଡେ ଶୁଣ୍ଡ କରି ଭିଡ଼ାଭିଡ଼;
ଅବ୍ୟକ୍ତ ସେ ସୁଖ ଆହା; କି କହିବି ପ୍ରଭୋ !
କ୍ରୀଡ଼ା ରସ ସୁଧାପାନେ ମତ୍ତଥିଲୁଁ ସର୍ବେ,
କି ଛାର ସ୍ୱରଗ ସୁଖ ସେ ସୁଖ ସମ୍ମୁଖେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ନଥିଲା ଯେକାଳେ ମନେ ଭଳେ ବୈରଭାବ.
କ୍ଷୋଦର ସଦୃଶ ହୃଦେ ଥିଲା ସୁହୃଦତା,
ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ ସ୍ନେହ ଆହା ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟେ,
ଏକମନ ଏକପ୍ରାଣ ଥିଲେ ସର୍ବ ଭାଇ
ଏକଇ ଗ୍ରଥିତ ସୂତ୍ରେ ମଣିମାଳା ପରି;
ବାଲ୍ୟକ୍ରୀଡ଼ା ସହଚର ଅମଙ୍ଗଳ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ,
ଦେଖାଦେଲା ଆସି ସେହି ମଙ୍ଗଳ ମିଳନେ,
ଅଗ୍ନି ସଖା ବାୟୁ ଯଥା ଅଗ୍ନିଶିଖା ସଙ୍ଗେ,
ଲାଗିଲା ତୁମୁଳ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ବୃକୋଦର ସଙ୍ଗ
ଆକ୍ରମିଲେ ଶତଭାଇ ଭାଇ ବୃକୋଦରେ
ଶିଶୁ ତିମିଙ୍ଗିଳେ ଯଥା ଶତ ନକ୍ର ଶିଶୁ;
ପାରଇ କି କେବେ କାହିଁ କେଶରୀ ଶାବକେ
କରଭ ମଣ୍ଡଳୀ ମିଳି ଆକ୍ରମନ୍ତି ଯେବେ ?
ନପାରି ବିରତ ହେଲେ ଶତ ଭାଇ ସର୍ବେ;
କ୍ଷଣପରେ ମିଳିଗଲେ ପୟଃ ଯଥା ତୋୟେ;
ଘୁଞ୍ଚିଗଲା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ହେଲେ ମହାନନ୍ଦ, କିନ୍ତୁ—
କେ ଜାଣେ ପୋଷିଛି କ୍ରୂର ତୀବ୍ର ପ୍ରତିହିଂସା
ବିଷମୟ ଫଳବର୍ଷୀ ଯେହି କ୍ଷୁଦ୍ର ହୃଦେ,
ଭୂଧର-ବିଧ୍ୱଂସୀ-ବହ୍ନି ଜନ୍ମଇ ଯେସନେ
ସଂଯୁକ୍ତ ବିଟପୀ ଶାଖା ସାମାନ୍ୟ ଘର୍ଷଣେ;
ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା ପରେ ସର୍ବେ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଆନନ୍ଦେ,
ବନଭୋଜ କରି ଯାହା କରିଥିଲେ ତହିଁ;
କିନ୍ତୁ କ୍ରୂର ଆତତାୟୀ ସୂକ୍ଷ୍ମ କୌଶଳରେ
ଭୁଞ୍ଜାଇଲା ପ୍ରାଣନାଶୀ କାଳକୂଟ ବିଷ
ଅକପଟୀ ବୃକୋଦରେ, ପରାଣୁଁ ଅଧିକ
ଯହିଁ ସ୍ନେହ କରେ ଯାକୁ, ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା କ୍ଳାନ୍ତ
ସର୍ବ, ନିଦ୍ରାଦେବୀ କୋଳେ ଲଭିଲେ ବିଶ୍ରାମ;
ବିଷାକ୍ରାନ୍ତ ତନୁ ଦେଖି, ବାନ୍ଧି ଶିଳା ସଙ୍ଗେ
ହସ୍ତ ପଦ ଦୃଢ଼ ଗୁପ୍ତେ ନିସ୍ତବ୍ଧ ନିଶୀଥେ,
ଜାହ୍ନବୀ ଅତଳ ଜଳେ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ଭୀମେ ।
ପ୍ରଭାତେ (୧)ତଳପ ତ୍ୟଜି କେତେ ଯେ ଖୋଜିଲେ
ଭାଇ ବୃକୋଦରେ ଗୁରୁ ଭାଇ; କମଠୀ ବା
ଯେ ସଙ୍ଗେ ଖୋଜିଲା ଯେତେ ନ ଜାଣଇ କିଛି;
ନ ପାଇ ବିକଳେ କାନ୍ଦି ଜନନୀ ସମୀପେ
ଜଣାଇଲେ ଯାଇ, ମାତୃଶିରେ ଅକସ୍ମାତେ
ହେଲାକି ପତିତ (୨) ଶତପର୍ବ ! ମାତା ମୁଖୁଁ
ନିଃସରିଲା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଏ ଅଶୁଭ ବାର୍ତ୍ତା ।
ହେଲେ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତା ମାତା, ଖୋଜିଲେ ଅରଣ୍ୟ
ଘାଟ, ଘର, ଗ୍ରାମ, ବନ, ନଦୀ, ଅନାହାରେ
ଅଧୌତ ଶରୀରେ, ଦିବା ଅବସାନ ଯାଏ,
କେବେ ବା ସ୍ୱଗୃହେ ଫେରି ପୁଣି ଅନ୍ୱେଷିଲେ,
ଉଚ୍ଚ ବୃକ୍ଷ-ଚୂଡ଼ ନୀଡ଼େ କପୋତ ଯେ ରୂପେ
ନପାଇ ଶାବକେ କେବେ ଆକାଶରେ ଉଡ଼େ
କେବେ ଶାଖୀଚୂଡ଼େ, ଏଣେ ତେଣେ ଚାହିଁ ବସେ
ଫେରି ନିଜ ନୀଡ଼େ, ଅଶ୍ରୁବାରି ଅବିରଳ;
ପୋଛିଣ ଅଞ୍ଚଳେ; ଏହିରୂପେ ମନସ୍ତାପେ,
ସପ୍ତ ଦିବା ରାତ୍ର ବସି ବିଷାଦେ କାନ୍ଦିଲେ
ମାତା ସଙ୍ଗେ ଗୁରୁଭାଇ; କି କହିବ ପ୍ରଭୋ !
ତବ କୃପାବଳେ ପାଇ ଭାଇ ବୃକୋଦରେ
ହୋଇଲେ ହରଷ ସର୍ବେ; ଯେବେ ଜତୁ ଗୃହେ
ରଖି ପଞ୍ଚଭାଇ ମାତାସହ ଆତତାୟୀ
ପାଞ୍ଚିଲା ମରଣ ଅଗ୍ନି ଦେଇ ବିନାଶିବ
ବୋଲି, ସେହିବେଳେ ନାଥ ! ତବକୃପାବଳେ
ଆଉ ପିତୃବ୍ୟ ପ୍ରସାଦେ, ପାଇଲେ ଜୀବନ,
ନୋହିଲେ କି ଆଜଯାଏ ବଞ୍ଚିଥାନ୍ତି କେହି !
ଅଯୋନି-ସମ୍ଭବା-କୃଷ୍ଣା-ସ୍ୱୟମ୍ବର ବେଳେ
ଲକ୍ଷ ରାଜା ମଧ୍ୟେ ପାର୍ଥ, ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ ଯେବେ
ଲଭିଲା ପରଶ ମଣି ପାଣ୍ଡବ ପାବନୀ,
ତ୍ରିପଥଗା ତ୍ରିଭୁବନେ ପତିତ ପାବନୀ
ଯଥା, ଆକ୍ରମିଲେ ଲକ୍ଷରାଜା ସବ୍ୟସାଚୀ
ବୀରେ, ସହସ୍ର ଶବରେ ଯଥା ମହାବଳ-
ବ୍ୟାଘ୍ରେ ପ୍ରଭୋ ! ତବ କୃପାବଳେ ସିନା ହେଲା;

(୧) ଶଯ୍ୟା (୨) ବଜ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏକାଜନ୍ମୀ ଧନଞ୍ଜୟ, ଘୋରଯୁଦ୍ଧେ, ତେବେ
କି କହିବି, ଶୁଣନ୍ତେ ସେ ପୂର୍ବ କଥା, ନାଥ !
କୋପାନଳେ ଜ୍ୱଳେ ହୃଦ, ହୋମାନଳ ଜ୍ୱଳେ
ଯଥା ଅହୁତି ପ୍ରଦାନେ; ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାଦେଶେ
ଯେବେ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଃଶାସନ ଗୁରୁଜନ ଆଗେ
କୁଳବଧୂ ପାଞ୍ଚାଳୀକୁ ପଞ୍ଚପତି ପୁରେ
ଓଟାରିଲା ଉଲଗ୍ନ ଆଗେ, ରକ୍ତମାଂସ
ଅସ୍ଥି ଦେହେ, ଭବେ, ଏହା ସହିବକେ ? ଅହୋ !
ସ୍ମରିଲେ ସେ ସତୀ କଷ୍ଟ ମନେ ହୁଏ ଯେହ୍ନେ
ସହସ୍ର ବୃଶ୍ଚିକ ଅସି ଦଂଶେ ମର୍ମସ୍ଥଳ !
ସତୀ ସୀତା ସମ ଦେବୀ ଯାଜ୍ଞସେନୀ ଅହା !
ପର ସ୍ପର୍ଶ ଭୀତା ଅତି ଲଜ୍ଜାବତୀ,
ଲଜ୍ଜାବତୀ ଲତାସମ, କାନ୍ଦିଲେ ବିକଳେ,
କାନ୍ଦେ ଯଥା ଶାଖୀ ଦୁଃଖେ ନୁଆଁଇ ଶିରକୁ
ଏଦିଗେ ସେଦିଗେ ବୃଥା ଆଶ୍ରୟ ଆଶାରେ
ଭୀମ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ଯେବେ ଓଟାରେ ତା ଅଙ୍ଗ,
ନ ପାଇ ଆଶ୍ରୟ କାହିଁ ଘୋର ଝଙ୍କାରେ;
ଏକେ ଏକେ ସଭା ମଧ୍ୟେ ଡାକିଲା ସକଳେ,
କିନ୍ତୁ କେହି ନ ଶୁଣିଲେ କର୍ଣ୍ଣ, କର୍ଣ୍ଣ, ଦ୍ରୋଣ,
କୃପ,ଶଲ୍ୟ, ଜୟଦ୍ରଥ, ପିତାମହ ଆଦି,
ବ୍ୟାଧେ, ପାଶାବଦ୍ଧ-ଋଷ୍ୟ-କୁରଙ୍ଗ-ବନ୍ଧନେ
ବଧୀର ଯେରୂପେ; ଧର୍ମାବଦ୍ଧ ପଞ୍ଚପତି
ଦେଖିଲୁଁ ସ୍ୱନେତ୍ରେ ବସି ସ୍ୱପତ୍ନୀ ବିବଶା,
ସର୍ବଂସହାପତି ବୋଲି ବୋଲନ୍ତି ତ ତୋତେ
ପାରିବୁକି ସହି ଏହି ଅବ୍ୟକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ?
ପତି ଅଗେ ପତ୍ନୀ ଜାନୁ ଦର୍ଶନ ସଭାରେ ।
ସୁଦୃଢ଼ ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ଯେରୂପେ,
କଡ଼ମଡ଼ି ଭୀମ ଦନ୍ତ ଗର୍ଜେ ଭୀମ ରବେ,
ନପାରି ଶୃଙ୍ଖଳ ଭାଙ୍ଗି,ତେସନ ସଭାରେ
ଧର୍ମପାଶାବଦ୍ଧ ଭୀମ, ବୀର ବୃକୋଦର
ପ୍ରଳୟ ଜଳଦସମ ଗର୍ଜିଲା ଭୈରବେ,
ସୁପ୍ତ ଶିଶୁ ମାତୃକୋଳେ ଉଠିଲେ ଚମକି;
କମ୍ପିଲା ସେ ସଭାତଳ,କମ୍ପିଲା ବସୁଧା,
ଟଳିଲା ଭୂଧର ଶୃଙ୍ଗ ଟଳଟଳ କରି
କାପିଲେ ଦାନବ-ବାସୀ ବିବିଧେ ଦେବେଶ;
ଅକାଳେ ପ୍ରଳୟ ଭାବି,ଅନନ୍ତ ପାତାଳେ,
ଦଶ ଶତ ଫଣୀ ତୋଳି ଗୁହୁଁଲେ ଚକିତେ,
ନ ଶୁଭିଲା କର୍ଣ୍ଣେ କାହିଁ କେତେବେଳ ଯାଏ,
କିନ୍ତୁ ନିଫଳ ଏ ବୃଥା ଗରଜନେ, କେହି,
"ମାର""ମାର""ଧର""ଧର" କହି ନଧାଁଇଲେ,
ତାଙ୍କେ ଯେବେ ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠେ ପାଇବକି ରକ୍ଷା
କାହିଁ ଗ୍ରାହ-ଗ୍ରସ୍ତ ଜଳେ ? ତେସନ, ଦ୍ରୌପଦୀ
ନ ପାଇଲେ ରକ୍ଷା ତହିଁ ଭୀମ ଭୀମ ରବେ ।
କାନ୍ଦିଲେ ବିକଳେ ସତୀ ଅନାଥିନୀ ସମ
କାନ୍ଦଇ [1] ଦର୍ଦ୍ଦୁର ଯଥା ଭୁଜଙ୍ଗ କବଳେ,
ସିଂହସମ ପଞ୍ଚନାଥ ଥାଉଁ ସଭାସ୍ଥଳେ ।
ସଂକଟ ତାରଣ ପ୍ରଭୋ ! ଦାତା ଶିରୋମଣି !
ସତୀ ଶିରୋମଣି ଲଜ୍ଜା ରଖିଲ ସଭାରେ
କୋଟି ବସ୍ତ୍ର ଦାନେ, ସେହି ବିଷମ ସଂକଟେ;
ନ ପାରି ଲଙ୍ଘିବି ଅଙ୍ଗ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଃଶାସନ
କ୍ଷୁଣ୍ଣ ମନେ ନମ୍ରଶିରେ ବସିଲା ସଭାରେ;
କୁରୁ-କୁଳ-ଗ୍ଲାନି କ୍ରୂର କପଟୀ ଲମ୍ପଟ
ଅଭୀଷ୍ଟ ଅସିଦ୍ଧ ଦେଖି ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଅନଙ୍ଗ, ଅନ୍ଧହୋଇ କ୍ରୋଧେ,ଛି ! ଛି !
ଦେଖାଇଲା ନିଜ ଜାନୁ [2] ଯାଜ୍ଞସେନୀ ଆଗେ ।
ସଭ୍ୟ ସର୍ବେ,ଗୁରୁ ଆଦି ଗୁରୁ-ଜନ ଯେତେ
ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଶୁଦ୍ଧତାତ ପିତାମହ ଆଦି
ମୁଦିଲେ ନୟନ, ହେଲା ବିବର୍ଣ୍ଣ ବଦନ,
ତରୁଣ ପଲ୍ଲବ ଯଥା ଅନଳପ୍ରତାପେ;
[3]ମନ-ଅରି ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ ଦେଖି [4] ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳା-
ଚୂଡ଼େ, ଘିକଲେ ବର୍ମୀକ୍ଷୁର, ଉଚ୍ଚେ, ଉଚ୍ଚମୁଖେ,
କୁକ୍କୁର ଶୃଗାଳ ଆଦି କାନ୍ଦିଲେ ବିକଳେ;

(୧) ବେଙ୍ଗୁଲି (୨) ପଣ୍ଡିତାଣୀ (୩) ପେଚକ (୪) ଘଣୀ ହଂସମୂର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିନାମେଘେ ଅକସ୍ମାତେ ଗରଜିଲା ବଜ୍ର,
ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ପରି ବହିଗଲା ଦୁଷ୍ଟ ।
କୁଟିଳ ମାତୁଳାଦେଶେ କପଟୀ କପଟେ,
ଖେଳାଇ କପଟ ପାଶା ଜିଣିଲା ପ୍ରଭୋ !
ସର୍ବଜ୍ଞ ! ନ ଜାଣୁଛ ତୁହି ? କି କହିବି,
ମାନବ-ଦୁର୍ଲଭ-ସ୍ପୃହା ଫଳ ଥିଲା ଭାଗ୍ୟେ,
ଉଚ୍ଚ ବଂଶେ ରାଜକୁଳେ ଜନ୍ମ ସୁସ୍ଥକାୟେ,
ରତ୍ନ ଜିଣି ରୂପବତୀ ସୀତାସମ ପତ୍ନୀ,
ତ୍ରିଲୋକ ବିଜୟୀ ଭାଇ ଭୀମାର୍ଜୁନ ଥିଲା,
ଭୂତଳେ ଅତୁଳ ଯାହା,କହ ପ୍ରଭୋ!ମମ
ଥିଲା ସୁଖୀଥିଲା କିଏ-ଏ ସଂସାରେ? ରୂପେ,
ଗୁଣେ,ଧନେ,ମାନେ,କେଉଁ ପଦେ ଊଣାଥିଲି?
କୁରୁ-ବଂଶ—ଶନି, ଦୁଷ୍ଟ, କପଟୀ ଶକୁନି
କୁଲଗ୍ନେ ଭେଟିଲା ଆସି କ୍ରୂର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ;
କୁକ୍ଷଣେ ଖେଳିଣ (୧) ଅକ୍ଷ ହାରିଲି ସମସ୍ତ,
ହୁଅମାଡ଼ି ରାଜ୍ୟଧନ,ଜନ ଅଦ୍ଧ ପଣେ;
ବନବାସୀ ହେଲି ଶେଷେ ତ୍ରୟୋଦଶ ବର୍ଷ,
ଏବର୍ଷ ଅଜ୍ଞାତ ତହିଁରେ;ହେବି ଯେବେ ଜ୍ଞାତ
ସେହି ଅଜ୍ଞାତ ବରଷେ, ପୁଣି ତ୍ରୟୋଦଶ
ବର୍ଷ ହେବି ବନଗାମୀ, ହାୟ ! ଥିଲି କାଲି
ପୂଜ୍ୟପାଦ ନରପତି ସିଂହାସନେ ବସି,
ହେଲି ଆଜ ହୀନ ଦୀନ ନ ଗଣ୍ୟ ମାନବ
ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ, ବନବାସୀ ପଶୁସମ ବନେ !
ଏତେ କଷ୍ଟ ଦେଇ ସୁଦ୍ଧା ନ ଥିଲା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
ହିଂସିଲା ସେ ଘୋରରଣ୍ୟେ ନାନାମତେ ତେବେ,
ରୂପବତୀ ଦ୍ରୌପଦୀକୁ ଗ୍ରହିବ ବୋଲି
ସିନ୍ଧୁରାଜାଙ୍କୁ ବନେ ସସୈନ୍ୟେ ପେଷିଲା ।
ଅତିଥି-ସତ୍କାର-ବ୍ରତ ବୃଥା କରାଇଣ
ମୁନି କୋପାନଳେ ସର୍ବେ ଜ୍ୱଳାଇବା ଆଶେ
ପେଷିଲା ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ସହ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ବନେ ।
ତବ କୃପାବଳେ ପ୍ରଭୋ ! ସଂକଟେ ତାରଣ
ପାଇଲୁଁ ଜୀବନ ସର୍ବ ବିଷମ ସଂକଟେ,
ଅବଶେଷେ ପଞ୍ଚଭାଇ ପଞ୍ଚଗ୍ରାମ ମାତ୍ର
ମାଗିଲୁଁ ଭିକ୍ଷା ଭିଖାରୀ ସ୍ୱରୂପେ (୨) ପିଶୁନ,
ନଶୁଣି, କହିଲା ଥାଉ ପଞ୍ଚଗ୍ରାମ ଦୂରେ
ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ପ୍ରମାଣେ ଭୂମି ନଦେବ ପାଣ୍ଡବେ,
ବିନାଯୁଦ୍ଧେ, ଦୃଢ଼ପଣ ମୋର, ହେ ସର୍ବଜ୍ଞ !
କି ଅବା କହିବ ତୋତେ ବିସ୍ତାରି ଅଧିକ,
ପାଞ୍ଚଥିଲୁଁ ପାଞ୍ଚଭାଇ ବନବାସ ଶେଷେ
ଆନନ୍ଦେ କାଟିବୁଁ କାଳ ହସ୍ତିନା ନଗରେ;
ନଫଳିଲା ଆଶାସୁଖ ହତଭାଗ୍ୟ ଭାଗ୍ୟେ,
ନିର୍ମଳ ଶାରଦାକାଶେ ସୁଖ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅହା !
ଘେରିଲା ଯୁଦ୍ଧ ଘନ,ଘନ ଘଟା କରି
ମଜ୍ଜିଲା ସବଂଶେ ଦୁଷ୍ଟ ମଜାଇଲା ବୀରେ,
ଭାରତ-ସରସୀ-ଶୋଭା-ସରୋଜ ସଦୃଶ ।
ନର ରକ୍ତ ମେଦ ସ୍ରୋତେ ଭାସିଲା ବମେଦିନୀ;
କୁଳବଧୂ ଗଣ, ମଣି-ହରା ଫଣୀ ସମ,
କାନ୍ଦନ୍ତି କାତରେ କେତେ ଦେଖ ଭାରତରେ
ହରାଇଣ ନିଜ ନିଜ ପତି ପୁତ୍ର ଭ୍ରାତା ।
କହ ପ୍ରଭୋ ! କି ଉପାୟେ ପାଇବୁଁ ହେ ରକ୍ଷା,
କେ ଅଛି ପାଣ୍ଡବ ବଳେ ସମକକ୍ଷ ପ୍ରଭୋ !
ରଣନୀତି-ବିଶାରଦ ଯୋଦ୍ଧା-ଯୁଦ୍ଧ-ଗୁରୁ,
ଅଜେୟ ଜଗତେ ଯେହୁ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ ସମ,
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଝିବାକୁ ସମ୍ମୁଖ ସମରେ;
ତୁମ୍ଭେ ବିନା ଏକମାତ୍ର ପାଣ୍ଡବ ଭରସା,
ତୁମ୍ଭବିନା ଅନାଥଙ୍କ କେ ଅଛି ଜଗତେ ?
ଯାହାଇଚ୍ଛା କରପ୍ରଭୋ ! ଲଗିଲା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ଏତେକହି ସନ୍ଧ୍ୟାଗମେ ପଥିକ ଯେସନେ
କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟମୂଢ଼ ହୁଏ ନିର୍ଜନ ଅରଣ୍ୟେ,
ବସିଲେ ତେସନ ବୀର ବିଷାଦେ ମଉନେ ।
ଅତୀତ ଦୁଃଖର କଥା ଶୁଣି ଭ୍ରାତା ମୁଖୁଁ
ଭୀମ, ଦଣ୍ଡଧାରୀ ଯମ ସମ ଗଦାଧାରୀ,

(୧) ପାଶା (୨) ଦୁଷ୍ଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

କହିଲା ଗମ୍ଭୀରେ, ଗର୍ଜି ଜଳଦ—ନିଃସ୍ୱନ
ଆସ୍ଫାଳି ବିଶାଳ ଗଦା କର-କର କରେ;
"ତବ ଅନୁଗ୍ରହେ ଭ୍ରାତଃ ! ଏହି ଗଦାବଳେ,
ହୃଦ୍‌ଗତରେ ଥାଏ ଯଦି ଭକ୍ତି ବିଷ୍ଣୁପଦେ,
ପ୍ରଭେ ! ସତ୍ୟବାଦୀ ଧର୍ମଙ୍କରୁ ପାଣ୍ଡୁ ପୁତ୍ରେ
ଧର୍ମମାର୍ଗ ଚଳୁଥିବେ ନ୍ୟାୟପଥେ ସଦା.
ସତ୍ୟ ଯେବେ "ଯତୋଧର୍ମ ସ୍ତତୋଜୟ "ବାକ୍ୟ
ଜାଣିଥିବ ନିଶ୍ଚୟ ଭ୍ରାତଃ ! ଜିଣିବୁଁ ନିଶ୍ଚୟ,
କାଲି ରଣେ ଧର୍ମ—ଅନ୍ଧ ଅନ୍ଧ ପୁତ୍ର ଗଣେ;
କାହାଲାଗି ଭୀତ ଭ୍ରାତଃ! ଏତେ ଚିନ୍ତାନ୍ୱିତ,
ଅର୍ଥଗୃଧ୍ନୁ ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିମନ୍ତେ?
ଅର୍ଥହେତୁ ତ୍ୟଜିଲା ଯେ ସ୍ୱୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ,
ସ୍ୱଧର୍ମ-କଳଙ୍କ,ଭୀରୁ, ପର ଧର୍ମ ଧାରୀ
କେକୀ-ପୁଚ୍ଛଧାରୀ-କାକ, ହୋଇଛନ୍ତି କେବେ
କେକୀ ସମକକ୍ଷ କେହି ଦେଖିଛନ୍ତି କାହିଁ
କାଚ ମଣି,ମଣି କାଚ ହେବାର ଜଗତେ?
ନୋହିଛି ନୋହିଛି କେବେ ନୋହିବ ନୋହିବ,
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଦା କ୍ଷତ୍ରିୟ କ୍ଷତ୍ରିୟ,
ରହିଥିବ ଯେବେଯାଏ ବିଧି ସୃଷ୍ଟି ବଶେ;
ଭୀମ ବାହୁ ଯୁଦ୍ଧେ ଭ୍ରାତଃ! କି ଶକ୍ତି ଅଛଇ.

ଅଜ୍ଞାତ ଜଗତ ଜନେ ଅବଧି ଏ କଥା,
ରତ୍ନାକର ଗର୍ଭ ଯଥା ଲୁକ୍କାୟିତ ଲୋକେ;
ଦମ୍ଭୋଳୀ,ଦମ୍ଭୋଳୀ-ଧାରୀ ମହାଦମ୍ଭେ କ୍ଷେପି,
ଯେଉଁ ତୁଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗ ଧରେ,ଭଙ୍ଗି ନ ପାରଇ,
ଭଙ୍ଗି ପାରେ ଦାସ ତାକୁ ଶତ ଖଣ୍ଡ କରି,
ଅନାୟାସେ;ଶିଳା ସହ ଶୈଳ ହେଳାରେ
ଫିଙ୍ଗି ପାରେ ପାରାବାର ଅଗାଧ ଗରଭେ;
ମାନବାସ୍ତ୍ର କ୍ୱାଚିତ୍ ବାଣେ ନୋହିଛି ଗଠିତ
ଭୀମଅଙ୍ଗ, ଯହିଁ ବଜ୍ର ଲାଗି ହୋଇଯିବ,
ଭଗ୍ନ,ଯଥା ହିମାଳୟ ଅବୟବେ ଲୋଷ୍ଟ୍ର,.
ଅନ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ର, କଥା ଅବା କି କହିବ ଆଉ,

ଅଜ୍ଞାତ ଜଗତେ ଅବା କାହାକୁ ଏ କଥା,
ଜନ୍ମକାଳେ ମାତାମମ ନ ପାଇଲେ ତୋଳି
ଗୁରୁ ହେତୁ ଗଲି ପଡ଼ି ଶତ ଶୃଙ୍ଗପୃଷ୍ଠେ,
ଶତ ଖଣ୍ଡେ ଶତ-ଶୃଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗଗଲା ଭଙ୍ଗି ।
ତୁଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗେ ଯଥା ଅଶନି ପତନେ;
ଅଭେଦ୍ୟ ଏ ଅଙ୍ଗ, ଏଥି ନ ଭେଦିବ ଅସ୍ତ୍ର;
ଗୁରୁ ଜ୍ଞାନେ ସ୍ନେହ ପାଶେ ବନ୍ଧଥିଲି ମୁହିଁ;
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପିତୃସମ, ନା,ନା ତତୋଧିକ
କରି, ଗୁରୁ ଆଜ୍ଞା ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ ଭାବୁଥିଲି
ମନେ,ଲଙ୍ଘନେ ଅନନ୍ତ ତାପ ଥିଲା ଜ୍ଞାନ
ହୃଦେ, ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟାଧ ରୂପୀ ବଞ୍ଚକ ତପସ୍ୱୀ !
ପକ୍ଷଭ୍ରଷ୍ଟେ ପାଇ, କାନ୍ତ ସରଳ ହୃଦୟୀ
ନଚାଉଛି ସ୍ୱେଚ୍ଛାମତ,ନଚାଏ ଭିକ୍ଷୁକ
ଯଥା ୧ ଶାଖାମୃଗ ଧରି, ସହୁଛି ସମସ୍ତ
ନ ସହିବ କେବେହେଁ ଆଉ କହିଲୁ ଯଥାର୍ଥ
ଶୃଙ୍ଖଳ ବିମୁକ୍ତ ଏବେ ହୋଇଛି କେଶରୀ,
ଏକା ଦ୍ରୋଣ ବ୍ୟାଧ କଥା, କି କହିବ ଆଉ
'କୋଟି ଦ୍ରୋଣ ବ୍ୟାଧ ଯଦି ସମ୍ମୁଖିବେ ରଣେ
ଏ କେଶରୀ କେଶ ଗୋଟି ନ ପାରିବେ ତୋଳି !!
ବୁଝିବେ ସର୍ବେ ଯେବେ ଭୀମ ପ୍ରଭଞ୍ଜନେ
କାଲି ରଣେ, ତ୍ରିଭୁବନେ ଚରାଚରେ ପେଲେ
ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ଯମ ସମ ମହାରଥୀ—ଚଳ,
ପଳାଇବେ ସର୍ବେ ଯଥା ପଳାନ୍ତି କୁରଙ୍ଗେ,
ଯୂଥ ମଧ୍ୟେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ସିଂହ କରି ଦରଶନ;
ଦେଖିବ ଜଗତ କାଲି, ଭୀମ ଦ୍ରୋଣ ଦୁଇ

ମଧ୍ୟେ କିଏ ବଳୀୟାନ, ପ୍ରଭଞ୍ଜନାଙ୍ଗଜ,
କିମ୍ବା ଭରଦ୍ୱାଜାତ୍ମଜ" ଏତେ କହି ବାୟୁ—
ସୁତ ବସିଲା ନିଶ୍ଚଳେ; ହୋଇଲା ନିଶ୍ଚଳ
ସଦ୍ୟ ବାତ୍ୟା ଶେଷ ଧରାପ୍ରାୟ କ୍ଷଣେ; ତହୁଁ,
ନାରାୟଣ ଧର୍ମସଖା କହିଲେ ସସ୍ମିତେ
"ହେଉ ତବେ ସେନାପତି ଭୀମ କାଲି ରଣେ"

(୧) ବାନର

Digitized by srujanika@gmail.com

"ହେଉ ହେଉ" ସଭ୍ୟସବେ କହିଲେ ସେକାଳେ
ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଲେ ଭୀଷ୍ମ ସେନାପତି ପଦେ ।
ଯଥାବିଧି ତହୁଁ, ବନ୍ଦୀ ଆନନ୍ଦେ ବନ୍ଦିଲ ;
ଉଚ୍ଚ କଣ୍ଠେ ଜୟଧ୍ୱନି ପଡ଼ିଲା ଉଚ୍ଛୁଳି,
ପୁର ନାରୀ ହୁଳ ହୁଳି ଦେଲେ ମହାହର୍ଷେ,
ବାଜିଲା ବିବିଧ ବାଦ୍ୟ ଘୋର ନାଦ କରି
ମହା କୋଳାହଳ କଲେ ପାଣ୍ଡୁ ବଳସବେ ।

—)()(—

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ

ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା

ଅସ୍ତାଚଳେ ଅଭ୍ର କୋଳେ ଅସ୍ତ ଗଲେ ରବି
ବିଷାଦେ କାନ୍ଦିଲା ପ୍ରାଚୀ, ହସିଲା ପ୍ରତୀଚୀ
ମହୋଲ୍ଲାସେ, ହାସ୍ୟମୟୀ ପତ୍ନୀ ଯଥା, ପତି
ଯେବେ ବିଦେଶୁଁ ଆସଇ ; ପ୍ରକୃତି ସୁନ୍ଦରୀ,
ଶିକ୍ଷା ଦିଏ କି ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ ; ସୁଖପରେ ଦୁଃଖ,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ପରେ ଆସେ ସଦା ପ୍ରାଣୀ ଭାଗ୍ୟେ
ଭବେ । ହମ୍ବାରବେ ଗାଭୀ ବୃନ୍ଦ ଅସମ୍ଭାଳ
ହୋଇ, ତର ତରେ ପରସ୍ପରେ ମରାମରି
କରି, ପାଷାଣ ପ୍ରହାର ଭୟେ ଅଗେ ଆଗେ
ଧାଉଁଛନ୍ତି ପୁଚ୍ଛ ଉଚ୍ଚକରି ; ପଥପାର୍ଶ୍ୱୁଁ
ତୋଳି କେହି ଶ୍ୟାମ ଶସ୍ୟାଙ୍କୁର କେହିଅବା
ଶୃଙ୍ଗେ ବାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ପଶେ କୃଷକ ବାଡ଼ୀରେ
ନ ସମ୍ଭାଳି ଲୋଭ (ପଶୁ ଲୋଭ ଦମ୍ୟ ନୁହେ
ଦେଖାଏ କି ଅବା) ଗୋରୁ ଖୁରୋତ୍‌ଥିତ ଧୂଳି
ଗୋଧୂଳି-ଗଗନେ ଘନ ଆବରି ସତ୍ୱର
ନୀରଦ ସଦୃଶ ଦୂରୁ ଦିଶେ ସ୍ତର ସ୍ତର,
ଆସେ ପଛେ ପଛେ ତାଙ୍କ, ମନ୍ଥର ଗମନେ,
ସ୍ୱସ୍ତିହେ, ଗୋକ୍ଷୋଷ୍ଠୁ ଫେରି ଧୂଳି-ଧୂସରିତ
ଅଙ୍ଗ, ଗୋପାଳକ, ଗୋପବାଳ, ଗୋ ତାଡ଼ନ—
—ଦଣ୍ଡ ହସ୍ତେ ଗୋଭିଯୁକ୍ତ, ସରଳ ସଙ୍ଗୀତ
ରଙ୍ଗେ ଗାଇ ନାଚି ନାଚି ; ବତ୍ସା ସହ ଗାଭୀ—

ବୃନ୍ଦେ ଥାଇ ଥାଇ କେବେ ଭର୍ତ୍ସଇ କ୍ରୁଦ୍ଧିତେ
ଅଭିଧାନ-ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶବ୍ଦେ ପଶୁଜ-ସୁଲଭ ।
କ୍ରମେ ଆସିଲା ଅନ୍ଧାର, ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଗମନ
ଦେଖି ପଥିକ ସତ୍ୱର ତର ତରେ ଗଲେ
ପଥ ଅନାଇଁ ପଶ୍ଚିମେ, ଦେଲେ ମହାନନ୍ଦ
ସବୁ ନାଗର ନାଗରୀ, ବିଶେଷତଃ ଯେତେ
ପତ୍ନୀ ନବ ବିବାହିତା ; ଚକୋର ଚକୋରୀ
କଲୁ "କ୍ରୂର ବିଧି" ବୋଲି ଭୁଞ୍ଜିଲେ ବିରହ-
ବ୍ୟଥା ସମସ୍ତ ଖେଚରୀ, କେକୀ, କେକୀବଧୂ
ସହ, ଉଚ୍ଚ ଶାଖୀ ଚୂଡ଼େ, କପୋତ କପୋତୀ,
କାକ ଉଡ଼ି ନିଜ ନୀଡ଼େ, ଆଶ୍ରିଲେ ଖେଚର
ସର୍ବେ ନିଜ ନିଜ ବାସ, ତରୁ ଲତା ଗୁଳ୍ମ—
ଦଳ ପଡ଼ିଲା ଝାଉଁଳି ; ବଢ଼ିଗଲା ଛାୟା—
ଛାୟା ଛାଇଲା ଚୌଦିଗେ ଅନ୍ଧକାର କ୍ରମେ ;
ନବ ବଧୂ ସମ ସନ୍ଧ୍ୟା, ସୌମ୍ୟ ଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ;
ଆସଇକି ଧୀରେ ଟାଣି ଓଢ଼ଣା ଆବର ।
ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ଗନ୍ଧବହ, ବହିଲା ସୁସ୍ୱନେ ;
ମସୀମୟୀ ନିଶିଥିନୀ ଅସିତ-ବସନା
ଅସିଲା ପିନ୍ଧାଣି ଗଳେ ତାରା-ରତ୍ନହାର ;
ସୀମନ୍ତେ ସିନ୍ଦୂର ରୂପେ ଶୋଭେ ଗୁରୁ ବାଳ-
ଇନ୍ଦୁ ; ବନ୍ଧୁ ଉଦେ ଦେଖି ଫୁଟିଲା କୁମୁଦ
ସରେ, ସରସ ବଦନେ ; ଅବିରଳ ଅଶ୍ରୁ-
ବାରି ବର୍ଷିଲେ ନଳିନୀ ବୃନ୍ତାସନେ ବସି ;
ଉଡୁପତି ଉଦେ ଦେଖି ମହୋଦଧି ତହୁଁ,
ବନ୍ଧୁ ସମାଗମେ ବନ୍ଧୁ ଯଥା, ମହାନନ୍ଦେ
ଆଲିଙ୍ଗନ ଆଶେ ଅଙ୍ଗ, ଧାଇଁଲା ଚଞ୍ଚଳ ;
ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗ-ମାଳା ଭ୍ରମିଲେ ଭୀଷଣେ,
ଗମ୍ଭୀର ନିନାଦ ପୂରି ମନ୍ଦ୍ରିଲା ଭୈରବେ
ବେଳା ଲଙ୍ଘି ଜଳଚରେ ରଙ୍ଗେ ଚୌଦିଗେ
ଅସଂଖ୍ୟ ମକର ମୀନ କୁମ୍ଭୀର କୂର୍ମାଦି !
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଇନ୍ଦୁ ଏକ ଶୋଭେ ସ୍ଥିରନଭେ
ଶତ ଇନ୍ଦୁ ଉଦ୍ଭାସିତ ସାଗର ଗରଭେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁଣି ସେହି ଶତ ଇନ୍ଦୁ, ଚଞ୍ଚଳ ତରଙ୍ଗେ,
ଦିଶଏ ଶତ ଶତ, ଦୃଶ୍ୟ, ଅତି ମନୋରମ;
ଅହୋ ! କି ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା ତବ ଲୀଳାମୟ
ପ୍ରଭୋ ! ବୁଝିବ କେମନ୍ତେ କହ ଅଳ୍ପମତି—
ନର,କୂପ ଭେକ କେବେ, ପାରଇକି ବୁଝି
ଅପାର ସାଗର ବାର୍ତ୍ତା କି ଭାବେ କହଇ ?
ଇଚ୍ଛାମୟ ପ୍ରଭୋ ! ତବ ଇଚ୍ଛା ଜ୍ଞାତମାତ୍ର
ତୋତେ, ନ ଜାଣଇ ଅନ୍ୟ କେହି ଚରାଚରେ
ଜଗେ, ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଚଳେ ନିରଙ୍କୁଶ
ଇଚ୍ଛାବଳେ ତବ, ପୁତ୍ତଳିକା ଯାଏ ଯେବେ
ସୂତ୍ରଧର ହାତେ ଯଥା ବିବିଧ ବିଧାନେ ।
ଚପଳା-ଚଞ୍ଚଳା-ଉର୍ମି—ସଂକୁଳ ପୟୋଧି,
ଯାହାଙ୍କ ଏକ ଇଙ୍ଗିତେ କରେ ଭୀମ ଘୋର ରବ
ଯେବେଳେ ଅସନ୍ନ ପ୍ରଳୟ; ନିସ୍ତବ୍ଧ ସ୍ତିମିତ
ଶୈଳ ଶୀମନ୍ତ-ଶୋଭି, ମନ୍ତ୍ର-ମୁଗ୍ଧବତ୍‌
ଅନ୍ୟ ଦିନେ; ପୁଣି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଊର୍ମିଇ
ନଭ, ନିମ୍ନେ ଜଗତେ । ଦେଖନ୍ତେ ଏ ଶୋଭା
ହୃଦେ ଏମନ୍ତ ଆସଇ; ତ୍ରିଗୁଣ ଧାରଣୀ
ସତୀ ପ୍ରକୃତି ସୁନ୍ଦରୀ, ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ-ତମ
—ରୂପ, କରେ କ୍ରୀଡ଼ା କାଳସ୍ରୋତେ ନବବେଶ
ଧରି, ସତ୍ତ୍ୱନଭ, ରଜସିନ୍ଧୁ, ତମ ଶ୍ୟାମ—
ଶୈଳ । ଶର୍ବରୀର ସହଚରୀ ନିଦ୍ରାଦେବୀ
ଶାନ୍ତ ପ୍ରଦାୟିନୀ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ
ଭ୍ରୁକୁ ଷେବେ ତରତରେ ଚଳିଲେ ସହାଶ୍ରେ,
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଯହିଁ ଡାକନ୍ତି ଦେବୀଙ୍କୁ
ନ ପାରି ସହଣ ଅହୋ ! ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା,
କ୍ଷତ ଲାଗି ବ୍ୟସ୍ତ କେହି ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ କେହିବା
ଭ୍ରାତୃ ବନ୍ଧୁ, ବନ୍ଧୁପ୍ରେମରେ, ଲଭିବେ ବିଶ୍ରାମ
ବୋଲି ପାସୋରିଣ ଶୋକ, ଏମନ୍ତ ସମୟେ
ଦେବୀ ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ ପଡ଼ିଛି ସୈନ୍ୟଙ୍କେ,
ନିଦ୍ରା କଣ୍ଠ-କରେ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ମଣି ସମ ଅହୋ !
ଶୁଆଇଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପଶି ଘରେ ଘରେ ।
ଜନନୀ କୋମଳ ସ୍ନେହ କର ପରଶନେ
ଶୁଅଏ ସନ୍ତାନେ ତାର ଯଥା ଉଲ୍ଲାସରେ;
ଅଦେଖିଲେ ଅନୁରକ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ପ୍ରତି,
ଦେଖିଲେ ଯେବେ ସେ ଚାରୁ ନୂତନ ନିଦ୍ରାଭିଙ୍ଗି
ଯୁଦ୍ଧକ୍ଲାନ୍ତ ଶୋଇଛନ୍ତି ସୈନିକ ସରବେ; ।
କରନ୍ତି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମନା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆଜି,
ଦର୍ଶାଇ ତୋ ମାୟାରାଜ୍ୟ ନନ୍ଦନ କାନନ !
ଏତେ କହି ନିଦ୍ରାଦେବୀ ଚଳିଲେ ଅନ୍ୟତ୍ର,
ଅବଶ ଶିଥିଳଅଙ୍ଗ ହେଲା ସମସ୍ତଙ୍କ ।
ନେତ୍ର-ପତ୍ର କେତେ ଜଳା ଗୁହ୍ନି ଗୁହ୍ନି ତାଙ୍କି
କ୍ରମେ କ୍ରମେ କଣ୍ଠେ କିଛି ନ ଶୁଭିଲା ଆଉ,
ପାସୋରିଲେ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଜନିଜ କର୍ମ,
ଶୂନ୍ୟହେଲା ବାହ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କ୍ଷଣକାଳ ପରେ ;
ତ କଲା ସଘନେ ନାସା ଘଡ଼ ଘଡ଼ କରି
କାହାର ବହିଲା ଲାଳ ଗଣ୍ଡଦେଶଦେଇ,
ଖସିଣ ବସନ ଲୋଟୁଛି ଭୂତଳେ କାହାର,
ଉଲଗ୍ନେ, ଅର୍ଦ୍ଧଲଗ୍ନେ ଶୋଇଛନ୍ତି ଥୋକେ;
ମାୟାବିନୀ ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ଭ୍ରାନ୍ତ ବିଳାସିନୀ,
ମନୋମତ ଅବସର ପାଇଣ କୌତୁକେ,
ଦର୍ଶାଇଲେ ମାୟା ରାଜ୍ୟ ସୈନିକେ, ତାଙ୍କର;
ମହାମାୟା ମୁଗ୍ଧହୋଇ ସୈନିକ ସରବେ
ଦେଖନ୍ତି ସମ୍ମୁଖେ ଜଗତେ ସୁଧା ସ୍ନାତ ସୌଧେ
ନିଦାଘ ନଶୀଥେ ବସି ସୁଗୃହୁ ଦର୍ପଣଙ୍କେ
ଦୁଗ୍ଧ-ଫେନ-ନିଭ ତଲ୍ପେ ସଜ୍ଜିତ ପ୍ରକୋଷ୍ଠେ;
ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଗବାକ୍ଷ ଦେଇ ସୁଗନ୍ଧ ପବନ
ବହେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ପୁଷ୍ପ ଗନ୍ଧ ହରି,
ପ୍ରିୟା-ମୁଖ ହାସ୍ୟୋଚ୍ଛ୍ୱାସ-କମ୍ପିତ-ଅଧରୁ
ପିଅଇ ଅମୃତ ସୁଖେ ପୁଲକ ହୃଦୟେ,
ପୁନଃ ପୁନଃ ମୁଖଚନ୍ଦ୍ରେ, ନିରେଖେ ଅତୃପ୍ତେ,
ପ୍ରେମୋଚ୍ଛ୍ୱାସେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରେ କେତେବେ ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି ଦେଖିଲା ସେ ପ୍ରେମୋନ୍ମତ୍ତ ପ୍ରିୟା
ସଲଜ୍ଜେ ସସ୍ମିତେ, ଛଣି ନ ଜାଣିଲା ପର
ଛାଡି ଛାଡି କାନ୍ତ କଣ୍ଠେ ଉଠିଲା ସ୍ୱବେଗେ,
ଥଇ ଥାଇ ହସେ ଯୁବା ପ୍ରେମୋନ୍ମତ୍ତ ମନେ
ସସ୍ମିତ ବଦନ ବାହ୍ୟେ ଦେଖାଯାଏ ମାତ୍ର
ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରା ଅଭିଭୂତ ହେଲେହେଁ ତଥାପି;
ଅବଶ ନିସ୍ତେଜ ଯୁବା ଅବଳା ବନ୍ଧନେ,
ହୁଅଇ ଅବଶ ଯଥା ଦାରୁ ଭେଦ—ଭୃଙ୍ଗ
ମଧୁ ଲୋଭେ ବସେ ଯେବେ କମଳିନୀ କୋଳେ
କମନୀୟ ସୁକୋମଳ ଦଳ ସ୍ପର୍ଶେ ତାର;
ଅଛି କାହାର ସାଧ ତ୍ରିଭୁବନ ମଧ୍ୟେ
ଦେବତା ଅସୁର ନର ଗନ୍ଧର୍ବ କିନ୍ନର
କରେ ଏ ବନ୍ଧନ ଛିନ୍ନ ହୋଇବ ଉଦ୍ଦାମ ।
ଏ ବନ୍ଧନେ ପଡ଼େ ଯେବେ ଯୋଗୀବର କାରେ
ଭୁଲିଯାଏ ଯୋଗ ଯାଗ ଥାଉ ଅନ୍ୟକଥା;
କେହି ବା ଦେଖଇ ତହିଁ ଗନ୍ଧର୍ବ ଭୁବନେ
ହାସ୍ୟ ଲାସ୍ୟମୟୀ ଚାରୁ ବିମ୍ବାଧରା ଗଣ
କୁସୁମ-ଭୂଷଣ-ବାସ ସୁବାସିତ ତୈଳେ
ସୁସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ହର୍ଷେ ଭ୍ରମନ୍ତି କୌତୁକେ;
ଗୁରୁ ଉରୁ ଉଚ୍ଚ କୁଚ ଚତୁର କଟାକ୍ଷ
ନିରେଖି ଯାହାଙ୍କ, କ୍ଷଣେ ଅଜନ୍ମ ସଂଯମୀ
ବିକାହେବେ, ଚର, ପଦେ କଥାପଦେ ପାଇଁ;
ସେହିପରି ଷୋଡ଼ଶୀଙ୍କ ପ୍ରେମ ସମ୍ଭାଷଣେ
କରନ୍ତି ସାର୍ଥକ ବାରେ ଭଙ୍ଗୁର ଜୀବନେ
ଅସ୍ଥାୟୀ ଯୌବନ, ବହୁତପ- ପୁଣ୍ୟାର୍ଜିତ—
ଭବ ନର-ଜନମର-ପରମ-ସମ୍ପଦ !
ଦେବତା ଦୁର୍ଲଭ ସୁଖ ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ବଶେ
ମତ୍ତ କେହି କେଳିକୁଞ୍ଜେ ନିର୍ଜନେ ଗୁପତେ;
ନବଯୁବ ମୁଖ ଦେଖି ପୁନଃହୀନ ବୃଦ୍ଧେ,
ଦନ୍ତହୀନ ମୁଖେ ହର୍ଷେ ହସନ୍ତି ଅହ୍ଲାଦେ
ବିକୃତ ସସ୍ମିତ ମୁଖ ଢାଙ୍କେ ବାସ୍ତବରେ ।

ସାମାନ୍ୟ ସୈନିକ ଯାଙ୍କୁ ନ ଗଣନ୍ତି କେହି
ସୈନ୍ୟ-ପଦ-ବାଚ୍ୟ ବୋଲି, ଦେଖନ୍ତି ସମ୍ମୁଖେ
କେତେ, ଅଧନ୍ୟ ସଂଗ୍ରାମେ, କେଶରୀ ବିକ୍ରମେ
ପଶି, ବିନାଶନ୍ତି ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟ, ସେନାପତି
ସହ; କେହିବା ନାଦଇ ଦମ୍ଭେ ଭୀମନାଦେ,
ଅହତ ଉପରେ, ଯଥା ଗର୍ଜ୍ଜଇ ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ
ଅର୍ଦ୍ଧମୃତ କବଳିତ ବୃଷ ଅଂସୋପରି
ବିକୃତ ହୁଙ୍କାର କରି ଶୁଭଇ ପ୍ରକୃତ ।
ଲଭିକେ ବିଜୟ ପୁଚ୍ଛ ଗାଇ ଜୟ ଜୟ
ବିଜୟର ବୈଜୟନ୍ତୀ ତୋଳେ ତର ତରେ
ବାସ୍ତବରେ ହସ୍ତ ତୋଳି କହେ ଜୟ ଜୟ ।
ନୀଚୁ ଉଚ୍ଚ ପଦ ଲଭି ସ୍ଫୀତରେ ଆନନ୍ଦେ
କେହିବା ଶୁଣଇ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସନ୍ତି ସର୍ବେ
ସମର ବିଜୟୀ ବୋଲି ବିନାଶିକେ ଶତ୍ରୁ
କୁଳ କରଇ ଲୁଣ୍ଠନ ମୁକୁଟ କିରୀଟ
ରତ୍ନ ରତ୍ନହାର ଚନ୍ଦ୍ରହାର ବିଭୂଷଣ
ଅସ୍ତ୍ର, ମଣି ମାଣିକ୍ୟାଦି, ମହାର୍ଘ ସମ୍ପତ୍ତି;
ରଣଜୟୀ ହୋଇ କେହି ପୂଜେ ପ୍ରଣୟିନୀ
ଚାରୁ ପଦାମ୍ବୁଜେ ଯେତେ ଲୁଣ୍ଠିତ ପଦାର୍ଥ;
ଆକାଶେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହର୍ମ୍ୟ ସୃଜି ଏହିରୂପେ,
(୧) ସମ୍ଭେଷେ ଦେବେଶ ଭୋଗ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସରବେ ।
ଅନନ୍ତ ଅନଭ୍ର ନଭେ ସୁନୀଳ, ନିର୍ମଳ
ନୀରେଶ୍ୱର ସମ ଶୋଭେ ସ୍ଥିର ସୁଗମ୍ଭୀର
ଶୋଭେ କୋଟି କୋଟି ତାରା ଫୋଟି (୨) ହୋଇ
(୨) ପିପିଲି ନିର୍ମିତ ଚାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରାତପେ ଯଥା
କାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ; କମ୍ବାଜଳେ ଦୀପାବଳି ଯଥା
ଅମା ତ୍ରିଯାମାରେ, ପ୍ରତି ହିନ୍ଦୁ ଘରେ ଯେବେ
କଳୁଷ ନାଶିନୀ ଶ୍ୟାମା, ନୃମୁଣ୍ଡ—ମାଳିନୀ
ପଞ୍ଚନଇ ପିଣ୍ଡ ଭୋଜନ—ପିତୃଲୋକ ସହ,
ଅସି ପୂତ ଭାରତକୁ, ପୃଥିବୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ,
ଅପୂତ ସନ୍ତାନେ ତାର ଦେଇ ଦର୍ଶନ ।

(୧) ସ୍ୱପ୍ନେ (୨) କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଗ୍ରାମ ବିଶେଷ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଠନ୍ତ ଗବାକ୍ଷ ଖୋଲି ଶଶୀ ସୀମନ୍ତିନୀ
ପତିପ୍ରାଣା ସତୀ, ଦୀର୍ଘ ବିରହ ବଧୂର
ଶୀଘ୍ର ପତି ଆଗମନ ଅପେକ୍ଷା ଆଶାରେ
ପଥ ପ୍ରତି ଦେଖନ୍ତିକି ଉତ୍ସୁକ ନୟନେ ?
(ଦୁଃ ସମସ୍ତ-ଶାପକାଳ ଶେଷ ପ୍ରାୟ ଜାଣି)
ନିଶା ଅବସାନେ ସରେ ସରୋଜିନୀ ଯଥା
ଉଦୟ ଅଚଳେ ଦେଖି ଅରକ୍ତ ବରଣ ।
ପ୍ରସ୍ତର ପ୍ରତିମା ସମ ନିଃଶବଦେ ନିଶ୍ଚଳେ
ଭୂତଳେ ସ୍ଥାପିଣ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଖନ୍ତି ସକଳେ ।
ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଦେଖି ତାଙ୍କ ଲାଗଇ ସନ୍ଦେହ
ସର୍ବେ ନୀରବ କିପାଇଁ ? ନୀରବ ହୋଇବା
ସତୀ ପତ୍ନୀ ପକ୍ଷେ କେଉଁ ନୁହେ ନୈସର୍ଗିକ ?
ପତିଙ୍କୁ ବିଦେଶାଗତ ଜାଣେ ଯଦି ସେହି ।
ମନେ ହୁଏ ଦେଖି ଯେହ୍ନେ ନା,ନା, ତାହାନୁହେ
ସୁନୀଳ ଦୁକୂଳାବୃତ ବଧୂବଧୂ ବୃନ୍ଦ
ଅବଲୋକି ସ୍ୱପ୍ରାଣେଶେ, ଜୀବନ—ସର୍ବସ୍ୱ !
ସ୍ୱର୍ଗଚ୍ୟୁତ-ଶାପ-ଗ୍ରସ୍ତ-ଦେବ ସୁଧାକରେ,
ଅଭିମନ୍ୟୁ ରୂପେ ରହି ସମର ଶିବିରେ
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ, କ୍ରୀଡ଼ାରତ ଉତ୍ତରା ସହିତେ
ରତି ଜିଣି ରୂପବତୀ ନବୀନା ନାଗରୀ
ସଧବା-ସୁଲଭ-ହିଂସା ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ
ନିରେଖନ୍ତି ଏକଧ୍ୟାନେ ଅରୁଣ ଲୋଚନେ;
ନିନ୍ଦାକରେ ପୁରୁଷେ କି ଷଟ୍ପଦ ସଦୃଶ
ଅତି ଅସଂଯମୀ କହି । କେହି ବା ହିଂସଇ
ଉତ୍ତରା ନୃରୁତା, ତାଙ୍କ ପରଶ୍ରୀକାତର;
ହେଉବା ନହେଉ ତାହା; ମମ ଅନୁମାନ
ମନେ ଏମନ୍ତ ଆସଇ; ନ ନିରେଖେ କେଉଁ-
ସାଧ୍ୱୀ ସ୍ୱତଃ ଘୃଣା ନେବେ ପତି ଅନ୍ୟ ପତ୍ନୀ—
ପ୍ରତି; ହେଲେହେଁ ସେ ସହ୍ୟଶୀଳା ସହସ୍ରଶଃ

ତୃତୀୟ ସର୍ଗ ସମାପ୍ତ

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ

॥ ରୋହିଣୀ—ବିଳାପ ॥

ଶଶୀ ପୁରେ ବସି ଏକ ସୀମନ୍ତିନୀ
ଯୋଷା ଶିରୋମଣି ଯେହ୍ନେ ଅନାଥିନୀ
କାନ୍ଦଇ ନୀରବେ ବହେ ନୀର ଝର—
ପଡ଼େ ଗଣ୍ଡେ କୁଚେ ଝର ଝର କରି ;
ଘନ ନୀଳ କେଶ ଲୋଟଇ ଭୂତଳେ
ଗଣ୍ଡେ ସ୍ଥାପି ହସ୍ତ ବସିଛି ବିକଳେ ।
କ୍ଷୀଣେ ଝଟକଇ ସିନ୍ଦୂର ସୀମନ୍ତେ
ବାରୁଣୀ ଯେସନେ ଗୋଧୂଳି ଆଗତେ
ଆଚ୍ଛାଦଇ ଯଦି ଯେବେ ବେଳେ ତପନେ
ଅସ୍ତ ଗିରି ଶିରେ କାଦମ୍ବିନୀ ଘନେ ।
ପଡ଼ିଛି କୁନ୍ତଳ ପୃଷ୍ଠେ ବିଶୃଙ୍ଖଳେ
ଅଙ୍ଗୁ ଖସି ବସ୍ତ୍ର ଲୋଟଇ ଭୂତଳେ ;
ବିଲୋଳ କୁନ୍ତଳ ପଶ୍ଚାତେ, ସମ୍ମୁଖେ
ନିଶୀ ସରୋଜିନୀ-ସମ-ମୁଖ ଦୁଃଖେ;
ଏ ଛବି ନିରେଖି ଉଦେହୁଏ ମନେ,
ଗ୍ରାସେ ତାମସ କି ଗୋଧୂଳି କିରଣେ ?
କିମ୍ବା ସନ୍ମୁଖ କରିଣ ବ୍ୟାଦାନ
ଧାଏଁ ଗିଳିବାକୁ ସୁଧାଂଶୁ ବଦନ ?
ନାହିଁ ଆଉ କିଛି ଅଙ୍ଗେ ଆଭରଣ ,
ରହିଛି କେବଳ ଶାକରେ କଙ୍କଣ ;
ନାରି କଳେବରେ କୃଶୋଦରୀ କର ,
ଖସି ପଡ଼େ କରୁ ବଳା କେୟାତର ;
ଅନ୍ୟକର ଦେଇ ରଖିଲେ ଚଞ୍ଚଳା,
(୧)ପ୍ରକୋଷ୍ଠେ ଯତନେ ତୋଳି ରଖେ ବଳା,
କେଶ ବାସପ୍ରତି ନାହିଁ ତା ଯତନ ,
ଅନ୍ୟ ର ଶାକରେ ରଖିଛି କଙ୍କଣ ;
ବଳୟେ ବାଜାର ଦେଖିଣ ପୀରତି ,
ମନେହୁଏ ନିଷ୍ଟେ ସଧବା ଯୁବତୀ ;
ସ୍ଥୁଳଥିଲା କର (୨)ପେଁର ଥିଲା ବଳା ,

(୧) ମଣିବନ୍ଧ (୨) ପରିଧିବିଶିଷ୍ଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୂର୍ବେ ବଳା ଅଛି କର କେତେ ଗଳ୍ପ ?
ସ୍ଥୂଳ କରେ ସିନା କହିଥିଲ ଜଡ଼
କୃଶକରୁ ଏବେ ଯାଉଅଛ ପଡ଼ ;
ହେମ ଅଙ୍ଗେ ଆହା ଲାଗିଅଛି ମସୀ ,
ଛାଏ ଏ କାମିନୀ ଏକାଅଛି ବସି !
ପାଞ୍ଚଳମା ସ୍ୱର ନବୀନ ଯୌବନା ,
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ତନୁ ମଳିନ ବସନା ।
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଝୀନବାସ ଭେଦି ରୂପଶୋଭା
ଦିଶେ ଶୁଭ୍ରାମ୍ବର କେତେ ମନୋଲୋଭା
କୌମୁଦୀକୁ ଗାଢ଼ କରି କି ବିରଞ୍ଚି
ତନ୍ୱଙ୍ଗୀ ଲଳିତ ତନୁ କି ଗଢ଼ିଛି ?
ନ କହଇ କିଛି ରହିଛି ଅନାଇଁ ,
ବୁଝେ ବୋଲି କିଛି ବୁଝା ଯାଉନାହିଁ ;
ସେଜାଣେ ତାମନେ ନ ପଡ଼ଇ ଜଣା
ଚିନ୍ତନା କରଇ ବସି କି ଭାବନା ;
ଥରେ ଥରେ ଥାଇ ନିଃଶ୍ୱସଇ ଘନେ ,
"ହାୟ" "ହାୟ" କହେ ଅସ୍ଫୁଟ ବଚନେ
ନୟନୁ ଲୋତକ ନାସିକାରୁ ଲାଳ,
ଅଞ୍ଚଳେ ପୋଛଇ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ବାଳା ;
ଅଙ୍ଗକାନ୍ତି ଦେଖି ଉଦେ ହୁଏ ମନେ,
ସାମାନ୍ୟା ଏ ନାରୀ ନୁହଇ, ଏ ଜଣେ ;
୧-ଜମ୍ବାଳ ଗୋଲାକ ଶୁଦ୍ଧ ୨କମ୍ବୁନଦେ,
ବାମା ଅଙ୍ଗ ଦିଶେ ତେସନ ବିଷାଦେ ;
ବିଷାଦ ସାଗରେ ରହିଛି ମଗନ
ଦୂରୁ ଦେଖି ମନେ ହୁଅଇ ଏସନ ;
ଯେତେହେଉ ପଛେ କଠିନ ହୃଦୟ,
ନିରେଖି ଏରୂପ ଦ୍ରବିବ ନିଶ୍ଚୟ ;
ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ବାଳାପଡ଼ିଗଲା ଟଳି,
ତରୁ ଛିନ୍ନ କିବା କୁସୁମିତ ବଲ୍ଲୀ;
ଥର ଥର ଥରେ ପାଦ ଶିର କର ,
ଛିନ୍ନ—ପୁଚ୍ଛ ପ୍ରାୟେ ଜୀବନ୍ତ ନାଗର ;

ପାଷାଣ ଘର୍ଷଣେ ଉର ଶିର କରେ,
ବହଇ ଶୋଣିତ ଅଙ୍ଗେ ଦର ଦରେ;
ଉଠିଲା ଚିତ୍କାର ବିକଟ ନିଃସ୍ୱନେ,
ନିଶୀଥେ ଶ୍ମଶାନେ ଡାକିନୀ ଯେସନେ ;
ଶୁଣି ଭୀମ ସ୍ୱର ହୋଇ ହୁଡ଼ା ହୁଡ଼ି,
ଅଳିଏ ସକଳେ ଆସିଲେ ଦଉଡ଼ି ;
କିହେଲା କିହେଲା ବୋଲି କେ କହଇ ,
ଆଣ ଆଣ ବାରି ବୋଲି କେ ଡାକଇ ;
ଧର ଧର କହି କେ ତୋଳଇ ବାହୁ ,
ଡର ଡର ହୋଇ ଧାଉଁଛି କେ କାହୁଁ ;
ଧସ୍ତାଧସ୍ତି କରି ଭୂତଳୁ ତୋଳିଲେ,
ଆଉଜାଇ କୋଳେ ବାଳୀକୁ ବସିଲେ ;
କେଉଁ ସଖୀ ବାରି ସିଞ୍ଚଇ ବଦନେ,
କେହିବା ବିଞ୍ଚଇ ବିଞ୍ଚଣା ପବନେ ;
କେ ପୋଛି ଦିଅଇ ଲୋତକ ଶୋଣିତ,
ଅମ୍ବରେ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ କେହିବା ତ୍ୱରିତ ;
ଯାଇଅଛି ଭିଡ଼ି ଦଶନ କବାଟି,
କି ଭାଗ୍ୟେ ବଞ୍ଚିଛି ରସନା ନ କାଟି ;
ଶୁଆଇଲେ ନେଇ ଉଠାଇ ପଲଙ୍କେ,
ଘୋଡ଼ାଇ ବସନେ ଯତ୍ନେ ତାକୁ ଅଙ୍କେ ;
ଉଠିଲା ଚିତ୍କାର ବିକଟାଳ ସ୍ୱରେ,
ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ଅଙ୍ଗୁ ବାସ କ୍ଷଣକରେ ;
ଅଟ୍ଟ ଅଟ୍ଟ ହସି ବିକଟ ଗର୍ଜନେ,
ନାଚେ କେବେ ବାମା ହୁଙ୍କାର ଭୀଷଣେ;
ଉଲଙ୍ଗିନୀ ବାମା ନ ପିନ୍ଧେ ଅମ୍ବର,
ସଖୀଏ କହନ୍ତି ଧର ଧର ଧର ;
ମୁକ୍ତ କେଶ ପାଶ ବିମୁକ୍ତ କବରୀ;
ସମ୍ଭାଳି ସଖୀଏ ନ ପାରନ୍ତି ଧରି ,
ଦନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼ି ଭ୍ରୂକୁଟି ଗୃହାଣୀ,
ଭୀତା ସଖୀ ସର୍ବେ କୁରଙ୍ଗ ଈର୍ଷଣୀ;
ଉନ୍ମାଦିନୀ କାନ୍ଦେ ବିକଳେ ବାହୁନି,

(୧) ପଙ୍କ (୨) ସ୍ୱନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ନ ବୁଝଇ ତୁନ ;
କୁହା ଭୁହ ହେଲେ ମିଳି ଅଳି ଅଳି ,
,ବିଚ୍ଛେଦ କଷଣେ ସରିଗଲା କାଳୀ ;
ଦିବାନିଶି ବସି ଏକାନ୍ତେ ସଦନେ,
କାଟୁଅଛି କାଳ କେବଳ କନ୍ଦନେ ;
ସବୁବେଳେ ବାଳୀ ହେଉଅଛି ଭଳି,
"ହାସ୍ତ ମୁ କିକଲି" କରି ଜପାମାଳି
ସ୍ୱାମୀ ବିନୁ ସତୀ ହୋଇଲେଣି ଅହା,
ଅସ୍ଥି ଚର୍ମ ସାର ଅଛି ମାତ୍ର ୧ ସାହା ;
ଯୋଡ଼ା ରୋଗ କାହିଁ ଘଟିଲା ଏକାଳେ,
ଦୁଃଖ ପରେ ଦୁଃଖ ଅଭାଗୀ କପାଳେ ;
ଏକେତ ବିଧାତା ଗଢ଼ିଛି ଅବଳା,
ଦୁର୍ବଳା ଦ୍ୱିତୀୟେ ବିରହର ଜ୍ୱାଳା,
ତହିଁ ପୁଣି ରୋଗ ଅସାଧ୍ୟ ଧରିଛି,
କି କଷ୍ଟ ଏକଷ୍ଟୁଁ ଅଧିକ କାହିଁଛି ?
ଦମ୍ପତିଙ୍କ-ବିଧି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ବୋଲାଉ,
ଦୁଃଖୀ ଭାଗ୍ୟେ ଦୁଃଖ ଯେତେ ଲେଖାଉ;
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ନରବଧି ନରେ ତୋର ବିଧି,
ନାନାନ୍ତ ଅବଧି କହୁଣ, ରେ ବିଧି !
ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକେ ଅଛି ଚନ୍ଦ୍ରବଧୂ ଗଣ
ନାନାନ୍ତ ତୋ ବିଧି ଦେଖାଇ ଦୂଷଣ
ପିତୃ ଶ୍ରେଣୀ ଯୀଜ ଦେଗଲ ଧରଣୀ,
ବୃଥା କହେ ସିନା ଦୋଷୀ ବିଜମଣି;
ନିଜ କୃତ କର୍ମ-ବୀଜତ, ଅକ୍ଷୟ,,
ଅଙ୍କୁର ଉଠିବ ଫଳେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ;
ସୁଗନ୍ଧ କୁସୁମ ଫୁଟେ ଯେବେ ବୃକ୍ଷେ,
ଅନନ୍ଦେ ଭୁଞ୍ଜଇ ପ୍ରାଣୀ ମହାସୁଖେ;
କର୍ମ ବୀଜୁ ଯେବେ ଫଳେ ତିକ୍ତଫଳ,
ବୃଥା ତୋ ବିଧିକୁ ଦୂଷଇ କେବଳ;
୨ ଅର୍ଦ୍ଧିନୀ ପୁଚ୍ଛଇ ୩ କୁନ୍ଦିକାକୁ ଗୃହିଁ,
ସଣୀ ଦେହେ ଜ୍ଞାନ ଅପିଲଙ୍କ ନାହିଁ ?
କଷ୍ଟ କଷ୍ଟପାଇ ଗୋଇଥିଲେ ଅଳ୍ପ;
ଉଠିଲେକ ନାହିଁ ଦେଖ ତେଜି ତଳ୍ପ
୪ ଭରଣୀ କହଇ ନ ବୁଝିଲ କଷ୍ଟ,
କେଉଁ ରୋଗ ପାଟରାଣୀକୁ ହୋଇଛି;
ଅର୍ଦ୍ଧିନୀ କହଇ ଶୁଣ ଦେଇମନ
କବ୍ୟାଧି, ଔଷଧ, କାରଣ, ଲକ୍ଷଣ,
ନାମ ଏ ରୋଗର ଉନ୍ମାଦ, କାରଣ,
ପ୍ରକୃତ ବିରହ, ଶୁଣରୁ ଲକ୍ଷଣ,—
ପ୍ରଥମେ ହୁଅଇ ଚିନ୍ତା, ଜାଗରଣ,
ଦ୍ୱିତୀୟେ, ତୃତୀୟେ ଉଦବେଗ ମନ;
ଲବଣେ ଯେସନ ମୃଣ୍ମୟ ଅଧାର,
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ହୁଏ କ୍ଷୀଣ କ୍ଷୀଣତର;
ହୋଇଯିବ ଯେବେ ଦେହପର କ୍ଷୀଣ,
ଜାଣିବୁ ଚତୁର୍ଥ ଅବସ୍ଥା ଅଧୀନ !
ପାଣ୍ଡୁର ମଳିନ ଦ୍ୱିତୀୟ ଚନ୍ଦ୍ର ସମ,
ହୋଇଲେ ଜାଣିବୁ ଅବସ୍ଥା ପଞ୍ଚମ;
ଅଶନେ ଶୟନେ ବ୍ୟସନରେ ମନ,
ନ ଲାଗିବ କେଉଁ, ସଦା ଅନ୍ୟମନ;
କହୁଁ କହୁଁ ଯେବେ ଭୁଲିଯିବ କଥା,
ଜାଣିବୁ ଅଗତ ଏ ଷଷ୍ଠ ଅବସ୍ଥା;
ସପ୍ତମ ଅବସ୍ଥା ବଡ଼ ଗୁରୁତର,
ଦିବାନିଶି ବସି କାନ୍ଦେ ଝରଝର;
ଜ୍ଞାନ ଥାଇ ଦେହେ ହୁଅଇ ଅଜ୍ଞାନ,
ଅନାଇଁ ରହଇ ହୋଇ ଏକଧ୍ୟାନ;
ଡାକିଲେ ନ ଶୁଣେ କିଛି ନବୁଝଇ,
ପୁନେଇଁ ଉଠି ସେ କାହିଁକେ ବହଇ
ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ୱରେ " ଅହା, ଅହା, " କହୁ,
ସହ ଅନୁଭୂତି ଦର୍ଶାଇଲେ ତହୁଁ,
ହାସ ହେବାଥାଉ କଢ଼ିଯିବ ଜାଣ,
ନାଃସନ୍ଦେହ ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରମାଣ;
ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ କହ ଅଶ୍ରୁ ଛଳ ନେ,

(୧) ଲୌକିକ କଥାରେ " ସ୍ୱାହା "-ପ୍ରାଣବାୟୁ ୨, ୩, ୪, ସଖୀମାନେ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରକଥା କହଇ ସେ ଜାଣେ ତା'ମନେ;
ଧଷ୍ଠମ ଅବସ୍ଥା ବ୍ୟାଧି ବିଲକ୍ଷଣ,
ଉନ୍ମାଦ ପ୍ରଳାପ ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ;
ତୁନି ହୋଇ ନାନେ କେବେ ଉଚ୍ଚେ ହସେ,
ଖବରେ ଶଙ୍କାରେ, ମନକୁ ଯା' ଆସେ;
ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ମୂର୍ଚ୍ଛା ହୁଏ କେବେ କେବେ,
ପୂର୍ବ କଥା ଭାବି ଗାହେଉଛେ ଯେବେ ।
ବେଣିବେଳ କାଟେ ବଷାଦେ ଅଜ୍ଞାନେ,
ବେଳେ ବେଓଳ କାହେ ବଚନ ସଜ୍ଞାନେ;
ଉନ୍ମାଦ ଅବସ୍ଥା ଅବଶ୍ୟ ଦୁଃସାଧ୍ୟ,
କନ୍ତୁ କେଭେଁ ନୁହେ ଜାଣିବ ଅସାଧ୍ୟ ;
ଝାଡ଼ି, ଫୁଙ୍କ, ମନ୍ତ୍ର, ମୂଳ ମୁଣ୍ଡି ଯୋଗ,
ଯେତେ କର କେଭେଁ ନ ଯିବ ଏ ରୋଗ;
ବୈଦ୍ୟ କବିରାଜ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗୁଣିଆ,
ସବେ ଦେଖାଇବେ ସ୍ୱଗୁଣ ପଣିଆ;
ବଇଦେ କହିବେ ବାତଜ ବିକାର,
ଛାଗଳାଦ୍ୟ ଘୃତ ଔଷଧ ଏହାର;
ତନ୍ତ୍ରି ଶୁଶ୍ରୁତ ଶ୍ଳୋକ ଆଉଡ଼ାଇ,
ବ୍ୟାଧି ସଙ୍ଗେ ଦେବେ ଔଷଧ ମିଳାଇ;
ଗଣକେ କହିବେ ଉତ୍ପାତ ଗ୍ରହର,
ଦଶା ମନ୍ଦ ଅଛି ଗ୍ରହଶାନ୍ତି କର ;
ଏ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଧାନ ଲୌହ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦାନ,
ଦକ୍ଷିଣା ସହିତେ ବ୍ରହ୍ମ—ଦ୍ୱିଜେ ଦାନ;
ଜାଣି କନ ଭଲି ଗୃହେ ଗୃହେ କର,
ଯୋଗିନୀଅ ଯାତ୍ରା ହେବ ଦରକାର;
ସ୍ୱବାଞ୍ଛା ସପ୍ତ ଏ କହିବେ ଗୁଣିଆ,
ଜାଣ ନୁହେ ଏହା ଜ୍ୱର ଡାହାଣିଆ;
ବଟମୂଳେ କେବେ ଯାଇଥିଲେ ଏକା,
ଭୂତ ସଙ୍ଗେ ନଷ୍ଟେ ହୋଇଅଛି ଦେଖା;
ଛଡ଼ାଇ ଦେବ ମୁଁ ନ କର ଭାବନା,
ବାନ୍ଧି ନେଇଯିବ ଅଣ ଖଣ୍ଡେ କନା;

ସୋରିଷ ମୁଠାଏ ନ ମାର ନିଃଶ୍ୱାସ,
ଅଣ ଦେଖେଁ ମୁହିଁ ଭୂତର ସାହସ;
ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ହୋଇ କେହି ଦଣ୍ଡେ ରହି,
କହିବେ ବୁଝିଲି ଏତେ ବେଳେ ଯାଇ;
ନୂଆ ଶିଖାଣିଆ ପେଷିଛି ବାଉତ,
ଅଛା ! ଛଡ଼ାଇବ କରଣ ଆଦ୍ଭୁତ;
ଲଭିଦେବେ ପାଦ ୨ସର୍ଓ୍ୟାଶ ଟଙ୍କାର,
ଯଜ୍ଞ ଆଚାଯିଜନ ବିବିଧ ପ୍ରକାର;
ରକ୍ତ ବସ୍ତ୍ର, ପୁଷ୍ପ, ରଜତ ଚନ୍ଦନ,
ସୁରା, ଗଞ୍ଜା, ପାଞ୍ଚ ତୋଳାର ଭୋଜନ;
ଚେରି ମୂଳ ତାଳ ବିବିଧ ବିଧାନେ,
ବାନ୍ଧିଦେବେ କେହି ହସ୍ତେ ଗଳେ କାନେ;
କିନ୍ତୁ ମନେରଖ ନିଶ୍ଚୟ ଏକଥା,
ଏ ସବୁ ନୁହଇ ଏ ରୋଗ ବ୍ୟବସ୍ଥା;
ଶିଶିର ସନ୍ତପ୍ତ ତରୁ ମୂଳେ କେହି,
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ-ହୃଏକ ତାପ ଦେଲେ ନେଇ;
ବସନ୍ତ ଆଗମ ବିହୁନେ ବିଟପୀ,
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ନୁହଇ କେବେହେଁ କଦାପି;
ନିର୍ବାଣ—ପ୍ରାୟ ପ୍ରଦୀପ ଯେସନ,
ତୈଳ ଦାନେ ଜ୍ୱଳି ଉଠେ ତତକ୍ଷଣ;
କାନ୍ତା କାନ୍ତ ତ୍ୱରା ବଢ଼ିବ ତେସନ,
କାନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ହେଲେ ଏକାନ୍ତେ ମିଳନ,
ମନ ସ୍ନେହ ବିନା ଏହି ମନ ରୋଗ,
ନୋହିବ, ନୋହିବ, ନୋହିବ ଆରୋଗ୍ୟ;
କାନ୍ତା ସଙ୍ଗେ କାନ୍ତ ଏକାନ୍ତ—ମିଳନ,
ଅବ୍ୟର୍ଥ ଔଷଧ ଏରୋଗ ବିଧାନ;
ହେଉଥିବ ଯେତେ ପର୍ଣ୍ଣୁ ସାର୍ଦ୍ଧତର;
ରୋଗ ବଢ଼ୁଥିବ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର;
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ହେବ ଅବସ୍ଥା ନବମ,
ମୂର୍ଚ୍ଛା ଘନ ଘନ ପାଗଳାମି ସମ,
କ୍ଷୀଣ ଆଶା-ଦୀପେ ନୈରାଶ୍ୟ-ପବନ,

(୧) ଜ୍ୟୋତିଷ (୨) ଏକଶତ ପଚଶ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିଭିଲବ, ମାନ ଧୂମ ଉଦ୍ଗୀରଣ—
ଜଇ ଦୀପ କ୍ଷଣେ ହେବ ନିର୍ବାପିତ
ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚିତ,
ଏହୁ ମୋହାବସ୍ଥା ଅସାଧ୍ୟ ସର୍ବଥା;
ଶାସ୍ତ୍ରେ କହିନାହିଁ ଏ ରୋଗ ବ୍ୟବସ୍ଥା;
ଦ୍ଵାଦଶ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ହେବ ଉପଶମ,
ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଅବସ୍ଥା ଦଶମ;
ସର୍ବତାପ ହାରି ମୃତ୍ୟୁ କୋଳେ ଯାଇ,
ଶାନ୍ତି ଲଭିବ ସେ ଚିର କାଳପାଇଁ ।

ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ ସମାପ୍ତ

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

ବୈଦେହୀର ପୂର୍ବ ସ୍ମୃତି

ଚେତା ଲଭି ବାଳୀ ଛାଡ଼ି ଦୀର୍ଘ ଶ୍ଵାସ
ଧୀରେ କହେ ସଖୀପ୍ରତି,
କହଲେ ଅଶ୍ଵିନି ! ଆଉ କେତେଦିନେ
ଆସିବେ ପରାଣ-ପତି । ୧ ।
ଏବେକେ ଶ୍ରୀଖାନ ହୋଇ କେତେ ଦିନ
ରହିବ ଶର୍ଣି—ସଦନେ,
ପାଇ ମନପ୍ରେସ ଯିବ ମନୋବ୍ୟଥା
ପରନ୍ତେ ନ ଅସେ ମନେ । ୨ ।
ମୀନ ଯାନ ଯଥା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ନିଦାଘେ
ତପ୍ତ-ସରସୀ-ଜୀବନେ,
ବ୍ୟାକୁଳେ ମୋଲାଳ କଟେ ସେହିପରି
ସୁଧାଂଶୁ-ସୁଖ-ସଦନେ । ୩ ।
ବୈଜୟନ୍ତ—ଧାମ ସମ ମନୋହର
ବୈଦେହୀ କଳାସାଗାର,
ଏବେ ଅଶ୍ଵିନି ଜଗ୍ୟକୁ ହୋଇଛି
ଦୁଃଖମୟ କାରାଗାର । ୪ ।
କୋକିଳ କାକଳୀ ଶୀତଳ ଚନ୍ଦନ
କୁସୁମିତ ଉପବନ,
ସ୍ଵାଦୁକର ଅନ୍ନ ସୁରଭି ଅଘ୍ରାଣ
ଅଦ୍ୟ ବିବିଧ ବ୍ୟସନ । ୫ ।
ସୁଖକର ଶବ୍ଦ ସ୍ପର୍ଶ, ରୂପ, ରସ,
ଗନ୍ଧ, ଭୋଗ ଉପଚାର,
ସୁଖେ ସବୁଶାର— ହରସିଙ୍ଗ-ସାରୀ
ଦୁଃଖେ କ୍ଷତେ ଯଥା କ୍ଷାର । ୬ ।
ଯେଉଁ ଭୋଗ ଦ୍ରବ୍ୟ ସୁଖୀ-ସୁଖ ବର୍ଦ୍ଧେ
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ତୃପତ-କର,
ସେ ଦରବ ପୁଣି ଦୁଃଖୀ କପାଳକୁ
ହୁଏ ଦୁଃଖର ଆକର । ୭ ।
କର୍ଣ୍ଣ ରସାୟନ ସ୍ଵାଭାବିକ ସ୍ଵନ
ଶୁକ ଶାରୀ ପିକଙ୍କର,
ତାଙ୍କ ବାଣୀ ଏବେ ସେହି ସ୍ଵନଲୋଭେ
ଯଥା ଖର-ସ୍ଵର ଖର । ୮ ।
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସି ପଲ୍ଲବ ଆସନେ,
ମଣୁଥିଲି ମୁହିଁ ତୁଚ୍ଛ,
ରତନ-ଜଡ଼ିତ ଶୁଭ୍ର ସିଂହାସନ
ବର୍ଣ୍ଣ ଜିଣି କେକୀ ପୁଚ୍ଛ । ୯ ।
କୋମଳ କର୍ପାସ - ତୁଳା ତଳ୍ପ ଏବେ
ଶାଲ୍ମଳୀ କଣ୍ଟକ ସମ,
ଶୀତଳ ଚନ୍ଦନ, ସୁରଭି ପବନ
ଦହଇ ହୃଦୟ ମମ । ୧୦ ।
କହିଲେ ବିଶାଖା— "ଦୁଃଖ ଥାଏ ଯଦି
"ରାଣୀ ଗୋ ! ମାର ଜୀବନେ,"
"ନ ଧରଇ ଦେଖା ସୁଖକେବେଁ ତାଙ୍କୁ
"ଖୋଜିଲେ ସାରା ଭୁବନ" । ୧୧ ।
ଲେଖି ନଭରିଲେ ଅଶ୍ଵିନୀ କହନ୍ତି
ତଳେ ହୋଇ ତଳ ମୁଖ,

Digitized by srujanika@gmail.com

" ମନ ସୁଖ ଥିଲେ   ସବୁ ସୁଖ ଲାଗେ "
" ମନ ଦୁଃଖେ ସବୁ ଦୁଃଖ " । ୧୨ ।
ବିରହ କ୍ଷଣ   କେଡ଼େ ଦୁଃଖ ଦାୟୀ
କେମନ୍ତେ କହିବ ସହି,
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଏହା   ଅନୁଭବ ବିନା
କେହି ନ ପାରଇ କହି । ୧୩ ।
ପତି ମୂଲ୍ୟ ସତୀ   ନ ଜାଣଇ କେବେ
ବିରହ କ୍ଷଣ ବିନୁ,
ପତି ଯେ ରତନ   ଚିହ୍ନିଲି ସଙ୍ଗିଗୋ !
ହରାଇଲି ଯେଉଁ ଦିନୁ । ୧୪ ।
ହାତେ ଥିବାଯାଏ   ହତାଦର କଲି
ହାତରୁ ଗଲେ ସେ ଖସି,
ହରାଇ ଏବେ ମୁଁ   ଗୁଣ୍ଠାଳୁଣୀ ସିନା
ଝୁରେ ଦିବାନିଶି ବସି । ୧୫ ।
ସୁଲଭେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ   ଦରବ ମିଳିଲେ
ହୋଇଥାଏ ହତାଦର,
ପତି ସଙ୍ଗେ ସ୍ଥିତି   ସତୀ ନ ଜାଣଇ
ତେଣୁ ଏତେ ସୁଖକର । ୧୬ ।
ଭାଗ୍ୟ ଦୋଷେ ଯେବେ   ହୁଅଇ ସେ କେବେ
ବାରେ ମାତ୍ର ବିରହିଣୀ,
ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗ-ସୁଖ   କେଡ଼େ ମୂଲ୍ୟବାନ
ତେବେ ସେ ଜାଣେ କାମିନୀ । ୧୭ ।
ସ୍ୱତଃପ୍ରାପ୍ତ ସୁଖ   କେଡ଼େ ସୁଖକର
ନହୋଇବାଯାଏ ଦୁଃଖ,
ନଜାଣଇ ସୁଖୀ   ମହିମା ତାହାର
ଭୋଗୁ ଥିଲେହେଁ ସେ ସୁଖ । ୧୮
କହିଲେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନି   " ସତ୍ୟକଥା ଏହା "
" ସୁଖ କେବଳ ମୋତନେ,"
" ନ ଜାଣେ ଯଥାର୍ଥ   ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ନହେଲେ
ପଡ଼ିବାଯାଏ ବନ୍ଧନେ " । ୧୯ ।
ସତ୍ୟକଥା ଏହା "   " ଏକଥାଟି ସତ "
" ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ଏଥି ତିଳେ, "

ବସିଥିଲେ ଯେତେ   ସଖୀ ଦାସୀ ଆଦି
ସରବେ ତହିଁ ଭାଷିଲେ । ୨୦ ।
ସ୍ୱତଃପ୍ରାପ୍ତ ସୁଖ   ସଦା ଜଗତରେ
ହୋଇଥାଏ ହତାଦର,
ସ୍ୱାଧୀନତା ମୂଲ୍ୟ   ତେଣୁ ନଜାଣଇ
ସଂସାରେ ସ୍ୱାଧୀନ ନର । ୨୧ ।
ଭାଗ୍ୟ ଦୋଷେ ଯେବେ   ହୁଅଇ ସେ କେ-
ବାରେ ମାତ୍ର ପରାଧୀନ,
ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଗି   ଦର କହିବାକୁ
ହୁଏ ଭଜନ ସେ ଦିନ । ୨୨ ।
ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରଣୟ   ବିରହ-କ୍ଷଣ
କେଡ଼େ ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ଦାୟୀ,
ବିରହ-କଷ୍ଟ   ବୁଝିବାର ଏକା
ତାହାବିନୁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ । ୨୩ ।
ନଷ୍ଟେ ଜୀବଧବ —   ପୁବକୁ ମୋ ଜୀବ
ଯାଆନ୍ତା ମୋ ଧଇ ବିନା,
ଅମର ଏ ପ୍ରାଣ   ଅମୃତ ଭକ୍ଷଣେ
ସେ ଯୋଗୁଁ ରହିଛି ସିନା । ୨୪ ।
ଅଶନେ ବ୍ୟସନେ   ଜାଗରଣେ ସ୍ୱପ୍ନେ
ଅନୁକ୍ଷଣେ ମୁଁ ନୟନେ,
ଯେଣେ ଅନାଉଛି   ଦେଖୁଛି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ
ପୂର୍ବ କଥା ପଡ଼େ ମନେ । ୨୫ ।
ସରସୀ-ସଲିଳେ   ଲବବମ୍ଭ ଯଥା
ତରଙ୍ଗେ ତରଙ୍ଗେ ଭସେ,
ମନ ତରଙ୍ଗର   ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ମୋର
ମନଶ୍ଚେଷ୍ଟା ପରକାଶେ । ୨୬ ।
ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ନିଦ୍ରା   ତାଙ୍କ ନେଇଥିଲା
ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତି ଅଙ୍କେ ସ୍ୱାଦରେ,
ଯେତେ ଡାକିଲେହେଁ   ସେହି ନିଦ୍ରା ଏବେ
ନ ଆସଇ ପାଶେ ଥରେ । ୨୭ ।
" କେମନ୍ତେ ଆସିବ "   କହିଲେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନି
" ଶୋଧନ୍ତି ନିଦ୍ରା-ଅର୍ଜ୍ଜୁନ, "

Digitized by srujanika@gmail.com

" ନସ୍ତନ ଶରତ ବାରିଧାର ଅଛି "
"ଏତେତ ଅଦ୍ଭୁତ ମନ" । ୨୮ ।
ଲଭିଲେ ଉପାଶା "ସୁଖବେଳେ ଯାଦ ।"
" ନ ଲୋଡ଼ିଲେ ସ୍ୱତଃ ଆସେ, "
"ଦୁଃଖବେଳେ ତାକୁ ଯତ୍ନେ ଲୋଡ଼ିଲେହେଁ"
" ନ ଆସଇ କଭୁ ପାଶେ " । ୨୯ ।
ନାନା ପରକାରେ କରଇ ଯତନ
ଭବ ଦେଇ କେବେ କର୍ଣ୍ଣେ,
ମୁଦ୍ରିତ ନୟନେ ଭାବେ ଅନ୍ୟ କଥା
ଭୁଲିଯିବ ବୋଲି କ୍ଷଣେ । ୩୦ ।
ମାନସ ନୟନେ ସ୍ମୃତି ପଟ ଦେଖି
ଶୋଭଇ ସେହି ମୂରତି,
ଧୃତ-ଶିଳା-ଲଗ୍ନ ଲୁଟେ ତାକୁ ଘୃଣି
ଜଗତ ଭୁଅଇ ଛତ । ୩୧ ।
ପ୍ରସ୍ରବଣ-ଲକ୍ଷ -ବାରି-ରାଶି ଯଥା
ବହେ ଶୈଳୁ ଝର ଝରେ,
ଯୁଗଳ ନୟନୁ ସେହିପରି ଅଶ୍ରୁ
ବହେ ଦରଦର ଧାରେ । ୩୨ ।
କେତେ ଖେଳା ଲୀଳା ହାସ୍ୟ କଉତୁକ
ପଡ଼େ ଲଗି ଭସ ମନେ,
ସୌଦାମିନୀ ଯଥା ଅମା ଯାମିନୀରେ
ଦରଶାଏ ଦୃଶ୍ୟ ଘନେ । ୩୩ ।
ମନେ ପଡ଼େ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ କେତେ କଥା
ଶତ ବିଦ୍ୟୁତ ଗତିରେ,
ପୂର୍ବ ପୂର୍ଣ୍ଣଶାନ୍ତ ଅଣଇ ଅଶାନ୍ତ
ଇନ୍ଧନ ଯେସନେ ଅଗ୍ନିରେ । ୩୪ ।
ପିଞ୍ଜରାରୁ ପଟ ସ୍ମୃତି ତୋରଣରୁ
ଦେଖାଦିଏ ତତକ୍ଷଣେ,
ଅଭିନୟ ରୂପେ, ସ୍ୱପ୍ନ ସମ ଏବେ
ଘଟିଛି ଯାହା ଜୀବନେ । ୩୫ ।
ପୂର୍ବ ସୁଖ ସ୍ମୃତି ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖଠାରୁ
ଦୁଃଖଦା ସୁଣେ ଅନେକ,
ଅନୁଭବ ବିନା ଅନୁମାନେ ଏହା
ଜାଣି ନ ପାରେ ବିବେକ । ୩୬ ।
ଜାଣିଥାନ୍ତି ସର୍ବ ପୂର୍ବ-ପ୍ରୀତି-ସୁଧା
ଏଡ଼େ ବିଷମୟ ପରେ,
ନପିଅନ୍ତେ କେହି ଦୂରୁ ମୁଁ ଜୁହାରି
କରିଥାନ୍ତି ତାକୁ ତରେ । ୩୭ ।
ସ୍ୱପ୍ନ ସମ ସ୍ୱର୍ଗ— ସୁଖ ରାଶି ଏବେ
ଯୁଗଳଙ୍କ କଣ୍ଟକ ସମ
ପୋଟ ପୋଟ ସୁଖ ଦିଏ କୋଟି ଦୁଃଖ
ଦହଇ ମୋର ମରମ । ୩୮ ।
ମୋର ସ୍ମୃତି ହେଲା ମୋ ଭଗାର ଏକା
ତା' ଅବେ କହିବି ସର୍ବେ,
କରଥିଲି ଯେଉଁ ପାପ କେଉଁ କାଳେ
ଏବେ ଦେଉଅଛି ଦଣ୍ଡ । ୩୯ ।
ସ୍ମୃତି ପାରିବାରେ ତୁଷାର ଏମନ
ଅସ୍ଥିତା ଭଜଇ ଲସ୍ଥ,
ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଯେସନେ ପୂର୍ବରଜଣୀ ଶେଷେ
ଘନ ଅସାରେ ବିଲୟ । ୪୦ ।
ଥର ଥର ଅଙ୍ଗ ହୃଦ ଦକ ଦକ
କହନ୍ତୁ ନ ସ୍ଫୁରେ କଥା,
ସଂଜ୍ଞା ଆଉ ଦେହେ ସଂଜ୍ଞାହୀନ ପ୍ରାୟେ
ଲଭଇ କ୍ଷଣେ ଜଡ଼ତା । ୪୧ ।
କହ୍ନି ତହିଁ ହେଲି ଚକ୍ଷୁ ଛଳ ଛଳ
ତା' ଦେଖି ତହିଁ ଅଶ୍ୱିନୀ,
" ଅସ ଭୁମିଯିବା ଜପବନେ ସଖି !
କହିଲେ " ଯେନ ସଙ୍ଗିନୀ " । ୪୨ ।
ଏତେ କହି ସର୍ବେ ଉଠିଲେ ସେଠାରୁଁ
ରାଣୀ ଅସ୍ଥିର ଚରଣେ,
ଭ୍ରମି ଏଣେ ତେଣେ ବିବିଧ ଗୃହ ସଜ୍ଜା
ଦେଖିଲେ ସଯତନେ । ୪୩ ।
କେବେ ଗୃହ ମଧ୍ୟେ କେବେ ବାହାର ଦ୍ୱାରେ
କେବେ ଜାଲିଖି ଗଗନେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

କେବେବା ପାଦପେ   ଅନାଇ କ୍ଷିତିକି
ଘୁରୁଥାନ୍ତି ଅନ୍ୟ ମନେ । ୪୪ ।
ବୃଶ୍ଚିକ ଦଂଶନ   ଯାତ୍ନେ ପୂର୍ବ-ସ୍ମୃତି,
ଦହଇ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ,
ଠାବେ ନ ଦେବେ ବାମା   ଦେଖି ନ ପାରନ୍ତି
କାହିଁ ହୋଇ ଯାଇଛି ପନ୍ଥ । ୪୫ ।
ନବ ନବ ଶ୍ରେଣୀରେ   ଦଳାଇ ମଣ୍ଡଳି,
ସ୍ମୃତି ବୁଝଉଛି ଅର୍ଣ୍ଣନ,
ଦେଉ ଦେଖୁଥିଲେ   ଦେଖେ ତାଙ୍କ ମାଧ
ଭେଦ ଅର୍ଗଳର ପଳ । ୪୬ ।
ଆସୁଥିଲା ସ୍ମୃତି   ବର ଉର୍ଣ୍ଣି ମଧ୍ୟ
ଭେଦ ଏହି ଦୁଃଖବନ,
ହେଉଛନ୍ତି ଛାୟାଦ,   ଅଟେ ତାହା ବେଦ
ସ୍ନେହ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନ । ୪୭ ।
କୋକିଳ କାକଳୀ   ନନ୍ଦନ ଚତ୍ୱର
ମୁଗ୍ଧ ସ୍ୱରକ ତଳେ,
ନନ୍ଦନ କାନନେ   ପଲ୍ଲବ ଅଧର
ବହେ କଥା ମଧୁଭଲେ । ୪୮ ।
ମଧୁପର୍କ ଲୋଭି-   ମଧୁପ, ପ୍ରେମ—
ପକ୍ଷେ ମଧୁ ପ୍ରକଳ,
ଭଙ୍ଗ ତରୁତଳେ   ପ୍ରେମ ଜଳ ଯାଚେ
ଦେଖୁବା ଦୃଶ୍ୟ ଅମନ୍ଦ । ୪୯ ।
ଅନାଇଁ ଲୁଚେ ମ   ଟଳୁମାଦ ବନ୍ଦି-
ଦେଖ ସଖି ! ଶାନ୍ତି—ଚୋରି,
ପରସ୍ପର—   ବର୍ଜ୍ଜିତ, ମିଳନେ
ପତି-ପତ୍ନୀ-ମନ ଗୋଷ୍ଠୀ । ୫୦ ।
ରୂପବନ୍ତେ ଯଥା   କୁବେର, ଦ୍ୟୁତିଭ ପୁରୁଷ
ଉଭ ଏକ ଦର୍ପଣରେ,
ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସତ—   ତୃଷ୍ଣା ଜଳ ତଥା
ଅବସ୍ଥା ଭେଦେ ମନର । ୫୧ ।
ପ୍ରକୃତି ସୁନ୍ଦରୀ   କୁହୁକ ମା ଦେଇ
ଛୁଇଁଲେ ନେତ୍ରେ ପ୍ରଭାତେ

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣୀ ନେତ୍ରେ ମୃଗ   ତ୍ରୁଟି କରନ୍ତେ ଦୁଃଖ
ସ୍ପର୍ଶି ଶୀତଳ ଅନାରେ । ୫୨ ।
ପଡ଼ଇ ମୋ ମନେ   ଯଦି ସଖି ହେବ
ଦେଖିବି ଏହି ତରୁ ମୂଳେ,
କେତେ ଲଜ୍ଜିତରେ   କାଟୁଥିଲୁ କାଳ
ବସି ଉପଳ କୂଳେ । ୫୩ ।
କୁନ୍ଦ ଆମ୍ର କୁଞ୍ଜେ   ଖଞ୍ଜନ ଖଞ୍ଜନୀ
ପିଇ ପିକ-ବଧୂ ସଙ୍ଗେ,
ଏ ସବୁ ସଙ୍ଗତେ   ତାଳ ଦେଉଥାଏ
ହଳଦୀବସନ୍ତ ରଙ୍ଗେ । ୫୪ ।
ମାଳତୀ-ଜାଲକ—   ମଲ୍ଲିକା-ନବାଳୀ
ଜାତୀର ମାଳତୀ ବନ୍ଧି,
ସ୍ୱର ତୋଳୁଥାନ୍ତି   ମାନସ ଉଲ୍ଲାସେ
ଥରେ ଥରେ ଉଡ଼ି ବନ୍ଧି । ୫୫ ।
ସୀମା ମେଣ୍ଟି ନେଇ—   ଲତା ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ
ମିଳେ ରଙ୍ଗ ଅନ୍ତର,
ଅନାଇବେ ଦୂରୁଁ   ଦେଖୁଥିଲା ତାଙ୍କ
ନମ୍ର ଧୂମ ଧୂସର । ୫୬ ।
ସେ ସଙ୍ଗୀତ ତାଳ   କାମୁକ ପକ୍ଷୀ
ସଙ୍ଗେ ଅନନ୍ତ ସାଗରେ,
ଶୋଭା ଲଭୁଥିଲା   ଅରଣ୍ୟ ଯଥା
ଶୁଣି ନାଚ ଦୂରରେ । ୫୭ ।
ମୃଦୁଳ ଅନଳେ   ମଞ୍ଜି ଫୁଲନ୍ତି ଏ
ଦୋଳିଥିଲା ବୃନ୍ଦାବନେ,
ନୂପୁର ଆଶାରେ   ଗୁଞ୍ଜିଥିଲା ଅଳି
ନ ଯାଉ ବସି ସୁମନେ । ୫୮ ।
ନ ହି ସ୍ଥାପି ତନେ   ଆଦରାର କୋଳେ
ଧନ୍ୟ ଜଗତେ କହେ ନିବେଶି,
ଦେଖାଇ ଯେ ଶୋଭା   ହସିଲେ ସଖି-
ଉପମା କାହିଁ ଭେଟେଣି । ୫୯ ।
ଦେଖି ନଦୀ ପାଣି   ମୁଖ ଚଳି ଦୂରେ
ଅଳିରେ ରସ ପଡ଼ନ୍ତି ଥାନ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

କହିଲି ଉପମା   ପାଇଲି କି ନାହିଁ
ମନେ ହେଉ ପ୍ରାଣ ସାଇଁ ।୬୦।
ଏଣେ ବୈଦର୍ଭୀ ନୃପେ   କଥା କହୁଁ କହୁଁ
ଖେଳେ ଅଳୀକ କୋପନେ,
ମୁହଁ ମୋଡ଼ ଦେଇ   ଚୁମ୍ବଅନା ଫୁଟିଲେ
ନିରେଖିଲ ଉପବନେ ।୬୧।
କହିଲେ "ସୁମନେ !   ଯେଉଁ ସୁମନକୁ
ନିରେଖିଲୁ ନାମେ ତାର,"
"ବେଢ଼ ଭୁଜ କର   ଦେବଭ୍ରମ; କମ୍ପା
ଦୂର୍ବ ଭୁଜ ଗଳେ ମୋର" ।୬୨।
ଏକବର୍ଣ୍ଣ-କମଳ—   କାଞ୍ଚନ ସଂଯୋଗ ମୁଁ
ପୋତ ଦେଲି ବକ୍ଷେ ମୁଞ୍ଜ,
କରଯୋଡ଼ି ତହୁଁ   କହିଲେ "ଦେଖ ଛିନ୍ନ,
ଶୁଣିବା ହେଲି ମୋ ଦୁଃଖ" ।୬୩।
"କଞ୍ଜ କୈଳାସରେ   ଉରଗ - ଶଙ୍କର
ଜମ୍ବୁନ-ସୁମନେ ଶୋଭେ,"
"କିନ୍ତୁ ଧାତୁ କିବେ   ଦେଖିବାକୁ ମୁହିଁ
ବନ୍ଧ ହେଉଥିଲି ଲୋଭେ" ।୬୪।
"ଆଜ୍ଞା ଦେଉ ଦାସେ   ଅମୃତରୁ ଭାବର"
"ନାହିଁ ବହିବାକୁ ତହୁଁ,"
"ଉରଗ ମଣ୍ଡଳେ   କରଣ ସଂଯୋଗ-"
"ଚିତ୍ତେ (୧) ବାନ୍ଧିବ କହି" ।୬୫।
ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗି କଟାକ୍ଷ   ନିକ୍ଷେପି ତହୁଁ ମୁଁ
ଉଷ୍ଣୀଷ କୋପେ ଅନୀକ
"ବାହୁଧାର ତେତେ   ଦେବଦେବ"ଭାଷିଲେ
"ତେମ ତାହା ଅନ୍ନିକ" ।୬୬।
ହାସ୍ୟ ଅସ୍ମିତାରେ   ରହି ନ ପାରିଣ
ଚଳାଇଲି ତହୁଁ ଦୂରେ,
ଶୋଭାଇ ମୋ ପଣ୍ଡେ   ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ହୋଇ
ଓଜ୍ଜଳେ ପଥ (୨) ପୂରେ ।୬୭।
ଏଣେ ସରସୀମେ   ଘାଟ ପାବନ୍ତରେ
ହଂସ ହଂସୀ କ୍ରୀଡ଼ା ମାତେ,
ଦେଖୁଥିଲେ ସୁଖେ   ଏକା ନଳଭୂପେ
ଗୋଧୂଳି ମଳୟକାନ୍ତେ ।୬୮।
ଜଳ ଦୋଳାସନେ   ଦୋହଲି ଦୋହଲି
କଳନାଦେ ହଂସ ହଂସୀ,
ନାଚ ଗାଉଛନ୍ତି   ତାଳଦିଏ ତହିଁ
ତରଙ୍ଗ ଛଳେ ସରସୀ ।୬୯।
ସରସୀଜ ଚିତ୍ତ   କଲେ ହତଶ୍ରୀ
ଗଳା ମୋଡ଼ ମୃଣାଳର,
ଚକ୍ରୀ ପକ୍ଷେ ଖେଳା   (୩) ଅଶେଷକ, ମାଞ୍ଚ
ମୃତ୍ୟୁ ଏଥା ତୁଚ୍ଛକର ।୭୦।
ନାମେ ପଡ଼ କାହିଁ   ଯୋଡ଼ାଏ ମରାଳ
ଛିଡ଼ନ୍ତି ତା ଚଞ୍ଚୁଆଗୀ,
ଜଳେ ବୁଡ଼ ପଛେ   ସେ କଳଭାଷିଣୀ
ମୁହେଁ ପୁଣି ଜଗା ଭଙ୍ଗି ।୭୧।
ଧାଇଁ ନ ଦେବାରୁ   ଧାଏଁ ପୁଣିପଛେ
ପୁଣି ହଂସୀ ଧାଏ ଭ୍ରମି,
ନରେ ଉଠେ ବ୍ୟଙ୍ଗ   ବଢ଼ାଇ ଉଦ୍ବେଗ
ହଂସର, ତାର ପ୍ରେମୀ ।୭୨।
ହାଉ ପଛୁଥିବ   ନଳନ୍ତର ହଂସ
ଜଗୁଥିଲା ତାର ପ୍ରିୟା,
ଯେଉଁ ଜଳେ ଚପ୍ପ   ସତତ ପ୍ରମଦା
ଏକାଥା ଯାତଣ ଭୁଞ୍ଜିଆ ।୭୩।
ଚମ୍ପକରସ ସୁଧା   ପିଇବାକୁ ଅଛି
ହଂସେ ଜାହିଁ ଅବସର,
ତୃଷାତୁର ଜନେ   ଜଳଦକୁ ଅନ
ହୁଏକି ତୃପତକର ? ।୭୪।
କାମାନଳେ ପୋଡ଼   ଘୁରୁଥିଲା ମତେ
ନପାଇ ହଂସୀକୁ ତାର,
ପିତୃଧିକ୍ୟ ଯଥା   ଦ୍ୟାଲୁଳଙ୍କ ଛାତ୍ର
କରିବାଯାଏ ଉଦ୍ଧାର ।୭୫।

(୧) ପଦ୍ମଙ୍କର ନାଳକାନନ୍ଦ ଅର୍ଥାତ୍ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାର (୨) ଅଙ୍କୁର (୩) ଶୀକାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ନଚାଇଲେ ହଂସୀ   ହଂସେ ବାହୁ କାହିଁ
  ଦହଇ ଅନଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗ,
କେବଳତ ନଥାଏ   ଏକାଳେ କାମୀଙ୍କୁ
  ନିରବାକୁ ଅପାଙ୍ଗ । ୭୬ ।
ପୁନ ଯାମିନଙ୍କୁ   ପୁରଃସର ହୋଇ
  ଧଇଲ ସନ୍ତ୍ରର ନୀରେ,
ବକ୍ଷ ମନ ମୀନ   ସେ ନଶୋଭା ଦର୍ଶନେ
  ପ୍ରାଣଧନ ଅଧି ଧୀରେ । ୭୭ ।,
ସଞ୍ଚିତେ ପଶ୍ଚାକୁ   କୁତ ଦେଖୁଥିଲେ,
  ମୋର ଦରଶନ-ଲୀଳା,
ଛିପ୍ସା ମାତ୍ର ତାଙ୍କ   ଜଳେ ପଡ଼ୁଥିଲ
  ବୁନ୍ଧଙ୍କୁ ଜଣାନ ଥିଲା । ୭୮ ।
ଛାୟାଦେଖି ଜଳେ   ଗୃହୀନ୍ତେ ଚକ୍ଷତେ
  ଦେଖିଲ ପଦ୍ମଶେଖର,
ଶୋଭା ଅଭିନବ୍ୟେ   ପଣ୍ଟ ପଡ଼ୁଗଲ
  ଅଧିକ ଦୃଶ୍ୟ ସୁନ୍ଦର । ୭୯ ।
ନୟନେ ନୟନ   ହୁଅନ୍ତେ ମିଳନ
  ଲାଜେ ତେ ଚଳୁ ମୁଁ ମଥା,
ହେଲି ମୃତ ଭ୍ରାନ୍ତ   ପର ପରଶରେ
  ଯଥା ଲଜ୍ଜାବତୀ ଲତା । ୮୦ ।
ବରୁ ବରୁ ହସି   ଭାଷିଲେ "ଲଳିତେ
  କି ଦେଖୁଛ ଏକାବନ୍ତି,"
" ଏକେତୁଃଖ ପ୍ରଦ   ଦୁହିଙ୍କୁ ସୁଖଦ
  ନ ଜାଣ କି ମଦାଳସି ! " । ୮୧ ।
ବଶନେ ବସନା   ରହିଲି କାମୁକ୍ତି
  ଲାଜେ ନତକଲ ମୁଖ,
ସଖି ଗୋ ! ସେବେଳେ   ନ ପାଇଲି ଗୁହିଁ
  ମନଚେ୍ଦ ଶିଶୁମୁଖ । ୮୨ ।
ପିଣ୍ଡ ନାଗବେଣୀ   ପାଦେ ଲକ୍ଷାରସ
  ଉରଜ ୧ କରକେ କରୁ,
ସୁକ୍ଷୀନ ବସନେ   ଆବର ସ୍ତ୍ରୀଅଙ୍ଗ,
  ଗତ ସ୍ୱଳ ହଂସ ପରୁ । ୮୩ ।
ଅସିଲେ ବଦନେ ଗୋ   ନଗାରିଲି କିଛି
  ଠିଆହେଲେ ପାଶେ ଧୀରେ,
ପୁଛିଲି ଉତ୍ସୁକେ   କିଏ ତୁମ୍ଭେ କହ
  ଏପୁରେ ଏତେ ରାତିରେ ? । ୮୪ ।
" ୨ କୁମୁଦିନୀ ବନ୍ଧୁ " କହିଲେ "ମୋନାମ"
  "୩ ପତି ନ ଦର୍ଶନ ଅର୍ଥ,"
" କର ଅଛି ଅଛି   ୪ ପତି ବିରତା ମୁଁ
  କହୁଛି କର ପ୍ରକାଶ " । ୮୫ ।
" ହେଲରୁ କରମ   ଶ୍ରୀନ ବିନା ମୁହିଁ
  ଆସିଲି ଏପୁରେ ଏକା,"
" କୋହିଲେ କି ଏମୁଁ   ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ କଥା
  ହୋଇଥାନ୍ତା ମୋର ଦେଖା " । ୮୬ ।
" ୫ ପତି ନଦାରୁଣ   ହୁଅନ୍ତି ପଛକୁ
  ପ୍ରଥମେ ପକାଇ ଫାନ୍ଦେ,"
" ଶୁଣି ହସୁଥିଲି,   ଅଙ୍ଗେ ନିଗ୍ରହଲ
  ସତ୍ୟ ଏ କଥା ପ୍ରବାଦେ " । ୮୭ ।
" କର୍ମ ହୀନ ହେଲେ   ନ ଥାଏ ଜଗତେ
  ଲୋକ କି ମାନ ମହତ,"
" କହନ୍ତି କଥାରେ   କଲି ଅନୁଭବ
  ସତ୍ୟ ବେଦ ବାକ୍ୟ ବତ" । ୮୮ ।
" ସତୀ ଯତିଙ୍କର   ଏକ-ପତି-ପତ୍ନୀ-
  ବ୍ରତ ଜଗତରେ ଜଣା,"
" ତାଙ୍କ ବିନା ଅନ୍ୟ   ସମ ଦୁଃଖୀ ପତି !
  ତେତେ କି ଏହା ଅଜଣା " । ୮୯ ।
" ତାଙ୍କ ଦରଶନ   ବହୁକାଳ ମୁହିଁ
  ନ ପାଇ ଏଥି ଅସିଲି," ।

(୧) ଦାଡ଼ିମ୍ବ (୨) ବନ୍ଧୁ କହିଲେ ମୋ-ନାମ କୁମୁଦିନୀ, ବା ମୋ ନାମ କୁମୁଦିନୀ-ବନ୍ଧୁ (୩) ପତି ନିଦର୍ଶନ ବା ପତିଙ୍କ ଦର୍ଶନ (୪) ପତି-ବିରତା ବା ପତିବ୍ରତା (୫) ପତି-ନଦାରୁଣ ବା ପତିଙ୍କ-ଦାରୁଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

"ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ମୋର ଅଛନ୍ତି ଏ ପୁରେ
ଲୋକଙ୍କ ମୁଖେଣ ଶୁଣିଲି" । ୯୦ ।
"ମୋ ପତିତପାବନ* ଚନ୍ଦ୍ର ଲୋକେ ଯହୁଁ
କହିଲି ମୁଖସୁ ବାଣୀ,"
"ଏହିକି ସେ ପୁର, କାହିଁ ଦେବେ କହି
ଖବର ଅଛୁ ଯେତେବେ ଜାଣି" । ୯୧ ।
ବାରାଙ୍ଗନା ଭାବି ନ ଉତ୍ତର ଦେଇ
ରହିଲେ ସ୍ୱପଣ୍ଡ ମନେ,
ପୁରୁଷ ଭ୍ରମର ନୁହନ୍ତି କାହାର
କହନ୍ତି ସତ୍ୟ ବଚନେ । ୯୨ ।
ଥିଲା ପ୍ରାନ୍ତରେ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରସୂନ
ଦାଉ ଖୁନ୍ଦା ସଯତନେ,
ହସି ହସି ଗଲେ ପିନ୍ଧାଇଲେ ହେଲା
ଦକ୍ଷିଣା ଚୁମ୍ବନ ଦାନେ । ୯୩ ।
"ଛି ଛି ଛଇଳା ଟୋକା ! ନ ପାରିଲୁ ଶକ୍ତି
ହୋଇଲୁ ଏତେତ ପ୍ରଗଲ୍ଭତା,"
ଲାଜେ ଜଳିଗଲି ସେ ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣେ
ହେଲି କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ମୂଢ଼ା । ୯୪ ।
ଖୋଲିବୁ ଅଞ୍ଚଳ— ଟୋଳିଲ ଚଞ୍ଚଳ
ଘୋଡାଇଲି ବଦନ;
ଦେଖି ଲାଜ କାହିଁ କଣ୍ଠ ଲଗାଇ ସେ
ଦେଖିଲେ ଦେଇ ଚୁମ୍ବନ । ୯୫ ।
କେତେ ଅଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗୀ— ଇଙ୍ଗିତାଦି କଲେ
କେତେତ ଅଶ୍ରି ଠପର,
ସ୍ତ୍ରୀ ଚ ବ୍ରହ୍ମ-ଭ୍ରଷ୍ଟା ନ ବୁଝନ୍ତି ଅନ୍ୟ
ବନା ନାଗର ନାଗରୀ । ୯୬ ।
ପ୍ରୀତି-ଅନୁକୂଳ— ମଧୁର ଯୁଷ୍ଟା
ଭର୍ତ୍ସନା କିଅବା କୋପନ,
ଦୁଃଖ ଅନୁକୂଳ— ମସଲା ମହତ
ଉଗ୍ରେ ଲବଙ୍ଗ ବ୍ୟଞ୍ଜନେ । ୯୭ ।
ହୃତମୂର୍ତ୍ତି ରୂପେ ତାଙ୍କ ପ୍ରେମ-କଳା
ରହିଛି ହୃଦେ ଅଙ୍କନ
ଲିଭିବାର ଥାଉ ବଢ଼ଇ ଦିନେ ଦିନେ
ଯେସନ ବୃକ୍ଷେ ଖୋଦନ । ୯୮ ।
ଶକତ ସମ୍ପତ୍ତି ପୁରୁଷର ବଳ
ଯୋଷାବଳ ଧ୍ୱଂସ ଏକା
ବୁଝିଲି ଯଥାର୍ଥ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ଏଥି
ଏହା ଅନୁଭବୀ ଲେଖା; । ୯୯ ।
"ବାଳକ ନ ଗଣ ବାଳକ ବୁଦ୍ଧି ଗୋ"
ଟିକିଏ ଦେଖି ମୋ ଦୋଷ,
କହନ୍ତି ସେ, କେତେ ନିଷ୍ଠ ଉପହାର
ଆହା ! କି ନିଷ୍ଠ ସେ ବେଶ; । ୧୦୦ ।
ପରଶମଣି ସେ— ତାଙ୍କ ପରଶରେ
ହେଲି ମୁଁ ଲୌହ କାଞ୍ଚନ,
ମନ୍ତ୍ର ଯାଉ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଗୁଣମାନ
କେତେକ ସୋହାଗ ବଚନ । ୧୦୧ ।
ମୋ ଧବ ମାଧବ— ପ୍ରେମ ସୁରସିକ
କା କହିବି ସଖି ! ତୋତେ,
ଯାଉ ନାହିଁ ମୁହିଁ ବୁଝିବି କେମନ୍ତେ
ଭସେ ତାଙ୍କ ପ୍ରେମ ସ୍ରୋତେ । ୧୦୨ ।
କାମିନୀଙ୍କ ମନ ମଜାଇବେ କେମନ୍ତେ
ମୃଦୁଳ ବଚନ ରସେ,
କେତେ ଭଙ୍ଗୀ କରି ଝୀତନ୍ତି କୌତୁକେ
ଅବ୍ୟକ୍ତ ପରକାଶେ । ୧୦୩ ।
ହଟିଲି ବେଳକୁ ହୃଦୟେ ବାସନା
ରସିକା କୋମଳ ମନ

* ପତ—ନିବାସ କିମ୍ବା ପତନ—ବାସ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛପ୍ନା ଟୁଟେ ତା'ର ପଡ଼େ ଆଖି ଧଂସା
କହିଲ କ୍ଷୁଦ୍ର-ଦର୍ପଣେ ।୧୦୪।

ସେ କାମନା ତାଙ୍କ ପ୍ରତିକ୍ଷଣେ ରଖିବ
ଉତ୍ସବ ଯାତ୍ରା ସଦା,
ନବ ନାନ୍ଦିକ— ଗରବିଣ ଗର୍ବିଣୀ
ତୁମି ନ ତୁଟେ ସମ୍ପଦା ।୧୦୫।

"ଏଣ୍ଟେ ଏଣ୍ଟେ ବୃଥା" ଭାଷିଲ ଭଗିଣୀ
"ଥାପିବ ସଙ୍ଗରେ ପତି,
ଭଲି ଆସିଲଣି ମୃଷ୍ଟ-ଭିକ୍ଷା-ତାସ
ଦୋହଲୁଣି ଦୁଃଖ-ସ୍ୱପ୍ନ" ।୧୦୬।

"ଅଛି କି ଏ ଦୋଷ— ପଲକେ ସଜନୀ
ମିଳନ-ପ୍ରଭାତ ଆସି,
ନଅଇସ ମନକୁ ଦୁଃଖ-ବିଭାବସି
ତାନସକୁ ଦେବ ନାଶି" ।୧୦୭।

କହନ୍ତେ ସେହଣୀ ଭୁଷିଲେ ଅଣ୍ଣିମା
"ଜାଣ ନାହିଁ କି ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ !
ଦୁଃଖ ଅନ୍ତେ ସୁଖ ପ୍ରତି ଦୁଃଖଠାରୁ
ମହତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣରେ ଗୁରୁ ।୧୦୮।

ଦାଏଁ ନଥିଲେ ନିଜତେ ପ୍ରେମର
ନୂତନତା ଏତେ ଆଦର,
ପାଇଁ ନ ଛେଦରୁ ଦେଖିମା ପୀରତ
ମାତ୍ର ସିନା ମୁକୁନ୍ଦର" ।୧୦୯।

ଏବେକ ଦୈବର ଅସ୍ତ୍ରୁଟର ପଥ
ଶୈଶିର ପଳଙ୍କ ପରେ,
ଅଛି କି ଭୟ— ର ଅସ୍ତ୍ର କଥା
କହିଲେ ପଡ଼େ ମନରେ ।୧୧୦।

ଏହି ଭେଦ ପୁରେ ଏହି ପଲଙ୍କରେ
ଧୂମେ ଏକାକୀରେ ବସି.
ଶାନ୍ତା କଥାଟିକେ ବାସ୍ତୁ ଛନ୍ଦ କାଳ
ଘନେ ନନ୍ଦୋଲାସେ ହସି ।୧୧୧।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପ୍ରଭୃତି— ଟଳ ଟଷ୍ଟୁଟର
ନାଶି ଭଡ଼ ଅବସରେ,
ଭୁଲବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନେଳା ଜ୍ଞାନ ହର
ବୁଡ଼ାଇ କାମ-ସାଗରେ ।୧୧୨।

ମୁହିଁ ବୋଡ଼ୁ ସେନ୍ଧ ଯୋଦ୍ଧା ଅନଙ୍ଗର
କହନା ତା କଥା ସନ୍ଧ,
ଜଳଯୋଡ଼ ଗଣ୍ଠି ତଥାପି ନ ମଣ୍ଠି
କାଳବଳ କରେ ରନ୍ଧ୍ର ।୧୧୩।

କହନ୍ତେ ଫଲ୍ଗୁଣୀ ହସିଲେ ସରବେ
ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ ସଣୀ ଅଡ଼େ,
ନତାନନେ ତହିଁ ଭୁଷିଲେ ସେହଣୀ
ହସି ଓଢ଼ଣା ଭିତରେ ।୧୧୪।

"ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଅଟେ ଦୁଣି କାଳ ବା ନାହିଁଲ
ପଢ଼ିଲେ ତା କଥା ମନେ
ଧାଁଇ ନେଇଯାଇ କମ୍ପୁଡ଼ ଦଅଇ
ସ୍ୱର୍ଗଁ ନରକେ କ୍ଷଣେ ।୧୧୫।

କି *କମିଅ କାରଣ କେ ଜାଣେ କୁଃଖ
ହୁଏ ମନ ସହସା,
ଦୃଢ଼ ହୃଦେ ଧରିବ କେବେହେଁ ନ ଭୁଲିବ
କାନ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେହି ଦଶା ।" ।୧୧୬।

ଧନ୍ୟ ତୁ ମଦନ ଧନ୍ୟ ତୋ ଶକତି
ଧନ୍ୟ ତୋର ପ୍ରତିଭାଚ,
ଯା ପରଶେ ନାହିଁ କେହି ଜଗତେ
ନ ଜୟୁଃଇ ଭ୍ରମ ଯାଇ ।୧୧୭।

ଅର୍ବାଚୀନ ନର କଥା କି କହିବ
ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶ୍ୱର,

* କମିଅ—ଯୂଥିକା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତୋ କୁନ୍ତଳେ ପଡ଼ି   ଧରିଲ କି ଜ୍ଞାନ
ମୁକ୍ତି-ସ୍ଥିତି-ଲକ୍ଷ୍ୟ-କର । ୧୧୮ ।

ତୋ ଶର ପରଶି   ଗରବ ବାନ୍ଧଇ
ଉରେ ଶଶୀ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ
କରତଳ ଗତ   ଶ୍ରୀଚରଣ ପଦ
ଧ୍ୟାନ ଅମୃତଲ ଭାସୀ । ୧୧୯ ।

ଷଡ଼ ବଇରୀର   ଜନ୍ମ-ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ
ଚୁମ୍ବି ମୁକ୍ତ ଭୂଧରେ,
ମନେ ମଦନ ପଥ   ମୁକ୍ତା ଶୋଭାମୟ
ତୋ ଶର ପରଶେ କ୍ଷଣେ । ୧୨୦ ।

ଗର୍ବ ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତରେ   ସ୍ନିଗ୍ଧ ଜ୍ୟୋତି ଯେ ନାଶ
ଭସ୍ମେ ଅଟେ ସନ୍ଧ୍ୟାଗମେ
ତମେ ଯେ ଏକାକୀ   ନଶିଚେ ଶୁନ୍ଦାରେ
ତମୋମୟୀ ଅମାଘନେ । ୧୨୧ ।

କଳଙ୍କ ହୁଅଇ   ମହା କଳଙ୍କିନୀ
କୋଣ-କୁଳବଧୂ କ୍ଷଣେ ।
ମହା ଯୋଗୀଙ୍ଗନା   ହୁଏ ମହାଙ୍ଗନା*
ତୋ ଅଙ୍ଗ ପରଶନେ । ୧୨୨ ।

ଜନ ନ କରଇ   ରେ ଦର୍ପକ, ତୁହି
ସବୁ ଦର୍ପହାରୀ ଭବେ,
ଯା ଇଚ୍ଛା ତା କରୁ   ତୋ ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରେ
ମୁଗ୍ଧ ଚରାଚର ସବେ । ୧୨୩ ।

ବିଷ କି ଅମୃତ   ନ ପାରିଲି ଚିହ୍ନି
ତୋ ଶର ଧରଣ ଜାନ,
ବିଷ ସମ ହୁଏ   ଦହଇ ପ୍ରକୃତ
କରୁ ଲଗେ ସୁଧାସମ । ୧୨୪ ।

ଏ ସଂସାର ମରୁ—   ତୁମେ ଏକା ତୁହି
ତରୁ-ତଳ-ମୁକ୍ତି-ଜଳ,

ଯା ପାଇଁ ସୁଦୃଷ୍ଟ   ପାଦପାଦର ଅଳକେ
ପ୍ରପଞ୍ଚ-ଜଞ୍ଜାଳ-ଦଳ । ୧୨୫ ।

ଏକାଧାରରେ ତୁହି   ଭୁକ୍ତି ମୁକ୍ତି ଦେଉଁ
ମଣି ମଳମ୍ଭ ପ୍ରବନ,
ଶ୍ରାନ୍ତି ମଉଳ ଦେହ   ଦେଇଁ ଶାନ୍ତି, ବଳୁ
ଉଭୟେ ରଖନ୍ତ ଜନ । ୧୨୬ ।

ରେ କନ୍ଦର୍ପ, ତୁହି   କି ଅଛୁ ଯେଦ୍ୟପି
ମାନବ ସମାଜେ ହେବ
କି ଜାଣନ୍ତି ନର   ପ୍ରେମ ସୁଖ ସ୍ୱାଦ
ରହି ସଦା ଜଡ଼ ଭବେ । ୧୨୭ ।

ଏଥୁ ଦେଖ କାଳେ   ବୃଷି କୁଞ୍ଜଶ୍ରୀ
ଗର୍ଭ ଶିଶୁଗଣ ସବ,
ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ   ଦ୍ୱାରେ, ପଟାଇଲ
ବାର୍ତ୍ତା ପୂରେ ବାର୍ତ୍ତାବହ ।" ୧୨୮ ।

ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲୁ   ପୁରୁ ବହୁଗଲେ
କାନ୍ତ ମାତ୍ର କାମମୋହିତ
ତପସ୍ୱୀ-ପ୍ରକର   ସ୍ଫୁଟାଦିର ଦେଖି
ଚୂର୍ଣିଲେ ଭୀଷଣ କୋପେ । ୧୨୯ ।

ତପସ୍ୟା ସମ୍ଭବ   ଜାଣିବେ ମନ୍ଦି
କାମେ 'ମରୁ' ତାପିବେ,
ଅତଏବ ଦୂରାଚାର   ବାମନା କରେଣି
ଭୂଷିଲେ ସକ୍ଳେଷେ ଯତ ।" ୧୩୦ ।

"ଚଳ ଲୋକେ ପାଶ   ଯୋଗୀ ନୋହୁ ତୁହ
ଯାଅ ନମାରୁ ଅଉତାବସ,
ଜନମି ମରଣେ   ଭାଗ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ଦୁଃଖ
ପ୍ରାକୃତିତ ଏହୁ ପାପେ ।" ୧୩୧ ।

ଶୁଣି ନିଦାରୁଣ—   ବାକ୍ୟ ସର୍ବଙ୍କର
ବାଣ-ଭଙ୍ଗ ଏଣ ସମ,

* ମହାଙ୍ଗନା—(ମହା—ଅଙ୍ଗନା)— ମହାମୂର୍ଖ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପତ୍ର ପତ୍ର ତଳେ କାନ୍ଦିଲେ ବକଳେ
ଛଡ଼ି ଛଡ଼ା ନର-ଜନ୍ମ ।" ୧୩୨ ।
ଧାଇଁ ମହର୍ଷିଙ୍କ ପାଦ ଧରି କାନ୍ଦି
କହିଲେ "ହେ ତାତ ! ବାରେ,
କ୍ଷମ ଦାସ ଦୋଷ ନ ହେବି କୁଣ୍ଠିତ
ଥାଉ ଅତଥି ସଂସାରେ ।" ୧୩୩ ।
ଦୂତଙ୍କର ଶୁଣି କାରୁଣ୍ୟ ବଚନ
ମ୍ଳାନ ହେଲେ ପଦ୍ମଦଳ,
କାଦମ୍ବିନୀ ନୀର ଅଜସ୍ର ପଡ଼ନ୍ତେ
ଯଥା ହ୍ରାଦ-ବନ୍ଧ ବଳ । ୧୩୪ ।
ରେ ବତ୍ସ ! ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ପଠଉଛେ ସମ୍ମୁଖେ
ଭାଷିଲେ ସଦୟେ ମୁନି,
ବ୍ରାହ୍ମଣ-ବଚନ କେବେ ବା ଖଣ୍ଡନ
ହୋଇଛି ଅଛୁଟ ଶୁଣି ? । ୧୩୫ ।
ନର ନାରାୟଣ ଜନ୍ମିବେ ଭାରତେ
ହୋଇବୁ ତହିଁ ଜନମ,
ହେବୁ ନାରାୟଣ ଭକ୍ତିନେତ୍ର ତୁହି
ଯାଦବଗଣେ ଅଗ୍ରଗମ । ୧୩୬ ।
ନ ଲଭିବ କ୍ଷତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୋକ କଷ୍ଟ
ଜନ୍ମି ପୁଣ୍ୟ ପାଣ୍ଡୁକୁଳେ,

ହୋଇବୁ ସହାୟ କୁରୁ ଯୁଦ୍ଧେ ତୁହି
ଏ କଥା ଜାଣ ତୁ ଯୁଦ୍ଧେ । ୧୩୭ ।
ସପ୍ତରଥୀ ମିଳି ସେହି ମହାହବେ
ବଧିବେ ଅନ୍ୟାୟ ରଣେ,
ଷୋଡ଼ଶ ବରଷ ଶେଷେ ତୁ ଫେରିବୁ
ପୁଣି ଏ ଚନ୍ଦ୍ର ଭୁବନେ । ୧୩୮ ।
ନର ନର ଲୋକ କେମନ୍ତ ସଖି ଗୋ
କେମନ୍ତ ତହିଁ ପ୍ରାଣୀଏ,
ତାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର— ରୀତିନୀତି ମାନ
ଦର୍ଶାଇବ ମୋତେ କାଏ । ୧୩୯ ।
କେଉଁ ଭାର୍ଯ୍ୟବତୀ— ଅଙ୍କେ ପତି ଅଛ
ହୋଇଛ ଦୁଃଖିନୀ ପତି,
କେମନ୍ତ ସେ ଯୋଷା ନାସ୍ତି ଶିରୋଭୂଷା
ଦରଶନେ ବଳେ ମତି । ୧୪୦ ।
କହୁଁ କହୁଁ ଶୋକ ଅଧିକ ଉଛୁଳି
ତାପ ଯୋଗେ ଯଥା ପୟ,
ନାଶିଲେ ସଖିଏ ସେ ଶୋକ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ
ବାକ୍ୟ-ତୈଳେ, ବୋଧ ନୟ । ୧୪୧ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷଷ୍ଠ ସର୍ଗ ।

(ଅଣିମାଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନପୁର ଗମନ)

ଦେଖି ସେ ବିକଳ ଦଶା ପାଟରାଣୀଙ୍କର,
ଅଶ୍ୱସ୍ତ ବଚନେ ସର୍ବେ କହିଲେ ବୁଝାଇ,
ବିପଦେ ଅଧୀର ହେବା ନୁହଇ ଉଚିତ,
ଜାଣି ନଜାଣିଲ ପରି କିପାଁ କର ଶୋକ ?
ଜୀବନ-ସରିତ-ସ୍ରୋତେ ସୁଖ-ଦୁଃଖ-ରାଶି ।
ବୁଦ୍ବୁଦ ଆକାରେ ଉଠେ ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ କେତେ,
ସମସ୍ତ ଜୀବନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏଭାବେ ଜଗତେ;
ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ, ଚିରସୁଖୀ, ଚିରଦୁଃଖୀ,
ନୁହେଁ କେହି ଜଣେ, ଜାଣନାକି, ତମୋମୟୀ
ନିଶିଶେଷେ ହାସ୍ୟମୟୀ ଉଷା ଆସେ ପୁଣି ?
ଚକ୍ରପରି ସୁଖ ଦୁଃଖ ଘୂରେ ପରା ସଦା,
ମାୟାରାଜ୍ୟ ଚଳେ ସିନା ଏହି ବିଧି ବଳେ,
କି କହିବ ଅଜ, ଦେବ, ଜାଣୁମଣି * ତୁମ୍ଭେ,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିବା ସିନା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତର,
ଦୁଃଖ ବିଭାବରୀ ଦେଖ ଆସିଲାଣି ପାହି,
ଅଚିରେ ଆସିବେ କାନ୍ତ ଫେରି ତବ ପାଶେ,
ଖେଳିବେଲେ ଭାସିବ ପୁଣି ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ।
ଉତ୍ତରିଲେ ରାଣୀପ୍ରିୟା ଗଦ ଗଦ ଭାଷେ
ଅଛିକି ଏଭଳି ସୁଖ ଏ ପୋଡ଼ା କପାଳେ,
ସତେକି ଫେରିବେ କାନ୍ତ ଦେଖିବ ନୟନ
ସତେକି ଦୁଃଖିନୀ ଭାଗ୍ୟେ ଆସିବ ସେଦିନ !
ନ ହୁଏ ପରତେ ମୋର ଅଣିମ ସେ କଥା;
ଦୁଃଖବେଳେ ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ସୁଖ ବେଳେ ଯେବେ
ମନେ ହେବ, ସତ ! ତେବେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ସୃଷ୍ଟି
କିପାଁ ଭବେ, ଚନ୍ଦ୍ରିକାର ଦଶା-ସୁଖ ଥାଏ
କିଗୋ ଦେବ ! ଦିନମଣି ଅସ୍ତଗତେ ଅପେ
ଯେବେ ରହି ଏହିରୂପେ କୁ । କୁହି ହେଉ-
ହେଉ ଦୁହେଁ, କରଯୋଡ଼ ଜଣାଇଲା ଦାସୀ
ଅଧିଦ୍ୱାରେ "ମହାଯଶା ମହର୍ଷି ନାରଦ,
ଦ୍ୱାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛି, ଶାସ୍ତ୍ରମ୍ ଦର୍ଶନ
ତାଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ କହି ପେଶିଲେ ବାରତା"
ମହର୍ଷିଙ୍କ ଆଗମନ ଶୁଣିଣ ଅଣିମା
କହିଲେ ଆହ୍ଲାଦେ "ଦେବ, ନ ହୁଅ କାତର
ଜଣାଇବେ ସବ ବାର୍ତ୍ତା ଦେବର୍ଷି ମର୍ତ୍ତ୍ୟର
ମନୋବାଞ୍ଛା ଆଜ ନିଶ୍ଚେ ହୋଇବ ପୂରଣ ।"
ଏହାପରେ ଭବ, ଯାଇ ମହର୍ଷି ସମୀପେ
ଭକ୍ତିଭବେ ପ୍ରଣମିଲେ ମୁନି ପାଦେ ସର୍ବେ
ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଋଷି ଜିଜ୍ଞାସିଲେ "କହ
ମାତଃ ! କୁଶଳ ବାରତା" ବାଷ୍ପାକୁଳ ନେତ୍ରେ
ସତୀ ମୁନି ପାଦେ ପଡ଼ି ଗଦ ଗଦ କଣ୍ଠେ
ଦାସ୍ୟ କହିଲେ ବ୍ୟାକୁଳେ, "କି ଅଛି ଅଜଣା
ପିତଃ ! ଦୁହିତା ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ କଥା, ବିଦରଇ
ହୃଦ ମୋର, କି କହିବ, ଭିକନ୍ତେ ସେ ପର-
କଥା,—ଷୋଡ଼ଶ ବରଷ ହେଲା ଅନାଶ୍ରମା
ହୋଇ କି କଷ୍ଟ ପାଇଲି" ଏତେକହି ଉଚ୍ଚ-
ବଣ୍ଟେ କାନ୍ଦିଲେ ବିକଳେ—ମେଘ ଯେସନ୍ତେ ଚପଳ

---

୧ ପଣ୍ଡିତା ସ୍ତ୍ରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଣ୍ଠ ଗଳ ଦେଶେ ବସି, ଦୁଃସହ କଷଣ
ହୃଦ ଆଲୋଡ଼ନ କରି ବହିଲା ଲୋତକ
ରୂପେ ଧର ଧର ନେତ୍ରୁଁ, ଶୈଳ ହୃଦ-ଜଳ
ଯଥା ପ୍ରସ୍ରବଣ ଅଙ୍ଗେ, ସଦୟେ ସସ୍ନେହେ.
ଆଶ୍ୱାସି ସତୀଙ୍କୁ ତେବେ କହିଲେ ମହର୍ଷି.
"ନ ହୁଅ କାତର ମାତଃ ଚନ୍ଦ୍ର କୁଳ ଲକ୍ଷ୍ମି !
ଅଚିରେ ଫେରିବେ ତବ ପ୍ରାଣକାନ୍ତ ପୁରେ,
କହିଲି ନିଶ୍ଚୟ ବାଣୀ ଶୁଣ ମା ବୋହୂଣି !
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ତୋହର ବାଞ୍ଛା ଯେବେ ହେବେ
ମା ! ଅଧୀର ନ ହେବ କେ ବର୍ଷେ ଆଉ କହ;
ଅଛନ୍ତି କୁଶଳେ ତବ ଧବ ଧନ୍ୟ ଧାମେ,
ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ପାଣ୍ଡୁ ବଂଶେ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ନାମେ
ଇନ୍ଦ୍ରଜ ଆତ୍ମଜ ହୋଇ, ପିତା ସମ ପୂତ,
ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା ହୋଇଛନ୍ତି ବସଃ ତନୟା,
ସେବୁଛନ୍ତି ଅହର୍ନିଶ ଛାୟା ସମ ରହି
ଭୋଗୁଛନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଖ ଚନ୍ଦ୍ରସୁତ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ;
ନର ଲୋକ କଷ୍ଟ ତାଙ୍କୁ ନ ଲାଗଇ କିଛି
ଶତଦଳ ଦଳେ ଯେସନ୍ତେ ପଙ୍କିଲ ସଲିଳ"
ପୁଚ୍ଛିଲେ ବୋହୂଣୀ ତେବେ ଉଦ୍‌ବେଗେ ଋଷିଙ୍କୁ
"ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଣ୍ଠ ଚିତ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ପିତଃ !
କି ଭାବେ ଅଛନ୍ତି ମମ ପ୍ରାଣପତି କାହିଁ ।
କିରୂପେ ଫେରିବେ କେବେ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକେ ପୁଣି
ଦୟା କରି କହ ପିତଃ ! ଉପାୟ ଏହାର ।"
"ନ ପାରିବ ସାଧି ମାଗୋ ! ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ତୋହର"
ତେବେ, ଶୁଣ ମା ବୋହୂଣି ! ଯେ ରୂପେ ହୋଇବ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋବାଞ୍ଛା ତୋର; ଯାଅ ସ୍ୱର୍ଗ ଦେବୀ
ପାଶେ, ଜାଣନ୍ତି ସେ ସବୁ କଥା ତନ୍ନ ତନ୍ନ
କରି, ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାରେ ଯେସନ୍ତେ ଦେହ ତତ୍ତ୍ୱ
ଜାଣି, ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଅଗୋ
ନାରେ, କି କହିବ ଆଉ, ତାଙ୍କ କୃପାବଳେ

ପାରିବୁ ଦେଖି ତୁ ମାଗୋ ! କିରୂପେ ଭୂଲୋକେ
ତବ ସ୍ୱାମୀ କହୁଛନ୍ତି" ଏତେ କହି ତହୁଁ
'ରାଧାକୃଷ୍ଣ ରାଧକୃଷ୍ଣ' ଉଚ୍ଚାରି ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର
ଉଠନ୍ତେ ସେ ସ୍ଥାନୁଁ, ପୁନି ପାଦେ ପ୍ରଣମିଲେ
ସରବେ ସେଠାରେ; କଲେ ଆଶୀର୍ବାଦ ମୁନି
"ଚିର ଅବୈଧବ୍ୟ ଭୋଗ ସବେ ପୁତ୍ରକାମ୍ୟେ,-
ଶାନ୍ତି ପୁଷ୍ଟି ତୁଷ୍ଟି ହେଉ," କହି ମହାଯଶା
ଚଳିଲେ ଅନ୍ୟତ୍ର ବୀଣା ବଜାଇଁ ବଜାଇଁ !
ଭକ୍ତି ରସେ ଢଳ ଢଳ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମେ ଭୋଳା
ପୁଲକ ଅନ୍ତର ସଦା ମହାନନ୍ଦମୟ,
ରାଣୀ ମୁଖ ଚାହିଁ ତେବେ କହିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ,
"କୁନ୍ତି-ଅଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯିବା ନୁହଇ ଉଚିତ ।
ତବ ଆଶୀର୍ବାଦେ ମୁହିଁ ଯିବଇଁ ଏକାକୀ,
ନିଶ୍ଚେ ମୁଁ ଆଣିବି ସଙ୍ଗେ ଦେବୀଙ୍କୁ ଏ ପୁରେ,
ଏତେ କହି ସୁକେଶିନୀ ଉଡ଼ିଲେ ଆକାଶେ
ଉଡୁପତି-ବଧୂ ତେବେ କହିଲେ ବିଷାଦେ
ନାଥଲୋ ଅଶ୍ୱିନି ! ତେବେ ଯାଅ ତ୍ୱରା କରି
ଦେବୀ ପାଦ ପଦ୍ମେ ସବୁ କହିବୁ ଏ କଥା
ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକେ ଆଉ କିଛିହିଁ ଆଲୋକ
ହତଶ୍ରୀ ହୋଇଛି ପୁରୀ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ବିହୁନେ,
କି ନେ ବସି ନିରନ୍ତର କହିବୁ ଅଧୀର,
ପଶୁର୍ହୁ କାତରବାରେ ପଗ୍ରରୁ ତାଙ୍କୁ
ନ ପଡ଼ିତ କି ମନେ ଆଉ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକ କଥା,
ନିତ ନିତ ନିଶି ଯୋଗେ ଆସୁଥିଲେ ଯହିଁ
କହୁଥିଲେ ଶୁଣି ମୋତେ ଝିଅଲୋ ତୋହର
ନ ଦେଖିଲେ ମୁଖ ବାରେ ନ ଲାଗଇ ମନ
ଦୁହିତା ପରାୟେ ମୁହିଁ ସ୍ନେହ କରେଁ ତୋତେ
ଲାଗେ କି ବୋହୂଣୀ ତୋର ମାତା ପରି ମୋତେ ?
କି ଦୋଷେ ବଞ୍ଚିତା ସୁତା ସେ ଅମିୟ ବାକ୍ୟ
ହେଲଟି ମୁଁ ଦୋଷୀ, ମାତା ଦୋଷ ଧରିବାର,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅତେବ କି କରିବ ? ଅଉ କି କହିବ ମୁହିଁ;
ପଞ୍ଚଶରଙ୍କ ରସିଥିବ କି ଆଦେଶ ସିଏ,
ଶତଜିହ୍ୱା ଶତଧା ଯଥା କାଦମ୍ବିନୀ ଅଶେଷ;
ଏକଥ ସମ୍ପନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁ ଅଶ୍ୱିନୀ ।"
ବଧୂ-ବଧୂଟିସ୍ତ ସଖୀ ଉଦ୍ୟତ-ଚରଣା
ଉଦ୍ୟତ ଗତରେ ଭେଦି କାଦମ୍ବିନୀ-ଦଳ
ଉଡ଼ିଲା ଅମ୍ବରେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତରେ ଯାଇ
ନବୀନା-ଅଙ୍ଗନା-ଅଙ୍ଗ-ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ-ପ୍ରିୟ
ପବନ ନପାରି ଅଙ୍ଗ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘି ବାଳାର
ଚୁପେ ଚୁପେ ଚାଟୁ ବାକ୍ୟ କହିଲା କର୍ଣ୍ଣରେ
ଉଡ଼ାଇ କୋମଳ କେଶ ଦୁକୂଳ ସଧୀରେ
ଶୀତଳିଲା ସ୍ୱେଦ ଅଙ୍ଗୁ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋଡ଼ାଇ;
ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ ଲମ୍ପଟେ ଏ ରୂପେ
ଧାଆନ୍ତି କେବଣ ଘୃଣା ନ ବହନ୍ତି ମନେ;
ନୂପୁର ଝଙ୍କାର ସଙ୍ଗେ ମଧୁର କିଙ୍କିଣୀ
ଦୋଳି ନିତମ୍ବୋପରି କ୍ଷୀଣ କଟି ତଟେ
ରଣି କିଣି କିଣି ହୋଇ ବାଜିଲା ମଧୁରେ;
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତରେ ଯେତେ ଉଠୁଅଛି ବାମା
କ୍ଷୀଣ କ୍ଷୀଣତର ତେତେ ହେଉଛି ଶ୍ରୁତମ୍ୟ;
ମଧୁର ସିଞ୍ଜିନୀ † ଶେଷେ ଜଣାଇଲା କିଛି
ଉତ୍କଣ୍ଠେ ଦେହଳୀ ଯାହା ଶୁଣୁଥିଲେ ରହି,
ଅଦ୍ଭୁତଦର୍ଶନା ତେବେ ଉତ୍ସୁକ ନୟନେ
ରହିଲେ ଅନାଇଁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖ ହୋଇ
ନେହୁଲା ବସନ ତଳେ ଯେସି ବନ ଶିଶୁ,
କ୍ଷୀଣ ବକ୍ଷ ପୀନ ସ୍ତନ ଧରିଲା ଚଞ୍ଚଳ,
ପଟଳେ ଶୋଭେ ଯଥା ଧରଣୀ ଉଦରେ,
ଶୃଙ୍ଗ-ଯୁଗ ସଙ୍କୋଚନେ, ଅଦ୍ଭୁତ ବନ୍ଧନ
ହେଲା ଅନାବୃତ ମୁଖ, ବାମ ନେତ୍ର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ

ଅଧଃ ପଦଦ୍ୱୟ, ଶେଷେ ହେଲା ସଙ୍କୁଚିତ,
ଭାନୁ ମାନେ ରହିଗଲା ବାମେତର ନେତ୍ର;
ସୁନ୍ଦର ବାମା ଶେଷେ ହେଲା ସୂତ୍ର ଧର୍ମ
କଣି ଶେଷେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ଭଣା ତାରା ଯଥା;
ପ୍ରତ୍ୟୁଷ-ଉଷରେ * ଲୀନ ହୋଇ ଯାଏ କିମ୍ବା
ସୁନୀଳ ଜଳଧି ଜଳେ ଚାଳିତ ପଯାନ,
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମିଶିଯାଏ ସାଗର ଗରଭେ,
କାର୍ଯ୍ୟ ନେଇ ଛାଡ଼ ଯାଇ ମାନସ ନୟନ
ରହିଲା ଅଶ୍ୱିନୀ ରୂପ, ଦେହଳୀର ତେବେ
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମଣିଲେ ଗୃହୁଁ, ନିମିଷେ ବରଷ;
ଲମ୍ଭାଇ ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ କାଳକ୍ଷେପ ଯିବା ଦଉ;
ଏ ରୂପେ କଟନ୍ତେ ଯେତେ ଦୁଃଖିନୀ ପାଶେ;
ମନେ ମନେ ଭାବନ୍ତି ସେ ପନ୍ଥ ଅଛି ପରା,
କାଟକଣି ସୁରମ୍ୟ ପୁଷ୍ପ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବାଙ୍କର
ପରଶଂସେ ପଗ ମନେ ଅଶ୍ୱିନୀ ଅଧୁନା;
ସାଦରେ ବସାଇ ଦେବୀ ପୁଲକିତ ପକ୍ଷ
କହିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ କହ ଇନ୍ଦ୍ରଲୋକ କଥା
ଲୁଟିଲେ ଅଛ କି ମୋର ଦେହଳୀ ଦୁହିତା ।
କ୍ଷଣ ପରେ ଶୁଣି ପୁଣି ପକ୍ଷୀ କଣ୍ଠ-ରବ
ଉତ୍କଣ୍ଠେ ଭାବଇ କିବା ଅଇଲା ଅଶ୍ୱିନୀ !
ଉତ୍ସୁକେ ଦେଖନ୍ତି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ କେହି କେଉଁଠି ନାହିଁ ।
ଯୁବତୀଙ୍କ ପଦେ ପଦେ ବିପଦ ଆଶଙ୍କା
କହ କେବେ ଭବେ ବାଳୀ ପତ୍ନୀ କ ଅବା
କୋହ୍ନ ନ ବଳମ୍ବ ଏତେ ହେଉଅଛି କାହିଁ ?
ଚଉଷଟ୍ଟେ ଭବେ ପୁଣି ବହୁଦୂର ପଥ –
ଗମନାଗମନେ ଯିବ ବହୁକାଳ ଲାଗି;
ସନ୍ଦେହ ଦୋଳାରେ ପଡ଼ ଝୁଲୁଛି ଏ ରୂପେ
ନାନାଭାବେ ଶୁଭାଶୁଭ ଚିନ୍ତେ ଦେହଳୀ ମନେ,

† ଅଳଙ୍କାର ଧ୍ୱନି । * ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ତ୍ତୁଳ ଉତ୍କଣ୍ଠା-ଯଥା ବହୁରୂପୀ ଭାସ୍ୱର
ଲମ୍ଫ ନାଗର ଆଗେ, ବଦ୍ଧ କୁଞ୍ଜେ ଯେବେ ।
ରୋହଣୀ ରାଣୀଙ୍କ କଲୁ ନଗଣ ହୃଦୟେ,
ଆଶାଦେବୀ, ହେଲେହେଁ ସେ କୁହୁକିନୀ-ବଡ଼
ଦୟାବତୀ ଆହା ! ଦେଉଅଛି ପ୍ରବୋଧ ଯେ
ନ ହୁଅ କାତର-ଶୀଘ୍ର ଆସିବେ ଅମ୍ବିକା ।
ଆଶା ବିନା ବଞ୍ଚୁଅଛି ସଂସାରେ ଜୀବକୁ
ନ ଥାନ୍ତା ଯଦ୍ୟପି ଆଶା ମାୟାମନ୍ତ୍ରବଳେ
କେ ଲଭନ୍ତା ବଞ୍ଚିବାକୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଜଗତ୍ରେ ।
*ଅଧୂ-ବଧୂ-ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁ ଉଦ୍ଦେଶନ ଯାଇ,
ଦେଖିଲେ ଶୂନ୍ୟରେ ଏକ ବହୁବର୍ଣ୍ଣ ଉପରେ
ତମୋ-ମହାପୁରୀ-ମଧ୍ୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସ୍ଥଳୀ,
ଅମାନିଶି ବିଭୀଷଣ ହୁଅଇ ଯେସନେ
ଘନ କାଦମ୍ବିନୀ ଯେବେ ଆବରେ ଅମ୍ବର;
ପ୍ରତିପାର୍ଶ୍ୱେ ନାସି ଏକ ରକ୍ଷିଣୀ-ରୂପରେ
ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ହୁଁ ଦେଖିଲେ ଅମ୍ବିକା
ରହିଛି ପୁଚ୍ଛିଲେ ଯାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଶେ
"କେ ତୁମେ ଭ୍ରମୁଛ ଏହି ତମୋମୟ ପୁରେ ?
କହିବ କି ଦୟା ବହି ଭ୍ରାନ୍ତା ପଥିକେ
କେଉଁ ପଥେ ଯିବ ମୁହିଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବୀ ପୁରେ !"
"କେ ତୁମେ ଅଇଲ କାହିଁ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତବ
କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ପୁଣି ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ପୁରେ ?
ଉତ୍ତର ପ୍ରଥମେ, ପରେ ପାଇବ ଉତ୍ତର ।"
ଉତ୍ତରିଲେ ଏହିରୂପେ ନଗର ରକ୍ଷିଣୀ;
"ଅଇଲି ମୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକୁ, ନାମ ମୋ ଅମ୍ବିକା
ବଧୂ-ବନ୍ଧୁ ପେଷିଛନ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବୀ ପାଶେ,
କହିଲି ଯଥାର୍ଥ, ଅନ୍ୟ ନ ସନ୍ଦେହ କର,
କହି ଦୟାବହି କେଉଁ ପଥେ ଯିବି ମୁହିଁ
ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବୀ ପୁରେ ।" "ଏହି ତାଙ୍କ ପୁରୀ ମାତ୍ର
ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ବିନୁ କେହି ନ ପାରେ ପ୍ରବେଶି;
ରହ କ୍ଷଣେ ଆସୁଛି ମୁଁ ଜଣାଇ ଦେବୀଙ୍କୁ"
ଏତେ କହି ଚଳିଗଲା ରକ୍ଷିଣୀ ତକ୍ଷଣେ
ନିକ୍ଷିପ୍ତ ଏ ଶମା-ହୃଦେ ଉଦ୍ଭବ ଉଦ୍‌ବେଗର;
କ୍ଷଣପ୍ରଭାରୂପୀ ପୁଣି କ୍ଷଣକରେ ଆସି
ସମ୍ଭାଷି ସଂକେତେ 'ଆସ' ବୋଇଲା 'ମୋ ସଙ୍ଗେ'
ଚଳିଲେ ଅମ୍ବିକା ଧୀରେ ରକ୍ଷିଣୀର ପଛେ ।
ନିବିଡ଼ ତମସାବୃତ-ହୋଇଛି ସେ-ପୁରୀ
ଅମାନିଶି ଦିଶେ ଯେସନ୍ତେ, ଘନ ଘନାବରେ,
ସୂଚୀ-ଭେଦ୍ୟ-ଅନ୍ଧ ମାନ ଯାହିଁ ସେ-ତମିରେ,
ନ ଦିଶେ ଆକାଶେ ତାରା ନ ବହଇ ବାୟୁ,
ତମସାବରଣେ ଧରା ଦିଶେ ଏକରୂପା
ନ ମର୍ମରେ ପତ୍ର-କମ୍ପା-ନ ରାବଇ ଝିଲ୍ଲୀ,
ନୀରବ ନିଶ୍ଚଳ ସର୍ବ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କିବା !
ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଭୀଷଣତା ବଢ଼ାଏ ଦ୍ୱିଗୁଣ;
କିଛି ଦୂରେ ଯାଇ, ଦୂରେ ଦେଖିଲେ ସମ୍ମୁଖେ
ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗୃହ ସ୍ନିଗ୍ଧ ମୃଦୁଳ ଆଲୋକେ,
ମନେ ହୁଏ ଦେଖି ଯେସନ୍ତେ ଚିର ସ୍ଥିର ଭାବେ
ସୌଦାମିନୀ ରହିଅଛି ହାସ୍ୟମୟୀ ବେଶେ;
ଦିଶେ ସେ ଆଲୋକେ ଏକ ବିଶାଳ ଧାମ ଯା'
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁମଞ୍ଜୁଳ ନୟନାଭିରାମ;
ନଦ, ନଦୀ, ବନ, ଗିରି, ଶ୍ରେଣୀ ଅଗଣନ,
ଅଧିତ୍ୟକା, ଉପତ୍ୟକା, କାନ୍ତାର ବିସ୍ତୃତ,
ଅଦୃଷ୍ଟ ପୂର୍ବ ଯେବେ ଅମ୍ବିକା ନୟନେ;
ସୁନୀଳ ନୀରଦ ଅଙ୍ଗେ ଶୃଙ୍ଗଧର ଶୃଙ୍ଗ
କାହିଁବା ମିଶିଛି (ଯୋଗବଳେ ଯୋଗୀବର
ମିଶାଉଛନ୍ତି ଆତ୍ମା କିବା ପରମାତ୍ମା ସଙ୍ଗେ)

* ଅମ୍ବିକା

Digitized by srujanika@gmail.com

କାହିଁ ବା ପ୍ରାଚୀରକାରେ ରହିଛି ବେଷ୍ଟିତ
ରୋଧିଣ ନୟନ-ପଥ ଦର୍ଶକର ଦୂରେ;
ଝଙ୍କାର କାନନ-ଶ୍ରେଣୀ ବିଶାଳ ବିସ୍ତୃତ,
ଝର ଝର ଝରେ କାହିଁ ବହେ ନିର୍ଝରଣୀ,
ଶିଖର-ପତିତା ସ୍ୱଚ୍ଛନୀର ଦିଶେ ଯାର
ସ୍ୱଚ୍ଛତର ପୁଣି, ମସୀ ଶ୍ୟାମ-ଶୈଳ-ଅଙ୍ଗେ
ସ୍ନିଗ୍ଧ ସ୍ୱଚ୍ଛାଲେଖେ, ଦିଶେ ଚାରୁ ଯଥା ଶ୍ୱେତ
ଉତ୍ତରୀୟ, ସୁବିଶାଳ କୃଷ୍ଣ ବକ୍ଷେ ନନ୍ଦ-
ନନ୍ଦନର । ଶ୍ରୁତି ସୁଖକର ବାଦ୍ୟ ଧ୍ୱନି
ଶୁଭିଲା ଅଦୂରେ, ବ୍ୟଗ୍ରେ ଅନାଇ ବିସ୍ମୟେ
ଦେଖିଲେ କାନନ ଏକ ଶ୍ୟାମଳ ସୁଚାରୁ
ଦିଶଇ ସୁଚାରୁ ତହିଁ ସୁରମ୍ୟ ଆରାମ
କନକ-ପ୍ରସୂନ-ପ୍ରସୂ, ଠାବେ ଠାବେ କୁଞ୍ଜ-
ବନ ଦିଶେ ଚାରୁତର; ପୁଞ୍ଜ ପୁଞ୍ଜ ପୁଷ୍ପ
ପ୍ରତି କୁଞ୍ଜ ଫୁଟେ; କୁହୁ କୁହୁ ପିକରବ
ଉଠେ ମୁହୁର୍ମୁହୁ ତହିଁ ଉଦ୍ୟାନ ହୃଦୟୁ
ଅଶ୍ରୁତ ପୂରବ କେତେ ପକ୍ଷୀ କଣ୍ଠରବ
କର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟଞ୍ଜୀ, କର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱେ ଢାଳେ ସୁଧା, ଅବ-
ରୋଧାତ୍ମକ, ଆହା ପୁଷ୍ପ-ଧନୁ ଦେଖି କିବା
ଅଲକ୍ଷେ ଅନଙ୍ଗ ଶରେ ମାରଇ ମରମେ ।
କି କହିବ, ଥାଉ ଅନ୍ୟକଥା, ଶୁଣିଣ ଯେ
ଧ୍ୱନି, କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ଯୋଗୀ ମନ, ହେବ କେନ୍ଦ୍ର-
ଚ୍ୟୁତ; ନାନା ଜାତି ପଶୁପକ୍ଷୀ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ,
ଶ୍ୱେତ,ପୀତ, ଲୋହିତ ବା କେହି ନାନାରଙ୍ଗେ
ରଞ୍ଜିତ ହୋଇଛି ଆହା ! କି ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ।
ଶଶକ ଶ ବକ ସହ କୁରଙ୍ଗ କୁରଙ୍ଗୀ,
ଅଜ-ମେଷ-ବୃଷ-ଗାଭୀ-ଅଶ୍ୱ-ମହିଷାଦି,
କପୋତ-କପୋତୀ, କହୁଁ ପିକ ପିକବଧୂ,
ଚରୁଛନ୍ତି, ଉଡୁଛନ୍ତି ନିର୍ଭୟ ହୃଦୟେ;
ସୁ ସୁନ୍ଦର ଶତ ଶତ ପୁଷ୍ପିତ ବଲ୍ଲରୀ

ମାଧବୀ ମାଳତୀ ଆଦି ବନ ସୁଶୋଭିନୀ
ବେଢିଛନ୍ତି ଅନୁରାଗେ ବିଟପୀ କଣ୍ଠରେ ।
ଚମ୍ପକ, ଅଶୋକ,ବିଲ୍ୱ, ଶିରୀଷ, ଖର୍ଜୁର
କିଂଶୁକ, କଦମ୍ବ, ନିମ୍ବ, ବକୁଳ, ତମାଳ,
ବିଭୀତକୀ, ହରୀତକୀ, ଆମଳକୀ ଆଦି
ସଜାଇ ଶ୍ୟାମଳ ଅଙ୍ଗ ପଲ୍ଲବ ମୁକୁଳେ
ବନୀପିତ ପ୍ରାୟେ ସବେ ରହିଛନ୍ତି ତହିଁ
କେହବା ଆନତ ଫଳ ଭରେ, ଉନ୍ନତ ବା
କେହି ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛେ; ଯେସନ୍ତେ ଯୌବନେ ଯୁବତୀ ।
ସୁମନ ସମ୍ପଦ ଗନ୍ଧ ଗ୍ରହିଣ ବାୟୁ
ବୋଳି ଅଙ୍ଗେ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ବହଇ ଚୌଦିଗେ-
ନାଶୁଛି ଶୀତଳ ଗନ୍ଧ ସଦାନନ୍ଦ କାନ୍ତି,
ଯା ଘ୍ରାଣେ ହୃଦୟବଲ୍ଲୀ ଜାଗଇ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲି
କେଡ଼େ କମନୀୟ ଆହା କି ସୁରମ୍ୟ ସ୍ଥଳୀ
ଅଛି କି ଏଭଳି ସ୍ଥଳୀ ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ?
ଥିଲା ପର.କାହିଁ ଅର୍ଜୁନ ହୁଏ ପରତେ,
ମନେ ହୁଏ ଦେଖି ଯେସନ୍ତେ ପ୍ରକୃତି ସୁନ୍ଦରୀ
ଶାନ୍ତ ଦେବୀ ସନ୍ତ ଏଥି ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ହୋଇ,
ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ଅଜ ବନେ ସହାସ୍ୟ ବଦନେ ।
ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଯାଇ ପୁଣି ଦେଖିଲେ ସମ୍ମୁଖେ,
ନଭସ୍ପର୍ଶୀ ଚୂଡା ଏକ ରମ୍ୟ ହର୍ମ୍ୟ ଶିରେ,
ଉଡେଡ଼ିତା ଉପରେ ଏକ ଧ୍ୱଜା ମନୋହର,
ହେଲେହେଁ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଫୁଟତର
ଦିଶେ ମ ନ ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ତହିଁ । ମନ୍ଦ ବାତେ
ଉଡ଼ଇ ପତାକା ଯେବେ ତରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗରେ,
କି ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଦିଶେ ଦର୍ଶକ ନୟନେ,
ମନେ ହୁଏ ଦେଖି ଯେସନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର-ଚାପ ଛାୟା
ପଡ଼ିଛି ସାଗର ଗର୍ଭେ, ତରଙ୍ଗ କ୍ଷୋଭିତ ।
ସ୍ଥିର ନେନେ ଦେଖୁଥିଲେ ସେ ଶୋଭା ଅଶ୍ୱିନୀ
ପ୍ରତିମା ପ୍ରତିମା ମାନ ଚାଲୁଥିଲେ ପଥେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏତେ ଯେ ବଡନା କରି ଯାଉଥିଲେ ସଖୀ
ଅଟିବାକୁ ସ୍ୱପ୍ନ-ଦେବୀ ରାଜ୍ୟ ପୁରେ ତ୍ୱରା,
ଅଣିବାର ଦୂରତ୍ୱ ଥାଉ ଯାଇଛନ୍ତି ଭୁଲି
ନିଜେ ନିଜ ଦେହ କଥା, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ
କଥା କି କହିବ ଆଉ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦିର
ସବୁ ଦେଖୁଛି ଭୁଲଇ; ଏମନ୍ତ ସମୟେ
ପଡ଼ନ୍ତେ ଅଶ୍ୱିନୀ ପାଦ ବନ୍ଧୁର ପ୍ରସ୍ତରେ,
ଉଠିଲେ ଚମକି ତହୁଁ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପଥେ,
ସଖୀ 'ଉହୁ ଉହୁ' କହି, ଶୁଣିଲେ ଚକିତେ
ସଙ୍ଗେ ଅଗ୍ରଗା ରକ୍ଷିଣୀ, ସାଗ୍ରହେ ପୁଚ୍ଛିଲେ
ତେବେ ଅଶ୍ୱିନୀ ତାହାଙ୍କୁ, "କେତେ ଦୂରେ ଅଛି
ଆଉ ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର?" "ସେହି ଯେ ସୁରମ୍ୟ
ଚୂଡ଼ା ଦିଶଇ ସମ୍ମୁଖେ, ସେହି ତାଙ୍କ ପୁରୀ
ନୁହେଁ ବେଶି ଦୂର ଆଉ ଅଳ୍ପ ଦୂର ମାତ୍ର"
ଏତେ କହି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ଦୁହେଁ
ତୋରଣ ସମ୍ମୁଖେ ଆସି ହେଲେ ଉପନୀତ,
ଦ୍ୱିରଦ ରଦ ନିର୍ମିତ ସୁନ୍ଦର ତୋରଣ,
ମାଣିକ୍ୟ କାଞ୍ଚନ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ତଦୁପରି
ପ୍ରବାଳ ମୁକୁତା ସ୍ତମ୍ଭ ଶୋଭେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ,
ସ୍ତମ୍ଭେ ସ୍ତମ୍ଭେ ନୀଳମଣି-ମାଳା, ଦିଶେ ଶୁଭ୍ର,
ପ୍ରତିମାରେ ହୀର-ପୁଷ୍ପ ଦିଶେ ଶୁଭ୍ରତର,
ଦିଶେ ଶୁଭ୍ର ତମ ପୁଣି, ଫୁଟନ୍ତା କୁସୁମଂ,
ଭ୍ରମେ ଉନ୍ମତ୍ତା ଭ୍ରମର ଯେବେ ପୁଷ୍ପୋପରି
ବସେ; ନାସାଦ୍ୱୟୁ ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱେ ପ୍ରତିହାରୀ
ରୂପେ ରହିଛନ୍ତି ତହିଁ, ଅଶ୍ୱିନୀ ଶ୍ରୀମୁଖ
ପ୍ରତି ଅନାଇଲେ, ମାତ୍ର ନ ଭଷିଲେ କେହି,
ତୋରଣେ ପ୍ରବେଶି ଯାହା ଦେଖିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ,
କେମନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣିବ ତାହା ଦୁର୍ବଳା ଲେଖନୀ,
କଳ୍ପନା ନୟନେ ଯାହା ଦେଖଇ ସମ୍ମୁଖେ
ଲକ୍ଷାଂଶୁ ଏକାଂଶ ଯେବେ ପାରନ୍ତି ପ୍ରକାଶି
ମଣନ୍ତି ସାର୍ଥକ ଦିନା ଲେଖନୀ ଧାରଣ ।

ସପ୍ତମ ସର୍ଗ ।

"ସ୍ୱପ୍ନପୁର ବର୍ଣ୍ଣନ ।"

କାହିଁ ଅର୍ବାଚୀନ ମୋ ଅଧମାଧମ
କାହିଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବୀ ପୁର,
ବାମନ ହୋଇ ମୁଁ ଇଚ୍ଛେ ଛୁଇଁବାକୁ
ନଭେ ଦେହ ସୁଧାଂଶୁର । ୧ ।

କାକ ହୋଇ ପିକ— କଣ୍ଠେ ଗାଇବାକୁ
ବଳି ଅଛି ମୋର ମନ,
ଗର୍ଦ୍ଦଭ, ଦର୍ଦ୍ଦୁର ପାରଇ କି କେବେ
ଅନୁକରି ବୀଣା ସ୍ୱନ ? । ୨ ।

ଜାଣି-ଶୁଣି ଏହା ତଥାପି ଇଚ୍ଛଇ
କରିବ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନ,
ଏ ଧୃଷ୍ଟତା ମୋର କ୍ଷମିବ ସ୍ନେହେ
ହେ କବି କୋବିଦ ଗଣ । ୩ ।

ତବ ଅନୁରୂପେ ଗାଥା ଗାଇବାକୁ
ବଳୁଛି ଇଚ୍ଛା ମୋହର,
ନାହିଁ ଶକ୍ତି ମାତ୍ର ଶିଶୁ ପ୍ରାୟେ ମୁହିଁ
ପଥେ ତୋଳେ ବାଲିଘର । ୪ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅତ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରବେଶି ଅଶ୍ୱିନୀ
ଦେଖିଲେ ଯାହା ସେ ପୁରେ,
ସୁକବି ଅଶକ୍ତ କଳ୍ପିତ ବର୍ଣ୍ଣନେ
ମୋ ବର୍ଣ୍ଣିବା ଆଉ ଦୂରେ । ୫ ।
ଦୁଇ ପାଶେ ଶ୍ୱେତ ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ
ତୁଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗ ହର୍ମ୍ମ୍ୟ ରାଜି,
କନକ ଶିଖରେ ମୁକୁତାଦି ତହିଁ
ବିଜଡ଼ିତ ରତ୍ନ ରାଜି । ୬ ।
ଦ୍ୱିରଦ ରଦରେ ନିର୍ମିତ ଗବାକ୍ଷ
ଜଡ଼ିତ ତହିଁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୟୂଖେ ଦର୍ପଣେ ଶୃଙ୍ଗତରେ
ମୋହଇ ଦର୍ଶକ ମନ । ୭ ।
ତୁଷାର ରାଶିରେ ଊଷା ସୌର କର
ପଡ଼ି ଦିଶିଲା ପରି ସେ,
ତହୁଁ ବଳି ଶୋଭା ଦର୍ଶେ ମନୋହର
ଚକ୍ଷୁ ଝଲସଇ ଯାଏ । ୮ ।
ଦ୍ୱିପାଶେ ଶିଖରେ— ସୌଧରାଜି ମଧ୍ୟେ
ପଥ ଯାର ରୌପ୍ୟ ରଜ,
ସଂକୋଚ ନଦୀର ବହେ ମଧ୍ୟେ, ଦୁଇ-
ପାଶେ ଶ୍ୱେତ ଶୈଳ ବ୍ରଜ । ୯ ।
ପଥ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଶୃଙ୍ଗ ଉତ୍ସ କାହିଁ
ପୁଷ୍ପ କୁଞ୍ଜେ ସୁବେଷ୍ଟିତ,
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଉଠି ଯହୁଁ ଗନ୍ଧ-ବାରି-ଧାର
ଚୂର୍ଣ୍ଣୀକାରେ ଭୂପତିତ । ୧୦ ।
ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପୁଷ୍ପ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର
କେହି ଶ୍ୱେତ ରକ୍ତ ପୀତ,
ମାଳ ମାଳ ହୋଇ ପଥ ପାଶେ ପାଶେ
ରହିଛି ହୋଇ ସଜ୍ଜିତ । ୧୧ ।
ଗୁଚ୍ଛ ଗୁଚ୍ଛ ପୁଷ୍ପ ସଘନ ପଲ୍ଲବ
ରହିଛି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କଳସେ,
କାହିଁ ବା ସୁମନ, ଲତିକା ଦୋଳାରେ
ଦୋଳଇ ମୃଦୁ ବତାସେ । ୧୨ ।
ଆକାଶେ ଫୁଟଇ କୁସୁମ କେତେବା
କୁସୁମ ବରଷା କାହିଁ,
କାହୁଁ ଏ କୁସୁମ ଆସିଲା ଦେଖନ୍ତେ
କେଣେ ଗଲା ଆଉ ନାହିଁ । ୧୩ ।
ଅଗୁରୁ ଚନ୍ଦନ କୁଙ୍କୁମର ଗନ୍ଧ
ଦେବ-ପୁଷ୍ପ ଗନ୍ଧ ସହ,
ଉଠଇ ସୌରଭେ ମୃଦୁ ମଧୁ ଧୀରେ
ବହେ ଯେବେ ଗନ୍ଧବହ । ୧୪ ।
କି ସୁଗନ୍ଧ ତହୁଁ ଉଠେ ନିରନ୍ତର
କେ କରି ପାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା,
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୌରଭେ ପାର୍ଥିବ ସୁଗନ୍ଧ
କାହିଁ ବା ତାର ତୁଳନା । ୧୫ ।
କର୍ଣ୍ଣ ରସାୟନ ଅତୀବ ମଧୁର
ଧ୍ୱନି ଉଠେ ନିରନ୍ତର,
ମନ ପ୍ରାଣ ଆତ୍ମା ତନ୍ମୟ ହୁଅଇ
ଶୁଣି ସେ ମଧୁର ସ୍ୱର । ୧୬ ।
କବିଙ୍କ ଉପମା ପିକ-କଣ୍ଠ କିମ୍ବା
ବୀଣା କ୍ୱଣ ସ୍ୱର ସିନା,
ସେ ସ୍ୱର ଉପମା ସେହି ସ୍ୱର ଆଉ
ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ତାହା ବିନା । ୧୭ ।
କାହିଁ ବା ଅନ୍ଧାର, କାହିଁ ବା ଆଲୋକ
କାହିଁ ଆଲୋକ-ଅନ୍ଧାର,
ମିଶାମିଶି ହୋଇ ବହିଛି ସେ ଠାବେ
ସବୁ ଦୃଶ୍ୟ ମନୋହର । ୧୮ ।
କ୍ଷଣପ୍ରଭା ରୂପୀ କ୍ଷୀଣତନ୍ୱୀ କେତେ
ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ଶିରୋମଣି,
ନବୀ ନବ ବେଶେ ଉଭେଇ ଯାଆନ୍ତି
କାହାର ସଙ୍ଗେ ତକ୍ଷଣି । ୧୯ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁଣି ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ପଛେ କେତେ
ପଛେ ପଛେ କେତେ ପୁଣି,
ତରଙ୍ଗ ଆକାରେ ଉଡ଼ନ୍ତି ଗଗନେ
ଅସଂଖ୍ୟ ଦିବ୍ୟ ତରୁଣୀ । ୨୦ ।
କେହି ସୁଧାପାନେ କେହି ନୃତ୍ୟ ଗୀତେ
କେହି ଆବା କ୍ରୀଡ଼ାରତ,
କେହି ବା ଭ୍ରମନ୍ତି ହର୍ଷିତେ ଚୌଦିଗେ
ମହାନନ୍ଦେ ସର୍ବେ ମତ୍ତ । ୨୧ ।
ନାଗରୀଙ୍କ ରୂପ କେତେ ମନୋହର
କେମନ୍ତେ ଅବା ବର୍ଣ୍ଣିବ,
ନାହିଁତ ଶବଦ ଶବ୍ଦକୋଷ ମଧ୍ୟେ
ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶିବ । ୨୨ ।
ରତି, ରୋହଣୀ ବା ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଯେବେ
ଚନ୍ଦ୍ରରୂପା ଏ ନାଗରୀ,
ତୁଳନା ସ୍ଥଳରେ କହିଲି ଏତେକ
ହେବେତ ତହୁଁ ସୁନ୍ଦରୀ । ୨୩ ।
ଅକସ୍ମାତେ ଏକ ଦିଶିଲା ତଡ଼ାଗ
ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ମନୋହର,
ସନ୍ତରନ୍ତି ରଙ୍ଗେ ମତ୍ସ୍ୟ କୂର୍ମ ଆଦି
ବହୁବିଧ ଜଳଚର । ୨୪ ।
ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଆସି ବସନ୍ତି କୌତୁକେ
ସାରସ ସଙ୍ଗେ ସାରସୀ,
ବୁଡ଼ି ବୁଡ଼ି ବୁଲେ ପାଣିକୁଅ କାହିଁ
କ୍ରୀଡ଼ାମତ୍ତ ହଂସ-ହଂସୀ । ୨୫ ।
ପଲ ପଲ ପକ୍ଷୀ କେହି ଧଳା କଳା
କେହିବା ପୀତ, ଲୋହିତ,
ଜଳ-ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଶୋଭା ସୃଜୁଛନ୍ତି
ଆକାଶ କର ଚକିତ । ୨୬ ।
ନୀଳାମ୍ବର ପିନ୍ଧି କହ୍ଲାର ଆନନ୍ଦେ
ତରଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ନାଚଇ,
ଲୋହିତ ବସନ ପିନ୍ଧି ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରିୟା
ଅନନ୍ଦେ ନୀରେ ଭାସଇ । ୨୭ ।
ମୋ ମତେ ତୋ ମତ ପର ନୁହେଁ ସହି
ପଦ୍ମେ ଗୃହିଁ କହେ କରି,
ବସନ ଭୂଷଣେ ନୁହଇ ତୃପତ
(ମୁଁ) ତେଣୁ ସଦା ସ୍ୱାୟଂମୟୀ । ୨୮ ।
ଯେତେଣେ ଅନାଉଛି ଅଶ୍ୱିନୀ ସେ ଦିଗେ
ଦେଖେ ନବ ନବ ଶୋଭା,
ଚକ୍ଷୁ-ପ୍ରୀତି-କର ହୃଦ-ମୁଦ-କର
ସମସ୍ତଙ୍କ ମନୋଲୋଭା । ୨୯ ।
ଶବଦ, ପରଶ, ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ,
ସରବେ ତହିଁ ସୁନ୍ଦର,
ମଧୁକାଳେ ଧରା, ଜୀବନ-ଯୌବନ
ସ୍ପର୍ଶେ ଯଥା ସୁନ୍ଦରତର । ୩୦ ।
ପ୍ରାବୃଟେ ବଢ଼ଇ ନଦୀଜଳ ଯେସନ୍ତେ
ବୃଦ୍ଧି ବୃଦ୍ଧି କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ,
ଅଶ୍ୱିନୀ ଆନନ୍ଦ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବଢ଼େ
ତେସନ ଶୋଭା ଦର୍ଶନେ । ୩୧ ।
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଏକ
ଦେଖିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ ତହିଁ,
ମନେ ଉଦେହୁଏ ଯାହା ଯେତେବେଳେ
ତତ୍କ୍ଷଣେ ତାହା ଦେଖଇ । ୩୨ ।
ମନ ବାସନାକୁ ଦୃଷ୍ଟିପଥେ ନେଇ
କଏବା ସ୍ଥାପଇ ଆଣି,
ନ ପାରିଲେ କିନ୍ତୁ ଦେଖି ସେହିରୂପ
କେମନ୍ତ ସେହି କାହାଣୀ । ୩୩ ।
ଭାବୁ ଭାବୁ ମନେ ଉଦେ ହେଲା ଅସି
ସବୁ କି ଏଥି ସୁନ୍ଦର,
ନାହିଁକି ଏ ପୁରେ ଆଉ ଅନ୍ୟ କିଛି
ଅଦ୍ଭୁତ, ଅସୁନ୍ଦର ? । ୩୪ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏକ ବୃକ୍ଷେ ଫଳେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଫଳ
ଫଳରୁ ଫୁଲ ହୁଅଇ,
ଦୁଇ-ପଦ ପଶୁ ଚତୁଷ୍ପଦ ପକ୍ଷୀ
ନରମୁଖ, ଦେହ ଅଶ୍ୱ । ୩୫ ।

କେହି ଲୋମ ଯୁକ୍ତ କେହି ଲୋମ ଶୂନ୍ୟ
ବହୁନଖ, ମୁଖ କାର,
କେହିବା କବନ୍ଧ ହସ୍ତ ପଦ ଶୂନ୍ୟ
କେହିବା ଭୀଷଣାକାର । ୩୬ ।

ଭୀଷଣ ଦଶନ ଭୀଷଣ ବଦନ
ବ୍ୟାଦାନ ଭୀଷଣତର,
ଚକ୍ଷୁ ମୁଦ୍ରି ଭୟେ ଥରିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ
ସ୍ୱେଦସିକ୍ତ କଳେବର । ୩୭ ।

ନେତ୍ର ପୁନ ଖୋଲି ଦେଖିଲେ ସମ୍ମୁଖେ
ସହସା ବିଶାଳ ବନ,
ସିଂହ ବ୍ୟାଘ୍ର ହସ୍ତୀ ଅଶ୍ୱ ମହିଷାଦି
ଅଗଣିତ ଜୀବଗଣ । ୩୮ ।

ଶୂନ୍ୟେ ରହିଛନ୍ତି ତରୁ ଲତାଗଣ
ଶୂନ୍ୟେ ଚତୁଷ୍ପଦ ପ୍ରାଣୀ,
ତଳ ବୁଲୁଛନ୍ତି କେମନ୍ତେ ଏ ଭବେ
ନ ପାରିଲେ ତାହା ଜାଣି । ୩୯ ।

ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇ କେତେବେଳ ଯାଏ
ଦେଖିଲେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ତହିଁ,
ନ ପାରିଲେ କଳି ନିଜ ଜ୍ଞାନବଳେ
ଭବ ଭିନ୍ନ ଗଲେ ରହି । ୪୦ ।

କେତେ ସୌର ରାଜ୍ୟ ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହ
ଚନ୍ଦ୍ର ତାରା ପ୍ରଭାକର,
ବିଭୀଷଣ ବେଗେ ଚକ୍ରାକାରେ ସର୍ବେ
ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ନିରନ୍ତର । ୪୧ ।

ଭୀମ ଧୂମକେତୁ ଭୀମ ପୁଚ୍ଛ ଟେକି
କାହିଁ ଗର୍ଜ୍ଜଇ ଭୈରବେ,
ଗ୍ରହଚ୍ୟୁତ ଉଲ୍କା ବିକଟ ଶବଦେ
ପଡ଼ଇ ସାଗର ଗର୍ଭେ । ୪୨ ।

ଅସଂଖ୍ୟ ଶୈଳ ନଦ ନଦୀ ସହ
ପ୍ରବାହିତ ଅଗଣନ,
କାହିଁବା ଆଗ୍ନେୟ— ଗିରି କରେ ଅଗ୍ନି
ମୁହୁର୍ମୁହୁ ଉଦ୍ଗୀରଣ । ୪୩ ।

ଭୀମ ଭୂମିକମ୍ପେ ବିଦରେ ଭୂଧର
ଟଳମଳ ବିଶ୍ୱ କ୍ଷଣେ,
ଶତ ଶତ ରାଜ୍ୟ ଭାସେ ଭୀମ ସ୍ରୋତେ
ଭୀଷଣ ଜଳପ୍ଲାବନେ । ୪୪ ।

ଭୀଷଣ ସଂଗ୍ରାମ ଲାଗିଅଛି କାହିଁ
ବହେ ନଦୀ ସ୍ରୋତ ରକ୍ତେ,
ଜଳବିମ୍ବ ସମ ଉଠେ କେତେ ଛବି
ଅଶ୍ୱିନୀ ଚକ୍ଷୁ ଅଗ୍ରତେ । ୪୫ ।

ସହସା ଆକାଶେ ନୀବିଡ଼ ନୀରଦ
ଘୋଟିଗଲା ଚଉଦିଗେ,
ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ନ ପାରିଲେ ଦେଖି
ବାଟ, ଘାଟ, କେଉଁ ଦିଗେ । ୪୬ ।

ହୁହୁଙ୍କାର ସ୍ୱନେ ଭୀମ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ
ଗର୍ଜ୍ଜଇ ଭୈରବ ରବେ,
ବିଭୀଷଣ ହାସ୍ୟେ ହସେ କ୍ଷଣ-ପ୍ରଭା
ଦମ୍ଭୋଳୀ-ନାଦଇ ଦମ୍ଭେ । ୪୭ ।

ମେଘ ଘଡ଼ ଘଡ଼ କର କଡ଼ କଡ଼
ପଡଇ କରକା ରାଶି,
କମ୍ପେ ବସୁନ୍ଧରା ଥର ଥର ଥର
ଘର ଗ୍ରାମ ଯାଏ ଭସି । ୪୮ ।

ସମ୍ବର୍ତ୍ତ ସଦୃଶ ମନ୍ଦ୍ରଇ ଭୈରବେ
ବିଭୀଷଣ ପୟୋଧର,
ନିବିଡ଼ ତମସା ସୌଦାମିନୀ ହାସ୍ୟେ
ଦିଶଇ ନିବିଡ଼ତର । ୪୯

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେ ବିକଟ ହାସ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଅର୍ଣ୍ଣିମା
ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଦୃଶ୍ୟ କେଶରୀ,
ଶୃଙ୍ଗଧର ଶୃଙ୍ଗ ଆସ୍ଫାଳି କେଶର
ବଦନ ବ୍ୟାଦାନ କରି । ୫୦ ।
ବିଦ୍ୟୁତ ଗତିରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି ଦୁହେଁ
ଲକ୍ଷ ରଖି ତାହା ପ୍ରତି,
ନ ଦେଖିଲେ ଆଉ ପରକ୍ଷଣେ କିଛି
ନିବିଡ଼ ତମସେ ସତି । ୫୧ ।
ପୁଣି କ୍ଷଣପ୍ରଭା ଚମକେ ଅର୍ଣ୍ଣିମା
ସମ୍ମୁଖେ ଦେଖନ୍ତି କେଶରୀ,
ଦେଖି ଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଲେ ସହସା
ଭୀଷଣ ବେଗେ ଚିତ୍କାରି । ୫୨ ।
ଅର୍ଣ୍ଣିମାର ଦଶା ଦେଖିଣ ଋଷିଣୀ
ସଧୀରେ ଟେକିଲେ ଯାଇ,
ଚେତାଇ ସାଦରେ ପୁଛିଲେ "କି ହେଲା !
ମୂର୍ଚ୍ଛା ଗଲ କାହିଁପାଇଁ ?" । ୫୩ ।
ଅଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ କରି ଋଷିଣୀ ସମ୍ମୁଖେ
ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଧୀରେ,
କହିଲେ ଅର୍ଣ୍ଣିମା ସ୍ୱପ୍ନଦେଶ ପୁରେ
ଦେଖିଲେ ଯାହା ଆଖିରେ । ୫୪ ।
"ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ଏ ପୁର ମହିମା"
କହିଲେ ଋଷିଣୀ, "ସହି,
କୋଟି କୋଟି ଯୁଗ ଭ୍ରମିଲେ ଏ ରୂପେ
ଗୋଟିଏ ବୁଝି ନୁହଇ । ୫୫ ।
ଗାରୁଡ଼ିଆ ଖେଳେ ସର୍ପ ସଙ୍ଗେ, ଜାଣେ
କୁହୁକୀ ବାଜି * ମରମ,
ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷେ ସଖି ଉଦ୍ଭଟ ଅଦ୍ଭୁତ
ଏଥିବା କେଉଁ ଭରମ । ୫୬ ।

ପୁରବାସୀ କେହି ମହାମାୟା ଦୃଶ୍ୟ
ନୁହଇ କିଛି ନୂତନ,
ନ ବୁଝଇ ଅନ୍ୟ କେହି ଗୂଢ ତତ୍ତ୍ୱ
ବିନା ବିଜ୍ଞାନ-ଅଞ୍ଜନ" । ୫୭ ।
ବ୍ୟାକୁଳିତ ଚିତ୍ତେ "କାହିଁ ସେ ମନ୍ଦିର
କେତେଦୂର ଅଛି ବୋଲି,"
ପୁଛନ୍ତେ ଅର୍ଣ୍ଣିମା କହିଲେ ଋଷିଣୀ
"ଚକ୍ଷୁ ବୁଜ ହଅ ଖୋଲି" । ୫୮ ।
ସହସ୍ର ସୁଧାଂଶୁ ଢାଳଇ ସୁଧାଂଶୁ
ଶାରଦ ନିର୍ମଳାକାଶେ,
କୌମୁଦୀ ବସନେ ଆବରି ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ
କୁମୁଦ ସଲିଳେ ହସେ । ୫୯ ।
ସୁଗୁରୁ ସରସୀ କାଚ-ସ୍ୱଚ୍ଛ-ନୀରା
ପୁଷ୍ପ-ମଣ୍ଡଳ-ମାଳିନୀ,
ସୁରମ୍ୟ ପ୍ରାସାଦ ଶୋଭଇ ତା ତୀରେ
ଫିଟାଇ ଚକ୍ଷୁ ଅର୍ଣ୍ଣିମା । ୬୦ ।
ଦେଖିଲେ ଫିଟିଲା କବାଟ ଦେଉଳୁଁ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଳି,
କୋକିଳ କୋମଳ କମନୀୟ କଣ୍ଠ-
ସ୍ୱରେ ପୁରୀ ଯାଏ ଭରି । ୬୧ ।
ବସନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସଖା ଶରଚ୍ଛଶୀ
ଅନିଳ ମଳୟାକୁଳ,
ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ
କୋଟି ଗୁଣେ ହୋଇ ଠୁଳ । ୬୨ ।
ପ୍ରଶାନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ପ୍ରସନ୍ନତା ମୟୀ
ଦୟାଧାର ବଦନନା,
ବିଶ୍ୱ-ବିମୋହିନୀ ବିଦ୍ୟୁତ-ବରଣା
ଗୁରୁ ନଳିନୀ ନୟନା । ୬୩ ।

* ବାଜି—ଖେଳ, ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ।

ଗୁରୁ ବିମ୍ବାଧର ଲଲାଟେ ସିନ୍ଦୁର
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶରଦିନ୍ଦୁ ଆଭା,
ବିମୁକ୍ତ କୁଞ୍ଚିତ ସୁଗୁରୁ ଚିକୁର
ସୁନୀଳ-ଜଳଦ-ପ୍ରଭା । ୬୪ ।
ଶୋଭେ ଶିରୋପର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କିରୀଟ
ଗଞ୍ଜି ମଧ୍ୟାହ୍ନ ତପନ,
ରତନେ ଖଚିତ ଅମ୍ବରେ ଆବୃତ
ଝଲସି ପଡ଼େ ନୟନ । ୬୫ ।
ବାମକରେ ଜାଲ ଦକ୍ଷିଣେ ଦର୍ପଣ
ଭୂଷିତା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭୂଷଣେ,
ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱରୀ ରୂପେ ବିରାଜଇ
କେକୀ-ପୁଚ୍ଛ ସିଂହାସନେ । ୬୬ ।
ଧରେ କେ ତାମ୍ବୂଳ ଢାଳେ କେ ଚାମର
ଯୋଗାଏ କେହି ସୁଗନ୍ଧ,
ପ୍ରବେଶି ମନ୍ଦିରେ ପ୍ରଣମିଲେ ଦୁହେଁ
ଚୁମ୍ବି ଦେବୀ ପାଦଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ । ୬୭ ।
ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଜିଜ୍ଞାସିଲେ ଦେବୀ -
"କହ କହଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ,
କୁଶଳତ ସବୁ ଚନ୍ଦ୍ରପୁରେ ଅଛି
କେମନ୍ତ ସୁତା ମୋହିଣୀ । ୬୮ ।

ଗଦ ଗଦ କଣ୍ଠେ କହିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ
କଅବା ନଜାଣୁ ମାତଃ,
ଷୋଡ଼ଶ ବରଷ ଚନ୍ଦ୍ରପୁର ପତି
ଗର୍ଗମୁନି ଶାପଗ୍ରସ୍ତ । ୬୯ ।
ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ପତି ଭିନ୍ନ କାହିଁ
ପତି ପତ୍ନୀଙ୍କ ଗତି,
ଦିବାନିଶି ବସି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆଜି
ଉଠିବାକୁ ନାହିଁ ଶକ୍ତି । ୭୦ ।
ଏକେତ ସୁତନ୍ୱୀ କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗୀ ମୋହିଣୀ
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କ୍ଷୀଣତର,
ହୋଇଲେଣି ଅନ୍ଧା ସୁଦୀର୍ଘ ବିରହେ
ଅଛି ଜୀବନେ ମାତର । ୭୧ ।
ଅଳ୍ପ ଦିନେ ଆଜ୍ଞ ଜୀବନ ପ୍ରଦୀପ
ମୋହିଣୀର ଲିଭିଯିବ,
ତବ ଦରଶନ- ଆଶା-ତୈଳ ସିନା
ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛି ଜୀବ । ୭୨ ।
କର ଦୟା ବାରେ ଦୟାମୟୀ ମାଗୋ
ବନ୍ଧୁ ଦୁଃଖିନୀର ଜୀବ,
ଅଧିକ ବିଳମ୍ବେ ନୈରାଶ୍ୟ-ପବନେ
ନିଶ୍ଚେ ଦୀପ ଲିଭିଯିବ । ୭୩ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଷ୍ଟମ ସର୍ଗ ।

ଭାରତର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବର୍ଣ୍ଣନ ।

ଚନ୍ଦ୍ରପୁର କଥା ଶୁଣି ଅଶ୍ୱିନୀ ମୁଖରୁ
*ମନ୍ଦାମାୟା ଚନ୍ଦ୍ରାନନ ହୋଇଲା ବିବର୍ଣ୍ଣ
ନିର୍ମଳ ଶାରଦ ଚନ୍ଦ୍ରେ ଆବରିଲା ଯିବା
ମେଘ ଖଣ୍ଡେ କ୍ଷଣପାଇଁ ଉଡ଼ିଆସି କାହୁଁ;
ବିଷାଦେ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ମନ୍ଦାମାୟା ଧୀରେ
କହିଲେ "ଅଶ୍ୱିନି ! ମୁହିଁ, ଜାଣେଁ ସବୁ, ଜନ୍ତୁ
କ ଦୁଃଖ ଯେ ଭୋଗୁଛନ୍ତି ସତୀଏ, ଭାରତେ,
ଯେ ଦେଶେ ଜନମିଛନ୍ତି ବୈଦେହୀର ସ୍ୱାମୀ;
ଶୁଣିବୁ ତୁ ଯେବେ, ଅତି ବୈଦେହୀଙ୍କୁ ଦୁଃଖୀ
ଦେଖି, ନ କହିବୁ କେଭେ । ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା
ଯଦି ଶୁଣ କହେ ।" ଏତେ କହି ଆରମ୍ଭିଲେ,
"ଏକ ଚନ୍ଦ୍ର-ବଂଶ-ଦୁଃଖେ କାନ୍ଦେ ଚନ୍ଦ୍ରପୁର,
ଲକ୍ଷ ରାଜା ଦୁଃଖେ କାନ୍ଦେ ଭାରତ ଅନ୍ତର
ଚନ୍ଦ୍ରପୁରେ ଏକା ସତୀ କାନ୍ଦେ ପତିପାଇଁ

କେତେ ଯେ କାନ୍ଦନ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ସଂଖ୍ୟା ତାର ନାହିଁ;
ସତୀ ସଧ୍ୱୀ ଆର୍ତ୍ତନାଦ ସାଧୁ ହାହାକାର
ଦୁର୍ବଳ କ୍ରନ୍ଦନ ସଙ୍ଗ ଉଠେ ନିରନ୍ତର
(ସର୍ବଂସହା, ସର୍ବଂସହା ଯଦ୍ୟପି ବୋଲାଏ
ଗୁରୁ ପାପ ଭାର କିନ୍ତୁ ନ ପାରଇ ସହି)
ନ ପାରି ସହିଣ ତେଣୁ ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା
ହୋଇଣ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ଢାଳୁଛନ୍ତି ନିତ
ଶୋକ ଉଷ୍ଣ ଅଶ୍ରୁଧାର ବିଶ୍ୱପିତା ପଦେ
ଢାଳଇ ସରିତ ଯଥା ସ୍ରୋତ ଜଳଧିରେ ।
ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ଯେ ନିରାଶ୍ରୟଙ୍କର
ଅରତ ଭଞ୍ଜନ ପ୍ରଭୁ ଦୀନବନ୍ଧୁ ହରି

କେତେକାଳ ସହିବେ ଏ ଦୁଃଖ ଦୁଃଖୀଙ୍କର
ଉପଯୁକ୍ତ କାଳ ଏବେ ହୋଇଛି ଭାରତେ,
ପାପୀ ପାପ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରା ହୋଇଅଛି ତହିଁ,
କର୍ମତରୁ ଫଳବତୀ ଏତେକାଳେ ଅସି
ଉଶ୍ୱାସିବେ ଧରା ଭାର ମନାସି ହୃଦୟେ
ବିଶୁଦ୍ଧ କନକେ ରଖି ଅଶୁଦ୍ଧ କଳଙ୍କ,
ନାଶେ ହୁତାଶନ ଯଥା, ପୋଡ଼ାଇ, ତେସନ
ବିନାଶି ଦୁଷ୍କୃତ ରଖି ରକ୍ଷିବେ ଧରମ,
ଦୁଷ୍ଟର ଦମନ ଶିଷ୍ଟ ପାଳନ ସ୍ୱରୂପ,
ଏହିରୂପେ କର୍ମଫଳ ଦେବେ ବୋଲି ପରା
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପତି ସ୍ୱୟଂ ନାରାୟଣ
ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ ହରି ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ
ସୁଖ ଦୁଃଖାତୀତ, ତ୍ୟଜି ନିଜ ଧାମ ଏବେ
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୋକେ ପବିତ୍ର ଭାରତେ,

ପ୍ରକୃତି ପ୍ରମୋଦୋଦ୍ୟାନ ଶାନ୍ତି ନିକେତନ;
ହିଂସା ଲୋଭ ଦୁଇ ଦୁଷ୍ଟ ଦସ୍ୟୁରୂପେ ପଶି
ଶାନ୍ତି ଦେବୀ ବରଭୂଷା ଦୟା ସ୍ନେହ ଆଦି
ହରିଛି ତା ଟନ୍ତୁ, ପୁଣି, କରିଛି ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ-
ପର ହିତ ରତଙ୍କୁ ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅନ୍ଧ ତହିଁ ଅହଂ
ଜ୍ଞାନ ହୀନେ ବିଦ୍ରୋହାଗ୍ନି ଦେଇଛି ଜଳାଇ
ଘରେ ଘରେ ହାହାକାର ଉଠେ ନିତି ନିତ,
ନିତ ନିତ ଶୀତ ଯେହ୍ନେ ବଢ଼େ ଶୀତକାଳେ
ବଢ଼େ ହିଂସା ରାଜ୍ୟ ଧର୍ମେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସମାଜେ
କାହିଁ ନାହିଁ ଶାନ୍ତି, ମତ୍ତ କର ଅହମିକା-
ମଦେ ମସ୍ତକଙ୍କୁ ଆହା ! ଅନନ୍ତ ନରକ-

---

* ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସତ୍ୟ ନେଇଛ ଉଠାଇ; ପାପାଗ୍ରସ୍ତ ଧର୍ମ-
ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି ତେଣୁ ମାନବ ମାନବୀ
ବର ଜୀବ କରି ଯାଙ୍କୁ ସୃଜିଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା
ବିଶ୍ୱ-ପିତା ଅବ୍ଜଯୋନି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କରତା,
ତାଙ୍କ ଅଧୋଗତି ଆହା ଦେଖିବେ କେମନ୍ତେ ?
ଧର୍ମର ପ୍ରକୃତ ତତ୍ତ୍ୱ ଯାଇଛନ୍ତି ଭୁଲି,
ଅହିଂସା ପରମ ଧର୍ମ ବେଦ ବାକ୍ୟ ତହିଁ,
ରହିଛି ନାମକୁ, କିନ୍ତୁ କି କହିବି, ହାୟ,
ଦମ୍ଭ ଦର୍ପ ଅଭିମାନ କ୍ରୋଧ ପାରୁଷ୍ୟାଦି
ଅସୁର ସମ୍ପଦେ ମତ୍ତ ଭାରତ ବାସୀଏ
ପୈଶାଚିକ ଯଜ୍ଞେ କରି ପଶୁ ନର ହତ୍ୟା
ମହାପାପ, ମହାଧର୍ମୀ ମଣନ୍ତି ଆପଣେ ।
ଅତି ପୂତ ବେଦ ଧର୍ମ ପୂଜା ପ୍ରକୃତିର
ଉଷ୍ଟ ଜୀବ ହନନରେ ପରିଣତ ଏବେ;
କି ଦୁର୍ଗତି ହୋଇଅଛି ଶୁଣ ପୁଣି ତହିଁ
ଏକତା ସୂତ୍ରରେ ବଦ୍ଧ ଥିଲେ ଯେଉଁ ଜାତି
ନିଃସ୍ୱାର୍ଥେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସର୍ବେ କରୁଥିଲେ ଯେହ୍ନୁ
ସମାଜ ଉନ୍ନତି ଥିଲା ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ
ପ୍ରାଣପଣେ ସାଧୁଥିଲେ ସମାଜର ହିତ
ନ ରଖି ପ୍ରଭେଦ କେହି ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟେ
ଯଥା ଶକ୍ତି ଶସ୍ତ୍ରେ ଶାସ୍ତ୍ରେ କେହି ବା ବାଣିଜ୍ୟେ
କି କହିବି ପୁଣି ଗୁଣ ଅନୁଯାୟୀ କର୍ମ
କରୁଥିଲେ ଯେହ୍ନୁ, ଦେଖ ସେହି ଜାତି ଆଜି
ସ୍ୱାର୍ଥପର ହିଂସା ଦ୍ୱେଷ ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ
ଦୁର୍ବଳରୁ ଦୁର୍ବଳତର ହେଉଛି କି ରୂପେ;
ଗୁଣ ଭେଦେ ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରିୟ
ବୈଶ୍ୟ ଶୂଦ୍ର ଥିଲେ ଯେହ୍ନୁ ଜନ୍ମ ଭେଦେ ଚାରି-
ଜାତି ହେଲେ କାଳ କ୍ରମେ, ସେହି ଚାରି ଏବେ
ଚାରି ଲକ୍ଷ ଜାତି ମଧ୍ୟେ ବିଭକ୍ତ ଭାରତେ;
ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଶାଖା ପୁଣି ପ୍ରଶାଖା ତାଙ୍କର
କୁଳୀନ ମୌଳିକ ଭେଦ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପୁଣି !
କହିବାର ନୁହେଁ ଯାହା ଘଟିଛି ଭାରତେ
ଏହିରୂପେ ଉପୁଜିଲା ଭେଦ ନିଜ ମଧ୍ୟେ
ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଐକ୍ୟ ଗୁପ୍ତ ଶକ୍ତି ସମାଜର,
ହୋଇଲେ ଦୁର୍ବଳ କ୍ରମେ ଭାରତ ବାସୀଏ,
ସମଷ୍ଟିର ଶକ୍ତି କେବେ ଥାଏକି ବ୍ୟଷ୍ଟିରେ ?
ମତ୍ତହସ୍ତୀ ବନ୍ଧ ସିନା ଗୁଣରୁ ତୃଣର
ଗୁଣରୁ ଖୋଲିଲେ ତୃଣ ଥାଏକି ସେ ବଳ ?
ଗୁନ୍ଥି ଗୁନ୍ଥି କୋଡ଼ ଶିଶୁ ଟିକି ଟିକି କରି
ଛିଣ୍ଡାଇ ପାରଇ ରଜ୍ଜୁ ଗଜ ବନ୍ଧନର
ବିଭକ୍ତ ହୋଇଲେ ତୃଣ ସଂଯୁକ୍ତ ରଜ୍ଜୁର
ଏକତ୍ୱେ ଭିନ୍ନତ୍ୱେ ଭେଦ ବୁଝିଲୁ କି କେତେ ।
ଆରମ୍ଭିଲେ ହିଂସିବାକୁ ପୁଣି ପରସ୍ପରେ
ଅହମିକା ମଦେ ମତ୍ତ ହୋଇଣ ସର୍ବେ,
ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲା ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧି ସମସ୍ତଙ୍କ ତହିଁ
ନ ଭାବିଲେ ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ପାପ ପୁଣ୍ୟ କିଛି,
ସମାଜ ବା ଦେଶୋନ୍ନତି ନ ଭାବିଲେ କେହି
ନିଚନୋକ * ରୂପେ ଧର୍ମ ଅନ୍ତଃସାର ସ୍ଥାନେ;
ରହିଲା ନାମକୁ, ପାପ ଏ ଛିଦ୍ରେ ପ୍ରବେଶି
ବୁଡ଼ାଇଲା ରାଜ୍ୟ, ରାଜ୍ୟ-ବାସୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ,
ବାୟୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ-କୁମ୍ଭ-ଛିଦ୍ରେ ଜଳ ପଶି ଯଥା
ବୁଡ଼ାଏ କଳସ ଘୋର ସଲିଳ ଗରଭେ
ଧର୍ମଚ୍ୟୁତ ହିନ୍ଦୁ ଆହା ! ଘୋର ପାପେ ମଗ୍ନ
ସୁଜ୍ଞାନ-ବସ୍ତ୍ର-ରୂପୀ-ମନଶ୍ଚକ୍ଷୁ ହୀନ
ଜଡ଼ିତ ପଙ୍କିଳ ଜଳେ ପାପ ପଲ୍ୱଳର
ନିଜ ହିତାହିତ ତେଣୁ ନ ଜାଣନ୍ତି କିଛି
ନ ଦେଖେ ପଟଳାବୃତ ନେତ୍ର ଥାଇ ଯଥା ।
କୁପଥ୍ୟର ବେଗ ପରି କୁକର୍ମେ କୁଫଳ

* ସାପକାଠ ।

ଆସିବ ନିଶ୍ଚୟ କାଳ, ଆସିଛି ସେ କାଳ
ଏବେ ଭାରତ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଯହିଁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ
ମହାପାପ-ଅଭ୍ର ହୋଇ ଅତି ଗାଢ଼ତର
ସୁଧାଂଶୁ-ସୁନ୍ଦର-ଧର୍ମ କରଛି ନିଷ୍ପ୍ରଭ
ଧ୍ୱଂସିବେ ତୋଳି ଏ ଘନ ତମିର ଅଶାନ୍ତି
ଭାରତ ହୃଦୟ ସ୍ୱୟଂ ନାରାୟଣ, ଘୋର
ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ତହିଁ ଉଠାଇବେ, ଯେତେ
ପୁରାତନ ରାଜ୍ୟ ହେବ ଛାରଖାର, ଉଡ଼ି
ଯିବ ରାଜ୍ୟ, ରାଜ ସିଂହାସନ ଆଦି, ତୁଳା
ରାଶି ବାୟୁଯୋଗେ ଯଥା, ଏହି ଯୁଦ୍ଧେ
କ୍ରୀଡ଼ା ହେବେ ବିଶ୍ୱ ବୀର ବୃନ୍ଦ, ଚନ୍ଦ୍ରପତି
ପର ଯେତେ ମହାରଥୀ ପତି(କଳ୍କି) ଏହି ଝଡ଼
ଯେବେ ହୋଇବ ସ୍ତିମିତ, ଉଦିବ ଭାରତ
ନଭେ ଶାନ୍ତ ଶଶୀ ପୁନଃ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶରଦିନ୍ଦୁ
ସମ, ଫେରିବେ ସ୍ୱସ୍ଥାନେ ସର୍ବ ବୀରବୃନ୍ଦ
ତେବେ, ହେଲେ ଶେଷ ଯୁଦ୍ଧ ଅଭିନୟ ପୁଣି
ସର୍ବ ଶେଷେ, ଶାନ୍ତ ରାଜ୍ୟ କରିଣ ସ୍ଥାପନ
ଫେରିବେ ବୈକୁଣ୍ଠେ ତେବେ ବୈକୁଣ୍ଠ ବିହାରୀ ।
କ୍ଷୁଦ୍ରବୁଦ୍ଧି ବିଶ୍ୱବାସୀ ପାଇବ କି ବୁଝି
ବିଶ୍ୱପିତାଙ୍କର ଏହି ଅନନ୍ତ ମହିମା ।
ମହାଜ୍ଞାନୀ ଜ୍ଞାନାଗମ୍ୟ ଅତି ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ
ତାଙ୍କ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କେହି ନ ଜାଣଇ ବତ୍ସେ,
କି କହିବ ଅଶ୍ୱିନୀ ମୁଁ ମହାମାୟା ହୋଇ
ତାଙ୍କ ମାୟା ଆବରଣେ ଥାଏଁ ଲୋ ସତତ
ଥାଉ ଅନ୍ୟ କଥା, ଆଉ କହିବାର ଦୂରେ ।

ଶୁଣି ଏହି ଗୁହ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ମହାମାୟା ମୁଖୁଁ
ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ସମ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ
ନବୀନ କୁଣ୍ଡଳ ଦେହ ଅନଶ୍ୱସ ନାସା
ବହେ କି ନ ବହେ ରକ୍ତ ଧମନୀ ଭିତରେ
କେ କହିବ ତାହା, ନେତ୍ର ନିଷ୍ପନ୍ଦ କୁଣ୍ଡଳ
ନବେ ହୁଏ ଦେଖି ଯେଷ୍ଠେ ଅନ୍ତର୍ଭେଦ-ଦୃଷ୍ଟି
ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ବିଶ୍ୱ ମାୟା ଭେଦି
ପଶିଛି ଅନନ୍ତ ରାଜ୍ୟେ ବିଶ୍ୱ ନିୟନ୍ତାର;
ବିଶ୍ୱ-ବିଶ୍ୱ-ବୀଜ * ଯହିଁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ନିହିତ
ଚର୍ମ-ନେତ୍ର ଦୃଷ୍ଟ ଯେହି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ରାଜ୍ୟ,
ଅଶ୍ୱିନୀ ଗମ୍ଭୀର ମୂର୍ତ୍ତି ସାକ୍ଷୀ ମାତ୍ର ତାର,
ଅଜ୍ଞାନତା ନୀରବତା ଭାଷା ବର୍ଣ୍ଣନାର

ଅଜ୍ଞାନ ନୀରବ ଯୋଗୀ ଯୋଗେ ମଗ୍ନ ଯେବେ,
ଏହି ରୂପେ ହୁଏ ସିନା ବାହ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ତାର ।
କ୍ଷଣ ପରେ ମହାମାୟା କହିଲେ "ଅଶ୍ୱିନି,
ଜଣା ଲୋ ସତ୍ୱରେ ଯାଇ ବୋହଣୀକୁ ମୋର
ଅଚିରେ ହୋଇବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋବାଞ୍ଛା ତାର
ଦୁଃଖ ନିଶି ଅବସାନ ହେବ ଅବିଳମ୍ବେ ।

* ବିଶ୍ୱ—ବିଶ୍ୱ ବୀଜ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ନୟନର ମୂଳ ବା ସୃଷ୍ଟି ରହସ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନବମ ସର୍ଗ ।

କୌରବ ପକ୍ଷର ମନ୍ତ୍ରଣା ।

ବସିଛନ୍ତି ସର୍ବେ ଆଜ ଗମ୍ଭୀର ବଦନେ
ଦ୍ରୋଣ କର୍ଣ୍ଣ କୃପ ଶଲ୍ୟ ଆଦି ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା
ଶତ ଶତ ବୀରବୃନ୍ଦ ବେଷ୍ଟି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ;
ତାରକା ମଣ୍ଡିତ କିବା ଅଭ୍ରାକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମା
କୁଞ୍ଚିତ କପାଳ ନେତ୍ର, ଅବନତ ମୁଖେ
ଗଣ୍ଡେ କର ସ୍ଥାପି ସର୍ବେ ବିଷଣ୍ଣ ଅନ୍ତରେ
ଗ୍ରୀବା ତୋଳି ଦୀର୍ଘ ଶ୍ୱାସ ଛାଡି ମହାଦୁଃଖେ
ଅନିମେଷ ନେତ୍ରେ କେହି ନିରେଖେ ଉପରେ,
ଗୋ କଳ୍ପନେ ଚିତ୍ର ତଳେ ଦେଖା ଯାଉ ଆଜ
କିପାଇଁ ବିଷଣ୍ଣ ଏତେ କୁରୁବୀର ରାଜ ।
ସିଂହାସନ ଉପବିଷ୍ଟ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
ସୁଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ଦ୍ରୋଣ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ

କହିଲେ "କେମନ୍ତେ ଗୁରୋ ମନୋରଥ ମମ
ହୋଇବ ପୂରଣ, ଆଉ ଦିଶୁ ନାହିଁ ବୁଦ୍ଧି;
କହୁଁ କହୁଁ ଗଲା ବହି ସପ୍ତାଦଶ ଦିନ,
ନର ରକ୍ତ ମେଦ ସ୍ରୋତେ ବହେ ନଦୀ ନିତି
କୁରୁବଳ କ୍ଷୀଣବଳ ହେଲେ ଦିନୁ ଦିନ
କି କଲି ସରବେ ହୋଇ ମହାରଥୀ ପତି

ନାମକୁ ହୋଇଛ ମାତ୍ର ମହା-ମହା ରଥୀ
ଅତି ଅଳ୍ପ ଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଖୁଛି ମାତ୍ର ।
ନିଦାଘ ସନ୍ତପ୍ତ ତରୁ ଦହନ ଦହେ ଆହା !
ଶୁଷ୍କପତ୍ର କ୍ଷୀଣ ଯେସନ୍ତେ ଆତପ ତାପରେ,
ବେଗବତୀ ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ କିମ୍ବା କ୍ଷୀଣତୋୟା
ହୁଅଇ ଯେସନେ ଗୁରୋ ! ଦେଖ ଧୀରେ ଧୀରେ,

କୁରୁବଳ କ୍ଷୀଣବଳ ହୁଅଇ ତେସନେ
କି କରିବ କହ ଏବେ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶୁ ନାହିଁ,
କେମନ୍ତେ ପାଇବି ଶାନ୍ତି ଅଶାନ୍ତ ଜୀବନେ,
ସନ୍ତପ୍ତ ପରାଣ ଅବା ଶୀତଳିବ କାହିଁ;
କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷ ତମଃ ସମ ଦୁଃଖ ଅନ୍ତରର
ଉଣାହେବା ଦୂରେ ଆଜ ବାଢ଼ି ନିରନ୍ତର ।
ସର୍ବ ସୁଖେ ଏକ ଦୁଃଖ ପାଣ୍ଡବ ପ୍ରଶଂସା,
କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ସ୍ୱରୂପେ ଥିଲା ପ୍ରମୋଦ ଉଦ୍ୟାନେ,
ତୋଳିଣ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ତହୁଁ କରିଥିଲି ଆଶା
ଭୁଞ୍ଜିବି-ଅକ୍ଷୟ ସୁଖ ଯାବତ ଜୀବନେ;
ଥାଉ ଦୂରେ ଭୁଞ୍ଜିବାର ସେ ଅକ୍ଷୟ ସୁଖ
କି ଉପାୟେ ରକ୍ଷା ହେବ ନନ୍ଦନେ ମୋହର,

ସୁହୃଦ ସୋଦର ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବଙ୍କ ଦୁଃଖ
ବୈଧବ୍ୟ ବେଦନା ପୁଣି ବନ୍ଧୁ-ବଧୂଙ୍କର,
ଦାବ-ତପ୍ତ ବାୟୁସମ ବହଇ ପ୍ରଖର
ଏକା ହିଂସା ରୋଗଜ୍ୱାଳା ନ ପାରଲି ସହି
ଶତ ଉପସର୍ଗ ଆସି ତହିଁ ମିଳିଲେଣି ।"
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ଚାହିଁ ଗୁରୁ କହିଲେ ବୁଝାଇ,

ନିବୃତ୍ତି ଶାନ୍ତିର ପଥ ପ୍ରଶସ୍ତ ସୁନ୍ଦର,
ନିର୍ବାପିତ ହୁତାଶନ ଇନ୍ଧନ ନ ପାଇ,
ଚିରନ୍ତନ ପ୍ରକୃତିର ଏ ବିଧି ଉଦାର,
ଇଚ୍ଛା ଯଦି ଶାନ୍ତି ଆଶା କର ଏହିକ୍ଷଣି,
କରିବ ସ୍ଥାପନ ସନ୍ଧି ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ସହ;
ଭୁଞ୍ଜିବ ଅକ୍ଷୟ ସୁଖ ଯାବତ ଜୀବନେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଞ୍ଚ ଭ୍ରାତେ ପଞ୍ଚ ଗ୍ରାମ ଦେବୁ ଯେବେ କହି
ଲଭିବ ସମରାନଳ ଭାରତ ଗଗନେ
ଶାନ୍ତି-ଶଶୀ ବର୍ଷିବ ଶୁଭ୍ରତର ରଶ୍ମି"
'ରହ ରହ' କହେ କ୍ରୋଧେ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
"ପୁଣି ସେହି ପୂର୍ବକଥା, ସ୍ୱପନରେ କେଭେଁ
ଭାବ ନାହିଁ ଯାହା, ହାୟ କେମନ୍ତେ ଏ ମନ
ସ୍ଥିରେ କହିଲେ ସଭାରେ, ଦେଖିଛ କି କେବେ
କୌରବଙ୍କୁ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ,
ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ ଯେ ବଂଶର
ଯେ ବଂଶେ ଶାନ୍ତନୁ ବୀର ଲଭିଣ ଜନମ
ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ନୟନ ଅକାତରେ ଦେଖି
କରୁ ନ ପାରିଲେ ପୂର୍ବ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ,
ସେ ବଂଶ ଶୋଣିତେ ଦେହ ନୁହେ କି ଗଠନ?
କି କହିବ ମୁହିଁ ଗୁରେ! ହେଲେ ଅନ୍ୟ କେହି
ଦେଖାଇ ଦଅନ୍ତି ଆଜ ତାର ପ୍ରତିଫଳ
କି ହୁଅନ୍ତା ଏ ସଭାରେ। ଗୁରୁ ବୋଲି, ଏହି
ଅକ୍ଷମ୍ୟ ବାକ୍ୟ ମୁହିଁ ସହିଲି ସକଳ,
ବୁଝିଛି ବୁଝିଛି ଅହୋ ଅଭିପ୍ରାୟ ତବ
ସମର-ଶଙ୍କିତ ତବ ହୋଇଛି ଜୀବନ,
କମ୍ପ ହୃଦ ହେଉ ଭୀତ, ପ୍ରାଣ ଲାଗି ଯେବେ,
କାପୁରୁଷ ନୁହେଁ କିଛି ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
ଲଭିବ ଏକ୍ଷଣି ଯୁଦ୍ଧ ବପ୍ରେ ପ୍ରାଣଦାନ,
ନ ଦେଖିଣ ତାକୁ ଯୁଦ୍ଧେ ମହା ବିଭୀଷଣ।
ଶିବା ଉପଦେଶେ ବପ୍ରେ ଅଛନ୍ତି ସୁପ୍ତେ,
କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟକାଳେ ସର୍ବେ ସୁପଥ ଲୋଡନ୍ତି,
କି ଉପାୟେ ଏଡାଇବେ ବିଷମ ସଙ୍କଟ,
ମୀନ ପୁଚ୍ଛ ଭୀତ ଶ୍ୱାନ ଯେରୂପେ ପଳାନ୍ତି,
ସଙ୍କୋଚ ସ୍ୱ-ବପୁ, ଧୀରେ ପଛଦ୍ୱାରା ମାର,
ଦର୍ଶାଇ ଦଶନ ପଂକ୍ତି ସମ୍ମୁଖ ସମରେ;
ନ ଲୋଡିବେ କିପାଁ ଗୁରୁ ସୁପଥ ତାଙ୍କର;
କିଏ ଇଚ୍ଛେ ପ୍ରାଣେ ସ୍ୱର୍ଗ ପରାର୍ଥେ ଧରାରେ?
ମୂର୍ଖ ମୁହିଁ ଭାବିଥିଲି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୋର
ଜାଣିଲି ସ୍ୱାର୍ଥାର୍ଥୀ ସର୍ବେ, କେହି ନୁହେଁ କାର।
ଯାଅଙ୍ଗେ ହୁଅଇ କ୍ଷତ ସେ ବ୍ୟଥା ଜାଣଇ,
ଦର୍ଶକ ପ୍ରକାଶେ ଦୁଃଖ "ଆହା" "ଉହୁ" କହି,
ଯେଉଁ ପ୍ରତିହିଂସା ଅଗ୍ନି ହୃଦୟ ଦହଇ,
କେତେ ଯେ ଦୁଃସହ ତାହା କି କହିବ ମୁହିଁ;
ଦାବାନଳ ରୂପୀ ଏହି ପ୍ରତିହିଂସାନଳ
ସ୍ୱବଂଶେ ପାଣ୍ଡବ ବଂଶ ଧ୍ୱଂସ ନ କରିବ
ଯାବତବଧି, ନ ହୋଇବ କେବେହେଁ ଶୀତଳ,
ବର୍ଷା ମେଘ ବଜ୍ରାନଳ ଯେସ୍ତେ ଜଗାଇବ,
ନୁହେଁ ଦୀପଶିଖା ହେବ ଫୁତ୍କାରେ ନିର୍ବାଣ,
କିମ୍ବା ଶାରଦୀୟ ମେଘ ବିଫଳ ଗର୍ଜନ।
ଏହିରୂପେ ଏକେ ଏକେ କର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ଯେବେ,
ସର୍ବ ବୀରେ ଏ ବିପଦେ ଉଦାସୀନ ହେବେ,
କିମ୍ବା ସର୍ବେ ମିଳି ଯେବେ ବୈରି ପକ୍ଷ ନେବେ,
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପଣ ତଳେ ନ ଟଳିବ ତେବେ,
ସମ୍ଭବ ହୋଇଲେ ହେବ ଅସମ୍ଭବ ଭବେ,
ଅସ୍ତାଚଳେ ଉଇଁଲେ ବା ଉଇଁବେ ତପନ,
ତଥାପି ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ଭୂମି ନ ଦେବ ପାଣ୍ଡବେ
ରାଜା ରଣେ, ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବ ପାଳନ,
ଲଙ୍ଘନେ ତା ମହାପାପ ଜାଣେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ।
ଯାବତବଧି ରକ୍ତସ୍ରୋତ ବହେ ଧମନୀରେ
କ୍ଷୀଣ ଭାବେ ପ୍ରାଣବାୟୁ ବହେ ଦେହେ, ଗଲେ ଯିବ
ରାଜ୍ୟ, ବଂଶ ଧ୍ୱଂସ ହେଲେ ହେବ ଧରଣୀରେ,
ତଥାପି ଏ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସନ୍ଧି ନ କରିବ,
ଯା ଥିବ ଘଟିବ ଯେସ୍ତେ କପାଳ ଲେଖନ,
ନୋହିବ ନୋହିବ କେଭେଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ
ପାଣ୍ଡବ ନିଧନ କିମ୍ବା ଶରୀର ପତନ
ଏଥୁଁ ଅନ୍ୟ ନ ଜାଣଇ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାକ୍ୟ ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟ ତାହା କହିଲି ନିଶ୍ଚୟ
ନ କରିବ ସନ୍ଧି କେବେହେଁ ହୋଇଲେ ପ୍ରଳୟ ।
ନାଥ ଗୁରୁଦେବ ! ନ ପାରଇଁ ଆଶା କେବେହେଁ, ସାନ-
ବୀର୍ଯ୍ୟ: ଜନେ ଏତେ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଭୀରୁ
କା-ପୁରୁଷ ନୀତି ସନ୍ଧି ଉପଦେଶ, ହୀନ-
ଦାସ ଯୋଗ୍ୟ, ଶିବା କମ୍ପ୍ର ଶ୍ୱାନୋଚିତ, କୁରୁ-
ପତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପକ୍ଷେ ବା ଅଯୋଗ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ।”
କମ୍ପିତ ଅଧର ନାସା ଅଙ୍ଗ ଥର ଥର
କ୍ରୋଧ ବିସ୍ଫାରିତ ନେତ୍ର ତପ୍ତ ଲୌହ ସମ
ଗର୍ଜିଲ ଗୋକ୍ଷୁର ଯଥା କ୍ରୋଧେ ଜର ଜର
ପ୍ରହାରିଲେ ପୁଚ୍ଛେ ତା'ର ଉଠେ ତୋଳି ଫଣା ।
ଗର୍ଜେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶୁଣି ସନ୍ଧି ପ୍ରସ୍ତାବନା
ନୃପ-କର୍କଶ-ସ୍ୱରେ, ସଭ୍ୟେ ଭୀତମନା ।
ହୋଇଲା ନୀରବ ସ୍ଥିର ସଭା କ୍ଷଣ କାଳ,
ହୋଇଲେ ସ୍ତିମିତ ସର୍ବେ ସଭାସଦ ଯେତେ,
ସ୍ତିମିତ ରହନ୍ତ ଯଥା ସଲିଳେ ନିଶ୍ଚଳ,
ପାର୍ଶ୍ୱେ ସ୍ମରି ପୁଣି କହେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ “ଏତେ—
କାଳେ ଅହୋ ! ଜାଣିଲି ମୁଁ ହମ୍ବେଦ ସରବେ
ସହାସ୍ୟ ଜଗତେ, କିନ୍ତୁ ବିଦସ୍ଥାନ ଯେବେ
ନାନା ବ୍ୟାଜେ ଖେଳ ପଥ ପଳାନ୍ତି ସରବେ,
କେଉଁରୂପେ ଏଡ଼ାଇବେ ବନ୍ଦେ ବାନ୍ଧବେ
ନ ସହିବ ସର୍ବଂସହା କୃତଘ୍ନତା ପାପ,
ଅଛି ଧର୍ମ, ଧନେ ନିଶ୍ଚେ ହେବ ମନସ୍ତାପ ।”
ଚଞ୍ଚଳେ ଜଳଧି ଜଳେ ମୈନାକ ଅଚଳ
ଅଚଳ, ନ ଟଳେ ବାର ସହସ୍ର ହିଲ୍ଲୋଳେ
କିନ୍ତୁ ବାଡ଼ବାଗ୍ନି ଯେବେ ପଶେ ଅନ୍ତସ୍ଥଳେ
କମ୍ପିଉଠେ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ଟଳଟଳ ଟଳେ ।
ଅଚଳ ମୈନାକ ସମ ଦ୍ରୋଣ ମହାବୀର
ଶତ ଅପମାନେ ଯାର ନ ଟଳିଲା ଧୃତି
କେବଳ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦେ ହୋଇଲେ ଅଧୀର ।
ଶତକୋଟି ଅକ୍ଷର ମାନ ହେଲା ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଚ୍ୟୁତ,
'କୃତଘ୍ନ' ହୋଇଲା ଯେବେ ଶବଦ ଗୋଚର,
ଶବଦ ତ ନୁହେଁ ଏହା ଶବ୍ଦଭେଦୀ ଶର,
ଦୁଃସହ 'କୃତଘ୍ନ' ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ବୀରବର
ବାଣବିଦ୍ଧ ବ୍ୟାଘ୍ର ସମ ତୀବ୍ର ଅପମାନେ
ହେଲେ ନିଃସ୍ପନ୍ଦ କ୍ଷଣେ, କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ
ବାରିପୂର୍ଣ୍ଣ ମେଘ ଚକ୍ଷୁ ଅଙ୍ଗ ଥର ଥର,
କହିଲେ ଗମ୍ଭୀରେ ଗୁରୁ ଜୀମୂତ ଗର୍ଜନେ,
ରୁଦ୍ଧ ନିର୍ଝରଣୀ ସ୍ରୋତ, ପର୍ବତ ଗହ୍ୱରେ
ବିଶାଳ ପାଷାଣ ଖଣ୍ଡ ଖସିଯାଏ ଯେବେ .
ଘର୍ଘରେ ଝରଇ ଯଥା ଭୈରବ ଗର୍ଜନେ
ଝଙ୍କାରି କାନନ ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ୟାମ-ଭୀମ-ରବେ,
ବା ଆଗ୍ନେୟ ଗିରି ଗର୍ଭେ ପଶେ ଯେବେ ଜଳ
କରଇ ଉଦ୍ଗାର ଯଥା ଗୈରିକ ତରଳ,
“କୃତଘ୍ନ' ହୋଇଲି ଅସି ଏତେ କାଳ ପରେ,
ଥିଲି ବାକି କହିବାର ଏତିକି ତୋହର
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ! କି କହିବ, କି ଯାତ୍ର ଅନ୍ତରେ
ଜଳେ ବାଡ଼ବାଗ୍ନି ସମ, ହୃଦ କାଣେ ମୋର,
କୃତଘ୍ନ,-କୃତଘ୍ନ, ନା-ନା ଶବ୍ଦଭେଦୀ ଶର
କେତେ ଦୁର୍ବିସହ ଆହା ! କି ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦାୟୀ,
କେମନ୍ତେ ବୁଝିବ ଅନ୍ୟ, ଅହୋ ! କେଉଁ ଘୋର
ମହାପାପେ ଦ୍ରୋଣ ଆଜି ଭୁଞ୍ଜେ ଏତେ କଷ୍ଟ
ନାହିଁ ବୁଝିବାକୁ ପ୍ରଭୋ ! କେହି ତୁମ୍ଭ ବିନା ।
ଯେଉଁ ଧର୍ମ ତରୁତଳେ ଦୀନ ପକ୍ଷୀ ବସେ
କାଟିଲୁ ତା'ମୂଳ ତୁହି ନିର୍ଦ୍ଦୟେ କଠୋର ।
କେ ବୁଝିବ ପ୍ରଭୁ ଲୀଳା ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ
ଈଶ୍ୱରେଚ୍ଛା ନିରଙ୍କୁଶ।”—ଉଚ୍ଚାର ଗମ୍ଭୀରେ
କୃତଘ୍ନ-ଗୁରବେ ଆଜି ମୁକ୍ତ ହୃଦଦ୍ୱାର
ବିଦାରି ଭୂଧର ଗର୍ଭ ବଜ୍ର ଯୋଗେ ହାୟ,
“ଦେଖ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଦେଖ ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦ ସର୍ବେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ରୋଣ ହୃଦେ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ରହିଛି କି ଲେଖା
ବାଲ୍ୟ କାଳୁ ଜାଣେ ମୁହିଁ—ନ ଜାଣଇ କେହି-
ଗୁରୁ, ଶିଷ୍ୟ-ହୃଦ-କଥା-ଅନ୍ତର-ବିବାଦ
କୌରବ ପାଣ୍ଡବ ମଧ୍ୟେ ରହିଛି ଗୁପତେ
ଭସ୍ମ ଆବରଣେ ଯଥା ଗୁପ୍ତ ଅଗ୍ନି-କଣା,
କିମ୍ବା ବିଷ-ବୀଜ ଯଥା ଉର୍ବର ଭୂମିରେ
ଘ୍ରାଣିଥିଲି ଏହାମଧ୍ୟ ବିବାଦର ଭବି-
ଫଳ ବିଷମ ଅଶୁଭ: ଏ ବିବାଦ ବହ୍ନି
ଯେବେ ହୋଇବ ବର୍ଦ୍ଧିତ କ୍ରମେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ,
କୌରବ ପାଣ୍ଡବ ବଂଶ ପୋଡ଼ାଇବ ନିଃଶେଷ
ଏହା ଜାଣି ପୁନଃ ପୁନଃ କେତେ ଯେ କରିଛି
ଯତ୍ନ ସାଧ୍ୟମତ ମୁହିଁ, କି କହିବ ତାହା
ଭାବିଥିଲି ବୁଝାଇଣ କୌରବ ପାଣ୍ଡବେ
ନିର୍ବାପିବି ସର୍ବ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଅଗ୍ନିକଣା, କିମ୍ବା
ଉପାଡ଼ିବି ହିଂସା-ବୀଜ-ଅଙ୍କୁର ପ୍ରଥମୁଁ,
କିନ୍ତୁ ବୃଥା ହେଲା ମୋର ସହସ୍ର ଯତନ
"ଯତ୍ନ କଲେ ରତ୍ନ ମିଳେ" ନୁହେ ସତ୍ୟ ସଦା,
ଜାଣିଲି ହୃଦୟେ ଜ୍ଞାନ ହେଲା ସୁସ୍ପଷ୍ଟତର,
ସେହି ଠାରୁଁ "ଯଥା ଇଚ୍ଛା ପଥ ତଥା" ଜନ-
ଶ୍ରୁତମାନ, କିନ୍ତୁ ସବୁଠାରେ ଯୁକ୍ତ୍ୟ ନୁହେ
ଏ ନୀତି ଜୀବନେ ଗଜଗତି ଜାଣିଲି ମୁଁ
ନୁହେ ଗଜାଧୀନ, ନର ଇଚ୍ଛା ସେହିପରି
ନୁହେ ନରାଧୀନ କେବେଁ, ଅଙ୍କୁଶ ଉଭୟ
ଶିରେ ଅଛି ବିଦ୍ୟମାନ, ଦୃଷ୍ଟ ଗଜାଙ୍କୁଶ
ଶୋଭେ ସାଦୀକର * କରେ, ମାନବ ଅଙ୍କୁଶ
କିନ୍ତୁ ଅଦୃଷ୍ଟେ ଗୁପତେ ଶୋଭେ ଦୈବକରେ
ଏତିକି ପ୍ରଭେଦ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ବଢିଗଲା
ବିବାଦର କାଯ୍ୟ ଗାଢ଼ୁଁ ଗାଢ଼ତର ହେଲା
ଘନ ଘନ କ୍ରମେ ଯଥା ନିଦାଘ ଗଗନେ
ଘନ କାଦମ୍ବିନୀ; ଗୃହଁ ଗୃହଁ ବଢିଯାଏ
ଅବରି ଅମ୍ବର, ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କ୍ଷୁଦ୍ର ମେଘ
ମିଳେ ଆସି ଯେବେ, ଘନୁଁ ଘନତର ହୁଏ
କାଦମ୍ବିନୀ ଦେହ, ଦେଲେ ଏ ସମରେ ଯୋଗ
ସମସ୍ତ ନୃପତି, ନିଜ ନିଜ ଇଚ୍ଛାମତେ
କୁରୁ ପାଣ୍ଡୁ ପକ୍ଷେ, ବାକି ନ ରହିଲେ କେହି
ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟେ ଭାବି ଭାବି ଫଳ ହୃଦ-
ହେଲା ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ, ମହା ପ୍ରଳୟ କି ଆସି
ହେଲା ଉପସ୍ଥିତ, ମହା ବିଭୀଷିକା ମୟ
ନରମେଧ ଯଜ୍ଞ, ଗାତ୍ର ରୋମାଞ୍ଚି ଉଠିଲା
କାହିଲି ଶାଉବେ, କି କରିବି କାହିଁ ଯିବି
କାହିଁ ଗଲେ କେ କହିବ କେମନ୍ତେ ପାଇବ
ରକ୍ଷା ଭାରତ ସନ୍ତାନ, ନ ଦେଖି ଉପାୟ
ମନେ ବିଚାରିଲି ପୁନଃ, କରିବି ମୁଁ ଶେଷ
ଚେଷ୍ଟା, ବୁଝାଇବି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ତାଙ୍କ ଭୀଷ୍ମ-
ଦେବେ ମରନେକ ପଡ଼ଇ ଯୁଦ୍ଧ ଦୁରଧିନ
ଆଗେ, ସନ୍ଧ୍ୟାଗମେ ଭୀଷ୍ମ ସହ ପ୍ରବେଶିଲି
ମୁହିଁ ଶିବିରେ, ଗୁପତେ ତୋତେ ବୁଝାଇଲି
କହି, ଦେଖ୍ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ !—ଗୁରୁ ଗୁରୁଜନ
ବାକ୍ୟ ସଦା ମାନନୀୟ, ବୃଥାରେ କାହିଁକି
ଏତେ ଲଗାଉଛୁ ହଠ, ଅଭିଜ୍ଞ ହୋଇଣ-
କପାଁ ଅବିଜ୍ଞ ପରାୟେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛୁ
କହ, ଭାବି ଦେଖ ବାରେ, କି କହିବି ତୋତେ,
କି ପ୍ରଳୟ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ଆସନ୍ନ ଭାରତେ
ବହିବ ଯଦ୍ୟପି ଝଡ଼ ରହିବନି କିଛି,
ଛାର ଖାର ହୋଇ ଯିବ ଭାରତ ନିଶ୍ଚୟ,
ଭାରତରେ ଭାରତତ୍ୱ ନ ରହିବ ଆଉ
କେତେ ନରହତ୍ୟା, କେତେ ରକ୍ତପାତ କାଣ୍ଡ
କେତେ କୁଳସୀମନ୍ତିନୀ ହୋଇବେ ବିଧବା,

---

* ମାହୁନ୍ତ ।

ବିଭୀଷଣ ପରିଣାମ ଭାବି ଦେଖ ବା'ରେ,
ଭାବିଲେ କାହାର ହୃଦ ନ ଦରବେ କହ
ସାମାନ୍ୟ ଗୃହସ୍ଥ ଗୃହ ପତନର କଥା;
କିମ୍ବା କଣା ବନ୍ଧ ପଦେ ବେଦନା ନରର
ନ ଲାଗେ କି କଷ୍ଟ ତୋତେ ଭାବିଲେ ସେ କଥା;
ପୁଣି ଭାବି ଦେଖ ଜନ୍ୟେ କିମ୍ବା ପରଜନ୍ୟେ
ଉଭୟରେ ଷଣ୍ଢ, ନାହିଁ ଲାଭ କେଉଁଠି, ଯେବେ
ତୁ ହୋଇବୁ ଜୟୀ, ଧ୍ରୁବ ଅବା କେ କହିବ ?
ଭବିଷ୍ୟତ କଥା କେହି କହି ନ ପାରଇ,
କାହାକୁ ଘେନି ତୁ ରାଜ୍ୟ କରିବୁ ଭାରତେ
ନ ରହିବେ କେହି ଆଉ ଏ ମହା ଆହବେ
ଗୃହଗ୍ରାମ ନଗରାଦି ଯିବେ ସର୍ବେ ଉଡ଼ି
ଭୀମ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ରୂପୀ ଅସହ୍ୟ ସଂଗ୍ରାମେ ।
ପୂର୍ବାପର ଭାବି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ
ସର୍ବଥା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଆଉ ସର୍ବ ବାଦୀମତ;
ସୁ-ବୁଦ୍ଧି ନ ତୋଳେ ପାଦ ପୂର୍ବାପର ଭାବି
ଅତଏବ କଥା ମାନ ମମ ଉପଦେଶେ
ପଞ୍ଚଭ୍ରାତେ ପଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡି ଗ୍ରାମ ମାତ୍ର ଦେଇ
ଅତି ତୁଚ୍ଛ ତୁଳନାରେ ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-
ରାଜ ରାଜେଶ୍ୱର ରୂପେ ରହ ହସ୍ତିନାରେ;
ଭୀଷ୍ମ ମଧ୍ୟ ଏହିରୂପେ ବୁଝାଇଲେ କେତେ;
କି କହିଲୁ ମୋତେ ମନେ ପଡ଼େ କି ତୋହର?
ଦୀର୍ଘ ଶ୍ୱସି ଅଧୋମୁଖେ କହିଥିଲୁ ତୁହି
ଦେଇପାରେ ପ୍ରାଣ ଦାସ ଗୁରୁଆଜ୍ଞା ହେଲେ,
ପାଣ୍ଡବେ ନ ଦେବ କିନ୍ତୁ ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ପୃଥିବୀ
କିମ୍ବା ଦାସ ନ ପାରିବ ସନ୍ଧି କରି କେଭେ,
ଏତିକି ବିନତି ଦାସ କରେ ପଦ ଯୁଗେ,
ସନ୍ଧିକଥା ଆଉ କେଉଁ ନ ଆଣିବେ ମୁଖେ ।
ମନେ କି ପଡ଼ଇ ତୋର ସେହି ସବୁ କଥା
ତୁମ୍ଭ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ସେହି କଠୋର ବଚନ
ନିର୍ବାପିତ ସନ୍ଧି ଆଶା ହେଲା ଚିର ପାଇଁ;
ଜାଣିଲି ମୁଁ ତେବେ, ବିଷବୃକ୍ଷ ମୂଳେ କଲି
ଅମୃତ ସିଞ୍ଚନ, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ନ ଫଳଇ
ସୁଫଳ ତହିଁରେ, ନ ସିଝେ ପାଷାଣ କିମ୍ବା
ନ ବୁଝେ ଅବୁଝ, ଫଳେ ନୈରାଶ୍ୟ ଆଶାରେ
ଦୁଃଖ କାମନାରେ, ସତ୍ୟ ଯା କହନ୍ତି ବିଜ୍ଞେ
ନିନ୍ଦିଲି ମୁଁ ମନେ ମନେ ନିର୍ବୋଧ ମାନବ
ଭାବୁ ମନେ ମନେ ବୁଦ୍ଧି ଅତି ବଡ ବୋଲି
କିନ୍ତୁ ଭାବି ଦେଖ ନାହିଁ ସାଧ ତୋଳିବା'ର
ତୃଣଟିଏ ତୋ'ର, ଧିକରେ ମାନବ ତୋ'ର
ଜ୍ଞାନେ ଅଧିତ୍ୱେନ, ନ ପାରିଲୁ ବୁଝାଇ ତୁ
ଗୋଟିଏ ମାନବେ, ତଥାପି ବଡ଼ିମା କରୁ
ଜ୍ଞାନୀ ଜ୍ଞାନୀ ବୋଲି, ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ି ଜ୍ଞାନୀ ଯଦି
ହୁଅନ୍ତେ ଜଗତେ, ଏମନ୍ତ କି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
ହୋଇଥାନ୍ତା କେବେ ? ବିଦ୍ୟା ନାମ ଜାଣିଲି ମୁଁ
ଶାଣିତା ସେ ହିଁ ଯା ଯୋଗେ କର୍ତ୍ତନ ଶକ୍ତି
ବଢ଼େ କୃପାଣର, ଦର୍ପଣ ପ୍ରତିବିମ୍ବ
ହୁଏ ସ୍ୱଚ୍ଛତର ସୁ-ବୁଦ୍ଧିର ସୁ-ବୁଦ୍ଧି ବା
ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଦୁଷ୍ଟର, ଯାହ ଭେଦେ ଦଉ ଶକ୍ତି
ଯାହା ବିଧାତାର, ବଢିଯାଏ ଏହାଯୋଗେ
ଜାଣିଲି ନିଶ୍ଚୟ । ଏହିରୂପେ ଅମ୍ଲାନ
କରି ଗୃହ ମୁଖେ ଭୀଷ୍ମ ସହ ଫେରିଲି ମୁଁ
ମହାଚିନ୍ତାନ୍ୱିତ । ଆସୁ ଆସୁ ପଥେ ଭୀଷ୍ମ
କହିଲେ ପ୍ରବୋଧି, ଗୁରେ ! ବୃଥା ଭାବ କିପାଁ ?
ଯେପରି ସ୍ୱଭାବ ଯାର ଚଳେ ସେହି ପଥେ
କି ସାଧ୍ୟ କାହାର କରେ ପ୍ରକୃତି ଲଙ୍ଘନ?
ଜନ୍ମେ ତରୁ ରାଜି ଯହିଁ ମିଳେ ବନ ଭୂମି
ନଦୀ ଦେଖ ବକ୍ର ପଥେ କରଇ ଗମନ
ସେହିପରି ସିନା, ପାପି-ମନ ନିରନ୍ତର
ଧାଏଁ ପାପପଥେ, ଧର୍ମ ମତ ବୁଝାଇଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୁଏ କି କଦାପି, ନର ବୋଇତର ଯାତ୍ରୀ
କର୍ଣ୍ଣଧାର ହର ଚଳେ ନୌକା କାଳ ସ୍ରୋତେ
ତରଙ୍ଗ ଉପର, ପାରେଣ ଫେରାଇ ଗତି
ବିନା କର୍ଣ୍ଣଧାର, ଲକ୍ଷ ଚେଷ୍ଟା କରି କେବେ
ବୋଇତର ଯାତ୍ରୀ କର୍ଣ୍ଣଧାର ମତେ ତଥି
ଚଳିବ ନିଶ୍ଚୟ, ଯହିଁ ଇଚ୍ଛା ତହିଁ ସତ୍ୟ
ଜାଣ ନିଃସନ୍ଦେହ, ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ଭେଦେ
ସ୍ବସ୍ବଜ୍ଞାନାଲୋକେ ଯାହା ଦେଖିବ ଉଚିତ
ଚଳିବ ସେ ପଥେ, ଅଭିନେତା ଅଭିନୟେ
କରନ୍ତି ଯଥା, ନିର୍ଦ୍ଦେଷ୍ଟ ସବେଜଣୀଦଳ
ସକଳେ ଯେସନ ଅର୍ପି କରମର ଫଳ
ବିଶ୍ବପିତା ପଦେ ଫଳାକାଂକ୍ଷୀ ନ ହୋଇବ
କେବେବନ୍ଧେ ସଂସାରେ ହୁଏ ଯେ ସେ କର୍ମ ଯୋଗେ,
ଆଗେ କିମ୍ବା ପଛେ ଏହା ପ୍ରକୃତି ଧରମ
ନ ପାରଇ କେହି ଲଙ୍ଘି ଏ ବିଧି ଜଗତେ
ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ଏହା, ଏହି ମାନବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ଏହାର ପାଳନ ଅଟେ ପରମ ଧରମ
ମାନବର ଏକା, ନାହିଁ ତାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ବେ ଆଉ
ନର ଅଧିକାର, କର୍ମ ନରାଧୀନ, କର୍ମ-
ଫଳ ଦୈବାଧୀନ, ଜାଣି ଶୁଣି କିଆଁ ଏବେ
ବିଷଣ୍ଣ ତଥାପି, ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଗୁରୁଚିତ
କରିଛ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୁଷ୍ଟ ହେବା, ଏବେ ତବ .
ଅବଶ୍ୟ ଉଚିତ; ଗତସ୍ୟ ଶୋଚନା ନାସ୍ତି
ଭାବ ଭବିଷ୍ୟତ ମହା ଯୁଦ୍ଧେ କି କରିବ
ଆସନ୍ନ ସମ୍ମୁଖେ । ତତ୍ପାକୁ ଯାଇ ପୁନଃ
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ବହ୍ନିରେ ପଡ଼, ଭାବିଲ ମୁ ତେବେ
କି କରିବ ଏବେ ? ଥିବ ନିରପେକ୍ଷ ମୁହିଁ
ଭାବିଲି ପ୍ରଥମେ, ତହିଁ ଦୁଇଟି ନିମିତ୍ତ
ବାଧା ଦେଲା ଅଧି—ଶୁଣ ପ୍ରଥମ ନିମିତ୍ତ,

ରହିବ ମୁଁ କାହିଁ, ଘୋର ଭୀମ ବାତ୍ୟା ଯହିଁ
ବହଇ ପ୍ରବଳେ ତହିଁ ସାମାନ୍ୟ ତରୁ କି
ରହେ ସ୍ଥିର ଭାବେ ! କିମ୍ବା ଦାବାନଳ ଯେବେ
ଦହଇ ଅରଣ୍ୟ, ରହେକି ଅଦଗ୍ଧ କେବେ
କ୍ଷୁଦ୍ର ତୃଣ ଗୁଳ୍ମ ? ପୁଣି ଭାବିଲି ମୁଁ ଯାଇ
ହିମାଳୟେ ଋଷ୍ୟାଶ୍ରମେ (ମରକତ ପୂର-
ସମ କ୍ଷୁଦ୍ର ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ) ରହିବ ନିର୍ବିଘ୍ନେ,
କିନ୍ତୁ, ଲୋକ ନିନ୍ଦା ଭାବି ମନେ ଉପୁଜିଲା
ଘୃଣା, ଦ୍ରୋଣ ଭୀତ, ପଳାତକ, ନ ହେବାର
ନିରପେକ୍ଷ, ଏ ଦ୍ବିଗୁଣ ହେତୁ, ମୃତ୍ୟୁ ଶତ—
ଗୁଣେ ଶ୍ରେୟ ନିନ୍ଦା ଠାରୁ, ଭାବିଲି ମୁଁ ତେବେ
ପଶିବ ସମରାଙ୍ଗନେ ଯା ଥିବ କପାଳେ
ନ ସହିବ ଲୋକ ନିନ୍ଦା କାପୁରୁଷ ପରି,
ହେବ ସମଦଶାପନ୍ନ ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ,
ବିଷମ ସମସ୍ୟା ଏବେ ହେଲା ଉପସ୍ଥିତ
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅନ୍ନଦାତା, ପାଣ୍ଡବେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବ ଏବେ, ନେବ କେଉଁ ପକ୍ଷ
ନାଗଗନ୍ଧ-ମୂଷା * ଯେବେ ହେଲା ଦୈବ ଯୋଗେ,
ଛୁଟିଲେ ହୁଅଇ ଅନ୍ଧ, ଭକ୍ଷଣେ ମରଣ;
ପାଣ୍ଡବ ସହାୟ ହେଲେ ହୋଇବ କୃତଘ୍ନ,
କୌରବ ସହାୟ ହେବ ଅନ୍ୟାୟ କରମ,
କୃତଜ୍ଞତା ଆଉ ନ୍ୟାୟେ ପକ୍ଷ ପ୍ରତି ପକ୍ଷେ,
ଘାତନେ ଓଜନ କଲି ଜ୍ଞାନ ତୁଳା ଦଣ୍ଡେ,
ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱେ କୃତଜ୍ଞତା, ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱେ ନ୍ୟାୟ
ଉଛେଳ ଗଲା ନ୍ୟାୟ ନୀଚ ହେଲା କୃତଜ୍ଞତା,
ଜାଣିଲି ମହତ ନୀଚେ ଦେଖି କୃତଜ୍ଞତା,
କଲି ମୁଁ ସଙ୍କଳ୍ପ ତେବେ ହୋଇବ ଅନ୍ୟାୟୀ,
ନ ହେବ କୃତଘ୍ନ କିନ୍ତୁ ଜୀବନେ କଦାପି,
ଅନୁଭବ କର ଦ୍ରୋଣ ବୁଝିଛ ନିଶ୍ଚୟ

* ନାଗଗନ୍ଧ ମୂଷା=ଛୁଚୁଁ ।।

ଦ୍ରୋଣର ପରମ ଧର୍ମ କୃତଜ୍ଞତା ଏକା
ଦେଇଅଛି ଜଳାଞ୍ଜଳି ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ପ୍ରତି
ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ରୟ ଏହି ଜୀବନେ ଦ୍ରୋଣର,
ଅନନ୍ତ ଅର୍ଣ୍ଣବେ ତଣ୍ଡ ନାବିକର ଯଥା
ଧରିଛି ଏହାକୁ, ଧରି ରହିଥିବି ମୁହିଁ
ନ ଛାଡ଼ିବି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ! କଦାପି ଏହାକୁ
ଯାବତ୍ ବହୁଥିବ ପ୍ରାଣବାୟୁ ଦେହେ
କରୁଛି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଆଜ ସଭା ସମକ୍ଷରେ
ଇନ୍ଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ମୁହିଁ
ଅନ୍ନଦାତା ଆଜ୍ଞା ନିଶ୍ଚେ କରିବି ପାଳନ,
ନ ଭାବିବି ପାପ ପୁଣ୍ୟ ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ କିଛି ।
କହ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କହ କି କରିବି ମୁହିଁ
କି କଲେ ନହେବ ଦ୍ରୋଣ କୃତଘ୍ନ ତୋ ଠାରେ
କରିବି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନିଶ୍ଚେ ଇଚ୍ଛାମତେ ତୋର ।"
କ୍ଷଣପରେ ସ୍ମରି ପାର୍ଥେ କହିଲେ ବ୍ୟାକୁଳେ
ଭଗ୍ନ ସ୍ୱରେ ରହି ରହି ଅସ୍ଫୁଟ ବଚନେ
"ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେଶ୍ୱର ମାୟାମୟ ପ୍ରଭୋ !
ଧର୍ମ କି ଅଧର୍ମ ପଥେ କରେ ବିଚରଣ
ନ ପାରିଲି ବୁଝି ଏହି ଅଜ୍ଞାନ ସନ୍ତାନ
ହୃଷୀକେଶ ! ହୃଦେ ତୋତେ ଭାବି ଦ୍ରୋଣ ତବ
ଚଳେ ଯୁଦ୍ଧ ଅଭିନୟେ ଅଭିନେତା ରୂପେ
ଶ୍ରୀଚରଣେ ପାପ ପୁଣ୍ୟ କରି ସମର୍ପଣ
ଜ୍ଞାନ ଅନୁଯାୟୀ ଚଳେ କର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରେ ଦ୍ରୋଣ
ରଖ କିମ୍ବା ମାର ହରି ଦୀନ ଦୟାମୟ
ଯା ଇଚ୍ଛା ତା କର ପ୍ରଭୋ ନିରାଶ୍ରୟାଶ୍ରୟ ।"
ଏତେ କହି ନୀଚ ମୁଖେ ନ ଚାହିଁ କେଣିକି
ଶିରେ କର ସ୍ଥାପି ମୌନେ ବସିଲେ ବିଷଣ୍ଣେ ।
ଖଳର ସହାୟ ଖଳ ମାତୁଳ ଶକୁନି
ଦୂରଦର୍ଶୀ ସର୍ବଧ୍ୱଂସୀ ଶକୁନି ପରାୟେ
କ୍ରୂରମତି ସର୍ପସମ କ୍ରୂର-ମତି-ଗତି
ଭାବେ ମନେ ମନେ ଶୁଣି ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ପ୍ରତିଜ୍ଞା
ପଡ଼ିଲା ବାରୁଣୀ ଯୋଗ ଏତେ କାଳ ପରେ
ଘଟାଇବି ସର୍ବନାଶ କୌରବଙ୍କ ହୃସ
ଚଳାଇ ଅନ୍ୟାୟ ପଥେ କୂଟ ମନ୍ତ୍ର ମୋର
ବିଷକୁମ୍ଭ ପୟଃମୁଖ, ସୁହୃଦ ପରାୟେ
କହିଲା ସଭାରୁ ଉଠି ସଧୀରେ ଗମ୍ଭୀରେ
ସୁବୁଦ୍ଧି ନିର୍ବୁଦ୍ଧି ହୁଏ ବିପତ୍ତି କାଳରେ
କହନ୍ତି, ଦେଖିଲି ଆଜ ସମ୍ମୁଖରେ ମୁହିଁ
ହୋଇଲା ବିଶ୍ୱାସ ଯାହା ଚିର ଅବିଶ୍ୱାସ
ରାମ ହେମ-ମୃଗ ପଛେ ଧାବମାନ କଥା
ପୁରାଣୋକ୍ତ ଅଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ବୋଲି, ଥିଲା ମନେ
ଧାରଣା ଯା, ଦୂରୀଭୂତ ହେଲା ଆସି ଏତେ-
କାଳ ପରେ, ସର୍ବ ସମକ୍ଷରେ ଦେଖି, କୁରୁ-
ପତି, ବ୍ୟବହାର ଗୁରୁ ପ୍ରତି ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ
ବିପତ୍ତି ରୁ ତୋ କବଳେ ପଡ଼ି ଆଜ ରାଜା
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ମହାଯଶା ମହୀପତି ମହା-
ଜ୍ଞାନୀ ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତେ, ମହାଜ୍ଞାନୀ ସମ
କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଏ ସଭାରେ । ନ ଥାଉ ତୁ ଏକା
ଏହି ଜନ ଶ୍ରୁତି, ଶ୍ରୁତି ଭକ୍ତି ସମ ସତ୍ୟ
ଏତେକାଳ ପରେ ଆସି ବୁଝିଲି ମୁଁ ଧ୍ରୁବ ।
କହିଲେ ବୁଝାଇ ତେବେ ଚାହିଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ
ନିଦାଘ ଉତ୍ତାପେ ତପ୍ତ ହୁଏ ସିନା ହ୍ରଦ
କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦନଦୀ କେଉଁ ଦେଖିଛି କି କେବେ
ନଦୀକୁଳେଶ୍ୱରେ କାହିଁ ହେବାକୁ ଉତ୍ତପ୍ତ ?
ଅଧୀର ହୋଇବା ତବ ନୁହଇ ଉଚିତ,
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରଭଞ୍ଜନେ କେବେ ହୁଏ କି ଅଧୀର
କ୍ଷୁଦ୍ର ମହୀରୁହ ପରି ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଭୂଧର
ବିପଦେ ଧୀରତା ନୀତି ଯାଅ କିପାଁ ଭୁଲି
ଅଜ୍ଞ ସମ ସୁଜାଣଙ୍କ ହୋଇ, ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର
ପାଗଳ ଭର୍ତ୍ସିଲି ପ୍ରାୟେ ନ ଭର୍ତ୍ସି କାହାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦର୍ଶାଅ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ତବ ଦର୍ଶାଇ ନମ୍ରତା;
ସନାତନ କୁଳ ପ୍ରଥା ଗୁରୁଜନ ପ୍ରତି
କୁରୁ-ଶ୍ରେଷ୍ଠେ, ସର୍ବେ ସର୍ବ ଗୁଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି
ଜାଣନ୍ତୁ ଭାରତେ, ଦ୍ରୋଣ ଆହେ଼ ଗୃହେଁ ପୁଣି
ଆରମ୍ଭିଲ ସୂର କି କହିବ ମୂର୍ଖ ମୁହିଁ,
ବିଜ୍ଞବର ଗୁରୁ ତୁମ୍ଭେ, ଅଧିକ କହିବା
ନୁଲ୍ୟ ମାତର, ଶିଷ୍ୟ ଶତ ଅପରାଧ
ମାର୍ଜନୀୟ, ଏହି ନୀତି ବଶବର୍ତ୍ତୀ
ଗୁରୁ ବାରେ, କ୍ଷମାକର ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରତି,
ର ଦୋଷ ଯଥା ଜନକ ନ ଧରେ;
ତ ପ୍ରତି ପୁଣି କରଇ ପ୍ରାର୍ଥନା
ନ ହୁଅ ବିମନା କିମ୍ବା ନ ଧର ହେ ଦୋଷ
ବିପତ୍ତି-ପୀଡ଼ିତ ଆହା ! ଦେଖ କୁରୁପତି
ଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ଜ୍ଞାନ, ଶକ୍ତି ପାଗଳ ପ୍ରତିମ
ସଦସ୍ୟେ ସରବେ ଭାବ ସ୍ୱକର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ନୀତି
ବିପଦ୍ପତିତ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି ବନ୍ଧୁର ସାହାଯ୍ୟ,
ନ ଗଣିବ ଦୋଷାଦୋଷ ବିପନ୍ନ ବନ୍ଧୁର ।
ଶୁଣ ସର୍ବେ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଧୁନା ମୋ ମତେ
ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ଗୁରୁ କାଲି ରଚନ୍ତୁ ସମରେ
ଅଭୁତ ଅଜ୍ଞାତ ଯାହା ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି
ପାର୍ଥ ଭିନ୍ନ, ଭେଦିବାକୁ, ଅଦ୍ୟାପି ଜଗତେ,
ନ ରହିବେ କୃଷ୍ଣ କିମ୍ବା ପାର୍ଥ କାଲି ରଣେ
ସଂଶପ୍ତକ ସେନାସହ ନିଶ୍ଚେ ଯୁଝିବାକୁ
ଇତି ଅବସରେ ଯୁଦ୍ଧେ ହୋଇବେ ପରାସ୍ତ
କିମ୍ବା ହେବ ଧ୍ରୁବ ବନ୍ଦୀ ଭୀମ ନିଃସନ୍ଦେହ,
ପାଣ୍ଡବ ଦୁର୍ଦ୍ଧାନ୍ତ ରଥୀ ଅନୀକିନୀ-ପତି,
ହେବେ ବନ୍ଦୀ କିମ୍ବା ମଲେ ଭୀମ ରଣାଙ୍ଗନେ,
ଅଧୀର ହୋଇବେ ଶୋକେ ନିଶ୍ଚେ ଗୃହଭାଇ

ଦୁର୍ବଳ ହୋଇବ ତେଣୁ ପାଣ୍ଡୁବଳ ସମେ
ଶତାଙ୍ଗ * ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଚକ୍ରଭଙ୍ଗେ ଯଥା,
ଏହିରୂପେ ଜୟୀ ହେବୁଁ ଆମ୍ଭେ ସର୍ବେ ନିଶ୍ଚେ
ଅମାତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳି ! କହ ହେ ସରବେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ
ଅଭିମତ ଏବେ," କହେ ଜୟଦ୍ରଥ ତେବେ
ସଧୀର ବଚନେ; "ହୁଏ ଏହିପରି ଯଦି
ନିଃସନ୍ଦେହେ ହେବୁ ଜୟୀ, ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ତିଳେ
କିନ୍ତୁ ଭାବ ଦେଖି ବାରେ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ଅଛେ
ଯଦି ସେନାପତି ରୂପେ, ପିତାସମ ପୁତ୍ର-
ମହାରଣେ ବିଶାରଦ, କି କରିବ ତେବେ
ବୟସେ ବାଳକ କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟେ ବୃଦ୍ଧ ପିତା,
ଶସ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ରେ ସୁପଣ୍ଡିତ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଜଣେ
ନାହିଁ ଏଥି ଏକା, ରଣେ ଜିଣିବ ତାହାକୁ
ସମକକ୍ଷ ଏ କୌରବ ବୀର ବୃନ୍ଦ ମଧ୍ୟେ"
"ଯା କହିଲ ସତ୍ୟ" ଶଲ୍ୟ ଗୃହେଁ ଜୟଦ୍ରଥେ
କହିଲେ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଜାଣେ ମୁହିଁ ତାକୁ
ସମ ପ୍ରହରଣ ରଣେ ପିତା ସମ ପୁତ୍ର
ପୂର୍ବରୁ ଉଗ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ ଭାବ ବୁଦ୍ଧି ଅନୁଯାୟୀ"
"ନ ପାରିଲେ ଏକ ରଥୀ ଏକାଧିକ ରଥୀ
ମିଳି ଯୁଝିବା ରଣେ" କହନ୍ତି ଶକୁନି
କୃପ କହିଲେ ସସ୍ମିତେ "ନୁହେଁ ରଥିକୁଳ-
ପ୍ରଥା ଯୁଝିବା ଏ ରୂପେ" "ନୁହେ ରଥିକୁଳ-
ରୀତି ରଥୀ ସଙ୍ଗେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ
ଅବଶ୍ୟ ଉଚିତ, ମାର ଅରି ପାର ଯେଉଁ
ରୂପେ, କଳେବଳେ ଛଳେ ବା କୌଶଳେ, ଶଠେ
ଶାଠ୍ୟ ସମାଚର-ଏ ରୀତି ବା ଅବିଦିତ
କାହାକୁ ସଭରେ, କଏ ବା ନ ଜାଣେ ଏହା;

* ରଥ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ ଏହି ସନ୍ଧି ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ"
ଏତେ କହି ନୀରବିଲେ କୁଟିଳ ଶକୁନି
କହିଲେ ସର୍ଥୀରେ ତେବେ ଅଙ୍ଗ ଅଧିପତି
"ଅଭିମନ୍ୟୁ ଶତ୍ରୁ ନା ନା ପୁତ୍ର ସମ ଲାଗେ
ମୋତେ ଭାବିଲେ ତା କଥା, ବାତ୍ସଲ୍ୟ ସ୍ନେହରେ
ହୃଦସ୍ଫୀତ ହୁଏ ମୋର" "ସେ କଣ୍ଠର ଅରି
ହରି * ନୁହେ କି ତା ଶିଶୁ ଶତ୍ରୁ ସେ ହରିର
ପକ୍ଷେ, ନକୁଳ କି ସର୍ପପର, ସ୍ନେହ କରେ
ସର୍ପ ଶିଶୁ ପୁତ୍ର ଭାବେ, ଜନମ ଅରାତି ?
କେମନ୍ତେ କହିଲ କର୍ଣ୍ଣ ହାସ୍ୟ ଲାଗେ ମୋତେ,
ପୁତ୍ର ସ୍ନେହ ଅନୁଭବ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଠାରେ
କହୁଛି ବୁଝାଇ ପୁଣି ଶକୁନି କର୍ଣ୍ଣକୁ
ହସ ହସ ହୋଇ (ହାସ୍ୟ ନୁହେ ଏହା ମାତ୍ର
କାଳକୂଟ, ବିଷ-ଧାରି-ମହାକାଳି-ଫଳ
କରାଳ-ଗରଳ-ମିଶ୍ର ଶ୍ୱେତ-ପଦ୍ମଃ କମ୍ପା
ପୁଷ୍ଟ କଲୁ, କାଳ ସର୍ପ ଗରଭେ ଯାହାର)
ହୃଦୟ ଦୌର୍ବଲ୍ୟ ଏହା ନୁହେ ସତ୍ୟ ସ୍ନେହ
କହିଲ ଯଥାର୍ଥ କର୍ଣ୍ଣ ଭାବି ଦେଖ ମନେ;
ଛାଡ଼ ତାହା ଏହିକ୍ଷଣି କର, ହୃଦ, ବଜ୍ର-
ସମଦୃଢ଼, ଆଶା ଯେବେ ହେବ ଜୟୀ ଆଗୁ
କାଲି ରଣେ, ନିଜ ସର୍ବେ କର ଆକ୍ରମଣ
ଭୀମ କିମ୍ବା ଅଭିମନ୍ୟୁ ଯେ ଆସିବ ରଣେ,
ମହାରଣ୍ୟ କେଶରୀକୁ କିରାତ ଯେ ରୂପେ
ନ କରିବ ଯେବେ ଏହା, ଜାଣ ନିଃସନ୍ଦେହ,
ସନ୍ଦେହ ଜଣିବା ରଣେ କୌରବ ପକ୍ଷରେ
ଗତ ତ୍ରୟୋଦଶ ଦିନ, ତ୍ରୟୋଦଶ ବର୍ଷ
ଗତ ହେଲେ ଏହିରୂପେ ନ ଲଭିବ କେବେ
ସମର ଅନଳ, ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପେ ଭାବି ଦେଖ
ଚଳେ ଯଦି ଏହିରୂପେ ଯୁଦ୍ଧ ବହୁକାଳ
କି ଦଶା ଘଟିବ ଦେଶେ; ଦେଶ ବାସୀଙ୍କର
ସର୍ବେ ମିଳି ଆକ୍ରମିଲେ ନିଃସନ୍ଦେହ ଜୟ,
ସାମାନ୍ୟ ଅନ୍ୟାୟ ହେବ, ଜାଣେ ମୁହିଁ, କିନ୍ତୁ
ସ୍ୱାର୍ଥ ଯୁଦ୍ଧ ତୁଳନାରେ ନୁହଇ ଅନ୍ୟାୟ,
ଅତଏବ ମମ ମତେ ସମବେତ ହୋଇ
ଆଶା ଯଦି ଜୟୀ ହେବ ଅଶ୍ୱ ମହାହବେ,
କର ହେ ସଂହାର କାଲି ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ମଧ୍ୟେ
ଭୀମ କିମ୍ବା ଅଭିମନ୍ୟୁ ଯେ ଆସେ ସମରେ
ଶୃଙ୍ଖଳେ ଆବଦ୍ଧ ଯଥା ମହାବଳ ବ୍ୟାଘ୍ର ।"
ଶକୁନି ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣି କହେ ଦୁଃଶାସନ
"ଉତ୍ତମ ଏ ପରାମର୍ଶ, ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ଏହି ଯୁକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଚଳୁଁ ଯଦି ସର୍ବେ
ହୋଇବୁଁ ବିଜୟୀ ଧ୍ରୁବ, ନିଃସନ୍ଦେହ ଏହା
ଗୁରୁଦେବ ମତ କିନ୍ତୁ ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା"
"ମୋର କେଉଁ ମତ କିଆଁ ଏ ଜିଜ୍ଞାସା ପୁଣି,
କରିଛି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ମତେ କାର୍ଯ୍ୟ
କରିବି ମୁଁ ନିଶ୍ଚେ" ଏତେ କହି ଦ୍ରୋଣ ଗୁରୁ
ବସିଲେ ନିଶ୍ଚଳ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ମୁଖେ ତେବେ
ଗୃହୁଁ ନଲି ସରବେ, ଭାବି କ୍ଷଣେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
ଉଚ୍ଚେ ମଥା ତୋଳି, "ଛକି ବସ କାଲି ସର୍ବେ
ରଚି ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ, ମାର ଅରି ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟେ
ଯେ ପ୍ରକାରେ ହେଉ, କରି ବନ୍ଦୀ ପଞ୍ଚ ଭ୍ରାତୃ
ଅସତୀ ଦ୍ରୌପଦୀ, ନାଶକୁଳ କଳଙ୍କିନୀ
ସହ ଯୁଧିଷ୍ଠିରେ ହୀନ କାପୁରୁଷ ଭୀରୁ
ଅଧର୍ମୀ କପଟୀ ଦାସଦାସୀ କରି ଦେବେ
ରଖିବ ଦୁହିଙ୍କୁ, ତେବେ ଯାଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ
ମନୋବାଞ୍ଛା ମୋର, କ୍ଷମି ଦାସ ଦୋଷ, ଗୁରୁବ !

* ସିଂହ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାଅ ତୁମ୍ଭ ଅବଲମ୍ବେ ରଚନ୍ତୁ ସୁପଥ
ଅଦ୍ୟ ରଚେ ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ଅତି ସୁକୌଶଳେ
ଯଦି ଭଙ୍ଗ କର ସର୍ବେ ଯାଅ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ବାସେ,
ଗୁରୁ ମାତୁଳଙ୍କ ମତେ କର କାଲି ରଣ
ମମ ଆଜ୍ଞା, ସାବଧାନ ! ନୋହିବ ଅନ୍ୟଥା
ପ୍ରତର୍କେ ସରବେ ମିଳି କର କାଲି ରଣ
କର ବନ୍ଦୀ ବଳି କିମ୍ବା ଭୀମ ଅଭିମନ୍ୟୁ
ଯେ ଆସେ ଯେ ବ୍ୟୂହ ମଧ୍ୟେ ରୋଧ ତାକୁ ସର୍ବେ
ପାଶବଦ୍ଧ ହିଁବେ ଯଥା ବ୍ୟାଧବୃନ୍ଦ ମିଳି ।

ଦଶମ ସର୍ଗ ।

ଚନ୍ଦ୍ରପୁରକୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବୀଙ୍କର ଆଗମନ ଓ ରୋହିଣୀ ସହିତ କଥୋପକଥନ ।

ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ଆଜ୍ଞାପାଇଁ ମହାନନ୍ଦ ମନେ
ଚଳିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ ଶୂନ୍ୟେ ବିଦ୍ୟୁତ ଗତିରେ
ବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରତିମେ ପ୍ରଭା ପ୍ରକାଶି ଗଗନେ ?
କ୍ଷଣ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରବେଶିଲେ କ୍ଷପାକର ପୁରେ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ବିଧୂ ମହାଗ୍ରହେ ପୁଚ୍ଛିଲେ ସର୍ବାଗ୍ରେ
" କୁଶଳତ ଅଶ୍ୱିନୀ ତୋ ଗମନ କେମନେ ?
"ଅସିବେତ ଦେବୀ" ? "ଅସୁଛନ୍ତି ପଛେ" ହସି
ଭାଷିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ, ନବାନନ୍ଦ ମନେ ହେଲା,
ଆନନ୍ଦ ସଞ୍ଚାର, ସଞ୍ଚରଇ ତରୁ ଯଥା,
ବସନ୍ତ ପରଶେ ଉଦ୍ଗମଳମସ୍ତକନ୍ଧ —
ମଳୟ ଅନଳେ, ଜ୍ୱଳନ୍ତ ନିର୍ବାଣ-ପ୍ରାୟ
ଦୀପ ତୈଳ ଦାନେ, ତହୁଁ, "କେମନ୍ତେ ଏକାକୀ
ଚେଥ ଗଲୁ ଦେବୀ ପୁରେ, ଏକା ଦେଖି ସ୍ୱପ୍ନ-
ଦେବୀ କି କହିଲେ ତୋତେ" ପଚାରନ୍ତେ କେହି
ତହିଁ କହିଲେ ରୋହିଣୀ "ଅଣଲୋ ଅମୃତ
ତୁମ୍ଭ କେହି ଜଣେ ଯାଇ, ଯାଇଅଛି ବହୁ—
କଷ୍ଟ ପଥ ଶ୍ରମ ହେତୁ, ଭୁଞ୍ଜାଅ ପ୍ରଥମେ
କଛି, ପଚାରିବ ପଛେ, ମହାରାଣୀ ଆଜ୍ଞା —
କ୍ରମେ ଆସିଲା ଅମୃତ, ଖାଇଲେ ଚୌଦିଗେ
ବେଷ୍ଟି ଶଶିମୁଖୀ ନାରୀ; କନକାସ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ —
ପାନେ ଚାଳି ସ୍ୱହସ୍ତେ ରାଣୀ, ଅଶ୍ୱିନୀ ହସ୍ତକୁ
ଦେଲେ ବଢ଼ାଇ ସାଦରେ, ସମ୍ମାନ ସମ୍ଭ୍ରମେ
ପାନ ଧରିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ, ଶୀତଳିଲା ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଅଙ୍ଗ, ବ୍ୟଞ୍ଜନ କେ ଚାମର, ଅଶ୍ୱିନୀ ପାନାନ୍ତେ
ପୁନଃ ସ୍ନିଗ୍ଧ ହେଲେ ଯେବେ, ପୁଚ୍ଛିଲେ ରୋହିଣୀ
ରାଣୀ ଧୀରେ ଧୀରେ ପୁନଃ "ପାଇଲେ ଚକିତ
ତୋତେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବୀ ତୁମ୍ଭ, କେମନ୍ତେ ସେ ପୁରୀ
ଶୋଭା? "କେତେ ଦୂର ହେବ" ? ଇତ୍ୟାଦି ବିବିଧ
ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ପଚାରି, ଶୁଣିଲେ ବୃତ୍ତାନ୍ତ
ସର୍ବେ ଅଶ୍ୱିନୀ ମୁଖରୁ, ପଚାରିଲେ ପୁଣି
ବ୍ୟଗ୍ରେ "ଅସିବେତ କେବେ" "ନିଶ୍ଚୟ ଅସିବେ"
ବୋଲି କହିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ, ଏହାପରେ ବହୁଁ—

Digitized by srujanika@gmail.com

କହୁଁ ସହସା ତକ୍ଷଣେ, ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ
ଦେବୀ, ସସମ୍ଭ୍ରମେ ଉଠି ସର୍ବେ ପ୍ରଣମିଲେ
ପଦେ, ସସ୍ନେହେ ଚିବୁକ ଧରି ଚୁମ୍ବି ଶିରଃ,
ଏକେ ଏକେ ଆଶିଷିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେବୀ;
କହିଲେ ଅକ୍ଷୟ ସ୍ନେହ ପାଇ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର
ଥାଅ ମା ସରବେ ନିଜ ନିଜ ଗୌରବରେ,
ବସାଇଣ ସିଂହାସନେ ଦେବୀଙ୍କୁ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ
ବାଷ୍ପ ଗଦ ଗଦ ସ୍ୱରେ କହିଲେ ବ୍ୟାକୁଳେ,
"ମୋ କପାଳେ ଏତେ କଷ୍ଟ ଲେଖିଥିଲେ ବିହି
ଜ୍ଞାନ ସତ୍ତ୍ୱେ କିଛି ମୁଁ ତ କରିନାହିଁ ଦୋଷ
ହାୟ ମା ! କି ଦୋଷେ କହ ଭୋଗେ ଏତେ କଷ୍ଟ
ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ଗୁଚ୍ଛକରି ସ୍ୱଅଞ୍ଚଳ ଧୀରେ
ପୋଛିଣ ବୈଦେହୀ ଅଶ୍ରୁ କହିଲେ ବୁଝାଇ
ପାଗଳିନୀ ସମ କିହ କାନ୍ଦିଲେ କି ହେବ ?
ହେଲୁଣିତ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଅସ୍ଥି ଚର୍ମ ସାର
କହ ମା କ୍ରନ୍ଦନେ ଲଭି ପାଉଛୁ କି କିଛି ?
ତୋ ଲଲାଟ ରେଖା କିଏ ଲିଭାଇବ କହ,
ଯା ଅଛି କପାଳେ ତୋର ଅବଶ୍ୟ ଘଟିବ ।
ଦୋଷ କଲେ ଦଣ୍ଡ ହେବ ନ ହେଲେ ନହେବ
ସବୁ ବଚନ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ ଏକଥା କହ ପି,
ଏ ଥର କର୍ମ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଳପ
ବିନା ଦୋଷେ ଦଣ୍ଡ ଯଦି ନ ହୁଅନ୍ତା କେବେ
କି ଦୋଷେ ଗ୍ରାସଇ ରାହୁ କହ ତେବେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ?
ଜଗତ ତାମସ ଧ୍ୱଂସୀ ସହସ୍ର କିରଣ,
କି ଦୋଷେ ଅପକ୍ୱ ଫଳ ଝରେ ତରୁକୋଳୁ
ଅକାଳେ ସହସା ? କିଦୋଷେ ବା କମଳିନୀ
ପୋଡେ ଶିଶିରରେ, ତୀବ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ତେଜେ ସଦା
ହୁଏ ସେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ, ସବୁ ଏ ପ୍ରାରବ୍ଧ ଲେଖା,
ପୂର୍ବ ଜନ୍ମ କୃତ କର୍ମ ଫଳ ଏ ସମସ୍ତ,
କଲେ ବା ନ କଲେ ଦୋଷ ଏ ଜନମେ କେହି,
ଅବଶ୍ୟ ସମସ୍ତ କ୍ରମେ ଫଳିବ ନିଶ୍ଚୟ,
ଏହାହିଁ ନିୟତି ବୋଲି ବୋଲିଏ ଜଗତେ ।
ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଚଳେ ବିଶ୍ୱ ଏ ନିୟତି ବଳେ
ଏନାଦ୍ୟନ୍ତ ଗତି କେବେଁ ନୋହିବ ବ୍ୟତ୍ୟୟ,
ଯେତେବେଳେ ଯା ହେବାର ଘଟିବ ନିଶ୍ଚୟ
ନ ହୋଇବ ଏଣେ ତେଣେ ତିଳାର୍ଦ୍ଧେ କଦାପି,
ଲକ୍ଷାଂଶୁ ଏକାଂଶ ଯଦି ପଲଟର କେବେ
ହେବ ଇତସ୍ତତଃ ଏହି ନିୟତିର ଗତି,
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଳୟ ହେବ ଅକାଳେ ଏ ବିଶ୍ୱ,
ଅଚିନ୍ତ୍ୟ-କଳ୍ପନାତୀତ-ଅନାଦି- ଅନନ୍ତ-
ସ୍ଥାବର-ଜଙ୍ଗମ-ପୂର୍ଣ୍ଣ- ଚରାଚର-ବାସ ।
ନାହିଁ ମା କାହାର ସାଧ ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ,
ରୋଧିବ ନିୟତି ଗତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାତର,
ଯେ ନିୟତି ପରିଚର୍ଯ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ହର,
ଥାଉ ଅନ୍ୟ କାହା କଥା କହିବାର ଦୂରେ,
ନରମର ଯକ୍ଷ କିମ୍ବା ଗନ୍ଧର୍ବ କିନ୍ନର
କୀଟଦାସ ବୁଝେ ଯହି ସୃଜନ ପାଳନ
ଧ୍ୱଂସ ଅହର୍ନିଶ କରନ୍ତି, ସେ ନିୟତି ଲେଖା,
ବିନ୍ଦୁ ବା ବିସର୍ଗ କେହି ପାରେ କି ଟଳାଇ ?
କପାଳ, ଅଦୃଷ୍ଟ, ଭାଗ୍ୟ, ନାନା ନାମେ ଲୋକେ
କହନ୍ତି ଏହାକୁ ସର୍ବେ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ମତେ
ସର୍ବ ଜୀବ କଢ଼ ଭାଗ୍ୟେ ଅଛି ଏହି ଲେଖା
ଈଶ୍ୱରେଚ୍ଛା ବିଜଡ଼ିତ ସ୍ୱ କରମ ଫଳ
ରହିଛି ସଞ୍ଚିତ ଯାହା ଗୁପତେ ଅଲକ୍ଷେ
କାଳ କ୍ରମେ ଘଟିବ ତା ଯେତେବେଳେ ଯାହା,
ଲକ୍ଷ ଚେଷ୍ଟା କରି କେହି ପାରେ କି ଏଡ଼ାଇ
ଅବଶ୍ୟ ଘଟିବ ତାହା ଯା ଥିବ କପାଳେ ।"
"ଯାଥିବ କପାଳେ ତାହା ଅବଶ୍ୟ ଘଟିବ ।
ନ ହୁଏ ବିଶ୍ୱାସ ମୋର, ଏତେ ଆଶା ଏତେ
ଚେଷ୍ଟା ଏତେ ଯେ ଉଦ୍ୟୋଗ, ସବୁ ବୃଥା ତେବେ ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହିଁ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ଜାଣିବାର ଆଉ
ସତ୍ୟ ବୋଲି ଏହି ଯୁକ୍ତି ନ ଆସେ ମନକୁ
ଅତି ଅସଙ୍ଗତ କଥା ନ ହୁଏ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।"
କହନ୍ତେ ଅଶ୍ୱିନୀ, ହସ ହସ ହୋଇ ପୁନଃ
ଉତ୍ତରିଲେ ଦେବୀ, "ଝିଅ ! ବାଳିକାଟୁ, ଅଳ୍ପ—
ମତି, କେମନ୍ତେ ବୁଝିବୁ କହ ଅନନ୍ତ ଏ
ତତ୍ତ୍ୱ; ତ୍ରିକାଳ ଦରଶୀ ଋଷି ମହାତ୍ମାଙ୍କ
ସୂର୍ଯ୍ୟ-ସମ ଜ୍ଞାନା-ଲୋକେ ନୁହେଁ ଯା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ,
ଖଦ୍ୟୋତ-ଦୀପ୍ତି-ପ୍ରତିମ କ୍ଷୁଦ୍ର-ଜ୍ଞାନେ ତୋର,
ଅଶ୍ୱିନୀ ! କେମନ୍ତେ କହ ହେବ ପ୍ରକାଶିତ,
ଜଟିଳ ଗମ୍ଭୀର ଅତି ସୁ କଠିନ ତତ୍ତ୍ୱ,
କ୍ଷୁଦ୍ର କୂପ ଭେକ କେବେ, ପାରଇ କି ବୁଝି
ପାରାବାର ଗର୍ଭେ କେ କି ଭବେ ରହିଛି ।
ନୁହେ ଅସଙ୍ଗତ କିମ୍ବା ନୁହେ ମିଥ୍ୟା କେଭେଁ,
ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ସୁସଙ୍ଗତ ଯୁକ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏହା,
ବୁଝିବାକୁ ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ ତୋର, ତେଣୁ ମହା-
ଭ୍ରାନ୍ତ ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏ ତୋତେ, ଇଚ୍ଛାଯଦି
ଶୁଣିବାକୁ ଶୁଣ ମନ ଦେଇ, ଅଷ୍ଟ ଭବ
ଦେଖ ବାବେ; ପାରିବୁ କି ରହି ତୁହି; କର୍ମ
ଚେଷ୍ଟା ଉଦ୍ୟୋଗ ବା ଯାହା କିଛି କରୁଅଛୁ
ନିତ୍ୟ କର୍ମ ଅହର୍ନିଶ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ,
ନ ପାରିବୁ ରହି କେଭେଁ, ଭାବିଦେଖ ମନେ
ଏ ନିୟତି ଗତି ତୋତେ କରାଇବ ବାଧ୍ୟ,
ଟାଣି ଆଣି କରାଇବ ଅବଶ୍ୟକ ମତ,
ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କରିବୁ ତୁ କ୍ରୀତ ଦାସୀ ପରି
ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ ବୁଝ ଉଛି ଶୁଣ
କେତେ କାଳୁ ସ୍ନେହଶୀତ ଭୋଗୁଅଛି କଷ୍ଟ,
ସେହିତ ଅଶ୍ୱିନୀ ତୁହି ସଙ୍ଗେ ଅଛୁ ସଦା,
ଯେତେବେଳେ ଡାକଅଛୁ, ଆସିଥାନ୍ତି ନିଶ୍ଚେ
ଜାଣୁଛି ଏ କଥା, କିପାଁ ନ ଡାକିଲୁ କହ,
ଏ ବେଳେ ବା ମୋତେ, କିପାଁ ଡାକିଲୁ କହ
ଏତେକାଳ ପରେ, ଏବେ ନିୟତିର ଗତି,
କେତେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବୁଝିଲୁକି ? ବୁଝିଲୁତ ପୁଣି
ଯେତେବେଳେ ଯା ହେବାର କେମନ୍ତେ ଘଟଇ ।"
ବୁଝିଲି ମୁଁ ପୁତ୍ତଳିକା ସମ ସର୍ବେ, ବଶେ,
ଖେଳନ୍ତି ନିୟତି କରେ ପରାଧୀନ ହୋଇ,
ସ୍ୱାଧୀନତା ତେଲେ ବୋଲି ନାହିଁ କାର ବଶେ,
କହନ୍ତେ ଅଶ୍ୱିନୀ ପୁଣି ଆରମ୍ଭିଲେ ଦେବୀ
"ଠିକ୍ ତାହା ନୁହେ, କେବେ ବା ସ୍ୱାଧୀନ କେବେ
ପରାଧୀନ ପୁଣି, ଜ୍ଞାନ ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ
ସ୍ୱାଧୀନ ସରବେ, ଦେହଧାରୀ ଜୀବେ, ଭବେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ଶକ୍ତି କେହି ଲଭି ନ ପାରଇ,
ଯେ ହେତୁ ଅସୀମ ଏହା, କେମନ୍ତେ ପାଇବ
ସୀମା କହ ଅସୀମର; ସର୍ବେ ଚରାଚର
ବଶେ ସୀମ ବଦ୍ଧ ଯେଣୁ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଜ୍ଞାନ
ଶକ୍ତି ସୀମାବଦ୍ଧ ତଥା, ବୁଝୁଛୁତ ? ତେଣୁ
ଊଣା ଅଧିକରେ ଭବେ ପରାଧୀନ ସର୍ବେ,
ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି ଯକ୍ଷନର, ଗନ୍ଧର୍ବ, କିନ୍ନର,
ଯାନ ଭେଦେ ଏହାପୁଣି ଭିନ୍ନ ସଭିଙ୍କର
ପଶୁ ପକ୍ଷୀ କୀଟ ନର ସୁରାସୁର ଆଦି,
ଯେ ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦେଖେ ସ୍ୱଜ୍ଞାନ ଆଲୋକେ
ସେହି ତାର ପୁଣ୍ୟ ଧର୍ମ ନୁହେଁ ଅନ୍ୟ କିଛି ।"
ବୋଇଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ "ତେବେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ପାପ
ପୁଣ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେବ ? "ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର
ଭେଦେ ଅବଶ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ," "ନିଃସନ୍ଦେହ ଏହା
ବ୍ୟାଧ ଧର୍ମ ଋଷି ଧର୍ମ ନୁହେ ଏକା କେଭେଁ"
ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ଉତ୍ତରନ୍ତେ, କହିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ,
ବ୍ୟାଧ ହୋଇ ଧର୍ମ କେହି ପାରେ କି ଆଚରି?
"ବ୍ୟାଧ ଧର୍ମୀ" ନୁହେଁ କିଏଁ ।, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଥାଉ
ଅନ୍ୟ କଥା ନ ଥିଲେ କି, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟାଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟବସାୟୀ, ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳନାର୍ଥେ ଗଲେ
ଯେବେ ବନେ, ଭିକ୍ଷୁ ବେଶେ ରାଜ୍ୟ ତେଜି ସତୀ
ଭ୍ରାତା ସହ, ମୃଗୟାରେ✝ ଉଦର ସେ ପୋଷୁ
କି ନ ଥିଲେ ? ସଂଖ୍ୟାତୀତ ରକ୍ଷ ଗ୍ରାମ✱ ନାଶି
ଯେ ସଂଗ୍ରାମେ ଉଦ୍ଧାରଣ ଯେ ସୀତାଙ୍କୁ ଲଙ୍କା—
କାରାଗାରୁ ପରୀକ୍ଷିଲେ ହୁତାଶନେ ସର୍ବ—
ସମକ୍ଷରେ, ପୁଣି, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଯୋଧ୍ୟାରେ
ହେଲେ ଯେବେ ରାଜଦଣ୍ଡଧାରୀ ସେ ସୀତାଙ୍କୁ
ସତୀ ଶିରୋମଣି, ମିଥ୍ୟା ଅପବାଦେ (ଅହା !
କେତେ କଷ୍ଟ ନ ଭୋଗିଲେ ସତ୍ୟ ଲୋକ ପାଇଁ)
ଅନ୍ତଃ ସତ୍ତ୍ୱା ସତ୍ତ୍ୱେ ବନେ ନିର୍ଦ୍ଦୟେ ତ୍ୟଜିଲେ
କହୁବୁ କି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଥିଲେ ମହାପାପୀ ?
"ବୁଝିଲୁ କି କିଛି" ବୋଲି ଉତ୍ତରନ୍ତେ ଦେବୀ
"ମିଥ୍ୟା ଅପବାଦେ ବନେ ସତୀଙ୍କୁ ପେଷିବା
"ଅନ୍ୟାୟ ନୁହେଁକି ଏହା?" ଭାଷିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ
"ଅନ୍ୟାୟ ଏ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ, ନୁହଇ ଅଧର୍ମ"
ଭାଷନ୍ତେ ସ୍ୱପନ ଦେବୀ, କହିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ
"ଅନ୍ୟାୟ ଅଧର୍ମ ନୁହେ ଏ କେମନ୍ତ କଥା"
"ନ୍ୟାୟ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟେ ଶୁଣ ପ୍ରଭେଦ ପ୍ରଥମେ—
ତେବେ ତୁ ବୁଝିବୁ ଯାଇ ଅନ୍ୟାୟ ଅଧର୍ମ;
ଆତ୍ମହିତ ପରହିତ ସଦା ସମଭାବେ
ନିରପେକ୍ଷେ ଦୁଇପକ୍ଷ ଦେଖେ ନ୍ୟାୟ, କିନ୍ତୁ,
ଧର୍ମ ନେନେ ପରହିତ ନିଜଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ନିରପେକ୍ଷତାକୁ ଧରି ନ୍ୟାୟ ସଦା ଚଳେ
ଧର୍ମ ଏକା ଚଳେ କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ ବଳେ
ତେଣୁ ନ୍ୟାୟ ଠାରୁ ଧର୍ମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ,ସବୁ କାଳେ
ଉତ୍ତରନ୍ତେ·ଦେବୀ ପୁଣି ପୁଚ୍ଛିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ
"କିପାଁ କଲେ ଏ ଅନ୍ୟାୟ ଦେବ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ?"
କହନ୍ତେ ଅଶ୍ୱିନୀ ଦେବୀ କହିଲେ ବୁଝାଇ
ରାଜ ଧର୍ମ- ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ ମନରକ୍ଷା ପାଇଁ।
ଅଶ୍ୱିନି ! ଏ ରାଜଧର୍ମ ଅତି ସୁ କଠିନ
ନିଜ ସୁଖେ ତୁଚ୍ଛ ମଣି ପ୍ରଜା ସୁଖ ପାଇଁ
ପ୍ରାଣ ଦାନେ ସୁଦ୍ଧା ହୁଏ କରିବାକୁ ଯହୁ,
ବେଳେ ଲବେଳେ ଯେ ଧର୍ମରେ ନ୍ୟାୟ ନ ବର୍ତ୍ତେ
କଳ ପୁତ୍ତଳିକା ପରି ପ୍ରଜା ମନୋମତେ
କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ କରିବାକୁ, ଏ ଧର୍ମ ଅଶ୍ୱିନୀ;
ମହା ଦାୟିତ୍ୱର ଏହା ନୁହେ ଅନ୍ୟ କିଛି,
ଅଜ୍ଞ ରାଜପଦେ, ଉଚ୍ଚତମ ପଦ ବୋଲି
ବୋଲନ୍ତି ଯାହାକୁ ଏକା ସେ କେବଳ ମାତ୍ର
ମହା-ଅଶାନ୍ତି-ଆସ୍ପଦ ଜାଣିଥା ଜଗତେ,
କପାଁ କଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏ ଅନ୍ୟାୟ ଶୁଣ,
ସୀତା ଯେବେ ଗ୍ରହଣୀୟା ହେଲେ ରାଙ୍କର
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ମାସ ରହି ରାକ୍ଷସ ଗୃହରେ
ଅନ୍ୟ ନାରୀ ଗ୍ରହଣୀୟା ନ ହୋଇବେ କିପାଁ ?
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯା ଅଟଇ ତାହା ଆଦର୍ଶ ଅନ୍ୟର,
ଏହି ଯୁକ୍ତି ବଳେ ଜନେ, ଅସତୀଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ

✝ ମୃଗଂ ହତ୍ୱାନୟ କ୍ଷିପ୍ରଂ ଲକ୍ଷ୍ମଣେନ୍ଦ୍ର ଶୁଭେକ୍ଷଣେ
କୃନ୍ତନ୍ ମେଧ୍ୟାନ୍ ମୃଗାନ୍ ହତ୍ୱା ଚେରତୁର୍ଯ୍ୟ ମୁନାବନେ"
"ଆଗମିଷ୍ୟତି ମେ ଭର୍ତ୍ତା ପୁଣ୍ୟ ମାଦାୟ ପୁଷ୍କଳଂ
ରୁରୁନ୍ ଗୋଧାନ୍ ବରାହାଂଶ୍ଚ ହତ୍ୱାଦାୟ ମିଷଂବହୁ"
ଏହା ଛଦ୍ମବେଶି ରାବଣ କୁ ସୀତାଦେବୀ କହିଥିଲେ"। ବାଲ୍ମୀକି
ରାମାୟଣ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

✱ ସମୂହ

ପ୍ରଧରଙ୍କ ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟେ, ଜଳେ ତୈଳ ଯଥା
ତେଣୁ ରାମ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିଲେହେଁ ଇଚ୍ଛା
ବିସର୍ଜିଲେ ସୀତା, ପ୍ରଜା-ମନ-ରକ୍ଷାହେତୁ,
ବୁଝିନ୍ତୁ କି ଧରମର କେତେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗତି
ଆଉ ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ଭେଦେ ଧର୍ମ ଭିନ୍ନ
କେତେ; ଏବେ ଶୁଣ ସର୍ବେ ସ୍ୱାଧୀନ କେମନ୍ତେ
ଇଚ୍ଛାମତ କାର୍ଯ୍ୟ କେହି ନ ପାରନ୍ତି କରି
ସବୁବେଳେ କିନ୍ତୁ ବେଳେବେଳେ ପାରେ ତାହା ।
ଏତିକି କେବଳ ଦତ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନତା ତାଙ୍କୁ
ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ସଫଳତା ନୁହେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଧୀନ
ତାର, ଶୁଣିଛୁତ ତୁମ୍ଭେ, ଦଶାନନ ଗୟା*
ଆଦି କେତେ ମହାସୁର, ଇଚ୍ଛି ଥିଲେ ସୃଷ୍ଟି
ମଧ୍ୟେ ରଖିବାକୁ ବଶେ, ପାରିଲେ କି କେହି?
ଏହି ରୂପେ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ସ୍ୱୀୟ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟେ
କରି ପାରେ କେବେ କେବେ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ମତ
ବଧି ପାରେ ବନ୍ଧ ଜୀବେ ବ୍ୟାଧ ଶତ ଖଣ୍ଡେ
ନିର୍ଦ୍ଦୟେ, କିମ୍ବା ସଦୟେ ଏକ ଖଡ୍ଗାଘାତେ,
ଏହି ରୂପେ ସର୍ବେ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱୀୟ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟେ
ସ୍ୱେଚ୍ଛାମତ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ପାରନ୍ତି କରିଣ
ଏଣୁ ସବୁ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ହୋଇଣ ଏକତ୍ର;
ରହଇ ସଞ୍ଚିତ ଗୁପ୍ତେ ନିୟତିର କରେ
କାଳ କ୍ରମେ ଆସେ ପୁଣି ସୁଖ ଦୁଃଖ ରୂପେ
ଜଳାଢ୍ୟ ସଞ୍ଚିତ ମେଘ ବର୍ଷାକାଳେ ଯଥା—
ଏହିହେତୁ ବେଳେବେଳେ ଦେଖିଲେ ସୁପାତ୍ର
ମଧ୍ୟ ହୁଏ ବିପଦାର୍ତ୍ତ, ଲୁକ୍କାୟିତ ବୀଜ
ଯାର ଥାଏ ସ୍ୱ କରମେ, ଜ୍ଞାନାଜ୍ଞାତ ପୂର୍ବ-
କୃତ ବହୁ ପୁରାତନ, ଅକ୍ଷୟ ଅମର
ବୀଜ କରମର ଧ୍ରୁବ, ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ
କାଳ ଅବଶ୍ୟ ଫଳିବ, ବୁଝିଲୁ କି କର୍ମ
କଲେ ଫଳ ମିଳେ, ନୁହେ ମିଥ୍ୟା କଥା, ପାପ
ପୁଣ୍ୟ ଧର୍ମାଧର୍ମ ସତ୍ୟ ସୁସଙ୍ଗତ, ମିଥ୍ୟା
ନୁହେ କେବେହେଁ? "ବୁଝିଲି ମୁଁ" କହିଲେ ଅଶ୍ୱିନ
କପାଳ କେବଳ କର୍ମଫଳ ନାମାନ୍ତର
ମାତ୍ର, ନୁହେ ଅନ୍ୟ କିଛି," "କପାଳ ଯେ—
ନ କରେ ବିଶ୍ୱାସ, ଈଶ ଇଚ୍ଛା ବଳବନ୍ତ
ସ୍ୱ କରମ ଫଳ ଏହା, କରେ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଏହି ଈଶ୍ୱରେଚ୍ଛା କେବେଁ ନୁହେ ଦୁଃଖ ଦାୟୀ,
ଅଜ୍ଞାନ ହେତୁରୁ କିନ୍ତୁ ବୋଧ ହୁଏ ଦୁଃଖ ।
ଅଜ୍ଞାନ ତିମିରେ ଜୀବ ଥାଏ ଯେତେ କାଳ
ତେତେକାଳ ଦୁଃଖ ବୋଲି ଅନୁଭବେ ସେହି
କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ଯେବେ ହୁଏ ସେ ପ୍ରାପତ
ପୂର୍ବ ଦୁଃଖ, ଦୁଃଖ ବୋଲି ନ ହୁଅଇ ମନେ;
ସ୍ୱପ୍ନ ଭୁକ୍ତ କଷ୍ଟ ଯଥା ଜାଗ୍ରତରେ, କିମ୍ବା
ରଜ୍ଜୁରେ ଭୁଜଙ୍ଗ ଭ୍ରମ ଅନ୍ଧକାରେ ଯଥା
ଭ୍ରାନ୍ତ ହୁଏ ବୃଥା ମନ ଆଲୋକ ଆଗତେ
ଭୁଲି ଯାଏ ସେହି ଦୁଃଖ ସର୍ବଦା, ତେସନ
ସତ୍ୟ ବୋଲି ଜଡ଼ ବିଶ୍ୱେ, ଅନୁଭବୁ ଯାହା
ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ, କିନ୍ତୁ ନିଶ୍ଚୟ ସେ ବିଶ୍ୱେ
ମହା ମାୟାମୟ ବୋଲି ବୋଧ ହେବ ତୋତେ
ମରୀଚିକା ପରି ଯହିଁ ନ ଥିଲେହେଁ ବାରି,
ଦିଶେ ନୟନକୁ ଯେହ୍ନେ ସ୍ଥିତ ବାରି ତହିଁ,
ତେସନ ଜ୍ଞାନାନ୍ତେ ସତ୍ୟ ଜଡ଼ାତ୍ମକ ବିଶ୍ୱ,
ଅସତ୍ୟ ଅସାର ବୋଲି ହେବ ଅନୁଭୂତ
ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ କୃତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଳୀକ ସଦୃଶ୍ୟେ ।
ଆଉ ଏହି ବିଶ୍ୱ ମହା ନାଟ୍ୟ ଶାଳା ରୂପେ
ଦିଶିବ ନୟନେ, ସର୍ବେ ମଞ୍ଚମର ଯହିଁ

* ଗୟାସୁର ।

ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଅଭିନେତା ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ
କରନ୍ତି ସତତ, ସେତେବେଳେ ବୁଝିବୁ ତୁ
ସବୁରେ ସମାନ, ଦୁଃଖୀ ନୁହେ କେହି, ମାତ୍ର
ଦୁଃଖୀ ରୂପେ ସାଜିଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱ ଅଭିନୟେ
ଦୁଃଖୀ ହେବାଠାରୁ ଦୁଃଖୀ ସାଜିବା ପ୍ରକୃତ
ନୁହେଁକି ଆନନ୍ଦକର ? ତେବେ ଏ ସଂସାର
ମହା'ନାଟ୍ୟଶାଳା ରୂପେ ହେବ ଅନୁଭୂତ
ଜୀବ ଭାବେ ଯେତେବେଳେ ଯହିଁ ନିର୍ବିକାର ଆତ୍ମା
ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ନିଷ୍କ୍ରିୟ ନିଷ୍କଳ,
ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମ ଭେଦେ ପ୍ରକୃତି ଆଶ୍ରୟି ।
ଏହି ସେ ରୋହିଣୀ ଏତେ କାନ୍ଦୁଅଛୁ ଦୁଃଖେ
ଦେଖିବ ଯେ ଯେବେ ଯାଇ ଭାରତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ଆପଣାକୁ ଦୁଃଖୀ ବୋଲି ନ କହିବ ଆଉ;
ଶିଷ୍ୟର ସୋପାନ ଏହି ସଂସାରିକ ଦୁଃଖ
ପିତାର ତାଡ଼ନା ଯଥା ପୁତ୍ର ପ୍ରତି ଦୁଃଖ
ବିଦ୍ୟା ଲାଭେ ଯେବେ ସେହି ନ ଦିଅଇ ମନ
ଦୁଃଖ ସୃଷ୍ଟି ସଂସାରରେ ସୁଖ ସ୍ୱାଦ ପାଇଁ,
ସୁଖାପୂର୍ବ ଦୁଃଖ, ସୁଖ ପୂର୍ବ-ଦୁଃଖ ସଙ୍ଗେ
ସମ ନୁହେ କେବେଁ, ସ୍ୱଚ୍ଛତର ଦଗ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ
ଅଦଗ୍ଧ ଅପେକ୍ଷା, ଦୁଃଖୀ-ସୁଖ ସୁଖୀ ସୁଖୁଁ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବହୁଗୁଣେ; ନ ଭୋଗିଛି ଜୀବନେ ଯେ
କଷଣ କଦାପି, ନୁହେ ଜ୍ଞାତ ତାକୁ କେବେଁ
ସୁଖ-ସ୍ୱାଦ ସତ୍ୟ ନିଶ୍ଚେ ଏହା ଜାଣିଥିବୁ ।”
ପୁଚ୍ଛିଲେ କୁଣ୍ଡିକା ମାତେ ଦେବୀଙ୍କୁ ସାଦରେ
“କି ଭାବେ ସେ ଦେଶେ ସର୍ବେ କାଟୁଛନ୍ତି କାଳ
ଯେ ଦେଶେ ଜନମିଛନ୍ତି ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଅମର”
‘ସେ ଦେଶ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୁହିଁ କହିବି କେମନ୍ତେ
ବର୍ଣ୍ଣି ନହେବ ଗୁଡ଼ା କାହାର କୁଣ୍ଡିକା—
ଶୁଣ ସର୍ବେ ଯା ଘଟିଛି ଭାରତେ ଯଥାର୍ଥ,”
ଏମନ କହି ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ଭାଷିଲେ ବିଷଣ୍ଣେ
ଦୀର୍ଘ ଶ୍ୱାସ ତେଜି ଧୀରେ ଗମ୍ଭୀର ବଚନେ
“ଫାଟିଯାଏ ହୃଦ ଭାବି ଭାରତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା—
ଥିଲା ଯହିଁ ସତ୍ୟ, ତ୍ୟାଗ, ଦୟା, ଉପକାର,
ଅହିଂସା, ଅକ୍ରୋଧ, ଧୃତି, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା,
କ୍ଷମା, ତପଃ, ଶୌଚ, ନ୍ୟାୟ, ଅକ୍ରୂରତା ଆଦି
ବିବିଧ ସେବକେ ମନ୍ତ୍ରୀ ସଭାସଦ ରୂପେ
ଧର୍ମରାଜଙ୍କର, ଏବେ ସେହି ଦେଶେ ହାୟ !
ଅଧର୍ମ କରଇ ରାଜ୍ୟ ଘେନି ଦଳ ବଳ,
କାମ,କ୍ରୋଧ, ମିଥ୍ୟା,ଲୋଭ, ମୋହ,ଦ୍ୱେଷ ଆଦି
ମନ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ ମଦ, ତହିଁ ହିଂସା ସେନାପତି,
ସେବକ ସଣରେ କାମ କ୍ରୋଧାଦି ଖଟନ୍ତି;
ନାହିଁ ସୁଖ ନାହିଁ, ଶାନ୍ତି ଭାରତରେ ଆଉ
ଯାଇଛି ବସନ୍ତ ଏବେ ଘୋର ଗ୍ରୀଷ୍ମ ତହିଁ !
ବଳୀ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ରଷ୍ମି ବହ୍ନି ହେତୁରୁ
ବ୍ୟାକୁଳ ସରବେ, ତହିଁ ଅଶାନ୍ତି ତାପରେ,
ଅତେବେ ଭାରତବାସୀ କାଟୁଛନ୍ତି କାଳ;
ଦଗ୍ଧ ପ୍ରାୟ ତହିଁ ରହିଅଛି ଧର୍ମ,
ସୃଜିଥିଲେ ବିଶ୍ୱ ପିତା ଦୟାକରି ଯାହା
ତରିବାକୁ ଏକ ତରୀ ଏ ଭବ ସାଗର
ମହା ମାୟାମୟ, ଯହିଁ ନ ଥିଲେହେଁ ସୁଖ
ସୁଖ ଅଛି ବୋଲି ସଦା ସତ୍ୟ ଜାଣେ ମନ ।
ମରୁ ମରୀଚିକା ଯଥା ମୃଗଗଣ ପକ୍ଷେ
ବୃଥା ଦୁଃଖ ହେତୁ ହୁଏ ତୃଷ୍ଣାରେ ଭ୍ରମାଇ;
ଦେଶ ଖଣ୍ଡି ସୁନାପରି ନୁହଇ ସେ ସୁନା
ମାତ୍ର ଅସାର ସ୍ୱୋମିକା * ଜାଣି ଶୁଣି ସୁଦ୍ଧା
ସଂସାର ସମସ୍ତ ରୂପେ ଅସାର, ତଥାପି
ସବୁବେ ଭାବନ୍ତି ତାକୁ ସାରରୂପେ, ପୁଣି ।

* ଭେଲ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାଣନ୍ତି ଯଦ୍ୟପି ଯତ୍ନେ ସହସ୍ର ଚେଷ୍ଟାରେ
ଶତଦୁଃଖ ବିନିହତ ମିଳେ ଏକସୁଖ,
ବିଷୟ ବାସନା-ତୃପ୍ତି-ରୂପୀ, କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ
ନ ମିଳେ ସରବ ଭାଗ୍ୟେ ସୁଲଭେ ସେ ପୁଣି,
ମିଳେ ଯଦି କେବେ ଅଣେ ଆଗେ, କିମ୍ବା ଶେଷେ
ଆଧୀନ✤ ବ୍ୟାଧି ମହାଦୁଃଖ ଭରତାର୍ଥ ଯାର
ଅହିଧାର-ଲିପ୍ତ-ମଧୁ, ଆସ୍ୱାଦେ ଯେସନ
ରସନା ଘତର ଦୁଃଖ ସ୍ୱାଦୁ ସୁଖ ସଙ୍ଗେ
(ଉଷ୍ଟ୍ର-କଣ୍ଟକ-ଭୋଜନ ନ୍ୟାୟଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେ ଯାହା)
ତଥାପି ସେ ସୁଖ ଆଶେ ବାଇ ହୋଇ ଏତେ
ପୁନଃପୁନଃ କରୁଥାନ୍ତି ସେ ସୁଖ-ଲାଳସା
ବାରମ୍ବାର ହୋଇ ମୂଢ଼ା ମହା ଦୁଃଖ ଗ୍ରସ୍ତ
ଚିର କ୍ରୀତ-ଦାସ ରୂପେ କାମାଦି ରିପୁଙ୍କ
ନ କହୁଁ ଅଶଙ୍କ ବୁଝି ପାଳନ୍ତି ସେ ଆଜ୍ଞା;
ଏତେଡ଼ ଯେ ମମତା ପୁଣି କି କହିବ ଆଉ
"ମୋର ମୋର କହି ଯତ୍ନେ କାଟୁଛନ୍ତି କାଳ.
ଜଣି ନ ଜାଣନ୍ତି ମୂଢ଼ା କେହି ନୁହେ କାର,
ବାଟର ବାଟୋଇ ଯଥା ଯାଉଁ ଯାଉଁ ବାଟେ,
କ୍ଷଣେ ଦେଖା ହୁଆଁ କରି ନାନା ଲୋକ ସଙ୍ଗେ,
କାହାରି ସଙ୍ଗେ ବା ପଦେ ଅଧେ କଥା କହି
ଫେରି ଯାଏ ଗୃହେ ପୁଣି ଯଥାକାଳେ ସେହି
ସାର ହୁଏ ଅଭିନୟ; ସେହିପରି ସିନା
କେହି ଆଗେ କେହି ପଛେ ଚାଲିଯିବେ ସର୍ବେ,
ଯିବ ସେ ନଶ୍ୱର ଧନେ ଆସିଛି ଯେ ଭବେ
(ମରଣ ନିଶ୍ଚୟ ତାର ଜନ୍ମ ଅଛି ଯାର)
ଭବ ରଙ୍ଗ ମଞ୍ଚ ସର୍ବେ ସାର ଅଭିନୟ;
ନିଜ ନିଜ ପିତା ମାତା ଭ୍ରାତୃ ମିତ୍ର ସଙ୍ଗେ
ଯା ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଯାର ଯେତେବେଳ ଯାଏ.
ଯବନିକା ଅନ୍ତରାଳେ ଅସିଥିଲେ ଯହୁଁ,
ତଥାପି, କୁଷ୍ଠତା ସମ ଅଙ୍ଗାରେ, ମମତା
ମୃତ୍ୟୁ କାଳେ ଥାଏ ମୂଢ଼ା ସୁଦୃଢ଼ ହୃଦୟେ,
ଧାଏ ଯଦି କେହି ତେବେ ସାଧୁ ଉପଦେଶ
ବାଟ ପାଇଁ ନିଜ ହାତେ କରିଯାଅ କିଛି
ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ ଥାଉଁ, ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ପରି
ରହି ଥାନ୍ତି ଧୀରେ ପକାଇ ନାନାଦି କଥା
କି କରିବ ପୁତ୍ର ପୌତ୍ର କି କରିବ ପତ୍ନୀ—
କଣ୍ଠାଗତ ପ୍ରାଣ, ଭାବୁଥାନ୍ତି ତେବେ ମୂଢ଼ା;
ବିଷୟ ବାସନା ଅହୋ ! କେଡ଼େ ଦୃଢ଼ ଫାଶ
କାଢ଼ି ନେବେ ଅଙ୍ଗୁ ବସ୍ତ୍ର ଜାଣନ୍ତି ସେ ଯଦି
ମରଣାନ୍ତେ, ତେବେ ମୂଢ଼ା ନଭାବନ୍ତି ତିଳେ
ଜୀବ ମୋକ୍ଷଦାତା କର୍ତ୍ତା ଜଗତ ପିତାଙ୍କୁ,
ରେଶମର କୀଟ ଯଥା ଭାବି ଅନ୍ଧ ହାୟ !
ସ୍ୱୀୟ କୃତ ଜାଲେ, କରି ବନ୍ଧ ଆପଣାକୁ
ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥାଏ ପଡ଼ି ଅମୁହାଁ ହୋଇଣ
(ଇଚ୍ଛା କଲେ ସେ ଜାଲକୁ କାଟି ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ
ମୁକ୍ତ ହୋଇପାରେ କ୍ଷଣେ କିନ୍ତୁ, ତଥାପି ସେ
କହ କାହିଁ କି ଆଗେ ?) ସେହିପରି ସିନା
ଦୁର୍ଚ୍ଛେଦ୍ୟ ମମତା ଜାଲେ ପଡ଼ି ନିରନ୍ତର
ଧନ ଜନ ପ୍ରତି ଦୃଢ଼େ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଣ
ଘାଣ୍ଟି କାଳ କାଟୁଥାନ୍ତି ପ୍ରପଞ୍ଚ ଜଞ୍ଜାଳେ !
କି ଅଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ଏହାଠାରୁ ବଳି
ପାରିବାହିଁ କାଟିକେହି ସେହିଣି ! ମମତା-
ନୀରେ ରେଖା ସମ ଏହା, ଯେତେ କାଟୁଥିଲେ
ପୁଣି ମିଳିଯାଏ କ୍ଷଣେ; ଭବ-ଗୁପ୍ତ-ତତ୍ତ୍ୱ
ଏହା ଅତୀବ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ, ଶୁଣ ପୁଣି, ଆଉ,
ଆସକ୍ତି ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ଅତି ଦୁଷ୍ଟମତି

✤ ମନୋବ୍ୟଥା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆପେ କାଢ଼ି ଗୁଣ୍ଠିହୋଇ ନ ଡାକଲେ ସୁଦ୍ଧା
ନିଯତା✤ ଲତିକା ସମ ମୂଳ ନାହିଁ ଯାର,
ଜୀବାତ୍ମା ଆଶ୍ରୟ କରି ରହିଥାଏ ସଦା,
ବେଶ୍ୟା ସମ ମନୋହର ସୁଷମାରେ ବାହ୍ୟେ,
ନାଗିନୀ ସଦୃଶ ମାତ୍ର ଭୀଷଣ ଅନ୍ତରେ;
ଅମୃତ ଭ୍ରମେଣ ଯେବେ, ମୂଢ଼ମର୍ମ୍ମ ଲୋକେ
ପିଉଥାନ୍ତି ବିଷ, ହର୍ଷେ ସୋମରସ ସମ,
ଯେତେ ପିଉଥିଲେ ତେତେ ବଢୁଥାଏ ତୃଷା
ମଦ୍ୟପର ତୃଷା ସମ, ନା—ନା—ତତୋଧିକ
ଶତ ଗୁଣ ହେବ, ଯେତେ ବୃଦ୍ଧ ହୁଏ ତେତେ
ବଢ଼ଇ ମମତା, ଶୂନ୍ୟ ଯୋଗେ ଅଙ୍କ ଯଥା —
(ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଥାଏ ବିବାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ପରିଣୟେ ଚତୁଷ୍ପଦ ହୁଏ ପରିଣତ
ଆଗରେ ଷଟ୍ପଦ ସମ ଲଭିଲେ ସନ୍ତତି
ଲୂତା ସମ ଅଷ୍ଟପଦୀ ଜନମିଲେ ନାତି)
ମହା ଦୁଃଖେ ଘଣ୍ଟିହୋଇ କାଟୁଥାନ୍ତି କାଳ
କୁଟିଳା ପୁଂଶ୍ଚଳୀ* କରେ ପୁଂସ ସ୍ତ୍ରୈଣ ଯଥା ।
ଏ ବିଷ ବିଷଘ୍ନ ଏକା ସେହି ମହୌଷଧି
ସ୍ନିଗ୍ଧ ବୈରାଗ୍ୟ, ଦୁଇ ଉପାଦାନେ ଗଢ଼ା;
ଅନାସକ୍ତି ବୋଲି ଯାକୁ କହନ୍ତି ଜଗତେ
ଜଳେ ପଦ୍ମଦଳ ସମ, ଜଳରୁ ଜନମ
ମାତ୍ର ନଲାଗଇ ଜଳେ । ଏ ଭବ ସାଗରେ
କିନ୍ତୁ ରହିବା ଏ ରୂପେ ନୁହଇ ସହଜ
ଯେ ରହେ ମୁକ୍ତ ସେ ଭବ ବନ୍ଧନୁ ନିଶ୍ଚୟ,
ଯଦବଧି ନ ହୋଇବ ଅନାସକ୍ତ ଲୋକ
ନୋହିବ ପ୍ରକୃତ ସୁଖୀ ମୁକ୍ତ ବା କଦାପି;
ଏହି ଅନାସକ୍ତି ଶିକ୍ଷା ଦେବ ପାଇଁ ସିନା

ରହିଛି ସୋପାନ ରୂପୀ ନିଷ୍କାମ କରମ,
ଭକ୍ତି, ଜ୍ଞାନ ତଦୁପର, ଏକପରେ ଏକ-
କରି ତିନୋଟି ପାବଚ୍ଛ — ଜିଜ୍ଞାସୁ ପିପାସୁ,
ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମର, ଯିବାର ଉଚିତ
ତାର ସେ ପାବଚ୍ଛ ଧରି, ସାଗରାଭିଳାଷି—
ବାରି ବିନ୍ଦୁର ଯଥା ସ୍ରୋତ ଅଗ୍ରେ ଯାଏ,
ଶୈଳ-ଶିରୁ ଝରଣାକୁ, ଝରୁ ପୁଣି ନଦୀ
ଏହିରୂପେ ଯାଇ ମିଶେ ସାଗର ସଙ୍ଗମ ।।
ଜାଣିଥିଲେ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ଧରମର ସାର,
ଜାଣିଥିଲେ ପୂର୍ବେ ପୁଣି ଧ୍ରୁବ ବୋଲି ଏହା,
କଦାପି ନମିଳେ ସୁଖ ଅଧର୍ମ ପଥରେ,
ଚଳୁଥିଲେ ସଦା ତେଣୁ ସର୍ବେ ଧର୍ମ ପଥେ;
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆଶ୍ରମ-ଧର୍ମ କରଣ ପାଳନ,
ଯଥାବିଧି ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ନିତ୍ୟକର୍ମ ଆଦି
ସାଧୁଥିଲେ ପରନ୍ତପ, ଦେହ ଦାନେ ସୁଦ୍ଧା ।।
ଥାଉ ଅନ୍ୟ କଥା ଜାଣୁ କି ସେହିଣି ତୁହ,
ଯାହାଲାଗି ହୋଇଛି ଇନ୍ଦ୍ର ବଜ୍ରଧାରୀ ଭବେ
କି ଦେଇ ନିର୍ମିତ ସେହି ବଜ୍ର ମହା ଅସ୍ତ୍ର
ଦୈତ୍ୟ-ଦାବାନଳ-ରୂପୀ ତ୍ରିପୁର-ଭସ୍ମଦ—
ବ୍ରାହ୍ମଣ-ପୁଙ୍ଗବ ଦେବ ଦଧୀଚି ଅସ୍ଥିରେ,
ଦେଇଥିଲେ ବାସବଙ୍କୁ ମହାଯଶା ଏହା
ତେଜି ଯୋଗ ବଳେ କାୟା ସମାଧିସ୍ଥ ହୋଇ
ବୀତ ବାରବତ ଆତ୍ମା ପରମାତ୍ମା ସଙ୍ଗେ
ମିଳାଇ ଜୀବାତ୍ମା ତାର ଈଶତ୍ତ୍ୱେ ଶାଶ୍ୱତ;
ଦୈତ୍ୟ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ଯେବେ ନ ପାରିଣ ସହି
ଯାଚିଲେ ଜାତରେ ଅସ୍ଥି ମୁନିଙ୍କ ନିକଟେ
ସ୍ୱୟଂ ଦେବପତି ଯାଇ ଅତିଥି ରୂପରେ

✤ ଏକ ପ୍ରକାର ପତ୍ର ବିହୀନ ଲତା 'ନିର୍ମୂଳି ଲତା'
* ବେଶ୍ୟା ।

ଦୈତ୍ୟ କୁଳ ଚୂଡ଼ାମଣି ବୃତ୍ର ନିଧନାର୍ଥେ,
ଯେବେ ବଜ୍ରକାଳ ପାଇ ବର ବ୍ରହ୍ମା ଠାରୁ ।
କି ଥିଲା କି ହେଲା ହାୟ ! ଭାରତରେ ପୁଣି
ଦ୍ୱିଜ କୁଳ ଶିରୋମଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯେ ଦେଶେ
ମହା ଜ୍ଞାନୀ ହୋଇଥିଲେ ସର୍ବତ୍ୟାଗୀ ସଦା,
ହେଲେଣି ସେ ମହାଜ୍ଞାନୀ ସର୍ବାତ୍ୟାଗୀ ଏବେ
ଆଶ୍ରି ହିଂସା ଲୋଭ ଆଦି ପଥ ଅଧର୍ମର
ତ୍ୟଜି ଯାଗ ଯୋଗ ଆଦି ଧର୍ମକର୍ମ ମାନ,
ସର୍ବ ଭୂତ ହିତେ ରତ ଥିଲେ ଯେଉଁ ଜାତି
ସର୍ବ ଭୂତାହିତେ ରତ ହେଲେଣି ଏବେ ସେ,
ଯଜ୍ଞ ସୂତ୍ର ଛଳେ ଯେହ୍ନେ ତ୍ରିଗୁଣ ଧାରଣ
କରୁଥିଲେ ପ୍ରକୃତର, ତାଙ୍କ ବଂଶଧରେ
ତ୍ରିଗୁଣେଁ ତୃଣସ୍ତୁ ଗୁଣ କରଣ ଧାରଣ
ତ୍ରିଗର୍ତ୍ତି ✤ ପୁଲ୍ଲାରି-କାଶ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବେ,
ହସ୍ତ୍‌ଥ ତଦ୍ବତ୍‌ଥ ଯେସନ ନାମେ ହସ୍ତୀ ମୃଗ
ଭାରତେ ବର୍ଣ୍ଣିଜ ଦ୍ୱିଜ ହେଲେଣି ସେସନ;
ବୋଲନ୍ତି ସେ ନାମେ ମାତ୍ର ଦ୍ୱିଜ ବା ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଗୁଣେ ବା କର୍ମେ କିନ୍ତୁ ଶୂଦ୍ରାଙ୍କୁ ଅଧମ
ଡାରଦ ବାରଦ ଯଥା ନାମକୁ ବାରିଦ,
କିମ୍ବା ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ନାମ ରଖିଲେ କୁବେର,
ଡାକନ୍ତି ଗ୍ରାମରେ ତାକୁ କୁବେର ବୋଲଣ
କିନ୍ତୁ ଧନପତି ଗୁଣ ଥାଏ କି ତା ଠାରେ?
ନ ଥିଲେ ହେଁ ଗୁଣ ଦେହେ ଆପଣାକୁ ଗୁଣୀ
ବୋଲି ଜଣାନ୍ତି ଅପରେ କି କହିବ ଆଉ
ତୁଚ୍ଛ ଆଭିଜାତ୍ୟ ଗର୍ବ ଅହମିକା ସଙ୍ଗେ
ଶୂନ୍ୟ କୁମ୍ଭ ଶବ୍ଦ ସମ ଦେଖାଇ ଲୋକଙ୍କୁ
ବଡ ମଜା ଯୁକ୍ତି ଥୋକେ କରୁଥାନ୍ତି ପୁଣି
କମ୍ବୁ ଜମ୍ବୁ ଜାତି ପୁଣି ଅମ୍ବୁ ଅମ୍ର ସଦ୍ରା

ପ୍ରକୃତ ନିୟମ ଏହା ନ ଜାଣେ ବା କିଏ?
କିନ୍ତୁ ନ ଜାଣନ୍ତି ମୂଢ଼େ ହାସ୍ୟ ଲାଗେ ମୋତେ
ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣେ ଗନ୍ଧେ ସ୍ୱାଦେ ନାନା ପ୍ରକାରେ
ଆମ୍ର ଜମ୍ବୁ ମଧ୍ୟେ ଭେଦ ରହିଛି ସର୍ବତ୍ର
ମନୁଷ୍ୟେ ମନୁଷ୍ୟେ ଭେଦ ଅଛି କି ସେପରି
ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୈଶ୍ୟ ଶୂଦ୍ର ମ୍ଲେଚ୍ଛ ମଧ୍ୟେ ?"
ସସ୍ନେହେ ହାସନ୍ତେ ରାଣୀ ପୁଛିଲେ ଦେବୀଙ୍କୁ
"ପ୍ରବଳ ବାସନା ମନେ ଦେଖିବାକୁ ମାତଗୋ !
ସେହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପୁରୀ ଯହିଁ ବସନ୍ତି ମୋର
ଜୀବର ଜୀବନ, ଆଉ ଆହାର ବିହାର
ରୀତି ନୀତି ବା କିପରି, କିପରି ଜୀବନ
ସର୍ବେ କରନ୍ତି ଯାପନ, ଶୁଣି ଅଛି ପୁଣି
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଅହରହ ଲାଗିଅଛି ତହିଁ
ହେଉଛି ଉଦ୍ବେଗ ସଦା ଅତି ଆକୁଳିତ
ପିଞ୍ଜର-ଆବଦ୍ଧ-ପକ୍ଷୀ ସମ ପ୍ରାଣ-ମମ
ଦୟା କରି ବାରେ ମୋତେ ଦେଖା ମା ସେ ପୁରୀ?
ଏତିକି କରଇ ହିଅ ଅଳି ତୋ ପୟରେ
ତୋ ବିନା କାହାର ସାଧ୍ୟ ଅଛି ତ୍ରିଭୁବନେ
ଅଲୋକ ଅଭବେ ଦୃଷ୍ଟି ଅସମ୍ଭବ ପରି
ଏ ବାସନା କିମ୍ପା ମୋର କରିବ ପୂରଣ?"
"ପାଗଳୀ ପରି କିପାଁ ହେଉଛୁ ଅଧୀର"
ହସି ହସି ହୋଇ ଦେବୀ କହନ୍ତେ ସପ୍ରେମେ
ସସ୍ନେହେ ବୁଲାଇ କର ରୋହଣୀ ପୃଷ୍ଠରେ,
"ଦେଖିବୁ କୌତୁକେ ତୁହି ନର ନାରୀଙ୍କର
ନାନା ବିଧ ଲୀଳା ଖେଳା ସେ ନର ରାଜ୍ୟରେ;
କେତେ ନବ ନବ ଦୃଶ୍ୟ ଗୁରୁ ଅନୁପମ
ଅଦୃଷ୍ଟ-ପୂରବ ଆଉ ଅଶ୍ରୁତ-ପୂରବ,
କିନ୍ତୁ ମା ଗୋଟିଏ କଥା, ନ ପାରିବୁ ଯାଇ

✤ ଚୁଲ୍ଲୀ, ଶଙ୍ଖ, କାନି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କେବେହେଁ ଏ ଶରୀର ଯେସନ, ସ୍ଥୂଳ-ଧର୍ମ ଦେହ
ଭିନ୍ନ ବିଭିନ୍ନ ଭୁବନେ । ସ୍ଥାନ ଅନୁଯାୟୀ
ଦେହ ସୃଜନ୍ତି ସ୍ରଷ୍ଟା ଜଳଜ ଜୀବର
ଦେହ ଜଳ ବାସ ଉକ୍ତ, ବାୟୁବାୟୁ ଲୋକେ
ସେ କି ପାରଇ ପ୍ରବେଶି? ସ୍ଥୂଳ-ବଦ୍ଧ ଏହା,
ନ ପାରଇ କେହି ଲଙ୍ଘି ଛଳେ ଦେହେଲେ ତାକୁ"
କହନ୍ତେ ରୋହିଣୀ କାନ୍ତ ଉଜଳ ବଲ୍କଳ
ବକ୍ଷ ସ୍ଥଳ ଛଳ କରି, ମଥା ପୋଛି ତଳେ
ଅନ୍ୟ ମନେ ଚାଲୁଥିଲ ପାଦାଙ୍ଗୁଳି ଧୀରେ
ଭାବୁଥିଲା ମନେ ମନେ ରୋହିଣୀ କି ଅବା,
ଅଇଲି କିପାଇଁ ତେବେ? ଦେଖିବ କେମନ୍ତେ?
ଇତ୍ୟାଦି ବିବିଧ କଥା ନ ପ୍ରକାଶି ମୁଖେ,
ସେ ବେଳେ ରୋହିଣୀ ଚୁପ କାବରେ କି ଅବା;
କରୁଥିଲା ସୁ ବର୍ଣ୍ଣିନା କାତୁଳ ରୂପରେ
କ୍ରୋଧ ବିଷାଦର ମିଶ୍ର ଲକ୍ଷଣ ସରବ ।
ସେତୁ କଷ୍ଟେ କରଗତ ଚିର ଦୁଃଖିନୀର
ପରଶ ମଣିକି ହେଲା ସାମାନ୍ୟ ସ୍ଫଟିକ,
ଆଶା ମଣି ଥିଲା ଯାକୁ ପାଇବାର ଜାର
ମରୁ ମରୀଚିକା ହେଲା କପାଳକୁ କ୍ଷଣେ
ଲିଭିଲା କି ଆଶାଦୀପ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, କ୍ଷଣକେ
ନୈରାଶ୍ୟ ଝଟିକା ବେଗେ, ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଆଶା
ସୁଖ ସ୍ୱପନ ସଦ୍ମ ମଣୁଥିଲା ଯାକୁ
ବାଳା ଜଗଭରେ ସତ୍ୟ "ନିଶ୍ଚେ ଦେଖାଇବ
ସନ୍ନିତେ ସମ୍ମୁଖେ ଦେବୀ କହିଲେ ସସ୍ନେହେ
କାହିଁ ଚିନ୍ତା କରୁଅଛୁ ମନ ତୁ ତୁଚ୍ଛାରେ
ଏ ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ମୋହଠାରୁ ଜନ୍ମ ଲଭି
ମୋ କୋଳେ ଲିଭଇ, ଯଥା ଜଳରୁ ବୁଦ୍ବୁଦ,
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ଯୋଗବଳେ ଦେଖାଇବ ତୋତେ,
ଯେଉଁ ଯୋଗ ବଳେ ଯୋଗୀ ବଳୀ ହୋଇ ଅଳ୍ପେ
ସ୍ଥୂଳଦେହକୁ ଦାସୀ ରୂପେ ରଖନ୍ତି ସତତ,
ନାହିଁ ପ୍ରତିହତ ଗତି କାହିଁ ତାଙ୍କ ଭବେ
ସଦା ଅବାରିତ ଦ୍ୱାର ଅନଳେ ଅନିଳେ
ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ବ୍ୟୋମ ମଧ୍ୟେ, ଅସାଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ
କିଛି ନାହିଁ ଏ ଜଗତେ, ଇଚ୍ଛିଲେ ସେ ରୂପ-
ରଥ ପରନ୍ତି ରୋଧିଣ, ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଇଚ୍ଛିଲେ
ଥାଉ ଅନ୍ୟ କଥା ଦୂରେ, ପାରନ୍ତି ସୃଜଣ
ନବ ବିଶ୍ୱ ସେ କ୍ଷଣକେ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଯୋଗୀ
କଥା ନାହିଁ କଲେ ଶୁଣି; ଏ ମହା ମହିମ
(ଛାର ମର ନର କୁଳେ ଅମର ଯା ନାମ)
ତପୋବଳେ ନବ ସ୍ୱର୍ଗ ସୃଜିଥିଲେ ବୋଧେ
ସ୍ୱର୍ଗ ଚ୍ୟୁତ ହେଲେ ଯେବେ ନୃପତି ତ୍ରିଶଙ୍କୁ,
ମୋତେ ସେବି ଲଭେ ଯୋଗୀ ଏହି ଯୋଗୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ
ଦେଖିବୁ ତୁ ଦେଖ ତେବେ" କହନ୍ତେ ଏତିକ;
ହଜିଗଲା ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ସମସ୍ତଙ୍କ କାହିଁ
ଅଶ୍ୱିନୀ ଭରଣୀ ଆଦି ସହଚରୀଙ୍କର
ରୋହିଣୀ ସହିତ ଯେତେ ଥିଲେ ଉପସ୍ଥିତ
ନ ଦିଶିଲା ନ ଶୁଭିଲା କ୍ଷଣ କାଳ କିଛି
ଘନାବୃତ ସ୍ତିମିତ ଅମା ନିଶୀଥେ ଯେସନ
ଅକସ୍ମାତେ ଦୀପ ଯେବେ ହୁଏ ନିର୍ବାପିତ,
ପରକ୍ଷଣେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ସ୍ୱଚ୍ଛ ସ୍ନିଗ୍ଧାଲୋକେ
ଅନୁପମ ଅଭିନବ ଅଦୃଷ୍ଟ-ପୂର୍ବବ
ଯାଉଛନ୍ତି ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଦିବ୍ୟ ଦିବ ମାର୍ଗେ
ମନୋହର ସୁସଜ୍ଜିତ ବିମାନେ ବସିଣ
ଖଚିତ ହୀରକ ନୀଳା ମଣି ମାଣିକ୍ୟାଦି
ବିବିଧ ରତନେ କେତେ ଅଦୃଷ୍ଟମହାର୍ଘ
କଳ୍ପନା ହୁଅଇ ବଣା କାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାର,
ଭାବ ସ୍ତବ୍ଧ ଅଟକଲ ନ ପାରିଣ କିଛି
ସପ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ସୁରଞ୍ଜିତ କମନୀୟ ଆଭା
ଯାର କରେ ଝଲମଲ, ଶଙ୍ଖଶୁଭ୍ର ଯଥା
ଆନ୍ଦୋଳିତ ତରଙ୍ଗର ଫେନ ହିଲ୍ଲୋଳେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଝୁଲସି ପଡ଼ଇ ଚକ୍ଷୁ ଉଲ୍କୁଲତା ଯୋଗୁଁ,
ବିବିଧ ସୁମନ ଗନ୍ଧ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ସୌରଭେ;
ସୁବାସିତ ସେ ସ୍ୟନ୍ଦନ ହୋଇଅଛି ପୁଣି
ଅନଭ୍ର ଶାରଦ ନଭେ; କୁମୁଦିନୀ ଯଥା
ଆନନ୍ଦିତା ହାସ୍ୟମୟୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନିଶିରେ,
ନାନା ହାସ୍ୟ କଉତୁକେ କେତେ କାଳ ଗଲା
କେତେ ଦୂର ଆସିଲେଣି ନ ଜାଣିଲେ କିଛି;
ସୁଖୀ ସୁଖ ଦିନ ସିନା କାଟେ ଏହି ପରି

ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖ ସବୁଦିନେ ଅଧିରନ୍ତା ଭବେ
ଲମ୍ବାଇ ସ୍ୱକାପୁ କାଳ ହଠ ଦେଖେ ତାର ।
ଚଳ-ଶିଖି-ଶିଖା-ପ୍ରଭା ପ୍ରକାଶି ଗଗନେ
ଉଡ଼ି ଆସୁଥିଲା ରଥ ଖଗେଶ ସଦୃଶ
ଯେଣେ ଅନାଇଲେ ଶୂନ୍ୟ ଦିଶେ ସେହି ଦିଗେ

ପୋତ ପାନ୍ଥ ଦେଖେ ଯଥା ଜଳଧି ବକ୍ଷରେ,
ଆସୁ ଆସୁ ଦେଖାଗଲା ସମ୍ମୁଖେ ବିଶାଳ
କୁହେଳି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଛବି, ଶଶୀ-ମଣୀ ସମ
ଉଚ୍ଚାଚଳ ବହୁଦୂରେ, ଦୃଷ୍ଟ ନୟନେ;
ଯେତେ ଶଶୀ ସୀମନ୍ତିନୀ ତରତରେ ସର୍ବେ
ବିମାନ ଗବାକ୍ଷ ଦେଇ ଦେଖନ୍ତି ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବେ
ସ୍ୱଭାବ ଅପୂର୍ବ ମୂର୍ତ୍ତି ଥୋଇ କେ ଦେଖଇ

ଚକିତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦୂରେ ସତୃଷ୍ଣ ନୟନେ ।
“କି ଦେଖୁଛ କହ କିଛି ବୁଝିଲ କି କେହି?”
ହସ ହସ ହୋଇ ଦେବୀ କହନ୍ତେ ସରବେ
ହସି ହସି ‘ନା’ ‘ନା’ ବୋଲି ଉତ୍ତର ସକଳେ
ପୁଛିଲେ ସାଗ୍ରହ ବାକ୍ୟେ “କହ ମା କିଏସେ?”
“ଏହି ସେହି ଦେଶ, ଦରଶନ ଆଶେ ଯାର
ଆସିଛ ସରବେ, ଏହି ଯେ, ସମ୍ମୁଖେ ଦିଶେ
ବିଶାଳ ମୂରତି, ଶୃଙ୍ଗ ମାଳ ଏହା, ନଭ-

ସ୍ପର୍ଶୀ ଚୂଡ଼ା, ବିରାଜଇ ଶିରେ ସେହି ଗିରି-
ବରଙ୍କର, ସମ୍ରାଟର ଶିରେ ଯଥା ବହୁ-
ମୂଲ୍ୟ ଚୂଡ଼ା, ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଏ ଶୈଳ କୁଳେ, ଇନ୍ଦ୍ର
ଦେବ କୁଳେ ଯଥା, ନାମ ହିମାଳୟ ଯାର
ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତେ; ଗୁଣପୁଞ୍ଜ ଶୋଭା ପୁଞ୍ଜ
ଯଦ୍ୟପି ନ ଥାଏ ସଙ୍ଗେ; ରହିଛି ଏକତ୍ରେ
ଏଥି ଚନ୍ଦନେ ସୁମନ ସମ, କମନୀୟ
ମହାସ୍ଥାନ ଆଦର୍ଶ ଏ ମହତର ଏକା

ଶୃଙ୍ଗ ପରେ ଶୃଙ୍ଗ ଦେଖି ଶୃଙ୍ଗ ତଦୁପରେ
ଅସଂଖ୍ୟ ଶରଳ ବୃକ୍ଷ ରହିବା'ଲ କୋଳେ
ମିଶାନ୍ତି ଶ୍ୟାମଳ କାନ୍ତି ସୁନୀଳ ଆକାଶେ;
ଯେ ଗିରୁ ଛବି ଦର୍ଶନେ ମନେ ହୁଏ ଯେସ୍ନେ
ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗ-ମାଳା-ସଂକୁଳ ସିନ୍ଧୁକୁ

ଅନୁକରେ କିବା ଶୈଳ ଶ୍ୟାମଳ ଛବିଳ ।
ପ୍ରଚୀରୁ ପ୍ରତୀଚୀ ଯାଏ ପ୍ରାଚୀର ଆକାରେ
ରହିଛି ଉତ୍ତର ପ୍ରାନ୍ତେ ଭାରତ ଖଣ୍ଡର
ଜମ୍ବୁ ଦ୍ୱୀପେ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପା ମେଦିନୀ ମଧ୍ୟରେ ।
ଥକି ଯିବ ଜିହ୍ୱା ଯାର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣିନେ
ବୀଣାପାଣିଙ୍କର ସ୍ୱୟଂ, ଆଉ ଅନ୍ୟ କଥା,
ସେ ଦେଶ ମହିମା ମୁହିଁ ବର୍ଣ୍ଣିବି କେମନ୍ତେ !

ଧରମ ପଞ୍ଜର ଯାର, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ମଜ୍ଜା ଦେଇ
ଅମେଦ ଗଠିତ ମେଦ, କର୍ମ ମାଂସ ପେଶୀ,
ବିନିର୍ମିତ ଦୟା ସ୍ନେହେ, ସ୍ନାୟୁ ଦେହ ସାର,
ଭକ୍ତି-ଶୋଣିତ-ସ୍ରୋତ ବହେ ଧମନୀରେ
ଉତ୍ତମାଙ୍ଗ * ଗଢ଼ା ଯା'ର କେବଳ ସୁଜ୍ଞାନେ,
ଆବରିତ ଦେହ, କ୍ଷମା — ଉତ୍ତମା ଚରମେ:
ଶାନ୍ତି ଯାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, କାନ୍ତି ଚିର ସହଚରୀ
କମନୀୟ କାନ୍ତି ଯାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଦେଇ ଗଢ଼ା,

* ମସ୍ତକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଖନ୍ତେ ଯେ ରୂପ ରସ ସ୍ତବକ କହ୍ଲାରୁ
ମୃଗ ହୃଷ୍ଟ ପୁଷ୍ଟ ଦେଖି ବୃକ୍ଷର ଯେପର,
ସୁଖାଦ୍ୟ ଦର୍ଶନେ ଯଥା ଉଦରମ୍ଭରିର,
କିମ୍ବା, ଘୋର ହୋଇ କାମୀ କୁସୁମେଷୁ ବଶେ,
ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଯଥା ସଦା ହୁଏ ଦହ
ଲଳିତ ଲାବଣ୍ୟ ରୂପ ଦେଖି ଲଳନାର
ସ୍ୱାମିକୁ ନିସ୍ତେଜ ଯନ୍ଦ ଜାଣେ ତହୁଁ ପୁଣି
ନଧାର ପ୍ରବେଶି ସୁଖେ କେତକୀ କୁସୁମେ
ଯଥା ଷଟ୍ପଦ ଲମ୍ପଟ, କିମ୍ବା ଶସ୍ତ୍ରାବୃତ
ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଖି ଧନାଗାରେ ଚୋର, ଅର୍ଥୀ ବ୍ୟାଧି
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଦ୍ୱେଷୀ ପଦ୍ମମାର ଦେହର ଯେ ସଦା
କାମ୍ଭୁଛନ୍ତି କଷ୍ଟେ ଜାଳ ଖୁଣ୍ଟି ମନୋରଥେ
ଶନ୍ଦ୍ରହସ୍ତେ ଗୃହ ଦେଖି ଗୃହ ବାସୀ ଯଥା ।

ତୁଷାର ଆବୃତ ବପୁ ବରଫ ଲଲାଟେ
ସମ୍ରାଟ ଲଲାଟେ କିବା ଭସ୍ମର କିରୀଟ
ଯମ ହିମାଳୟ ଯାର ଶୋଭେ ଉନ୍ନତର
ତୁଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗଧର ଶୃଙ୍ଗ ଫଟାଇ ସମ୍ମୁଖେ,
ସେ କିରୀଟେ ଚୂଡ଼ା ସମ ପାର୍ବତୀ-ଶିଖର
(ଉଚ୍ଚତମ ପର୍ବତର ଉଚ୍ଚତମ ଚୂଡ଼ା)
ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସିଦ୍ଧାଦି ଯେତେ ଗନ୍ଧର୍ବ ପ୍ରଧାନ
ବସନ୍ତ ସରବେ ଏଥି ସଦା ଶାନ୍ତ ସୁଖେ
ବିହରନ୍ତି ସଦାନନ୍ଦେ ଆନନ୍ଦ ଦାୟିନୀ

ହୈମବତୀ, ହିମାଚଳ ତନୟା ହେମାଙ୍ଗୀ
ସଦା ସଦାନନ୍ଦ ସଙ୍ଗେ, ଏ ଶିଖରେଶ୍ୱର
ନାହିଁ ବେଶି ଦୂର ଆଉ, ଅଳ୍ପ ଦୂର ମାତ୍ର
ଅଭ୍ର ବୃନ୍ଦ ବନ୍ଦନୀୟ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଶରୀର
ଦିଶଇ ଅସ୍ପଷ୍ଟ କୃଷ୍ଣ ଶ୍ୱେତ ବିଜଡ଼ିତ ।”
ଶୁଣୁଁ ଶୁଣୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ରଥ ଶୈଳୋପର

“ଅବତର ରଥୁଁ ସର୍ବେ ଚାଲ ପଦବ୍ରଜେ
ଭେଟିବାକୁ ହରଗୌରୀ କୈଳାସ କନ୍ଦରେ
ଯଥାବିଧି ପୂଜି ତାଙ୍କୁ ଫେରିବା ଏ ସ୍ଥାନେ”
କହନ୍ତେ ସ୍ୱପନ ଦେବୀ ମହାହର୍ଷ ଭରେ,
ଅବତରି ରଥୁଁ ସର୍ବେ ଦେଖନ୍ତି କୌତୁକେ
ଅଦୃଷ୍ଟ ପୂର୍ବ ଚାରୁ ଦୃଶ୍ୟ ନବ ନବ ।
ଚାଲନ୍ତି ସର୍ବାଗ୍ରେ ଦେବୀ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶିକା
ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ରାଣୀ, ତାଙ୍କ ପଛେ ସର୍ବେ ।

ଶୈଳଗୁଳ୍ମ-ଚାରୁ-ମୃଗ-ନାଭି-କସ୍ତୁରୀର
ସୁଗନ୍ଧ ବହଇ ବାୟୁ ଚେଳଇ ସଧୀରେ
ନାତ୍ୟୁଷ୍ଣ ଶୀତଳ ଯାର ସ୍ପର୍ଶ ସ୍ନିଗ୍ଧକର
ବ୍ରତତୀ ବେଷ୍ଟିତ ତରୁ ସୁଚାରୁ ଦର୍ଶନ
କୋମଳ ପଲ୍ଲବାଙ୍କୁର ସୁମନେ ଶୋଭିତ,

କାହିଁ କୁଞ୍ଜାକାରେ କାହିଁ ପ୍ରାଚୀର ଆକାରେ
କାହିଁ ବା ବା'ରଦାକାରେ ଦିଶଇ ସୁଚାରୁ
ଘନ ସନ୍ନିଧାନ ହେତୁ ବିବିଧ ତରୁତ;
ଶ୍ୟାମଳ ରସାଳ ଡାଳ ଅଢ଼େ ବସି ପିକ
ଢାଳଇ ଶ୍ରବଣେ ସୁଧା ସଙ୍ଗୀତ ସୁତାନେ,
ସେ ଡାଳେ କଜ୍ଜଳପକ୍ଷୀ ଦିଏ ତାଳ ତହୁଁ
ଦାମ୍ପତ୍ୟ-ପ୍ରଣୟାଦର୍ଶ କପୋତ-କପୋତୀ
ଡାଳେ ବସି ଚୁମ୍ବୁଛନ୍ତି ପରସ୍ପର ମୁଖ,
ସୁ-ରସିକ କଷ୍ଟଫେଡ଼ା† ସମ୍ବୋଧେ କାହିଁ ବା

ସୋହାଗେ ବଧୂକୁ “ବହୁ କଥା କହ” ବୋଲି
ସୁକଣ୍ଠ ଗାୟକ ଶୁକ ବସି କାହିଁ ସୁଖେ
ଗାଉଛନ୍ତି ଦଳେ ଦଳେ ଉପୁଜାଇ ଭ୍ରମ
ନର କଣ୍ଠ ବୋଲି ମନେ ନବ ଦର୍ଶକର,
ଇନ୍ଦ୍ର ଧନୁ-ବର୍ଣ୍ଣି-ପୁଚ୍ଛ ଗୁଚ୍ଛ କରି କେକୀ
ଛାଡ଼ି କେକା ରବେ ସରବେ ବସି ତରୁ ଡାଳେ,

† କଷ୍ଟଫେଡ଼ା—ଏକ ପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ ଏମାନେ ‘ବଉ କଥା କହ’ ବୋଲି ଡ଼ାକନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ୟ କୁକ୍କୁଟର ରବ ଆଉ ଥାଇ କେବେ
ଶୋଭାଦର୍ଶୀ ମନେ ତ୍ୱରା ଆକର୍ଷେ ଅଲକ୍ଷେ
ସୁମନ ସୁଗନ୍ଧାମୋଦେ ଆକୁଳିତ ଅଳି
ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ପୁଞ୍ଜେ ପୁଞ୍ଜେ କୁଞ୍ଜେ ଠାବେଠାବେ,
ତୁଙ୍ଗ ଗିରି ଦୁଇପାଶେ ମଧ୍ୟେ କଲ୍ଲୋଳିନୀ
ସଙ୍କଟେ ସଙ୍କୋଚ ବପୁ ନବୋଢ଼ା ପରାୟେ
ଜଳ ତାନେ ଧବା ନଦୀ ବହେ ନିରନ୍ତର ।

ସୌର କର ପଡ଼ି କାହିଁ ନୀରସ୍ତର ପରେ
ପ୍ରପାତର ରୌପ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଦିଶେ ଝଲ ମଲ
ନୟନ ଝଲସି ପଡ଼େ ସେ ଶୋଭା ଦର୍ଶନେ;
କେନ୍ଦ୍ର ତକ୍ଷଣ କାହିଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ଚଟାଣ
ବହୁଦୂର ବ୍ୟାପି ଦିଶେ ତରୁ-ଲତା-ହୀନ
ତୃଣହୀନ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାୟେ; କାହିଁବା ମସୃଣ
ଦିଶେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ତରୁ ଲତାଗୁଳ୍ମହୀନ

ବୃତ୍ତାକାର, ମଧ୍ୟେ ଗର୍ତ୍ତ କେନ୍ଦ୍ରାକାରେ ରାଜେ;
ବିଷଧର ବାସସ୍ଥଳୀ, ଶ୍ୱଭ୍ର ବିଶେଷ ଯାର
ଜଳ ଯାଇଅଛି ଭୂମି ପରଶ୍ୱ ଅକାରେ ।
ସୁଗୁରୁ-ଗୁମ୍ଫ-ଗାଭୀ ସୁଗୁମର-ଗୁଚ୍ଛା,
ଭୂଇଁ ଛୁଇଁ ଯାଏ ଯାହିଁ ଲମ୍ବିତ ଲାଙ୍ଗୁଳ,
ଦଳେ ଦଳେ ଦ୍ରୋଣୀ ତଟେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଅରଣ୍ୟ
ଆରଣା ମହିଷ ସଙ୍ଘ ସ୍ଫୀତ ନେତ୍ର କାହିଁ

ବ୍ୟଗ୍ର-ବିସ୍ଫାରିତ-ନେତ୍ରେ ଚାହାନ୍ତି ଚୌଦିଗେ
ଶ୍ୟାମଳ ଶିଖର ଶୃଙ୍ଗେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ।
କ୍ରୀଡ଼ାଶୀଳ ମୃଗଗଣେ ଶ୍ୱେତାଭ ସରଭେ*
କୋମଳ ଗୋ-ବତ୍ସ ସମ ନଚାଇ ଡେଇଁ କାହିଁ,
ପତଙ୍ଗ ପରାୟେ ରଙ୍ଗେ ଭ୍ରମନ୍ତି କୌତୁକେ,
କୁର୍ଦ୍ଦନ ତାଙ୍କର ଦେଖି ମନେ ହୁଏ ଯେସନ
ଫେନିଳ ତରଙ୍ଗ ଖେଳେ ସୁନୀଳ ସାଗରେ ?

ମଖମଲ- ସୁକୋମଳ-ଶ୍ୟାମଳ ଶାଦ୍ୱଳେ✝
ସନ୍ତୃପ୍ତି ଯେସନ କାହିଁ କୁରଙ୍ଗ-କୁରଙ୍ଗୀ
ଚଞ୍ଚଳ ତରଙ୍ଗଗାମୀ ଚାହିଁ ଏଣେତେଣେ
ଥରେ ତୃଣ ଭକ୍ଷି ଥରେ ଚାହାନ୍ତି ଚକିତେ ।
ଶଶକ ଶାବକ ସଙ୍ଗେ ଚରନ୍ତି ଅଦୂରେ
ସ୍ୱଜାତି-ସୁଲଭ-ଭୟ ନାହିଁ ମାତ୍ର ଦେହେ,
ଲୋଲ ଜିହ୍ୱା-ସ୍ଫୁଳତାଗ୍ର-କେଶର-କେଶରୀ

ଦାରଶକେ ଭୟପ୍ରଦ ଦର୍ଶନ ଯାହାର,
ସୁଶୀଳ ପୁଙ୍ଗବ ସମ ନ ହିଂସି କାହାକୁ
ନିକଟେ ବସିଣ ଚାଟେ ସୃକ୍କଣୀ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ।
ବଟ ବଟପୀର ଶାଖା ଆକର୍ଷି ଅଦୂରେ
ଭକ୍ଷେ ସୁଖେ କରିବର ଭୂଲମ୍ବିତ ଶୁଣ୍ଡେ
ଭଙ୍ଗାଇଦିଏ ନିସ୍ତବ୍ଧତା ସେ ଶବ୍ଦେ ବନର
ଚମକାଇ ଅନ୍ୟ ଜୀବେ ସଭୟ ସ୍ୱଭାବ

ଚାହାନ୍ତି ଚକିତେ ମାତ୍ର ନ ପଳାନ୍ତି ଜାଣି
ଜାଣନ୍ତି ଯଥାର୍ଥ ଯେଣୁ ନ ହିଂସିବେ କେହି
ନର୍ମ୍ମସ୍ଥର ପୁଣ୍ୟ ଭୂମି କୈଳାସ କନ୍ଦରେ;
କଣ୍ଡୂଳ ବିଶାଳ କାୟ ଘର୍ଷଣେ କରିର
ହୋଇଛି ଚିକ୍କଣ ଭୂମି ଦୂର୍ବାହୀନ କାହିଁ
ଦ୍ରୁମାବଳୀ ଦୀର୍ଘ ଗ୍ରୀବା ବଲ୍କଳ ବିହୀନ ।
ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଯାଇଁ ଯାଇଁ ଦିଶିଲା ସମ୍ମୁଖେ

ସୁବିଶାଳ ସରୋବର ସୁଗୁରୁ ମୁକୁର-
ରୂପେ ଗିରି ପାଦତଳେ; ବାରି ନୁହେ ବାରି
ଯା'ର ବାରି କି ସ୍ଫଟିକ, ନବ ବିକଶିତ
କମଳ ଉତ୍ପଳ ଆଦି ଜଳଜ ସୁମନ,
ଡୋଳି ଛନ୍ତି ଶିର ଉଚ୍ଚେ ନୟନ-ନନ୍ଦନ,
ତେଣୁ ଜଣାଯାଏ ଏହା ସଲିଳ ନିଶ୍ଚୟ;
ଗୁଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସର ଦିଶେ ଗୁଣହୀନ ପ୍ରାୟେ,

* ଏକ ପ୍ରକାର ମୃଗ

✝ କୋମଳ ଦୁବ ଘାସ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରକୃତି ମହତ୍ତ୍ୱ ସିନା ଦିଶନ୍ତି ଏପରି ।
ଧାଉଁଛନ୍ତି ଅଳିକୁଳ ଗନ୍ଧାମୋଦ ମାତି
ସୁଗନ୍ଧ ଯାହାର ବାୟୁ ବହେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ
ପରର ମହତ୍ତ୍ୱ ଯଥା ପ୍ରଶଂସେ ମହତ ।
ଉଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ଶୁଭ୍ର ରାଜହଂସ ପଂକ୍ତି
କୃତ୍ରିମ-ମକ୍ଷିକା ମାଳା ସୃଜି ବ୍ୟୋମ ପଥେ ।
"ସମ୍ମୁଖେ ଦିଶଇ ଯେଉଁ ସରସୀ ବିଶାଳ
ମରାଳଙ୍କ କୋଳାହଳେ ସଦା ମୁଖରିତ,
ଶୁଭଇ ଶବଦ ଯା'ର ଶୁଣ କର୍ଣ୍ଣ ଡେରି,
ଧଳା ଧଳା ଅଙ୍ଗ ଦେଖ ଦିଶଇ ଅସ୍ପଷ୍ଟ"
ସରୋବର ବକ୍ଷେ ଦେବୀ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶି,
କହିଲେ "ଏ ସର ନାମ ମାନ-ସରୋବର,
ସୁଭାବେ ମାନସୋଲ୍ଲାସୀ ଦର୍ଶକର ସଦା ।
ଭାରତ ଲଲାଟ ପଟେ ମୁକୁଟ ଏ ଚିର,
ସେ ମୁକୁଟେ ମଣି ରୂପେ ମହାର୍ଘ ସୁଚାରୁ
ଅସୀମ ଗୁଣର ଖଣି ଶୋଭାର ଭଣ୍ଡାର
ବିରାଜେ ଏ ସର ଶ୍ୱେତ ମରାଳ ମାଳିନୀ,
ଗନ୍ଧର୍ବ ଗନ୍ଧର୍ବୀ ସିଦ୍ଧ ସିଦ୍ଧ-ପତ୍ନୀ ଯା'ର,
କରନ୍ତି କୌତୁକେ କେଳି ନିର୍ମଳ ସଲିଳେ,
ସଦାନନ୍ଦ ସଦାନନ୍ଦ-ପତ୍ନୀ ସଙ୍ଗେ ସୁଖେ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛ ପୁଣ୍ୟତୋୟା ଏହି ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତେ
ମହାପାପୀ ସ୍ନାନ କରି ଥରେ ଜଳେ ଯା'ର
ହୋଇ ଯାଏ ମହାପାପୁଁ ମୁକ୍ତ ସେହିକ୍ଷଣେ
କନକ କଳଙ୍କ ଯଥା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅନଳେ;
ପିଇଲେ ଯାହାର ବାରି ଗଣ୍ଡୁଷ'ଏ କେବଣେ
କଲୁଷ-ତାମସ ଭାବ ମାନସ-କଳସୁଁ,
ବିଶୁଦ୍ଧ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବ ହୃଦେ ହୁଏ ଉଦେ;
କତକ ସଲିଳୁଁ ଯଥା ପଙ୍କିଳତା ତାର
ନିର୍ମଳୀ* ଫଳ ଯୋଗେ କଟି ଯାଇ କ୍ଷଣେ,
ହୋଇଯାଏ ନିର୍ମଳ ଜୀବ ଜୀବ ନୀର କାଚ ସ୍ୱଚ୍ଛ ।
ଦେଖ ଦେଖ ଚଳ୍ପନିଭ ଦିଶଇ ସରସୀ !
ସ୍ଫଟିକ ସଦୃଶ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସୁଦୀର୍ଘ ଦୀର୍ଘିକା
ଗଗନ ବିହାରୀ ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହଙ୍କର
ସୁଚାରୁ ଦର୍ପଣ ଏହା, ସୁରାଙ୍ଗନା ଯହିଁ
ଦେଖନ୍ତି ବଦନାମ୍ବୁଜ ନିଭୃତେ ହରଷେ ।
କମଳ ଉତ୍ପଳ ଆଦି କୁମୁଦ କହ୍ଲାର
ଶ୍ୱେତ ପୀତ ରକ୍ତ ନୀଳ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର,
ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ମନୋହର ବାରିଜ ସୁମନେ
ଚାରୁ ଅଳଙ୍କାର କିବା ଚାରୁ ବାଳା ଅଙ୍ଗେ
ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ଶ୍ୱେତ ତନୁ ସୁବଙ୍କିମ ଗ୍ରୀବ
କ୍ରୀଡ଼ା ରତ ତରଙ୍ଗରେ ମରାଳ ମରାଳୀ
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସଲିଳରେ ଦେଖ ସୁଚାରୁ କେମନ୍ତ
ନିତମ୍ବେ ଦୁକୂଳୋପରି କାଞ୍ଚିଦାମ ସମ,
ତରଙ୍ଗେ ତରଙ୍ଗେ ଦେଖ ଚାରୁ ପ୍ରତିବିମ୍ବ
ଅସାର ଅଳୀକେ ଯଥା ଝଟକେ ବାସନା
ଶଙ୍ଖ-ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଜିଣି ଶୋଭା ଦିଶଇ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ଚକୋର ଚକୋରୀ ଦେଖ ନୀପ-ଦଣ୍ଡୀ ପରେ,
କଣ୍ଠୀକାର ଛାୟା ଯାର ସରସୀ ଗରଭେ
ହିଲ୍ଲୋଳା ଅକାଳେ ଦିଶେ ତରଙ୍ଗ ହିଲ୍ଲୋଳେ
ନିରେଖି ସରବେ ଦେଖ ସରୋବର ନୀରେ
ମନ୍ଦିରର ଚୂଡ଼ା ସେହି ହର-ଗୌରୀଙ୍କର,
ଦରଶନ ଆଶେ ଯାର ଯାଉଛନ୍ତି ସକଳେ
ଦିଶଇ ପ୍ରତାପେ ବାରି ଗରଭେ ସବୁ ତଳେ ।
ଚାଲ ଏବେ ଯିବା ହର ମନ୍ଦିର ସମୀପେ,
ଯଦ୍ୟପି ବନ୍ଧୁର ପଥ ଅତି ବିଶୃଙ୍ଖଳ
ଭଲାଞ୍ଜନପ୍ରଭ ତମେ ଅଛନ୍ତି କାହିଁ ବା';

* ଜଳ ସଂଶୋଧନାର୍ଥ ।

ମନେ ଭାବି ଦେଖି ଯେଉଁଠେ ସେ ବିଜନ ସ୍ଥାନ
ତମୋ-ମୟୀ ରହି, "ଏଣେ ଲୁଚି ରହେ କର୍ମ;
ଚଳି ଅତି ସାବଧାନେ, ପଥେ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ଦେଖି ତୁଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗ କେତେ ଗଗନ ପରଶୀ
ଭାଙ୍ଗିପଡ଼େ କେକୟଣୀ ନୟନରେ ଯା'ର,
ପତଙ୍ଗୀ ଆକାରେ ଯାହା ଦିଶେ ଶୃଙ୍ଗ ଚୂଳେ
ପ୍ରଶସ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣାର୍ଦ୍ଧାକାର ମନ୍ଦର ସେହିଠି ।
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଅନାଇଁ ସବେ ଦେଖନ୍ତି ସୁନ୍ଦରୀ
ଦର୍ଶନେ ସୁକ୍ଷୀଣ ବାସ ଆକର୍ଷି ଶିରରୁ
ଥୋଇ ବାମହସ୍ତ ନିଜ ଗ୍ରୀବାର ପଶ୍ଚାତେ
ସମ୍ଭାଳନ୍ତି କୁନ୍ତଳକୁ ପିକାଳି କୁନ୍ତଳା;
ସମ୍ଭାଳୁ ସମ୍ଭାଳୁ ଶିରୁ ଭରଣୀ ବେଣୀରୁ
ପଡ଼ିଗଲା ଅଳଙ୍କାର ଶିଥିଳ କୁନ୍ତଳୁ
ଫିଟିଯାଇ କେଶ ଗୁଚ୍ଛ ଖସି ଶିରୁଁ ବସ୍ତ୍ର;
ଯୁବତୀ-ସୁଲଭ ହାସ୍ୟେ ହସିଲେ ସରବେ
କଲେ ନାନା ରଙ୍ଗେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଭରଣୀକୁ ତହିଁ;

ଆଗେ ଦେବୀ ପଛେ ପଛେ ଚଳନ୍ତି ସରବେ
ଜଣଙ୍କ ପଛରେ ଜଣେ ଧରାଧର ହୋଇ
ବିଷମ ବନ୍ଧୁର ପଥ ଡଗାଡେ ଅତି
କହିଁବା ସଙ୍କଟେ କାହିଁ ନଇଁ ନଇଁ ଖଟ୍ରେ
ସଙ୍କୋଚ ଶରୀର ଯେତେହି ସମ୍ଭାଳି ବସନ
ଚାଲୁଛନ୍ତି ଅପ୍ରଶସ୍ତ ନୀଚ ପଥ ହେତୁ
ଏ ପଥେ ଅଶ୍ରାନ୍ତ ଅଜ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ କେହି,
ଏକମାତ୍ର ପଥିକର ଶୈଳଜା ଲତିକା
ବାନ୍ଧବୀ ଆକାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ କାହିଁ କହିଁ,
ଗତାଣିଆଁ ସର୍ପାକାର ସୋପାନ ଆକାର,
ହେଉ ପଥ କାହିଁ ଅବା କୂପାକାରେ କାହିଁ,
ଯାଇଛି ପାତାଳେ, ଦେଖି ଦୁଅଇ ପରତେ
ଗଭୀର ସୁଳଙ୍ଗେ ହେଉଛି ଅଦ ସୃଷ୍ଟି କାନ୍ତି
ଆଲୋକ ଛିଡ଼ିକା ଏଥି ପଡ଼ୁନାହିଁ କେବେ,
କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ତମ ଯାକ ସବୁ କି ଏଠାରେ
ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ହୋଇ ବାଧା ଦିଅନ୍ତି ପଥିକେ?
ସେ ତମସେ ଜଳ ଜଳ ଦିଶେ କାହିଁ କାହିଁ
ହୀରା, ନୀଳା, ମାଣିକ୍ୟାଦି ମହାର୍ଘ ରତନ;
ବନ୍ଧୁର ବିଶାଳ ଶିଳା ତଳୁ କେବେ କେବେ
ଫଣୀ ବାହାରେ ଗିର'ରୁ, ଜଳ ଉଠି ଲଭେ
ଫଣୀ ଶିରୋମଣି-ଦୀପ୍ତ-ଆଲୋକ ସହସା;
ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇ କିବା ବାଧା ଦିଏ ଭୟ
ନିସ୍ତବ୍ଧତା ତାହାପୁଣି ବଢ଼ାଏ ଦ୍ୱିଗୁଣ
ନିଜ ଶ୍ୱାସ, ପାଦ ଶବ୍ଦ ହୁଏ ଭୟପ୍ରଦ
ପତଙ୍ଗ ଗମନେ ଶୁଣି କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱନ ଯହିଁ
ବିଦ୍ୟୁଦ୍ବିଦ୍ଧ ସମ ହୃଦେ ହୁଠଇ ଚମକ
ଉଡ଼ିଗଲା ପ୍ରାଣ-ପକ୍ଷୀ ପିଞ୍ଜରୁଁ ସହସା
ଅଜ୍ଞାତ ଏ ପଥ ଯହିଁ ନ ପାରିବ ଯାଇ
ନିହତ୍ ସେ ପଥିକେ ଯେତେ ନିର୍ଭୀକ ହୃଦୟ,
ନ ଚଳଇ ପାଦ, ସ୍ତବ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ଅଚେ ପଥେ
ଥରି ଉଠେ ପାଦ ଭୟେ ଥର ଥର କରି,
ନ ସ୍ଫୁରଇ ବାକ୍ୟ ମୁଖୁଁ ଶୁଷ୍କ ଜିହ୍ୱା ଓଷ୍ଠ,
ଧଡ଼ ଧଡ଼ କରେ ଗ୍ଲାନି ଘର୍ମ ସିକ୍ତ ଅଙ୍ଗ;
ମନେ ମନେ ଇଷ୍ଟ ଦେବେ ଜପିଣ ସକଳେ
ଏକକୁ ଆରେକ ଦୃଢ଼ ଧରିଣ ସଭୟେ
ପାର ହେଲେ ଧୀରେ ଧୀରେ ସେ ବିଷମ ଘାଟି
ଏହି ରୂପେ ବହୁ କଷ୍ଟେ କେତେ ଦୂରେ ଯାଇ
ଉଠିଲେ ସକଳେ ଏକ ଉଚ୍ଚ ଶୃଙ୍ଗୋପର
ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସୁଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହ୍ରଦ ମୁଦକର ।
ସ୍ୱଚ୍ଛ ନିର୍ମାଲୋକେ ଧୌତ ବନ କଳେବର
ନିର୍ଝରଣୀ କ୍ଷୀଣ କଟି ଚପଳ ହିଲ୍ଲୋଳେ
କାକ-ଚକ୍ଷୁ ପ୍ରଭ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଉତ୍ସର ଗାମିନୀ
ଫେନ ପୁଞ୍ଜ ଛଳେ ହସି ବହିଯାଏ ଯହିଁ
ଝଙ୍କାରି କାଞ୍ଚୀ ଶ୍ରେଣୀ ମଧୁର ନିନାଦେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁରଭି ବାୟୁ ବହଇ ମୋଦେ,
ତରୁ ମୁକୁଳିତାଙ୍କୁର, ପୁଷ୍ପିତା ବ୍ରତତୀ
ବାଣ ଧନୁର୍ଗୁଣ ଯହିଁ ପିକାଳି ନିଃସ୍ୱନେ
ବସନ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ଯହିଁ ଗାଏ ସୁମଧୁରେ ।
ହୋଇଲେ ହରଷ ସର୍ବେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ନିରେଖି
ଶୀତାର୍ତ୍ତ ପ୍ରପନ୍ନ ଯେସନେ ହିମାଂଶୁ ଦର୍ଶନେ ।
ଏ କାଳେ ସ୍ୱପନଦେବୀ କହିଲେ ସମ୍ବୋଧି
"ବିଶ୍ରମି ଏଥି କିଛିକାଳ ସୁସ୍ଥ ହୁଅ ସର୍ବେ
ବନ ଉପବନ ଶୋଭା ଦେଖି ଇଚ୍ଛାମତ
ତତ୍ପରେ ଯିବା ପୁଣି କୈଳାସ ଦର୍ଶନେ ।
ବାରମ୍ବାର ସାବଧାନ, ଶୁଣ ସର୍ବେ କିନ୍ତୁ
କୁମାର କାନନେ କେହି ନ ଯିବ କଦାପି" ।
ଅଙ୍ଗୁଳି ବଢାଇ ଦେବୀ କହନ୍ତି ଦେଖାଇ,
"ଉତ୍ତରେ ଦିଶଇ ସେହି ମଞ୍ଜୁଳ ଶ୍ୟାମଳ
ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ ଏଥି କାମିନୀଙ୍କ ପାଇଁ
ନ ଜାଣି ପ୍ରବେଶେ ଯେବେ କାମିନୀ କଦାପି
ତକ୍ଷଣେ ପାଲଟି ଯାଏ ଲତିକା ଆକାରେ ।"
"କିପାଁ ସେ ଲତିକାକାରେ ପାଲଟେ କାମିନୀ"
ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ସେହିଣୀ ରାଣୀ ଉତ୍ତରିଲେ ଦେବୀ
"କୁମାର ଶଙ୍କରସୂନୁ, କୌମାରେ ଜୀବନ
କାଟୁଛନ୍ତି ଯେଣୁ ଏଥି ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତେ
ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠୋର ମାତ୍ର ଭାବୀ ସୁଖପ୍ରଦ,
କାମିନୀ ଦର୍ଶନ ମନା ଏ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ବ୍ରତେ,
ତେଣୁ ତପୋବନେ ମନା କାମିନୀ ପ୍ରବେଶ ।
ଯାଅ ସର୍ବେ ଦେଖ, ମୁହିଁ ରହିଲି ଏଠାରେ
ଆସିବ ସତ୍ୱର ଫେର ନ କର ବିଳମ୍ବ ।"
ମାସ୍ତା ବଳେ ମାସ୍ତା ଦେବୀ ବିରହ ବେଦନା
ପୂର୍ବ ହରିଥିଲେ ଉଷା ଶିଶିରବିନ୍ଦୁ ଯଥା
ପଦ୍ମିନୀ ନୟନୁଁ, ତେଣୁ ନଥିଲା ହୃଦୟେ
ଦୁଃସହ ବିଚ୍ଛେଦ ଦୁଃଖ କାହାର ସେବେଳେ,
ବନ ଉପବନ ଶୋଭା ନିରେଖି ସାନନ୍ଦେ
ଦଳେ ଦଳେ ଏଣେ ତେଣେ ଭ୍ରମନ୍ତି ନିର୍ବିଘ୍ନେ;
ଯାହାର ସହାୟ ସ୍ୱୟଂ ଛନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବୀ
କି ଭୟ ତାହାଙ୍କୁ ଆଉ ଅଛି ଏ ସଂସାରେ ?
ଏକେତ ନିର୍ଜନ ବନ, ଗୁରୁଜନ କେହି
ନଥିଲେ ହେଲେ ନାହିଁ ସଙ୍ଗେ ତହିଁ ପୁଣି ଆଉ
ପୁଂସ ସମାଗମ ଭୟ ନଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ
ସ୍ୱୈରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଗୋଳ ସମ ପଡିଲା ସୁଯୋଗ ।
ଏ ମହା ବାରୁଣୀ ଯୋଗେ, ଯୌବନର ତର-
ସହତର, ହାସ୍ୟରସ, ବାମା ହୃଦେ ଯହିଁ
ଲଜ୍ଜା ଆବରଣେ ଥାଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇନ୍ଦୁ ଯଥା
ମେଘ ଆବରଣେ, କିମ୍ବା ମଧୁ ଯଥା ପୁଷ୍ପ
ପୁଷ୍ପଦଳାବୃତ ହୋଇ ରହିଥାଏ ସଦା,
ଝଟିଲା ତରଙ୍ଗାକାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନିଶିରେ
କିବା ପାରାବାର ବାରି, କିମ୍ବା ଉତ୍ସସମ
ଉଦ୍ଘାଟନେ ଛୁଟି ଦ୍ୱାର ତାର ମହାନନ୍ଦେ
ଷଷ୍ଠୀ ସିମନ୍ତିନୀ ରତ-ବଜ୍ରତ-ବଦନା
ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ-ପୁଷ୍ପ ହାସ୍ୟ ତରୁଣ ମୃଗାକ୍ଷି
ସରଳ କୌତୁକେ ରତା ସରଳା ଅନ୍ତରେ
ଯୁବତୀ-ସୁଲଭ-ବ୍ୟଙ୍ଗେ ମତ୍ତ ହେଲେ ତହିଁ ।
ଧାଇଁ କେ ତୋଳଇ ପୁଷ୍ପ କେ ତୋଳଇ ଫଳ
ଅଳ୍ପ ଉଚ୍ଚ ତରୁଡାଳୁଁ ଗୃହି ଏଣେ ତେଣେ
ହସି ହସି ଝୁଲେ ତହିଁ ହଲାଇ ଡାଳକୁ
କୁନ୍ତଳୁ ଦୁକୂଳ ନେଇ ଭିଡଛି କଟିରେ,
ଯେ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନେ କେହି ହସି ହସି ହସି
ଉଦରେ ସ୍ଥାପି ତା ହସ୍ତ ବସିପଡେ ତଳେ,
ଅଦମ୍ୟାଳେ କେହିହୁଏ କନ୍ଦନ-ଉନ୍ମୁଖ,
ବ୍ରତତୀ ଦୋଳାରେ କେହି ଦୋଳୁଅଛି ହର୍ଷେ,
ଦୋଳାଏ ଅପର ସଖୀ ସଜୋରେ କାହାକୁ.
ସଂଗ୍ରହେ ଉପଳ କେହି କଳା ଧଳା ନୀଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତରକାଙ୍ଗ ପତଙ୍ଗ କେ ଧରେ ଧରେ ଦୂରେ ।
ବୃକ୍ଷ ମୂଳେ ଛାୟା କୋଳେ ଭୂମି ଶଯ୍ୟା ପରେ
କ୍ରୀଡନ୍ତି କୌତୁକେ ଥୋକେ କ୍ରୀଡ଼ାଶୀଳା ବାଳା
ଅନନ୍ୟ ମାନସେ କେହୁ ନିରଖେ ସେ ଖେଳ
ଅର୍ଦ୍ଧାବୃତ ଅଙ୍ଗେ ଶୋଇ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ସେଠାବେ;
କେହି ବା ସୁନ୍ଦର ହାର ବନାସୂତ୍ରେ ବସି
କେବଳ ଫୁଲକୁ ଫୁଲେ ଛନ୍ଦଣ କୌଶଳେ;
କେହୁ ପୁଷ୍ପ ପରେ ଅଳି ଗୁଞ୍ଜନ ଦେଖାଇ
ହାସ୍ୟ ପ୍ରିୟା ସୁରସିକା ପଚାରଇ ତହିଁ
ଗାଢ ଛନ୍ଦେ "କହ ସଖି ! କିବରେ ଭ୍ରମର"?
ଦର ଦର ହସି ସଖୀ ଦିଅଇ ଉତ୍ତର
"ମନେ ହୁଏ ଛାଡ଼ି ତାର ମାନିନୀର ମାନ
କହ କେଉଁ ଦୋଷେ ପ୍ରିୟେ ! ଏତେ ତୋ ଗୁମାନ
ଦେଖି ଚରଣେ ତଳେ ବୋଲୁ ନାହିଁ କି ତୋହର ।"
ଭାଷେ ତହୁଁ ଅନ୍ୟ ସଖୀ ହୋଇ ଅଗ୍ରସର
"କହୁ ଅଳି ପୁଷ୍ପେ ସଖି ଦେଖାଏ ଅଙ୍ଗୁଳି
ପୁରୁଷ ବଚନ ବାଣୀ କେଡ଼େ ସେ ବେଳକୁ ।
ଅନ୍ୟ ସଖୀ ହସି କହେ "ତୋମକେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
କୁସୁମ କୁସୁମବତୀ ହୋଇଛି ନଷ୍ଟସ୍ତୁ,
ସଲଜ୍ଜେ ଇଙ୍ଗିତେ ତେଣୁ ନମାଇ ଶିରକୁ
ଛୁଅଁ ନା ନିଷେଧ ପାଇଁ କହେ ତା କାନ୍ତକୁ,
ତିନି ଥର ଦୋଳିଯାଇ ପନ୍ଥ ଅନ୍ତେ ଲତା
ଚତୁର୍ଥ ଚତୁରେ ଭାଷେ 'ଦୂରେ ନାଥ ଛୁଞ୍ଚି'
ଅନ୍ୟ ସଖୀ ଭାଷେ ହସି "ମମ ଅନୁମାନେ
ସଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ନବକୁମାରୀ- ସୁମନେ
କାମାର୍ତ୍ତ ଭ୍ରମର ଛଳେ ମୃଦୁ ଗୁଞ୍ଜ ଗିରେ
ଭୁଲାଏ ଜନ୍ମାଇ କାମାଙ୍କୁର ହୃଦେ ଧୀରେ,
ସଙ୍କେତ ନ ଜାଣି ତେଣୁ ପଲ୍ଲବ ଗହଳେ
ଇତସ୍ତତଃ ଲୁଚି ବୁଲେ ନ ଛୁଇଁ ଭ୍ରମରେ"
ତାହା ନୁହେଁ ତାହା ନୁହେଁ" ଅନ୍ୟ ସଖୀ ଭାଷେ
"ଅନ୍ୟ ଫୁଲ-ଭୋଗ-ଗନ୍ଧଭୃଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗ ବାସେ,
ମାନିନୀ ମୁହଁ ମୋଡ଼ି ଟାଣି ପଲ୍ଲବ ଓଢ଼ଣା
ଶିଶିର ଅଶ୍ରୁଛଳେ କାନ୍ଦେ ମାନିନୀ ଲଳନା;
ରାଗେ ଜର ଜର ତେଣୁ କମ୍ପେ ଫୁଲ ରାଣୀ
'ଖଣ୍ଡିତା' ଲକ୍ଷଣ ସିନା ଏହି ରୂପେ ଜାଣି ।"

'ନହୁଁ ହୁଁ ତାନ୍ତ୍ରେ' କେହି କହେ ହସି,
ପ୍ରେମ ଅନୁମାନେ ପୁଷ୍ପ ମଦାଳସୀ ।
ଆଉଟି ପୀରତି- ପୟ କ୍ଷୀର କରେ,
ବଢାଇ ଉଦ୍ବେଗ ନିମେଷେ ଭ୍ରମରେ ।
ସୁମନ ସୁନ୍ଦରୀ ପୀରତି ପ୍ରବୀଣା,
ତାକୁ ଜଣା ପ୍ରୀତି ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼ା କ୍ଷଣା ।
ମଧୁର ପ୍ରୀତିର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱିଗୁଣ,
ଉଦ୍ବେଗ ବଢ଼ଇ ଯେତେ ପୁଣ ପୁଣ ।
ପ୍ରୀତି ରସ ପକ୍ୱ ହୋଇଥାଏ ଗାଢ ,
ଯେତେ କହୁଥିବ 'ଛାଡ଼' 'ଛାଡ଼' 'ଛାଡ଼'
ତେଣୁ ସେ କଶୋଷି ନ ଦିଅଇ ଯଶ,
ଯେତେ ଅଳି ଅଛି କରେ ଧସ୍ତପସ୍ତ ।
ସ:ପ୍ର:- ଋତୁ ଡାକେ ବସି ପିକ ରବେ କିଆଁ ?
ସ:ଉ:- ଫୁଙ୍କି ଜାଳିଦିଏ ବିରହିର ହିଆଁ
ସ:ଉ:- ଅମ୍ବ ସ୍ୱର ସଙ୍ଗେ ଏ ସୁଯୋଗ ପରା ।
ମିଳାଇ ସେ ବାନ୍ଧେ ତା କର୍କଶ ଗଳା
ସ:ପ୍ର:- କହିଁ ରବେ ତେବେ 'କୁହୁ' 'କୁହୁ' 'କୁହୁ'
ସ:ଉ:- ମୋ କଣ୍ଠ କେମନ୍ତ କର୍କଶ କୁ ଉହୁ
ତେଣୁ ଦୁଃଖେ ପିକ ରବେ 'କୁହୁ' 'କୁହୁ' ।
ବ୍ୟଙ୍ଗେ କହେ କେହି "କି କବ, ଅହାହାଃ"
ଅନ୍ୟ ହସି କହେ "ସାବାସ୍ ! ବାହାବାଃ"

ଏମନ୍ତ ସମୟେ ଦେବ ବିଳମ୍ବ ନ କର
ଅଉ, ଅସ ଅସ ତ୍ୱରା ଡାକନ୍ତି ସରବେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନିଚ୍ଛୁକ ମନେ ତେଜି କ୍ରୀଡ଼ା କଉତୁକେ
କେହି କହେ 'ରହ କ୍ଷଣେ' କେହି କହେ 'ଚାଲ
ନୋହିଲେ ବିମନା ହେବେ ଦେବୀ ବିଳମ୍ବରେ' ।
ଆସୁ ଆସୁ ପଥେ କେହି କ୍ରୀଡ଼ାରତ ବାଳା
ବସନ ଓଟାରି ପଛୁଁ ଖେଳେ ସଖୀ ସଙ୍ଗେ
ଉଭା ହେଲେ ଦେବୀ ଅଗ୍ରେ ଶଶୀପ୍ରିୟା ସର୍ବେ
ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ ଦେବୀ କହିଲେ ସରବେ
"ଏହି ଯେ ପୁରତେ ଦିଶେ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଶିଖର
ମିଶେ ଅପଘନ ଯାର ଶ୍ୱେତ ଘନ ସଙ୍ଗେ
ସ୍ଫଟିକେ ଗଠିତ ସମ ଦିଶଇ ସୁଦୂରୁ
ଧବଳ ତୁଷାର ଶିଳା ଆବରଣ ହେତୁ
ଶତ ଶତ ସାନୁମାନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଯାର
ଶ୍ୱେତ ତମ୍ବୁ ସମ ଦିଶେ ଅଭ୍ର ଆବରଣେ
ବ୍ୟୋମ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଯାଇ ନ ଦିଶଇ ଚୂଡ଼ା
ସେ ଶିଖରେ ବ୍ୟୋମକେଶ ବିହରନ୍ତି ସଦା
ସ୍ୱପତ୍ନୀ ଶଙ୍କରୀ ସଙ୍ଗେ ଶୈଳେଶ୍ୱର ସୁତା ।
ଆସ ଆସ ପଛେ ମୋର ଧୀରେ ସାବଧାନେ
ନ ଅନାଇ ଏଣେ ତେଣେ ନିରେଖି ପଥକୁ,
ଅଟଇ ସୋପାନ ଏବେ ଅପ୍ରଶସ୍ତ ପଥ
ଗଳିତ-ତୁଷାର-ନୀରେ ଧୋଇ ଅଛି ପୁଣି
ପିଚ୍ଛିଳ ପାବଚ୍ଛ ଯାର ପଦ-ସ୍ଖଳନୀୟ
ସୁଚିକ୍କଣ ଶ୍ୱେତ ଶିଳା ସୋପାନ ଶ୍ରେଣୀରେ ।"
ଦେବୀଙ୍କ ଆଦେଶମତେ ସେ ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥେ
ଚାଲନ୍ତି ମଣ୍ଡଳୀ ଯଥା ଏକ ପଛେ ଏକ,
ଏ ରୂପେ ଉପରେ ଉଠି ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ
ମନ୍ଦିର ପାବଚ୍ଛ ତଳେ ପ୍ରଶସ୍ତ ମଣ୍ଡପେ ।
ନିରେଖନ୍ତି ରମଣୀଏ ରମଣୀୟ ଦୃଶ୍ୟ
ଚକ୍ରାକାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ସୁଶ୍ୟାମଳ ମହୀ
ସିନ୍ଧୁ ସମ ଦିଶେ ଯହିଁ ଦିଗନ୍ତ ବିସ୍ତାରି
ଶୁଭ୍ର ହର୍ମ୍ମ୍ୟ ରାଜି ଶୁଭ୍ର ନଦୀ ବାଲି ରାଶି,
ଫେନ ପୁଞ୍ଜ ଛବି ଧରେ ସେ ଜଳଧି ଜଳେ
ନୀରେ ଥାଇ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ଦିଶୁଥିଲା ଯାହା
ଗୃହ, ଗ୍ରାମ, ବନ, ଶୈଳ ଜଳାଶୟ ଆଦି,
ଉଚ୍ଚେ ଉଠି ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ନ ଦିଶଇ ଆଉ
ସମତଳ ସମ ଦିଶେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ;
ଏକାକାର ଏକଦ୍ରବ୍ୟେ ଗଢ଼ା ଯେସନ୍ତେ ସର୍ବେ
(ବେଦାନ୍ତୀ ନୟନେ ଯେସନ୍ତେ ଏ ବିଶ୍ୱ-ସଂସାର)
ସୁବିଶାଳ ଦ୍ରୁମମାନ ଦିଶେ ତୃଣ ପ୍ରାୟେ
ସର୍ବ ବ୍ୟାପି ଆତ୍ମା ଯଥା ଅହଂ ଇତ୍ୟାକାରେ ।
କାକ-ଚକ୍ଷୁ-ପ୍ରଭ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସଲିଳା ତଟିନୀ
ଭୁଜଙ୍ଗ ଗତିରେ ଏକ ବହିଯାଏ ତହୁଁ
ଉପରୁ ତଳକୁ ଶ୍ୟାମ ଶଇଳ ବିଗ୍ରହେ,
ନିରନ୍ତରେ ଝରଝରେ ଶିଳା ଶଯ୍ୟାପରେ;
ଯେ ରବେ ମୁଖର ସଦା ସ୍ତବ୍ଧ ଶୈଳ ଶ୍ରେଣୀ ।
କହିଲେ ସମ୍ବୋଧି ଦେବୀ "ପତିତ ପାବନୀ
ଗଙ୍ଗା ନାମ ଏ ନଦୀର ପୀୟୂଷ-ସଲିଳା
ବ୍ୟୋମ-କେଶ-ଜଟା ଜାଳ-ପ୍ରସୂତା ତ୍ରିସ୍ରୋତା
ତ୍ରିଭୁବନେ ତିନି ସ୍ରୋତ ବହଇ ସତତ ।
ଦେଖ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଏକ ସ୍ରୋତ ବହେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱାକାରେ
ଉଦ୍ଭାସିତ ସୌରକରେ କେତେ କମନୀୟ
ସୁନୀଳ ନିର୍ମଳାକାଶେ ଶ୍ୱେତ ସ୍ରୋତ କିବା
ଶୁକ୍ଳ ଉତ୍ତରୀୟ ସମ ବସ୍ତ୍ର ନୀଳ ବକ୍ଷେ ।
ଛାୟା-ପଥ ସେହି ଗିରୁ ବଙ୍କିମ ଗମନା
ବହିଯାଏ ନୀଳାକାଶେ ଦୂରୁ ଦୂରାନ୍ତରେ
'ମନ୍ଦାକିନୀ' ନାମେ ଖ୍ୟାତ ଏ ସ୍ରୋତ ସ୍ୱରଗେ
ସ୍ୱର୍ଲୋକ-ପାବନୀ ଏହି—ଦେଖ ଅନ୍ୟ ଦିଗେ
ଅନ୍ୟ ସ୍ରୋତ ବହେ ଯହିଁ ଭୂଗର୍ଭେ ପାତାଳେ
ଶାଶ୍ୱତ-ତମିସ୍ରାଗାର ବିଭୀଷଣ ସ୍ଥଳୀ
ବିଷଧର ବାସେ ପୁଣି ମହା ବିଭୀଷଣ;
ସେ ପୁରେ ଏ ସ୍ରୋତ ଖ୍ୟାତ 'ଭୋଗବତୀ' ନାମେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ନାନେ ଯହିଁ ମୁକ୍ତ ହୋନ୍ତି ନାଗେ ନାଗ ଜନ୍ମୁଁ ।
ସମ୍ମୁଖେ ବହଇ ଯେଉଁ ସ୍ରୋତ ନିସ୍ରୋତରୁ
ଫେନିଳ ଚଞ୍ଚଳ କଳ-କଲ୍ଲୋଳିନୀ ଶୁଭ୍ର ।
ଶ୍ୱେତ ଉପବୀତ ସମ ଶ୍ୟାମ ଶୈଳ ସ୍କନ୍ଧେ
ଏକମାତ୍ର କୁଳାଙ୍କୁର ସଗର ବଂଶରେ
ମୁନି ଶାପେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ଭଗୀରଥ ନାମେ
ଧନ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଜନ୍ମ ଯାର ନାଶିବକୁଁ ଏକା,
ଅଗମ୍ୟ ଲାଗେ ମାତ୍ର ନୁହେ ଅସମ୍ଭବ,
ନାହିଁ ଅସମ୍ଭବ କିଛି ଜାଣିବୁ ଏ ବିଶ୍ୱେ,
ତପସ୍ୟା ପ୍ରଭବେ ଯାହା ନୁହଇ ସମ୍ଭବ
ବାକ୍ୟସିଦ୍ଧ ମୁନିବରେ ହୋଇଥିଲ ଏହା
ସ୍ୱବଂଶ ସନ୍ତାପ ତାପେ ତାପିତ ହୃଦୟ
ପର ଦୁଃଖେ କାନ୍ଦେ ଯିନା ପ୍ରକୃତ ସେ ସାଧୁ,
ସର୍ବ ଭୂତ ହିତେ ରତା ତେଣୁ ଏ ବୋଲନ୍ତି
ସବଂଶ ସଦ୍‌ଗତି ଆଶେ ଅନଶନେ ବୀର
ସାଧିଲେ କଠୋର ତପ ଏହି ଶୈଳ ତଳେ.
ତପେ ତୋଷି ଆଶୁତୋଷେ ଆଶୁ ତୋଷ ପ୍ରିୟେ
ନେଇଥିଲେ ଏ ସ୍ରୋତକୁ ତାଙ୍କର ଆଦେଶେ
ବହୁ କଷ୍ଟେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପୁରେ କଳୁଷ ଅଳୟ ।
ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପଥେ ତାଙ୍କ ରୋଧ ଦେଲ ଗତି
ସମ୍ମୁଖେ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଏହି ନିଃରନ୍ଧ୍ର ଶୈଳେନ୍ଦ୍ର,
କି କରିବେ ହତବୁଦ୍ଧି ନ ହୋଇ ସେ ବୀର,
'କିଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ତା' କ୍ଲୀବର ଲକ୍ଷଣ
ଜାଣିଥିଲେ ବୀର ଏହା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ
ଜାଣି ଥିଲେ ପୁଣି ଏହା ସ୍ଥିର ମନା ଧ୍ରୁବ,
କର୍ମ-ସଫଳତା-ବୀଜ ଲୁକ୍କାୟିତ ସଦା
ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞତା ଆଉ ଅଧ୍ୟବସାୟରେ;
ସେବିଲେ ଦେବୀଙ୍କୁ ତହୁଁ ଅନଶନେ ପୁଣି
ଆଦେଶିଲେ ଦେବୀ ବୀରେ ସ୍ୱପନେ ନିଶୀଥେ
"ଯଦି ବତ୍ସ ମନାଇ ତୁ ଆଣି ପାରୁ ଏଥି
ଐରାବତେ ଇନ୍ଦ୍ର, କଷ୍ଟି ସ୍ୱର୍ଗରୁ ମହୀତେ,
ଯେବେ ସେ ଶଇଳ ଅଙ୍ଗ ବିଦାରଣ ଦନ୍ତେ
କରିଦେବ ଛିଦ୍ର ତେବେ ସେ ଛିଦ୍ରେ ପ୍ରବେଶି
ଯାଇ ପାରେ, ଏଥୁଁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟୋପାୟ ଆଉ;
ତହୁଁ ପୁଣି ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ତୋଷି ତପୋବଳେ
ମହାବଳ ଐରାବତେ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ବାହନେ
ଧ୍ୱଂସାଇ ଉପଲ ଶୈଳୁ ପଥ ଉନ୍ମୋଚନେ
କଲେ ଅନୁରୋଧ ତାଙ୍କୁ ସ୍ରୋତ ଗତି ହେତୁ,
ତପେ ତୁଷ୍ଟ କରୀବର କହିଲେ ଗରବେ
"ଅସାଧ୍ୟ ମୋଠାରେ କିଛି ନାହିଁ ଏ ଜଗତେ
ଅନାୟାସେ ବାଞ୍ଛା ତବ କରି ପାରେଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ,
କିନ୍ତୁ ପୁରସ୍କାର ଅଛି ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମର,
'ପତି' ବୋଲି ସମ୍ଭାଷିବେ ଗଙ୍ଗା ଯେବେ ମୋତେ
କରିବି ଏ କାର୍ଯ୍ୟ, ଯାଅ ପଚାର ଦେବୀଙ୍କୁ ।"
ବଜ୍ରାହତ ପ୍ରାୟେ ହେଲେ ହତବୁଦ୍ଧି ବୀର
କେମନ୍ତେ କହିବେ ଅବା ଦେବୀଙ୍କୁ ଏ କଥା,
ମାତା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ୍ତି ଯାହଙ୍କୁ ସତତ;
ନ ପାରିଲେ ଭାବି କିଛି, ବଫରଣ ସେ ଶୈଳେ
ରହିଲେ ନୀରବ; ଦେବୀ କହିଲେ ସ୍ୱପନେ
"ବୁଝିଛି ସକଳ ବତ୍ସ ନ ହୁଅ ବିଷଣ୍ଣ
ଯଦ୍ୟପି ପୂରଣ ବାଞ୍ଛା ନୀଚ ଠାରୁ ହୁଏ
ତଥାପି ଯାଚଜ୍ଞା କେବେଁ ନକର ତା ଠାରେ
ସଫଳ ହେଲେହେଁ ତବ ମନୋରଥ ଜାଣ
କରିବ ଯାଚଜ୍ଞା ଲଜ୍ଜା ଘୃଣ୍ୟ ମହତକୁ
ନତ୍ର ନୀଚ ଥାଏ ସଦା ମହତ ମହତ;
ଯେତେ ହେଲେ ଗଜ ସେତ ଗଜବୁଦ୍ଧି ତାର
ସେ କାହୁଁ ଜାଣିବ କହ ମହତ ମହତ୍ତ୍ୱ?
ନୀଚ ଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ତବ ସନ୍ଧିଛି ଅଧୁନା,
ସ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ କେବେ କେବେ ଭବେ
ହୋଇଥାଏ ନୀଚ ଠାରୁ ମହତ ଲାଞ୍ଛିତ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାହିଁ ନବୀନତ୍ୱ ଏଥି ଜଟା ଶୁଣା ଏହା;
ନ ହୁଅ ବିମନା ତମ୍ଭେ ଏଥି ପାଇଁ ବୃଥା,
ଯାଅ ବତ୍ସ ଐରାବତେ କହ ବେଗେ ଯାଇ
'ନୀରର ତରଙ୍ଗାଘାତ ସହିଲେ ସେ ମୋର
ପତି ବୋଲି ତେବେ ତାଙ୍କୁ କରିବି ସ୍ୱୀକାର'
ଜଣାଇଲେ ଭଗୀରଥ ଐରାବତେ ଯାଇ,
କରୀନ୍ଦ୍ର କହିଲେ ଗର୍ବେ ହସ ହସ ହୋଇ
'ନିବୀଚ ପ୍ରହାର ଅହୋ ! ତନୁ ଲକ୍ଷ ବୀଚି
ପ୍ରହାରିଲେ ସହିପାରେ ବଜ୍ର ଦେହ ମୋର ।'
ଅବତରି ଇନ୍ଦ୍ର କରୀ ଗର୍ବେ ଗିରି ମୂଳେ
ଉପାନ୍ତ ସମୂଳେ ଦ୍ରୁମ ଶୁଣ୍ଡେ ଶୈଳ ମୂର୍ଦ୍ଧୁଁ
ବଜ୍ରଦନ୍ତେ ବିଦାରଣ ବିଶାଳ ଉପଳ,
କଲେ ଧୂମ୍ରଗ୍ରସ୍ତ ପଥ ସୁଡଙ୍ଗ ଆକାର,
ହେଲା ସେତୁ ତୁଲ୍ୟ ଶୈଳ ତଳ ଦେଶେ ଯାର
ବହଇ ସଙ୍କୋଚ ବପୁ ତମଧ୍ୟେ ସେ ସ୍ରୋତ;
ବୀଚି ପ୍ରହାରକୁ କରୀ ଅପେକ୍ଷା କରଣ
ପ୍ରବେଶିଲେ ଜଳ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ ମନେ,
ଉଠିଲା ଆକାଶେ ଊର୍ମି ଭୈରବ ହୁଙ୍କାରେ
(ଉଠେ ଯଥା ଗାଧିବାକୁ ବସେ ବଣ୍ଡ ଗାଧୀ
ଜଳଧ୍ୱେ ପୟୋଧି ଗର୍ଭେ ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗ,
ଉଠିଲେ ଚମକି ସର୍ବେ, ଖେଳବାରୀ ଜୀବ
'କି ହେଲା କି ହେଲା' କହି ନିଃଶଳ ସଭୟେ
ଯେ ଯହିଁ ପାଇଲେ ତହିଁ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିଲେ ।
କାହିଁ ଗଲା ଗଜବର ନ ମିଳିଲା ଅନ୍ତ
ଉଠିଲା କ୍ଷଣେକେ ମାତ୍ର ତୀବ୍ର ଆର୍ତ୍ତନାଦ
'ରଖମ ରଖମା ପ୍ରାଣେ ମଲି ମଲି ମଲି'
ନିରୂର୍ମି-କମ୍ପିତ ଜଳ ହୋଇଲା ତକ୍ଷଣେ
ପଳାଇଲେ କରିବର ସଙ୍କୋଚି ସ୍ୱ-ବପୁ
ଭୀତ ଶ୍ୱାନ ପରି ତହୁଁ ସହସା ଲଜ୍ଜାରେ ।
ଚଳିଲା ଏ ସ୍ରୋତ ଗୂଢ଼ ଶୈଳ ଗୁହା ତହୁଁ
ପ୍ରାନ୍ତର ନଗର କେତେ ଜନପଦ ଦେଇ
କରିଲ ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥ ଉକ୍ତ ସ୍ଥଳୀ ମାନ,
ପତଙ୍ଗ ଆଲୋକ ଦେଖି ଧାବନ୍ତି ଯେସନ
ଦଳେ ଦଳେ ଶତ ଶତ ଆସିଲେ ଚୌଦିଗୁଁ
ଜଳଚର ବିହଙ୍ଗମେ ମହା କୋଳାହଳେ,
ଶାରଦ ବାରିଦ ଶୋଭା ପ୍ରକାଶି ଗଗନେ
କେହି ଉଡ଼େ କେହି ବୁଡ଼େ କେହି ଗାଏ ହର୍ଷେ
ଭାସି ଭାସି ଯାଏ କେହି ଜଳ ଦୋଳାସନେ
ଉଡ଼ ପଡ଼ ଊର୍ମି ସଙ୍ଗେ ସନ୍ତରଣ ପଟୁ
ଏହିରୂପେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପଥେ ସ୍ରୋତ ମୁଖେ
ଭାସିଗଲା ଜହ୍ନୁ ମୁନି କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଟୀରଟି;
ମହାଯୋଗୀ ସିଦ୍ଧ ତପୀ ତପସ୍ୟା ପ୍ରଭାବେ
ଶୋଷିଲେ ଗଣ୍ଡୂଷେ ସ୍ରୋତ ଜଳ ଦଳ ସହ;
କାହିଁ ଗଲା ସ୍ରୋତ କାହିଁ ଗଲା ଏତେ ଜଳ
ଦେଖିଲେ ମାତର ଜଳଜୀବ କୋଳାହଳ
ସ୍ଥଳେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ କରନ୍ତି କେବଳ ।
କାନ୍ଦିଲେ ବ୍ୟାକୁଳେ ବୀର ମୁନି ପାଦେ ପଡ଼ି,
ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ସ୍ୱ ବୃତ୍ତାନ୍ତ କହିଲେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
ଦୟା ବହି ଦୟାର୍ଣ୍ଣବ ଚିରି ଦେଲେ ଜାନୁ
(ଉଦ୍ଗାରିଲେ ମୁଖେ ସ୍ରୋତ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ କହିବେ
ଗୁହ୍ୟ ଛିଦ୍ର ପଥେ ହେବ ମଳ ମୂତ୍ର ଜାଣି)
ହେଲା ବହିର୍ଗତ ସ୍ରୋତ ପୂର୍ବାପର ପୁଣି
ଚଳିଲା କଲ୍ଲୋଳେ ଊର୍ମି ଉଠିଲା ଫେନିଳ,
ମହା ହର୍ଷେ ପୁଲକିତ ହେଲେ ଭଗୀରଥ
(ହୃତ ଧନ ପ୍ରାପ୍ତି ସଦା ବଢ଼ାଏ ଆନନ୍ଦ)
ସେ ଦିନୁ ଏ ସ୍ରୋତ ନାମ ହୋଇଲା ଜାହ୍ନବୀ।
ଜୀବନ ଏହାର ଜୀବ-ପାପ-ତାପ-ହାରୀ
ଜୀବନ୍ତେ, ପ୍ରାଣାନ୍ତେ ପୁଣି ହୁଏ ମୁକ୍ତି ହେତୁ
ଅୟସ୍କାନ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ ମଣି ପରଶେ ଯେସନ
କ୍ଷଣକେ କନକାକାରେ ହୁଏ ପରିଣତ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ତେସନ ପରଶି ତାର ମହାକ୍ଷମା-ପାପୀ
ସହସା ପାଲଟିଯାଏ ମହା କ୍ଷମା ଧର୍ମୀ
ଅସ ସର୍ବେ ଅବଗାହି ପୂତ ସ୍ରୋତ ଜଳେ
ଶାଶ୍ୱତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଧି ପୁଣ୍ୟ କର୍ମେ ଏହା
ପବର୍ନ୍ତି ସ୍ୱଦେହ, ପରେ ପ୍ରବେଶି ମନ୍ଦିରେ
ଶଙ୍କର ଶଙ୍କରୀ ହର୍ଷେ କରିବା ଦର୍ଶନ ।"

ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ସଙ୍ଗେ ସର୍ବେ ଚଳିଲେ, ସେ ସ୍ରୋତେ
ରଜତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କାନ୍ତ ପୀୟୂଷ ସଲିଳା
ପ୍ରକ୍ଷାଳିଲେ ଗୁରୁ ଅଙ୍ଗ ସୁଗୁରୁ ଦର୍ଶିକା,
ଉଲ୍ଲୋଳ-କଲ୍ଲୋଳ ମଞ୍ଜୁ-ମଙ୍ଗଳ-ମାଳିନୀ
ପୁଣ୍ୟତୋୟା ଜାହ୍ନବୀର ଶୁଭ୍ର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଜଳେ ।

ଦଶମ ସର୍ଗ ସମାପ୍ତ ।

ଏକାଦଶ ସର୍ଗ ।

କୈଳାସ—ଦର୍ଶନ ।

କାହିଁ ଶିବ-ପୁରୀ, କାହିଁ ଅର୍ବାଚୀନ ମୁହିଁ
କ୍ଷୁଦ୍ରାଦପି କ୍ଷୁଦ୍ର ସାନ ଅଭାଜନ ଅତି;
ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ରେ କରନ୍ତି ଯୋଗ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ବସି
ଲଭିବାକୁ ଯେ ଲୋକକୁ ପରମ ଦୁର୍ଲଭ,
କେମନ୍ତେ ମାନବାଧମ, ଅବୃତ ସତତ
ପୁଣି ବଣ୍ଣ ମାୟା ପାଶେ, ଜମ୍ବୁକ ବେଷ୍ଟିତ
ଭୁଣ ସଦୃଶ ମୋହାନ୍ଧ, ପଶିବ ସେ ମୋକ୍ଷ-
ଧାମେ, ଲୁତା ତନ୍ତୁ ଆଶ୍ରି, କାହିଁ, ଅସମ୍ଭବ,
କେ ପାରେ ଯିବାକୁ ତୁଙ୍ଗ ହିମାଚଳ ଚୂଳ
କନ୍ତୁ, ଯୋ ପାରିଲେ, ଦେବ ! ଉତ୍କଳ ଭାରତୀ !
ତବ ବଳେ ବଳୀ ଯେ, ମା ! କ ଅସାଧ୍ୟ ତାର,
କହ ଏ ଜଗତେ; ଅସ ବୀଣାପାଣି ଦେବି,
ଶ୍ୱେତାବ୍ଜ ବାସିନୀ, କର ହୃଦେ ଅଧିଷ୍ଠାନ

ଏ ସାନ ଦାସର, ସଙ୍ଗେ ଘେନି ଅସମାପ୍ତ ,
କଳ୍ପନା ସୁନ୍ଦରୀ, କବିକୁଳ ବନ୍ଦନୀୟା
କାମ୍ୟା ଛାୟା ସମ ତବ ଚିର ସହଚରୀ ।
ଏ ଦାସକୁ ବର ଯଦି ଦିଅ ଗୋ ବରଦେ !
ତବ ଅନୁଗ୍ରହେ ମାତଃ ଉତ୍କଳ ନିବାସୀ
ଶୁଣିବେ ଆନନ୍ଦେ ଶୁଣିବେ ଭାଷି ନିରନ୍ତରେ
ଏ ମମ କବିତା ଗାଥା ସୁଧା ସମ ମଣି
ହରଷିତ ଚିତ୍ତେ ସଦା ଅତୃପ୍ତ ହୃଦୟେ ।
ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଆବରି ଅଙ୍ଗ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଷ୍କ ବାସେ
ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର ପୀତ ଲୋହିତ ଧବଳ
ମନ୍ମଥ-ମନ-ମୋହିନୀ ବଧୂ--ବନ୍ଧୁ-ବୃନ୍ଦ
ବୃନ୍ଦାବନେ ବନେ ଯଥା ବ୍ରଜାଙ୍ଗନା ଗଣ
ଶ୍ୟାମ ଦରଶନ ଆଶେ ଯୋଗ୍ୟାହେ ଚଳନ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

କିମ୍ବା ନୀଳାଚଳେ ଯେସନ୍ତେ ସୁନୀଳ ସାଗରୁ
ଚଳନ୍ତି ଯୁବତୀ ଦଳ ଜଳ-କେଳି ଅନ୍ତେ,
ଗଳପୁ ଗଳପୁ ପଥେ ହାସ୍ୟ ଲାସ୍ୟ ମଯ୍ୟୀ
ଜଗନ୍ନାଥ ଦରଶନେ ସୁଗ୍ଧରୁ ଦର୍ଶନା,
ଚଳିଲେ ତେସନ ସର୍ବେ କପର୍ଦ୍ଦୀ ଦର୍ଶନେ,
କୈଳାସେ କୈବଲ୍ୟ ଧାମ ମୁମୁକ୍ଷୁ କାଙ୍କ୍ଷିତ ।
ପୀନ ପୟୋଧର ରୂପ ଅହା ହେ ରସିକେ !
କେମନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣିବ କହ ତାଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-କାନ୍ତି
ଝଟକେ ଦ୍ୱିଗୁଣ ପୁଣି ସଦ୍ୟ ସ୍ନାନ ହେତୁ
ସଭ୍ରିତ ଶିଶିର ଧୌତ ଫୁଲ୍ଲ ଅବ୍ଜ ନଭ;
କଳ୍ପନା ନୟନେ ଯଦି ପାର ଦେଖିବାକୁ
ପ୍ରବେଶି ସେ ରୂପ ଉପବନେ ଦେଖ ବାରେ,
କି ସୁନ୍ଦର କି ମଧୁର କେଡେ କମନୀୟ
କୁଞ୍ଚିତ ତରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗେ କଜ୍ଜଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
ସୁଦୀର୍ଘ ଚିକ୍କଣ ଉର୍ମ୍ମି ସୁଗ୍ଧରୁ ଚିକୁର.
ଉଡେ ଫର ଫର ଦେଖ ଲଳିତ ଗମନେ,
ବିଜୟ କେତନ ରୂପେ ରତିପତିଙ୍କର;
ଅଳି ରୂପୀ ଅଳକାକୁ ଦେଖ ଇତସ୍ତତଃ
କପୋଳେ କମଳ ଭ୍ରମେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଉଡେ;
ଚଳ ଗୃରୁ ଭ୍ରୁରୁ ଦେଖି ମନେ ହୁଏ ନିଶ୍ଚେ
ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ ଅନଙ୍ଗ ବସି ଟଙ୍କାରେ କୋଦଣ୍ଡ
ତା ମଧ୍ୟେ ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁ ଲାବଣ୍ୟ ଲଲାଟେ
କନ୍ଦର୍ପ-କୁସୁମ-କାନ୍ତି-ଟଙ୍କ-ଟର ପ୍ରାୟେ,
ଫୁଟଇ ଯୁବକ ବକ୍ଷେ ବିନ୍ଧି ତା ହୃଦୟ
ଚିକ୍କଣ କପୋଳ ଗୃରୁ ଚମ୍ପକ ବରଣ,
ଦର୍ପକ ଦର୍ପଣ ରୂପୀ ରୁଚିର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
କେ ଅଛ ହେ ଯୁବାକୁଳେ, କହ ହୃଦ ଫେଇ
ନ ସଙ୍କୋଚେ ଓଷ୍ଠ ଯାର ଚୁମ୍ବନ ଅଶାରେ
ଦର୍ଶନ ମାତ୍ରକେ ସ୍ୱତଃ ଅଜ୍ଞାତେ ଅଲକ୍ଷେ,
ଦର୍ଶନ କିପାଇଁ, ଖାଲି ଶ୍ରବଣ ମାତର !
ଯୁଗଳ କମଳ ନେତ୍ର ଖଞ୍ଜନ-ଗଞ୍ଜନ
ଫୁଲବାଣ କିବା ଏହା କାମ ଧନୁର୍ଗୁଣେ
ସନ୍ଧିତ କଟାକ୍ଷ ଯେବେ ଚଳେ ଏ ନୟନ
ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ବିଷାକ୍ତ ବାଣ ରତି ପତିଙ୍କର,
କେ ଅଛ ଏ ବିଶ୍ୱେ ପୁଂସ ଧୈର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ଏତେ
ନ ହେବ ଯା ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ଏ ବିଷ ଅଶୁଗେ ?
ଥାଉ ଅନ୍ୟ କଥା ନିଜେ ଧୂର୍ଜ୍ଜଟି ଜଟିଳ,
ହରାଇଣ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ପର ଏ କଟାକ୍ଷ ଶରେ,
ଶୈଳ-ସୁତା ସତୀ ରୂପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନିରେଖି,
ମାତିଥିଲେ କାମମଦେ, ଯୋଗ ଯାଗ ତ୍ୟାଗି
ତେଜି ଭସ୍ମ ଲେପିଥିଲେ ସୁଚନ୍ଦନ ଅଙ୍ଗେ,
ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଅସ୍ଥି ମାଳା, ପିନ୍ଧିଥିଲେ ପରା
ନୀଳମଣି ରତ୍ନମାଳା ନୀଳକଣ୍ଠ ଗଳେ;
ଅଲକ୍ଷେ କଟାକ୍ଷ ଗୃଳି ଚଞ୍ଚଳାକ୍ଷି ଯେବେ
ଘୋଡ଼ାନ୍ତି ବଦନାମ୍ବୁଜ ବସନେ ସହସା
ଭୂତଳେ ନିବେଶି ଦୃଷ୍ଟି ଗୃଲୁଥାନ୍ତି ପଥେ,
ଦେଖି କି ନ ହୁଏ ମନେ, ଯୁବା ମନ ମୀନ,
ଆକର୍ଷି କଟାକ୍ଷ-ପାଶେ ଧୀବରଣୀ ରୂପେ
ମଦନ ଗଞ୍ଜିନୀ ଏହି ପ୍ରମଦା ପ୍ରମୋଦେ
ଦେଖନ୍ତି ପତିତ କିମ୍ବା ଉଦ୍ଧୃତ ଏ ଜାଲେ,
ତେଣୁ ନିରେଖନ୍ତି ଙ୍ଗରେ ଅନନ୍ୟ ମାନସେ
ଭୟେ ଉରଜାଦି ସ୍ଥଳୀ ଯୁବାଙ୍କ ହିତାର୍ଥେ
ଦୁକୂଳେ ଆବୃତ କରି ରଖନ୍ତି ସତତ,
ନୋହିଲେ କ ଥାନ୍ତା ବିଶ୍ୱେ ଯୁବାମନ କେବେ
ଭୀମ ପ୍ରଭଞ୍ଜନେ ଯଥା ଲଘୁ ତୂଳା ରାଶି
ଲବଣୀ ପିତୁଳା କିମ୍ବା ଅନଳ ପରଶେ ।
ବର୍ଦ୍ଧି ସୃଷ୍ଟି ବନ୍ଧ ପୂର୍ବୁ ହୋଇ ଥାନ୍ତା ନାଶ ।
ବଳିହାରି ବାମା ଦଳ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସତତ
ନମେ କବି, କର ଦୂରୁ ସେ କଟାକ୍ଷ ଶରେ ।
ସ୍ୱପ ଦେବୀ ଅଗେ ଅଗେ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏକେ ଏକେ ଶୁକ୍ଳଛନ୍ଦ ଶଶୀ ସିମନ୍ତିନୀ
ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଗମନେ ଯଥା ରାଜହଂସୀ ସରୁ ।
ନବ ଦୂର୍ବାଦଳ ଦେଖି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପଥେ
ଆଦେଶିଲେ ତୋଳିବାକୁ ଦେବୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ,
କହିଲେ ବୃଷଭ ପାଇଁ ନେତା ଏ ଦେଉଳେ
ଶ୍ୟାମ ଦୂର୍ବାଦଳ ତୋଳି ଧରି ବାମ କରେ
ଚଳନ୍ତି ଚଳାକ୍ଷୀ ପଥେ ଚାହିଁ ଏଣେ ତେଣେ,
କେ କହେ ସୁମନେ ଦେଖ କେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର
ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ସୁବାସିତ ଗନ୍ଧାମୋଦେ ଯାର
ଅଳିଏ ଆକୁଳ ହୋଇ ଭ୍ରମନ୍ତି ଚୌଦିଗେ,
ଗୁଞ୍ଜନ କେମନ୍ତ ତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରସାୟନ,
ମୃଦୁଳ ମଳୟାନିଳ ବହଇ କେମନ୍ତ
ସୁରଭିତ ବନସ୍ଥଳୀ କୁସୁମ କୁନ୍ତଳା
ଆସିଲେ ଦ୍ୱିରେଫ ଦଳେ ମଞ୍ଜୁଳ ଗୁଞ୍ଜନେ,
(ମକରନ୍ଦ ଗନ୍ଧ ଲୋଭେ ମତ୍ତ ହୋଇ ଜବା)
ବେଢ଼ିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରମା-ହ୍ରଦ-ସର-କୁମୁଦିନୀ;
ଦେଖ ଦେଖ କହେ ଚନ୍ଦା ଭ୍ରମରର ଭ୍ରମ,
ଫୁଲ ଛାଡ଼ି ଉଡ଼ି ବସେ କପୋଳେ କେସନ
ନ ଶୁଣି ତା'-କଥା ସଖୀ କହେ ଦେଖ ତାଳେ,
କେତେ ମନୋହର ରଙ୍ଗ ଗନ୍ଧ-ରୂପ ଜିଣି
ପକ୍ଷୀଟିଏ, ଗାଏ ପୁଣି କି ମଧୁର ତାନେ,
ମରମ ପରଶୀ ଆହା ଶୁଣ କର୍ଣ୍ଣ ଡେରି
ଦେଖ ଦେଖ କହେ ତହିଁ ରସିକା କୁଞ୍ଜିକା
ସଜାଇ ଶ୍ୟାମଳ ଅଙ୍ଗ ସୁମନେ ପଲ୍ଲବେ,
ନାଗର ନାଗରୀ ପ୍ରେମ ଲଭି ଅଶେଷ ଯଥା
ତମାଳ ଦ୍ରୁମରେ ବାନ୍ଧି ସସ୍ନେହେ କେସନ
ଯୁବତୀ ବ୍ରତତୀ ପ୍ରତି ନବ ମଞ୍ଜରିତ
ଛନ୍ଦିବାକୁ ଗଲେ ତାର ପ୍ରେମ ଆଲିଙ୍ଗନେ;
ଶୃଙ୍ଖଳ ବିଟପୀ ବନ୍ଧ କଣ୍ଠେ ଦେଖ, ସଖି
ସୁ-କନକ କାନ୍ତି ଜଣା ପୁଷ୍ପିତା ଲତିକା
କହ୍ନହାର ସମଶୋଭେ ସ୍ଫୀତି ବାସେରସେ;
ରସାଳସ୍ଥ ରସାଳରୁ ଉଠଇ ସଙ୍ଗୀତ
ସୁ-ଗାୟକ ପିକ କଣ୍ଠ ସୁଲଳିତ ତାନେ;
ଗୁଞ୍ଜଇ ମଧୁର ମଧୁ-ମକ୍ଷିକା ସୁସ୍ୱରେ,
ଗୀତ ବୀଣା ଧ୍ୱନି ଯଥା ସଙ୍ଗୀତ ଅଳସୁ
ବଡ଼ ସୁଶୀତଳ କିନ୍ତୁ ଏ ସ୍ଥଳୀ ସଜନି ।
ବୋଲନ୍ତେ ରୋହିଣୀ ରାଣୀ କହିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ
ଯା କହିଲ ସତ୍ୟ ରାଣୀ ବଡ଼ ସୁଶୀତଳ,
ନିର୍ଜନତା ଦେଖି କିନ୍ତୁ ଭୟ ଲାଗେ ମୋତେ ।
କହନ୍ତେ ବିଶାଖା ତହୁଁ କହିଲେ ଭରଣୀ
ପ୍ରାଣାନ୍ତେ ଏପଥେ ଏକା ନ ପାରିବ ଯାଇ
ଘୋରାରଣ୍ୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ କେହି କେଣେନାହିଁ
ଧୂ-ଧୂ କରେ ବନସ୍ଥଳୀ ନିସ୍ତବ୍ଧ ସରବ,
ଏତେ ବିଭୀଷଣ ସ୍ଥଳୀ ଦେଖି ନାହିଁ କେବେ ।
ଘର୍ମାର୍ଦ୍ର ଶରୀରେ ଆର୍ଦ୍ରା କହଇ ସଭୟେ,
ବଡ଼ ବିଭୀଷଣ ସ୍ଥଳୀ ସତ୍ୟ ଗୋ ସଜନି !
କେତେ ଦୂର ଶିବ ପୁରୀ ଗଲ ଗଣ୍ଡେ ଗଣ୍ଡେ
ସନ୍ନିହିତ ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ଦେଉଳ ପତାକା
ଗଲି ଗଲି ପଥ କିନ୍ତୁ ନ ହୁଅଇ ଶେଷ ।
ଥିଲା ଯା ନନ୍ଦନ ବନ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ବେ
ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପରେ ହେଲା ଭୀଷଣ ଅରଣ୍ୟ
ମହାର୍ଦ୍ଧ ହୀରକ ହେଲା ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ କଣ୍ଟକ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପିତ୍ତଳାକାରେ ହେଲା ପରିଣତ ।
ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ହସି ତହୁଁ କହିଲେ ବୁଝାଇ
"ମନଗଢ଼ା ଏ ପୃଥିବୀ କଳ୍ପନା ନିଳୟ
ଯେ ଯେମନ୍ତ ଭାବେ ତାକୁ ଦିଶଇ ତେମନ୍ତ
ସତ୍ୟ ଅନୁଭବ ଯାହା ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧାରେ
ପରେ ହୁଏ ମିଥ୍ୟା ତାହା ଜ୍ଞାନାଲୋକେ ପୁଣି,
ଅଜ୍ଞାନୀ ନୟନେ ଯହିଁ ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ମାନି
ଜ୍ଞାନୀ ନେତ୍ରେ ମିଥ୍ୟା ଯଥା ମରୀଚିକା ବାରି,

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନର ଅବସ୍ଥା ଭେଦେ ଭିନ୍ନ ଯଥା ରୂପ
ଦର୍ପଣ * ଅକୃତି ଭେଦେ ଛାୟା ଦିଶେ ଯଥା ।”

କହୁଁ କହୁଁ ଖଣ୍ଡେ ପଥ ଗଲେ ଅତଃପରି
ଅଗ୍ରପଥ ଅଳ୍ପ ଦୂର ଦେଖିଲେ ସହସା
ରତ୍ନାକାରେ ଶୋଭେ ଏକ ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର
ମୃଣାଳେ କମଳ ସମ ସ୍ଥିତ ଶୈଳୋପର
ଅତି ମନୋହର ପୁରୀ ନୟନ ନନ୍ଦନ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ କନକ ଆଦି ମହାର୍ଘ ରତନେ
ନିର୍ମିତ ପ୍ରାକାର ଯାର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ କାନ୍ତି
ଖର ସୌର କର ଯୋଗେ ଝଲସାଏ ଚକ୍ଷୁ,

ଦେଖି ହୁଏ ମନେ ଯେହ୍ନେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ରୂପେ
ପ୍ରାକାର ପ୍ରେରଇ ଜ୍ୟୋତି ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିକୂଳେ
କ୍ରମେ ଅଗ୍ରସର ଯେତେ ହୁଅନ୍ତି ବାଳାଏ
ସ୍ପଷ୍ଟତର ପୁରୀ ତେତେ ହେଉଥାଏ କ୍ରମେ

ସ୍ପଷ୍ଟତର ହୁଏ ଯଥା ସୁଶୀତଳ ମସ୍ତ
ଦିବାଲୋକେ, ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଯା ଥାଏ ଊଷାକରେ;
ଦେଖିଲେ ତୋରଣ ଏକ କାଞ୍ଚନ ନିର୍ମିତ
ନୃପତି ତୋରଣ ତୁଚ୍ଛ ଏ ତୋରଣ ପାଶେ
ତୁଚ୍ଛ କାକ ପୁଚ୍ଛ ଯଥା କେକୀ-ପୁଚ୍ଛ ତୁଲେ,
କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ତହୁପର ବିଚିତ୍ରତାମୟ
ବୈଦୁର୍ଯ୍ୟାଦି ବହୁମଣି ଜ୍ୱଳେ ଝକ ଝକ
ଆଦିତ୍ୟ ପ୍ରତିମ ପ୍ରଭା ପ୍ରକାଶି ସତତ

ଉଦ୍ଭାସିତ ପୁରୀ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଆଲୋକେ
ଶତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଯେବେ ହୋଇବ ଏକତ୍ର
ସେ ଅଲୌକିକ ଜ୍ୟୋତି ସଙ୍ଗେ ନୋହିବ ତୁଳନା
ଶତ ତାରା କର ଯଥା ସୌରକର ସଙ୍ଗେ;
ଦିବସେ ଏ ଜ୍ୟୋତି, ତେଜେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜିଣେ କିନ୍ତୁ

ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ ଶୀତଳ ଯେହ୍ନେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା କୌମୁଦୀ
ନାହିଁ ସମତୁଲ ଯାର ଏ ଭବ ମଣ୍ଡଳେ ।

ନ ଦେଖିଛି ନର ଚକ୍ଷୁ କଦାପି ଯାହାକୁ
କେମନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣିବ ତାକୁ ଦୁର୍ବଳା ଲେଖନୀ ।
ଲାଗିଅଛି ଯାତାୟାତ ତୋରଣେ ଲୋକଙ୍କ
ଅଗୁରୁ ଚନ୍ଦନ ଯାର ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନର
ତ୍ରିପୁଣ୍ଡ୍ରକ ଚିହ୍ନ ଭାଲେ ଶୋଭଇ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ବାହୁ କଣ୍ଠେ ଗଳେ କରେ କଣ୍ଠି ବା କାହାର
ଶୋଭେ ଯମ-ଭୟ-ପ୍ରଦ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷର ମାଳା;
ଶୋଭେ ଶୁଭ୍ର ଉପବୀତ ଗୌରୋରସେ କାହିଁ

ସାର୍ଦ୍ଧ ଶିଖା ସ୍ଥୂଳୋଦର ସୁଗଭୀର ନାଭି
ଶିରେ ଜଟାଭାର କାର ଭସ୍ମ ଲେପ ଅଙ୍ଗେ,
କରରେ କମଣ୍ଡଳୁ କାର ସୁଦୀର୍ଘ ଚିମୁଟା
ତ୍ରିଶୂଳ ଧରିଛି କେହି ନୃ-କପାଳ କରେ;

ଅଜିନ ଅସନ କାର ବସନ କଟିରେ ।
କେହି ଚୀର ଧାରୀ ମାତ୍ର ନାହିଁ ଅନ୍ୟ କିଛି
(ଶିବ ବୈରାଗ୍ୟର ଚିହ୍ନ ଏହିଟି ପ୍ରକାର) ।
କହୁଁ କହୁଁ ପହୁଞ୍ଚିଲେ ତୋରଣ ସମ୍ମୁଖେ
କି ଅପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟ ଅହା ! ଦେଖନ୍ତି ନାରୀଏ;
ଅତୃପ୍ତ ନୟନେ, ସବେ ନିର୍ବାକ ନିସ୍ପନ୍ଦ;
ଯେ ଯେତେକ ଚାହିଁଛି ତେଣୁ ନ ଫେରଇ ଆଖି,
ପ୍ରସ୍ତର ଖୋଦିତ ମୂର୍ତ୍ତି ପରାୟେ ନିଶ୍ଚଳ ।

ଡାକିଲେ ଏ କାଳେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବୀ, ତହିଁ
ସ୍ୱପ୍ନୋତ୍ଥିତ ପ୍ରାୟେ ସବେ ନିରେଖି ଦେବୀଙ୍କୁ
ଚଳିଲେ ଦେବୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ,
ତାଙ୍କର ଆଦେଶ ମତେ ହୋଇ ଏକ ଠୁଳ
ସୁଦୀର୍ଘ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର ବୃତୀର

* କୁବ୍ଜପୃଷ୍ଠ ଦର୍ପଣରେ ଛାୟା ବୃହତ ଓ ନ୍ୟୁବ୍ଜପୃଷ୍ଠ ଦର୍ପଣରେ ଛାୟା ଖର୍ବ ଦିଶେ ।

ଦେବାଳୟ ଅଙ୍ଗତଳ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ
ମର୍ମର ଦ୍ୱିରଦ-ରଦ ଲଗିଛି କାହିଁ ବା
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମଣିଶିଳା ବିଦ୍ରୁମ ପ୍ରବାଳେ
ତଦୁପରି କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ବିବିଧ ବିଧାନେ
ସରସୀ ଆକାରେ ଯହିଁ ଫୁଟିଛି କମଳ,
ଖେଳୁଛନ୍ତି ଜଳଚରେ ମୀନ କୂର୍ମ ଆଦି
ସନ୍ତରନ୍ତି ହଂସ ହଂସୀ ତଦୁପରି ସୁବେଗି
ମୃଦୁଳ ହିଲ୍ଲୋଳ ଯାର, ମନେ ହୁଏ ଦେଖି
ମନ୍ଦାନିଳେ ନାଚେ କିବା ସରସୀ ଶରଦେ
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନିଶୀଥେ ସ୍ୱଚ୍ଛ କୌମୁଦୀ ଆଲୋକେ ।
ପାଣି ଭ୍ରମ ପାଣି ରାଣୀ ରୋହିଣୀ ବଢ଼ାନ୍ତେ
ଠେକିଲା କୋମଳ କରେ କଠିନ ସ୍ଫଟିକ
ତା ଦେଖି ହସିଲେ ସର୍ବେ ଓଢ଼ଣା ଉହାଡ଼େ
ଆର୍ଦ୍ରା ଆର୍ଦ୍ର ହେବା ଭୟେ ସ୍ୱପାଦୁ ଦୁକୂଳ
ଟେକି ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଦେଖି ଧାଂସଣୀ ଦଶା
ଟେକି ନେଲେ ହସ୍ତ ବସ୍ତ୍ର ସହସା ତକ୍ଷଣେ ।
ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ କେହି ତାଙ୍କୁ ନ ଥିଲେ ନିରେଖି
ଯହିଁ ଏଣେ ତେଣେ ବ୍ୟସ୍ତେ ସେ ମଧ୍ୟ ହସିଲେ
ଉପହାସ ପାତ୍ରୀ ନିଜେ ନୁହନ୍ତି ଜାଣିଣ ।
କାହିଁ ଉପବନାକାର, ସହକାର ଡାଳେ
କୁସୁମ ସୁଗନ୍ଧେ ତାର ମତ୍ତ ଇତସ୍ତତଃ
ଭ୍ରମନ୍ତି ମଧୁପ ପଂକ୍ତି ମଧୁଗନ୍ଧଲୋଭୀ
ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହଳଦୀ ବର୍ଣ୍ଣ ହଳଦୀବସନ୍ତ
ପକ୍ୱ ବିମ୍ବଫଳ ସମ ଚଞ୍ଚୁଟି ଯାହାର
ବସିଛି ସେ ତରୁ ଡାଳେ, ଦେଖିଲେ ଯାହାଙ୍କୁ
ଦର୍ଶକେ ଭାବିବେ ସ୍ୱତଃ ଦେଖି ମୋତେ ପକ୍ଷୀ
ସଭୟେ ଇଚ୍ଛଇ ଉଡ଼ି ଯିବାକୁ ପଳାଇ ।
ସୁଶ୍ୟାମାଙ୍ଗ ଲୋହିତାକ୍ଷ ପକ୍ଷୀଟିଏ ତହିଁ
ବସି ଅଛି ଅନ୍ୟ ଡାଳେ ସୁବକ୍ରିମ ଠାଣି
ଯାର, ଦର୍ଶାଏ ଦର୍ଶକେ ଅପୂର୍ବ କୌଶଳ,

ଶିଳ୍ପ ବିଦ୍ୟାର ଜଗତେ, ଆଉ ଶିଳ୍ପକାର
କେମନ୍ତ ପ୍ରବୀଣ ଥିଲେ ଶିଳ୍ପ ଗଠନରେ ।
ମଞ୍ଜୁ କୁଞ୍ଜବନେ କାହିଁ, ପୁଷ୍ପିତା ଲତିକା,
ସପ୍ରେମେ ଛନ୍ଦିଛି ବାହୁ ତମାଳ ଗଳାରେ ।
ମଲ୍ଲୀ, ଚମ୍ପା, ଜାଈ, ଯୂଥୀ, ମାଧବୀ ମାଳତୀ
ଫୁଟିଛି ବିବିଧ ପୁଷ୍ପ; ଭ୍ରମେ କେ ବଢ଼ାଏ
ହସ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ ସହସା, ପ୍ରସାରିତ ହସ୍ତେ
ଟାଣି ନିଏ ଓଟଣ କୁ କପଟେ ପଲକେ,
କାଳେ ଉପହାସ କେହି କରିବେ ତା ଜାଣି;
କାହିଁ ବା ସଂଗ୍ରାମ ଭୂମି, ଯୁଝୁଛନ୍ତି ଯହିଁ
ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଗଜାରୋହୀ ମଲ୍ଲ ବୀରମାନେ,
ଅସି, ଚର୍ମ, ଧନୁର୍ବାଣ, ଭଲ୍ଲ, ଶୂଳ, ଗଦା,
ଗଜ, ବାଜୀ, ରଥ, ଛତ୍ର ପତାକାଦି ଯେତେ
ନିର୍ମିତ ମହାର୍ଘ ରତ୍ନେ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର
ଦିଶଇ ଭାସ୍କର ସର୍ବ ସତ୍ୟ ବସ୍ତୁ ପରି ।
ଦୂରୁ ଦେଖି ସେ ସଂଗ୍ରାମ ଯୁଦ୍ଧ-ଅଭିନୟ
ମୃଗଶିଶୁ ମୃଗୀ ସମ ସଭୟ ସ୍ୱଭାବା
ସ୍ୱପନ ଦେବୀଙ୍କୁ ଡାକି କହେ ଅନୁରୋଧି
ଭୟ ଜଡ଼ିତ କଣ୍ଠେ ବିଷଣ୍ଣ ବଦନେ
ନ ଚଳ ସେ ସ୍ଥାନୁ ଟାଣି ଅଶ୍ୱିନୀ ବସନେ
"ଚାଲ ଅନ୍ୟ ପଥେ ମାଗୋ ଏ ପଥେ ନ ଯାଇ ।"
ହସି ହସି ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ କହିଲେ ତାହାକୁ
"କିପାଁ ଡରୁ ମୃଗଶିଶୁ କହ ମା ! ବୃଥାରେ
ନୁହେଁ ତ ପ୍ରକୃତ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରତିକୃତି ମାତ୍ର
କି କହିବେ ଲୋକେ, ଡରଗଲା ମୃଗଶିଶୁ
ମୃଗଶିଶୁ ପ୍ରାୟେ, ଧାତୁ ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ
ମୂରତିକୁ ଦେଖି, ଯେ ଶୁଣିବ ସେ କହିବ
ଛି ! ଛି ! ଉପହାସେ, କହ ସହିବୁ ତ ଏହା ।"
ଏତେ କହି କର ଧରି ନେଇ ଗଲେ ସଙ୍ଗେ
ଯଦ୍ୟପି ପ୍ରତିମା ଦିଶେ ପ୍ରକୃତ ପରାୟେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କହିଲେ ରୋହିଣୀ ପୁଣି "ଧନ୍ୟ ଚିତ୍ରକର
କେମନ୍ତ ଲେଖିଛି ଅହୋ ! କେଡ଼େ କମନୀୟ !"
"ସତ୍ୟ ଯା କହିଲ ରାଣୀ ଧନ୍ୟ ଚିତ୍ରକର ।"
ଗୃହୁ ଚନ୍ଦ୍ରେ ମୁଗ୍ଧ ଚିତ୍ତା କହଇ ରାଣୀଙ୍କୁ
"ଧନ୍ୟ ତା ବନ୍ଧାଣୀ ପୁଣି ଧନ୍ୟ ତା ଜନମ
ଧନ୍ୟ ସେ ଜନନୀ, ଗର୍ଭେ ଧରିଛି ଯେ ତାକୁ,
ବଚନ ମୂରତି ଦେଖେ ଜୀବନ୍ତ କି ଯେତେ !"
ବିଶାଖା କହଇ ତହୁଁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ
"କେମନ୍ତ ଚରିତ ଅହା ତାହାରେ ବନ୍ଧାଣି
ଯେ ଦେଖିବ ସେ କହିବ ଜୀବନ୍ତ ଅବାଧେ
କିଏ ସେହି ଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, କେମନ୍ତେ ଲେଖିଛି
ଜାଣୁ ଯଦି କହି ଦିଅ ! ବୁଝାଇ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ"
କହନ୍ତି ସ୍ୱପନ ଦେବୀ ବୁଝାଇ ସଖୀରେ,
"ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ନାମ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଯାର
ସ୍ୱୟଂ ସେହି ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ସ୍ୱହସ୍ତେ ଦେଉଳ ।
କବି, କାର୍ଯ୍ୟ-ବିଶାରଦ ଜଗତେ ଯେପରି,
ଶିଳ୍ପ-କଳା-ପଟୁ ଶିଳ୍ପୀ ଜାଣିବୁ ତେସନ ।
କବି, ଚିତ୍ରକର ଦୁହେଁ ସମ ଶକ୍ତି ଶାଳୀ
କେହି ନୁହେ ଉଣା, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭେଦ ଏତିକି
ସୁ-ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା ଅଉ ଉପମା ଛଟାରେ
ଆସେ ଯେଉଁ ଭାବ କବି ପାଠକ ମନରେ,
ଆଣେ ସେହି ଭାବ ଶିଳ୍ପୀ ଦର୍ଶକ ମନରେ
ଦେଖାଇ ବିବିଧ ଭଙ୍ଗୀ-ସୁଠାଣି କୌଶଳେ
ଫଳାଇ ନାନାଦି ରଙ୍ଗ ଯେଠାବେ ଯେପରି
ଧଳା କଳା ଲୋହିତାଦି ଚିତ୍ର ଗଠନରେ ।
କବି ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଯାର ପଢ଼ନ୍ତେ କବିତା
ଭୁଲି ଯାଇ ଆପଣାକୁ ପାଠକ ତକ୍ଷଣେ,
ମଜ୍ଜେ ସେହି ଭାବେ କାବ୍ୟ ଯେ ଭାବେ ଲିଖିତ-
କେବେ ହସେ କେବେ କାନ୍ଦେ କରୁଣାର୍ଦ୍ର ଚିତ୍ତେ
କେବେ ବୀର ମଦେ ମାତି ତୁଚ୍ଛ ମଣେ ପ୍ରାଣ
କେବେ ବା ବିକାରଗ୍ରସ୍ତ ମଣେ ଆପଣାକୁ
ରସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବିରସ ଯେତେ କାହିଁ କାହିଁ;
ଅଣିପାରେ କବି ଏକା ସ୍ୱରଗ ମର୍ତ୍ତେ
ପାରିଜାତ ପରିମଳ ନନ୍ଦନ ବନର,
ମରୁଭୂମେ କଲ୍ଲୋଳିନୀ ନିଦାଘେ ବସନ୍ତ,
ଅଶାନ୍ତ ହୃଦୟେ ଶାନ୍ତି, କବି ପାରେ ଏକା ।
କବି ବିଷୟେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଠିକ ସେହି ପରି,
ଚିତ୍ରକାର ଦେଖ ଯାଏ ଦର୍ଶକକୁ କ୍ଷଣେ
ସେହି ଭାବ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ କରଇ ବସତି,
ତା'ର ଗୃହୁ ପୁତ୍ତଳିକା ନୁହେଁ ଅନ୍ୟ କେହି,
ସେହି ଚିତ୍ରକାର ଯାର ଚିତ୍ର ଦେଖି ଲୋକେ
ଚିତ୍ର ବୋଲି ନ ଭାବନ୍ତି ଭାବନ୍ତି ପ୍ରକୃତ ।
ନିଜ ସୁଖ ଦୁଃଖ କିଛି ଯା ଅଛି ସଂସାରେ
ଭୁଲି ଯାଇ ଆପଣାର ଦର୍ଶକ ସେ କାଳେ
ଚିତ୍ରାର୍ପିତ ପ୍ରାୟ ହୁଏ ମଗ୍ନ ଭାବାବେଶେ ।
କବିତା କବିତା ନୁହେ ବନିତା ବନିତା
ପଦ ବିନ୍ୟାସେ ରସିକ ମନ ଯେ ନ ହରେ;
ଲେଖା, ଗୀତ, ଚିତ୍ର, ଯାର ନ ହରଣେ ହୃଦ
ବୃଥା ସେହି କବି, ଧନ୍ୱୀ, ବୃଥା ଚିତ୍ରକର ।"
କହିଁ କହୁଁ ଖଣ୍ଡେ ପଥ ଚଳେ ଅତିକ୍ରମି
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଲେଖି ଛବି ନବୀନ ରୁଚିର
ରହିଯାଏ ପଛେ ଯବେ; କାହାର ବା ପାଦ
ସ୍ୱତଃ ରୁନ୍ଧି ଅଟେ ହେଲେ ନିରେଖି ସେ ପର୍ଯ୍ୟେ
ଛବି ବିବିଧ ଆକାର, (କେ ଇଚ୍ଛେ କୁସୁମ-
ଦାମେ ବନ୍ଧିବାକୁ ପଦେ କ୍ଷମା ଥୋଇବାକୁ-
ପାଦ ଫଣିମଣି ଶିରେ ଅବାଧେ ଧରିବେ) ।
ଦେବାଳୟ ବେଢ଼ି ଶୋଭେ ଉଚ୍ଚ ଗୃହୁ ସ୍ତମ୍ଭ
ଶତ ଶତ ବିଜଡ଼ିତ ମାଣିକ୍ୟ ହୀରକେ
ତହୁପର ବହୁଛାବେ ଦେଉଳ କଳସ,
କଳସେ ଉଡ଼ଇ କେତୁ ତରଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାତ୍ୟୁଷ୍ଣ ଶୀତଳ ମୃଦୁ ମଳୟ ଅନିଳେ ।
ଯା ଦେଖି ଯାଜିଏ ଦୂରୁ ଦୁରନ୍ତ ଦରଷ
କୈଳାସ ଦର୍ଶନ ଆଶା ଫଳବନ୍ତ ଜାଣି ।
ସେ ହର୍ଷ ପୂରକ ରବେ "ବମ୍ ବମ୍ ହର"
କମ୍ପେ ଦଶ ଦିଗନ୍ତର କମ୍ପେ ହିମାଳୟ
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଛଳେ କହି "ଓମ୍ ଓମ୍ ହର"
କେବେ କେବେ ନନ୍ଦୀଶ୍ୱର ଶୃଙ୍ଗ ଗୁହାଶାୟୀ
ଭୀଷଣ ଆରାବ ଆସି ମିଶଇ ସେ ରବେ ।
କିଛି ଦୂର ଯାଇ ଦୂରେ ଦେଖିଲେ ସମ୍ମୁଖେ
ବିଶାଳ ବୃଷଭ ଏକ ଧବଳ ବରଣ
ଧବଳ ଅଚଳ ସମ ଆସେ ତାଙ୍କ ଅଡ଼େ
ବଙ୍କିମ ବିଷାଣ ଯାର ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ କକୁଦ
ଅଂସ ପୃଷ୍ଠ ମଧ୍ୟେ ଶୋଭେ ମେଦେହେବ ତୁଲେ;
ତା ଦେଖି ଦେବୀଙ୍କୁ ରାଣୀ ପୁଛନ୍ତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ
"ସଚଳ ପ୍ରତିମା ମାଗୋ । କେମନ୍ତେ ଗଢ଼ିଛି
ବିଶାଳ ଶରୀର ଏକ ବୃଷଭ ଆକାର
"ନୁହଇ ପ୍ରତିମା ଏହା ଶିବଙ୍କ ବାହନ-
ଜୀବନ୍ତ ବୃଷଭ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।" ଉଚ୍ଚାରନ୍ତେ ଦେବୀ
କେ କାହିଁ ଲୁଚିବେ ତହିଁ ନ ପାଇଣ ବାଟ
ଧରାଧର କର ହୃଦେ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ
ଦେବଙ୍କ ପଶ୍ଚାତେ ଯାଇ ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ ଭୟେ
"ଡରନା, ଡ଼ରନା, ହାଁ, ହାଁ ! ସ୍ଥିର ହୁଅ ସବେ
କିପାଇଁ ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ଏତେ ହେଉଅଛ ବୃଥା,
ହେଲେହେଁ ବିଷାଣଧାରୀ ନୁହଇ ହିଂସ୍ରକ
ନହିଂସେ କାହାକୁ କେବେ ହିଂସିଲେ ବ ତାକୁ;
ଦୂର୍ବାଦଳ ଲାଳସାରେ ଆସଇ ଦଉଡ଼ି;"
ଏତେ କହି ଅଗ୍ରସର ବୃଷଭ ବଦନେ
ଧୀରେ ଧୀରେ ଦେଲେ ଦୂର୍ବା ଅଉଁସି ସସ୍ନେହେ
ଘଷି ଆସି ଦିଅ ଦୂର୍ବା ନିର୍ଭୟେ ବୃଷଭେ
ମୁଁ ଅଛି ଏଠାରେ କିଛି ଭୟ ନାହିଁ କା'ର ।

ଦେବୀ କଟି ଧରି ହୁଚେ ଦେବୀଙ୍କ ପଛୁଁ
ଏକ ପାଦେ ଠିଆ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ପାଦ ଟେକି
ଅତି ସାବଧାନେ ହସ୍ତ ବଢ଼ାଇ ସଭୟେ
ଅବନତେ କେହି କେହି ଦେଲେ ଦୂର୍ବା ବୃଷେ ।
ଦେଉଁ ଦେଉଁ ଦୂର୍ବା କ୍ରମେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଭୟ
ବେଢ଼ିଲେ ସଖିଏ ସଙ୍ଗେ ବୃଷ ଚଉପାଶେ
ଚିର ପରିଚିତ ପରି ଚିରପରିଚିତେ,
କ୍ଷଣକେ କରଇ ସିନା ପ୍ରକୃତ ପୀରତି
ପ୍ରକୃତି ସ୍ୱପତ ଶକ୍ତି ଭୟ ଗଞ୍ଜନର;
କେହି ଦିଏ ଦୂର୍ବା ମୁଖେ କେ ଚୁମ୍ବେ ସସ୍ନେହେ-
କେହିବା ଅଉଁସେ କଣ୍ଠେ, ଆପୁଡ଼ାଏ କଣ୍ଠେ;
କେ ବୁଲାଇ ହାତ ତାର ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ କକୁଦେ,
ବୋଲେ ସୁକୋମଳ କେଡ଼େ ଛୁଇଁ ଦେଖ ଆହା,
କେ ପରଶି ଶୃଙ୍ଗେ କହେ କି କର୍କଶ ବାବା ।
ଫୋଡ଼ ଦେଲେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଯିବ ପଷାଣ କ୍ଷଣକେ,
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଶଂସଇ କହି ପୁଣି ତହିଁ
ସୁଗୋଲୁ ବଙ୍କିମ ଅତି ସୁ ଚିକ୍କଣ କିନ୍ତୁ ।
ପ୍ରଶଂସନ୍ତି ନାନାମତେ ସଖୀଏ ବୃଷଭ-
ଅଙ୍ଗ କୋମଳତା, କେହି କାୟ ବିଶାଳତା
ରୁଚିରତା କକୁଦର, ସୁଶୀଳତା କେହି ।
ସ୍ୱାତ ଉପହାସ ପ୍ରିୟା ଦେବୀଙ୍କୁ ଅଲକ୍ଷେ
ହସ୍ମିତ ବଦନାମ୍ବୁଜ ଅଧର ବସନେ
ସଙ୍କେତେ ନୟନ ଠାରେ ବିଶାଖାକୁ ତହିଁ
ଦର୍ଶାଏ ବୃଷଭ କମ୍ର ଉଦର ପଶ୍ଚାତୁ
ଦେବୀଙ୍କ ଅଲକ୍ଷେ, ଶୁହିଁ ଦେବୀଙ୍କୁ ବିଶାଖା
ଦନ୍ତେ ଚୁପି ଓଷ୍ଠ ଦିଏ ଉତ୍ତର ତାହାକୁ,
ଦେଖି ସେ ରହସ୍ୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ହାସ୍ୟପ୍ରିୟା ସଖୀ
ଠେଲି ଭୁଜେ ବିଶାଖାକୁ ଅପସରେ ତହୁଁ
କହେ ଚାଲ ଯିବା ଶୀଘ୍ରେ ନନ୍ଦନ କାନନେ,
ନା-ନା ଭୟ କହୁଥିଲି—ଶିବଙ୍କ ମନ୍ଦିରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁରୁଜନ ସମ୍ମୁଖରେ ଏହି ରୂପେ ସିନା—
ନୀରବେ ଚଳନ୍ତି ବ୍ୟଙ୍ଗ ତାଙ୍କର ଅଲକ୍ଷେ ।
ଭାଷା ଏହି ଉପହାସେ ଏକା ଅଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗୀ,
ନୟନ ଅଗୃର୍ଯ୍ୟ ଯହିଁ ଶୀତ୍କାକାର କର,
କର ଶାଖା, ଶିର ଆଉ ଦନ୍ତ ଓଷ୍ଠ ଆଦି ।
ଯଦ୍ୟପି ସଖୀଏ ସର୍ବେ ଜାଣନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟେ
ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ନ ଜାଣନ୍ତି ଘୃଣାସ୍ପଦରେ ଏହା
ଅନ୍ଧ ଗୁଣ ଜ୍ଞାନ ଯଥା ତାଙ୍କ ଚତୁରତା
ନ ଜାଣନ୍ତି ବୃଦ୍ଧ ଗୁରୁ, ଗୁରୁଜନ କିମ୍ବା;
କିନ୍ତୁ ସୁଚତୁରୀ ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ, ଯେ ହୁଅଇ
ଧୂଳି ସର୍ବ ବିଶ୍ୱବାସୀ ନେତ୍ରେ; ସମ୍ପ୍ରତେ କି,
ତାଙ୍କ ନେତ୍ରେ ଧୂଳି ଦେବା; ଜାଣି ନ ଜାଣିଲ
ପର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟେ ଧୀରେ; ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବେ
ଯେତେକ ନ ଜାଣନ୍ତି କିଛି । ଏହି ରୂପେ ସିନା,
ଗୁରୁଜନ ଲକ୍ଷେ ଚାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଗୁପତେ ।
ଦୂରୁଁ ଦେଖି ବୃଷ-ବର ନବଯାତ୍ରୀ ଦଳ
ଚଳନ୍ତି ଚଞ୍ଚଳେ ଛାଡ଼ି ବଧୂ-ବନ୍ଧୁ-ବୃନ୍ଦେ,
ଡାକନ୍ତି ପଶ୍ଚାତେ ଶ୍ରେଣୀ ରୋହିଣୀ ବୃଷଙ୍କୁ
ପଶ୍ଚାତେ ନିରେଖି ବୃଷ ରୋଧି ଗତ କ୍ଷଣେ
ରହି ଯାଏ ସ୍ରୋତ ଯଥା ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପଥେ,
ବାଧାଦେଇ ଗତ ଯେବେ ସେପଥେ ଉପଳ;
ବିଶାଳ ପ୍ରକାଣ୍ଡାକାର ସ୍ରୋତ-ଗତ-ରୋଧି,
ହମ୍ବାଳି ସୁସ୍ୱରେ ଗଳା ପକାଇ ସତ୍ୱର ।
ଅଗ୍ରସର ନେତ୍ରେ ସର୍ବେ ଦେଖିଲେ ସମ୍ମୁଖେ
ପ୍ରଶସ୍ତ ମଣ୍ଡପ ଏକ ଚନ୍ଦ୍ରାଚ୍ଛାଦ ତଳେ
ସୁନିର୍ମିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନୀଳା ମାଣିକ୍ୟ ମୁକ୍ତାରେ
ଭୂତଳେ ଅତୁଳନୀୟ ଯେ ମଣ୍ଡପ-ଶୋଭା
କେମନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣିବ କହ ଏ ଛାର ରସନା;
ସେ ମଣ୍ଡପେ ବସିଛନ୍ତି ଶିବଭକ୍ତବୃନ୍ଦ
ଯତ ଶାନ୍ତ ଉପାସେ ମହୋଲ୍ଲାସ ମନେ ।

ସ୍ୱସ୍ତିକାସନେ, ପଦ୍ମାସନେ, ସିଦ୍ଧାସନେ କେହି
କୁଶାସନୋପରି କେହି ଅଜିନ ଆସନେ ।
ଶିରେ ଜଟାଭାର କାର କଣ୍ଠାଦି ଆକାର,
ବିଭୂତି ଭୂଷଣ ଅଙ୍ଗ ଗଳେ ଅକ୍ଷମାଳା,
ଦଗ୍ଧ ତାମ୍ର ରଙ୍ଗ କେହି ଚନ୍ଦନ ଚର୍ଚ୍ଚିତ,
ଶିବାଷ୍ଟକ ଶିବସ୍ତୁତି ପଢ଼ନ୍ତି ସୁସ୍ୱରେ ।
ଜଳେ ଧୂପ ଗୁଗ୍ଗୁଳାଦି ସୁବାସିତ ଦ୍ରବ୍ୟ,
କର୍ପୂର, ଚନ୍ଦନ, ଘୃତ, ପୁଷ୍ପ ରାଶି ରାଶି
କୃଷ୍ଣ, ପୀତ, ଶ୍ୱେତ ଆଦି ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର
ଧତୁରା ଗଇଣ ଚମ୍ପା ନାଗେଶ୍ୱର ଆଦି
ଅଗଣିତ ବିଲ୍ୱଦଳ ସ୍ତୂପାକାରେ କାହିଁ
ମିଶ୍ରିତ ଅକ୍ଷତ ସହ ଶୁଭ୍ର ସୁବାସିତ
ରହି ଅଛି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ; କି ସୁନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ।
ଉଠେ ଗନ୍ଧ ଧୂମ ସହ ପବନ ସଂଯୋଗେ
ଦିଗ ଦିଗନ୍ତର ହୁଏ ସୁରଭିତ ଗନ୍ଧେ ।
ପୁଣ୍ୟ-ପ୍ରକୃତ ଯା'ଙ୍କ ପୁରବାସୀ ଯେତେ,
ସର୍ବେ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଏଥି, ନଦୀ ଗଣ ଯଥା
ଲଭନ୍ତି ସ୍ଥିରତା ପଶି କ୍ଷୀରବ୍ଧି ଗରଭେ ।
କାମ,—ସିନ୍ଧୁ-ବାଡ଼ବାଗ୍ନି ସଦୃଶ ମୋହାନ୍ଧ
ବିଶ୍ୱ-ଧ୍ୱଂସକାରୀ ମନ୍ଦେ କ୍ଷଣ ସୁଖ ଦାତା;
କ୍ରୋଧ,—ଲୋହିତାକ୍ଷ, କ୍ରୂର-କର୍ମା, ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି,
ବିବେକ ମର୍ଦ୍ଦନକାରୀ ବୃଦ୍ଧ-ଅନ୍ଧ-ଯୁବା;
ଲୋଭ,—ଅଗ୍ନି ସମ ସଦାତୃପ୍ତ ମିଷ୍ଟଭାଷୀ
ମସି-ବୃତ୍ତି-ଭକ୍ଷ୍ୟ, ରୋଗୀ ଜିହ୍ୱା ଲୋଲହାରୁ;
ମୋହ,—ଯାହା ଲାଗେ ପୁଷ୍ପହାର ସମ କିନ୍ତୁ
ଭବ ଦୃଢ଼ ପାଶ, ମାୟା ଅମୋଘାସ୍ତ୍ର ଏକା;
ମଦ,—ବାୟୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭସ୍ତ୍ରା ସମ ସ୍ଫୀତମନା,
ଅଳ୍ପ ସତ୍ତ୍ୱେ ସର୍ବଜ୍ଞସେ, କ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇ ବଡ଼;
ଈର୍ଷା;—ବିଷ କଣ୍ଟକ ନିଜ ବିଷଦାନ୍ତେ ଦଂଶେ
ଶୁଷ୍କାସ୍ୟ, ବିମର୍ଷ ଯଥା ରାଜଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗୀ;

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁଖୀ ସଦା ପର ଦୁଃଖେ, ଦୁଃଖୀ ପର ସୁଖେ;
ଭୟ,—ସଙ୍କୁଚିତ ଯଥା ବସ୍ତ୍ରହୀନ ଶୀତେ
ଝଙ୍କୃତ ଜଡ଼ିତ କଣ୍ଠେ କହେ କାକୁ ବାଣୀ,
କହୁଁ କହୁଁ ଭୁଲି ଯାଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବିମୂଢ଼,
ଅଦୃଶ୍ୟ ଶୁଣିଲେ ଶୁଣିଲ ନିଃଶବ୍ଦ ଅଲକ୍ଷେ,
କେବେ ସ୍ୱର ଆସେ ପଛେ ଶୁଣି ଏଣେତେଣେ
କେବେ ଖଣ୍ଡେ ଆଗେ ଗୁଟିଲ ବେଗେ ଧାରେ ଶ୍ୱାସ
ବାତଗ୍ରସ୍ତ ପ୍ରାୟେ ଥରେ ଅଙ୍ଗ ଉତ୍ତମାଶ୍ୱତ
ଯଥା ଶାଲ୍ମଳୀ ବିଟପୀ, କେବେ ଘର୍ମସିକ୍ତ,
ଯଥା ସଦ୍ୟ ଜଳୋତ୍ଥିତ, କେବେ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୁତ
ରକ୍ତହୀନ-ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଯଥା ଶୁଷ୍କ ପୁଷ୍ପ ଅଭି;
ଘୃଣା,—କୁଞ୍ଚିତ ଲଲାଟ-ନାଶା-ଭ୍ରୁକୁ-ନେତ୍ର-
ଦ୍ୱୟ ଓଷ୍ଠ ବିସ୍ଫାରିତ ସଙ୍କୁଚିତ କେବେ,
କଦାକାର ନୀଚ ହେୟ ସବୁ ତାହା ପାଶେ,
ପ୍ରତି ବାକ୍ୟେ କହେ ଉହୁଁ ! ଛି ! ଛି ! ବା ଛୁଅଁନା;
ମିଥ୍ୟା,—ଅସ୍ୱଚ୍ଛ ଯା ରୂପ, ଶରଦ ବାରିଦ,
ଯଥା ଗୋଧୂଳି ଗଗନେ ; କିମ୍ବା ନଟୀ ଯଥା
ଅଭିନୟେ ବଦଳାଏ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ରୂପ
ସତତ ଘୋଡ଼ାଇ ଥାଏ ବ୍ୟସ୍ତେ ତାକୁ ରୂପେ
ତଥାପି ସେ ଧରେ କିନ୍ତୁ ଅଜ୍ଞାତେ ତାହାର
ପ୍ରଢ଼ଣା ଜାହାଢ଼େ ଯଥା ଚଞ୍ଚଳ ନୟନ,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ନୀର ବୀଚି ମାଳେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ କିମ୍ବା;
କପଟ,—କୁଟିମାଗ୍ରସ୍ତ, ମିଷ୍ଟଭାଷୀ କିନ୍ତୁ
ବିଷଗର୍ଭ ଗୁରୁ ଯଥା ମହାକାଳ ଫଳ,
ଭେଦମତି ଉତ୍ପାଦନେ ବିଚକ୍ଷଣ ସଦା,
ଅମ୍ଳ ଯଥା କ୍ଷୀର ନୀର ବିଭିନ୍ନ କରଣେ ।
ଏ ଆଦି ଯେତେକ ରିପୁ ନ ଥାନ୍ତି ଏ ପୁରେ
ମହୌଷଧାଗାରେ ଯଥା ମହୋରଗ ଗଣ;
ଦେହ ମନ ପରମାର ବେଗ ଶୋକ ଯେତେ
ବ୍ୟାଧି ଚୈତ୍ର ଭୟ, ବନ୍ଧୁ ବିୟୋଗାଦି କିମ୍ବା
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ଦୁଷ୍ଟ ବିପ୍ଳବ ମଡ଼କାଦି ଯେତେ,
ନ ତାପର ଲେଶ ନାହିଁ ନିପୁରିତ ପୁରେ;
ଶୀତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବର୍ଷା ଯଥା ନ ଥାଏ ବସନ୍ତେ ।
ଅତିକ୍ରମି ଏହି ଦୃଶ୍ୟ , କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ
ମନ୍ଦିର ଦୁଆରେ ଆସି ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ।
ଦେଖିଲେ ଦୁଆରେ ଦୁଇ ଜଟା-ଜୁଟ-ଧାରୀ
ବିଶାଳ ତ୍ରିଶୂଳ କରେ , ଶାଳ ବୃକ୍ଷ ସମ-
କାୟ, ସୁଦୀର୍ଘ ସରଳ, ଭସ୍ମ ବିଲେପିତ
ଅଙ୍ଗ, ତ୍ରିପୁଣ୍ଡ୍ରକ ଭାଲେ, ସିଂହଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରୀ
ଦ୍ୱୟ ଦେବୀଙ୍କୁ ନିରେଖି, ପ୍ରଣମିଲେ ଦେବୀ-
ପଦେ ସସମ୍ଭ୍ରମେ ଦ୍ୱୟ, ଆଶିଷି ଦୁହିଙ୍କୁ
ଦେବୀ ପୁଚ୍ଛିଲେ ସସ୍ନେହେ "କୁଶଳତ ବତ୍ସେ"?
"କୁଶଳ ମା ତବ ଆଶୀର୍ବାଦେ" କରଯୋଡ଼ି
କହେ ନନ୍ଦୀ "କି ଆଜ୍ଞା ମା କହ ଦାସେ,ହେଲେ
ଜ୍ଞାତ ପାଳିବ ଝଟିତେ ।" "ମମ ଆଗମନ ବାର୍ତ୍ତା
ଜଣାଅ ସତୀଙ୍କୁ ।" ଚାଲିଗଲା "ଯେ ଆଜ୍ଞା ମା"
ବୋଲି ନନ୍ଦୀ ତ୍ୱରି, ଭୀଷଣ ଦର୍ଶନ ନନ୍ଦୀ
ହେଲେହେଁ ବିନୟୀ; ଭୀମ ରୂପେ ନମ୍ରଗୁଣ
ବିରୋଧି ଯଦ୍ୟପି ଅଗ୍ନି ଅଙ୍ଗେ ଶୀତଳତା,
ପର କିମ୍ବା ଉପଳାନ୍ତେ କୋମଳତା ସମ;
ତଥାପି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ତା'ର ଊଣା ନୁହେଁ ଭବେ ।
ଊର୍ମି ମାଳା ସମାକୁଳ ପାରାବାର ବାହ୍ୟେ
ହେଲେହେଁ ଭୀଷଣ ଦର୍ଶୀ ନ ଥାଏ କି ଗର୍ଭେ
ମୁକ୍ତା ମାଣିକ୍ୟ ଆଦି ମହାର୍ଘ ରତନ,
କରିବାକୁ ରତ୍ନାକର ନାମର ସାର୍ଥକ—!
କ୍ଷଣ ପରେ ନନ୍ଦୀ ସଙ୍ଗେ ସିଂହଦ୍ୱାରେ ସତୀ
ସଖୀଙ୍କ ଗହଣେ ଆସି ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ
ସେ ମିଳନ ହାସ୍ୟଚ୍ଛଟା ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଦାମ ସମ
ଦିଶିଲା ଶରଦାକାଶେ କାଦମ୍ବିନୀ ମେଳେ;
କିମ୍ବା ଫେନପୁଞ୍ଜ ଯଥା ନିମ୍ନଗା ସଂଯୋଗେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରବାହିତ ଅନ୍ୟ ଧର୍ଗ ପ୍ରାବୃଟେ ଉଲ୍ଲସେ ।
ସମ୍ଭାଳାନ୍ତେ ପରସ୍ପରେ. ପ୍ରବେଶିଲେ ପୁରେ
ଏକେ ଏକେ ପ୍ରଣମିଲେ ଶଶୀ ସିମନ୍ତିନୀ
ସତୀ, ସତୀ-ସହଚରୀ, ସ୍ୱପନ ଦେବୀଙ୍କୁ;
ସସ୍ନେହେ ଈଶ୍ୱରୀ ସଙ୍ଗେ ସର୍ବ ସହଚରୀ ।
ଶିର ଚୁମ୍ବି ଆଶୀଷିଲେ " ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ
ହେଉ ଅଚିରେ ସଭିଙ୍କ "ମଙ୍ଗଳ ସୂଚକ
ସେହି ଆଶୀର୍ବାଦ ଶୁଣି, ଶୀଘ୍ର ପତିପ୍ରାପ୍ତି—
ଆଶା ସ୍ଫୁରିଲା ହୃଦୟେ, ଇନ୍ଦୀବରବରଣୀ
ପତି ବିରହିଣୀଙ୍କର, ସତି-ବାକ୍ୟ ମିଥ୍ୟା
କେବେ ନୋହିବ ଜାଣିଣ । ଏକେ ଏକେ ନାମ
ଧରି ଡକାଇ ସରବେ, ତତ୍ପରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଆଦି ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ, କହିଲେ ସ୍ୱପନ
ଦେବୀ ସତୀଙ୍କୁ ବିସ୍ତାରି, ବିଷଣ୍ଣେ କହିଲେ
ତହୁଁ ଅଶୁତୋଷପ୍ରିୟା, "ଶତ୍ରୁବାକୁ ବିଧି-
ବିଧି କେ ସମର୍ଥ ହେବେ ।" ଉତ୍ତରିଲେ ସ୍ୱପ୍ନ-
ଦେବୀ "କେହି ନୁହେ, ଦେବ ! ଯେ ଯାହା କରିଛି
ତାହା ଅବଶ୍ୟ ଭୋଗିବ, କିନ୍ତୁ ଏଇ ମାତ୍ର-
ଭେଦ, ଜ୍ଞାନୀ ଭୋଗେ ଜାଣି ଶୁଣି, ମୂର୍ଖ ଭୋଗେ
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି, କଦାପି ନୁହଇ କ୍ଷୟ କର୍ମ-ବୀଜ
ଧନ୍ୟେ ଆରମ୍ଭିଲେ ପୁନଃ ସତୀ "ସତ୍ୟ ଦେବି !
କର୍ମ ଜଗତର ମୂଳ କର୍ମରୁ ଜନମ
କର୍ମରୁ ଭୋଗନ୍ତି ଲୋକେ ଦୁଃଖ ସୁଖ ଯେତେ;
ଏହି କର୍ମ ପାଶୁ ବିନା ଆତ୍ମା ଦେହ ଧାରୀ
ନିର୍ବିକାର ନିରାକାର ସଦାନନ୍ଦ ରୂପୀ,
ଯେତେକାଳ ଦେହ ଦୁଃଖ-ସୁଖ ତେତେକାଳ,
ଛିଡ଼େ ଯେବେ କର୍ମ ସୂତ୍ର ମହା ପୁଣ୍ୟ ଫଳୁଁ
ନିଷ୍କାମ କରମ, ଭକ୍ତି, ଜ୍ଞାନ ଯୋଗାଶ୍ରୟୀ
ନିର୍ବାଣ ହୁଅଇ ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପେ ଶାଶ୍ୱତ
ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସାଗରେ ଶାନ୍ତିମୟ ଧାମେ,

କର୍ଷରୁ ଚ୍ୟୁତ ଗ୍ରହ ଯଥା ମିଳଇ ଆକାଶେ
ଛିଡ଼ିଯାଏ ଯେବେ ତାର ଶକ୍ତି ଆକର୍ଷିଣୀ,
କିବା ଅଗ୍ନି ଶାନ୍ତ ଯଥା ଇନ୍ଧନ ନ ପାଇ ।"
ଫିଟିଗଲା ସ୍ମୃତି ପଟ୍ଟ ସତୀଙ୍କ ନୟନେ
ପୂର୍ବ ଶୋକ କଥା ତାପ ଯୋଗେ ପୟଃ ଯଥା,
ସହସା ରୋହିଣୀ ହୃଦେ ପଡ଼ିଲା ଉଚ୍ଛୁଳି ।
"କି ଯେ ଲେଖିଛନ୍ତି ବିଧି ଏ ପୋଡ଼ା କପାଳେ
ହାୟ ! କେ କହିବ ମୋତେ ! ତୁମ୍ଭ ବିନା ମାଗୋ
କେ ଅଛି ଏ ଦୁଃଖିନୀର ଏ ପାପ ସଂସାରେ"
ବାଷ୍ପ ଗଦ ଗଦ ସ୍ୱରେ କହିଲେ ରୋହିଣୀ
ଚାଳି ସତୀ-ପଦାମ୍ବୁଜେ, ଉଷ୍ଣ ଅଶ୍ରୁ ବାରି;
ଢାଳେ ଯଥା ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ଜନପଦ ପଦେ
କୂଳ ଲଙ୍ଘି କଳ କଳେ ଅତିରିକ୍ତ ଜଳ
ଦୁର୍ବହ ଗରଭେ ତାର ପ୍ରାବୃଟେ ପ୍ଳାବନେ ।
"ପାହିଲଣି ଦୁଃଖନିଶି ଉଦୟ ପ୍ରଭାତ
ବୃଥା କିପାଁ କାନ୍ଦ ଆଉ କହମା କଲ୍ୟାଣି,"
ଅଶ୍ୱାସି ଶଙ୍କର ପ୍ରିୟା କହନ୍ତେ ରୋହିଣୀ
କହିଲା କମ୍ପିତ ସ୍ୱରେ ରହି କ୍ଷଣେ ପୁଣି
"ବିଶ୍ୱପିତା ପରା ବିଧି ବୋଲନ୍ତି ଜଗତେ
ଏହିକି ତାଙ୍କର ବିଧି ! ନିଜ ସୁତେ ଦୁଃଖ
ଦେବା, ପ୍ରୀତିରେ ବିଚ୍ଛେଦ-ଦୁଃଖ, ଭୋଗେ ରୋଗ
ପୁଣି, ଯହିଁ ଦେଖ ତହିଁ ଦୁଃଖ, ସିଂହାସନେ
ରାଜା ଦୁଃଖୀ; ପ୍ରଜା କଥା ଥାଉ ସର୍ବେ ବିଶ୍ୱ-
ବାସୀ ସଦା ତପ୍ତ ତ୍ରିତାପରେ, ଏ କେମନ୍ତ
ବିଧି ମାଗୋ ନ ପାରଇ ବୁଝି, ବିଜ୍ଞତମା
ଭୂତ ମାଗୋ ! ଜ୍ଞାନହୀନା ମୁହିଁ, କି କହିବ
ଅବିଧିକି ବିଧି ଏହା ଭବଦେଖ ବାରେ";
"କିପାଁ ନିନ୍ଦ ବିଧି-ବିଧି ବୃଥା ମା କଲ୍ୟାଣି ?
ଚକ୍ଷୁ ଦୋଷେ ଦୋଷୀ ଜନ ନ ଦେଖଇ ବୋଲି
ଦିନକରେ ଦୋଷ ଦେବା ଉଚିତ କି ତାର;

ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ କେତେ ବୁଝେକି ବାଳକ
ଯୌବନ ମାଧୁରୀ କିମ୍ବା ଜ୍ଞାନ ପ୍ରୌଢ଼ତାଙ୍କ;
କହ ପାରୁ ବୁଝାଇଲେ ନ ବୁଝଇ କିପାଁ !
କିପାଇଁ ନ ବୁଝେ ଶୁଣ କାରଣ ତାହାର,
ନ ଭୁଞ୍ଜିଛି ଜୀବନେ ଯେ କଦାପି ଅମୃତ,
ସହସ୍ର ଉପମା ଛଳେ ଯଥାସାଧ୍ୟ କେହି
ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାଷାରେ ଯେବେ ବୁଝାଏ ତାହାକୁ
ପାଏକି ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱାଦୁ ସେ ଜନ ସୁଧାର ?
ଯେତେହେତୁ ଅଶକ୍ତ ଭାଷା ଅନୁଭବ ଦାନେ,
ଅନୁଭବ ଅନୁଭବେ ମିଳଇ କେବଳ,
ଭାଷା ନିରପେକ୍ଷ ଏହା ସମ୍ବେଦ୍ୟ ସଦା ।
ବେଧ ବୃଦ୍ଧ ସ୍ତ୍ରୈହଣୀ ତୁ ନ ପାରୁ ବୁଝି
ଯେ ହେତୁ ବାଳିକା ତୁହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସତ୍ୟ ।
ସତ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣେ ଶିଶୁ ନିଜ ପ୍ରତିବିମ୍ବେ
ମୁକୁରେ ନିରେଖି ଇଚ୍ଛେ ଧରିବାକୁ ତାକୁ
ବୟଃ ପ୍ରାପ୍ତେ ଭ୍ରମ ଏହା ଜାଣେ ନିଜେ ନିଜେ
ବୁଝାଇଲେ ଶିଶୁ କିନ୍ତୁ ବୁଝେ କି ଏ କଥା ?
ଜାଗ୍ରତ ସୁଷୁପ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ ଏ ତିନି ଅବସ୍ଥା
ପାର ହୋଇ ପ୍ରବେଶିଛି ତୁରୀୟରେ ଯେହୁ
(ଅଦ୍ଭୁତ ଅବସ୍ଥା ଏ ଯୋଗୀଜ୍ଞାନ ଗମ୍ୟ
ସଦ୍‌ଗୁରୁ ଦୟାରୁ ଲଭ୍ୟ ବହୁ ପୁଣ୍ୟ ଫଳୁ)
ଜାଣନ୍ତି ସେ ସଂସାରକୁ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ପ୍ରାୟେ,
ସତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ଯାହା ସତ୍ୟ ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ
ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ଅଳୀକ ନିତାନ୍ତ;
କହନ୍ତୁ ଥାଏ କି ଗନ୍ଧ ! କଳିକାରେ କାହିଁ
ଯାବତ୍ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ନ ହୁଏ କୁସୁମ !
ତେସନ ପ୍ରକୃତ ଶାନ୍ତି ନ ଲଭଇ ଜୀବ
କିମ୍ବା ସେ ବିଶ୍ୱ ରହସ୍ୟ ନ ପାରଇ ବୁଝି
ଯାବତ୍ ନ ଭୋଗେ ସେ ତୁରୀୟ ଅବସ୍ଥା
ଏ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ଯୋଗୀ ମହାତ୍ମା ସକଳେ-
କହନ୍ତି ବୁଝାଇ ସର୍ବେ ଉପଦେଶ ଛଳେ,
ଏ ସଂସାର ଜୀବପକ୍ଷେ ସୁଦୀର୍ଘ ସ୍ୱପନ
ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥାଏ କେହି ସ୍ୱପନେ ମଗନ
ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବୁଝିବାର ନ ଥାଏ ଶକତି
ତୁଟିଯାଇ ସ୍ୱପ୍ନ ଯେବେ ହୁଏ ସେ ଜାଗ୍ରତ,
ଜାଣେ ପୁଣି ଧ୍ରୁବ ସେହି, ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ରାଜ୍ୟର
ଏକମାତ୍ର ସ୍ରଷ୍ଟା, ସ୍ୱୟଂ, ନୁହେଁ ଅନ୍ୟ କେହି
ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଯାକୁ ନିଜେ ଭୁଞ୍ଜୁ ଥିଲା ତହିଁ,
ତେସନ ଏ ବିଶ୍ୱେ ଜୀବ, ରଜ୍ଜୁକୁ ଭୁଜଙ୍ଗ-
ରୂପେ ଭାବ ଭୋଗେ ଦୁଃଖ, ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଦେଖି
ଯଥା ମୃଗ ମରୁଭୂମେ, ଜଳ ଭାବ ତାକୁ
ଧାଆଁନ୍ତି ତା' ପଛେ ମାତ୍ର ଜଳ କାହିଁ ତହିଁ?
ଅନୁଭବେ ଯାକୁ ଜୀବ ପ୍ରକୃତ ଜାଗ୍ରତେ
ମିଥ୍ୟା ମାୟାମୟ ଦେଖେ ତୁରୀୟେ ସେ ତାକୁ
ତୁଟିଯାଏ ମହାଭ୍ରମ ପ୍ରପଞ୍ଚର ତାର
ଲଭଇ ସେ ଶାଶ୍ୱତ ସୁଖ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ହୋଇ
ସ୍ଥାଣୁର ଭୂତତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ଅନ୍ଧକାରେ ଯଥା
ବିନଷ୍ଟ ଆଲୋକେ, ପୁଣି ସେଥି ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ
କରାଏ ଦର୍ଶକେ ହୃଷ୍ଟ ନାଶି ତାର ଭୟ ।"
ଶଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ଦେଇ ନନ୍ଦୀ ମହାନନ୍ଦେ
ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ, ତହୁଁ ଶଙ୍କରୀ ଇଙ୍ଗିତେ,
ଦେଲେ ନନ୍ଦୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରସାଦ ସାଦରେ
ସାନନ୍ଦେ ଭକତଭରେ ସେବି ସର୍ବେ ଭୋଗ,
ଚଳିଲେ ସଖୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶିବ ଦରଶନେ ।
ଦେଖିଲେ ପୁରୀର ପୁରେ ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖେ
ଧୂପ ଜଳଇ ଦାନରେ ରଖି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପ
ଧୁତୁରା ଗଇଛ ଅଦି ପୀତ କଣିଅର,
ଅକ୍ଷତ ଶ୍ରୀଫଳ ଦଳ ବିଲ୍ୱ ନାରିକେଳ,
ବାଜେ ଶଙ୍ଖ ଘଣ୍ଟା ଆଦି ମଧୁର ନିନାଦେ,
ଟେକି ବାଟଇ ସିଦ୍ଧି ତହୁଁ କେ ଘଷେ ଚନ୍ଦନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଳାଇ କେଶର ସଙ୍ଗେ କସ୍ତୁରୀ ସୁଗନ୍ଧ
ଦ୍ରବ୍ୟ ସୁ-ସୌରଭେ ଯାର ସୁଗନ୍ଧିତ ପୁର ।
ଯାଜ୍ଞିକେ କରନ୍ତି ଯଜ୍ଞ ଦେବ ମନ୍ତ୍ର ସହ
ପବନ 'ଓଁ କାର' ଧ୍ୱନି 'ସ୍ୱାହା ସ୍ୱଧା' ସହ
ପଶନ୍ତେ ଦର୍ଶକ ମନ ନିଃସରି ମୁଖାଗ୍ରୁ
ବହନ୍ତି ନେତ୍ରୁ ନୀର ତାଙ୍କ ହୋମଧୂମ ଲାଗି
କପୋଳେ କପାଳେ ଶୋଭେ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଘର୍ମ
ଫୁଲ୍ଲ ଅରବିନ୍ଦୋପରେ ହିମ ବିନ୍ଦୁ କିବା;
ଦର ଦର ଧାରେ ଘର୍ମ ବହୁ ସର୍ବ ଅଙ୍ଗୁ
ଶୈଳୁଁ ନିର୍ଝରିଣୀ ପ୍ରାୟେ; ହୋମାନଳ ତାପେ
ଧୋଇ ନିଏ ଋତ୍ୱିକଙ୍କ ତିଳକ ଚନ୍ଦନ
ଜ ରକେଲ-ଜଳ-ପକ୍ୱ-ଗାତ୍ର-ମାର୍ଜନାରେ
ପୋଛନ୍ତି ଯେ ସ୍ୱେଦ ଧାରା ଥାଇ ଥାଇ ଦ୍ୱିଜେ;
ଯଜ୍ଞ ଧୂମ ଘୂରି ଘୂରି ଉଠେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ମୁଖେ
ଦିଶଇ ସୁଗୁରୁ-ପୁର ମହକଇ ବାସେ
ପ୍ରସରି ଅନିଳ ଯୋଗେ ଦିଗ ଦିଗନ୍ତରେ
ପବନରି ସର୍ବ ଲୋକେ ଯହିଁ ଯାଏ ତହିଁ;
ବସିଛନ୍ତି ସିଂହାସନେ ଅଜିନ ଆସନେ
ସିଦ୍ଧାସନେ ଯୋଗମଗ୍ନ ଯୋଗୀବର ହର,
ପାବକ ଲଲାଟେ ପଟେ ଦିଶେ ଧକ ଧକ ।
ଭୂଷିଷ୍ଟ ଲୋଚନେ ଦେବ ତ୍ରିଲୋଚନଙ୍କର
ଶିରେ ବହେ ସୁରଧୂନୀ ଜଟା କଟାହରୁ,
ଝଲ୍ଲୋଳି କଲ୍ଲୋଳମୟୀ ଯାର ଶ୍ୱେତ ଧାରା,
ଦିଶେ ଶୁଭ୍ରତର ଜିଣି ହୀରକ ରଜତ ।
ସୁ-ସିତ ବିଶାଳ ଅଙ୍ଗେ ଅସିତ ଉରଗେ,
ଶୋଭନ୍ତି ଭୂଷଣ ପ୍ରାୟେ ଉର ଶିର କରେ,
ଗଳେ ହାର ରୂପେ, ସ୍କନ୍ଧେ ଉପବୀତାକାରେ
ମହେଶ ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗେ କୃଷ୍ଣ ସର୍ପେ ବିଭୂଷିତ;
ଭାସ୍ୱର ସେ ସର୍ପ ଶିରେ ମଣି ଶୋଭେ ପୁଣି
ଶାରଦ ବାରିଦାକାଶେ ତାରକା କି ଅବା,
ଅଙ୍ଗ ଅଭ୍ର, ସର୍ପ ନଭ, ମଣି ତାରକାରେ ।
କରେ ଅକ୍ଷମାଳା ଦୃଷ୍ଟି ବିଭୂତି ନିହିତ ।
ବ୍ୟଜନ୍ତି ଚାମର ଜୟା ବିଜୟା ଦ୍ୱିପାଶେ ।'
ପ୍ରଣମିଲେ ଭକ୍ତିଭରେ ମହେଶ୍ୱର ପଦେ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦେବୀ ସହ ସଙ୍ଗେ ଶଶି ସୀମନ୍ତିନୀ
କହିଲେ ସମ୍ବୋଧି ସତୀ ଭବାନୀ ଭବେଶେ
ଆର୍ଯ୍ୟ ! ଆସିଛନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦେବୀ ଦୟାକର
ପୁରେ, ଦରଶନ ଆଶା ତବ ଅଭିଳଷି
ମନେ, ଦେଖ, ପ୍ରଣମନ୍ତି ପଦେ ତବ ଶଶି—
ସୀମନ୍ତିନୀ, ଆଶୀର୍ବାଦ ଅଭିଳଷି ତବ ।"
ଉନ୍ମୀଲି ନୟନ ହର ଆଶୁ ତୋଷ ତହୁଁ
ଆଶୀଷିଲେ ଶିକେମ୍ପେ ତୋଳି ଦକ୍ଷ କର ।'
ହୋଇଲେ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ପୁଣି ନେତ୍ର ମୁଦ୍ରି କ୍ଷଣେ
ସୁପ୍ତ ଜଳଚର ସର ନିଶ୍ଚଳ ପଗ୍ରେ
ଚଳ ଘନାବରେ ଯଥା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦିଶେ କ୍ଷଣେ
ଗମ୍ଭୀର ବିଷଣ୍ଣ ଶମ୍ଭୁ ହେଲେ ସେହି ରୂପେ
"ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କୃଷ୍ଣ ତବ ଲୀଳା ଭୂ ଭାରତେ
ମହା ନରମେଧ ଯଜ୍ଞ" ଉଚ୍ଚାରି ଗମ୍ଭୀରେ
ସସ୍ମିତେ କହିଲେ ହର ପୁନଃ ନେତ୍ର ମେଲି,
ବଧୂ ବଧୂ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପି ସସ୍ନେହେ,
"ନାହିଁ ତ ବିଳମ୍ବ ଆଉ, ସହାୟ ଯାହାର
ଯେବା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦେବୀ ସ୍ୱୟଂ ମହାମାୟା ରୂପୀ
କି ଭୟ ତାହାର ଭବେ କହ ଆଜ ବତ୍ସେ ?"
"ତବ ଆଶୀର୍ବାଦେ ଦାସୀ କରିପାରେ ସବୁ,
ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ୱେ ଯାହା ନ ପାରଇ ମୁହିଁ
କିନ୍ତୁ, ପ୍ରାରବ୍ଧର ଗତି ରୋଧେ ଅକ୍ଷମା ଏ
ସଦା।" କହନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦେବୀ, "ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ବତ୍ସ,
ପ୍ରାରବ୍ଧ ଅଖଣ୍ଡନୀୟ ହସ୍ତଚ୍ୟୁତ ତୀର
ତାର ନ ଫେରଇ କେବେ, ଯାଅ ଘରେ ସୁଖେ
ଥାଅ," ଆଶୀଷି ଏତିକି ମହା ଯୋଗେଶ୍ୱର

Digitized by srujanika@gmail.com

ହର ତ୍ରିକାଳଜ୍ଞ ବିଭୁ ପୁନଶ୍ଚ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ
ହେଲେ ସ୍ତିମିତ ଲୋଚନେ, ପ୍ରଣମି ସରବେ
ତହୁଁ ଚଳିଲେ ଅନ୍ୟତ୍ର । ସତୀ ଆଗେ ଆଗେ
ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ସର୍ବେ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗଲେ
ନନ୍ଦୀ ଦେବୀଙ୍କ ଆଦେଶେ; ସମ୍ମୁଖେ ଦିଶିଲା
ଏକ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ପ୍ରାସାଦ ଶୃଙ୍ଗ ଯଥା ଶୈଳ-
ଶିରେ, ବର୍ଣ୍ଣିବାକୁ ନୁହେ ଯାର କମନୀୟ-
କାନ୍ତି, ଦୃଷ୍ଟିପଡ଼େ ନେତ୍ରପକ୍ଷ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥଳ
ଯୋଗୁ, ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ବାୟୁ ବହେ ତହିଁ, ସଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗେ ସୁସୌରଭ ବହିଆସେ ହର୍ମ୍ମ୍ୟ । ଅହା !
ଅନାଘ୍ରାତ-ପୂର୍ବ,ଗୃହୁ ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ ସୌରଭ
ସୁବାସ ଯାହାର ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ନୁହେ ତୁଳନୀୟ
ପଥ ପାର୍ଶ୍ୱେ ଉପବନ ଗୃହୁ ମନୋହର
ବିରାଜେ ସରସୀ ଯହିଁ ପୀୟୂଷ ସଲିଳ,
ମରକତ ପତ୍ର ମଧ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ତରୁ ଯତ
ରତ୍ନ ମଣି ଫୁଲ ଫଳ ପୀୟୂଷ ପୂରିତ ।
ସତୀଙ୍କ ସହିତେ ସର୍ବେ ପ୍ରବେଶି ଆରାମେ
ତୋଳିଲେ ମାଣିକ୍ୟ ଫୁଲ ସୁଗନ୍ଧ ସୁନ୍ଦର;
ମଧୁର ଅମୃତ ଫଳ ଭକ୍ଷିଲେ କେ ସୁରଙ୍ଗେ
ପିଇଲେ କେ ଇଚ୍ଛାମତ ସୁଧା ସରସୀରୁ;
ଯାଉଁ ଯାଉଁ କ୍ଷଣେ ପୁଣି ଶୁଣାଗଲା ତହୁଁ
ସୁତନ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗୀତ ସଙ୍ଗେ ମଧୁର କାକଳୀ
ବହିଆସେ ବାୟୁ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୁତ ମୂର୍ଚ୍ଛନାସ୍ୱ
ଅଶ୍ରୁତ-ପୂରବ ସେହି ମଧୁର ନିଃସ୍ୱନେ
ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ବତ ହେଲେ ଗଣୀ-ଯୂଥସ୍ୱଏ ।
ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ହର୍ମ୍ମ୍ୟ ଦ୍ୱାରେ ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ।
ପୁଣ୍ୟଦୃଶ୍ୟ ପୂର୍ବ ଗୃହୁ ଗୋପୁର* ମହିମା
କେ ପାରିବ ବର୍ଣ୍ଣି କହ କେଏଡ଼େ ସମର୍ଥ

ମାନବ କଳ୍ପନା କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ ଦୂରେ,
ଦେବ କବି ଉଶନାକ ପାରିବ କଳପି ?
ବିଭୂତି ବିଭୂତି-ଭୂଷ ଶମ୍ଭୁରଙ୍କର
ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା କଥା ଥାଉ ତେଣେ ଦୂରେ ।
ସତୀଙ୍କ ଆଦେଶେ ନନ୍ଦୀ ଆଗେ ଆଗେ ଯାଇ
ଖୋଲିଲେ ତୋରଣ ଦ୍ୱାର, ଦିଶିଲା ଯେସନ
ବାଳ ରବି ଛବି ବକ୍ଷେ ପୂର୍ବଦିଶା ବାରିଦ
କମନୀୟ ଦିଶେ ଯଥା ଇନ୍ଦ୍ରଗୃହ ଜିଣି
ଉଦ୍ଘାଟିତ ଦ୍ୱାର ଯେବେ ଉଦୟ ଅଚଳେ;
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଶାଳିନୀ ଦେବୀ ଉଷାରାଣୀଙ୍କର
କମଳ-କୁନ୍ତଳା ଦିବ୍ୟ-ବାଳ-ଯଉବନା ।
ସିଂହ ଦ୍ୱାରେ ସିଂହ ଏକ ବିଭୀଷଣ ରୂପୀ
ନନ୍ଦୀଙ୍କ ଆଦେଶେ ଦ୍ୱାରୁ ଜଗାର ବାହାର,
ନିରେଖି ଅଦୂରେ ତହୁଁ ସତୀ ଆଗମନେ
ହରଷ ଉତ୍ସୁକ ପୁଃ ହିଲ୍ଲୋଳି ଲାଙ୍ଗୁଳେ
ଲୋଟିଲ ଭୂତଳେ ମୃଦୁ ଅସ୍ଫୁଟ ନିନାଦେ
ଘୂରି ଏଣେ ତେଣେ ତହୁଁ ନନ୍ଦୀଆଡ଼େ ଚାହିଁ
ଅଗ୍ରସରି ଫେରି ଯାଏ ସ୍ୱସ୍ଥାନେ ସଙ୍କେତେ
ପ୍ରିୟ ପ୍ରଭୁ ଦରଶନେ ବତ୍ସ ଶ୍ୱାନ ଯଥା ।
କେଶରୀ ଭୀଷଣ ଆସ୍ୟ ଦେଖି ସଖୀ ସର୍ବେ
ଭୟେ ତ୍ରସ୍ତ ପାଦ ତାଙ୍କ ନ ଚଳିଲା ଆଗେ
ଅଗ୍ରସର ହୁଏ ଦେବୀ ସତୀ ସଙ୍ଗେ କ୍ଷଣେ
ନିରେଖି ପଶ୍ଚାତେ କେହି ନ ଆସନ୍ତି ଯହୁଁ
ସସ୍ନେହେ କହିଲେ ତାଙ୍କ "ଭୟ ! ବୃଥା କର
ଭୟ ପବନ କୈଳାସେ, ସିଂହବାହିନୀଙ୍କ
ସିଂହ ଏହି ପଶୁ ବରେ ! ହେଲେହେଁ ଶ୍ୱାପଦ-
କୁଳେ, ସିଂହ ହିଂସ୍ର ଶୀଳ ନ ହିଂସେ କାହାକୁ
କଲୁ ସତୀ ଆଜ୍ଞା ବନା, ବିଖ୍ୟାତ ପ୍ରଶାନ୍ତ

* ଗୋପୁର—ତୋରଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାମେ ଗୁଣେ ପୁଣି ତଥା (ବାକ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଅର୍ଥ
ଯଥା ଯୁକ୍ତ ପରସ୍ପର) ସୁଶୀଳ ବାଳକ
ସମ ସ୍ୱଭାବ ଏହାର, ନିର୍ଭୟେ ସର୍ବଦେ ଆସ
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋର";ସସ୍ମିତେ ଶଙ୍କରୀ ତହୁଁ
କହିଲେ ସସ୍ନେହେ । "ମୋ ପୁରେ କି ବାମା
ଭୟ ! ଅନ୍ଧକାର ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକେ ଦେଖିଛ କି
କେବେ ? ଶିଶୁ ଭାବ ଦେଖି ତବ ହାସ୍ୟ ଲାଗେ
ମୋତେ, ବତ୍ସେ କି ଭୟ ମା ଏ ଭବ ସଂସାରେ
ସଙ୍ଗେ ଥାଉଁ ସ୍ୱପ୍ନଦେଖା ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକାଶିନୀ ;"
ତେଜସ୍ୱିନୀ କରି ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱତେଜେ କଞ୍ଚିତ,
ହଏତାପ ଅଗ୍ନି ଯଥା ସନ୍ନିହିତ ଜନେ,
ଅଙ୍କେତେ ହୃଦୟୁ ତାଙ୍କ ହରି ନେଇ ଭୟ,
ନିଏ ଯଥା ଉଷାରାଣୀ ତାମସୀ ତାମସେ
ଚପଳା ସ୍ଫୁରଣେ କମ୍ପା ଘନାବୃତ ତମେ,
ପଦ୍ମ ହୃଦୁ ବାଳରଶ୍ମି ତୁଷାର ଯେସନ;
ବୋଇଲେ "ଆଉମା ସଙ୍ଗେ ନିର୍ଭୟେ ମୋ ସଙ୍ଗେ
ବୈଶ୍ୱାନର ଧୂମ ରାଶି ଜଳ ଉଠେ ଯଥା
ଅଲକ୍ଷେ ଅନିଳ ଯୋଗେ ଅଲୋକ ସହସା
ତେସନ ସଖୀଏ ସଙ୍ଗେ ହେଲେ ତେଜସ୍ୱିନୀ
ନିର୍ଭୟ ହୃଦୟା, କ୍ଷଣେ ଭୀତଶୀଳା ସଙ୍ଗେ
ପଶୁ କୁଳେଶ୍ୱର ସିଂହେ ପଶୁ କୁଳାଙ୍ଗାର
ଖର ପରାଏ ନିରେଖି ଚଳିଲେ ସିଂହିନୀ
ସମ ନିର୍ଭୟେ ସଖୀଏ, ବୀରାଙ୍ଗନା ଯଥା
ସିଂହବାହିନୀଙ୍କ ପଛେ ଉଲ୍ଲାସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ।
ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶି ସଙ୍ଗେ ଦେଖନ୍ତି କୌତୁକେ
ହୈମବର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ତଃପୁର, ଶୋଭେ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି
କନକ ହୀରକ ସ୍ତମ୍ଭ ହର୍ମ୍ମ୍ୟ ପରେ ହର୍ମ୍ମ୍ୟ,
ପୁଣି ହର୍ମ୍ମ୍ୟ ତଦୁପରି, ଶୈଳ ଶୃଙ୍ଗ ସମ
ପ୍ରାସାଦେ ପ୍ରାସାଦେ ଦିବ୍ୟ ପ୍ରଶସ୍ତ ଗବାକ୍ଷ
ସ୍ଫଟିକ ମୁକୁର, ଖଞ୍ଜା ଚଉପାଶେ ଯାର
ହୀର ନୀଳା ଆଦି. ଗୁଚ୍ଛ ଚଉପାଶେ ଶୋଭେ
ଶତ ଶତ, ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ତରଙ୍ଗ ଆକାରେ
ପ୍ରଭବମ୍ଭ ପଡ଼ି ଯହିଁ ଝଟିମିଟି କର
କୁରଙ୍ଗ ତରଙ୍ଗେକ୍ଷଣୀ, ପ୍ରଭାବ ଝଲକେ
ତାଙ୍କ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତରଙ୍ଗ ଆହା ଖେଳି ଗଲା
କ୍ଷଣେ;-ସୁସଜ୍ଜିତ ଚିତ୍ରପଟେ କେଳି ଗୃହେ,
କାହିଁବା ମନାନ୍ତି ମୁନି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବ୍ୟସ୍ତେ
ମେନକାକୁ, ତଳ ଗୃହୁ ଅନନ୍ତ ଯୌବନା,
ତ୍ୟଜି ଯୋଗ ତପଃ ଆଦି କାମାର୍ତ୍ତି ଲପନେ;
ନୃପବର ପୁରୁରବା ମନାନ୍ତି କାହିଁବା
ଅମ୍ବର-କୁଳ-ଶେଖର ଉର୍ବଶୀଙ୍କୁ ବୃଥା ।
ବନବାଳା ଶକୁନ୍ତଳା ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର
ନବ ପ୍ରେମ ଭୋଳ କାହିଁ ଗୃହୁ ଚିତ୍ରପଟେ
ଏକାକିନୀ ବସି ବସି ଗଣ୍ଡେ ସ୍ଥାପି କର
ଭାବୁଅଛି କଣ୍ୱ ମୁନି ପୁଣ୍ୟ ତପୋବନେ,
କ୍ଷୁଦ୍ର ମୃଗ ଶିଶୁଟିଏ ଠିଆ ହୋଇ ପାଶେ.
ହଲାଏ ବାଳକୁ ଶିରେ ଗୃହେ ଥାଇ ଥାଇ
ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଚୁମ୍ବନାଶ୍ଳେଷ ନ ପାଇ ସେ ଆଜ
ମୁଖ ପ୍ରାନ୍ତ ସ୍ପୃହେଁ ଭାର କୌତୁକେ କେସନ,
ବନ ଅନ୍ତରାଳେ ଥାଇ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ନୃପତି
ଅଲକ୍ଷେ, ଅତୃପ୍ତ ନେତ୍ରେ ଗୃହୁ ରୂପାମୃତ
ପିଅନ୍ତି ଯୋଷିତ୍ କେ କେତେ ସେ ବାଳା ଅଙ୍ଗରୁ,
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଦିରା ମୁଗ୍ଧ ରୂପ ନୃପଙ୍କର;
ଚନ୍ଦ୍ରାମଗ୍ନ ଶକୁନ୍ତଳା ମୁଖ ଛବି ଆଉ,
ଦିଶେ ମନୋହର କେତେ ଦେଖ ସେ ଛବିରେ;
ବସ୍ତ୍ର ହରଣର ଚିତ୍ର ଯମୁନା ପୁଳିନେ
ଭୂ-ଗୋଲକେ ବୃନ୍ଦାବନେ କଦମ୍ବ ଶାଖାରେ,
କଟେ ହଟିଅ କଛାଇ, ଶିରେ ଶିଖି ପୁଚ୍ଛ-
ଚୂଡ଼ା ଅଧରେ ମୁରଳୀ, ହଠ ଦେଖେ ଗୋପ-
ବଧୂ ବସନ ଶୈବଳ ଜଳ କ୍ରୀଡ଼ା ରତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଳା ଘନଜଘନାଙ୍ଗ, ପୀନ ପୟୋଧରା
ଗୁରୁ ନିତମ୍ବିନୀ ଗଣେ, କେହୁ କର ଯୋଡ଼ି
କେହୁ ଧନୁ କର ତୋଳି ଦକ୍ଷେତର କରେ
ଯୋଡ଼ାଇ ଉରଜ ନଗ୍ନ ସନ୍ଥଙ୍କ ଯାଚନ୍ତି
ବସ୍ତ୍ର କଷ୍ଟେ ଜଟିଳ ଥାଇ, ଲଜ୍ଜା-ଘୃଣା-ଭୟ-
ହାସ୍ୟ କେତେ ମିଶ୍ରିତ ଏ ରସେ, ଏ ଛନ୍ଦେ
ରସିକ ପ୍ରବର ହର ଝଙ୍କଳନ୍ତି ସତତେ
ରସିକା ଶେଖରୀ ଗୋପ ବାଳାଙ୍କୁ ରଚାଇ ।
କୁସୁମ ନିର୍ଯ୍ୟାସେ କକ୍ଷ ସୁବାସିତ ଅତି
ସୁ-ଶୋଭିତ ନାନାବିଧ-ମନୋହର ଦ୍ରବ୍ୟେ
ଦ୍ୱିରଦ-ରଦ-ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କେ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହିନ୍ଦୋଳା
ଆବେଷ୍ଟର ଇଚ୍ଛାଗାମୀ ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ;
ଗୁରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ପଟେ ଶୋଭେ ସତୀଙ୍କ ମୂରତି
ତପସ୍ୱିନୀ ରୂପେ ଯେବେ ମନ୍ମଥ-ମୋହିନୀ
ନେଇଥିଲେ ମହେଶ୍ୱରେ ମନ୍ମଥନାଶନ
ସ୍ୱସ୍ଥାନେ, କୈଳାସୁ ଟାଣି ଘୋର ତପୋବଳେ ।
ଜଟା ଧାରଣୀ ଉମାର ଜଟାଧର ହର
ବଦନ ଓଷ୍ଠାରେ ସ୍ନେହେ, ଚନ୍ଦ୍ର କି ସୁନ୍ଦର !
ବାହାରୁ ସେ ପୁରୁ ଯାଇ କିଛି ଦୂର ଅଗ୍ରେ
ଦେଖିଲେ ସମ୍ମୁଖେ, ଏକ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର
ପ୍ରାଚୀର ବେଷ୍ଟିତ ଚଉପାଶେ । ନୃ କରୋଟି,
ନର ଅସ୍ଥି ନରଶିର ଦଶନ ସଂଯୁକ୍ତ
ମାଳ ମାଳ ସ୍ଥିତ କାହିଁ ସ୍ତୂପାକାରେ ଭସ୍ମ
ଡମ୍ବରୁ ବିଷାଣ ଆଉ ବିଶାଳ ତ୍ରିଶୂଳ
ରହିଛି ପ୍ରକୋଷ୍ଠେ ଏକ ସେ ପ୍ରାନ୍ତର କୋଣେ ।
ତାଣ୍ଡବ ନର୍ତ୍ତନେ ଡଉଁ ବଜାନ୍ତି ସେ ଯେବେ
ଭୈରବର ବେଶେ ସାଜ ଭୈରବୀ ସଙ୍ଗତେ
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ଏ ପୁରେ ଅଧି," ଭାଷିଲେ ଶଙ୍କରୀ,
"ଯେ ନୃତ୍ୟେ ଭୂଷଣ ଏହା ଦେଖୁଛ ଯା ଏଥି ।"
ଅଦୂରେ ବାହାର ଦ୍ୱାରେ ଶୁଣିଲେ ଶବଦ
ମହା କୋଳାହଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ର ର କୁନାଦ
ପୁଚ୍ଛିଲେ ଯାଗବେଦ ରାଣୀ ସତୀଙ୍କୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟେ
"ଏକି ଶବ୍ଦ ମାଗୋ," "ଆସ ଦେଖିବ ମୋ ସଙ୍ଗେ"
ଉତ୍ତର ସମ୍ପିତେ ସତୀ ନେଇଗଲେ ପୁରେ;
ଦୂରୁ ଦେଖି ଦ୍ୱାରପାଳ ବୀରଭଦ୍ର ବୀର
ଚଣ୍ଡତେଜା ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି, ଦେଖି ଯଥା ଦୂରୁ
ଦ୍ୱାରୀ ରଜ ଆଗମନ ସଶଙ୍କ, ତେସନେ
ପ୍ରଣମନ୍ତେ "କି ଆଦେଶ କହ ମା ଏ ଦାସେ"
କହନ୍ତେ, କହିଲେ ସତୀ "ଅନର୍ଗଳ କର
ତ୍ୱରା ଦ୍ୱାର, ପ୍ରବେଶିବ ପୁରେ" "ଯେ ଆଜ୍ଞା ମା।"
ବୋଲି ଦ୍ୱାରୀ ଖୋଲି ଦେଲା ଦ୍ୱାର ପୂତିଗନ୍ଧ
ତହୁଁ ନାସାରନ୍ଧ୍ର ବେଧି, ଆସନ୍ତେ ବେଧିଲେ
ସତୀ ମାୟା ବଳେ ନାଶା ପଥ ସମସ୍ତଙ୍କ,
ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ଦ୍ୱାରେ ଦୂରୁ ଆସିଲେ ଦଉଡ଼ି
ପୁରୁଁ, ମକ୍ଷିକା ଆମିଷ ଗନ୍ଧେ ଯଥା, କମ୍ବା
ଶ୍ମଶାନେ ଶକୁନ ଶିବା! ଶବ ଦେଖି ଦୂରୁ
ଆସନ୍ତି ଦଉଡ଼ି ଯଥା ଗନ୍ଧ ପାଇ ଲୋଭେ
ଡାକିନୀ ଯୋଗିନୀ ଅବା ପିଶାଚିନୀ ଦଳ,
କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖି ସତୀଙ୍କୁ ସହସା
ପଳାଇଲେ ତ୍ୱରା ତହୁଁ ପଳାନ୍ତି ଯେସନେ
ଉତ୍କଂଶ ପକ୍ଷିଣୀ ଦେଖି ବନିତା ନନ୍ଦନେ ।
ଦେଖିଲେ କୌତୁକେ ସର୍ବେ ସତୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ
ଇନ୍ଦୁମୁଖୀ ଇନ୍ଦୁ ବଧୂ ନିର୍ଭୟେ ସରବେ ।
ଉଲ୍ଲଙ୍ଗିନୀ ଯୋଗିନୀଙ୍କ ବିଭତ୍ସ ରହସ୍ୟ——
ଗଳେ କାର ସଦ୍ୟ ଛିନ୍ନ ନରଶିର ମାଳା
ରକ୍ତ ସ୍ରାବୀ, ନୃକରୋଟି ପ୍ରକୋଷ୍ଠେ ବଳୟ;
ବାହୁ ଯୁଗ୍ମେ ନର ଅନ୍ତ୍ର ଅନନ୍ତ ଆକାର
ନର ହୃଦପିଣ୍ଡ କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ କାହାର ।
କେହୁ ଦୋଳାଇଛି କର୍ଣ୍ଣେ କର୍ଣ୍ଣଫୁଲ କରି
ନର ଫୁଲ୍‌କଲିକାକୁ ଫୁଲ୍ଲର ଫୁତ୍କାରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁବାସିତ ତୈଳ ସିକ୍ତେ ନରରକ୍ତ ନବ-
ମେଦ କାହାର ବା, ରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁ ସୁଶୋଭିତ
ସିନ୍ଦୂର ସୀମନ୍ତ, ନର ଅନ୍ତ୍ର ବିଲମ୍ବିତ
ଉନ୍ନତ ନିତମ୍ବେ । ସମେଦ ଝିଲ୍ଲୀକୁ କେହି
ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସନ କରି, ଲଜ୍ଜାଶୀଳା ପ୍ରାୟେ
ଆବରିଛି ଯୋନି ଜାନୁ ଉରୁକ ଯୁଗଳ ।
(ମରି ଯାଉଥାଏଁ ଦେଖି ନିର୍ଲଜ୍ଜର ଲଜ୍ଜା ।)
ପିନ୍ଧିଛି କେ ଗଳେ କେହି ମାଂସ ପୟୋଧରେ
ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଳଙ୍କାର, ମଳ ମୂତ୍ର କ୍ଲେଦ ଆଦି
ସୁବାସିତ ସୁଶୀତଳ ଚନ୍ଦନ ସମାନ.
ଦୁର୍ଗନ୍ଧେ ଯାହାର ମାଛି ସୁସୌରଭେ ଅଳି
ଯଥା ଅସଙ୍ଖ୍ୟ ଦଉଡ଼ି ଭଣ ଭଣ କରି,
ସକଳ ଅଙ୍ଗେ ଚଞ୍ଚପାଶ୍ୱ ଇତସ୍ତତଃ ତହିଁ,
ଓଦର ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ କରନ୍ତି ନିତାନ୍ତ;
ରୂପଛଟାକୁ ବା କାହିଁ ପଟାନ୍ତର ଭବେ
ଅନୁପମ ରୂପର ବା କି ଦେବି ଉପମା
ଜହ୍ନି ମଞ୍ଜି ପ୍ରାୟେ କେହି ତହୁଁ ତତୋଧିକ
ହାଣ୍ଡି ତଳ ଭଳି ଜିଣି ଗୌରାଙ୍ଗୀ ରୂପସୀ
ବଙ୍କିମ ମୁଖର ଭଙ୍ଗୀ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତୀତ
ଆକର୍ଣ୍ଣ ବିସ୍ତୃତ ପାଂଟି ଅଧରୋଷ୍ଠ ମୋଟ
ସୁରମ୍ୟ ଦଶନ ଛଟା ସେ ମୁଖ ଗହ୍ୱରେ
ଗୋଞ୍ଜଅ ଗୋଜର ପ୍ରାୟେ ଦନ୍ତୁରିଙ୍କୁ ଦେଖି
ଶୂକର ସରମେ ଭୟେ ଅରଣ୍ୟେ ପଳାଇ
ଭୂତଳେ ପାତନ୍ତି ମୁଖ ପଙ୍କିଳ ସଲିଳେ ?
ଏ ଛବି ଦର୍ଶନେ ମନେ ଏସନ ଆସଇ
ଜିହ୍ୱା ଖାଦ୍ୟ ସ୍ୱାଦେ ରତ, ଚଳେ ଅବିରତ
ନଦୀ ଜଳ ଚଞ୍ଚଳ ଯଥା, ଡାକିନୀଙ୍କ ମୁଖେ,
ଡମା ଡ଼ମା ଚକ୍ଷୁ ଦେଖି ଅରକ୍ତ ବରଣ
ମନେ ହୁଏ ସ୍ରଷ୍ଟା ତାଙ୍କ ମନୋହର ନେତ୍ରେ
ସୃଜି ଥିଲେ ଦରେ ସୃଜି ନକ୍ଷ ମହୀଷର

ଖର୍ବନାସା, ନାସାଅଗ୍ର ସ୍ଥୂଳ; ସଠା ପ୍ରାୟେ
କୋଷ କାର କରକଶ ଅଙ୍ଗ ଜଟା ପାଂଶୁ
ଗୋ । ଗୋହା ହୋଇଅଛି କାହିଁ, ମନେ ହୁଏ
ଦେଖି ଲୁଇଁ ନାହିଁ ପ୍ରସାଧନୀ ଏ କେଶରୁ
କେବେ ଜନମ ଦିନରୁ ଅଙ୍ଗ ଯାଏ ତାର
ନଷ୍ଟେ; ଅହୋ ! କି କଦର୍ଯ୍ୟ ବିକଟାଳ ରୂପ ।
ଭୀଷଣ ଦଶନ ଆଲୋକେ ଭୀଷଣ ଦର୍ଶନା,
ନଚାଏ ଆନନ୍ଦେ କେହି ନର ଶିର ହସ୍ତ
ଅଶିବ ପଂହ୍ୱ ଯଥା ସଧବା ମରଣେ
ଅଟ୍ଟ ଅଟ୍ଟ ହାସ ହସି ବିକଟେ ସଭ୍ରମ,
ଗାଏ କେହି ଗ୍ରନ୍ଥକଣ୍ଠୁ ଗର୍ଦ୍ଦଭର ସ୍ୱରେ,
ଗରଜେ ଚିତ୍କାରେ, କେହି ଲୁଦାଟେ ବାହୁଟେ
ହୁହୁଙ୍କାରେ ଗଡ ଦେଇ ଉନ୍ମାଦିନୀ କେହି
ଲକ୍ଷ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଏକାଗ୍ର ଚେତନେ ଦୌଡ଼ ବୁଲଇ,
ଟଳି ଢଳି ନେଶା କାରି ସୁରାପାନ ହେତୁ
ପ୍ରମତ୍ତ ପ୍ରମଦା କେହି ଉଦ୍‌ଗାର ଗିଳୁଛି
ପୁନଃ ପୁନଃ ଦୁଇ କରେ, ରୁଧିର କର୍ଦ୍ଦମେ
ଲିପ୍ତ ସର୍ବ କଳେବର ବିକ୍ଷିପ୍ତ କୁନ୍ତଳ-
ରାଶି କାହାର ପଡ଼ିଛି ଇତସ୍ତତ ପୃଷ୍ଠେ
ପୃଷ୍ଠେ, ନୃ କପାଳେ ମୁହୁର୍ମୁହୁ ସୁରା ପିଏ
ଦକ୍ଷକରେ କେହି, ବାମକରେ ମହାମାଂସ
ବକ୍ର ଦନ୍ତେ ଚିଙ୍କି, ଅସ୍ଥି ସହ ମାଂସ ପିଣ୍ଡେ
ଭକ୍ଷେ କଡ଼ ମଡ଼େ, ପିଇ ଉଲ୍ଲାସେ କେହି
ସୁରା ସଙ୍ଗେ ମଳ ମୂତ୍ର ଘୃଣା ଶୂନ୍ୟ ଚିତ୍ତେ,
ବାଳ ଶିଶୁ କାଟି କେହି ସଡ଼ ସଡ଼େ ଖାଏ ।
ବିକୃତ-ବଦନା କେହି ଯକୃତ-ଲାଳସୀ
ଯକୃତ ଆଶାରେ, ନଖାଘାତେ ସୂର୍ପନଖା-
ଶବୋଦର ଚିରେ, କେହି ଅଦୂରେ ନଷ୍ଟିବନ୍ତ
ଟମଳ ଅନ୍ତ୍ରକୁ ଖାଏ କରାଳ ଲୋଚନା
ନିର୍ମଳ ବଦନେ ବସି ଚୋବାଇ ଚୋବାଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଘାଣ୍ଟିଆ ବନାଇ ଶାଏ ହାମୁଡ଼ି ଭକ୍ଷନ୍ତି ।
କି ବିଭତ୍ସ ମହୋତ୍ସବ ଅହୋ ! ଦେଖିବାର
ଥାଉ, ଶୁଣିଲେ ଶାଙ୍କୁଭ ହଠେ କଣ୍ଟକିତ
ତନୁ ପ୍ରାୟେ ରୋମ ମୂଳ ମାନ, ଯେଣୁ ମୋତ
ବାନ୍ତି ମାଡ଼େ ଶୁଣିଲେ ସେ କଦର୍ଯ୍ୟ ଭୋଜନ;
ଦେଖିଲେ ଅଦୂରେ କାହିଁ ପଡ଼ିଅଛି ଶବ-
ରାଶି, ପର୍ବତ ଆକାରେ ! ସଦ୍ୟ ମୃତ କେହି
ଅଦ୍ୟାପି ରହିଛି ଅଙ୍ଗେ ବେଶ ଭୂଷା ଆହା !
ମନେ ହୁଏ ଦେଖି ଯେହ୍ନେ ସୁଖେ ସୁପ୍ତ କିବା,
ମୁକୁତା-ଶୁକ୍ତିକା ମଧ୍ୟେ ମୁକ୍ତା ଯୁକ୍ତ ଯଥା
ବିକ୍ଷିପ୍ତେ ପଡ଼ିଛି କେତେ ସେ ପୁର ପ୍ରାନ୍ତରେ
ଛିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ବାହୁ ଦର ପାଦ ଅଧ,ଶିର
ସଣି ରକ୍ତ, କାହିଁ କଣ୍ଠା ଅଙ୍ଗ କାଟୁ ସଙ୍ଗେ
ସଂଲଗ୍ନ ଶିଥିଳେ ମାଂସ ବିଗଳିତ ଧଡ଼
ପଡ଼ିଛି କା ପାଶେ ପେଟ ଫୋଲ ପ୍ରାୟେ ଫୁଲି
ସଢ଼ୁଛି କେ କାହିଁ, କାର ବାହାର ପଡ଼ିଛି
ମଳ ଭର୍ତ୍ତି ମଳଦ୍ୱାରୁ. ଯେଁ ଯୋନି ମୁଖୁ
ରକ୍ତ ଜହ୍ଲା ନିଜ ନିଜ କୁକ୍ଷିରୁ ବାହାରେ;
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ କୀଟ ଦଳ ଦଳେ ଗଳୁଛନ୍ତି
ମଳଦ୍ୱାର ମୁଖେ, ସାଧ୍ୟ କାର ତିଷ୍ଠେ ତହିଁ
ଉତ୍କଟ ଦୁର୍ଗନ୍ଧେ, ଅସଂଖ୍ୟ ମକ୍ଷିକା ଦୂରୁ,
ଭଣ ଭଣ କରି ଉଡ଼ି ବସନ୍ତି ତା ପରେ
କି କଦର୍ଯ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ଅହୋ ! ଦେଖିଲେ ଯାହାକୁ
ନ ରୁଚିବ ଅନ୍ନଜଳ କିଛି କ୍ଷଣ ଯାଏ
ସ୍ମୃତି ପଥେ ପୁନଃ ପୁନଃ ବେଧିଲେହେଁ ତାକୁ
ପଡ଼ିବ ସେ ଗନ୍ଧ ମନେ ଅଛି ଜାଗରଣେ,
ଲାଗି ରହିଥିଲା ପ୍ରାୟେ ନାସାରନ୍ଧ୍ରେ ତାର,
ନିଦ୍ରା କାଳେ ସ୍ୱପ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ଦେଖୁଥିବ ପୁଣି
ଚମକି ସଭୟେ ସେହି ଲୋମହର୍ଷ ଦୃଶ୍ୟ ।
ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ବିସ୍ମୟେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟେ,

କର ଯୋଡ଼ି ଶଙ୍କରୀଙ୍କୁ କହିଲେ ରୋହିଣୀ
"କ୍ଷମା କର କ୍ଷେମଙ୍କରି ! ଚଳ ଅନ୍ୟପଥେ
ନ ପାରିବି ଦେଖି ଆଉ ଏ ବିଭତ୍ସ ଦୃଶ୍ୟ ।
ନିଜେ ଯାଇ ନ ଦେଖିଲେ ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ପୁରୀ,
କରି ନ ପାରିବ କେବେଁ କଳ୍ପନା ଏହାର
ଶୁଣିଲେ ହେଁ ସୁବିସ୍ତାରେ ଚକ୍ଷୁସାକ୍ଷୀ ମୁଖରୁ;
ଭାବିତ ନ ଥିଲି ମାଗୋ ! ସ୍ୱପନରେ କେବେଁ
ଏମନ୍ତ ଯେ ପୁରୀ ଅଛି ବିଧାତା ସୃଷ୍ଟିରେ ।
ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନେ ଜ୍ଞାନ ହେଲା ହୃଦେ ଧ୍ରୁବ
ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ ଏ ସଂସାରେ,
ଶୁଣିବାକୁ "ଅସମ୍ଭବ" ଶବ୍ଦ ମାତ୍ର କିନ୍ତୁ
ଛାଗ ଗଳ ସ୍ତନ ପ୍ରାୟେ ନିରର୍ଥକ ଏହା ।'
"ଯା କହିଲୁ ସତ୍ୟ ଝିଅ" କହିଲେ ଶଙ୍କରୀ,
"ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ ଏ ସଂସାରେ,
ପ୍ରକୃତରେ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ କିଛି ଭବେ,
ବୁଝି ନ ପାରଇ ଯେହୁ ଅଳ୍ପମତି ହେତୁ
ଅପକ୍ୱ ଜ୍ଞାନର ବଶେ କହେ 'ଅସମ୍ଭବ',
ପକ୍ୱ ଜ୍ଞାନୀ ନ କହିବ 'ଅସମ୍ଭବ' କେବେ";
"କାହାର ଏ ପୁରୀ ମାଗୋ ! କାହୁଁବା ଅସନ୍ତି
ଏତେ ଶବ; କିଏ ବା ଏ ବାମାଦଳ (ଛି ଛି
ମୁହଁ ପୋଡୁ ଲଜ୍ଜା ଜାଙ୍କ) ନ ପାରଇ ଭେଦି
କିଛି ଏ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ, ହେଅମ୍ବା ବୁଝାଇ
ଦୟାମୟି ! ଦୟାକରି ଏ ଦାସୀକୁ ଦାରେ"।
କହନ୍ତେ ରୋହିଣୀ ହସି ଉତ୍ତରିଲେ ସତୀ
"କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବୁଝିବୁ ମା ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହ ।"
ଏତେ କହି ସତୀ ଏକ ଦିବ୍ୟ ଦେବାଳୟେ
ଘେନି ଗଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ପଥେ ଯାଇ ।
'କଙ୍କାଳିନୀ' ନାମେ କାଳୀ ପ୍ରିୟ ସହଚରୀ
କଙ୍କାଳ- ଭୂଷଣ-ପ୍ରିୟା, ମନ୍ଦିର ଦୁଆରେ
ଦେଖି ସତୀଙ୍କୁ ସହସା, ସମ୍ମୁଖେ ନମି,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଣାଇଲା ଦାସୀ ପେଶି ସମ୍ବାଦ ଅମ୍ବାଙ୍କୁ,
"ବନ୍ଧୁ ଭାଗ୍ୟ ବଳେ ଅହୋ !" ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବୀ ପୁଣି
'ସ୍ୱାଗତ ସ୍ୱାଗତ' କହି, ଦେବୀଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଷି,
ପୁଚ୍ଛିଲେ ସଙ୍କେତେ "ସର୍ବେ ଯିବେତ ଦେଖିବେ?
ସ୍ଥିରଂ କର୍ମେ ଜଣାଇଲେ ସମ୍ମତ ଶଙ୍କଷ !
ପ୍ରବେଶି ମଣ୍ଡପେ ସର୍ବେ ଦେଖିଲେ କୌତୁକେ
ସାମାନ୍ୟ ରମଣୀ ବେଶେ ସଖୀ-ଶ୍ୟାମ-ଶ୍ୟାମା
ଆସନ୍ତି ବାହାର ପୁରୁ ତ୍ୟଜି ନିଜ ବେଶ;
ନିରେଖି ଏ ବେଶେ ଦୂରୁ ଶ୍ୟାମାଙ୍କୁ ହର୍ଷିତେ
ଭାଷିଲେ ସପତ୍ନୀ ସତୀ "ଏ ମୋହନୀ ବେଶ,
କାହିଁ ଅଜି, ରୂପ ଦେଖି ମାତି ଯିବେ ରତି-
ପତି ସଦ୍ୟ" ? "ଉପସ୍ଥିତ କଥା କିପାଁ କହ
ଗୋ ସୁନ୍ଦରୀ ! ଏ ରୂପେ କି ରସିବେ ସେ" ସତୀ
ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶି, ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ଅତ୍ରେ
ଗୃହୀଁ ଭାଷିଲେ ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗୀ, "କହଗୋ ସ୍ୱପ୍ନର
ଦେବ, କାହା କଥା ସତ ? ରସିବେ ରସନ୍ତି
ଦେଖି ଗୋପୀ କବା କାଳୀ;" ଅଲିଙ୍ଗିଲେ ହସୁ-
ହସୁ ପରସ୍ପରେ ତହିଁ, ପ୍ରଣମିଲେ ସଖୀ
ସର୍ବେ, ଆଶିଷିଲେ ଶ୍ୟାମା, ଚାହାଁଇଲେ ସଖୀ
ସର୍ବେ ଏକ ଏକ କରି ଅଗମନ ହେତୁ
ଅତି ସଂକ୍ଷେପେ ଜଣାଇ । ଯେନି ଗଲେ ସଙ୍ଗେ,
ଶ୍ୟାମା ନୃତ୍ୟାଳୟେ ସର୍ବେ ହୁଣି 'ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡୀ'
ନାମେ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ-ନୟନା; ଖୋଲି ଦେଲା ରୁଦ୍ଧ
ଦ୍ୱାର ଦେବଙ୍କ ଅଦେଶେ; ନାନାଜାତି ସର୍ପ
ଦୀର୍ଘକାୟ ସ୍ଥୂଳ କ୍ଷୀଣ କୃଷ୍ଣ ପୀତ ଅତି
ଶିରେ ମଣି ଦୀପ ପ୍ରାୟେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୱଳନ୍ତି;
ଫୋଁ ଫୋଁ ସ୍ୱନେ ମୁହୁର୍ମୁହୁ ରସନା ଦର୍ଶାଇ
ରହିଲେ ଚଉଦିଗେ ସର୍ବେ ଫଣା ତୋଳି ଦ୍ୱାରେ
ଝଳଶିରେ ମଣିତାଙ୍କ ଶୋଭିଲା ଯେସନ,
ତାରକା ଗୁମ୍ଫିତ ନଭ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଯଥା
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସରୋବର ଗର୍ଭେ ମୃଦୁଳ ହିଲ୍ଲୋଳେ ।
ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖନ୍ତି ସଖୀଏ
ଡାକିଲେ ଏକାଳେ ଶ୍ୟାମା "ସରଳା" "ସରଳା,"
ସଫଣ ଫଣିନୀ ଏକ ଫଣୀ ସଙ୍ଗେ ତାର
ସରଳା ବାଳିକା ପ୍ରାୟେ ଆସିଲା ସଂପଣ୍ଟ
ଲଟପଟ ଶ୍ୟାମା ପଦେ ତୋଳିଦେଲା ଫଣା
ମଣିମୟ ଛତ୍ର ଯଥା, ରାଣୀ ଶିରେ ଶୋଭେ,
ଶୋଭିଲା ତେସନ; ତହୁଁ ଆଲିଙ୍ଗି ସସ୍ନେହେ
ସଙ୍କେତେ ବୋଇଲେ ଶ୍ୟାମା ଯିବାକୁ ବିବରେ
ସର୍ପ ସଙ୍ଗେ ସର୍ପ ବଧୂ ଦଳ ବଳ ଘେନି
ଚଳିଗଲା ସ୍ୱ ବିବରେ ସେ ସଙ୍କେତ ମତେ ।
ତହୁଁ ଖଣ୍ଡେ ଅଗ୍ରସର ଶ୍ୟାମା ସଙ୍ଗେ ସର୍ବେ
ପକ୍ଷୀ କୋଳାହଳ ରବ ଶୁଣିଲେ ଅଦୂରେ;
ଯାଉଁ ଯାଉଁ କ୍ଷଣ ପରେ, ଦେଖିଲେ ସମ୍ମୁଖେ
ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଏକ, ମହୀରୁହ ଗଣ
ବହୁବାହୁ, ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ, ପୁରାତନ, କେହି;
ପକ୍ଷୀ ଚଞ୍ଚୁ, ପୁଚ୍ଛ, ନଖ, ରକ୍ତ କ୍ଲେଦ ପଙ୍କ
କେହି ତାଙ୍କ ମଳ ତ୍ୟାଗେ ଧରିଛନ୍ତି କଦର୍ଯ୍ୟ,
ଭଙ୍ଗାକାଣ୍ଡେ ଝୁଣ୍ଟି ପ୍ରାୟେ ଚହିତ କୁତ୍ସିତେ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ପେଚକ, ଚିଲ, ବାୟସ, ଶକୁନ,
ଶବାହାରୀ ପକ୍ଷୀ ଯେତେ ହାତଗିଳା ଅତି,
ମନେ ହୁଏ ଦେଖି ଯେତେକ ପାପ ସଂସାରର
ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି ଅସି ଏକତ୍ରେ ଏଠାରେ;
ମହା କୋଳାହଳେ ସବ ତେଣା ମେଲି କେହି
ଘଷେ କେହି ଶାଖେ ତାର କ୍ଲେଦଲଗ୍ନ ଚଞ୍ଚୁ
ବସିଛନ୍ତି ଶାଖା ଲମ୍ବି ଗୁଞ୍ଜା ଗୁଞ୍ଜି ହୋଇ !
ଭୀଷଣ ପ୍ରାନ୍ତର ଏବେ ପକ୍ଷୀରବେ ପୁଣି,
ଅମା ଯାମିନୀରେ ଯଥା ନୀରଧର ରବ
ହୁଅଇ ଭୀଷଣତର, ସେ ଘୋର କାନ୍ତାରେ
ଶ୍ୟାମାଙ୍କୁ ନିରେଖି ହର୍ଷେ ନାଚି ଉଠେ ପକ୍ଷୀ

L

ହେଲେ ଅକାଳେ ସର୍ବେ କଳକଳା ରବେ
ସୃଜଣ କୃତ୍ରିମ-ମେଘ ବେଢ଼ି ରବ-ରଶ୍ମି ।
'ଚିତ୍ର-ଚଣ୍ଡୀ' ଶଣ୍ଡା ତୋଳ ଦେଖାନ୍ତେ ସମ୍ମୁଖେ
ଉଡ଼ଗଲେ ପକ୍ଷୀଗଣ ବୃକ୍ଷ ଛାଡ଼ି ତହୁଁ
ଦଳେ ଦଳେ ସେ ସଙ୍କେତେ ଦୂରୁ ଦୂରାନ୍ତରେ ;
ବାୟୁ ଯୋଗେ ମେଘ ଯଥା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ;
ଅଭିନବ ଦୃଶ୍ୟ ଏକ ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ,
ଅସିଲା ଏ ଅଭିନୟେ ଦେଖିଲେ ସମ୍ମୁଖେ
ଅଶୀର ବେଷ୍ଟିତ ପୁରୀ ମଧ୍ୟେ ନାରୀ ଜଣେ
କରାଳ ବଦନୀ ନାମ 'କପାଳିନୀ' ଯାର
ତପ୍ତ ଗୁମ୍ଫୀକର ସମ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ନୟନା,
ଘନ କୃଷ୍ଣ କାନ୍ତି ; ଗଳେ ନୃ-କପାଳ ହାରେ,
ଶୋଭନ୍ତି ବଳାକା ପଂକ୍ତି ଜୀମୂତେ ଯେସନ,
ବସନ ଭୂଷଣ ଅଙ୍ଗେ ଭୁଜଙ୍ଗ ନିର୍ମ୍ମୋକ-
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଶ୍ୱେତ ମେଘ ନୀଳ ନଭେ ଯଥା ;
ପ୍ରଣମି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ଉଠି ଖୋଲିଦେଲା ଦ୍ୱାର
ପ୍ରବେଶିଲେ ପୁରେ ସର୍ବେ ରଙ୍ଗିଣୀ ସହିତେ ।
ପଡ଼ି ଅଛି ଶୂନ୍ୟ ପୁର କେହି କେଉଣେ ନାହିଁ
ଶୂନ୍ୟ ରଙ୍ଗାଳୟ ଯଥା ଅଭିନୟ-ବିନା ;
ଶ୍ୟାମାଙ୍କ ସଂକେତ ପାଇ କପାଳିନୀ ତହୁଁ
ଫୁଙ୍କିଲା ବିଷାଣ ଏକ ଗମ୍ଭୀର ନିର୍ଘୋଷେ,
ସେ ଭୈରବ ରବ ଶୁଣି, ଯେ ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲେ ;
ଭେରୀ ରବେ, ଶୁଣି ଯଥା ପୂର୍ବପତ ସଂକେତ
ସୈନ୍ୟ ସୈନ୍ୟ-ବାସୁ ଯଥା ଅସନ୍ତ୍ରା ଦଉଡ଼ି
ତ୍ୟଜି ନିଦ୍ରା, ଖାଦ୍ୟ, କ୍ରୀଡ଼ା, ମଳ ତ୍ୟାଗ କେହି
ଅସିଲେ ଯୋଗିନୀ ଆଦି ଡାକିନୀ ପିଶାଚୀ
ବାୟୁ ବେଗେ ହୁହୁଙ୍କାର ବଢ଼ି ଛାଡ଼ି ଦୂରୁ
ଯଖୀ ଗାଭ ଗୃହ ଆଡୁ ବିମାନ ମାର୍ଗରେ :

ବିମାନ ଗୃହିଣୀ ସର୍ବେ ଉଦ୍ଧୃତ ଗମନା,
ବୃଷ୍ଟି ହୋଇଗଲେ କ୍ଷଣେ ଅଗ୍ନିବୃଷ୍ଟି ପ୍ରାୟେ,
କେବା ଛାଡ଼ି ଉଲ୍କାଗଣ ପଡ଼ିଲେକ ଚ୍ୟୁତି ।
ଆକାଶରୁ ଧରାମୁଖେ ସନ ସନ ଶବ୍ଦେ
ଯୁଗପତେ ତ୍ୟକ୍ତ କମ୍ପା ଅସଂଖ୍ୟ ହାବେଳି ;
କମ୍ପିଲା ମେଦିନୀ ତାଙ୍କ ବିକଟ କୁହାଟେ
ଚମକିଲା ଦଶଦିଗ ଚକମକ କରି,
ମନେ ହେଲା ଦେଖି ଯେବେ ଭୀମ ଘନ ଘୋଷେ
ସତାରକା-ଆକାଶ କି ପଡ଼ି ଯିବ ଭୂମି ।
ପ୍ରଦର୍ଶାଇ ଯଥାବିଧି ସମ୍ମାନ ଶ୍ୟାମାଙ୍କୁ
ସଖି, ସଖି ସହଚରୀ ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ-ଆଦି
ବସିଗଲେ ଏକେ ଏକେ ପୁର ମଧ୍ୟେ ସର୍ବେ
ଆପଣା ଆପଣା ସ୍ଥାନେ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ହର୍ଷେ,
ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଯଥା ଉତ୍ସବ ଆଳୟେ
ଭବ-ଉତ୍ସବ-ଦର୍ଶନ-ଆଶାରେ ଉଲ୍ଲାସୀ ।
'ଶ୍ୱାନମୁଖୀ' ନାମେ, ଏକ ଶ୍ୱାନମୁଖାକୃତି-
ଧାରିଣୀ, ଶ୍ୟାମାଙ୍କ ସଙ୍କେତେ, ଭୁକିଲା କୁକ୍କୁର
ପ୍ରାୟେ ଭେ ଭେ ରବ କରି, ଅସିଲେ ଦଉଡ଼ି,
ଫେରୁ ଶୃଗାଳ ଶ୍ୱାନାଦି ଶବାହାରୀ ପଶୁ
ଦଳେ ଦଳେ ଲେଳ ଜିହ୍ୱା ଧକେଇ ଧକେଇ
ହଲାଇ ବଦନ ପୁଚ୍ଛ ବେଢ଼ିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ।
ଅନ୍ୟ ଏକ ଦିଶ ଚିନୀ ଶ୍ୟାମାଙ୍କ ସଙ୍କେତେ
ଉଡ଼ାଇଲା, 'କେତୁଉଡ୍ଡଣି' ✤ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ତହୁଁ ;
ଅବିରତ ସର୍ବ ଅଙ୍ଗ ଛିଣ୍ଡା କନା ଦେଇ
ଧଳା, କଳା, ପୀତ, ଛିଟ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର
ବାୟୁ ଯୋଗେ ଶୋଭେ ଚୀର କେତନ ପରାୟେ ;
ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ପୂରିଗଲା ନଭ କୋଳାହଳେ
ଗୃଧ୍ର ଚିଲ ଧାଡ଼ିଗଲା କଳକଳା ରବେ ।

✤ ଡାକିନୀର ନାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବ ଖଳୀ 'ଶବାସନ' ନାମେ ପିଶାଚଣୀ
ଉଡ଼ିଯାଇ ଶୂନ୍ୟେ ତହୁଁ ଶ୍ୟାମାଙ୍କ ସଙ୍କେତେ
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣ-ପ୍ରଭା ପ୍ରାୟେ ମିଶିଗଲା ନଭେ,
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଶବ
ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ବଳେ ଯଥା ସୁପକ୍ୱ ରସାଳ
ବୃନ୍ତଚ୍ୟୁତ ପଡ଼ିଲା ଝଟଣ ପୃଥ୍ୱୀପୃଷ୍ଠେ ପୁରି,
ବାଜିକର ବାଜି ପ୍ରାୟେ କାହିଁ ଏ ଅସନ୍ତ
କିଛି ନ ପଡ଼ଇ ଜଣା । ବିସ୍ମୟେ ସାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ
ସର୍ବେ ବିସ୍ଫାରିତ ନେତ୍ରେ, ଦେଖନ୍ତି ଅଦ୍ଭୁତ-
ଦୃଶ୍ୟ ଅପଲକ ନେତ୍ରୀ ଚିତ୍ର ପୁତ୍ତଳିକା-
ତୁଲେ ଅନନ୍ୟ ମାନସେ । ସଦ୍ୟମୃତ ଶବ
ବୃକ୍ଷଚ୍ୟୁତ ସଦ୍ୟ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରାୟେ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ି
ଛାଡ଼ି ନାହିଁ କା'ର ଶେଷ ଶ୍ୱାସ ଶ୍ୱସି କେହି
ଅହା ! ଦୁର୍ବଳ ପିଞ୍ଜରୁ ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ିଗଲା
ପ୍ରାୟେ ଧଇଲେ ସହସ୍ରା, ଉଡ଼ିଗଲା ପିଣ୍ଡୁ
ଛାଡ଼ି ଚିରକାଳ ପାଇଁ, ଶେଷ ଦର୍ଶନର
ଆଶା ମେଣ୍ଟାଇ କେହିବା ମୁଦିଲା ନୟନ
ଦୁଃଖେ, ମହାନିଦ୍ରା କୋଳେ; ବହିଲା ନୟନୁ
ଧାରେ ଉଷ୍ଣ ଅଶ୍ରୁ ଅହା ! ହୋଇଲା ବିବର୍ଣ୍ଣ
କାନ୍ତି ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାୟର, ଉଜ୍ଜଳ ବିକୃତ
ମୁଖ ନାସିକା ନୟନ, ଅଗ୍ନି ତାପେ ଫୁଲ୍ଲ-
ପୁଷ୍ପ ଯଥା; ଧବଳଟି ବକଣ୍ଠେ କେହି ତୋଳା-
ତୋଳି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ, ଥରଥର ବହିଗଲା ମୁଷ୍ଟି
ବନ୍ଧ କରେ, ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ପଡ଼ିଗଲା କଳା
ସର୍ବ ଅଙ୍ଗ, ତପ୍ତ ଲୌହ ବାମ୍ପୁ ଯୋଗେ ଯଥା
ଦେଖୁ ଦେଖୁଁ ହୋଇଯାଏ କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷଣେ,
ବିଗତ ହାଟକ କାନ୍ତି ତହିଁ ଶବକୁ
ଦେଖି ମନେ ହୁଏ ଅହା ଶୋଇଛନ୍ତି କିବା !
ଶ୍ରବଣେ କୁଣ୍ଡଳ, ଗଳେ ଗଜ ମୋତି ମାଳା
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାଞ୍ଚୁକ ଅଙ୍ଗେ ସୁକେନ୍ଦ୍ର ଭୂଷଣ

କେତେ ରଙ୍ଗରେ ଅଙ୍ଗ ରଞ୍ଜିତ କାହାର
ଛିନ୍ନ ଧ୍ୱାର ଶବଙ୍କର ରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁ ଧାର
ପ୍ରବାଳର ହାର ପ୍ରାୟେ ଗୃରୁ ବକ୍ଷେ ଶୋଭେ
ସେ ବକ୍ଷେ ଝିଦକ ପ୍ରାୟେ ବକ୍ଷଭେଦୀ ଶର ।
ତୂଣୀର କାହାର ପୃଷ୍ଠେ ଶରପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୋଳେ
ଭଲ୍ଲ, ଶୂଳ, ଗଦା, ଶର; କୋଦଣ୍ଡ, ତୋମର,
ଦକ୍ଷ ଦକ୍ଷେତର କରେ କରବାଳ ଢାଲ,
ଧରି କେ ପଡ଼ିଛି ତହୁଁ, ଉତ୍ତାନେ, କେହିବା,
ଅଣ୍ଡୁ ମାଡ଼ି ଧାନ୍ଦାକାରେ ଦଂଶନ କାମୁଡ଼ି,
କେହିବା କବନ୍ଧ, କେହି ଛିନ୍ନ ଜାନୁ କର
ବାହାର ପଡ଼ିଛି ବଣ ମସ୍ତକୁ କାହାର,
ଅନ୍ତ୍ର ପେଟରୁ ଫୁଟି ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ କବଚ
ଗ୍ରୀବା ମୂଳେ, ବକ୍ଷେ ଶର ଲାଗିଛି କାହାର
ସବଳ ସେ ଶର ସଙ୍ଗେ ଦୃଢ଼େ କରି କାହ;
ଅଦ୍ୟାପି ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ମନେ ହୁଏ କିବା॥
ବିଶଲ୍ୟ କରିବା ଆଗେ ସେ ଶରକୁ, ଯାହିଁ
କରିଥିଲା ଯତ୍ନ କରେ ଉପାଡ଼ିବ ବୋଲି
ନପାରି ଉପାଡ଼ି କାନ୍ଦୁ ପ୍ରାଣ ପକ୍ଷୀ ଆହା !
ଉଡ଼ି ଯାଇଅଛି ତାର ପିଣ୍ଡ ପିଞ୍ଜରରୁ !
ବଙ୍କିମ ବିକୃତ ମୁଖ, ସାଙ୍କେତିକ ଚକ୍ଷୁ
କମ୍ପା ମୂକ ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟେ (ମୁଖ ବିନା ଏକା
ସ୍ପଷ୍ଟ ମନ-ବ୍ୟଥା, ଯହିଁରୁ ପରର
ଜଣା ମନର ସ୍ୱଭାବ) ଦିଅଇ ଜଣାଇ,
ଭୋଗିଥିଲା କା ଯନ୍ତ୍ରଣା ସେ ବୀର ମରଣେ !
ବିଷାଦେ ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ରୋହିଣୀ ଶ୍ୟାମାଙ୍କୁ
ପୁଚ୍ଛିଲେ ବିସ୍ମୟେ ଦେଖି ମର୍ମଭେଦୀ ଦୃଶ୍ୟ
"ସତ୍ୟ କରି କହ ମାଗୋ ! ସତ୍ୟ କି ଏ କିମ୍ବା
ମିଥ୍ୟା, ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଅବା ବୋଲିବି କେମନ୍ତେ
ପ୍ରୀତାଲୋକେ ସମନସ୍କ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସାହାଯ୍ୟେ
ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖୁଅଛୁ ଯାହା ପୁଣି ନିଃସନ୍ଦେହ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସତ୍ୟ, ନ ମାନଇ ମନ, ଯେହେତୁ ଅଧୁନେ
କାହିଁ କହ ଏତେ ଶବ, ଯୁଗପତେ ପୂରେ,
ରଣ କ୍ଷେତ୍ରେ ମୃତ ପ୍ରାୟେ ଦିଶନ୍ତି ସରବେ,
ନ ଧାଉଛି ଦେଖି କିନ୍ତୁ ରଣକ୍ଷେତ୍ର ପାଶେ
ନ ପାରଇ ଭେଦ କରି ଏ ମାୟା କୁହୁକ
ସନ୍ଦେହ ଦୋଳାରେ ମନ ଦୋଳେ ଇତସ୍ତତଃ
ମାୟା ତେଜି ମାୟାମୟି କହ ଏ ଦାସୀକୁ,
ଦୟା କରି, ଏ ଦୃଶ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ରହସ୍ୟ ।"
ସେହ୍ନଣୀକୁ ଶ୍ୟାମାଦେବୀ କହନ୍ତି ବୁଝାଇ,
"ମିଥ୍ୟା ନୁହେଁ ସତ୍ୟ-ମାଗୋ ! ଦେଖୁଛ ଯା ଏଥି
ରଣକ୍ଷେତ୍ରେ ମୃତ ସର୍ବେ ଏହା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ,
କିନ୍ତୁ ରଣକ୍ଷେତ୍ର ଯହିଁ ଅଛନ୍ତି ଏ ସବେ,
ନୁହେ ସେ ନିକଟେ, ବହୁଦୂରେ, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ,
ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ସଙ୍ଗେ ଯହିଁ ଯାଇଛ ସକଳେ ।
ତହିଁ ଦେଖିବ ଖାଣ୍ଡବର ରଣଚଣ୍ଡୀ-
କ୍ରୀଡ଼ା, ଅସଂଖ୍ୟ ଶବର ସଂଖ୍ୟା ବାରିବଟି
ପ୍ରାୟେ, ଶହଁ ଶହଁ ଯାଉଛନ୍ତି ଯମାଳୟେ
ଅସଂଖ୍ୟ ମାନବ । ଅର୍ତ୍ତନାଦ ଅହରହ,
ଦମ୍ଭ ଘାତକର, ରଣ ବାତ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ମିଶି
କମ୍ପାଏ ମେଦିନୀ, ମର୍ମ ବିଦାରକ ଦୃଶ୍ୟ,
ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ପ୍ରସାଦରୁ ଦେଖିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ;
ଡାକିନୀ ଯୋଗିନୀ ଆଦି ଦେଖୁଛ ଯା ଏଥି
କରିଛନ୍ତି ସ୍ୱୈରଭାବେ ମହୋତ୍ସବ ମନ୍ତ୍ର-
ବଶେ ଯଥା ବିଷଧର ହୁଂଧ୍ରକ ପ୍ରଧାନ ।
ଏ ବେଶେ ତାହାଙ୍କୁ ତହିଁ ନ ପାଇବୁ ଦେଖି,
ଇଚ୍ଛାରୂପୀ ସର୍ବେ ବାନ୍ଧବୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ
ଗଢ଼ା ତାଙ୍କ କାୟ, ଇଚ୍ଛା ଅନୁଯାୟୀ ରୂପ
ଧରନ୍ତି ସତତ, କେବେ ବା ସୁନ୍ଦରୀ ବେଶେ
ଅନଙ୍ଗ ମୋହିନୀ, ସୁଧାଧରେ ମଧୁହାସ୍ୟ
ଶୃଙ୍ଗ କଟାକ୍ଷେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ, ଯୋଗୀ ମନେ

ପାରନ୍ତି ଏ ମୋହି, ଥାଉ ଅନ୍ୟ କଥା ଦୂରେ ।
ବୀଭତ୍ସ କୁତ୍ସିତା କେବେ ଦିଗମ୍ବରୀ ହୋଇ
ବିଭ୍ରମେ ଭ୍ରମନ୍ତି ବାମା ଉନ୍ମାଦିନୀ ବେଶେ
ଯଥା ଇଚ୍ଛା ତଥା ସୁଖେ ହରଷେ ନିର୍ଭୟେ,
ଦେଖାଦେଇ କ୍ଷଣେ କେବେ କ୍ଷଣପ୍ରଭା ପ୍ରାୟେ
ଲିଭେଇ ଯାଆନ୍ତି ପୁଣି ଶହଁ ଶହଁ ତହିଁ
ଅଭକ୍ଷ ଭକ୍ଷଣେ ରତା, ଚିର ନିର୍ବିକାର ।
ମଳ ମୂତ୍ର କ୍ଳେଦ ଆଦି ଦୂଷିତ ସକଳେ,
ପୀୟୂଷୁଁ ଅଧିକାଦରେ କରନ୍ତି ଆହାର,
ଅତି ପୂତ ଖାଦ୍ୟ ତାଙ୍କ ପୂତ ଗନ୍ଧ-ଶବ,
ନ ଜାଣନ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନେ ସୁଦ୍ଧା ଦୟା କ୍ଷମା କିସ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟା ସରବେ କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମନ୍ତି ଏ ଦେବ-
କୁଳେ ପାଶେ, ପ୍ରଜା ରାଜକୁଳେ ଯଥା, ତେଣୁ,
ତାଙ୍କ ଭକ୍ତ ପାଶୁ ସଦା, ଭୟେ ଥାନ୍ତି ଦୂରେ,
କୁଶକ୍ତି ଶାକିନୀ ସର୍ବେ ପରହିଂସା-ରତା;
ପରେ ଦୁଃଖ ଦେଇ କିମ୍ବା ପର ଦୁଃଖ ଦେଖି
ଲଭନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ସଦା ତେଣୁ ଏ ଧାଆନ୍ତି
ଦୁଃଖ ନାନା ଭାବେ, ପରେ ନିରନ୍ତର କେହି,
ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦରୀ ଶିଶୁ ନର ନାରୀ ଦେଖି
ଅଲକ୍ଷେ ଶୋଷନ୍ତି ପ୍ରାଣ ରକ୍ତ ସଙ୍ଗେ ତାର,
ଆର୍ଦ୍ରତା ବସ୍ତ୍ରର ଯଥା ରବି କର ରଶ୍ମି ।
ବିଷ ସମ ଖରଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼େ ଯଦି ଖାଦ୍ୟେ
ଉପୁଜାଏ ଭେଦୋଦ୍ଗାର ସେ ଖାଦ୍ୟ ଭୋଜକେ
କଞ୍ଚା ଖାଏ ବୋଲି 'କଞ୍ଚା ଡାହାଣୀ' ଏ ନାମେ
ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତେ, ଖର ଗୃଧ୍ରାଣି ଯାହାର
ଚଢ଼ାଇ ଥିଅନ୍ତି ଅନ୍ୟେ ବାଘୁଳ ସ୍ୱରୂପେ ।
ବସିଛି ସମ୍ମୁଖେ ଦେଖ ଦକ୍ଷିଣେ କ୍ଲୀଷିଣୀ
ମୁହୁର୍ମୁହୁ ଦେଖ ବଢେ ଅନାଏ କେତନେ
କଚ୍ଛାଳୀ 'ରଗ ବାସୁଳୀ' ବସିଛି ତା ପାଶେ
ବାମେ, ବାମା ମଦୋନ୍ମତ୍ତା ସଦା ଦିଗମ୍ବରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନଶୀଥେ ଶ୍ମଶାନେ ଚର ଚଣ୍ଡ ପ୍ରେତ୍ୟ ଭୂତେଶ
ଅଧୋମୁଖେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱପଦେ ମୁକୁଳିତ କେଶେ
ଭକ୍ଷେ ମଳ କ୍ଲେଦ ଅନ୍ଧ ସଡ଼ ସଡ଼ କର
ବକୃତ ଶବଦ ଯାର ଶୁଣାଯାଏ ଦୂରୁଁ ;
କଦାଚିତେ କେହ୍ନ ଯେବେ ପଡ଼େ ତା ହାବୁଡେ
ବୁଡଇ ଭେଳକାଳ ତାର ଜାଣିବୁ ସେବେଳେ ;
ଯମ ପୁରୁ ଫେରିବା ବା ତା ମୁଖୁଁ ଫେରିବା,
ଏକ କଥା ; ବହୁ ଭାଗ୍ୟେ କେବେ କେହ୍ନ ଫେରେ,
ଯେ ଫେରେ ଜାଣିବୁ ହେଲା ପୁନର୍ଜନ୍ମ ତାର ।
ତା' ପଛେ ବସିଛି ଢଳେ ଦେଖ ଦୂର କୋଣେ
ଉଚ୍ଛାଦସି, ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟା ଏକ କାଳୀ କାଳୀ
ଗୋଡ଼ ପରେ ଗୋଡ ରଖି ଲମ୍ବାଇ ଭୂତଳେ
ପାକୁ ସାକୁ କରେ ପାଟି ତୃଷାତୁର ପ୍ରାୟେ,
ଖସି ପଡୁଅଛି ଯାର ବସନ କଟିରୁ
ସେହ୍ନ 'ରିରକୁଣୀ' ନାମେ ଖ୍ୟାତ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକେ
ଶ୍ମଶାନ ବସିନୀ ସଦା, ଜଳ ପିଇ ଯାଇ
ଯେବେ ଶ୍ମଶାନ ଘାଟରେ କେହ୍ନ ଅବା ଭେଟେ
ତାକୁ ଏବେଳେ ଅଭିଗା, ଆସନ୍ନ ମରଣ
ତାର ଜାଣିଥା ନିଶ୍ଚୟ ; ବସିଛି ଦକ୍ଷିଣେ —
ତାର ଦେଖ ଅନ୍ୟ ନାରୀ, ଶାଖା ମୃଗୀ ପ୍ରାୟେ
ସଦ୍ୟ ଜାତ ଶିଶୁଟିଏ ଧରିଅଛି କୋଳେ,
ଯେତେ ପିଇଲେହେଁ ପାଣି ନ ଛାଡ଼ଇ ତୃଷା
ଏହ୍ନ 'ପିତାପୁଣୀ' ଯେହ୍ନୁ ଟାଡାନକେ ସେକେ
ପ୍ରତ ସଙ୍ଗେ ଜ୍ଞାନ ଶିଶୁ ଶ୍ମଶାନେ ମାସେବେଳେ ;
ଶନି ବା ମଙ୍ଗଳ ବାରେ ଅମାବାସ୍ୟା ରାତ୍ରେ
ପଡ଼ିଯାଏ କେହ୍ନ ଅବା ତା ପଛେ ଏକାକୀ
ନ ଲେଉଟେ କଦାପି ସେ ପ୍ରାଣ ଘେନି ତହୁଁ ।
ଅଦୂରେ କରେଣି ଦେଖ 'ଡାକଣୀ'ଙ୍କ ଦଳ
ଭ୍ରମନ୍ତି ଏ ଦଳ ସଙ୍ଗେ ଅବାଟେ ଶ୍ମଶାନେ
ଓଗାର ଅଲୋକ ମୁଖୁଁ ନିଜ ଇଚ୍ଛାମତ,

ହେଲେହେଁ ସ୍ୱଭାବେ ଦୁଷ୍ଟା ନ ମାରନ୍ତି ପ୍ରାଣେ ;
କେବଳ ଦେଖାନ୍ତି ଭୟ ଦେଖିଲେ ଲୋକଙ୍କୁ
ଆମିଷ-ଲୋଲୁପୀ ବାଳା ଲୋକ ହସ୍ତୁ କେବେ
ଅମିଷ ଛଡାଇ ଖାନ୍ତି, କେବେ ବା ସେପନ୍ତି
ଅସ୍ଥି ମଳ କ୍ଲେଦ ଅନ୍ଧ ଲୋକଙ୍କ ଗୃହରେ,
ଯକ୍ଷାମଙ୍କ ସଙ୍ଘାସ୍ୟ ଦଳ ବଳ ଘେନି
ମହା ମାୟାବନ୍ତ — ଛାୟାମୟ ରୂପ ଯାର,
ଭଲ ଜଳେ ପ୍ରକମ୍ପ ପ୍ରାୟେ ଚଞ୍ଚଳ,
କେବେ ହିଦରେ ପଟେ, କେବେ ଅଗ୍ରେ ଦଶଇ,
ପରତେ ନ ହୁଏ ତାକୁ ଦେଖିଲେହେଁ ନୟନେ,
ବଡ ଅବିଶ୍ୱାସିନୀ ଯେ ଦାଗ ଦେଇ ଲୋକେ
ତେଜ ଦେଜ ଶୁରଭୂତେ ଭ୍ରମେ ସଦା ବାମା,
ପବନ ସହିତେ କେବେ ପଶିଥର ଉଡ଼େ,
ଜଳେ ବୁଡ଼ି ଚଳେ କେବେ ଜଳଚର ପ୍ରାୟେ,
କେବେ ବା ଭ୍ରମର ସ୍ଥଳେ, ଫଳେ ମୂଳେ ପଟେ
ବହୁ ସ୍ୱପଦ ଅଲକ୍ଷେ, ସାଧଇ ଅହିତ
ସଦା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଭବେ, ଖାଦ୍ୟ ପେୟ ବାୟୁ
ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଏହ୍ନରୂପେ, ନାଶେ ପ୍ରାଣ ଆହା !
ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ତାଙ୍କୁ ଭୋଗାଇ ଘାତକେ
ପ୍ରବେଶି ଅନ୍ତରେ ତାଙ୍କ ଶୋଷି ରକ୍ତ ଅଙ୍ଗୁ
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସହଜ ବା ଇଚ୍ଛା ଅନୁଯାୟୀ ।
ଅନୁଚରୀ ବୃନ୍ଦେ ତାର ଦେଖ ଚଉପାଶେ ।
କେହ୍ନ କୃଷ୍ଣ ବସ୍ତ୍ରାବୃତା, ରକ୍ତବସ୍ତ୍ରା କେହ୍ନ,
କେହ୍ନ ଉଲଙ୍ଗିନୀ ଚୀର ଧାରଣୀ କେହ୍ନ ବା,
ବୃଦ୍ଧ ଜରାଗ୍ରସ୍ତା କେହ୍ନ ଯୁବତୀ ତା ମଧ୍ୟେ
କେହ୍ନବା ବାତୁଳୀ କେହ୍ନ ମୌନାବଲମ୍ବିନୀ,
ଗୁନ୍ଥି ହୋଇଛନ୍ତି ବକ୍ଷେ କାନ୍ଦାବଦା-ଜୋକ,
ରକ୍ତ ଶୋଷୀ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଅସଂଖ୍ୟ ଜଳୁଣୀ
କା'ର ଝଡ଼ପଡ଼େ ଶିରୁ, କରସ୍ପର୍ଶେ ଝଟେ
ଯଥା ପକ୍ୱ ବରକୋଳି, ଉଡ଼େ ଧ୍ୱଜା ଦଳେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କ ଗୃଧ୍ର କାକାଙ୍କିତ ଅଉ ଧ୍ୱଜା ବେଢି,
ମଳ'ପାନ ବେଢି ଯଥା ଭ୍ରମନ୍ତି ଅସଂଖ୍ୟ
ମାଛି ମଶା ପତଙ୍ଗାଦି, କ୍ଲେଦଜ କୀଟାଣୁ
କେତେ ତହିଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀର ଅଦୃଷ୍ଟ ନୟନେ ।”
ପୁଚ୍ଛିଲେ ରୋହିଣୀ ପୁନଃ “କହ ମା ବିସ୍ତାରି
କିଏ କେଉଁ ବେଶେ ଥାଇ ଭ୍ରମେ ପୃଥିବୀରେ ?
ମହାମାରୀ, ମିଳିମିଳା, ବସନ୍ତ, ପ୍ରମେହ
ମହାରୋଗ କୁଷ୍ଠ, ଯକ୍ଷ୍ମା, ଉପଦଂଶ ଅବା
ମାନବ ସଂହାରକାରୀ ଯେତେ ରୋଗ ବୃନ୍ଦ”
ଉତ୍ତରିଲେ ଶ୍ୟାମ “ଦେଖ କେ ଟେରଛି ଚକ୍ଷୁ
ଯାର ଅର୍ଦ୍ଧଜ୍ୱଳିତ ଅଙ୍ଗ କାନ୍ତି କ୍ଷୀଣ
ଶୁଷ୍କ ଅସ୍ଥି ଖଣ୍ଡ ପ୍ରାୟେ ପାତଳ କପୋଳ
କପୋଳାସ୍ଥି ଉଚ୍ଚ, ଅଙ୍ଗେ କର୍ଦ୍ଦମ ଲେପିତ
ଏଣେ ତେଣେ କେଶ ସିଞ୍ଚି ପଡ଼ିଛି ମୁକୁଳି
‘ବିସୂଚିକା’ ନାମ ଯାର ମହାମାରୀ ଏହି
‘ଝାଡ଼ାଣୀ ବୁଢ଼ି ଡାକୁଣୀ’ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ଲୋକେ;
ଅତି ଜଳପ୍ରିୟା ବାଳା ଜଳେ ତା ବସତି,
ସର୍ବ ଅଙ୍ଗୁ ବହେ ଜଳ ଝର ଝର ଝରେ,
ଘର୍ମ ଆକାରେ ଜଳ ବହେ ବଦନ ମଣ୍ଡଳୁ,
ଜଳ ସ୍ରୋତ ରୂପେ ବହେ ମଳଦ୍ୱାରୁ, ମୁଖୁଁ
ମୂତ୍ରଦ୍ୱାରେ ପୁନଃ ପୁନଃ କଲସୀ କଲସୀ;
ମୁହୁର୍ମୁହୁ ପିଏ ପାଣି ଅତୃପ୍ତ ତୃଷାରେ
ଦେଖ ଦେଖ ଉଲ୍ଲଙ୍ଗିନୀ ଆକର୍ଷେ କେମନ୍ତେ
ଆଇ ଆଇ ହସ୍ତ ପଦେ ବିକୃତ ବଦନେ,
ବ୍ୟାଘ୍ର ଯଥା ମୃତପ୍ରାୟ ଶୀକାରେ କୌତୁକେ,
ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଭ୍ରମେ ଭ୍ରମା ଅଦୃଶ୍ୟେ ଚଳନେ,
ଆକ୍ରମେ ଯାହାକୁ ତାର ରକ୍ଷା ନାହିଁ ଅଉ ।
କସଳୀ କାଳୀ ‘ବସନ୍ତୀ’ ବସିଛି ତା ପାଶେ
କେବେ ଦିଗମ୍ବରୀ କେବେ ବସନ ଧାରିଣୀ
ଗୋଟା ଗୋଟା ଗୁଟି ପ୍ରାୟେ କଳା କଳା ରଙ୍ଗ-

ପୁଞ୍ଜେ ପୁଞ୍ଜେ ବସେଣ କାୟେ ଚକଡା ଚକଡା
ପକ୍ୱ ଜାମୁକୋଳି ଥୋପା ଡାଳେ ଡାଳେ ଯଥା
ଶୀତେ ଥର ବସ୍ତ୍ରେ କେବେ ଆବରେ ସର୍ବାଙ୍ଗ
ଶୋଇପଡ଼େ ଭୂମି ପରେ ଅବଶେ କେବେ ବା
ପୁଣି, ଘୋର ଦାହେ ଜଳ ଫିଙ୍ଗିଦିଏ ବସ୍ତ୍ର,
କ୍ଷଣେ ଉଠେ କ୍ଷଣେ ବସେ ଏଣେ ତେଣେ ଗୃହ,
କେବେ ଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ ବାଳା ପାଗଳୀ ପ୍ରାୟେ
ପ୍ରଳାପେ ଚିତ୍କାରେ କେବେ ଭୀଷଣ ହୁଙ୍କାର
ଆକର୍ଷଇ କେଶଗୁଚ୍ଛି ଦନ୍ତ କଡ଼ମଡ
ବିଦାରଇ ନଖେ ଅଙ୍ଗ ଆମ୍ପୁଡ଼ି ଆମ୍ପୁଡ଼ି,
ବିଦାରେ ଦ୍ୱିରଦେ ଯଥା ସିଂହ ପଶୁରାଜ;
ବହିଯାଏ ରକ୍ତ ସ୍ରୋତ ଦର ଦର ଧାରେ
ଗେରୁଆ ସଲିଳ ସ୍ରୋତ ଝରୁ ଶୈଳ ଯଥା,
ପିଅଇ ସେ ରକ୍ତେ ଭ୍ରମା ମୁଖେ ଶୋଷି ସୁଖେ
ଥାଇ ଥାଇ ଅବଲେହେ ରକ୍ତ ହସ୍ତୁ କେବେ,
ସ୍ୱୀୟ ଅଙ୍ଗ ମାଂସ କେବେ ଦନ୍ତେ କାଟି ଖାଏ
ଶ୍ୱାନ ଯଥା ମୃତ ଶବ କାମୁଡ଼ି କାମୁଡ଼ି;
ଏ ଯାକୁ ଆକ୍ରମେ ରକ୍ଷି ନ ପାରଇ କେହି
ପୃଥିବୀରେ ତାକୁ; ଦେଖ ତାର ସହଚରୀ
ରକ୍ତ ଛିଟ ବସ୍ତ୍ରାବୃତା ‘ମିଳିମିଳା’ ନାମେ
କ୍ଷୁଦ୍ର ବାଳକାଟି ପରି ବସିଛି ଅଦୂରେ
ବହିର୍ଗତ ଶ୍ଲେଷ୍ମା ଯାର ନାସିକା ପୁଡ଼ାରୁ,
ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଟାଣିନିଏ ସୁଡୁ ସୁଡୁ କରି;
ଦୁଃଖ ଦେଇ ଶିଶୁଙ୍କୁ ଏ ଲଭେ ମହାସୁଖ,
ତେଣୁ ବାଳା ଆକ୍ରମଇ ଶିଶୁଙ୍କୁ ସତତ ।
ଦୟା ବହି କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ନ ମାରଇ ପ୍ରାଣେ ।
‘ହାଡ଼ ଫୁଟିଅଣୀ’ ଯେହି ଜ୍ୱରିଣୀ ତାହାର
ବସିଛି କଣ୍ଟଲେ ପାଶେ, ହରଡ଼ ପରାଏ
ପୀତ ଗୋଟା ଗୋଟା ଅଙ୍ଗେ; ଏ ଯାକୁ ଆକ୍ରମେ ତା
ତାକୁ ଦିଏ କଷ୍ଟ ବ୍ୟଥା ମାତ୍ର ନ ମାରଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ଥାଣେ; ଏ ତନ ଭଉଣୀ; ଠାକୁରାଣୀ ନାମେ
ଖ୍ୟାତ କର୍ତ୍ତିବ୍ୟଧାମେ ସଦ, ଭ୍ରମନ୍ତ ଏ ସ୍ୱସ୍ଥା-
ପ୍ରାୟେ ଗ୍ରାମୁଁ ଗ୍ରାମାନ୍ତରେ ଅଦୃଶ୍ୟେ ଗୁପତେ
ସଦା ବାୟୁ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ । ଗ୍ରାମ ବାସୀ ନର-
ନାରୀ. ଯେ ଗ୍ରାମେ ପଶନ୍ତ, ପୂଜନ୍ତ ସଭୟେ,
ଯିବାପାଇଁ ଗ୍ରାମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଷୋଡ଼ଶୋପଚାରେ ।
ତା ପଛେ ବସିଛି ଦେଖ, ଖଣ୍ଡି ୨ ଅସ୍ଥି
ଯାର ଚର୍ମେ ମାତ୍ର ବେଢ଼ା, ସର୍ବ ଅଙ୍ଗେ, ଗଣା
ଯାଏ ଦୂରୁ, ଷୀଣକାୟ ଗତକୌମାରି ଯଥା
କୌମୁଦୀ ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣା ଶେଷ ଶର୍ବରୀର,
ଘନ ଘନ କାଶେ ସଦା ହବା ନିଶି ବସି
ଉଗାରେ ରକତ କେବେ ରକ୍ତ ମିଶା ଶ୍ଳେଷ୍ମା,
"ଯକ୍ଷ୍ମା" ନାମେ ଖ୍ୟାତ ସେହି ଅତି ଦୁଷ୍ଟାମତି,
ବସେ ହସ୍ତ ସ୍ଥାପି ଦେଖ ଶ୍ୱସଇ ସବଳେ
ଅର୍ଦ୍ଧ ନିମିଳିତ କେବେ ମୁଦ୍ରିତ ନୟନେ;
ସୁକ୍ଷ୍ମ କୀଟ ପ୍ରାୟେ ଦେହେ ପ୍ରବେଶି କୌଶଳେ
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ନାଶେ ଦୁଷ୍ଟା ଜୀବନ ଦେହୀର
ମୃଣ୍ମୟ ଆଧାରେ ଯଥା ନାଶଇ ଲବଣ ।
ଅବଶ୍ରାନ୍ତ ଭ୍ରମେ କ୍ରୂର ସର୍ବତ୍ର ଜଗତେ
ଆରୋହି ପବନ ରଥେ ଅବାଧେ ଅଲକ୍ଷେ ।
"ଏହି କି ମା ! ସେହି ଯକ୍ଷ୍ମା*" କହନ୍ତେ ସେହିଣୀ
ଶିରଃ କମ୍ପେ ଜଣାଇଲେ "ଏହି" ବୋଲି ଦେବୀ ।
ଆରମ୍ଭିଲେ ପୁନଃ ବାଣୀ "ମାଗୋ ! ଦାମନ୍ତୁଣି
ଭୟ ଲାଗେ ମୋତେ, କେତେ କଷ୍ଟ ଭୁଞ୍ଜିଛନ୍ତି
ଏହାଲାଗି ଆର୍ଯ୍ୟ-ଅହା ! ନ ଥାନ୍ତେ ଯଦ୍ୟପି
ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର ଦ୍ୱୟ—କରମା କଲ୍ୟାଣ
ଚିର ସୁଖୀ ଦୁଲଭ ହୋଇଥାନ୍ତୁ ସଦା—
ମୁକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତେ କି ସେ ଦକ୍ଷ ଶାପୁଁ ଅଦ୍ୟ ?"

"ମାଗୋ ! ସେହି ଯେ ବସିଛି ଉଚ୍ଚେ ଅଙ୍ଗ ଯାର
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ହସେ ତାମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ, ମୁଖାକୃତି
କଦର୍ଯ୍ୟ ନିତାନ୍ତ, ଖର୍ବ-ନାସା ସ୍ଥୂଳ-ଓଷ୍ଠ,
ବିବର୍ଣ୍ଣ କପୋଳ ଦିଶେ ଅମସୃଣ ପୁଣି,
ଛିଡ଼ ପଡ଼ିଅଛି କରୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ଯାହାର
ଖଣ୍ଡେ ୨ କାହିଁ; କ୍ଷତଯୁକ୍ତ କରେ ଆହା
ବେଢିଛନ୍ତି ମାଛିପଲ ପୂତିଗନ୍ଧ ପାଇ,
ଦେଖ ୨ କେମନ୍ତ ସେ ଘଉଡ଼ାଏ ମାଛି !
କହମା ! କିଏ ସେ ?" ପୁଛନ୍ତେ ଅଶ୍ୱିନୀ, "ଏହି
'କୁଷ୍ଠେଶ୍ୱରୀ' ରୋଗରାଣୀ ବିଖ୍ୟାତ ଜଗତେ,
ହର୍ମ୍ମ୍ୟଶିରେ ତରୁ ଯଥା ଜନ୍ମି କ୍ରମେ କ୍ରମେ
ଅବଶେଷେ ଭୂମିସାତ୍ କରାଏ ହର୍ମ୍ମ୍ୟକୁ
ସେହିରୂପେ ଏ ଲକ୍ଷାଳୀ ଆକ୍ରମେ ଯାହାକୁ
ନାଶଇ ଜୀବନ ଶେଷେ ନାଶି ତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ଭୁଞ୍ଜାଇ ଅଶେଷ ଶାସ୍ତି ଯାବତି ଜୀବନ;
କୁଧାତୁ କଳଙ୍କ ଯୋଗେ ନଷ୍ଟ ହେଲାପ୍ରାୟେ
ଏ ରୋଗ ପରଶେ ନର ନଷ୍ଟହୁଏ କ୍ରମେ ।
ଆକ୍ରମିବା ଦୂରେ ଥାଉ ନାମ ଶୁଣି ଯାର
ମୃତ୍ୟୁରୁ ଅଧିକ ଭୟେ କମ୍ପେ ଧରା ବାସୀ ।"
"ସେହି ଯେ ବସିଛି ପାଶେ ହସ୍ତପଦ ଯାର
କଶ୍ୱବଳ ପଦ ଠାରୁ ଦିଶେ ସ୍ଥୂଳତର
ପାଦାଙ୍ଗୁଳି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ହୋଇଛି ବିକ୍ଷତ
ଯା' ବିକୃତ ରୂପ ଦେଖି ହାସ୍ୟ ଆସେ ସ୍ୱତଃ
କହମା କିଏ ସେ," ପୁଣି ପୁଛନ୍ତେ ସେହିଣୀ
ଉତ୍ତରିଲେ ଶ୍ୟାମା 'ଗଜାଙ୍ଗିନୀ' ନାମ ତାର
ଅତୀବ ଦୁଃଶୀଳା ବାଳା ଯା ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରବେଶେ
କରିଦିଏ ରୂପ ତାର ଗଜ ରୂପ ତୁଲେ
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ବା ଅମାବାସ୍ୟା ତିଥି ଯୋଗେ ପୁଣି

* ଦକ୍ଷ ମୁନି ଅଭିଶାପରେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କ୍ଷୟକାଶ ରୋଗ ହୋଇଥିବାର ପୁରାଣରେ ଶୁଣାଯାଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଗ୍ନି ଯଥା କାଷ୍ଠ ଯୋଗେ, କୋପାନଳେ ଜଳି
ଭୀଷଣେ ଆବେଗେ ରୋଗୀ, ଅତିବ ବ୍ୟାକୁଳେ
ଥର ଥର କମ୍ପୁ ଥାଏ ସେ ଭୀମ ଆତଙ୍କେ;
ନାନା ବେଶେ ସୁସଜ୍ଜିତ ହେଲେହେଁ ତଥାପି
ଦନ୍ତେ ଷୋଡଶୀ ସ୍ୱସ୍ଥ ଦ୍ରବାଦ୍ୟେ ପର,
ଯୌବନ-ଚନ୍ଦନ ବନେ କାଳ ଭୁଜଙ୍ଗିନୀ-
ସମ, ଏ ଦୁଇ ଭଉଣୀ 'ମେହ, ଉପଦଂଶ'-
ରୂପେ ଆକ୍ରମନ୍ତି ଯାକୁ, ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ତାକୁ
ତା'ର ପୁତ୍ର ପୌତ୍ର ଯାଏ, ଭୁଞ୍ଜାଇ ନାଶଇ
ଯଥା ସବେଳେ ସର୍ବଶେ ସ୍ୱାନ ବୀର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱାନ-
ବଳ ଅନ୍ତଃସାର ସ୍ୱାନ, ହୋଇଯାଏ କ୍ରମେ-
କ୍ରମେ ଏ ରୋଗ ପରଶେ, ଦାରୁ ଯଥା ଘୁଣ-
ଯୋଗେ କଠିନ ବଣ ନ; ବସିଛନ୍ତି ଦେଖ
ରୋଗ ଉପସର୍ଗ ରୂପା ସଙ୍ଗିନୀ ଗହଣେ
ଜରା ବନା ବୃଦ୍ଧା କେହୁ କଦାକାର ରୂପା
ଅଣ୍ଡୁ ଗଣ୍ଡି ସ୍ଫୀତ କାର, କାର କ୍ଷତ ନାସା
ସର୍ବ ଅଙ୍ଗେ କ୍ଷତ କାର ସଙ୍ଗିନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ
ସର୍ବରୋଗ ପ୍ରସବିନୀ ଏ ଦୁଇ ଭଉଣୀ,
ନୋହିବ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି କେହୁ କହିଲେ ଏ କଥା ।
ଅସଂଖ୍ୟ ଯୋଗିନୀ ରୂପ କେତେ ମୁଁ କହିବ
ଈଶାନେ ଦକ୍ଷିଣେ ଯେତେ ବସିଛନ୍ତି ଦେଖ
ସମସ୍ତେ ଏ ରୋଗରୂପା ଜାଣି ନଅ ସ୍ଥୂଳେ
ସେହି ଯେ ଉତ୍ତରେ ଦେଖ ଉଚ୍ଚେ ଶ୍ୱେତକେତୁ
ଅଙ୍କିତ ଛଦ ଗୃହର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ପୁରାତନ,
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ରୁମାବଳୀ ଯଥା ନିଦାଘ ଅନଳେ,
ବସିଛନ୍ତି ତଳେ ଦେଖ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ,
ଅପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖ ତାଙ୍କ ଦେଉଅଛି କହି
ମହାଦୁଃଖେ ମଗ୍ନ କେହୁ ଶରୀର ଚିନ୍ତାରେ
କେହିବା ମାନସ ତାପେ ଜଳୁଅଛି ପ୍ରାୟେ
ଲୋଳ-ଚର୍ମା, କ୍ଷୀଣ-ଦୃଷ୍ଟି, ସୁପକ୍ୱ-ଚିକୁର,
ଦନ୍ତହୀନ-ବଧିର କେ ଭୂସ୍ପର୍ଶ ମସ୍ତକା
କୁବ୍ଜ ପୃଷ୍ଠ ହେତୁ କେହୁ ଯଷ୍ଟି ଅବଲମ୍ବି
ବସିଅଛି ଦେଖ, କମ୍ପେ ସର୍ବ କଳେବର;
କରଧୃତ ଯଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ କମ୍ପେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ;
ଝୁଁ-ଝୁଁ କର କାଶେ କେହୁ ରହି ବାଳା,
ଏ ଦଳ ଈଶ୍ୱରୀ ସେହି ବସିଛନ୍ତି ଉଚ୍ଚେ
'ଜରା' ନାମେ ସୁଖ୍ୟାତ ଜଗତେ ଏ ବାଳା
ରସାଳ କଦଳୀ ବନେ ହସ୍ତିନୀ ଯେ ରୂପେ
କମ୍ପା ବସନ୍ତ କୁସୁମ ବନେ, ଖର ରଶ୍ମି
ନିଦାଘର ଯଥା; ଅହା, ଯୌବନ-ନନ୍ଦନ-
ବନେ ପ୍ରବେଶି ଏ ଜରା, ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରି
ଦିଏ ସୁରମ୍ୟତା ତାର ସୁରମ୍ୟ ଆରାମ;
ପିକ ବିଳାସ ଆଗାର, ହୁଏ ପରିଣତ,
ଶକୁନ ସେବିତ ଆହା ଭୀଷଣ ଶ୍ମଶାନେ ।
ପଶ୍ଚିମେ ବସିଛି ଦେଖ ସଙ୍ଗିନୀ ଗହଣେ
'ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦାୟିନୀ' ନାମେ ଯୋଗିନୀ ବିଶୀର୍ଣ୍ଣା
ଲୁଣ୍ଠାଉଛି ରୁକ୍ଷ କେଶ ଥାଇ ଥାଇ ନଖେ
ଗାତ୍ରଧୂଳି ପ୍ରାୟେ ଧୂଳି ଉଡ଼େ ଯାର ଅଙ୍ଗୁ;
ସଙ୍ଗିନୀଙ୍କ ରୂପ ପୁଣି ତହୁଁ ତତୋଧିକ
ଅସ୍ଥି ଚର୍ମ ଯାର ଅଙ୍ଗେ କାଙ୍ଗାଳିନୀ ସର୍ବେ,
ଉଦର ସଙ୍ଗେ ସମତଳେ ପଶିଛି ଉରଜ
ନାସିଚକ୍ଷୁ ଉଚ୍ଚ କୁଚ ଅସ୍ପଷ୍ଟତା ହେତୁ,
ବାଳୀଏ ସହଜେ ତେଣୁ ନାୟକ ପୁରୁଷ
ନ ପଡ଼ନ୍ତି ଜଣା; ପିଠି ସଙ୍ଗେ ପେଟ ତାଙ୍କ
ଯାଇଅଛି ଲାଗି, ଚୀର ଧାରିଣୀ ସରବେ
ଭିକ୍ଷା ପାତ୍ର କରେ, ଅର୍ଦ୍ଧ ଚୀର ଉଦରେ କେ-
ଛାପେ ପୁନଃ ପୁନଃ ପେଟେ କର ବୁଲାଇ କେ
ପାଣି ପିଏ ପୁଣି, ଭକ୍ଷ୍ୟାଭକ୍ଷ୍ୟ ନ ବିଚାର
ଯାହା ପାଉଅଛି ତାହା ଖାଉଅଛି କେହୁ
ତଣ୍ଡୁଳ କଣିକା ଅଣେ ଧୂଳି ଝାଡ଼େ କେହି

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହିଁ ଦଶି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନୋହେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଳଏ
କେମନ୍ତେ ଅଛନ୍ତି ଗୁହିଁ, ଦେଖ ତାଙ୍କୁ ଅହା !
ଭୀମ ପୁଚ୍ଛ ଧୂମକେତୁ ଧ୍ୱଜା ଏ ଦଳର
ଉଡଇ ଉପ୍ପରେ ଦେଖ ଫର ଫର କରି;
ଯେ ଦେଶେ ଏ ପ୍ରବେଶନ୍ତି ଧ୍ୱଜା ଯେନ ସଙ୍ଗେ
ଅନାବୃଷ୍ଟି, ଅତିବୃଷ୍ଟି, ଶିଳାବୃଷ୍ଟି ଆଦି,
କୌଣସି କାରଣୁ ଘୋର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସେ ଦେଶେ,
ଅକାଳ-ବୃଦ୍ଧ-ବନିତା ସେ ଦେଶର ସର୍ବେ
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଅଶେଷ ଦୁଃଖ, ଅନାହାର ହେତୁ,
କ୍ଷୁଦ୍ଧକମ୍ପ ପଶିଏ ଯେ ବଦଳାଏ ରୂପ
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ, ଦେଖ ସେହୁ ମହା କପଟିନୀ
ବସିଛି ପୂରବେ 'ରାଷ୍ଟ୍ର ବିପ୍ଳବ କାରିଣୀ'
ଚଣ୍ଡତେଜା ରକ୍ତନେତ୍ରା କରାଳ ଦଶନା
କଟିର କରବାଳ ତାର ବସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚଳେ ବନ୍ଧ୍ୟ
ତଳ୍ପେ ଜଣି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବିଷ ରସନା ନୟନେ
ଆରକ୍ତ ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ ନେତ୍ରେ ଭ୍ରୁକୁଟି କଟାକ୍ଷେ
ଶୋଷିନିଏ ରକ୍ତ ଅଙ୍ଗୁ, ପ୍ରଚଣ୍ଡ ନିନାଦେ,
ସଘେବରୁ ଜାର ଯଥା ଖର ସୌରକର;
ସମ୍ପ୍ରତି ଚଲ କଟାକ୍ଷେ କେବେ ବା କପଟେ,
ମୋହି ନିଏ ମନ ଗୁରୁ ବାରାଙ୍ଗନା ପ୍ରାୟେ;
ପ୍ରିୟ ସହଚରୀ ଯାର 'କଳହିନୀ' ଦେଖ
ସବସ୍ତ୍ରା ଉଧନୁକା ଛାୟେ ଜର ଜର କ୍ରୋଧେ,
ବସନ୍ତି ତା ପାଶେ 'ହିଂସା, ପ୍ରତିହିଂସା' ସଙ୍ଗେ,
ମହା ମାୟାବିନୀ ବାଳା ସୂକ୍ଷ୍ମ କଉଶଳେ
ନାନା ରୂପେ ପଶି, କେବେ ଭୂକାଞ୍ଚନ ମଧ୍ୟେ
ରାଜା ରାଜା, ପ୍ରଜା ପ୍ରଜା, ରାଜା ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟେ
ଭିଆଏ ଅନର୍ଥ ଯେତେ ସାରା ଦୁନିଆରେ;
କେବେ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟେ ପଶି ସାଧଇ ଅଧର୍ମ
ସମ୍ପ୍ରଦାୟେ ସମ୍ପ୍ରଦାୟେ ଘଟାଏ ଅନର୍ଥ ।
ବିଭୀଷଣ ପରିଣାମ ହିଂସାର ଭିତରେ
କିରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯାର ସର୍ବେ ଦେଖିବ ସ୍ୱଚକ୍ଷେ ॥

ଏକାଦଶ ସର୍ଗ ସମାପ୍ତ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ସର୍ଗ ।

ଭାରତ ବର୍ଣ୍ଣନା ।

ହେ ସାରଳା-ବର-ପୁତ୍ର ନମେ ମୂର୍ଖ ମୁହିଁ
ଉଦ୍ଭ-ଗୁରୁ ରାଧାନାଥ ତବ ପଦାମ୍ବୁଜେ ।
ଦୁଃଖିନୀ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ତବ ଲାଗି ଯିନା
ଭାଷା ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହେଲା ଭାଷାକୁଳେ ଦେବ
ନୋହିଲେ କେ ଅଛି ଯାଏ ଜାଣନ୍ତା ବା ତାକୁ;
ହେ କାବ୍ୟ କାନନ କୁଞ୍ଜ ବିହାରି ରସିକ
ତୁମ୍ଭେ ସିଦ୍ଧ ନ ଶିଖାଅ-ଦୟା କର ଦାସେ
କିଏ ଶିଖାଇବ କହ ଲେଖିବା ଧାରଣା

ସୁସ୍ୱରେ କବିତା ଗାଥା ଗାଇବାକୁ ଆଜ
କାହିଁ ସଦ୍‌ଗୁଣାମନ୍ଦରର ଉଚିତମାସନ
ଦୁର୍ଲଭ ସୁକବ ଲଭ୍ୟ, ବସିଛି-ଯେ ଠାବେ,
କାହିଁ ଅର୍ବାଚୀନ ମୁହିଁ ନଗଣ୍ୟ ଅଧମ ।
ତଥାପି ହେ ଦେବ ! ନବ ସ୍ରୋତ ଅବଲମ୍ବି
କ୍ଷୁଦ୍ର-ଏରଣ୍ଡକ, ପଶେ ନାହିଁ ସାଗରର
ଅନନ୍ତ ଗରଭେ, କିମ୍ବା ଧନାଢ୍ୟ ସଙ୍ଗମେ
ଯାଏ ନା କି ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନେ ଦୀନ-ଦୁଃଖି-ନର ?
ତେଣୁ ମୋ ଭରସା ସୁରେ ! ଚଳିବି ସେ ପଥେ
ତବ ଅନୁଗାମୀ-ହୋଇ ଯଥା ସାଧ୍ୟ ମୁହିଁ,
କର୍ମ ଲକ୍ଷ ସିଦ୍ଧ ମୋର, କର୍ମେ ଅଧିକାର
ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ତାର ଅର୍ପି ବିଷ୍ଣୁ ପଦେ ।
ଏତେକ ଭାଷିଲା ଦେବ କଳ୍ପଳ ଭାରତ !
କଦ କାହିଁ ଗଲେ ତହିଁ ବଧୂବଧୂବୃନ୍ଦ
କୈଳାସ ଦର୍ଶନ ଶେଷେ ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ସଙ୍ଗେ
ଶ୍ୟାମା ଶ୍ୟାମା-ସହଚରୀ ସତୀ ଆଦ୍ଧ ଠାରୁ
ଆନନ୍ଦେ ବିଦାୟ ଘେନ ଶୈଳ ନୃତ୍ୟାଳୟୁ
ଚଳିଲେ ଗଗନ ମାର୍ଗେ ବିମାନେ ଆରୋହି ।
ଉତ୍ତରେ ବିମାନ ଉଡେ ସନ ସନ ସନେ
ପକ୍ଷୀନ୍ଦ୍ର ଗରୁଡ ଯଥା ଉପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଘେନ ।
ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ଇଚ୍ଛା ଜାଣି ଇଚ୍ଛାଗାମୀ ରଥ
ଅର୍ଦ୍ଧନିମିଷେ ବିପୁରୀ ପ୍ରବେଶିଲା ଯାଇ
ନଗରୀ-ଅଲକା ଗୁରୁ ଅଳକାରେ ଭୂଷ
ଧନାଧୀଶ ଯକ୍ଷପତି କୁବେର ଭବନେ,
ପ୍ରାସାଦ ପ୍ରାଚୀର ଯାର ମାଣିକ୍ୟରେ ଗଢ଼ା
ନଭସ୍ପର୍ଶୀ ଉଚ୍ଚ ସେହି ପ୍ରାସାଦର ଚୂଡ଼ା
ଅଭ୍ରଂଲିହେ ଗଢ଼ା ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ଦୂରୁ ଦୂରୁ
ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୁରମ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଶଙ୍ଖସ୍ତୂପ ପ୍ରାୟେ
ଅମ୍ବୁଦ ଗମ୍ଭୀର ରବ ପରାୟେ ମଧୁର
ମଠେ ନିରନ୍ତର ତୂର୍ଯ୍ୟ କାକଳୀ ଲହରୀ

କେକାରବ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ପାଳିତ କେକୀର ।
ଧବଳ ବାରିଦ କୋଳେ ଷଟପ୍ରଭା ପ୍ରାୟେ
ଅପରୂପ ଦୃଂଷ୍ଟମତୀ ସଂଭ୍ରାନ୍ତ ସେ ସୌଧେ
ଚଞ୍ଚଳା ଯଦ୍ୟପି ନାମେ ଅଚଞ୍ଚଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ,
ଯକ୍ଷରାଜ ପୁରେ ଚିର କରନ୍ତି ବସତି
ନିର୍ମିତ ଭୂତଳ ଯହିଁ ବୃହନ୍ମଣି ଦେଇ
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କର୍କେତନ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ଯୋଗେ
ହୀରକ କନକ ଭୂଷି ମାର୍ଗଚୟ ଯା'ର
କନ୍ଦୁକାଦ କ୍ରୀଡନକ ସ୍ୱର୍ଣ ମଣିବ୍ରଜ
ବାଲୁକା କର୍କରକରେ ପତିତ ଏ ପୁରେ ।
ଚିରସୁଖାଳୟ ଏହି ଅଳକା ନଗରୀ
ପ୍ରଣୟ କଳହ ଆଦି କନ୍ଦର୍ପ ସନ୍ତାପ
ଯଦ୍ୟପି ବହୁଛି ଏଥି କିଛି କିଛି ଦୁଃଖ
ସେ କେବଳ ଉତ୍କର୍ଷଣ ସୁଖର ବର୍ଦ୍ଧନେ
ମାନ ଭିନ୍ନ ନାହିଁ ଆନ କଳହ ଏ ପୁରେ,
କନ୍ଦର୍ପ ସନ୍ତାପ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ ଆନ ତାପ
ସେ ତାପ ମଧୁର ପୁଣି ପ୍ରତିକାର ଯୋଗେ ।
ଶାଶ୍ୱତ ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଋତୁ ପତି ମଧୁ
ରତି ପତି ସଖା ସ୍ୱୟଂ ଦଳ ବଳ ଘେନି
ସେନାପତି ରୂପେ ଏଥି ଭ୍ରମନ୍ତି ଶାଶ୍ୱତ
ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧ ମୃଦୁଳ ଅନିଳେ
ଚକସୈନ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ଶୋଭେ ଋତୁରାଜଙ୍କର
ସେ ଅନିଳେ ପ୍ରକମ୍ପିତ ତରୁ ଲତା ଛାୟା
ଗଜ ବାଜୀ ରଥାକାରେ ଦିଶନ୍ତି ସକଳ
କୋକିଳ କୂଜନେ ବାଜେ ରଣ ବାଦ୍ୟ ତହିଁ
ଶ୍ୱେତ ଛତ୍ରାକାରେ ଶୋଭେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଜ୍ୟୋସ୍ନା,
ରସାଳ ମଞ୍ଜରୀ ମଞ୍ଜୁ ସୁଗନ୍ଧ ସାୟକ
ବଙ୍କିମ କିଂଶୁକ ପୁଷ୍ପଧନୁ ଧନୁର୍ଗୁଣ
ଭ୍ରାମ୍ୟମାନ ଅଳିକୁଳ ଇତସ୍ତତଃ ପୁଷ୍ପେ
ଏହି ଧନୁ ଶର ଶୋଭେ ବସନ୍ତଙ୍କ କରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରଃପୀ ବ୍ରତତି ତହିଁ ପୁଷ୍ପିଣୀ ସତତ
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସରେ ସରୋଜିନୀ ସଦା ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତା
ପ୍ରସର ସୁରଭି ଯହିଁ ଦୂରୁ ଦୂରାନ୍ତରେ
ଅଳିଦଳ ଅଳିକୁଳେ କମଳିନୀ ପାଶେ
ଦୂତ ଯଥା ବରବର୍ଣ୍ଣୀ ପଦ୍ମ-ହସ୍ତରେ ।
ଦେବ ପୁଷ୍ପ-ପାରିଜାତ ଚନ୍ଦ୍ରହ୍ରଦ ଧର
ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ ମଳୟାନିଳ ବହଇ ସତତ
ପୂରିତ ସେ ପୁରୀ ସଦା ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁଗନ୍ଧରେ
ସୁରମ୍ୟ ହର୍ମ୍ୟ ଯହିଁ, ରଜନୀ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୟୀ,
ଉଷା ହାସ୍ୟମୟୀ ସନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ନିଗ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ ସଦା
ସରସୀ ସହଂସା ନିତ୍ୟ ନିର୍ମଳ ସଲିଳା
ସର୍ବେ ଋତୁର ଏହି ଯକ୍ଷପତି ପୁରେ ।
ଷଡ଼ ଋତୁ ଯୌବନର ବିଳାସ ଏ ପୁରୀ
ତେଣୁ ରମଣୀଏ ସଦା ଅନନ୍ତ ଯୌବନା
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି କୌତୁକେ ତହିଁ ପୁଷ୍ପପ୍ରିୟା ବାଳା
ସଜାନ୍ତି ଷଡ଼ୃତୁ ଅଙ୍ଗ କୁସୁମ ଭୂଷଣେ
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା କୌମୁଦୀ-ଜିତ ଶ୍ୱେତ ସୁରଭିତ
ନିଦାଘ ମଲ୍ଲିକା ମାଳା ଲମ୍ବିତ ଉରସେ
ବର୍ଷାଜାତ ରୋମାଞ୍ଚିତ କଦମ୍ବ କୁସୁମ
ପ୍ରଭାତ ତାରକା ଯଥା ସୀମନ୍ତେ ଉଷାର
ସୀମନ୍ତ ପ୍ରଦେଶେ ଶୋଭେ, ଋତୁ କରେ ବାଳା
ଘୁସୃଣେ ଲଲାଟେ ଗେଲେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ନନ୍ଦନୀ
ଶାରଦ ସରସୀ ଜାତ ଫୁଲ୍ଲ ପଦ୍ମଶ୍ରେଣୀ
ହେମନ୍ତ ନବୀନ କୁନ୍ଦ କୁସୁମ ସୁଦାମେ
ସୁଗ୍ରଥି ଅଳକାବଳୀ ଗ୍ରଥିତ କୌଶଳେ
ଗଣ୍ଡ ପାଣ୍ଡୁ ଶିଶିରଜ ଲୋଧ୍ର ପୁଷ୍ପ ରଜେ
ଶିରୀଷ କୁସୁମ କର୍ଣ୍ଣେ ଶିଶିର ଋତୁର
ବସନ୍ତ ସଞ୍ଜାତ ନବ କୁରୁବକ ଫୁଲେ
ଚରଣ ଚୁମ୍ବିତ ଋତୁ ଚକ୍ରର ରଞ୍ଜିତ ।
ଧନାଧୀଶ ବାସ ଏହି ଅଳକା ମହତେ
ଶୋଭି ବିଭବରେ କରେ ଉପହାସ କିବା
ଅମର ଆବାସ ସ୍ୱର୍ଗ ଅମରାବତୀକି ?
ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଆସି ରଥ
କେଳି ଉପବନେ, ନାମ ଚୈତ୍ରରଥ ଯହିଁ
ଯକ୍ଷ ପତି ପତ୍ନୀ ଯହିଁ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି କୌତୁକେ ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମୋହିତ ଚିତ୍ତେ କହିଲେ ବୈଦେହୀ
"ନନ୍ଦନ କାନନେ କି ମା ଆଣିଲୁ ମା ରଥ" ?
ସସ୍ମିତେ ଭାଷିଲେ ଦେବୀ "ନୁହେ ଏ ନନ୍ଦନ
ବନ, ଯକ୍ଷ କେଳି ଉପବନ ଚୈତ୍ରରଥ
ଏହି ।" "ଧନାଢ୍ୟ ଅଳକା ପୁରୀ ଏହି କି ମା ?
ଯକ୍ଷ ପତି କୁବେରଙ୍କ ବିଳାସ ଭବନ ?"
ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ବୈଦେହୀ ଶିର କମ୍ପେ ଜଣାଇଲେ
"ଏହି" ବୋଲି ଦେବୀ "ଦୋଳି କ୍ରୀଡ଼ାରତ ଦେଖ
ଯକ୍ଷପତି ପତ୍ନୀ" "ଯିବୁ କି ମା ତାଙ୍କ ପୁରେ"
କହନ୍ତେ ବୈଦେହୀ "ଚାଲ ଅଗ୍ରେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ"
ଉତ୍ତରିଲେ ଦେବୀ, ଉଡ଼ି ଗଲା ରଥ ତହୁଁ,
ଅଳକା ନଗରୀ ଛାଡ଼ି ଶୂନ୍ୟ ପଥେ ନଭେ ।
"ଏହି ସେହି ପୁଣ୍ୟ ଭୂମି ଆର୍ଯ୍ୟ ଗୌରବର
ତେଜ-ବୀର୍ଯ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ-ଶିଳ୍ପ-ସତୀତ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି
ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ-ପରତା-ଭକ୍ତି-ମୂର୍ତ୍ତିକା-ଅଟାରି
ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ନାମ ଯାର ଦେଖ ସମ୍ମୁଖେ ।
ପୁଣ୍ୟ ନିର୍ଝରିଣୀ ଏହି କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗୀ ରୋହିଣୀ
ଯା କୂଳେ କପିଳ ମୁନି ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କର
(ସୁଗମ୍ଭୀର ଭାବଗର୍ଭ ସାଂଖ୍ୟ ପ୍ରଣେତୃତା)
ଦିଶେ କ୍ଷୁଦ୍ରାଶ୍ରମ ଦୂରେ ପଲ୍ଲବ ଗହଳେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କୌଶଳେ ଏହି ମୁନି କୋପାନଳେ
ନିର୍ବଂଶ ସଗର ବଂଶ ହୋଇଥିଲା ଦିନେ ।
ପୂତ ସ୍ଥଳ ଜାଣି ଏଥି ବହୁକାଳ ପରେ
ଧର୍ମାତ୍ମା ଭାରତବାସୀ ଭୁଲି ଧର୍ମପଥ
ଧର୍ମନାମେ ଅଟକନ୍ତି ମହାପାପ [illegible]

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳେ ବଧ ଅହୋ ! ନିରୀହ ପଶୁଙ୍କୁ
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବେ ତେବେ ଦୟା ଅବତାର
ଶାକ୍ୟବଂଶେ ଶାକ୍ୟସିଂହ ଶୁଦ୍ଧ-ସତ୍ତ୍ୱ-ଗୁଣୀ ।
ଧର୍ମର ନିଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝାଇବେ ଲୋକେ
ଧର୍ମରାଜ୍ୟେ ନବଯୁଗ ଆସିବ ସେ ବେଳେ ।
ଅସାର ସଂସାର ସୁଖ କ୍ଷଣିକ ଜାଣିଣ
ତୁଚ୍ଛ ରାଜସିଂହାସନେ ପଦେ ଠେଲି ଦୂର
ସତୀ ପତ୍ନୀ ପ୍ରେମ ପୁତ୍ର, ମମତା-ଶୃଙ୍ଖଳ
(ଯାହେର ଆବଦ୍ଧ ହୁଏ ଚିରନର ଭବେ)
ଖଣ୍ଡିବେ କାଟି ତୀବ୍ର ବୈରାଗ୍ୟ ଖଡ୍ଗରେ
ଶାଶ୍ୱତ ସୁଖର ପଥ ଲୋଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ
ତୀବ୍ର ତପୋବଳେ ପାଇ ବୋଧିପଥେ ମହାତ୍ମା
ଧର୍ମନଭେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନବଜ୍ୟୋତିଷ୍କର
ଅଧର୍ମ ତାମସ ଧ୍ୱଂସୀ ବୁଦ୍ଧ ଆଖ୍ୟା ଲଭି
"ଅହିଂସା ପରମ ଧର୍ମ" ଏହି ମୂଳ ମନ୍ତ୍ରେ
ପ୍ରଚାରିବେ ନବଧର୍ମ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ
ସାମ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରେ ମିତ୍ରଭାବେ ମିଳାଇ ସବଙ୍କେ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଣ୍ଡାଳ ଯାଏଁ ଏକତା ବନ୍ଧନେ
ଛଡ଼ାଇଣ ଭେଦ ବାଧା ଭେଦବାଦୀଙ୍କର
ଉଠାଇବେ ଜାତିଭେଦ ପଥର କଣ୍ଟକ
ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସମାଜେ ଧର୍ମେ ହେଲେ ତ ବିରୋଧୀ
ସମଗ୍ର ପୂରବ ଯାର ସେଧର୍ମ ଆଲୋକେ
ତହିଁ ଗ୍ରନ୍ଥେ ନିବଦ୍ଧରେ ଧୃତ "ତ୍ରିପିଟକେ" †
ଶାଶ୍ୱତ ସୁଖର ପଥ ନିରେଖି ପ୍ରଶସ୍ତ
ଚଳିବେ ସେ ପଥଧରି ନିର୍ବାଣ ପ୍ରଦେଶେ
ହେବେ କୃତକୃତ୍ୟ ଲଭି ସେହି ଶାନ୍ତିଧାମ
ଚରମ ପରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଶାନ୍ତିର ଜଗତ ।
ରାମଙ୍କ ମାତୁଳାଳୟ କୋଶଳ ପ୍ରଦେଶ
ହେଉଛି ସମ୍ମୁଖେ ଦେଖ, ଏଦେଶ ରାଜନ
ପ୍ରକୃତି-ରଞ୍ଜନ ବ୍ରତେ ସଦାଶାନ୍ତ ଭ୍ରାନ୍ତ;
ନୀରଦ ଯେସନ ନୀର ବାଷ୍ପାକାରେ ନେଇ
ବର୍ଷାକାଳେ ଧରାପରେ ବରଷନ୍ତି ପୁଣି
ତେସନ କେବଳ ଭୂପ ପ୍ରଜାଙ୍କ ହିତ ଅର୍ଥେ
ନିଅନ୍ତି ପ୍ରଜାଙ୍କ ଠାରୁ କରରୂପେ ଅର୍ଥ ।
ହଂସ-ଶ୍ରେଣୀ-ବିରଚିତ ରଚନା ସରଯୂ
ମାନସ ପ୍ରସୂତା-ନଦୀ ଗୁରୁ ଊର୍ମିମୟୀ
ଚିର ଯୋଧ-ପ୍ରସବିନୀ ପୁଳିନେ ଯାହାର
ଶୋଭଇ ଅଯୋଧ୍ୟା, ଦେଖ, ସୁରମ୍ୟ କେମନ୍ତ
ଅବତରି-ଥିଲେ ଏଥି ବୈକୁଣ୍ଠ ନିବାସୀ,
ଦୈତ୍ୟକୁଳ ଦାବାନଳ ରାମରୂପେ ହରି
ତ୍ରେତାଯୁଗେ ଧରାଭାର ଉଶ୍ୱାସିବେ ବୋଲି
କରୁଥିଲା ଟଳମଳ ବସୁଙ୍କୁ ଯେବେଳେ
ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ବରେ ପାପୀ ପ୍ରତାପୀ ରାବଣ
ପରଦାର ପରଧନ ହରଣେ, ଯେବେଳେ
ଦୁଷ୍ଟ ଦର୍ପହାରୀ ତା'ର ନିଧନ ସକାଶେ ।
କି ନ କଲେ ଧର୍ମ ଲାଗି ଧର୍ମପ୍ରାଣ ରାମ
କୈକେୟୀ କପଟ ମନ୍ତ୍ରେ ପିତୃସତ୍ୟ ପାଇଁ
ଦର୍ଶାଇ ପରମାଦର୍ଶ ସୁପୁତ୍ରର ଭବେ
ହାସ୍ୟ ମୁଖେ ନିଜ ସୁଖେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ
ଦୀର୍ଘ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ହେଲେ ବନବାସୀ ।
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭ୍ରାତୃବତ୍ସଳ, ସୀତା ପତିବ୍ରତା
ନିଷେଧ ନମାନି ତାଙ୍କ ହେଲେ ଅନୁଗାମୀ

ତ୍ରିପିଟକ † ୧ମ—ସୂତ୍ର,-ବା ଶିଷ୍ୟ ମାନଙ୍କପ୍ରତି ଉପଦେଶ ।
୨ୟ — ବିନୟ ବା ବୌଦ୍ଧ ଶାସନ ଓ ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିୟମାବଳୀ ।
୩ୟ — ଅଭିଧର୍ମ ବା ଧର୍ମ ଗୀତ, ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍ତ୍ୱର ମୀମାଂସା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ନେହ ବଶେ କହୁ ତାଙ୍କୁ "ନ ଜାଣ କି ଅର୍ଯ୍ୟ,
ତୁମ୍ଭ ସୁଖ ଦୁଃଖେ ସଦା ସୁଖୀ ଦୁଃଖୀ ଅମ୍ଭେ,
କାଟଷଥ ନସ୍ତୁରେ କପାଁ ଜାଣି ଶୁଣି ଏହା ?"
ଏତେ ବଡ଼ ଅଦଭଣ କେ ଦେଖିଛ ଅହୋ !
ପିତୃଭକ୍ତି ଭ୍ରାତୃସ୍ନେହ ସତ୍ୟପ୍ରଣୟର
ଭାରତରେ ଛାଡ଼ି ଦ୍ୱିଅ ଦେଖେ କାହିଁ କହ !
ଯା ଅଛି ଜଗତେ ତାହା ରହିଛି ଭାରତେ ।
ଯା ନାହିଁ ଭାରତେ ତାହା କାହିଁ ଛି ଜଗତେ ?
ଦେଖ ଏ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟ ହତ ହେଲା ଯହିଁ
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତାଡ଼କ ସୁସ୍ୱ ନୃମୁଣ୍ଡମାଳିନୀ
ଜବାକୁ ମେଖଳା କଳା ଅମାନଶି ଛଣି
ରାମ ଶରେ ଯକ୍ଷ ବନ୍ଦକାରିଣୀ ଦୁଃଶୀଳା ।
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମ ଦିଶଇ ଅଗ୍ରତେ,
ତପୋବଳେ ନବ ସୃଷ୍ଟି ସୃଜି ମହାଯଶା
ଛିଡ଼ିଥିଲେ ପୁଣି ଜଗେ ନାଉକେଳାକାରେ
ଫଳାଇବେ ବୋଲି, କିନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମା ଅନୁରୋଧେ
କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲେ ସେ ସଙ୍କଳ୍ପ ସୃଜନ-ବିରୋଧୀ ।
ଦେଖ ଏ ଗୌତମାଶ୍ରମ ରାମ ପାଦ ସ୍ପର୍ଶେ
ଅହଲ୍ୟା ଲଭିଲେ ମୁକ୍ତି ପତି ଶାପେ ଯେହୁ
ଥିଲେ ନପଡ଼ିତ ଏଥି ପାଷାଣ ଆକାରେ,
ସୁପତି ପ୍ରଣୟୁ ଫଳେ ନାରୀଧର୍ମ ଧ୍ୱଂସୀ
କନ୍ଦର୍ପ ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରେ ଶିଷ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ
(ଧନ୍ୟ କାମଦେବ ତବ ମହିମା ଜଗତେ
ଅଘଟଣ ଘଟଣାରେ ଏକା ତୁ ସୁପଟୁ),
ଶାପ ଯୋନି ହେଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ସେ ପାପେ ଶାପରୁ
ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ବିକଳେ ପୁନ ଦୟା ବହି ଗୁରୁ
ଯୋନିକୁ ନୟନାକାରେ କଲେ ପରିଣତ
ତେଣୁ ସହସ୍ରାକ୍ଷ ଇନ୍ଦ୍ର ବୋଲାନ୍ତି ଜଗତେ ;
ସୀତା ସତୀ ଜନ୍ମସ୍ଥଳୀ ଦେଖ ଏ ମିଥିଳା
ବ୍ରହ୍ମ ଦର୍ଶୀ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ରାଜର୍ଷି ଜନକ
ଏକାଧାରେ ଯୋଗ ତ୍ୟାଗ ଆଦର୍ଶ ଦ୍ୱିତୀୟ,
ଏଭଳି ଆଦର୍ଶ କେବେ ନ ମିଳଇ କାହିଁ
ତ୍ୟାଗୀ ହୋଇ ଭୋଗୀ ଥିଲେ ରାଜା ଏ ନଗରେ
ଦେହେ ରାଜା, ମନେ କିନ୍ତୁ ନିସ୍ପୃହ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
ଅବ୍ଜ ଯଥା ଜଳେ ଥାଇ ନିର୍ଲିପ୍ତ ସେ ଜଳେ ।
ବୃନ୍ଦାବନ ଭୂ-ବୈକୁଣ୍ଠ-କଣ୍ଠହାରରୂପା-
ତପନତନୟା ଏହି ଯମୁନା ତଟିନୀ
ସଲିଳେ ସଲୀଳେ ଯାର ବ୍ରଜ କିଶୋରୀଏ
ଶ୍ୟାମ ସଙ୍ଗେ ନାନାରଙ୍ଗେ ସନ୍ତରି ସନ୍ତରି
ଅନୁକରି ରାଜହଂସ, ରାଜହଂସ ଗତି
ଖେଳୁଥିଲେ ମହାହର୍ଷେ ପୁଲକେ ଯାହାର;
ନିକୁଞ୍ଜ କାନନ ଦେଖ, ଇନ୍ଦ୍ରର ନନ୍ଦନ-
ବନ ଏ ବନ ସମ୍ମୁଖେ, ମୋହୁଥିଲେ ଏଥି,
ବଜାଇ ମୋହନ ବଂଶୀ ବଂଶୀଧାରୀ ହରି
ପ୍ରେମଶୀଳା ବ୍ରଜକୁଳବାଳାଦଳ ମନେ
ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ରସେ ଭିଷି ରସିକ ଶେଖର
କୋମଳ ପଲ୍ଲବ ଶୋଭେ ବନପୁଷ୍ପ ପିନ୍ଧି
ଶିରେ ଶିଖିପୁଚ୍ଛ ଚୂଡ଼ା କଟି ତଟେ ଧଡ଼ା
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଝଲକେ ମ୍ଳାନ ନିକୁଞ୍ଜ କାନନ
କାଟୁଥିଲେ ନିଶି ସୁଖେ ରାଧିକା ସହିତେ
ରସିକା କୁଳ-ଶେଖରୀ ସଖୀ ଶିରୋମଣି
ମନ୍ମଥ-ମନ-ମୋହିନୀ ସଙ୍ଗିନୀ ଗହଣେ ।
ଯେ ଶୋଭା ଦର୍ଶନେ ସ୍ୱର୍ଗୁ ଦେବେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
ଆସୁଥିଲେ ଅବତରି କୌତୁକେ ସେବେଳେ ।
ଏହି ସେ ମଞ୍ଜୁଳ କୁଞ୍ଜ ବଲ୍ଲରୀ ବେଷ୍ଟିତ
ଶ୍ୟାମଳ ତମାଳେ ବେଢ଼ି ଦିଶଇ ସମ୍ମୁଖେ
ଅହେତୁକୀ ପ୍ରେମ ମାତ୍ର ବ୍ରଜାଙ୍ଗନା ଗଣେ
ସରଳ ସ୍ୱଭାବା ସର୍ବେ ପୀରତି ବହ୍ନିଳା
ରମଣୀ ସୁଲଭ ଲଜ୍ଜା ତ୍ୟଜି ଲଜ୍ଜାଶୀଳେ
ପତ୍ନୀଭାବେ ସଖୀଭାବେ ଦାସୀଭାବେ କେହି

Digitized by srujanika@gmail.com

କାୟମନୋବାକ୍ୟେ କଲେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ
କୃଷ୍ଣ ପଦେ କୁଳ ମାନ ଦେଇ ଜଳାଞ୍ଜଳି
ଯେବେନେ, ଏହି ସେ ଦେଖ ପୁଣ୍ୟ ନିଧୁବନ;
ଅତି ପୂତ ପ୍ରୀତି ଏହି ଦେବତା ଦୁର୍ଲଭ
ଅଯତନ ପ୍ରାପ୍ୟ ଦେଖ କ୍ଷୁଦ୍ରଜ୍ଞାନେ କିନ୍ତୁ,
ନୁହେ ଅଯବଙ୍କ ମାତ୍ର ଏଭଳି ପୀରତି
ଭକତ ପୂତକାଗାର ଏହି ବୃନ୍ଦାବନ
ଅବନୀ କୌସ୍ତୁଭମଣି କୃଷ୍ଣ ଲୀଳାଭୂମି
ଯହିଁ ଭକ୍ତିସ୍ରୋତ ବହି ପ୍ଲାବିଲା ପୃଥିବୀ
ଅନଳେ ଅନିଳେ ନଭେ ଜଳେ ସ୍ଥଳେ, ଏଥି
ପ୍ରତିଭୂତେ ପ୍ରତିରେଣୁ ବହଇ ଭକତି
ବୈକୁଣ୍ଠ-ବର-ଭବ ମୁକ୍ତି-ପ୍ରଦାୟିନୀ
କୃଷ୍ଣପ୍ରେମେ ଭୋଳା ସବେ ଜଡ଼ କି ଚେତନେ,
ତରୁ ଲତା ଶିଳା ଅଙ୍ଗେ ଦେଖ କୃଷ୍ଣ ନାମ
ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ନର ନାରୀ କୀଟ ପତଙ୍ଗାଦି
ପ୍ରେମେ ଗଦ ଗଦ ସବେ 'ରାଧାକୃଷ୍ଣ' ମୁଖେ,
ଯମୁନା କଲ୍ଲୋଳେ ଉଠେ ମୃଦୁଳ ଅନିଳେ
ମେଘ ମନ୍ଦ୍ର ରବେ ଗାଏ ହସି ବହୂ୍ୟଛଳେ
ଶୁଣ 'ରାଧା କୃଷ୍ଣ' ନାମ କେମନ୍ତ ମଧୁର ।
ଏହି ଗିରି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଯାର ଚୂଳେ ବସି
ଶ୍ରୀଦାମ ସୁଦାମ ଆଦି ସଖା ସଙ୍ଗେ ବାଲ୍ୟେ
ଖେଳୁଥିଲେ ନଟବର ଗୋଚାରଣ କାଳେ
ବଜାଇ ମୋହନ ବେଣୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁସ୍ୱରେ,
ଯେଧ୍ୱନି ଶ୍ରବଣେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସ୍ରୋତେ ବହୁଥିଲା
ଯମୁନା ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ, ତାଳେ ନାଚ ତାଳେ ତାଳେ
ଗୋରୁ ଝୁମିଛଲେ, ଗତିହୀନ ହେଉଥିଲା
ଗତିଶୀଳ ବାୟୁ, ଜଡ ପ୍ରାୟେ ସ୍ଥିର ଥିଲେ
ବଧାସେ ସବେ, ଶିଳାଅଙ୍ଗ ଅଚଳର
କୋମଳ ହେଉଥିଲା କର୍ଦ୍ଦମ ପରାୟେ
ଶ୍ରୀପଦପଙ୍କଜ ସଙ୍ଗେ ପଶୁ ପାଦଚିହ୍ନ,
ସେତେବେଳେ ପତିତ ବୃଦ୍ଧ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଅଙ୍ଗେ
ଶୋଭଇ ଅଦ୍ୟାପି ଦେଖ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ କେମନ୍ତ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଯଜ୍ଞ ଭଗ୍ନ ହେତୁ ଚିର ପ୍ରବଳିତ
କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ବଜ୍ରୀ ଯେବେ ବରଷିଲେ ଶିଳା
ଅବିରତ ବୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ ସପ୍ତ ଦିବାନିଶି
ଚମକାଇ ଦଶଦିଗ ଦାମିନୀ ଚମକେ
ଘନ ଘନ ବଜ୍ରନାଦେ ଭୀଷଣ ହୁଙ୍କାରେ
ଅଗ୍ନିଶ୍ୱାସ ଖଣ୍ଡ ବାୟୁ ମେଘ ସଙ୍ଗେ ମିଶି
ଅକାଳେ ପ୍ରଳୟାକାରେ କମ୍ପାଇ ମେଦିନୀ
ତୋଳିଥିଲେ ଏ ଗିରିକୁ ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀହରି
ନଖ ରେ, ହେଳାରେ ଯଥ କନ୍ଦୁକେ ବାଳକେ ।
ଛତ୍ରାକାରେ ଯାର ତଳେ ବ୍ରଜବାସୀ ଜୀବେ
ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଆଦି
ଲଭିଲେ ବିଶ୍ରାମ ସବେ ସେ ଘୋର ସଙ୍କଟେ ।
ମଘବା ମେଘବାହନ ରଣେ ଭଙ୍ଗଦେଇ
ଚଳି ଇଲା ନତପୃଷ୍ଠ ଭୀତ ଶ୍ୱାନ ପ୍ରାୟେ,
ଅବଶେଷେ ଶ୍ରୀଚରଣେ ପଶିଲା ଶରଣ ।
ଏହି ସେ କାଳୀୟହ୍ରଦ ଗର୍ଭୁ ଯାର ହରି
କାଳକୂଟ ବିଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କାଳୀୟ ଭୁଜଙ୍ଗେ
ବିନାଶି ନିଃଶଙ୍କ କଲେ ବ୍ରଜ ଜୀବଗଣେ ।
କେଶୀଘାଟ ବଂଶୀବଟ ଯମୁନା ପୁଳିନେ
କଦମ୍ବ ଭଣ୍ଡୀର ଆଦି ଦେଖ ବନରାଜି
ଗୋଚାରଣ କ୍ରୀଡ଼ାଭୂମି ବାଲ୍ୟ ଜୀବନର,
କ୍ରୀଡା ଛଳେ ନରହରି ବଧି ଥିଲେ ଯହିଁ
ବକ ଶକଟାଦି ଦୈତ୍ୟେ ଯାମଳ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ
ପାପାଶ୍ରୟ ଗୁପ୍ତଚର କଂସ ନୃପଙ୍କର ।
ଏହି ସେହି ପୂତ ସ୍ଥଳୀ ମଥୁରା ନଗରୀ
ଧର୍ମର କ୍ଷୀଣତ୍ୱ ଆଉ ଅଧର୍ମର ବୃଦ୍ଧି
ରୋଧିବାକୁ, ଦୁଷ୍ଟେ ଦଳି ଶିଷ୍ଟେ ପାଳିବାକୁ
ଜନ୍ମିଥିଲେ ଯହିଁ କୃଷ୍ଣ ଭଗବାନ ସ୍ୱୟଂ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜନମ ପରମଧର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ରୂପେ
ଦେବକୀ ଗରଭେ, ଦେଖ ବନ୍ଦୀଘର, ଏଥି
ବସୁଦେବ ଯେବେ ଯହୁଁ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କୌଶଳେ
ନନ୍ଦଗୃହେ ରଖି ଆଣି ଯଶୋଦାଙ୍କ କୋଳରୁ
ଦେବକୀ କୋଳରେ ଦେଲେ ନପାନ୍ତୁଣୁ ସୁତ
ଶୁଣବେ କଂସ ଯେବେ, ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ପ୍ରତାପୀ
ଯମ ସମ ଭୀମଦର୍ଶୀ, ନାମ ଶୁଣି ଯାର
ବ୍ରଜବାସୀ ହୃଦ କମ୍ପ ହେଉଥିଲା ଭୟେ
(ଯାନାମ ଅଦ୍ୟାପି ଲୋକେ ଦୁର୍ଦ୍ଦମ କହେ ।)
ସେହି କଂସ ସିଂହାସନ ଉଚ୍ଚ ଦେଶେ ଅଛେ
ଯହିଁ ବସି ଦୁଇଭାଇ କୃଷ୍ଣ ବଳରାମ
ବଧିବାରୁ ହତକାଶ ପ୍ରିୟ ମାତୁଳଙ୍କୁ
ବନ୍ଧମୁକ୍ତ ଶଶୀ ସମ ହେଲା ବ୍ରଜପୁର
ଲଭିଲେ ଆନନ୍ଦେ ଶାନ୍ତ ବ୍ରଜବାସୀ ସର୍ବେ ।
ବଧାନ୍ତେ ବିଶ୍ରାମିଥିଲେ ଯହିଁ ବସି ଆସି
ଏହି ସେ "ବିଶ୍ରାମ ଘାଟ" କଚ୍ଛପାଚ୍ଛାଦିତ;
ଦେଖ ଦୂରୁ ଦୃଶ୍ୟ ଏଥି କଚ୍ଛପେ କପିର
✝ କ୍ରୀଡ଼ା-ରଙ୍ଗ ସଂପାଦନ କରୁଛନ୍ତି ବାର୍ଯ୍ୟ ।
କନ୍ଦର୍ପ କୁବୁଜା ରୂପେ ଦର୍ପ ବହୁ ହର
ସ୍ୱଲ୍ପରୁ ଅପ୍‌ସରୀ କା'ର କରିଥିଲେ ଏଥି ।
ପଞ୍ଚନଦ ଘଟେ ଏହି ପଞ୍ଚଗିରି* ମଧ୍ୟେ
ସ୍ଥାପିତ ରକ୍ଷିତା ସ୍ୱତଃ ଅଚଳ ବେଷ୍ଟନେ ।
ଜରାସନ୍ଧ ଜଗତୀ ଏ ମଗଧ ରାଜ୍ୟର
ଦୈବୀଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ଆଶେ ଅଧର୍ମ ଅସୁର
ବହୁ ନୃପେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଥିଲା ଏଥି ।
ଭୈରବ ଭୈରବୀ ପାଟେ ଶ୍ମଶାନେ ନିଶୀଥେ
ବଳି ଦେଇ ଶତ ନୃପେ ନରମେଧ ଯଜ୍ଞେ
ଅର୍ଜିବ ସେ ମହା ଶକ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେ ନୃଶଂସ
କୃଷ୍ଣଦ୍ୱେଷୀ ମୃଷାଗର୍ବୀ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ପୂର୍ବରୁ
ହତ ହେଲା ଭୀମ ହସ୍ତେ କେଶବ କୌଶଳେ ।
ମୁକ୍ତି ଲଭି ବନ୍ଦୀ ନୃପେ,—ନାନା ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖୁଁ
ଯମ ଦ୍ୱାରୁ ଫେରି ଆସି, ଆନନ୍ଦେ ଗାଇଲେ
କୃଷ୍ଣ ବୃକୋଦର ଯଶ, ବଞ୍ଚିଥିବା ଯାଏ
କୃତଜ୍ଞତା ପାଶେ ବଦ୍ଧ ରହି ତାଙ୍କଠାରେ ।
କିବା ରାଜା କିବା ପ୍ରଜା କି ଧନୀ ଦରିଦ୍ର
ଅବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର
ସରବେ ହୋଇଲେ ହର୍ଷ ସେ ମୃତ୍ୟୁ ସଂବାଦେ
ଆଷାଢ଼-ଅମୃତ ପାଇ ନବ ମେଘୁଁ ବନେ
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସନ୍ତାପତପ୍ତ ତରୁ ଲତା ଯଥା ।
ଏହି ସେହି ଚେଦୀ ରାଜ୍ୟ ମହୀପାଳ ଯାର
ଶିଶୁପାଳ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ଅତି ପାପାଚାରୀ
ସୁନ୍ଦରୀ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କର ସ୍ୱୟମ୍ବର ବେଳେ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ତାଙ୍କ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପାପୀ
ଇଚ୍ଛିଥିଲା ସ୍ୱୟମ୍ବରୁ ହରି ପଳାଇନେ
ନିଜ ଅଙ୍କ ପ୍ରଣୟିନୀ କରିବାକୁ ତ୍ୱରି
ସତୀ ମନୋବାଞ୍ଛା କିନ୍ତୁ ଜାଣି ବାଞ୍ଛାନିଧି

✝ ଏଠାରେ ମର୍କଟ ଓ କଚ୍ଛପ ଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ ଯାତ୍ରୀ ମାନେ ଚଣା ଆଦି ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଶୁଷ୍କ ଘାଟୋପରି ପକାଇଦେଲେ ଉଭୟ ମର୍କଟ ଓ କଚ୍ଛପ ମାନେ ଖାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ମର୍କଟମାନେ କଚ୍ଛପୋପରି ଆରୋହଣ କରି ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଚଣା ଖାଉଥାନ୍ତି । କଚ୍ଛପମାନେ କିଛିକାଳ ଜମନ୍ତେ ଷଣ୍ଢୋକୁ ଭିତରକୁ ନେଇ ଶୁଷ୍କ ସ୍ଥାନରୁ ଜଳ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ ମର୍କଟ ଅନ୍ୟ କଚ୍ଛପ ଉପରକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼େ ।

ବରାହ, ବୃଷଭ, ଚୈତ୍ୟକ, ଋଷିଗିରି, ବୈଭାରାଚଳ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣୀ କାମ୍ୟ ମନେ ବାକ୍ୟେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ଯେ ସକଳ ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେବୀଙ୍କ,
ସଚ୍ଚରଣସ୍ତୁ ସୂଚକ ତାଙ୍କୁ ପାଠସଣୀ କର
ଦୁର୍ଭେଦ ପରସ୍ପର କ୍ରୂର କର୍ମୀ ଖାଣ୍ଡେ,
ଅବଶେଷେ ସଂହାରିଲେ ସଂଗ୍ରାମେ ତାହାଙ୍କୁ ।
ଦେଖି ଦେଶ ହିତେହିତ ପୁରବାସୀ ସର୍ବେ
ହେଲେ ହର୍ଷ ଗ୍ରାମବାସୀ ଜନ ପାର୍ଶ୍ୱେ ଯଥା
ସେ ବନର ନରହନ୍ତା ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ବିନାଶେ ।
ପବିତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ଥଳୀ ଏହି ସେ ପୁଷ୍କର
ଆରମ୍ଭିଲେ ସତ୍ୟ ଯୁଗେ ବିଶ୍ୱପିତା ଯହିଁ
ସଂସାର ହିତାର୍ଥେ ଯଜ୍ଞ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ସହିତେ;
ଯଜ୍ଞାରମ୍ଭ ଶୁଭ ବେଳେ ବିଳମ୍ବ ନିରେଖି
ଗାୟତ୍ରୀଙ୍କୁ ପତ୍ନୀ ରୂପେ ଘେନି ବ୍ରହ୍ମା ତହିଁ
ସମାଧାନ କଲେ ଯଜ୍ଞ ସସ୍ତ୍ରୀକ ସେତେବେଳେ
ଯଥାବିଧି କିନ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଗୁ ଅବତରି ସତୀ
ସାବିତ୍ରୀ ତତ୍ପରେ, ପତି ସଙ୍ଗେ ସପତ୍ନୀକୁ
ଦେଖି ଅଭିମାନେ, ତହୁଁ ସକ୍ରୋଧେ ଭଣିଲେ
"ବିନାଦୋଷେ ହତାଦର କଲ ମୋତେ ନାଥ !
ମୋହପର ହତାଦର ହୁଅ ଅନ୍ୟ ତୀର୍ଥେ;"
ଏତେ ବୋଲି ଗୁଲ ଯାଇ ରହିଲେ ଅନ୍ୟନ
ଶୈଳ ଚୂଳେ ଦେଖ ସେହି ସାବିତ୍ରୀ ମନ୍ଦିରେ,
ବ୍ରହ୍ମା ପୂଜା ଅନ୍ୟ ତୀର୍ଥୁ ଉଠିଲା ସେ ଦିନୁ ।
ନ ଜାଣନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଏଥି ହିଂସା କି ପଦାର୍ଥ
ବନସ୍ଥ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ମୃଗ ମୟୂରାଦି
ଭ୍ରମନ୍ତି ନିର୍ଭୟେ ଦେଖ ଲୋକାଳୟେ ଗ୍ରାମେ;
ପୁଷ୍କର ତଡ଼ପାଶେ ପୂତ ଅବୁ ଶିରେ
ଶତ ଶତ ଋଷ୍ୟାଶ୍ରମ, ବଶିଷ୍ଠ ଅଙ୍ଗିର
ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଆଦି କରି ମହର୍ଷି ମଣ୍ଡଳୀ
ମହାତ୍ମା ମହର୍ଷି ଅବା ରାଜର୍ଷି ଦେବର୍ଷି

ବାନପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମୀ କେବା ରହିଛ ସସ୍ତ୍ରୀକି,
କେହିବା ଜ୍ଞାନାଗ୍ନି ଧଉ ଦଗ୍ଧପୂର୍ବ ପ୍ରାୟେ,
ଦେହଧାରୀ ହୋଇ ଭ୍ରମେ ବିଦେହେ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ
କେହି ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତେ ଶିଷ୍ୟ ରୂପେ ରହି
ଯମ ନିୟମାଦି ସାଧେ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗର,
ମୌନବ୍ରତେ ବ୍ରତୀ କେହି ନ କହଇ କଥା ।
ଶିଶିର ନିଶୀଥେ ସରେ ଶୀତଳ ସଲିଳେ,
ନିଦାଘ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଜ୍ୱାଳି ଅଗ୍ନି ଚଉପାଶେ,
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାହୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପଦେ କଣ୍ଟକ ଆସନେ
ଅନାହାରେ ଅନିଦ୍ରାରେ ନାନାମତେ ଦେହ
କଷ୍ଟ ଦେଇ ଘୋର ତପ ସାଧନ୍ତି ସକାମୀ
ବିଧିମତେ ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂରଣ ସକାଶେ ।
ନେତି, ଧୌତି, ବସ୍ତି, ଆଦି କ୍ରିୟାରତ କେହି
ହଠ ଯୋଗେ, ଭକ୍ତି ଯୋଗେ ପୂଜେ କେହି ପୁଣି
ଇଷ୍ଟ ଦେବେ ସଂଅବଧି, ଶିବ ବିଷ୍ଣୁ ଆଦି
ପ୍ରେମେ ଗଦ ଗଦ ଚିତ୍ତେ ପାଦ୍ୟ ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇ
ଧୂପ ଦୀପ ନଇବେଦ୍ୟ ଆରତି ସହିତେ ।
ରାଜଯୋଗେ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ପକ୍ଷୀ ମାର୍ଗେ କେହି
ଜ୍ଞାନ ପଥେ ସୁମେଧାବୀ ସୁବିଦ୍ୱାନ ରତ;
ନିଷ୍କାମ କରମ ଯୋଗେ ସେବୀ ଧର୍ମେ କେହି
ଫଳ ଫୁଲ ସମିଧାଦି ସଲିଳ ଯୋଗାଇ,
ଗୋଚାରଣ ଗୋପାଳନ-କୃଷି କର୍ମ କରେ ।
ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଉପାୟେ କେହି ଶ୍ମଶାନେ ନିଶୀଥେ
ଏକାକୀ ନିର୍ଭୀକ ଚିତ୍ତେ ଅମା-ଅନ୍ଧକାରେ
ଶବାସନେ ବସି ସାଧେ ଶବାସନା କାଳୀ
ଦୈବୀଶକ୍ତି ଲଭି ଆଶେ କେହି ପୁଣି ତହିଁ
ସାଧଇ ଭୈରବୀ ଚକ୍ର ନିର୍ବିକାର ଚିତ୍ତେ
*ପଞ୍ଚ "ମ"କାର ସଂଯୋଗେ ବିଧି ଅନୁଯାୟୀ ।
ପୂରବ ସଂସ୍କାର ବଶେ ଅଧିକାରୀ ଭେଦେ

*ପଞ୍ଚ "ମ"କାର—ମଦ୍ୟ, ମାଂସ, ମୈଥୁନ, ମତ୍ସ୍ୟ, ମୁଦ୍ରା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରହେ ଛନ୍ତି ଭିନ୍ନ ମାର୍ଗେ ଭିନ୍ନ ଯୋଗାଭ୍ୟାସି
ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗୁରୁ ଯେନ ଉନ୍ନତ ପଥରେ,
ବିଭିନ୍ନ ତଟିନୀ ଯଥା ଭିନ୍ନ ଶୈଳୁଁ ଆସି
ସାଗର ସଙ୍ଗମ ଆଶେ ଗମନ୍ତି ସରବେ
ସଳଖେ ଅବା ବଙ୍କିମେ କେହି ଦୂର ଘୁର,
ପ୍ରଭେଦ ଏତିକି ମାତ୍ର, ନାହିଁ ଅନ୍ୟ କିଛି ।
ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ କରୁଛନ୍ତି; ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡ ଧୂମ୍ର
ପୂରଇ ଅନନ୍ତକୁ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁସୌରଭେ ।
ସ୍ଥାଣୁ ପ୍ରାୟେ ବସିଛି କେ ନିର୍ଜୀବ ଯେସନ
ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧିରେ, ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ
ଅନନ୍ତ ନିର୍ବାଣ ରାଜ୍ୟେ ଚିର ଶାନ୍ତି ମଧ୍ୟ
ମିଶାଇ ଶାଶ୍ୱତ ଆତ୍ମା ପରମାତ୍ମା ସଙ୍ଗେ ;
ନିର୍ମଳ ସଲିଳା ଯଥା ନିରୂର୍ମି ନିଶ୍ଚଳ ।
ଚରମ ପରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଜୀବନର ଏକା
କୃତକୃତ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି ଜୀବନେ ଜଗତେ ।
ନବ ଦାର୍ଶନିକ କେହି ତାର୍କିକ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ
ଈଶ୍ୱର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଘେନି ଯୁଝୁଛନ୍ତି ଥୋକେ
ନାସ୍ତିତ୍ୱ ସପକ୍ଷେ, କେହି ବିପକ୍ଷେ ତାହାର;
ନିରୀଶ୍ୱରବାଦୀ ସଙ୍ଗେ ସେଶ୍ୱରବାଦୀର
ଲାଗି ଅଛି ମହା ତର୍କ—ଦେଖାନ୍ତି ପ୍ରମାଣ,
ସୂତ୍ର ଭାଷ୍ୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ବାକ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ।
ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଅନୁକୂଳେ ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ
ସାଂଖ୍ୟବାଦୀ ଦୁଇ ପକ୍ଷେ କହଇ ବୁଝାଇ
"ବୃଥା ତର୍କେ ମତ୍ତ କିମ୍ପା ହେଉଅଛ ଭାଇ
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ଭିନ୍ନ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ କିଛି
ବିଭିନ୍ନେ ଉଭୟ ଜଡ଼; ସଂଯୋଗେ ଚେତନ
ଲୁହାରୁ ଚୁମ୍ବକ ଯୋଗେ ଗତି ସିଦ୍ଧ ଯଥା
ପଙ୍ଗୁ ଅନ୍ଧ ନ୍ୟାୟେ ବୁଝ ଏ କଥା ବିଚାର ।"
ବେଦାନ୍ତ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ତହୁଁ ଉପଗତ ହୋଇ
"ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ଯେବେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ମାନିବ

'ଏକମେବ, ଅଦ୍ୱିତୀୟଂ' ବେଦ ଉକ୍ତ ବାଣୀ
'ସର୍ବଂ ଖଲୁ ଇଦଂ ବ୍ରହ୍ମ' ହୋଇବ କେମନ୍ତେ ?
'ବ୍ରହ୍ମ' ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ଏ ଜଗତେ
'ଅକ୍ଷେପ ବିକ୍ଷେପାତ୍ମିକା' ମାୟାଶକ୍ତି ହେତୁ
ଅଦ୍ୱୟ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ ମଧ୍ୟେ ବିଶ୍ୱାକାର ଦିଶେ ।
ସ୍ଥାଣୁରେ ପୁରୁଷ ଭ୍ରାନ୍ତି ଅନ୍ଧକାରେ ଯଥା,
ଆଦ୍ୟେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାଣୁ, ଅନ୍ତେ ସେହି ସ୍ଥାଣୁ ଥାଏ
ତମ ହେତୁ କ୍ଷଣେ ମଧ୍ୟ ନରାକାରେ ଦିଶେ,
ଅନ୍ଧକାର ଗଲେ ପୁଣି ସେହି ସ୍ଥାଣୁ ଶେଷେ;"
ଅଧ୍ୟାସ, ଅଧ୍ୟାରୋପରେ କହଇ ବୁଝାଇ ।
ମହା କୋଳାହଳେ, ଶୁଣ, କରନ୍ତି ବଟୁବୃନ୍ଦ
ପୂତ ବେଦ ଧ୍ୱନି, ଯହୁଁ କର୍ଣ୍ଣରସାୟନ
ପବିତ୍ର 'ଓଁ' କାର ଶବ୍ଦ ପଡ଼ଇ ଉଚ୍ଛୁଳି ।
ସମ୍ମୁଖେ ଦିଶଇ ଯେଉଁ ରମ୍ୟ ଉପବନ
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଛାୟା ତରୁଶୋଭୀ ପଞ୍ଚବଟୀ ଏହି
ପୂତଜଳା ସତୀ ସୀତା ଯହିଁ ରାମ ସ୍ନାନେ;
କୁଟୀର ନିର୍ମାଣି ଏଥି ରଘୁକୁଳ ମଣି
ଭ୍ରାତୃପ୍ରିୟ ଭ୍ରାତା, ଭାର୍ଯ୍ୟା ପତିବ୍ରତା ସହ
ପିତୃ ସତ୍ୟ ପାଳନାର୍ଥେ ଏ ଅଞ୍ଚଳେ ଆସି
ରହିଥିଲେ କିଛିକାଳ, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ହେତୁ
(ସୁସଙ୍ଗ ପ୍ରଭାବେ ଅହୋ ! କି ନହୁଏ ଭବେ
ଭକ୍ତ ନମ୍ର ତୁଚ୍ଛ ଯାକୁ ନ ପୁଚ୍ଛନ୍ତି କେହି
ଚଢ଼େ ବିଷ୍ଣୁ ଶିବ ଶିରେ ଜଗତ ପୂଜିତ
ମଳୟ ପରଶେ ହୋଇ ପୂତ ସୁଚନ୍ଦନ ।
ଅୟସ ପରଶମଣି ପରଶେ ସୁବର୍ଣ୍ଣେ
ହୁଏ ପରିଣତ, ଆଉ କେବା ନଜାଣେ
ପୟଃ ସଙ୍ଗେ ପାଣି ମିଶି ପୟଃ ରୂପ ଧରେ)
ଅପ୍ରସିଦ୍ଧ କାନନ ଏ ଭୀଷଣ କାନ୍ତାର
ପୁଣ୍ୟ ତପୋବନ ରୂପେ ହେଲା ପରିଣତ ;
ଗୁରୁ ପୁଚ୍ଛ-ଧାରୀ ଶିଖୀ ଉଚ୍ଚ ଶାଖୀ ଶିରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁବର୍ଣ୍ଣମୃଗରେ କୃଷ୍ଣସାର ବର୍ଗେ
କାନନ ଭୂମିରୁ ଦେଖି ସ୍ୟନ୍ଦନ ଅଡ଼କୁ
ଗ୍ରୀବା ତୋଳି ବ୍ୟଗ୍ର ନେତ୍ରେ ଗୃହନ୍ତି କୌମନ୍ତ୍ରେ !
ବୃଦ୍ଧ ତରୁଲତା ଏଥି କେତେବା ମଲେଣି
ସର୍ବଗ୍ରାସୀ କାଳବଶେ କେତେ ଜଗଜ୍ଜନ୍ତି
ସନ୍ତାନ ପର୍ଯ୍ୟାୟେ ସୀତା ସ୍ୱୀୟ ଗୃହୁକରେ
ଯା'ଙ୍କୁ ଥିଲେ ପାଣିଦେଇ ଏ ଉଦ୍ଭିଦ ଗଣେ,
ବଂଶଧ୍ୱଂସୀ ଦାବାଗ୍ନିକୁ ମନାଥିଲା ଏଥି
ତାଙ୍କ ଡରେ ଏ କାନନେ ପଶିବାକୁ କେବେ ।
ନାରୀକୁଳ କଳଙ୍କିନୀ ଛି, ଛି, ସୂର୍ପଣଖା
ମୁହିଁ ପୋଡ଼ ତାର, ରଣେ ପ୍ରଥମରେ, ପୁଣି
ତାହାଙ୍କ ନିଷେଧେ ନକ୍କ ସୀତା, ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ—
କି ଜହବ ହାସ୍ୟ ଲାଗେ ଥିଲ ତାଙ୍କୁ, ତେଣୁ
ଲକ୍ଷ୍ମଣନିଷେଧେ ପୁଣି ରାମପାଶେ ଆସି
ନିଜମୁଖେ ବିବାହାର୍ଥେ କଲା ପ୍ରସ୍ତାବନା ।
ଏକପତ୍ନୀବ୍ରତ ରାମ ଭଣିଲେ ସସ୍ମିତେ
"ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ ଇଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋହର
କିନ୍ତୁ ଏ ସପତ୍ନୀ ଶିଖା ନ ପାରଇ ଦେଖି"
ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ସୀତା ଅଙ୍ଗେ ଭାଷନ୍ତେ ଏମନ,
ଉଲ୍ଲୁକୀ ପରାୟେ ନଖ ଦଶନ ବିସ୍ତାରି
ଆସିଲା ଦଉଡ଼ି ଦୁଷ୍ଟା ଦେବୀଙ୍କ ଭକ୍ଷଣେ ।
ଛେଦିଲେ ତା ନାସା କର୍ଣ୍ଣ ତା ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ମଣ;
ଜାଣିଣ ରାକ୍ଷସେ ଏଥି ଆସିଲେ ଦଉଡ଼ି
ଲଢ଼ିଲା ତୁମୁଳ ଯୁଦ୍ଧ, କେତେ ମଲେ କେତେ
ତହୁଁ ପଳାଇଲେ ଛାଡ଼ି, କିଛି କାଳ ପରେ,
ଦୁର୍ମତି ରାବଣ ଦେଖି ଭଗିନୀ ଦୁର୍ଗତି,
ସୀତା ଦେବୀଙ୍କର ଗୁରୁ ନିରୁପମ ରୂପ
ଶୁଣିଣ ତାହାରୁ, ଦୁରଭଇ ମୂଢ଼, ସୀତା
ହରଣ ମନାସି, ଦେଲେ ବୋଲ ମାରୀଚକୁ
ଥିଲା ଏ ବନେ—ରକ୍ଷ ମାରୀଚ ମାୟୀ

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ମୃଗ ରୂପ ଧରି କୁଟୀର ସମ୍ମୁଖେ,
ଭ୍ରମିଲା, ତାଦେଖି ସୀତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଲାଳସୀ
କହିଲେ ପତିଙ୍କୁ ମୃଗେ ଧରି ଦେବା ପାଇଁ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୃଗ ସଂଘଟନ ଅସମ୍ଭବ ଜାଣି
ତଥାପି ଚଳିଲେ ରାମ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ
ମରଣ ବିନାଶେ; ଆଉ ଅନ୍ୟ କଥା ଦୂରେ
(ଥାନ୍ତି ବର୍ତ୍ତି ବେଳେ ପ୍ରାରବ୍ଧର ବଳେ
ପୂର୍ବକୃତ କର୍ମଫଳ ଭୋଗିବା ନିମନ୍ତେ
ଜଡ଼ୀଭୂତ ହୁଏ ବୁଦ୍ଧି ତଦାକାରେ, ତେଣୁ
ସୁବୁଦ୍ଧି କରଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ପରାୟେ)
କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସୀତା ଶୁଣି ଆର୍ତ୍ତନାଦ-
'ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଆସି ପ୍ରାଣ ରଖ ମୋର'-
(ପ୍ରୀତି ଯହିଁ ଭୟ ତହିଁ ପ୍ରକୃତ ନିୟମ)
ପତିଙ୍କୁ ବିପଦାପନ୍ନ ଭାବି ମନେ ମନେ
(ସତତ ଶଙ୍କିତ ପ୍ରୀତି କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମୂଢ଼
ଅମଙ୍ଗଳ ଆଶଙ୍କାରେ ସ୍ଥିରଇ ବିପଦେ)
କହିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ "ଯାଅ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟେ"
ସୌମିତ୍ରି ଭଣିଲେ ହସି ସୀତା ପ୍ରତି ଚାହିଁ
"କିପାଁ ବୃଥା ଭୟ ଦେବି, ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବିପଦ !
ବିପଦ ବାରଣେ କେବେ ହୁଏ କି ବିପଦ ?
ଯମ କେବେ ଅଲୌକକୁ ନ ପାରେ ପରଶି ।"
ସୀତାଙ୍କୁ ଏକାକୀ ଛାଡ଼ି ଯିବାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ହେଲେ ଅନିଚ୍ଛୁକ, ତହୁଁ କ୍ରୋଧେ ସୀତା ଦେବୀ
ଭର୍ତ୍ସିଲେ ସୌମିତ୍ରି ଦେବେ, କ୍ରୋଧ ଅପମାନେ
ଚକ୍ଷୁ ଛଳ ଛଳ କରି, କହିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ
"ତବାଦେଶେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ଛାଡ଼ିଲି ଏକାକୀ
ଭୁଞ୍ଜ କର୍ମଫଳ ଏବେ ଯାଉଛି ଉପାଳେ
ଚଳିଲି ମୁଁ ନାହିଁ ଦୋଷ ମୋର ।" କ୍ଷଣପରେ
ଭିକ୍ଷୁ ବେଶେ ତହୁଁ, ରକ୍ଷ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆତତାୟୀ
ଆସିଲା ରାବଣ ପୁଷ୍ପ ପର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତେ ଦୁଷ୍ଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଭୂତି ଭୂଷିତ ଅଙ୍ଗ ଜଟା-ଜୂଟ ଶିରେ
କରେ କମଣ୍ଡଳୁ (ବେଶ ଦେଖି ଗୁଣୀବୋଲି
ଭାବଥିଲେ ସୀତା, କିନ୍ତୁ ଜାଣିଥା ବୈଦେହୀ
ବେଶ ଢଙ୍ଗେ ଗୁଣ ସଦା ନ ଥାଏ ଜଗତେ)
ଅତି ବିନମ୍ରରେ ଆସି ମାଗିଲା ଦୁଆରେ
"ଭିକ୍ଷା ଦିଅ ରଘୁବଧୂ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଭିକ୍ଷୁକେ;"
କବାଟ ଓହାଡ଼େ ଥାଇ ବଦନ ଅଧର
ସଲଜ୍ଜେ ପ୍ରଣମି ଦେବୀ କହିଲେ ସଙ୍କୋଚେ
"ନାହାନ୍ତି ଆଶ୍ରମେ କେହି ଆସିଲେ ସେ ଦେବେ
ବସନ୍ତୁ ଅଜିନାସନେ ତରୁମୂଳେ ବସେ;"
"ଏତେ ଲଜ୍ଜା ସନ୍ୟାସୀକୁ ଭିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ
ଲାଜସି ଜନକ ସୁତା ତୁମ୍ଭେ କି କି ଭଦ୍ରେ !
ଏହି ଶିକ୍ଷା ତବ ? ଏଥିପାଇଁ କୋଲଉଛ
ରଘୁକୁଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ? ଥାଅ ତେବେ ଚଳିଲି ମୁଁ"
ଏରୂପେ ମଧୁରେ ଭର୍ତ୍ସି ଉଠନ୍ତେ କପଟୀ
ପିତୃ-ଶ୍ୱଶୁର-କୁଳେ ନିନ୍ଦା, ଶାପ ଭୟ ଭାବି
(ଭାବିଥିଲେ ମନେ ଯାହା ଫଳ ଦେଲା ଆନ
କଳ୍ପିତ ନିର୍ବନ୍ଧ କହି କେ ପାରେ ଫେଡ଼ାଇ)
ଭିକ୍ଷା ଦେବା ତରତରେ ଦିଅନ୍ତେ ତା କରେ
କପୋତକୁ ଶ୍ୟେନ ପ୍ରାୟେ ସୀତାଙ୍କୁ ମାୟାବୀ
କରଷିଲା ଉଡ଼ିଗଲା ବସାଇଣ ରଥେ।
ଲୁବ୍ଧ ଶବର ଜାଲେ ପଡ଼ିଲା ପରାୟେ
କାନ୍ଦିଲେ ବ୍ୟାକୁଳେ ବୃଥା ଛଟପଟ ଦେବୀ,
ରଥେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପଥେ ଫିଙ୍ଗି ଅଳଙ୍କାର
ବିଭୂଷିତ ଅଙ୍ଗେ କଲେ ଭୂଷଣ ବିହୀନ
ଧିକ୍କାରିଣ ନିଜ ରୂପେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ଦର୍ପଣ
ନିନ୍ଦିଲେ ବିଧିଙ୍କୁ କହି "କାହିଁ ଦେଲ ରୂପ
ନ ଦେଇ ଶକତି ପିତଃ ! ଯେ ରୂପ ରକ୍ଷଣେ,"
ବସୁଧାଙ୍କୁ କାନ୍ଦି ପୁଣି ସମ୍ବୋଧିଲେ ସତୀ
"ଦୁହିତା ଲାଞ୍ଛନା ମାଗୋ ଦେଖୁ ତୁ କେମନ୍ତେ
ଦିଅ ମା ଗରଭେ ସ୍ଥାନ ଦୁଃଖିନୀକୁ ତୋର
ଲଜ୍ଜା ଦେଖି ଆଜଠାରୁ ସୀତା ନାମ ଭୁଲିବ,"
ଡାକିଲେ ବିକଳେ ବନ-ଇଷ୍ଟଦେବେ, କିନ୍ତୁ
(ଭାଗ୍ୟେ ଥିଲେ ଦୁଃଖ କେହି ନଶୁଣେ ବୈଦେହୀ!)
କେହି ନ ଶୁଣିଲେ, ରଥ ଚଳିଲା ଆକାଶେ;
ଏଣେ ମୃଗ ମାରି ରାମ ଆଶ୍ରମେ ଲେଉଟି
ସୀତାଙ୍କୁ ନ ପାଇ ତହିଁ କାନ୍ଦିଲେ ବିକଳେ;
ଚେତନାଚେତନେ ଭେଦ ନ ରଖି ସେକାଳେ
ଯାହାକୁ ଦେଖନ୍ତି ତାକୁ ପଚାରନ୍ତି "କହ
କାହିଁ ଗଲା ସୀତା ମୋର ପ୍ରାଣାଧିକା ପ୍ରିୟା;"
ପାଗଳ ପରାୟେ କେବେ ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ପାଷାଣେ
କେବେ ତରୁଲତା ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ନିରେଖି
"ପ୍ରାଣାଧିକା ସୀତା ମୋର କାହିଁ ଅଛି କହ;"
କ୍ଷୁଦ୍ର ନର ପ୍ରାୟେ ଦେଖି ରାମଙ୍କୁ ବିକଳ
ଶଙ୍କରେ ପୁଚ୍ଛିଲେ ଶିବେ "ବୈକୁଣ୍ଠ ବିହାରୀ
ହରି ଏହି କି ହେ ରାମ ? ସାମାନ୍ୟ ମାନବ
ପ୍ରାୟେ କାନ୍ଦେ ସେ-ବିକଳେ" "ସେହି ପରଂବ୍ରହ୍ମ
ଏହି ପଦ୍ମନେତ୍ର ରାମ ଦିଶନ୍ତି ସେ ଦୁଃଖୀ
ପ୍ରାୟେ, କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ନୁହନ୍ତି ସେ ଦୁଃଖୀ,
ନଟେ ଜାଣ ପ୍ରିୟେ ! ଏହା ଅବତାର ଲୀଳା;
ଭୁଲିଛ କି ସ୍ୱ ଅପର୍ଣ୍ଣେ" ବୋଲି ବୋଇଲେ ମହେଶ
ନ ବିଶ୍ୱାସି ପତି ବାକ୍ୟ ଉମା ଆପେ ଛଳେ,
ମାୟା ସୀତା ରୂପ ଧରି ପରଖିଲେ ରାମେ
(ଜୀବ ସୁଖ-ଦୁଃଖ ଦ୍ୱାରେ ଏହିରୂପେ ଭବେ
ଘଟଣା ଚକ୍ରରେ ହୁଏ ସଦା ଉଦ୍ଭ୍ରାନ୍ତ
ବୈଷ୍ଣବି ! ନୋହିଲେ ଶିବ ବାକ୍ୟ ପାର୍ବତୀଙ୍କ
କେବେ, ଅବିଶ୍ୱାସ କରିଥାନ୍ତେ, କହ, ହାୟ
ପ୍ରାରବ୍ଧର ଗତି ବୋଧ ସାଧ୍ୟ କାର ଅଛି)
ଦୂରୁ ଦେଖି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦମ୍ପତି ସହର୍ଷେ
ପୁଚ୍ଛିଲେ ସତୀଙ୍କୁ "କାହି କୁଶଳ ତ ଦେବି

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୀତାରୂପେ ଅବଭୂତା କାହିଁ ଅଛ ଏଥି ?”
ସଲଜ୍ଜେ ଶର୍ବାଣୀ ତହୁଁ ଧରି ନିଜ ରୂପ
ଆସନ୍ତେ ଶଙ୍କର ପାଶେ, କହିଲେ ଶଙ୍କର
“ଜଗତ ଜନନୀ ରୂପ ଧରିଛ ଯେ ଦେବୀ,
କେମନ୍ତେ ମୁଁ ସମ୍ଭାଷିବି ‘ପ୍ରିୟେ’ ବୋଲି ତାକୁ
ଏ ଜନମେ ତବ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ନାହିଁ ଆଉ,”
ଏତେ କହି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଲେ ଶଙ୍କର;
ଶଙ୍କରୀ ତେଜିଣ ତନୁ ସେହି କ୍ଷୋଭେ ତତକ୍ଷଣେ
ଜନ୍ମିଲେ ମେନକା ଗର୍ଭେ ହିମାଚଳେ ଯାଇ ।
ଏହି ଦେଖ ବନ ଯହିଁ ଜଟାୟୁ ପକ୍ଷୀନ୍ଦ୍ର
ଯୁଝିଥିଲା ରକ୍ଷ ସଙ୍ଗେ ସୀତାଙ୍କ ରକ୍ଷାର୍ଥେ
ଜାଣି ଅପ୍ରମେୟ ବଳ ରାବଣର ସୁଦ୍ଧା,
ମାତୃପ ବ୍ରତ ପିଶୁନକୁ ଏହିରୂପେ ପିତା
ବାଧା ଦିଏ ଯଥାସାଧ୍ୟ ପ୍ରାଣ ମଣି ତୁଚ୍ଛ
ଦୁଷ୍କୃତ ଧରମୀ ଯେହ୍ନେ କର୍ମକାର ଭୟେ ।
ପକ୍ଷୀକୁଳେ ପୁଣ୍ୟଶୀଳ ଗରୁଡ ତନୟ
ତ୍ୟଜିଲା ଏବଶ ପ୍ରାଣ ରାମ ପଦେ କହି
‘ସୀତାହର୍ତ୍ତା ଅତତାୟୀ ଲଙ୍କାର ରାବଣ ।’
ସୀତା ଆଭରଣୁ ଏଥି ପତିତ ନୂପୁର
ଜଣାଇଲା ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ ମୂକ ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟେ
‘ସୀତାହର୍ତ୍ତା ଯାଇଅଛି ଏହି ପଥ ଦେଇ ।’
ଦୃଶ୍ୟ ନହେ ତାହା ପ୍ରାୟେ ସୁନ୍ଦର କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟା
ପାର୍ବତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଦେଖ କୀଶ-ବାସ-ସ୍ଥଳୀ
ସହୋଦର ବାଳିକୁ ଏଥି ମହା ବଳଶାଳୀ
କୌଶେ ସୁଗ୍ରୀବେ କରି ସେ ନଗରେ ନୃପ
ସ୍ଥାପିଲେ ଚିର ମିତ୍ରତ୍ୱ ରାମ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ;
ହନୁମାନ ଭକ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁଷେଣ ସୁବୈଦ୍ୟ
ଜାମ୍ବୁବାନ ବୁଦ୍ଧିମାନ, ନଳ, ଅଙ୍ଗଦାଦି
ବନ୍ଧୁ କପିବୀର ହେଲେ ରାମଙ୍କ ସହାୟ ।
ମର୍କଟ କଟକ ବଳେ ସିନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧି ରାମ
(ମସୀରେଖା ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ, ସେତୁ ଦେଖ ଦୂରେ
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଛାୟାପଥ ଯଥା ସୁନୀଳ ଗଗନେ)
ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଦାନବକୁଳ-ଗର୍ବ-ଖର୍ବ କାରୀ,
ପ୍ରବେଶି ଲଙ୍କାରେ ନାଶି ସଂଗ୍ରାମେ ରାବଣେ
*ଅରରୁ ଗୌରବ ରତ୍ନ ତ୍ରିଭୁବନ-ବ୍ୟାପୀ
ଉଦ୍ଧାରିଲେ ସୀତା ସତୀ ହେଲେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ
ତ୍ରିପୁରେ ତ୍ରିପୁରଅରି ମାର ଦର୍ପହନେ ।
ରମ୍ୟ ଦ୍ୱାରବତୀ ଶୋଭେ ନୀଳ ସିନ୍ଧୁନୀରେ
ସୁନୀଳ ଊର୍ମିଳାକାନ୍ତେ ଶଶୀପୁଞ୍ଜ ପ୍ରାୟେ
ନକ୍ଷାକାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ପ୍ରାଚୀର ସଦୃଶ
ଫେନଶୁଭ୍ର ବୀଚିମାଳା ଜଳଧି ରାଜଇ
କୌମୁଦୀ-ଧବଳ-ହର୍ମ୍ମ୍ୟ-ମାଳିନୀ ଦ୍ୱାରକା
ଶୋଭଇ ତା ମଧ୍ୟେ ଯଥା ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି
ଫଣୀନ୍ଦ୍ର ବାସୁକୀ ଶିରେ ଲକ୍ଷ ଫଣାଧାରୀ;
ଲଗତରେ ବସି ଯହିଁ ଯାଦବ ଯୁବତୀ
ସୁଦୂରୁ ଅପ୍ସରରୂପା ଅମରାବତୀର
ମନୋଜ୍ଞ କୌତୁକେ ଦେଖ ତୁଙ୍ଗ ସୌଧ ଶିରେ
ସରଳା ପ୍ରେମିକା ସର୍ବ କୌମୁଦୀ-ହାସିନୀ ।
ସମ୍ମୁଖେ ଗୋମତୀ ତୀର୍ଥ, ନିର୍ମଳ ଯାହାର
ଯଦୁକୁଳବାଳା ସ୍ନାନେ ପରମ ପବିତ୍ର

* ଅସ୍ତର

Digitized by srujanika@gmail.com

ନର ଅସ୍ଥି ପଡ଼ି ଏଥି ହୁଏ ପରିଣତ
*ଚକ୍ରାକାରେ, ଅସ୍ଥିଧାରୀ ସ୍ୱର୍ଗ ପଦ ପାଏ ।

ଅମର ମହର୍ଷି ଦେବ ବେଦ-ଭାଷ୍ୟକାର
ଅଦ୍ଧଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମଦାତା ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କର
ପବିତ୍ର ପ୍ରଭାସାଶ୍ରମ ଦକ୍ଷିଣ ଅଗ୍ରତେ
ଅଜ୍ଞାନ ତାମସ ଧ୍ୱଂସୀ, ଜ୍ଞାନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯହିଁ
ପାରିଜାତ-କଳ୍ପତରୁ ଆର୍ଯ୍ୟ-ଜ୍ଞାନୋଦ୍ୟାନେ
ଗୀତାକାରେ ପ୍ରକଟିଲା ସମଗ୍ର ଭାରତେ,
ମୁକ୍ତିପ୍ରଦ ସେ ଆଲୋକ ଅନୁସରି କେତେ
ଯାଉଛନ୍ତି ମୋକ୍ଷଧାମେ ଚିର ଶାନ୍ତିମୟ-
ସୁଖର ନିତ୍ୟ-ଆଶ୍ରମ ନିର୍ବାଣ ପ୍ରଦେଶେ,
ଚରମ ପରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସକଳ ଧର୍ମର ।
ଦେଖ ଏ ଅନନ୍ତ ସିନ୍ଧୁ, ମନ୍ଥିଥିଲେ ଯାକୁ
ମନ୍ଦର ମନ୍ଥନ ଦଣ୍ଡେ ଓ ବାସୁକି ନଳ
ସର୍ପରାଜ ବାସୁକୀକୁ ରଜ୍ଜୁରୂପେ ଧରି ।
ଉଠିଲା ବାରିଧିଗର୍ଭୁ ସେ ଭୀମ ମନ୍ଥନେ
ମତଙ୍ଗ ସର୍ବୋତ୍ତମ ଐରାବତ
ମହାର୍ଣ୍ଣବ ବାଜୀବର ଶୁଭ୍ର ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା,
ସିଦ୍ଧଙ୍କ ବର ବୈଭବ ପାରିଜାତ ତରୁ
ବଡ଼ ଆଦରର ଯାର ସୁମନ ମାଦାର
ସୁଗନ୍ଧି-ସୁମନ ପ୍ରିୟା ପୁରନ୍ଦରଙ୍କର ।
ହରିର କୌସ୍ତୁଭମଣି ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ,
ଜଗତ ମୋହିନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପରମ ଦୁର୍ଲଭ
ଯା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ନ ସମ୍ଭାଳି ଲୋଭ
ବହନ୍ତି ସାଦରେ ତାଙ୍କୁ ହୃଦେ ଅହର୍ନିଶ ।

ନିଜ ଉଦାରର ନେତା ଉଦ୍ଧବ ସୁନ୍ଦରୀ
ରମଣୀ-ସୀମନ୍ତ-ମଣି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦାୟୀ
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ- ଉପମା- ସୀମା ତବ ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗେ
ଉଠିଲେ ଯେବେଳେ ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭ ସମାଲୋଡ଼ି,
ସେ ରଙ୍ଗ ତରଙ୍ଗାଲୋକ ଢଳ ଢଳ ହୋଇ
ବ୍ୟାପିଗଲା ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ଦେଶାଟନ ଚାରିପଟେ
ଶୁଣି ଶଙ୍ଖ ଚଉଦିଗେ ବାଜି ଦିଗନ୍ତରେ
ପ୍ରଥମ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ମୁଗ୍ଧ ଜୀବନେ ଅଥବା
ଜନ୍ମାନ୍ଧ ନୟନ ଦ୍ୱୟ ପାଇଲା ପରସ୍ପେ
'କହେଲା କହେଲା' କହି ବସୁବାସୀ ସବେ
ମତ୍ତ ହେଲେ କୋଳାହଳେ ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦେ,
ସହସା ସେ ହର୍ଷ ଧ୍ୱନି (ଜନ୍ମୀବ ବିଜୟ
ରବ ଜାତ କଣ୍ଠେ ଯଥା) ପଶି ପଶି କର୍ଣ୍ଣେ
ପୂର୍ବ୍ବ ରାଜ୍ୟକୁଳର ଚିର ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନେ
ହରାଇ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ରାଶି ଥରିଲେ ଅଥଚ
ବେଗଗ୍ରସ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେ ଆଶା ତରଙ୍ଗ ଛଟାକ, ସେ
ନ ସମ୍ଭାଳି ଗୁରୁ ଶୋକ ହୃଦ ବଦାରକ ।
ଅଦ୍ୟାପି ନମନ୍ତି ତାଙ୍କ ଯାଉ ନାହିଁ ମନୁ
ନରେନ୍ଦ୍ର ନୀରଦ ନବେ ଯେବେ ଇନ୍ଦୁ
ଲେଉଟିଗଲା ବେଳା ପରେ ଗଗନ ପରସ୍ପେ ।
ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ନିଃସୃତ ସେହି ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶୁଭ୍ର ଜ୍ୟୋତି
ରଖିଲେ କୌତୁକେ ସବେ ଯତନେ ସମ୍ଭାଳି
ଯଥାସାଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ବାର କୃଷକେ ଯେସନ
ଗଣିକେ ରଖିଲେ ଜ୍ୟୋତି ରତନ ଆକାରେ
ସ୍ୱର ମାଳା ମୋତି ଆଦ ମଣିଗଣ ମଧ୍ୟେ

* ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ଗୋମତୀ ନଦୀରେ ନର ଅସ୍ଥି ପତିତ ହେଲେ ଚକ୍ର ଆକାରରେ ପରିଣତ ହୁଏ, ତାହାକୁ "ଗୋମତୀ ଚକ୍ର" କହନ୍ତି । ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାର ଚକ୍ରାକାର ଅସ୍ଥି ମୁଁ ଗୋମତୀ କୂଳରେ ଦ୍ୱାରକାରେ ଦେଖିଅଛୁ । ଅନୁମାନରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ନରାସ୍ଥି ନୁହେଁ; ସାମୁଦ୍ରିକ ଜବାସ୍ଥି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚକ୍ରାଙ୍ଗ ଶୀତଳ ଶିଳା ମର୍ମର ଆକାରେ
ବସିଲେ ପର୍ବତେ, ବନେ, ବନାନ୍ତ କୂଳେ,
ମହୌଷଧି ରୂପେ, ପୁଷ୍ପେ, ତରୁ ଲତା ଦଳେ,
ପକ୍ଷୀଗଣେ ମଣି ରୂପେ ରହିଲ, ଅସ୍ତ୍ରେ
ନାଗରେ ବିହଙ୍ଗ କୁଳେ, ସୁନୀଳ ଗଗନେ
ନୀରଦେ ରହିଲେ ଜ୍ୟୋତି ଯତନେ ଆଦରେ
ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ପ୍ରଣୟିନୀ ସୌଦାମିନୀ ମଧ୍ୟେ ।
ଦେବାସୁର ଆରମ୍ଭିଲେ ପୁଣି ମନ୍ଥିବାକୁ
ସିନ୍ଧୁକୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟେ, ଜୀବସ୍ୱତ୍ୱେ ଲୋଭୀ ନୃପେ
ପୀଡ଼ନ୍ତି ଯେସନେ ଦ୍ରବ୍ୟସାର କର ସୁଦ୍ଧା
ହରି ତା ବିଭବ, ପୁନଃ ପୁନଃ ସେ ପୀଡ଼ନେ
ରଜା ପ୍ରଜା ଆଦି ଯେତେ ସେ ରାଜ୍ୟ ନିବାସୀ
ଲଭନ୍ତି ଅଶେଷ କଷ୍ଟ, ତେସନ ମନ୍ଥନେ
ଜଳ ଦଳପତି ଆଉ ସିନ୍ଧୁ ଜଳଚରେ
ଲଭିଲେ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ, ଅବଶେଷେ ସିନ୍ଧୁ
ଦେବାସୁର ପଦେ ଅସି ଯାଚିଲେ ଶରଣ,
ମୃତ-ପ୍ରାଣ-ସଞ୍ଚାରିଣୀ ପ୍ରାଣାଧିକା ପ୍ରିୟ
ଅମର ମହା ଔଷଧି ଅମୃତ ଦେଲେଣ;
ସେ ଅମୃତ ଦେଖି ସର୍ବେ ଲଭିଲେ ହରଷ
କିନ୍ତୁ ସେ ହରଷ ହେଲା କ୍ଷଣେ ପରିଣତ
ଅମୃତ ବଣ୍ଟନ ହେତୁ ବିଷମ ବିବାଦେ;
ଲାଗିଲା ତୁମୁଳ କଳି ଦେବା-ସୁର ମଧ୍ୟେ;
ମନ୍ମଥ-ମୋହନ କୃଷ୍ଣ ମୋହିନୀ ବେଶରେ
ଭ୍ରମିଲେ ଏକାଳେ ଏକା ବେଳା କୁଞ୍ଜ ପାଶେ
କନକ ନୂପୁର ରୁଣୁ ଝୁଣୁ ହର୍ଷେ
ଉଡି ଯାଉ ଥିଲା ତାଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗୁ
ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ସିନ୍ଧୁ ବାତେ, କେତୁ ଥିଲେ ତହିଁ
ଅଳିଗଣେ ରୂପେ ଗନ୍ଧେ ପଦ୍ମ ଭ୍ରମ ଭ୍ରମେ,
ସେ ରୂପ ମୂରତି ଦେଖି ମନମୁଗ୍ଧ ହେତ
ଦେବାସୁର ସର୍ବେ ନିଜ ମଧ୍ୟସ୍ଥା କରିବେ-
ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଏ ବିବାଦେ; ଏହି ବ୍ୟାଜେ ଫନ୍ଦେ
ଆସିଣ ସମୀପେ କଲେ ଅନୁରୋଧ ତାଙ୍କୁ
ଅମୃତ ବଣ୍ଟନେ; ହସି ହସି ଲାଜେ ଲାଜେ
ଭାଷିଲେ ସୁନ୍ଦରୀ "କର ସତ୍ୟ ମୋ ବଣ୍ଟନେ
ହେବ ଯଦି ରାଜି ।" "ସତ୍ୟ କଲୁଁ ନେକୁ ସର୍ବେ
ଦେବ ! ଯାହାକୁ ଯା ଦେବ କହୁଛୁ ଯଥାର୍ଥ"
ଏତେ କହି ବସିଗଲେ ଦୁଇ ଧାଡି ହୋଇ ।
ଶ୍ରୀକରେ ସୁଧାପାତ୍ର ଦେଲାଣ ସୁନ୍ଦରୀ
ଦେବେ ଦେଉଁ ଦେଉଁ ସୁଧା କରିଦେଲେ ଶେଷ;
ମହାଦୁଃଖେ ଦୈତ୍ୟବୃନ୍ଦ ରହିଲେ ବିମର୍ଷେ
ନପାଇ ଅସୁରେ ଭାଗ କଲେ ଅନୁରୋଧ
ଦେବତାଙ୍କୁ ଆଉଥରେ ମନ୍ଥିବାକୁ ସିନ୍ଧୁ,
ରୁଦ୍ଧ ପାତ୍ରେ ଜଳ ରଖି ଜାଳିଲେ ଯେସନ
ବହୁକାଳ ଅବଶେଷେ ବିଦରି ସେ ପାତ୍ର
ମହାଦୁଃଖେ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଫୁତ୍କାର ପରାୟେ
ତପ୍ତ ଧୂମରାଶି ଉଠେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ତହୁଁ,
ଦଂଶ୍ୱାନ୍ତ ସିନ୍ଧୁ, ଶ୍ରାନ୍ତ ମନ୍ଥନେ, ତେସନ
ସେ ମନ୍ଥନେ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ତ୍ୟଜିଲେ ଅଥୟେ ।
ଫେନରୂପ ଉଚ୍ଚ ଊର୍ମ୍ମି ପର୍ବତ ପ୍ରତିମ
ସଂବର୍ତ୍ତ ସଦୃଶ ଘୋର-ଭୀମନାଦ-ନାଦୀ
ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭୁ, କାଳକୂଟ କରାଳ ଗରଳ
ତପ୍ତ ଖରଶ୍ୱାସ ସଙ୍ଗେ ମହା ଜ୍ୱାଳାମୟ
ନିଶି ଶେଷ ନାଗଙ୍କର ଉଠିଲା ରୌଦ୍ରଙ୍ଗେ;
ଅସହ୍ୟ ସେ ଜ୍ୱାଳାବେଗେ ଦେବାସୁର ଯେତେ
'ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି' ଡାକ ସର୍ବେ ଛାଡ଼ିଲେ ବିକଳେ
ଅବଶେଷେ ସଙ୍କର୍ଷଣ ଦୟା ବହି ଚିତ୍ତେ
ଦେବ ଦୈତ୍ୟ ହିତ ଅର୍ଥେ ପିଇ ସେ ଗରଳ
'ନୀଳକଣ୍ଠ' ନାମେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ ତ୍ରିଭୁବନେ ।
କୂର୍ମ ପୃଷ୍ଠ ପ୍ରାନ୍ତେ ଦେଖ ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ ଯାଏ
ବୃତ୍ତାକାରେ, ଜଳରାଶି ଘେରୁଛି ରୌଦ୍ରକେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅସୀମ ଏ ସିନ୍ଧୁ ରୂପ ନୁହେ କଳନୀୟ
ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚେତାଙ୍କ ଅନନ୍ତ ଅପାର
ଅନନ୍ତ ରତନ ଖଣି ଧରନ୍ତି ଗରଭେ
ତେଣୁ 'ରତ୍ନାକର' ନାମ ବିଖ୍ୟାତ ତ୍ରିଲୋକେ;
ବାରି ରାଶି ଦେଇ ଗର୍ଭୁ ମିହିର ଯାହାର
ରଚନ୍ତି ନୀରଦ ଧରା-ଜୀବ-ଶାନ୍ତି-କାରୀ,
ସଦା ପରାଶ୍ରୟ ଦାତା ପର ଉପକାରୀ
ବସନ୍ତି ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ତେଣୁ ଗରଭେ ତାଙ୍କର
ଶୈଳେ, ଇନ୍ଦ୍ର ଭୟେ ଛାଡ଼ି ନିଜ ବାସସ୍ଥଳୀ
ବିଷୟ ବିକାରେ ଯଥା ସ୍ଥିତ-ପ୍ରଜ୍ଞ-ଚିତ୍ତ
ନ ହୋଇ ଚଞ୍ଚଳ ସଦା ଥାଏ ସୁପ୍ରଶାନ୍ତ,
ତେସନ ପ୍ରସନ୍ନ ସଦା ସିନ୍ଧୁ ଜଳପତି
ଅସଂଖ୍ୟ ସରିତ ଗର୍ଭେ ପଶିଲେହେଁ ତାର ।
ମହତ ଆଶ୍ରୟ ଦାତା ମହତ ସତତ
ତେଣୁ ପ୍ରଳୟାନ୍ତକାରୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସ୍ୱପୁରେ
ପ୍ରଳୟାନ୍ତେ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ଦିଅନ୍ତି ଆଶ୍ରୟ ।
ଦେଖି ଦେଖି ଦୂରେ ଏକ ସ୍ଥାନ ଚମକିଲ
ଚଳ ନୈନାଙ୍କରେ ଚଳେ ସ୍ରୋତ ପତିକୂଳେ ।
ମଜେନ୍ଦ୍ର ବିମାନ ତହୁଁ ଚଳିଲା ସୁଦୂରେ,
କହିଲେ ସ୍ୱପନ ଦେବୀ "ଦେଖ ଏ ପ୍ରଦେଶ
✣ପଞ୍ଚାପ ସଂଯୋଗେ ନାମ ପଞ୍ଜାବ ଏହାର;
ଜନ୍ମିବେ ✤ନାନକ ନାମେ ମହାତ୍ମା ଏ ଦେଶେ
ଧର୍ମବୀର ଦୂରଦର୍ଶୀ ଏକ-ଅମ୍ବାବାଦୀ,
ଭାରତ-ଆର୍ଯ୍ୟ ପତନର ଏକମାତ୍ର ହେତୁ
ଜାତିଭେଦ, ଜାଣି ଏହି ମହାତ୍ମା କୌଶଳେ
ପଞ୍ଚ✿'କ'କାର ସଂଯୋଗେ ନବ୍ୟ ଧରଣର
ଧର୍ମ ରାଜ୍ୟେ ନବ ପନ୍ଥା ସୃଜି ଏ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ
ବାନ୍ଧିବେ ଏକତା ସୂତ୍ରେ ନବ ❦'ଶିଖ' ଧର୍ମେ

✣ ବିତସ୍ତା, ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା, ଇରାବତୀ, ଶତଦ୍ରୁ ବିପାଶା ଏହି ୫ଟି ନଦୀ ସଂଯୋଗରେ ପଞ୍ଜାବ ହୋଇଅଛି

✤ ଶିଖଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ।

✿ ପଞ୍ଚ "କ" କାର-କେଶ, କଙ୍କଣ, କୃପାଣ, କାଛା (ଜଙ୍ଘିଅ) କଙ୍ଗେଇ (ପାନିଆ) ଏପାଞ୍ଚୋଟି ଶିଖ୍ ମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ପୋଷାକ; କେଶ କର୍ତ୍ତନ ନିଷିଦ୍ଧ, ହାତରେ ପଞ୍ଚ ଲୌହ କଙ୍କଣ; ପୋଷାକ ତଳେ ଜଙ୍ଘିଅ, କରବାଳ ଅଭାବରେ ଛୁରୀ, ଓ ମୁଣ୍ଡରେ ପାନିଅ ସଦାବେଳେ ଥାଏ ।

❦ ଶିଖ୍ ଧର୍ମ—ଏ ଧର୍ମରେ ଜାତି ଭେଦ ନାହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଠାରୁ ଚଣ୍ଡାଳ ଯାଏ ସମସ୍ତେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରକାର ପୋଷାକ ଏମାନଙ୍କର ସବୁବେଳେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥାଏ । ତାମ୍ରକୂଟ ସେବନ ଏ ଧର୍ମରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷିଦ୍ଧ, ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଷ୍ଠାପର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ତମାଖୁ କ୍ଷେତରେ ମଧ୍ୟ ପଦାଘାତ କରନ୍ତିନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମଦ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନିଶା ପଦାର୍ଥକୁ ପ୍ରାୟ ଏମାନେ ନିଷିଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୁରୁ ଓ ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି ନାହିଁ, ଏମାନେ ଖୁବ ବଳଶାଳୀ ଏମାନେ ଶୂକର ମାଂସ କୁକ୍କୁଟ ମାଂସ ଭୋଜନ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଆଚରଣ ପ୍ରାୟ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ପରି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

'ମହମ୍ମଦ' ନାମେ ଏକ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ
ପ୍ରଚାରିବେ ନବ ଧର୍ମ ପଶ୍ଚିମରୁ ଆସି,
ବହୁ ଆର୍ଯ୍ୟ-ପୁତ୍ରେ ହେବେ ସେ ଧର୍ମେ ଦୀକ୍ଷିତ
ଭୀଷଣ ବିପ୍ଳବ ତେଣୁ ଧର୍ମ ସଙ୍କର୍ଯ୍ୟ ପରେ
ଲାଗିବ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟେ, ସେ କାଳେ 'କବୀର'-
ନାମେ ଧର୍ମ ବୀରାଗ୍ରଣୀ ଜନ୍ମି ଏ ପଞ୍ଚ'ବେ
ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରଭାବରେ ସୃଜି ନବ ପନ୍ଥା ଧର୍ମେ
ମିଳାଇବେ ଦୁଇ ଦଳେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲ୍ମାନେ ।
କିନ୍ତୁ ଏ ମିଳନ ହେବ ଅଳ୍ପ କ୍ଷଣ ସ୍ଥାୟୀ
ସ୍ରୋତ ମୁଖେ ବାଲିବନ୍ଧ କ୍ଷଣିକ ଯେସନ
କମ୍ପା ପଦଚିହ୍ନ ଯଥା ବାଲୁକା ସ୍ତୂପରେ ।
ଭୀଷଣ କାନ୍ତାର ଦେଶ ମରୁମୟ ଭୂମି
ମରୀଚିକା ଖେଳ ଯହିଁ କଲ୍ଲୋଳିନୀ ରୂପେ
ଭ୍ରମାଏ ଦିବସେ ପାନ୍ଥେ ମହା ମାୟାବିନୀ
ନୃପତି 'ପ୍ରତାପ ସିଂହ' ନାମେ ସୁପ୍ରତାପୀ
ଜନ୍ମିବେ କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳେ କାଳେ କର୍ମବୀର
ଦେଶ-ହିତ ବ୍ରତେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜିବେ କିନ୍ତୁ
ନ ହେବେ ଏ ପରାଧୀନ ଜୀବନେ କଦାପି ।
'ଶାହାଜାହାଁ' ନାମେ ନୃପ ଇସ୍ଲାମ ଧରମୀ
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଜ୍ଞାତା ନିର୍ମାଣିବେ ପୁରୀ
ବିଚକ୍ଷଣ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯାହାର
ବିଶ୍ୱଶିଳ୍ପୀ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ହେବେ ଅଧୋମୁଖ,
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ମୋହିତ ହେବେ ବିଶ୍ୱବାସୀ ସର୍ବେ ।
କ୍ଷିପ୍ରଗତି ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ କ୍ଷୁଦ୍ର ସିପ୍ରାତୀରେ
ନିତ୍ୟ ନବ ଚିତା ଭସ୍ମେ ପୂଜା ହୁଏ ଯାର
ସେହି ମହାକାଳେଶ୍ୱର ସୁରକ୍ଷିତ ପୁରୀ
ନଗରୀ ଅଗ୍ରଣୀ ଦେଶ ଗୁରୁ 'ଉଜ୍ଜୟିନୀ',
ରାଜଧାନୀ କରି ଯାକୁ ବିରାଜିବେ ଭୂପ
ଅବନ୍ତ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ
ରାଜଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, କବି, ଗୁଣୀ, ଗୁଣଗ୍ରାହୀ;
କବି କାଳିଦାସ କାବ୍ୟ-ସୁକୌଶଳୀ ଆଦି
ନବରତ୍ନ 'ଖନା' ଜ୍ୟୋତିଃ-ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞା ସହିତେ
ବଙ୍ଗଦେଶୁ ନୃପ ଏକ ଆଦିଶୂର ନାମେ
ଧାର୍ମିକ୍ୟ-ପ୍ରଶସ୍ୟ-ପଞ୍ଚ ବିପ୍ର ମିଶ୍ର ଦେଖି,
ତ୍ୟଜି ରାଜ୍ୟ ପଲ୍ଲୀ ଆଦି ବିଷୟ ବାସନା
ଦୀକ୍ଷ ହେବେ ସାଧୁ ଏଥି କଠୋର ତପସ୍ୟା ।
ନର୍ମଦା- ନର୍ମକାରୀ, ତଟେ ଯାର ଦୂରେ,
*କେରଳ ବଳୟରୂପା ଦେଶ ପୂର୍ଣ୍ଣା ନଦୀ
ଜନ୍ମିବେ ଯା କୂଳେ କାଳେ କୈଳାସ ନିବାସୀ
ଶଙ୍କର 'ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଜଗଦ୍ଗୁରୁ' ବୋଲି
ବୋଲାଇବେ ଲୋକେ, ହେବେ ଜ୍ଞାନଗଣାଗ୍ରଣୀ,
ଧର୍ମ ନଭେ ଉଇଁବେ ଏ ଭାସ୍କର ସ୍ୱରୂପ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳିବେ ଦଶଦିଶ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଲୋକେ,
ଯେ ଆଲୋକ ଧରି ହେବେ ଭବାର୍ଣ୍ଣବ ପାର
ଅଜ୍ଞ ଜୀବେ ଅବିଦ୍ୟାନ୍ଧ ଅନ୍ଧକାରମୟ,
ଦୀପ୍ତ ସ୍ତମ୍ଭାଲୋକେ ଯଥା ବୋଇତ ଯାତ୍ରୀଏ
ହୁଅନ୍ତି ତାମସୀ ତମେ ସୁରକ୍ଷେ ସିନ୍ଧୁ ପାର ।
ଭେଦବାଦୀ-କୁସଂସ୍କାର-ତାମଃ ଜଡ଼ିତ
ଭାରତର ଧର୍ମପଥ ଦିଶିବ ଶାଶ୍ୱତ
ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାଙ୍କ ପ୍ରଜ୍ଞାଲୋକେ,
ଲୁପ୍ତ ପ୍ରାୟ ସନାତନ ଧର୍ମେ ଏ ମହାତ୍ମା
ଉଦ୍ଧାର ସାଧିବେ ସ୍ୱୀୟ ସୁ-ପ୍ରତିଭା ବଳେ
ଜ୍ଞାନଗର୍ଭ ବେଦାନ୍ତର ଉଚ୍ଚତମ ଧର୍ମ,
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅଦ୍ୱୈତମତେ ପ୍ରଜ୍ଞା ଜ୍ୟୋତି ଯୋଗେ
ଖଣ୍ଡି ନାସ୍ତିକାଦି ବହୁ ଭେଦବାଦୀ-ମତେ
ହରାଇ ସୁଯୁକ୍ତି ତର୍କେ ନୈୟାୟିକ ଗଣେ

* ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥଳୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅକାଟ୍ୟ କୁଟିଳ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନକାରୀ
କରିଦେବେ ମୁକ୍ତି ପଥ ଧନ୍ଦେଜ ସରଳ
ଧର୍ମରାଜ୍ୟେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହେବେ
ବିରଚି ପ୍ରସ୍ଥାନତ୍ରୟ* ଟୀକା ସୁବୋଧିନୀ ।
ବିଜୟୀର ବୈଜୟନ୍ତୀ ଉଡ଼ିବ ଭାରତେ
ତାଙ୍କ ନାମେ ପ୍ରତି ତୀର୍ଥେ ପ୍ରତି ପୀଠ ସ୍ଥଳେ
ହିମାଳୟୁ କୁମାରିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବତ୍ର ।
ସେତୁବନ୍ଧେ ରାମେଶ୍ୱର ରାମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
କମଳ କଳିକା ଦେଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଲଙ୍କା ପୁର
ବାରିଧି ଧନତ ପାଦ ପୂଜୁଅଛି ଯାର ।"
ଏହିରୂପେ ନାନା ତୀର୍ଥ ଆଶ୍ରମ ଅରଣ୍ୟ
କେତେ ମନୋହର କେତେ ଭୟପ୍ରଦ ସ୍ଥଳୀ
ଜନପଦ, ବନ ଆଦି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ନଭେ
ଭ୍ରମିଣ ଅସିଲେ ତହୁଁ ଉତ୍କଳ ଅଞ୍ଚଳେ,
ପୁଣ୍ୟ ଭୂମି ଭାରତର ମନୋହର ପୁରୀ;
"ଫେନଚୂଡ଼ ଗିରୁ ଊର୍ମି ଉତ୍ତାଳ ସଙ୍କୁଳ
ଭୀଷଣ ସୁନ୍ଦର ଏହି ପୟୋଧି ପୁଳିନେ
ସୁଖ୍ୟାତ ନୀଳାଦ୍ରି ନାମେ, ଏ ଅଦ୍ରି ଶିଖରେ"
କହିଲେ ସ୍ୱପନ ଦେବୀ "ଦେଖ ଏହି ସ୍ଥାନେ
ଦାରୁବ୍ରହ୍ମରୂପେ କୃଷ୍ଣ ଭଗବାନ ସ୍ୱୟଂ
କୁରୁ ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷେ ପୁଣି ସ୍ୱବଂଶ ବିନାଶି,
ଭୂଭାର-ହରଣ-କାର୍ଯ୍ୟ ନିଃଶେଷି ଏ ରୂପେ
ସିନ୍ଧୁ-ସ୍ରୋତ ସଙ୍ଗେ ଆସି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସେବେଳେ
ବିରାଜିବେ "ଜଗନ୍ନାଥ" ନାମବହି ଭବେ ।
ଗହଣେ ଅସିବେ ତାଙ୍କ ସର୍ବ ଦେବଦେବୀ
ଭୂପ ସଙ୍ଗେ ଭୃତ୍ୟ ପରି, ଖଟିଣି ନିମନ୍ତେ
ଏତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନେ ତେଣୁ ଲଭିବେ ମାନବେ
ସର୍ବ ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନର ପୁଣ୍ୟ ଏକାବେଳେ

ଶ୍ୱାପଦ ସଙ୍କୁଳେ ଏହି ଭୀମ ନୀଳାଚଳ
ହେବ କାଳେ ପରିଣତ ମହାତୀର୍ଥ ରୂପେ,
ଧର୍ମାଗ୍ରଣୀ 'ପୁରୀ' ନାମେ ବୋଲାଇବ ଲୋକେ,
ଧରମର ମୂଳମନ୍ତ୍ର 'ସାମ୍ୟନୀତି' ଏଥି
ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ବହୁକାଳ ରହିବ ଏଠାବେ,
ଯଶୋଧ୍ୱଂସୀ କାଳ ବଶେ ନବୀନ ଭାବଦ,
କୁଟିଳ କୁନୀତି ପ୍ରିୟ କଳି ଗୁଣେ କିନ୍ତୁ
ସେହି ସାମ୍ୟନୀତି କ୍ରମେ ଲଭିବ ଦୁର୍ଗତି
ଅନୀତି ଓ ଅନାଚାରେ ହୋଇ ପରିଣତ,
ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଭୋଜନେ ରହି ହେବ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ
ଜନମିବେ ଯେବେ ଏଥି ଭେଦବାଦୀ ଗଣେ
ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୱେଷ ବହ୍ନି ଜଳାଇ ପ୍ରଚଣ୍ଡେ
ହିନ୍ଦୁର ବିରୋଧୀ ଅତି ତୁଚ୍ଛ ଭାବ ଯେନ ।
ଲୋଭୀ କାମାସକ୍ତ ଭଣ୍ଡ, କୁସଂସ୍କାର ପ୍ରିୟ
ଧର୍ମଧ୍ୱଜୀ ଧରି ହେବେ ମହା ପାପାଚାରୀ
ସେତେକ ତେଜୋ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଜନ୍ମ ହେଲା ପ୍ରାୟେ
ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ-ଗୁଣଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଔରସେ
ଜନ୍ମିବେ ଚଣ୍ଡାଳ, କୁଳ-ପାଂଶୁଳ ତାମସୀ,
ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାୟ ପୁରୀ ହେବ ନର୍କେ ପରିଣତ ।
ପ୍ରତି ତୀର୍ଥେ ଭାରତରେ ଏହି ଅଧୋଗତି
ଦେଖି, ସେବେଳେ ଶ୍ରୀହରି, କରୁଣାସାଗର,
ପାପ ସ୍ରୋତ ରୋଧିବାକୁ ଧରିବେ ମୂରତି
ଭୀତିପ୍ରଦ କଳ୍କିରୂପେ ବିନାଶି ଦୁଷ୍ଟଙ୍କୁ
ସ୍ଥାପି ଶାନ୍ତିରାଜ୍ୟ ପୁନଃ ଚଳିବେ ବୈକୁଣ୍ଠ ।
ସୁନୀଳ ଫେନିଳ ତୁଙ୍ଗ ତରଙ୍ଗ ମାଳିନୀ
ଉତ୍କଳ ଶିଖରକୂଳ ସୁଗିରୁ ଦର୍ପଣ,
ଚିର ଗିରୁ ରୂପା ଦେଖି ଚିଲିକା ଦୀର୍ଘିକା
ଉତ୍କଳର ପାଦମୂଳେ ପୂଜଇ କେମନ ।"

* ଦଶ ଉପନିଷଦ, ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ, ଭଗବଦ୍ଗୀତା

O

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଯାଇ ଦେବୀ ଖଣ୍ଡ ଗିରି ଦେଖି
କହିଲେ "ଏ ଅପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶୈଳ ହେବ କାଳେ
ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅନଶ୍ୱର ବୌଦ୍ଧ-କୀର୍ତ୍ତି ବହି ।
ଏସ୍ଥଳୀ କୋଣାର୍କ କ୍ଷେତ୍ର ବୋଲାଇବ ଲୋକେ
ରମ୍ୟ ହର୍ମ୍ମ୍ୟେ ବସିବେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଏଥି,
ହର୍ମ୍ମ୍ୟ କାରୁ-କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଳ୍ପ-ସୁଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେବ-ଶିଳ୍ପୀ ହେବେ ଈର୍ଷାଲଙ୍କାନ୍ବିତ ।
ଏହି ସୁରୁ ବେଳାଭୂମି ହେବ ଯାହା କାଳେ
ଶ୍ରୀଫଳ ନିକୁଞ୍ଜେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ନାମ 'ସତ୍ୟବାଦୀ'
ଭକ୍ତବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲାଗି ବୃନ୍ଦାବନୁଁ ଆସି
ଗୋପାଳ ରହିବେ 'ସାକ୍ଷୀ-ଗୋପାଳ' ସ୍ୱରୂପେ ।
ପୁଣ୍ୟ ତପୋବନ, ପୁରେ, ଏକାମ୍ର କାନନ
ତ୍ରିଭୁବନେଶ୍ୱର ଶିବ ବସିବେ ଏଥି
ତେଣୁ ଏ 'ଭୁବନେଶ୍ୱର' ବୋଲାଇବ ଲୋକେ ।
ଉତ୍କଳ ମୁକୁଟମଣି, କାଳୀ ବାସସ୍ଥଳୀ,
ଚଣ୍ଡୀ ସୁରକ୍ଷିତ ଏହି କଟକ ନଗର,
ମହାନଦୀ କାଠଯୋଡ଼ି ବୃତ୍ତାକାରେ ଯାର
ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ଉଭପାଶେ, ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଯେସନେ
ନିର୍ମଳ ଗଗନେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ବେଢ଼ଇ;
କଟକର କୁଟିହାର ପ୍ରଶସ୍ତ ତଟିନୀ,
ମହାନଦୀ ପରପାରେ କପିଳାସ ଶୈଳେ
ସୁଗନ୍ଧ୍ୟ ତରୁ ପୁଞ୍ଜେ ସୁରୁକୁଞ୍ଜାବୃତ
ନିରେଖିଲେ ଯହିଁ ହସେ ଅତି ଅପ୍ରଶସ୍ତ,
ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୌର କରେ ସୂକ୍ଷ୍ମରେଖା ପ୍ରାୟେ
ପ୍ରଶସ୍ତ ସୈକତ ଶଯ୍ୟା ମହାନଦୀ ଗର୍ଭେ ।"
ଅଭଗର୍ଭ ସେ ଶିଖରେ ଶଶାଙ୍କ-ଶେଖରେ
ହର-ଉରଙ୍ଗମ ଧାମ ପାର୍ବତୀ ଲହିତେ,
ପ୍ରଣମିଲେ ଭକ୍ତିଭରେ ସ୍ୟନ୍ଦନୁ ଯିବେ ।
"ଉତ୍କଳ ନଗରୀ ଶିଖା ଶିରଗଣାଗଣୀ
ତୁଙ୍ଗ ଗିରି ମାଲ୍ୟଗିରି, ଚଉପାଶେ ଯାର,
ଭ୍ରମନ୍ତି ଜଳଦ ଦଳ ଚକ୍ରାକାରେ ଦେଖି
କ୍ରୀଡନ୍ତି ବାଳକେ ଯଥା ସ୍ତମ୍ଭଥୋଇ ମଧ୍ୟେ ।
ପତିତପାବନୀ ପୂତ ଗୋନାସା ପ୍ରସୂତା
ବୈତରଣୀ ନିର୍ଝରଣୀ ଯା କୂଳେ ସୁରଧାଗେ
ଦାନ ଦେଇ କଳିଯୁଗେ ପାରିହେବେ ଲୋକେ
ଏମନ୍ତ ବୈତରଣୀ, ପରେ ପ୍ରେତପଥ ଶୋଧି
ପୂତ ସ୍ଥଳୀ ଜାଣି ତାର ମନୋହର ତୀରେ
ବସିବେ ବିରଜାଦେବୀ ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡୋଦ୍ଭବା
ଶ୍ରୀବରାହନାଥ ଦେବ ସଙ୍ଗେ ପୁଣ୍ୟ ପୀଠେ ।
ବିଂଶତ ବର୍ଷ ଅନ୍ତେ ଲଭିବେ ଜନମ
ଯଯାତିକେଶରୀ ନାମେ ନୃପତି କେଶରୀ;
ଯଶୋସ୍ତମ୍ଭ ରୂପେ ଏହି ମହାଯଶାଙ୍କର
ବସିବ ରାଜଧାନୀ ପୂତ କୀର୍ତ୍ତିଧାରୀ
'ଯାଜପୁର' ନାମେ ଖ୍ୟାତ ଉତ୍କଳ ମଣ୍ଡଳେ ।
ଗୁପ୍ତ ନାଭିଗୟା ଏହି, ପିଣ୍ଡ ଦେଲେ ଯହିଁ
ତରିଯିବେ ପିତୃଲୋକେ ପ୍ରେତପଣ୍ଡ ପୁରୁ ।
'ସାଲନ୍ଦୀ' ମେଖଳା, ପୋଷ ତରୁ ସୁରୁରୂପା
'ଭଦ୍ରକାଳୀ' ସୁରକ୍ଷିତ ଭଦ୍ରକ ନଗରୀ,
ମେଘାସନ ସୁତା ଏହି ସୁଜଳା ସାଳନ୍ଦୀ,
ସଫଳୀ-ରଜତ-ଜଳ ସୁରୁ ନାରଂଗବନ
ଅଞ୍ଚଳ ଆକାରେ ଉଡ଼ି ତରଙ୍ଗେ ଯାହାର,
ସରଳା ବଳିକାଦମ ବହଇ କୌତୁକେ
ଶ୍ୱେତ ହିନ୍ତାଳ କାଳ ମୁଖରତ ଯାର;
ତୀରବାସୀ ସୁସଙ୍ଗୀତେ ନାଦାଦ ନଶୀଥେ
'ବାବା ଅଖଣ୍ଡଳେଶ୍ୱର' ବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣକାରୀ
ପୂତସ୍ଥଳୀ ଜାଣି ଏଥି ବସନ୍ତ ସୁଖେ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସୂ *ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଖା, ଶ୍ୟାମଳ †ଶାଳ୍ମଳୀ
ମେଘାକାର ମେଘାସନ ମେଘାବୃତ ବପୁ ।"

*ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରେଖା । † ଶିମୂଳ ପାହାଡ଼ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଶମନ୍ତେ ଏଥି ଦେବୀ ଶ୍ରୀଚକେଶ୍ୱରଙ୍କୁ
କହିଲେ ବୈଦ୍ଧଣୀ ଗଣି ' କେଉଁ ଦେଶ ମା ଏ?
ଶୈଳବେଷ୍ଟା ଚତୁଃପାଶେ ଶୃଙ୍ଗୁ ହର୍ମ୍ୟମୟୀ ?"
ସସ୍ମିତେ ଭାଷିଲେ ଦେବୀ "ସମ୍ବନ୍ଧ ଏ ପିତୃ-
ଦେଶ ତବ, ଏ ଜନମେ ତବ ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ୱଶ୍ରୁ-
ଗୃହ ଏହି" ବ୍ୟଗ୍ର ନେତ୍ରେ ନିରେଖନ୍ତେ ସର୍ବେ
"ବେଳ ନାହିଁ ଦେଖିବାକୁ, କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ଯିବା"
ଏତେ ବୋଲି ଚଳାଇଲେ ରଥ ଦେବୀ ଅଗ୍ରେ ।
ସୁଗନ୍ଧ ଗନ୍ଧମାର୍ଦ୍ଦନ ଅଗମ୍ୟ ଗହନ
ଶୃଙ୍ଗରୁ ପ୍ରଧାନଗ୍ରାଠ ପ୍ରପାତେ ପ୍ରଧାନ
ସୌରଜରେ ସୁଦୃଢ଼ କୋଦଣ୍ଡ ଆକାର
ବାମଣ୍ଡା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ କିବା ମହାର୍ଘ ମହତ୍ତ୍ୱ ?
ପ୍ରାୟ-ଅନାବୃତ ଜାତି *କେଉଁଆ *ଭୁଗଉଁ
ଶୈଳ ଖୋଲ ବାସୀ, ଭିଲ, *କନ୍ଧ*ଭୁୟାଁ*କୋଲ
ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦେ ଲଘୁହସ୍ତ ତୀର ସଙ୍କୁଳନେ;
ସାନ୍ତ୍ୱଳ ବିଶାଳକାୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି,
କୁଞ୍ଚିତ ବାବୁରିକେଶ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ୟବାଦୀ,
ସତତ ହାଣ୍ଡିଆ ପାନେ ରତ ନୃତ୍ୟଗୀତେ,
ଚିର ଶୃଙ୍ଖଳବନ୍ଧୀ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଯୁବତୀ
ସଦା ହାସ୍ୟ ଲାସ୍ୟମୟୀ କୁସୁମ ବାସନା,
କୂଟ କପଟ ବା ମିଥ୍ୟା ଅଜଣା ଯାହାଙ୍କୁ,
ସୁଶ୍ରୃଙ୍ଗ ଉରଜ ଦେଖି ଘନଜଘନାଙ୍କ
କେଉଁ ଯୁବା କର ସ୍ୱତଃ ନହେ ପ୍ରସାରିତ ?
କୁରଙ୍ଗ-ତରଙ୍ଗ-ନେତ୍ରୀ ✝ତୁରଗ ଗାମିନୀ
ଧାଉଁନଶି ସୁଖ ପିଇ କାହିଁନ୍ତ ନର୍ତ୍ତିନେ
ନାହିଁ ଅବସାଦ ଅଙ୍ଗ ହବଦେ ତଥାପି ।
ନାଗପୁର ଶୃଙ୍ଗଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରପାତ ପ୍ରଧାନ
†'ହୃଦ୍ର' ଯହିଁ ହଡ଼ହଡ଼େ ପଡ଼ୁଛି ମଣି

ତରଳ ରଜତ ଧାରେ ମୋତି ବିନ୍ଦୁ ବର୍ଷି
ଝଙ୍କାର କାନନ ଶ୍ରେଣୀ ଶୈଳଶିଖ ପାଦେ
ଧୂର୍ଜଟି ଜଟିଳ ଜଟୁଁ କୈଳାସରୁ କିବା
ପାତାଳକୁ ବହେ ସ୍ରୋତ ବେଗବତୀ ରୂପ ?
ଜଳରାଶି ଭୂମାଗଣି ଉଡୁଥିଲା ପ୍ରାୟେ
ବାଷ୍ପକଣେ ପରିଣତ ଦିଶେ କି ସୁନ୍ଦର ।"
ଏହିରୂପେ ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳେ
ଚଳି ଲ ଜାହ୍ନବୀ କୂଳେ ବରାଜନ୍ତି ଯହିଁ
ନୃକାବେଷ୍ଟ-କଷ୍ଟ ଦେବୀ କାଳୀ କଙ୍କାଳିନୀ ।
ଭକ୍ତିଭରେ ନମି ଦେବୀ କହିଲେ ଗମ୍ଭୀରେ,
"ଦେଖ ଏହି ବଙ୍ଗଦେଶ ହଶଇ ସମ୍ମୁଖେ,
ବେଦାନ୍ତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମତ ଅଦ୍ୱୈତ ବାଦକୁ
ସୂକ୍ଷ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱ ହେତୁ ଯେବେ ଅଳ୍ପଜ୍ଞାନୀ ଲୋକେ
ନ ପାରିବେ ବୁଝି ତାର ପରମ ମହତ୍ତ୍ୱ,
କାଚର ବେପାରୀ ଯଥା ମାଣିକର ମୂଲ୍ୟ,
ତେସନେ କଳିରେ ଆହା ! ବଢ଼ିଯିବ ତେବେ
ନାସ୍ତିକତା, ତେଣୁ, ପାପେ ରତ ହୋଇ ସୁଖେ
ନଭାବିବେ ଆପଣଙ୍କୁ ପାପୀ ବୋଲି କେହି ।
ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ହେବେ ପୁଣି ଅଶାସ୍ତ୍ର ଆଗ୍ରହୀ
ପାପ ସତ୍ତ୍ୱେ ଚଳିବେ ସେ କୁପଥେ ତାମସେ
ଜ୍ଞାନ ନାମେ ଜ୍ଞାନ ଚକ୍ଷୁ କୁଟି ଅହର୍ନିଶି
ଅଜ୍ଞାନ-କଳୁଷ-ତମେ କଟାଇବେ କାଳ;
ପଣ୍ଡିତାଭିମାନୀ ମୂର୍ଖେ ସ୍ୱାର୍ଥପର ହୋଇ
କହିବେ 'ବ୍ରହ୍ମାସ୍ମି ଅହଂ" 'ସୋଽହଂ' ଅପଣାକୁ,
କଭିଷ୍ୟ କାହାକୁ ଅଛ ଏ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରପଞ୍ଚେ
ଧର୍ମାଧର୍ମ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ସୁଖ ଦୁଃଖ ନାହିଁ
ସ୍ୱପ୍ନ ଦୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ସମ ଅସତ୍ୟ ଅଳୀକ,
ଜିହ୍ୱାରେ କହନ୍ତି ମାତ୍ର ଜାଣନ୍ତି ମନରେ

* ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତି । ✝ ପୁରୁଷ ପରି ଏମାନେ ଘୋଡ଼ା ଦୌଡ଼ି ପାରନ୍ତି । † ନଦୀ 'ହୃଦ୍ର' ପ୍ରପାତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହିମାଳୟ ସମତୁଲ ନୁହେ ପରମାଣୁ,
ଜୀବ ଶିବ ସମକକ୍ଷ ନୁହଇ କଦାପି ।
ଏଣେ ନୈୟାୟିକେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଖଦ୍ୟୋତ ସଦୃଶେ
ଇଚ୍ଛନ୍ତି ଯେ ପ୍ରକାଶିବେ କୂଟ ତର୍କ ବାକ୍ୟେ
ହସ୍ତ-ଆମଳକ ପରି ପ୍ରଜ୍ଞାଲୋକେ ବୃଥା
ଅବାଂମନସ ଗୋଚର ତର୍କାତୀତ ଆତ୍ମା ।
ତାନ୍ତ୍ରିକଙ୍କ ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ ହେବ ଅନ୍ୟ ଦିଗେ
ନିର୍ମମ ନୃଶଂସ ପୂଜା ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାର୍ଗର;
ପଶୁ ନର ନାରୀ କେହି ଗର୍ଭଗତା ବଧି
ସାଧିବେ ଶ୍ମଶାନେ ଶକ୍ତି ମଦ୍ୟ ମାଂସ ଦାନେ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ଦର୍ଶୀ ସ୍ୱାର୍ଥୀ ସଂସ୍କାରକ ବୃନ୍ଦେ,
ନବ ନବ ବିଧି ସୃଜି ବାନ୍ଧିବେ ସମାଜେ;
ଶାସ୍ତ୍ରଜୀବୀ ମତ୍ସ୍ୟଜୀବୀ ଧୀବର ସଦୃଶେ
ଶାସ୍ତ୍ର,ଶ୍ରୁତିବେ ଜାଲପାତି ଛନ୍ଦିଣ ସମାଜେ
ରୋଧିବେ ଉନ୍ନତି ପଥ ଭକ୍ତ-ଅନ୍ଧ ମୂଢେ;
ଏଛିଦ୍ରେ ପ୍ରବେଶି ତେବେ ଘୃଣା ଗର୍ବ ଦୁଇ
(ଭେଦ ଉତ୍ପାଦନେ ଯେହ୍ନୁ ସୁପଟୁ ଦ୍ୱୟ)
ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ କରିଦେବେ ସମାଜ ବିଗ୍ରହ
କୀଟ ଯଥା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବସ୍ତ୍ର ମୂଲ୍ୟ ନଷ୍ଟ;
ଏରୂପେ ସଂହତ-ଜାତି, ଅଯୋଗ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବ
ବାଲି ଧର୍ମ ପରିଣତ ସଂହତି-ବିରୋଧୀ,
ନର,ନରଛାୟା ସ୍ପର୍ଶେ ମଣିବେ ଅଶୁଚି ।
ହାୟ ! କି କହିବି ଶ୍ୱାନଠାରୁ ଘୃଣ୍ୟହେବେ
ଦ୍ୱିଜେତର ଜାତି, ସର୍ବଗୁଣେ ହେଲେହେଁ ସେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦ୍ୱିଜଠାରୁ, ଅଉ ବର୍ତ୍ତିଜ ଦ୍ୱିଜ ଯେ
ହେଉପଛେ ମୂର୍ଖ, ଚୋର,କପଟୀ ଲମ୍ପଟ
ପାଷଣ୍ଡ ଅଧମ ଅବା ଆତତାୟୀ ସୁଦ୍ଧା
ତଥାପି ସେ ଦେବୋପମ ହୋଇବେ ପୂଜିତ
ହାୟ ଜାତି ଦୁଃଖ ପୁଣି କି କହିବ ଅହୋ !
ପାଷାଣ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହେବ ସେଦୁଃଖ ସ୍ମରଣେ

ଅତି ଘୃଣ୍ୟ ହେୟ ହେବେ ସମାଜ ଲୋଚନେ
କଠୋର ବିଧାନେ ତାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ଶାସ୍ତ୍ରକାରେ
କରିବେଣ ମାନବର ଚିର କ୍ରୀତଦାସୀ
ଜୀବନ୍ତ ନରକ ଭୋଗ କରାଇବେ ବଳେ
କାଢ଼ି ନେଇ ସ୍ୱାଧୀନତା ସର୍ବ ବିଷୟରେ
ଗୃହ କାରାଗାରେ ତାଙ୍କୁ ରଖିବେ ଆକଟି
ବିହଙ୍ଗେ ପିଞ୍ଜରେ ଯଥା, ନା, ନା, ତାହାଠାରୁ
ହୀନକରି ରଖିଥିବେ ତମେ, ପୁଣି, ଦେଖ ,
ଶତ ଉପପତ୍ନୀ ସଙ୍ଗେ ନର, ନାରୀ ପୂଜ୍ୟ
ମାନ ନାରୀ, ପରପୁଂସ ଲୋକନେ କେବଳ
ଚରିତ୍ୟଜ୍ୟା ହୋଇବ ସେ ଜୀବନେ ନରର,
ମରଣାନ୍ତେ ପୁଣି ନର୍କ ବିଧାନ ତା ପାଇଁ;
ପତିର ମରଣେ ପତ୍ନୀ ସହ-ମୃତା ହେବ
ଅଥବା ଭୋଗିବ ଚିର ବୈଧବ୍ୟ ବେଦନା।
ଆମରଣ ଅର୍ଦ୍ଧାଶନେ ଜୀବନ୍ମୃତ ବତ;
ପୁରୁଷ ଶବଦ କାଳୁ ମୁକ୍ତ ସେ ଶୃଙ୍ଖଳୁ ।"
ଶୁଣିଣ ବିଷାଦେ ତହୁଁ ଭାଷିଲେ ଗେହିଣୀ
"ଯେ ଜାତି ଧରିଛି ତାଙ୍କୁ ଗର୍ଭେ ଦଶମାସ
ସ୍ତନ୍ୟଦାନେ ପାଳିଛି ଯେ ଶୈଶବେ, କୈଶୋରେ
କେତେ କଷ୍ଟେ ମାତାରୂପେ, ଯୌବନରେ ପୁଣି
ଭୋଗାଏ ଯେ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ସଙ୍ଗିନୀ ସ୍ୱରୂପେ
ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟେ ଯେ ଶୁଶ୍ରୂଷାସମ ଦାସୀରୂପେ ଯେବେ
ଆଜୀବନ ନିଜ ସୁଖେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀ ଅଂଶେ ଜନ୍ମ ଯେ ଜାତିର
ପ୍ରକୃତି ସ୍ୱରୂପା ସୃଷ୍ଟି ଆଦ୍ୟ କାରଣୀ,
ତାଙ୍କପ୍ରତି ହତାଦର, ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର
ସମ୍ଭବ କି ଅଛି ? ଏତେ କୃତଘ୍ନତା ପାପେ
ନାହିଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ?" "ଅଛି. କେ କହିଲା ନାହିଁ
କର୍ମଫଳ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ କାହାକୁ ସଂସାରେ",
ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ ବୁଝାଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

"ଅଚିରେଁ ଭୋଗିବେ ଆର୍ଯ୍ୟେ କୃତଘ୍ନତା ଫଳ
ଦେଶ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀ
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ହ୍ରଦୁଁ ଯଥା କମଳିନୀ ହଂସୀ
ହୀନଶିକ୍ଷ ବିଦ୍ୟାହୀନ ହେବେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସୁତ,
ଶକ୍ତି-ଅପବ୍ୟୟ-ରୂପୀ ପାପ-ଫଳେ ପୁଣି
ଚିର ଦରିଦ୍ରତା ହେବ ତାଙ୍କ ଭାଲେ ଲେଖା,
ପରାଧୀନେ ସହିବେ ସେ ଅସହ୍ୟ ଯାତନା,
ପର-ମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହୋଇ କଟାଇବେ କାଳ
ରଜ୍ଜୁବଦ୍ଧ ଶ୍ୱାନ ଯଥା, ଭାରତ ସନ୍ତାନେ ।
ନିରୁତ୍ସାହ କାପୁରୁଷ ମହାଭୀରୁ ଦ୍ୱିଜେ
ଅଯୋଗ୍ୟ ବହନେ ହୋଇ ଆର୍ଯ୍ୟ ଏହି ନାମ
ଭୋଗିବେ ତ୍ରିତାପ ପୁଣି ଅଜ୍ଞାନ ସମ୍ଭୂତ,
ମହା ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ରହି ଆର୍ଯ୍ୟ ସୁତେ;
ଦୁଷ୍କ୍ରିୟାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଫଳିବ ଏରୂପେ ।
ଏଣେ ଧର୍ମ ରାଜ୍ୟେ ହେବ ଭୀଷଣ ବିପ୍ଳବ
ଧୂର୍ତ୍ତ ଇସ୍ଲାମ ଧର୍ମର* ଅପୂତ ସନ୍ତାନ
ଧର୍ମ ନାମେ ମହାଧର୍ମ* ଆଚରିବେ ତେବେ
କୋରାନ† କୃପାଣ ଦୁଇ, ଦୁଇ କରେ ଧରି
ଦେଖାଇବେ ଭୟ କହି 'ହଅ ନତେ ମଥା
ନତୁବା ଗ୍ରହଣ କର ପୂତ ନବ ଧର୍ମ ।'
ତାନ୍ତ୍ରିକଙ୍କ ବାମାଚାର$ କଳୁଷ ପୂରିତ
ଏକଦିଗେ, ଅନ୍ୟଦିଗେ ଶୁଷ୍କ ମାୟାବାଦ
ମରୁ ମରୀଚିକା ସମ ଅସାର ତୃଷାର୍ତ୍ତେ
ନ ମିଳଇ ଜଳ ଯହିଁ ଜଳାଭାସ ଛାଡ଼ି;

ପୁଣି ଅନ୍ୟ ଦିଗେ ହେବ ଭୀଷଣ ପୀଡ଼ନ
ଧର୍ମ ନାମେ ଯବନଙ୍କ ଅଧର୍ମାଚରଣ ।
ଏରୂପେ ଧର୍ମର ଗ୍ଳାନି, ଦୁଷ୍କୃତର ବୃଦ୍ଧି
ନିରେଖି ଶ୍ରୀହରି ତେବେ ହେବେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ
କଳିରେ ଚୈତନ୍ୟ ରୂପେ ଜାହ୍ନବୀ ପୁଳିନେ;
ଦ୍ୱାପରେ ଯମୁନା ତୀରେ ପୂତ ବୃନ୍ଦାବନେ
କଳିରେ କପିଳବାସ୍ତୁ କଲେ ଯେ ପବିତ୍ର
ବୁଦ୍ଧରୂପେ, ଶିବରୂପେ ଜ୍ଞାନ ଅବତାର
ପୂର୍ଣ୍ଣା‡କୂଳେ କେରଳେ§ ଯେ ଜନ୍ମିଥିଲେ ପୂର୍ବେ,
ପବିତ୍ର କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳେ ଜନ୍ମି ରାଜବଂଶେ
ରାମ ସୀତା ନର ନାରୀ ଆଦର୍ଶ ସ୍ୱରୂପେ
ଶିଖାଇଲେ ମାନବଙ୍କୁ ମାନବର ଧର୍ମ;
କୃଷ୍ଣ ରୂପେ ବୃନ୍ଦାବନେ କଲେ ଯେ ରୋପଣ
କଂସାର କଶୋଷ ହୃଦେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଉର୍ବର
ପ୍ରେମ ବୀଜ, କାଳେ ହେଲା ମହା ଦ୍ରୁମାକାର,
ଛାୟାତଳେ ବସି ଯାର ଲଭିଲେ ବିଶ୍ରାମ
ଫଳେ ନିବାରିଲେ ତୃଷା ତ୍ରିତାପ ତାପିତେ,
ଶିଖାଇଲେ ଗୀତାଛଳେ ମାନବଙ୍କୁ ପୁଣି
କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ ନିଷ୍କାମ ଧରମ ।
ଧର୍ମ-କୀର୍ତ୍ତି-ସ୍ତୂପ-ଧ୍ୱଂସୀ ଭୀମକାଳ-ସ୍ରୋତେ
ଧର୍ମ କର୍ମ ପ୍ରେମ ଅଦ୍ୟ ଧୋଇଯିବ ମାତ୍ର
ମୂର୍ତ୍ତି ଯୌତେ ଛାଞ୍ଚ ପ୍ରାୟେ ରହିବ କେବଳ
କାମନା ପରମ ଅର୍ଥ ନରର ଜୀବନେ;
ସେ କାମାଗ୍ନି ତାପେ ଯେବେ ଦଗ୍ଧହେବେ ନର

* ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ।
* ମହା+ଅଧର୍ମ=ମହାଧର୍ମ ।
† ମୁସଲମାନ ମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ପୁସ୍ତକ ।
$ ଶକ୍ତି ଉପାସକ ମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର କୁତ୍ସିତ ପନ୍ଥା ।
‡ ନଦୀ ବିଶେଷ ।
§ ଯେଉଁଠାରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଖାଇବେ ଆସିତେବେ ବୁଦ୍ଧରୂପେ ପ୍ରଭୁ
ରାଜ୍ୟ ତେଜି ଯୋଗୀ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୌବନରେ
ତାଙ୍କ ଶାନ୍ତି, ଜାତିଭେଦ ଜନିତ ବିରୋଧୀ
ଅହିଂସା ପରମ ଧର୍ମ, ସାମ୍ୟନୀତି, ଆଉ
କାମନା ବିନାଶେ ଭବ ଦୁଃଖର ବିନାଶ,
ସମ୍ୟକ ଦର୍ଶନ-ଜ୍ଞାନ ଚରିତ୍ରରେ ମୋକ୍ଷ ।
ଶଙ୍କରାବତାରେ ଆସି ଶିଖାଇବେ ପୁଣି
ଜୀବ ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁ ହେତୁ ଅଜ୍ଞାନେ ନିହିତ,
ଅନିର୍ବଚନୀୟ ସାନ୍ତ ଅନାଦି ଅଜ୍ଞାନ;
ଅଜ୍ଞାନରୁ ଅବିବେକ, ଅହଂକାର ଜନ୍ମେ,
ଅହଂକାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆସଇ ଆସକ୍ତି
ଆସକ୍ତିରୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କର୍ମ କରେ ଜୀବ,
କର୍ମରୁ ଶରୀର ପ୍ରାପ୍ତି ସୁଖ ଦୁଃଖାଧାର,
ଜ୍ଞାନ ବିନା ଜୀବ ମୁକ୍ତ ନ ହୁଏ ସେ ହେତୁ,
ବୈରାଗ୍ୟ ବିବେକ ବିନା ନ ଉଦେ ସେ ଜ୍ଞାନ;
ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭାସ୍କର ଜ୍ଞା ନହେବ ପରିଣତ
କାଳେ ଅମା ଘନ-ତମେ; କାଳକ୍ରମେ ପୁଣି
କପିଳ ବଲ୍ମୀକ କାଳ,ଯଶସ୍ତମ୍ଭ ଧ୍ୱଂସୀ,
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ରଖିବ ପ୍ରେମ ଅନୁସାର କରି,
ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରେମ ହେବ ପରିଣତ
ଅପବିତ୍ର ନାରୀ ପ୍ରେମେ ତୁଚ୍ଛ କାମମୟ ।
ଧରା ଦୁଃଖ ଦଶା ଦେଖି ଭକତ ବତ୍ସଳ
ଜନ୍ମି ଥିଲେ ଯହିଁ ଦେଖ ଏହି ସେ ନଦୀୟା,
ବଙ୍ଗାକାଶେ ଉଷା ତାରା, ପ୍ରବହିଲା ଯହିଁ
ଭକ୍ତି ଭାଗୀରଥୀ ସ୍ରୋତ ଗୌରାଙ୍ଗ ଶ୍ରୀପାଦୁ
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପ୍ଲାବିଗଲା ସମଗ୍ର ଭାରତେ ।
ଦର୍ଶନ-ହିମାଦ୍ରି-ଷଡ଼ ଶୃଙ୍ଗ ମଜ୍ଜାଇଣ,
ସେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପୂତ ସ୍ରୋତେ ଅବଗାହି ସବେ
ତ୍ରିତାପ--ତାପିତ ଜୀବେ ଲଭିବେ ସୁଶାନ୍ତି
"ନାମେ ରୁଚି ଜୀବେ ଦୟା" ଏହି ମହାମନ୍ତ୍ରେ
ରାଗମାର୍ଗେ ନବ ପନ୍ଥା ସୃଜି ବେଦ ମତେ
ଭୁକ୍ତି ମୁକ୍ତି-ପ୍ରଦା କର୍ମଜ୍ଞାନ ପନ୍ଥା ତ୍ୟଜି
ଚାଖାଇବେ ନବ ସୁଧା ବୈକୁଣ୍ଠ-ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ
* ପଞ୍ଚ ବର୍ଗ ଫଳ ପ୍ରେମ ଅଜ୍ଞାତ ଜଗତେ;
ପ୍ରଭୁ ଆବିର୍ଭାବେ କଳି ପାପମୟ ପ୍ରାଣ
ନିଷ୍ପାପ ହୋଇବ ନୀର ନିର୍ମଳ ଯେସନ
ଅଗସ୍ତି ନକ୍ଷତ୍ରୋଦୟେ ଶରତ ଆକାଶେ;
ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଛଳେ ନରେ ଶିଖାଇବେ ପ୍ରେମ
ମଧୁର ବାତ୍ସଲ୍ୟ, ସଖ୍ୟ, ଦାସ୍ୟ, ଶାନ୍ତ ଭାବେ
ଶାନ୍ତି-ପୁଷ୍ଟି-ତୁଷ୍ଟି-ଦାୟୀ, ସଂସାର ଜୀବନେ
ମିଶି ଭବେ ମିଳାଇଣ ଅମ୍ଳେଚ୍ଛ ବ୍ରାହ୍ମଣେ
ଉଦ୍ଧାରିବେ ବଙ୍ଗଜୀବେ ବୁଦ୍ଧ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ।
କିଛିକାଳ ଅନ୍ତେ ପୁଣି ଜନ୍ମିବେ ଏଠାବେ
ରାମ କୃଷ୍ଣ ନାମେ ଏକ ମହାତ୍ମା ପ୍ରବର
ପରମହଂସ ବୋଲିଣ ବୋଲାଇବେ ଲୋକେ
ବିବେକାନନ୍ଦ ନାମରେ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟାଗ୍ରଣୀ
ପୃଥିବୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେବେ ଧର୍ମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ
ମହାତ୍ମା ବିଜୟ-କୃଷ୍ଣ ରାମମୋହନାଦି
ଧର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକେ କେତେ ଜନ୍ମିବେ ଏ ବଙ୍ଗେ ।"
ସୁପ୍ରଶସ୍ତ ପଦ୍ମାତଟେ ଜଳମଗ୍ନ ସ୍ଥଳୀ
ଦ୍ୱୀପାକାରେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଦିଶେ ଗ୍ରାମ ଯହିଁ,
ଆସାମେ କାମାଖ୍ୟା ଦେବୀ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ତଟେ
ମହାଶକ୍ତି ପୀଠ ସ୍ଥଳୀ କରି ଦରଶନ
ଚଳିଲା ଉତ୍ତର ମୁଖେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଦିଗେ
ଅବେହାର ଇଚ୍ଛାଗାମୀ ବିମାନ ସେଠାରୁ ।
ଯହିଁ ତହିଁ ପଥେ ସବେ ଦେଖନ୍ତି କୌତୁକେ

* ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ମତେ ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ ଚତୁର୍ବର୍ଗ; ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚମବର୍ଗ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କେତେ ନବଜଳ ଦୃଶ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଭୀଷଣ
ଚିର-ନବନବତାମୟୀ ପ୍ରକୃତିର ଲୀଳା,
ସୁଶ୍ୟାମଳ ଶସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର ଦିଗନ୍ତ ବିସ୍ତାରି
କୁସୁମ କୁନ୍ତଳା ତରୁ ସ୍ନିଗ୍ଧ ବନ ଛବି,
ମାଧବୀ କେତକୀ ମଲ୍ଲୀ ମାଳତୀ ନେବାଳୀ
(ଗୋଲାପ ନଅଳି ଚମ୍ପା ମୁଚୁକୁନ୍ଦ କୁନ୍ଦ
ପୁନ୍ନାଗ ସୁରପୁନ୍ନାଗ କିଂଶୁକ ବକୁଳ
କୁସୁମ ଅଜ୍ଞାତନାମା କେତେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ
ସୁଗନ୍ଧ ନିର୍ଗନ୍ଧ ତରୁ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର,
ମୁକୁଳିତ ତରୁଡାଳେ ପିକ 'କୁହୁ' 'କୁହୁ'
ସୁମନ ସ୍ତବକେ ଅଳି ଗୁଣ୍ଣୁ ଗୁଣ୍ଣୁ ବ୍ୟାଜେ
ବନଦେବୀ ବଜାନ୍ତି କି ବିପଞ୍ଚି ମଧୁରେ ?
ଶ୍ରୀଫଳ ବଦରୀ ଜାମ୍ବୁ ଜମ୍ବୀର ଦାଡ଼ିମ୍ବ
ପଣସ ରମ୍ଭାଦି ଆମ୍ର ନମ୍ର ଫଳଭରେ
କୋବଦେ ବନଶ୍ରୀ ଯଥା ପକ୍ୱ ଜ୍ଞାନ-ଫଳେ,
ସ୍ୱଚ୍ଛୋଦକ ସରୋବର ଶୋଭନେ ସୁଗୁରୁ
କାନନ କମଳା ବକ୍ଷେ ପଦକ କି ଅବା ?
ବନଗଜବ୍ରଜ କାହିଁ ଯନ୍ତ୍ରରନ୍ତ୍ର ସରେ
ଫୁତ୍କାରେ ପୁଷ୍କରୁ ଫିଙ୍ଗେ ସଲିଳେ, ସଲୀଳେ
ଆବିଳ କରନ୍ତି ନୀରେ ନାଶି ପୁଷ୍ପ ସରେ
ଉଦ୍‌ବ୍ୟସ୍ତ କରାଇ ମତ୍ସ୍ୟ ଆଦି ଜଳଜୀବେ;
ସର୍ବସ୍ୱାରି ଭୃଙ୍ଗମେ ପଳାନ୍ତି ସହାସେ
ହତଶ୍ରୀ କରନ୍ତି ସରେ ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ଗଜେ
ଜୟୀ ସେନାଦଳ ଯଥା ଜିତପୁର ଶିରି ।
କଳକଣ୍ଠ ଖଗଦଳ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣର,
ବମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଦୂରେ ଉଡ଼ିଯାନ୍ତି ଭୟେ
ମେଘ ଭ୍ରମ କେକୀ କେନ୍ତୁ ନାଚେ ପୁଚ୍ଛ ଟେକି,
ସିଂହ ବ୍ୟାଘ୍ର ରଥ ଶବ୍ଦେ ଅନାଇ ଚକିତେ
ବାଘୁ ଭ୍ରମ ଅନ୍ୟମନେ ରହେ କେହି, ପୁଣି
ଶମ୍ଭୁ ଭ୍ରମ ଗର୍ଜେ କ୍ରୋଧେ ଫୁଲାଇ ଶରୀର,

ବନତା ନନ୍ଦନ ଭ୍ରମ ଫଣୀଗଣ ତାଙ୍କୁ
କେ କାହିଁ ଲୁଚିବ ବ୍ୟସ୍ତେ ବାଟ ପାଇ ନାହିଁ ।
ଇତର ପ୍ରାଣୀଏ ଭୟେ ଲୁଚିଲେ କେ କାହିଁ,
ତୁଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗଧର ଶୃଙ୍ଗ ଜଟିଳ କାହିଁ ବା
ବ୍ୟୋମକେଶ ଜଟା ସମ ଦିଶଇ ବିକଟ
ତୁଙ୍ଗ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗପର୍ବତ ବିଗ୍ରହେ
ମାନଦଣ୍ଡ ରେଖା ସମ ଦିଶେ ବଡ଼ ଯାନ;
ବଲ୍ଲରୀ ବେଷ୍ଟିତ ଦେଖ ବନସ୍ପତି ମାଳା
ରୋଗଘ୍ନ ବିଷଘ୍ନ କେହି ବିଷପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବା
ଫଳ-ପୁଷ୍ପ-ପ୍ରଦ କେତେ ଫଳପୁଷ୍ପ ହୀନ
ଅପୁଷ୍ପ-ଫଳଦ କେତେ ଅଫଳ-ପୁଷ୍ପଦ ।
କୂର୍ମପୃଷ୍ଠାକାର ଶୈଳ ଉଠି ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ
ଚକ୍ରବାଳ କୋଳେ ମିଳି ଉପୁଜଏ ମନେ
ସ୍ତବ୍ଧ ବୀଚିମାଳା-ନୀଳ-ସିନ୍ଧୁ-ଦୂର-ଦୃଶ୍ୟ;
କିମ୍ବା ସେନା ବସ୍ତ୍ରାବାସ ଅସଂଖ୍ୟ ସେନାଙ୍କ ।
ଅଧିତ୍ୟକା ଉପତ୍ୟକା ଭୃଗୁ ଗୁମ୍ଫା ନାଳୀ
କୋଠର, ଟାଙ୍ଗର, ଟଙ୍କ, ଗୋଦନ୍ତ କାହିଁ ବା
ଦୁର୍ଗମ ସଂକଟ ଦ୍ରୋଣୀ ଖୋଲ ଗମ୍ଭୀରାଦି
ମହାବିଭୀଷଣ ସ୍ଥଳୀ କଳ୍ପନା ଯହିଁକି
ନପାରି ପ୍ରବେଶି ଭୟେ ସଂକୋଚଇ ସ୍ୱତଃ ।
ନାନାରଙ୍ଗ ପୁଷ୍ପାବୃତ ସମତଳ କାହିଁ
ଚର୍ଚ୍ଚିତ-ଗାଲିଚ୍-ଗୃହ-କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ କିମ୍ବା
ବନଦେବୀ ବକ୍ଷାଞ୍ଚଳେ ଫୁଲ ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ,
ବଙ୍କିମ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ନିର୍ଝର, ବର୍ତ୍ମ ଅଦ୍ରି ଦେହେ
ଭୁଜଗର ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୂରୁ ଉପୁଜାଏ ମନେ
କଳ୍ପନା ନୟନେ କିମ୍ବା ଦିଶଇ ଯେସନେ
ବନଦେବୀ ଶାଢ଼ୀ ପରେ ଗୃହୁ ଜରି ଧଡ଼ୀ ।
ଗିରିଅଙ୍ଗେ ଶୁଷ୍କ ଝର କ୍ଷତଚିହ୍ନ ବତ
ଦୃଷ୍ଟିପଥେ ଭାବୁକର ଆଣଇ ଅଲକ୍ଷେ
ନିରନ୍ତର ଅଭ୍ୟାସର କି ଶକ୍ତି ପ୍ରବଳ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ତଃପୁର-ନବବଧୂ-ଚରଣ ନୂପୁର,
ମନ୍ଦିର-କଙ୍କଣ ପ୍ରାୟେ ଶୁଭଇ ନିଃସ୍ୱନ
ନିର୍ଝରଣୀ ପ୍ରବାହର ବନାନ୍ତେ ଅଦୃଶ୍ୟ ।
ଦରୀ ଗର୍ଭେ ପର କାହିଁ ଘର ଘର ବହେ
ଅସ୍ଫୁଟ ନିଃସ୍ୱନ ମାତ୍ର ଶୁଭଇ ବାହାରେ
ନବୋଢ଼ା ରୋଦନ ଧ୍ୱନି ଅନ୍ତଃପୁରୁ ଯଥା,
କାହିଁ ଶୈଳ ଗଳେ ବହେ ଦୁଇପାଶେ ପର
(ମହତ ଉପମା କ୍ଷୁଦ୍ରେ ଦିଆ ଯାଏ ଯଦି)
ଦଶେ ମତ୍ତ କରୀ ଶିରୁ ମଦ ଧାର ପ୍ରାୟେ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦା ରମଣୀ ପ୍ରାୟେ ନିର୍ଝରଣୀ କାହିଁ
ଶୃଙ୍ଗୁ ଶୃଙ୍ଗେ ଡେଇଁ, ଗୃହେ ଗର୍ବ ବହି ମନେ
ତରୁ ଗୁଳ୍ମ ଲତାକୀର୍ଣ୍ଣ ଶୈଳ ସାନୁଦେଶେ ।
ଅଗମ୍ୟ ଗହନ ସ୍ଥଳୀ ନିରାପଦ ଜାଣି
ରଚନ୍ତି ମକ୍ଷିକା ଦଳ ମଧୁଚକ୍ର ତହିଁ
କୃପଣେ ଗୁପତେ ଧନ ରଖନ୍ତି ଯେସନେ
କିମ୍ବା ଧର୍ମୀ ଧର୍ମ ଯଥା ଆଚରେ ଗୁପତେ ।
କାହିଁ ଘନ ତରୁ ଲତା, ଯାର ରନ୍ଧ୍ର ଭେଦି
କ୍ଷିପ୍ତ ଆଲୋକ ରଶ୍ମି ଛାୟା ସଙ୍ଗେ ଦିଶେ
କୃଷ୍ଣସାର ମୃଗ ଚର୍ମେ ଶ୍ୱେତ ବିନ୍ଦୁ ବତ,
ତିଳ ମଧ୍ୟେ ଗୋଟି ଗୋଟି ଅକ୍ଷତ ମିଶ୍ରିତ
କିମ୍ବା ପାପୀ ପାପ ପୁଞ୍ଜେ କ୍ଷିପ୍ତ ସୁକୃତ ।
କାହିଁ ଦନ୍ତାବଳ ଦଳ ଚଳ ମେଘାକାର,
ହସ୍ତ-କୁରଙ୍ଗ-ଚକିତ-ଗୃହିଣୀ-ଦାମିନୀ,
ଫଣୀ ମଣି-ତାରା, ନଦୀ, ଛାୟାପଥ ପ୍ରାୟେ
ନୀଳ-ନଭ-ନିଭ ଶ୍ୟାମ ଶଇଳେ ଶୋଭନ୍ତି ।
ବଜ୍ରୀ ବଜ୍ରାଘାତେ କାହିଁ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଧର
ବିଶାଳ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଶିଳା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଯହିଁ
ବିଶୃଙ୍ଖଳେ ଇତସ୍ତତଃ ପଡ଼ିଛି ଚୌଦିଗେ ।
ଶୈଳ ଭେଦି ଲତା ଦୂରେ ବେଢ଼ିଛି ପାଷାଣେ
ଲତା କି ଭୁଜଗ ତାହା ଜାଣୁଅଇ ବାରି;
ପତନ ଉନ୍ମୁଖ ହୋଇ କି ପଡ଼ି ରହିଛି
ବିଶାଳ ଆକାର ଶିଳା ଆଦ ସୃଷ୍ଟି କାଳୁ,
ଶତ ଝଞ୍ଝାବାତ୍ୟା ଯାକୁ ନ ପାରେ ଟଳାଇ ।
ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଚମକେ ମନ, ସଂକୋଚେ ଶରୀର;
ନୀରବ ନିଶ୍ଚଳ ସ୍ଥଳୀ କାହିଁବା ରହିଛି
ଫୁଲ ଫଳ ଜଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ଚୌଦିଗେ
ଯୋଗୀ ଜନ ଉପଯୋଗୀ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଧାରି
ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ହୋଇ ଶାନ୍ତି ବିରାଜଇ ଯହିଁ ।
ସୁପ୍ରସନ୍ନ ପଞ୍ଚଭୂତ ବନସ୍ପତି ଆଦି
ପଞ୍ଚଭୂତ ବିବର୍ତ୍ତିରେ ଗଢ଼ା ଯେତେ ସବେ
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଜଞ୍ଜାଳ ରଜ-ତାମସ-ପ୍ରଧାନ
ନଥାଏ ଏଠାରେ ଯଥା ସମାଧିରେ ସୃଷ୍ଟି ।
ଚଳ ମେଘଦଳ ଛାୟା ତା ପଛେ, ତା ପଛେ
ଗଜ ବ୍ରଜ ଭାବ ତାକୁ ଗଜବ୍ରଜ ଦୂରୁ
ଗୃହାନ୍ତି ଚକିତେ, କେହି ନାଦନ୍ତି ଗମ୍ଭୀରେ;
ଶିଖାଏ ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ ବୃଦ୍ଧେ ଚଳଶ୍ରୀ ଯୌବନ ।
ଗଳିତ ରଜତ-ଦ୍ୟୁତି ରୁଚିର ପ୍ରପାତ
ଜଳ-ଅର୍ଘ୍ୟ ଧାରି କି ସେ ବନଦେବୀଙ୍କର !
ପାରାବତେ ପ୍ରପାତର ନୀର ସ୍ତର ଭେଦି
ବସନ୍ତି ନିଃଶଙ୍କେ ଖୋଲେ ନୀର ଆବରଣେ ।
ଦୀର୍ଘ ତୃଣପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଟ ଗିରି ପାଦେ କାହିଁ
ନରାଗମ୍ୟ ନିରାପଦ ଜାଣିଣ ସେ ସ୍ଥଳୀ
ଶୀକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ବ୍ୟାଘ୍ରେ ଛକି ଥାନ୍ତି ବସି
କେବେ କେବେ ମହୋରଗ ଯିବାରୁ ସେ ତୃଣେ
ପଥ ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ତୃଣ ନଇଁ ଦୁଇପାଶେ
ଜଣା ପଡ଼େ ସେଥିରୁ ଯେ କେଡ଼େ ଦୀର୍ଘ ସ୍ଥୂଳ;
ଘନ ଗୁଳ୍ମାବୃତ ପାଟେ କାହିଁବା ବରାହ
ବକ୍ରଦନ୍ତ ବଜ୍ରତୁଣ୍ଡ ସୁ-ଗମ୍ଭୀର-ବେଦୀ *

* ଯାହାକୁ ଫେଡ଼ିଲେ କାଟେ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ଖେଳା) ଶିଶୁ ବନ୍ଧ ନାଚି ତହିଁ ।
ଦାବାନଳ ଦଗ୍ଧ କାହିଁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ବନ
ଦଗ୍ଧାଞ୍ଚଳ ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ବନ ସୁନ୍ଦର ।
ଶିଳା ଅଙ୍ଗୁ ଶିଳାଜତୁ ଘର୍ମ୍ମାକାରେ କାହିଁ
ଶାଳ ବୃକ୍ଷୁଁ ଝୁଣା ପ୍ରାୟେ ବହି ଲାଗିଅଛି,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରୌପ୍ୟ ଅଭ୍ରକଣ ଶିଳା ସଙ୍ଗେ ମିଶି
ଦିଶେ ଝକ ଝକ କାହିଁ ନୟନ-ରଞ୍ଜନ ।
ଧରା ଗର୍ଭେ ଶୀତୋଷ୍ଣର ବିଷମତା ହେତୁ
ପ୍ରକୃତି ସୁନ୍ଦରୀ କ୍ରୀଡ଼ା ଭୂମିକମ୍ପ ଫଳେ
ଫାଟି ଯାଇ ଅଛି ଶୈଳ କାହିଁ କ୍ରୋଶବ୍ୟାପୀ ।
ବିଶାଳ ଉପଳରାଶି-ସ୍ତୂପ ଚୌଦିଗରେ
କାହିଁବା ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ରହିଛି ସଜ୍ଜିତ
ଗୋଟି ପରେ ଗୋଟି ପୁଣି ତାପରେ ତା'ପରେ
ସଳଖେ ଶାର୍ଯ୍ୟକେ କେତେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରେ,
କେ ଯେତ୍ନେ ରଖିଛି ତାକୁ ସଜାଡ଼ି ଯତନେ;
କେମନ୍ତେ ରହିଛି ତାହା କେ ପାରିବ କଳି
ଏହିପରି କେତେ ଦୃଶ୍ୟ ରହିଛି ଏ ବନେ
ବିଜ୍ଞାନ ଅକ୍ଷମ ଯାର ଭେଦ ଉନ୍ମୋଚନେ
(ବିଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ବୋଲି କହନ୍ତି ଯାହାକୁ
ସେ ସିନା ଶୈଶବ କ୍ରୀଡ଼ା ପ୍ରକୃତି ସତୀର
କିମ୍ବା ସେ ପ୍ରକୃତି ଗ୍ରନ୍ଥେ ଅ, ଆ, କ, ଖ ପରି) ।
କୀଶ କୋଳାହଳେ କାହିଁ କମ୍ପେ ଅରଣ୍ୟାନୀ;
ଋକ୍ଷ ପଂକ୍ତି ଉଷୁ ଉଷୁ ଜାନୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖେ,
କୀଟ ଶ୍ରୀରେ ଉଞ୍ଚୁ କୀଟେ ଖାଅନ୍ତି ଭୂତଳେ ।
କାହିଁ ମୂଷା ପଛେ ଅହି ତା ପଛେ ନକୁଳ
ତାପଛେ ଶୃଗାଳ ପୁଣି ତା ପଛେ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ
ମୃଗ ଲୁଚି ଲକ୍ଷ କରି ପଛେ ପଛେ ଧାଏଁ;
କୁରଙ୍ଗ କଣ୍ଡୁଳ ଶୃଙ୍ଗ ଘର୍ଷଣେ କାହିଁବା,
ବଲ୍କଳ ବିହୀନ ଶାଖା, କାହିଁବା ଭୂତଳେ
ରୋମନ୍ଥ କରନ୍ତି ମୃଗେ ଛାୟାତଳେ ଲୁଚି;

ସିଂହ ଗଜ ଯୁଦ୍ଧ ଚିହ୍ନେ ଲାଗିଛି ତୁମୁଳ,
ଦୂରୁ ଶୈଳ ବାସୀ ଭିଲ୍ଲ କିରାତ ତା ଦେଖି,
ଗମନ୍ତି ସେ ଠାବେ ପଛେ ମୁକ୍ତା ଦନ୍ତ ଲୋଭେ;
ଗଜ ବୃନ୍ଦ କ୍ରୀଡ଼ନେ ବା ଝଞ୍ଜା ବାତେ କାହିଁ
ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଅଛି ତରୁ ଲତା ଶିଳା,
ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନେ କବି ସ୍ମୃତି ପଥେ ଉଦେ
ଅକାଳ ଯୌବନ-ଗତା ଯୁବତୀ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।
ମେଘ ମାଳ ବ୍ୟୋମ ମାର୍ଗେ ଆସୁ ଆସୁ ବେଗେ
ହାତବାଡ଼ ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗେ ବାଧା ହେତୁ ଥୋକେ
ବସିଛନ୍ତି ସାନୁଦେଶେ, କ୍ରମେ କ୍ରମେ କେତେ
ଉଠୁଛନ୍ତି ଶୈଳ ଅଙ୍ଗି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ସର୍ପିରେ,
ଆଶ୍ରୟାର୍ଥୀ ହୋଇ ଥୋକେ ଶୈଳବାସୀ ଗୃହେ
ପ୍ରଗଲ୍ଭେ ପଶନ୍ତି ଦ୍ୱାର ବାତାୟନ ପଥେ ।
ଧୂମ୍ର ରାଶି ପ୍ରାୟେ ମେଘ ପର୍ବତ ନିତମ୍ବେ
ଘୋଟିଅଛି କାହିଁ ମେଘ ଉଡ଼ ଜଡ଼ ଯାଏ
ତୁଳା ରାଶି ପ୍ରାୟେ ଦୂରୁ ହୁଅଇ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
କେତେ ବଙ୍କ ରେଖା ପ୍ରାୟେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଶିରାଳ
ଗର୍ଭବତୀ ସ୍ତନ ପ୍ରାୟେ ଦିଶଇ ଟିଖର ।
ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ ମଞ୍ଚେ କାହିଁ ଶାଳୀ ଝୋପେ ବସି
ଶସ୍ୟାହାରୀ ଜୀବେ କ୍ଷେତ୍ରୁ ତଡ଼ନ୍ତି ଜଗିରେ
ନିର୍ଭୟେ ବଜାଇ ତୁଣା ବିକଟେ କୁହାଟେ,
ଅଗ୍ନି, ଧନୁ ଶର, ଯଷ୍ଟି ସହାୟେ ଏକାକୀ;
କାହିଁ ଘାଟ କୂଳେ ବାନ୍ଧି ମହିଷାଳ ପଲ
ଲଗିଛି ମହିଷ ପଲ ସୋଠା ହେଳ କଲେ,
ଖରା ବର୍ଷା ମଶା ଡାଁଶେ ନ କରି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ।
ଦୁର୍ଗମ ଅରଣ୍ୟେ ଶୁଭେ କୁଠାର ଶବ୍ଦ,
ପୁଲନ୍ଦେ ଇନ୍ଧନ ଶିରେ ଆସନ୍ତି ତା ମଧ୍ୟ
କେହିବା ବିକ୍ଷତ ମୁଖ ଭଲ୍ଲୁକାଲିଙ୍ଗନେ;
ବନ୍ୟ ଜାତି ଯୁବତୀଏ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଉରଜା,
ଗୁଞ୍ଜା ଶିଳା ମାଳା ପିନ୍ଧି ଗଳପୁ ଗଳପୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଁଳା, କୋଚିଳା, କୋଳି, କେନ୍ଦୁ, ହରିତକୀ,
ଝୁଣା, ଶାଳ ପତ୍ର ଆଦି କରନ୍ତି ସଂଗ୍ରହ;
ପୁଚ୍ଛହୀନ ପକ୍ଷ ଯୁକ୍ତ ବିଷଧର ସର୍ପେ
ସୁଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ବନେ ଅଛନ୍ତି ଆଶ୍ରୟି,
ଭାସ୍ୱର ସେ ସର୍ପଶିରେ ମଣି ଜକ ଜକ
ଚଳ ମେଘେ ତାରା ଆଭା, ପଲ୍ଲବ ଗହନେ ।
କାହିଁ ଭଗ୍ନ ଦୁର୍ଗ ସୌଧ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଜାଲେ
ତରୁ ଲତା ଗୁଳ୍ମାକୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜ୍ୟର
(ଉରଗ, ବିହଗ, ବ୍ୟାଘ୍ର ବାସସ୍ଥଳୀ ଏବେ)
ଅତୀତୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ନଶ୍ୱରତା ମୂକ ସାକ୍ଷୀ ରୂପ
ରହନ୍ତି ଚାହାଁଇ ପାନ୍ଥେ, କିମ୍ବା ସେ ଭାବୁକେ
ବୁଝାଇ ବିଷାଦେ ତାକୁ ଦେଖାଏ କ୍ଷଣକେ
(କ୍ଷଣକେ ସ୍ୱପନ ଯେସନେ ଦୀର୍ଘ କାଳ କଥା
ଅଥବା ଇଙ୍ଗିତେ ଯେସନେ ସୁପତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ)
ଚିତ୍ର ରୂପେ ପୂର୍ବକାଳ ସ୍ମୃତି ଜାତ ମାନ,
କି ଥିଲା କି ହେଲା ପୁଣି ସୌଧର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
ସର୍ବ ଗ୍ରାସୀ କାଳ ବଶେ ଏହିପରି ସିନା
ଧ୍ୱଂସ ହୋଇ ଯିବ ସର୍ବ ଏହି ଭବ ଭାବ
ସ୍ମୃତି ପଥେ ଉଦେ ହୋଇ ଶୁଝଇ ସେ ଅର୍ଘେ ।
ତରୁ ଶୂନ୍ୟ ମରୁ କାହିଁ ନଗ୍ନ ସିକତାଳ,
ମାୟାବିନୀ ମରୀଚିକା ତପ୍ତାନିଳ ସଙ୍ଗେ
ମତ୍ତ ହଲ୍ଲୀଷକେ ଯହିଁ ଖର ସୌରକରେ ।
କେତେ ଗୁରୁ ରୁଦ୍ର ଦୃଶ୍ୟ କୋମଳ କର୍କଶ
ସାଧ୍ୟ କାହିଁ କଳ୍ପନାର ପଶିବ ସେ ଦୃଶ୍ୟେ;
ଅନନ୍ତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ରାଶି ଦେଖି ପ୍ରକୃତିର
ଥକ୍କା ପଡ଼ ଚିତ୍ତ ବୃତ୍ତି ସ୍ତବ୍ଧ ପ୍ରାୟ ହୁଏ,
ଭାବେ ହୁଏ ମନେ ଯେବେ ସେ କେତେ ମହାନ
ତବ ଅନୁଚରୀ ଯାର ପ୍ରକୃତ ସୁନ୍ଦରୀ;
ଶିଥିଳ ହୁଅଇ ଗାତ୍ର ରୋମାଞ୍ଚି ପୁଲକେ
ଅସ୍ମିତା ବିଲୟ; କୂପେ ମଗ୍ନ କୁମ୍ଭ ପରି ।

ତହିଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବୀ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ କ୍ରମେ
ଗୟା, କାଶୀ, ପ୍ରୟାଗାଦି ତୀର୍ଥ ହରଦ୍ୱାର ।
ମହା ପୂତସ୍ଥଳୀ ଏହି ଗୟାସୁର ପୃଷ୍ଠ
ବିଷ୍ଣୁ-ପାଦ-ପଦ୍ମ ଧୋଇ ବହେ ଯହିଁ ଫଲ୍ଗୁ,
ପିତୃ ପିଣ୍ଡ-ଦାନ ବ୍ୟସ୍ତେ ଶୁଷ୍କନୀର ନଦୀ
ପ୍ରେତ ରୂପେ ପିତୃ ଲୋକେ ଯାର ବ୍ୟୋମଦେଶେ
ପିଣ୍ଡ ପ୍ରତିଗ୍ରହ ଅର୍ଥେ ରୁଣ୍ଡ କରନ୍ତିର ।
ଭୂକୈଳାସ, ବାରାଣସୀ ଜାହ୍ନବୀ ପୁଳିନେ
ଦେହତ୍ୟାଗେ ଜୀବ ଯହିଁ ଲଭଇ ନିର୍ବାଣ,
ତୁଙ୍ଗ ଶୁଭ୍ର ସୌଧ ପଂକ୍ତି, ପାନ୍ଥ ହୃଦେ ଯହିଁ
ଶ୍ୱେତ ମେଘାଙ୍କୁର ଭ୍ରାନ୍ତ ଉପୁଜାନ୍ତି ଦୂରୁ,
ବନ୍ଦନ ପ୍ରଣମି ଅଗ୍ରେ ଚଳିଲେ ପ୍ରୟାଗେ
ମୁମୂର୍ଷୁ ବାଞ୍ଛିତ ସ୍ଥଳୀ ପରମ ପବିତ୍ର
ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ସଙ୍ଗମେ, ଯହିଁ ଊର୍ମି ମାଳା
ଶ୍ୟାମଳ ଧବଳ ବର୍ଣେ, ପବନ ହିଲ୍ଲୋଳେ
ତରୁ ତଳ ଛାୟା ରନ୍ଧ୍ରେ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଯେସନ ।
ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକୃତିମୟ ଚନ୍ଦ୍ରକୂଟ ଗିରି,
ହରଦ୍ୱାରେ ସ୍ୱର୍ଗ ଦ୍ୱାର ରୂପୀ ହିମାଚଳେ
ଧବଳ ଜଳଦ ବସ୍ତ୍ରେ ଅଙ୍ଗାବୃତ ଯାର
ଧବଳ ତୁଷାର ଶିରେ ଶୁକ୍ଳ କେଶ ଭାର
ତରୁ ଲତା ରୋମ ରାଜି ଗଙ୍ଗା ଆଦି ନଦୀ
ସ୍ୱେଦ ବିନ୍ଦୁ ବତ ଝରେ ଯାର ଅବୟବୁ,
ହିମ ଯୋଗେ ଗିରି ଯହିଁ ହୀରକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ;
ତପ ଶାନ୍ତିମୟ ଜାଣି ଯେ ଅଦ୍ରି କନ୍ଦରେ
ନିବସନ୍ତି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ରେତା ତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନୀ ଗଣେ;
ସେହି ହିମାଚଳୁ ଯଥା ନିଃସରେ ତୁଷାର
ତରଳ ରଜତ ଧାରେ ଜାହ୍ନବୀ ଜୀବନେ
ତେସନ ତାପସ ଗଣ ମୁଖ ପଦ୍ମୁ ଏଥୁ
ଝରଇ ଅମୃତ-ଆତମ-ତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନଧାର
ବିଷୟ ବାସନା-ଦାବ କାଦମ୍ବିନୀ ରୂପା

Digitized by srujanika@gmail.com

ତ୍ରିତାପ ତାପିତ ଜୀବ-ତାପ ନିବାରିଣୀ
ଇହ-ପର-କାଳ-ସୁଖ-ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶିକା –
ସଂସାରରେ ଜିଜ୍ଞାସୁ ଜୀବେ, ଆଶ୍ରୟି ଯାହାକୁ
ଲଭନ୍ତି ପରମ ଶାନ୍ତି ସୁଖ ଆଜୀବନ
ମରଣେ ହୁଅନ୍ତି ପାର ଭବ ମାୟା ସିନ୍ଧୁ

ବିଷୟ-ସଲିଳ ଯହିଁ ଆଶା ଊର୍ମି ରୂପା
ମୋହ ଫେନ, ତରଳତା ଯେଉଁଠାରେ ମମତା
ସେ ଅବ୍ଧି ଶିଖରେ ଦେଖି ବଦ୍ଧ ନାଥେ ଦୂରୁ
ପ୍ରଣମି ଚଳିଲେ ସର୍ବେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ପଥେ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ସର୍ଗ ସମାପ୍ତ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ସର୍ଗ ।

"କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ।"

ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ହସ୍ତିନା ଦେଶ ପାଶେ
ଦେଖି ଅଜ ଶୋଭେ କୋଟି କୋଟି ବସ୍ତ୍ରାବାସ ।
ଗୋଷ୍ଠ ଗୋଷ୍ଠ ହୋଇ ଦରେ ଖର୍ବ ଶୈଳ ପ୍ରାନ୍ତେ
ଦୂର ଦର୍ଶକ ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ଉପୁଜାଏ ।
ଭୃଗ-ଶୁଭ୍ର-ସୌଧ-ଶୋଭି-ହସ୍ତିନା ଭୁବନ
ପ୍ରଚେତାଙ୍କ କି ସେ ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ ନିକେତନ !
କୁରୁ କୁଳ ଜନ୍ମ ଦାତା ନୃପ କୁରୁ ନାମେ,
ଯତନେ କର୍ଷଣ କରୁଥିଲେ ଏହି ସ୍ଥାନେ,
ଏ ପ୍ରାନ୍ତର ପରିଣତ ହେଲା କ୍ଷେତ୍ରାକାରେ,
ତେଣୁ କୁରୁ-କ୍ଷେତ୍ର ବୋଲି ବିଖ୍ୟାତ ସଂସାରେ ।

ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ କୁରୁ ନୃପ ପ୍ରତି ସୁରପତି,
ବର ଦେଲେ ହେବ ତାର ସ୍ୱରଗ ପ୍ରାପତି,
ତପ କରୁ କରୁ ଅବା ସମରେ ଯେ ଜନ
ତ୍ୟଜିବ ଏଠାରେ ତାର ନଶ୍ୱର ଜୀବନ ।
ନକଲେ କର୍ଷଣ ନୃପ ସେହି ଦିନୁ ତହିଁ
ଖ୍ୟାତ ହେଲା ବିଶ୍ୱେ ଧର୍ମ-କ୍ଷେତ୍ର ନାମ ବହି ।
କ୍ଷତ୍ରକୁଳ-ଦାବାନଳ-ରୂପୀ ପର୍ଶୁରାମ
କର୍ମେ ଏକବିଂଶବାର ଧ୍ୱଂସି କ୍ଷତ୍ରଗ୍ରାମ,
ଅବଶେଷେ ଏଥି ଅସି ଜୀବନ ସାହ୍ଲାଦେ
ସନ୍ତୋଷିଲେ ପିତୃ ଲୋକେ ତର୍ପଣ ବିଧାନେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କୁରୁ-କ୍ଷେତ୍ର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଭାରତବାସୀର
ଚମକେ ହୃଦୟ, କମ୍ପେ ଅଚରଣ ଶିର ।
ଭାଗ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନର କ୍ଷେତ୍ର ସୁଲକ୍ଷଣ
ଐତିହାସିକ ପୁରାଣ ଘଟଣା ଭୀଷଣ,
ସହସା ତମିସ୍ରା ତମେ ବିଜୁଳି ପରାଏ
ସ୍ମୃତି ପଟେ ଏକାବେଳେ ସବୁ ଦେଖାଯାଏ ।
ଗର୍ବ ଭୟ ଅବସାଦ ଆଦି ବୃତ୍ତି ମନ
ଏକବେ ହୃଦୟେ ଉଠେ ତରଙ୍ଗ ସମାନ ।
ଭବର ଗୌରବ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର କେତେ ଲୀଳା
ଦେଖିଲୁ ତୋ କୋଳେ କାଳେକାଳେ ଯା ଘଟିଲା
ମୂକ ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟେ ତୁହି ଜଣାଉ ନୀରବେ
ଅତୀତର ଇତିହାସ ଅଛି ତୋ ଗରଭେ
କ୍ଷେତ୍ର ମୃତକାୟେ ତୋର ମୃତ୍ତିକା ନିର୍ମିତ
ଗୋଟି ଗୋଟି ତୃଣ ଛଳେ ଘଟଣା ଗ୍ରଥିତ ।
ମୁଦିବା ପୂର୍ବରୁ କାଳ ଉନ୍ମିଲି ଲୋଚନ
କେତେ ଜାତି ଉଠି ହୁଏ ତୋ କୋଳେ ପତନ ।
ସ୍ୱପ୍ନଦେବୀ ମୋହିନୀଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ବଢ଼ାଇ
ଦୂରୁ ଦେଖାଇଲେ କ୍ଷେତ୍ର ବିମାନରେ ଥାଇ,
ଦେଖ କୁରୁ କ୍ଷେତ୍ର ଦେଖ କେମନ୍ତ ଭୀଷଣ
କୌରବ ପାଣ୍ଡବ ବଳ ଏକତ୍ର ମିଳନ ।
ସିନ୍ଧୁ ରୂପେ କ୍ଷେତ୍ର ଯହିଁ ସେନା ମୀନ ଗଣ
ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ଦ୍ୱୀପାକାର ହସ୍ତିନାଭୁବନ,
ମକର କୁମ୍ଭୀର ପ୍ରାୟେ ତୁରଙ୍ଗ ମାତଙ୍ଗ,
ରଥ ବୋଇତ ସାରଥୀ ଯହିଁରେ ସାରଙ୍ଗ;
ରଥୀ ମହାରଥୀ ମାନେ ଉର୍ମି ଉର୍ମି ଗିଳି
ଜୀବରକ୍ତ ନଦୀ ସ୍ରୋତେ ବହାଇ ଅବିଳ,
ଅଗଣିତ ମୃତକାୟ ସାରଥି ପଦାତି,
ଭଲ ଭଲ ବାଜୀ ଗଜ ଭୀମକାୟ ହାତୀ,

କେତେ ଗୋଟା ଗୋଟା କେତେ ଖଣ୍ଡିତ ଅଙ୍ଗେ
ଭଗ୍ନ ଭଗ୍ନ କେତେ ଅବା ଭାସେ ଏକ ସଙ୍ଗେ ।
ରଥ ଛତ୍ର ଚାମୁ ଆଦି ଧନୁ ଧନୁର୍ଗୁଣ
ଭାସନ୍ତି ତହିଁରେ ଯେସନ୍ତେ ଫେନ କାଷ୍ଠ ତୃଣ ।
ବାୟୁ ବିକମ୍ପିତ କେତୁ ତରଙ୍ଗ ଆକାରେ
କୋଳାହଳ ଶୁଭେ ସିନ୍ଧୁ ଶବ୍ଦ ପରକାରେ
ଭାସ୍ୱର ଅସ୍ତ୍ର ଶୂଳନ ସେ ଚଞ୍ଚଳ ଜଳେ
ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ ରବିବିମ୍ବବତ ଝଲମଲେ;
ଶ୍ୱେତ ସେନାବାସ ସର୍ବ ଧବଳ ରୂପ ଭ୍ରାନ୍ତ
ରଜତ-ବନ୍ଧନ*-ପାଲ-ପ୍ରତିମ ସୁକାନ୍ତ
ଆୟୁଧ ତ୍ରିଶୂଳ ଖଡ୍ଗ ଶାବଳ ଭୀଷଣ
ତୂଣୀ ଭେରୀ ଆଦି ବାଦ୍ୟ ବୀର ବିଭୂଷଣ,
କବଚ ଉଷ୍ଣୀଷ ହାର କଣ୍ଠ ଭାସ୍ୱର,
ବୀର ଗର୍ବେ ପୁଷ୍ଟ ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ଚକ୍ରଧର ।”
ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି ରଥ ହେଲା ନିକଟୁ ନିକଟ
ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଯା ଦିଶୁଥିଲା, ଦିଶିଲା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ।
ଆରବୀ ସୈନ୍ଧବୀ ବାଜୀ ସହ ବନ୍ୟ ଗଜ
ପରବ୍ୟୂହ ଭେଦେ ସଦା ବଶାରୂଢ଼ ଅଛି ।
ଶାଣ୍ଡ କୂଦ ଲମ୍ଫି ଉଠେ ଯାର ହ୍ରେଷାରବେ
ଧାନ୍ତି ଧାନ୍ତି ମନ୍ଦୁରାରେ ଆବଦ୍ଧ ସରବେ ।
ଅଗ୍ରଦାନ୍ତ ଦନ୍ତାବଳ ବଣ୍ଟ ପ୍ରଦେଶର
ନେପାଳି ଗୁଣ୍ଡୁଣି† ଆଦି ଧୂସରଙ୍କଳର ।
ବାରଣ ବୃହତ କାୟ ବାରଣ ନ ମାନି
ବୈରି ବ୍ୟୂହେ ଭେଦିବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଗ୍ରଗାମୀ;
କର୍କଶ ସୁଦୀର୍ଘ ଦନ୍ତ ହେମ ବିମଣ୍ଡିତ
ଶୂଳ ବୋଲ ହେଉଛନ୍ତି ଶୁଣ୍ଡେ ବିଲମ୍ବିତ ।
ସ୍ତବ୍ଧ ଅଙ୍କୁଶାଘାତ-ଶତ୍ରୁ ମର୍ଦ୍ଦି ଗଣେ
ତଡନ୍ତି ସତତ ବ୍ୟସ୍ତ ଶ୍ରବଣ-ବ୍ୟଜନେ;

* ନୌକା । † ଚଳିତ କଥାରେ ଏକ ଜାତୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହାତୀକୁ ଗୁଣ୍ଡୁଣି ହାତୀ କହନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୃତ୍ୟୁଛନ୍ତି ଫେଁକୁଛନ୍ତି ଶାଖା ନଚାଇ
କେହ୍ଣ ତରୁ ମୂଳେ ଖେଳେ ଶୁଣ୍ଢ ଦୋହଲାଇ;
ବାରି ମଧ୍ୟେ ବନ୍ଧ ନିକଟେ ବନ୍ଧ-ତରୁ-ପାଶେ
ବୃକ୍ଷ ଶାଖା ଭଙ୍ଗି ଶୁଣ୍ଢେ ସଘେ ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରାସେ ।
ମଦ ଧାର କ୍ଷରେ କାର ଶିରୁ ପଡ଼େ ଗଣ୍ଡେ
କରଣୀକୁ ଦେଖି ନାଦେ ବୃଂହିତେ ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ।
ନାନା ଦେଶୀ ସୈନ୍ୟ ଆଜି କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ରଣ୍ଡେ
ମଣ୍ଡପ ମଣ୍ଡିତ ଯଥା ଦେଇ ପଞ୍ଚ-ଗୁଣ୍ଡ;
କିମ୍ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ କାଳେ ଗୋଧୂଳି-ଗଗନେ
ଦିଶନ୍ତି ରଞ୍ଜିତ ଯଥା ଗୁରୁ ମେଘ ଗଣେ ।
ଅଥବା ଶରତ କାଳେ ବନ-ସରୋବର
ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ ପୁଷ୍ପେ ଦିଶେ ମନୋହର ।
ଅଙ୍ଗପତି ଅନ୍ଧକାରୀ ବୃଷାଙ୍କ କେତନ
ବୃଷସ୍କନ୍ଧ ଉରଶିଳ ବଳାଷ୍ଟ ଗଠନ
ବାମସ୍କନ୍ଧେ ଧନୁ କରେ ଫଂର ନିରଶାଣ
ନିଷଙ୍ଗେ ପୂରିତ ପୃଷ୍ଠେ ସୁଶାଣିତ ବାଣ,
ଗଙ୍ଗା ପଦ୍ମା ତୀର ବାସୀ ସେନା ବଙ୍ଗଦେଶୀ
କ୍ଷେପଣୀ କ୍ଷେପଏ ଯେଉଁ ପୁଷ୍ଟ ବାହୁ ପେଶୀ
ଦୃଢ଼ ଗାତ୍ର ଗୂଢ଼‡ ଜତ୍ରୁ ଶତ୍ରୁତ୍ରାସୀ ବଳୀ
ସମର ନିପୁଣ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ସୁକୌଶଳୀ;
ବୈର ଭଞ୍ଜେ ତବେ ର * ଭିନ୍ଦିପାଳ ଧରି
ଭ୍ରମନ୍ତି ଏ ରଣ କ୍ଷେତ୍ରେ କ୍ରୀଡ଼ାକ୍ଷେତ୍ର ପରି;
ରଣରଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ସମରେ
ମତ୍ସ୍ୟାଙ୍କିତ କେତୁ ତାଙ୍କ ଉଡ଼େ ରଥେ ପରେ,
✠ କାଳିନ୍ଦୀ ବେଳା ନିବାସୀ ବୀର ଶୌରସେନା
ସର୍ବ୍ବ କରେ ଧନୁ ସର୍ବ୍ବେ ତରେ ଶର ସେନା,
ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଦେଖ ଭ୍ରମନ୍ତି କେମନ୍ତେ
ମରଣେ ମାରଣେ ଭୟ ନାହିଁ ନାହିଁ ମନେ;
ସରଯୂ ତମସା ବାସୀ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ବୀରେ
ସୁଦୃଢ଼ $ଅୟସ-ନେତ୍ରା-ସନ୍ନଦ୍ଧ ଶରୀରେ,
ଶୋଭେ ଦକ୍ଷ ହସ୍ତେ ଜାନୁଲମ୍ବ ଲମ୍ବବାଳ
ବାମକରେ ଧୃତ ଗଣ୍ଡାଚର୍ମେ ଗଢ଼ା ଢାଲ
ସିନ୍ଧୁଦେଶୀ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସୁପଟୁ ପୃତନା ✿
✤ବରଶ୍ରେ ଯେ ଶିଶୁ ମେଷେ କରନ୍ତି ଗଣନା.
କ୍ରୀଡ଼ନକ ପାୟେ ହସ୍ତେ ଖେଳନ୍ତି ଯେ ଗେଲେ,
ଭୂମି ଛୁଇଁଲେ ଅଶ୍ୱପୃଷ୍ଠେ ମଣନ୍ତି ଯେ ହେଳେ;
ମଗଧର ଜରାସନ୍ଧୀ ଚମୂ ବୀର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ
ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଯେ ତୃଣ ପ୍ରାୟେ ମଣନ୍ତି ସତତ
ଶିବ ଯଜ୍ଞ ପଛେ ଗର୍ବ୍ବ ଥାଇ ତାଙ୍କ ମନେ
ନ ଜାଣନ୍ତି ନମ୍ରତା ଏ କେସନ ସ୍ୱପନେ ।
ଲଙ୍ଗଳ- ଲାଞ୍ଛିତ କେତୁ ଉଡ଼ାଇ କୌତୁକେ
ମୈଥିଳ ସୈନିକ ଶିଖା ପ୍ରାୟେ ହୃତଭୁକେ
ଶୂର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁବଳିଷ୍ଠ ଶୈଳୋପମ ଦିଶେ
ନ ମାରନ୍ତି କାହାକୁ ଏ ରଣେ ଅକାରଣେ ।
ସୁକୌଶଳୀ ଗୁଳ୍ମ❋ ବୀର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ କୋଶଳର
ଅହତ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ପ୍ରାୟେ କ୍ରୋଧେ ଜର ଜର
ଭାସ୍ୱର କୃପାଣ ତାଙ୍କ ତ୍ରାସପ୍ରଦ ଲୋକେ
ଭସାଏ ଲୋହିତ ନୀରେ ଅରିକୁଳେ ଶୋକେ;
ପ୍ରାନ୍ତର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱେ ଦେଖ ବ୍ୟୂହ ମୂଳେ
ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କିତ ଧ୍ୱଜାଯାଙ୍କ ଉଡ଼େ ରଥ ଚୂଳେ,

† ସେନାଦଳ ।
‡ ଲଣ୍ଡର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଅସ୍ଥିଦ୍ୱୟ ।
* ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ ।
✠ ଯମୁନା ।
$ ଲୌହମୟୀ ସାଞ୍ଜୁ ।
✤ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତୀୟ ଘୋଡ଼ାକେ ।
✿ ସେନାଦଳ ।
❋ ସେନା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁଝନ୍ତି ଏ ପାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ କୁରୁ ଅନୁକୂଳେ ।
କୃଷ୍ଣସେନା *ସଂଶପ୍ତକ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିକୂଳେ ।
ଉତ୍ସର୍ଗୀ ✢ଅନୀକିନୀ ଜୟାଜୟ ପ୍ରତି
ଲକ୍ଷ୍ୟଶୂନ୍ୟ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ପାଳନେ ଯୁଝନ୍ତି;
ପ୍ରଶାନ୍ତ-ଗମ୍ଭୀର ସର୍ବେ ରଣଦକ୍ଷ ବୀର
ପ୍ରାଣାନ୍ତେ ଦୁହନ୍ତି ପୃଷ୍ଠ ସମରେ ଅଧୀର ।
ବିଶାଳ ଆୟସୀ ଗଦା ଥୋଇ ସ୍କନ୍ଧଦେଶେ
ସ୍ଥାପନ୍ତି କରକୁ ଥରେ ଥରେ ¶ଶୀରକେଶେ;
ରକତ ଚନ୍ଦନ ଟିକା ଉଚ୍ଚ ଭାଲ ପଟେ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତ୍ରିଶୂଳ ଦେଖି ଶୋଭେ ଧ୍ୱଜ ପଟେ;
ଶୋଭଇ ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁ ଯେ $ବାହିନୀ ଶିରେ
ସିଂହବାହିନୀ ଭବାନୀ ଭକତ ଏ ସାରେ,
କାମାଖ୍ୟା ପାଳତ ଦେଖ ଆସିଛନ୍ତି ଥୋକେ,
ଶକ୍ତି ଉପାସକ ତହିଁ ଛନ୍ତି କେତେ ଲୋକେ,
କଟିରେ କଟାରି କାର ସ୍କନ୍ଧରେ ସାବେଳ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବିଶାଳ ଯେହ୍ନେ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ହାବେଳ,
ବଳ କାନ୍ତି କାନ୍ତି ତାଙ୍କ କଣ୍ଠାର କଠିନ:
ଦିଶଇ କେମନ୍ତ ଦେଖ ଘୃଣ୍ଣତର କ୍ଷୀଣ ।
ଦଶଭୁଜା ଜଗଦ୍ଧାତ୍ରୀ ଆଇ ଧ୍ୱଜପଟେ
ସଂକଟତାରିଣୀ ତାଙ୍କୁ ରଖନ୍ତି ସଂକଟେ ।
ବିକଟ କଟକ ଦେଖ ✣ ଘଟୋତ୍କଚଙ୍କର
ଭୀମ ପରାକ୍ରମୀ ଭୀମ-ହିଡ଼ମ୍ବା କୁମର;
ବିପକ୍ଷ ଦଳନେ ଦକ୍ଷ ଃପ୍ରକ୍ଷେଡ଼ନ ଧାରୀ
ଅକାଟ୍ୟ ଗମ୍ଭୀରବେଶୀ ମହାମାୟାକାରୀ ।
ପରଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣକାରୀ ସେ ❦ ବରୂଥିନୀ
ଖରଶାଣଶାଣିତଶ୍ଚୀନ ବରସ୍ଥ ଧାରଣୀ ।
ଧୂରନ୍ଧର ଯୋଧ ବୃନ୍ଦ ଗାନ୍ଧାର ଦେଶର
ଚର୍ମ ପ୍ରାବୃତ କର୍ମପ୍ରଦ ଭୀଷଣ ସୁନ୍ଦର,
ପ୍ରାଣ-ମାୟାହୀନ ଅଗ୍ନିଶର୍ମା ଅଦଭୁତ
କଥାକେ କଥାକେ ମଥା ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
ଦ୍ୱିଧାର ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଛୁରୀ ମୁନଆ ଭାସ୍ୱର
ବୈରି ବକ୍ଷ ଲକ୍ଷି ଭୁଷିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ।
ଶିରମଣି ମଣିପୁର ହସ୍ତୀ ସେନାଦଳ
ଚାଳକ ପ୍ରବୀର ଯହିଁ ପ୍ରତାପୀ ପ୍ରବଳ ।
ଶ୍ମଶ୍ରୁଳ ବଦନ କେହି ଗାଲମୋଚ୍ଛ ଧାରୀ
ଚର୍ମବର୍ମାବୃତ ସର୍ବେ ଅସ୍ତ୍ର ସଂହାରୀ ।
ନାଦନ୍ତି ଦନ୍ତୀଏ ଭୀମେ ଶୁଭଇ ଦିଗନ୍ତେ
ଘନ ଘନ ଘଣ୍ଟାରବ ବାଜେ କଣ୍ଠ ତଟେ,
କେକୀ ପୁଚ୍ଛ ବର୍ଣ୍ଣ ଝାଲି ❋ପ୍ରବେଣୀ ମଣ୍ଡିତ
ବୃହତ୍କାୟ ବୃହଭାଲ ସିନ୍ଦୂର ଶୋଭିତ ।
ଗଦା, ପର୍ଶୁ, ଶୂଳ, କୁନ୍ତ କେହି ଧନୁର୍ଦ୍ଧାରୀ
ସୁଭାସ୍ୱର ‡ଚନ୍ଦ୍ରହାସ କା'କରେ କଟାର ।
ହସ୍ତୀପକ କରେ କରି ଚାଳକ ପ୍ରବୀଣ
ଶୋଭେ ଦ୍ୱିରଦ ଭୟଦ ଅଙ୍କୁଶ ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ।
ଖର୍ବ କୃଶ ଖର୍ବ ନାସା ନେପାଳ ସୈନିକେ
ଭାସ୍ୱର †ଭୁଜାଲି କରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ନିର୍ଭୀକେ
ସତତ ତତ୍ପର ପ୍ରଭୁ-ଆଜ୍ଞା ପାଳନରେ
ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ପ୍ରାଣପ୍ରତି ନବଗୂର ଥରେ ।
କଳିପ୍ରିୟ କଳଙ୍ଗର ବଳିଷ୍ଠ ପଦାତି
ମଦୋଦ୍ଧତ ମତ୍ତ ମରଗୁମ୍ଭ ପ୍ରିୟ ଜାତି

* କୃଷ୍ଣଙ୍କର ସୈନିକ ମାନେ । ✢ ସେନାଦଳ । ❋ ହସ୍ତୀ ପୃଷ୍ଠସ୍ଥ ବିଛଣା ।
¶ ଜଣ । $ ସେନାଦଳ । ‡ ତରବାରି ।
✣ ଭୀମ ଔରସରେ ହିଡ଼ମ୍ବା ରାକ୍ଷସୀ ଗର୍ଭଜ ପୁତ୍ର । † କଟାରି ।
ଃ ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ । ❦ ସେନା ଦଳ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହେନ୍ଦ୍ର-ମଳୟ- ସେବୀ ମାତଙ୍ଗେ ଆରୋହି
କାଂଗଙ୍କେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଶତ୍ରୁ ଦ୍ରୋହେ ଭୀତ ନୋହି ।
ଦୃଢ଼ ଗାଢ଼ ଦ୍ରାବିଡ଼ର ସୁଦୃଢ଼ ବାହିନୀ
ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ସମରେ * ଦ୍ରୁଣ ✤ ଦ୍ରୁଘଣ ଧାରିଣୀ;
ଧୂରନ୍ଧର ଅନ୍ଧ୍ର ସେନା ଭ୍ରମନ୍ତି ❦ ଅସ୍ବନ୍ଧେ
ଅମନ୍ଦ §ଅସ୍କନ୍ଧେ ଥୋଇ ଶକ୍ତି ଶେଲ ସ୍କନ୍ଧେ ।
ଦୁର୍ଗଭେଦୀ ବୈରିଚ୍ଛେଦୀ ଯୁଦ୍ଧେ ଚେଦୀତଳ
ଅଟଳ ସମୁଦ୍ରେ ଯେସନ୍ତେ ମୈନାକ ଅଚଳ ।
† ଧୂପଖଣ୍ଡାଧାରୀ ଖଣ୍ଡାୟତେ ଉତ୍କଳର
ନଗର-କୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣେ ଯହିଁରୁ ପ୍ରବର
କପାଳେ ସିନ୍ଦୂରଧର ତାମ୍ବୂଳ ବୋଳିତ
କେଶ ବେଣ୍ଡା ବନ୍ଧକାର ବାବୁର କୁଞ୍ଚିତ ।
✣ ବଣା ବନତାଳୀ ଗୋଆଁ କେନ୍ଦୁଁ କଣ୍ଟିଗିଲ
ଟୈଣ୍ଡ୍ରା ଗୁଳ୍ମେ ଯେଉଁ ବେଳା ଦିଶଇ ଜଟିଳ;
ସେହି ବେଳା ଗୁଳ୍ମେ ଗାର-ପଞ୍ଚମୀ ନିବାସୀ
କେତେ ପୁଣି ସେନା ତହିଁ ଗିରି-ଦୁର୍ଗ ବାସୀ,
ସର୍ବେ ଦୁର୍ନିବାର ରଣେ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ପ୍ରତାପୀ
ସମରେ ଅପ୍ରତିହତ ଅଦ୍ଭୁତ ବିକ୍ରମୀ ।
ପୂତ ଗାରପାତ୍ରୀ ପୁଷ୍ପପୁର ସେନାଗଣେ
ସରବେ ସକ୍ଷମ ଧୀର ମହାଦକ୍ଷ ରଣେ ।
ମଲ୍ଲ ଯୁଦ୍ଧେ ବିଶାରଦ ମାଳବ ନିବାସୀ
ସହିସ୍ତୁ ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ମଧ୍ୟଦେଶୀ ଶତ୍ରୁ ନାଶୀ;
କାଶୀବାସୀ ଚିତ୍ରହସ୍ତ ତ୍ରିଶୂଳ ଗ୍ରହଣେ,
ରଜୋଗୁଣୀ ଭୋଜପୁରୀ ମଣି ଯୋଧଗଣେ
ଚୈନି ଅଜାମିଳ ଗୁଲ୍ଲ ଜଗତେ ଅଜେୟ,
ଶତ୍ରୁକୁ ଶଶ ସଦୃଶ ମଣନ୍ତି ଯେ ହେୟ;
କନୌଜ ଜିଘ ସାପ୍ରିୟ ଜିଷ୍ଣୁ ସେନା ଦଳ;
ମହେଷ୍ୱାସ ମହାରଥୀ ରମ୍ୟ ମହାବଳ
ବିନ୍ଧ୍ୟବାସୀ ସେନା ଅତି ନିର୍ମମ ନିଷ୍ଠୁର
କର୍ମନାଶା କୂଳାଗତ କ୍ରୂରକର୍ମା ଶୂର ।
କେତେ ଗଣ୍ଡକୀ ଗୋମତୀ ଗୋଦାବରୀ ତୀରୁ
ଅଶ୍ୱ ହସ୍ତୀ ଉଷ୍ଟ୍ର ପୃଷ୍ଠେ ରଣରଙ୍ଗୀଆରୁ;
ଅସିଛନ୍ତି ଦଳେ ଦଳେ ସେନା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ,
ସିନ୍ଧୁ ତଟୀ ନଦେ ତାସ ପରାଏ ଅସଂଖ୍ୟ;
ବିବିଧ ଆୟୁଧ ଧରିଛନ୍ତି ନାନା ରଙ୍ଗେ,
ଉଷ୍ଣୀଷ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି କେତେ ଢଙ୍ଗେ,
ଦେବଦତ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର କେହି ରଖିଛନ୍ତି ଗୁପ୍ତ,
ବେଳ ଜାଣି ଛାଡ଼ିବାକୁ କରି ମନ୍ତ୍ରପୂତ;
କାହାର କର୍କଶ କର କାର୍ମୁକାକର୍ଷଣେ,
ଭୂଷିତ କାହାର ଅଙ୍ଗ ଅସ୍ତ୍ରକ୍ଷତ ବ୍ରଣେ,
ରଣ ଯଜ୍ଞେ ✿ବଳି ଦେବେ କମ୍ପା ହେବେ ବଳି
ନହାଇ କହାଇ ତାଙ୍କ କୁଳବାଳାବଳି
ଦୁର୍ଗଚୂଳେ ଦୂରଗାମୀ ଭୀଷଣ କମାଣ
ଶୋଭେ ପ୍ରାଚୀରରେ ‡ଦେବ ନାମା ତୋପମାନ

* ଖଡ୍ଗ ଧନୁ । ✤ ଲୌହ ଗଦା । § ଘୋଡ଼ାର ଗଡ଼ । ❦ ସ୍କନ୍ଧ ।

† ଏକ ପ୍ରକାର ଖଡ୍ଗ । ✣ ସମୁଦ୍ର କୂଳସ୍ଥ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କର ନାମ, କୁଳଙ୍ଗରେ ବହୁତ ଦେଖାଯାଏ ।

✿ ପୂଜା ସାମଗ୍ରୀ ।

‡ ମୁଁ Ellora Cave ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦଉଲତା ବାଦ କଲ୍ଲାର ଉପର ଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ କମାଣ (୨୨ ହାତ ଲମ୍ବା) ଦେଖିଥିଲି । ତାହାର ନାମ " ଶ୍ରୀ ଜୟ ମଙ୍ଗଳ ଦୁର୍ଗା ତୋପ " ଏହାଛଡ଼ା ଏଠାରେ ପ୍ରାଚୀର ଉପରେ ଅନେକ କମାଣ ରକ୍ଷିତ ଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କେ କହି ପାଣ୍ଡବ ବ୍ୟୂହ ରଚନା କୌଶଳ
ସର୍ପ, ବୃତ୍ତ, କୋଣାକାର ବଙ୍କିମ ସରଳ;
ବଜ୍ର, ଦଣ୍ଡ, ଶଙ୍ଖ ଆଦି ବ୍ୟୂହ ନାନା ନାମେ
ରଚି ଛକ ବସିଛନ୍ତି ସେନା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ;
ଜ୍ଞାତ ନୁହେ ସର୍ବେ ପଥ ପ୍ରବେଶ ନିର୍ଗମ
ଜଗିଛନ୍ତି ଦ୍ୱାରେ ମହାରଥୀ ଯମ ସମ;
ସଙ୍କୁଳିତ ନାନା ଅସ୍ତ୍ର ବୀର ବର୍ଗ କରେ
ବାୟୁ ଯୁକ୍ତ-ଦାବ ବହ୍ନି ଶିଖା ଶୋଭା ଧରେ;
କାକ ଶକୁନି ଶ୍ୟେନାଦି ଶବାଶନ ପକ୍ଷୀ
ସନ୍ତରନ୍ତି ବାୟୁ ସ୍ରୋତେ ଶବ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷି;
ପ୍ରୀତି ନେତ୍ରେ ନିରେଖନ୍ତି ଭୋଜ୍ୟ ଆୟୋଜନ
କିଳିକିଳି ରବେ ତାଙ୍କ କମ୍ପଇ ଗଗନ ।
ଆଇ ଆଇ ଚିଲ କାହିଁ ଚିଲମାର ନଖେ
ମାଂସ-ଖଣ୍ଡ ଧରି ବେଗେ ପଳାଏ ସଶଙ୍କେ;
ବଜ୍ର-ନଖ ପକ୍ଷୀରାଜ ଶ୍ୟେନ ଦେଖି ତାକୁ
ଝର୍ଯ୍ୟକେ ଝାସଇ ଝଟେ କ୍ରୋଧେ ଧରିବାକୁ;
ତା ଦେଖି ଇତର ପକ୍ଷୀ ଭୟସ୍ତ କୋଳାହଳେ
କେ କାହିଁ ଲୁଚଇ ବ୍ୟସ୍ତେ ପଳାଇ ଜଙ୍ଗଲେ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ବିହଗେ ଉଡ଼ି ଘେରି ଚକ୍ରକରେ
ସେନା-ରକ୍ତ-ଛତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ସମରେ ।
ଗୋମାୟୁ, ଗୋଧିକା, ଫେରୁ ପଶୁ ଶବାହାରୀ
ଘେନି ଯାନ୍ତି ଖେଦି ଶବ ଲୁଚି ତମସ୍ଥାରୀ ।
ଭୀଷଣ ଶ୍ମଶାନ ଦୂରେ ଜଳେ ଚିତା ଯହିଁ
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଧୂମ ପ୍ରସରଇ;
କାହିଁ ପର୍ବତ ପ୍ରମାଣ ଭସ୍ମ ସ୍ତୂପ-ଶ୍ରେଣି
କାହିଁ ଜ୍ୱଳଇ ଅନଳେ ଶବ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ;
ମେଘାକାର ଦିଶେ ତହିଁ ଧୂମ ଭସ୍ମ ସ୍ତୂପ
ଦପ ଦପ ଚିତାନଳ ବିଜୁଳି ସ୍ୱରୂପ ।
ଅଗଣିତ ମୃତ ଶବ ପଡ଼ିଛି ଅଦୂରେ
ବିକଳାଙ୍ଗ କ୍ଷତ କା'ର ପାଦ ଶିର ଉରେ,
ବିଷମ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ବିଭୀଷଣ
ସ୍ୱପନେ ସ୍ମରିଲେ କରେ ରୋମ ହରଷଣ ।
ଡାକିନୀ ଯୋଗିନୀ ଭୂତ ପିଶାଚ କବନ୍ଧେ
ମହା କୋଳାହଳେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ,
ଶବାହାରୀ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ କୀଟ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ
ଦର୍ଶନେ ଯାହାର ହୃଦେ ଉଠଇ ଚମକ ।
ଇଚ୍ଛାଗାମୀ ରଥ ତହୁଁ ଗଲା ଅନ୍ୟ ପଥେ
ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସୁଦୂରୁ ହର୍ମ୍ମ୍ୟ ଦିଶିଲା ଅଗ୍ରତେ,
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ରୋଗୀ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ତହିଁ
ଶୋକ ମଗ୍ନ ସର୍ବେ କେହୁ କାନ୍ଦେ ରହି ରହି,
ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେତୁ କେହିବା ଚିତ୍କାରେ
ଛଟପଟ କରେ କେହି ପତିତ ଶଯ୍ୟାରେ ।
ଅନ୍ଧ ଖଞ୍ଜ କୁବ୍ଜ କାଣ ବଧିର କ୍ଷତାଙ୍ଗ
ଅସ୍ତ୍ର ବିଷବ୍ରଣେ କେହି ଦଗ୍ଧ ବିକଳାଙ୍ଗ ।
ବୈଦ୍ୟ ସେବାକାରୀ ଶତ ଚିକିତ୍ସକ ଆଦି
ଔଷଧ ପ୍ରଦାନେ ରତ ହରିବାକୁ ବ୍ୟାଧି ।
ଅଦୂରେ ଦିଶିଲା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର ପ୍ରଶସ୍ତ
ଏକମାତ୍ର ଦ୍ୱାର ତହିଁ ପ୍ରହରୀ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ।
ଯଶସ୍ତ ଭୟପ୍ରଦ ସଦା ସଶଙ୍କିତ ଚିତ୍ତେ
"ଦେଖ ହମ ନେ ନିରେଖେ କେମନ୍ତେ କେତେ
କହିଲେ ସ୍ୱପନ ଦେବୀ "ଏହି କାରାବାସ
କିଅଛି କାଭ୍ରଗ୍ୟ ଦେଖି ମତେ ଲାଗେ ହାସ,
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନାଶିନୀ ନିଦ୍ରାସଙ୍ଗିନୀ
ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ଚିନ୍ତା ଏଥି ଦିବସ ରଜନୀ;
ପ୍ରାଚୀର ମଧ୍ୟରେ ଦେଖ ସ୍ଥିତ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଅର୍ଗଳ ବନ୍ଧ, ଯହିଁ ବନ୍ଦୀମାନେ
ମହାଶୋକେ କାଟୁଛନ୍ତି କାଳ କାତରରେ,
ଭାଗ୍ୟକୁ ଆଦରି ଅନଶନେ ଅର୍ଦ୍ଧାଶନେ,
ମୁଣ୍ଡେ କର ଦେଇ କେହି କାନ୍ଦେ ଝର ଝର
ଦୀର୍ଘ ଲୋମ ନଖ ହେତୁ ଦିଶେ ଅସୁନ୍ଦର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କର ପାଦ କାହାର ବା ଶୃଙ୍ଖଳ ଆବଦ୍ଧ"
ତମୋମୟ ପ୍ରକୋଷ୍ଠେ କେ ଏକାକୀ ନିବଦ୍ଧ;
କେହି ଇଷ୍ଟ ଦେବେ ଭକ୍ତେ ଏକାଗ୍ର ଧ୍ୟାନମନେ
କେହି ଭାଗ୍ୟ ନିନ୍ଦି ପୁଣି ଭାବେ ପରକ୍ଷଣେ;
ଯା କରନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ସେ ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତ
କିଫଳ ଫଳିବ ବୃଥା ହେଲେହେଁ ଚିନ୍ତିତ;
କପାଳ ଲେଖନ କହ କେ କରିବ ଆନ
ଏତେ ବୋଲି ମନେ ମନେ ଚିନ୍ତେ ଭଗବାନ ।
କେହି ପ୍ରିୟତମ ପୁତ୍ର ପ୍ରିୟତମା କଥା
ଭାବୁ ଭାବୁ ବାଷ୍ପାକୁଳେ ନଇଁ ଦିଏ ମଥା;
କେହି ଭାବେ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ମୋ ପାଇଁ ମୋହର
କିହେବ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅହା ଭ୍ରାତା ତନୟର ।
ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତା ପାଇଁ କେହି ଭାବେ ବସି
ଥରେ ଥରେ ହାୟ ହାୟ କହେ ଦୀର୍ଘ ଶ୍ୱସି ।
ଅବିଶ୍ୱାସୀ ପଳାତକ ଗୁପ୍ତ ଚରଗଣେ
ବିଚାରାର୍ଥୀ ଯେତେ ଛନ୍ତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟେ,
ବିଚାର ହୋଇଛି କାର ହେବ ଉଦ୍‌ବନ୍ଧନ
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳ କୁଣ୍ଡେ କାହାକୁ ପାତନ ।
ଅନଶନେ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ମୁଖେ
ଶୂଳ ଚୁଳେ କାହାକୁବା, ବାନ୍ଧି ଦେଇ ବୃକ୍ଷେ
ଆକର୍ଷି ସତେଜରେ ଦୁଇ ପାଦେ ଦୁଇ ଡାଳେ,
ମାରିବାକୁ କାହାକୁ ବା ଶର ବେଣ୍ଟ ଫାଳେ ।
ଏହିପରି ବନ୍ଦୀ ଯେତେ ଛନ୍ତି ସ୍ଥାନାନ୍ତରେ
ଜଣେ ଜଣେ କରି ଏକ ଏକ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ,
ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ମୃତ୍ୟୁ ବିକଟ ବଦନେ
ଭୟେ ମାରୁଥାଏ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନେ ଜାଗରଣେ,
ବଞ୍ଚି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମୃତ୍ୟୁ-ବିଷମ-ଯନ୍ତ୍ରଣା
କେତେ ଯେ ଭୋଗନ୍ତି କିଏ କରିବ କଳ୍ପନା ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ସର୍ଗ ସମାପ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ସର୍ଗ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ଭାବନା ।

ଭଞ୍ଜ କୁଳ କଞ୍ଜରବି କବୀନ୍ଦ୍ର ଉପେନ୍ଦ୍ର !
ଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ବୋଲି ଜାଣି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭାରତୀ,
ତବ ଆରାଧନା ମତେ ସଯତ୍ନେ ସଦୟେ
ଚିର ଶୁରୁରୂପା ତାଙ୍କ ନନ୍ଦନ କାନନୁ
କବିତା ଅମୃତ ବଲ୍ଲୀ, ଫୁଟେ ପାରିଜାତ
ଯହିଁ ଫଳଇ ପୀୟୂଷ ଶାଶ୍ୱତ ଦେଲେହେ
ରସିକ ବର ! ଶ୍ରୀକରେ ତୁମ୍ଭର, ସେ ବଲ୍ଲୀ
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟୋଦ୍ୟାନେ, ଶୁଭ ଲଗ୍ନ ତୁଳେ
ରୋପିଲ ପ୍ରଥମେ ତୁମ୍ଭେ; ତାଦେଖି ଅନ୍ୟାନ୍ୟେ
ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଦେବ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ଆଦି
ଦେବଦୁର୍ଲ୍ଲଭ, ସାରଳା ଦାସ, ରାଧାନାଥ
ରୋପିଲେ ଅନେକ ତରୁ ଲତା, ସେ କାନନେ;
ମଧୁ, ଗଙ୍ଗାଧର, ପୁଣି ଚିନ୍ତାମଣି ଯୋଗେ
କ୍ରମେ ସେ କାନନ ପୁଣି ହେଉଛି ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ,
ବହୁ ବୃକ୍ଷ ଫୁଲ ଫଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ କାନନ,
ସାହିତ୍ୟ-ରସିକ- ସ୍ୱାଦୁଶୀଳ ରସନାର
ପରିବର୍ତ୍ତନାର୍ଥେ ତହିଁ ନ ଥିବାରୁ ଅମ୍ଳ,
ତେନ୍ତୁଳି ପାଦପ ମୁହିଁ ରୋପୁଛି ସଭୟେ ।
ଏକାକୀ ବସିଣ ମୌନେ ବୀର ଯୁଧିଷ୍ଠିର
ହସ୍ତତଳେ ନ୍ୟସ୍ତ ତାଙ୍କ ବଙ୍କିମ କପୋଳ
ଭାବୁଛନ୍ତି ଗୁପ୍ତଚର ନ ଆସିଲା କିମ୍ପା ?
ଶୁଣୁଅଛି ନବ ବ୍ୟୂହ ରଚିଛନ୍ତି ଗୁରୁ
ସତ୍ୟକି ଏକଥା, କିପାଁ ନ ଆସିଲା ଦୂତ
ସତ୍ୟ ଅବା ମିଥ୍ୟା ଏହା କେ କହିବ ମୋତେ;
ଏହି ରୂପେ ଭାବି ଭାବି ତରଙ୍ଗ ଆକାରେ
ଚିତ୍ତହ୍ରଦେ ଉପୁଜିଲା ନାନା କଥା ମାନ—
ପ୍ରପଞ୍ଚ ଜଞ୍ଜାଳ ଏଥି ନାହିଁ ସୁଖ ତିଳେ
ସଂସାର ଅନିତ୍ୟ, ମିଥ୍ୟା ଯଥା ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ,
ଏଇ ଅଛି ଏଇ ନାହିଁ ଜାଣି ଶୁଣି ମୂଢ଼
ବୃଥା ଅହଂକାରେ ମତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ସରବେ
କେହି କେହି ତହିଁ ଯଦି ହୁଅନ୍ତି ବିରାଗୀ
ତଥାପି ନଛାଡ଼େ ତାଙ୍କୁ ପାରବ୍ଧ କଦାପି;
ମହା ବଳବାନ ଭୋଗ, ଛାଡ଼ିଲେହେଁ ତାକୁ
ତାକୁ ନ ଛାଡ଼େ ସେ କେଭେଁ , କହେବ ସମରେ
କିପାଁ ନ ଆସିଲା ଦୂତ ହୋଇଲା କି ଧୃତ
ପ୍ରାତେ ପାର୍ଥ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ, ସଂଶପ୍ତକ ସେନା
ସଙ୍ଗେ ଗଲେ ଯୁଝିବାକୁ, ଭୀମ ହେଲେହେଁସେ
ମହାବଳୀ, ନୁହେଁ ବୁଦ୍ଧିଶାଳୀ; କି କରିବ
ରଚିଥାନ୍ତି ଯଦି ବ୍ୟୂହ କହେବ ଉପାୟ !
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ଦ୍ୱାରୀ ଜଣାଇଲା ଆସି
ଗୁପ୍ତଚର ବାର୍ତ୍ତାବେଦନ ଉପସ୍ଥିତ ଦ୍ୱାରେ,
ଆଦେଶିଲେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର 'ଆଣ ତାକୁ ତ୍ୱରା'
ସସମ୍ଭ୍ରମେ କରଯୋଡ଼ି ହୁଅନ୍ତେ ଆଗତ
'କହ କିପାଁ ନ ଆସିଲୁ କାଲି ନିଶା ଯୋଗେ
କହ କହ ସମାଚାର କି ଆଣିଛୁ ତ୍ୱର ?'
ପଚାରନ୍ତେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, କହିଲା, "ଶ୍ରୀଛାମୁ !
ଶୁଣିବା ହେଉ ମୁଁ କିପାଁ ନ ଆସିଲି କାଲି;
ଭିକ୍ଷୁ ବେଶେ ଉତ୍କଣ୍ଠେ ମୁଁ ଯାଉଥିଲି ପଥେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କହୁଥିଲେ ପରସ୍ପରେ ପଥିକେ ପଥରେ
ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ରଚନାର କଥା ଚୁପେ ଚୁପେ,
କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଦେଖି ମୌନ ହୋଇଲେ ସଭୟେ
ଧରିଲି ପାଗଳ ବେଶ କଦର୍ଯ୍ୟ କୁତ୍ସିତ
ଛିନ୍ନ ବସ୍ତ୍ରେ ଅର୍ଦ୍ଧାବୃତ ଅଙ୍ଗ ଉପାଙ୍ଗାଦି ।
ଗଳେ ସାପ-କାଛ ସଙ୍ଗେ ଅସ୍ଥି ଫୁଲମାଳା,
କର୍ଦ୍ଦମାକ୍ତ ଅଙ୍ଗ ହସ୍ତେ ଭଙ୍ଗା ହାଣ୍ଡି ଧରି,
ସିନ୍ଦୁର, କଜ୍ଜଳ, ଖଡ଼ି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଲେପି,
କହୁଥାଏଁ ଅସଲଗ୍ନ କଥା ମାନ ମୁଖେ
କେବେ ଉଚ୍ଚେ ହସେ, କେବେ ମୌନ ହୋଇଥାଏ
ପଛେ ପଛେ ଧାଉଁ ଥାନ୍ତି ବାଳକେ କୌତୁକେ,
ଶୁଣିଲି ପଥିକ ମୁଖୁଁ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପଥେ
ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ରଚନାର ସାମାନ୍ୟ ଆଭାସ;
ବଦଳାଇ ତହୁଁ ମୁହିଁ ଏ ବେଶ ସତ୍ୱର
ବଧିର ମୂକ ଭିକ୍ଷୁକ ବେଶ ଧରି, ଗ୍ରାମେ
ଶୁଣିଲି ପ୍ରାସାଦ ପାର୍ଶ୍ୱେ ପତି ପତ୍ନୀ ଦୁହେଁ
ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ କଥା ବସି କହୁଥାନ୍ତି ଗୁପ୍ତେ;
ସତ୍ୟ କି ମିଥ୍ୟା ସେ ଏହା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ
କୁରୁକୁଳବାଳା ସ୍ନାନ ଘାଟେ ଯାଇ ଗୁପ୍ତେ
ନାରୀ ବେଶେ ପ୍ରବେଶିଲି ଯମୁନା ନଦୀରେ,
ଶୁଣିଲି ଅସ୍ଫୁଟେ ତହିଁ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟେ
ରଚିବେ ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟୂହ ଗୁରୁ ଅଦ୍ୟ ରଣେ
ନାଶିବେ ପାଣ୍ଡବେ କାଲି ସବଂଶେ ସମରେ
କହୁଥିଲେ ସ୍ୱାମୀ ମୋର ଗୁପତେ ମୋଠାରେ
ନିଷେଧିଲେ କହି ମୋତେ ନ କହ କାହାକୁ,
ସାବଧାନେ ଥିବ ସଦା, ବଡ଼ ଗୁପ୍ତ କଥା ।
ନାରୀଙ୍କ କଥାକୁ ମୋର ଚର ଅବିଶ୍ୱାସ
ତେଣୁ ମୁଁ ଭଜିଲି ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ବେଶେ
ଜଟା ଜୁଟାଦି ମସ୍ତକେ କରେ କମଣ୍ଡଳୁ
ଭସ୍ମଲିପ୍ତ ଅଙ୍ଗ କରେ ସୁଦୀର୍ଘ ଚିମୁଟା
ଶିବୋହଂ ଶିବୋହଂ ମୁଖେ କଥାକେ କଥାକେ
(ଏବେଶ ଶଠର ଏକା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷକ
ଠକ-କାର୍ଯ୍ୟ-ସାଧକର ଅମୋଘାସ୍ତ୍ର ପୁଣି)
ଶିବାଳୟେ ପ୍ରବେଶିଲି କହି ବମ୍ ବମ୍
ସଜାଡି ଗଞ୍ଜିକା ଅତି ଯତନେ ସେଠାରେ
ବମ୍ ବମ୍ କହି ଉଠେ ତ୍ୟଜନ୍ତେ ମୁଁ ଧୂମ,
ଗଞ୍ଜିକା ସେବକ କାଶୀ ଅସିଲେ ଦଉଡି
ଆମିଷର ଗନ୍ଧ ପାଇ ମକ୍ଷିକା ଯେସନେ,
ଧୂମ ପାନ ଶେଷେ ମୋତେ କେହି କେହି ତହିଁ
ପୁଛିଲେ ଯୁଦ୍ଧର ଫଳ ସର୍ବଙ୍କ ସମକ୍ଷେ
ଏହି ରୂପେ ବାର୍ତ୍ତାଳାପେ ତାଙ୍କଠାରୁ ପୁଣି
ନବ ବ୍ୟୂହ ରଚନର ପାଇଲି ଆଭାସ
କିନ୍ତୁ, ନଜାଣିଲି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ, ତହୁଁ ପୁଣି
ସାଜିଲି ମଦ୍ୟପ ବେଶ ତ୍ୟଜି ଜଟା ଭସ୍ମ,
ଓ୍ଲେଷ୍ଟର ଅଙ୍ଗ ତାଣ ବୋତାମ ବନ୍ଧାଇ
ବଗଲେ ବୋତଲ ପାଦ ଟଳ ଟଳ କରି
ମତୁଆଳି ପ୍ରାୟେ କହି ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ଫୁଟ କଥା
ପାଦେ ଛିଣ୍ଡି ଜୋତା ଯାର ମଧ୍ୟେ ଦିଶେ ନଖ
(ନିରର୍ଥକ ହାସ୍ୟ ସମ ଉପମା ଯାହାର)
ଲୋଟୁଥାଏ କୁଞ୍ଜ ତଳେ ଅଯତ୍ନେ ଶିଥିଳେ,
ବନ୍ଧାଥିଲି ମୁଦ୍ରା ଦୁଇ ତହିଁ ଦେଖି ଦୂରୁ
ସୈନ୍ୟାବାସୁଁ-ସୈନ୍ୟ ଦୁଇ ଆସିଲେ ଚୁପ ଚା
ପୁଛିଲେ ପୁଲକି ଗୁଲେ “କୋନ୍ ହସ୍ତ ତୁମ୍”
ଦା-ଦା ଦାରୁଖାନା” ଉଚ୍ଚାରନ୍ତେ ମୋତେ
(ପରସ୍ପରେ ଠାରେ ଠାରି ଦୁଇଜଣେ)
ଆସ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଯିବ ବୋଇଲେ ସୈନିକେ;
ଏତେ ବୋଲି ଘେନିଗଲେ ବେଶ୍ୟାଳୟେ ସଙ୍ଗେ
ମିଳିଗଲି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଧୀରେ ନିଜ ପ୍ରାୟେ
ମିଥ୍ୟାରେ ଉଦ୍ଗାର ମୁହିଁ ଶୋଇଲି କପଟେ
ଖୋଲି ନେଇ ମୁଦ୍ରା ଦୁଇ ସୈନିକେ ତକ୍ଷଣେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଳାପି କରିଲେ ଯୁବତୀ ବେଶ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ଦୁହେଁ
ଏକଥା ସେକଥା ସଙ୍ଗେ ପଡ଼ିଗଲା ତହୁଁ
କାଲି ଯୁଦ୍ଧେ ବଞ୍ଚିବାର ନାହିଁତ ଭରସା,
ରଚିଛନ୍ତି ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ଦ୍ରୋଣ ଗୁରୁ ଅଦ୍ୟ,
ପ୍ରବେଶ ନିର୍ଗମ ଯହିଁ, ପାର୍ଥ ବିନା କେହି
ନ ଜାଣନ୍ତି ଏ ଜଗତେ; ନ ରହିବେ ପାର୍ଥ,
ସଂଶପ୍ତକ ସେନା ସଙ୍ଗେ ଯିବେ ଯୁଝିବାକୁ
କାଲି ନିଶ୍ଚେ ବନ୍ଦୀ ହେବ ସେନାପତି ଭୀମ
ଅଥବା ଯେ ଅସିବ ସେ ବ୍ୟୂହ ଭେଦିବାକୁ;
ପ୍ରଥମ ଦୁଆରେ ଆମ୍ଭେ ଜୟଦ୍ରଥ ସଙ୍ଗେ
ରହିବୁ ବୋଲିଣ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ଅଛୁଁ ଆଜ
ଶେଷ ଦେଖା ଏହି ପ୍ରିୟେ ଜାଣିଥା ଅମର ।
ଶୁଣିଣ ଏକଥା ମୁହିଁ ମୂର୍ଚ୍ଛା ତ୍ୟାଗ ଛଳେ
ହଳ ଚଳ ଗଲି ତହୁଁ ହୋଇଲି ବାହାର
ନହେଉଁ ପ୍ରଭାତ ଆସି ପ୍ରବେଶିଲି ଦୁର୍ଗେ
କେହୁ ନ ଛାଡ଼ିଲା ଦ୍ୱାରୀ ପଥ ଯିବାକୁ ଭିତରେ,
ମୋଠାରୁ ସଙ୍କେତ ଯେବେ ପୁଚ୍ଛିଲା ନାୟକେ
ନାୟକ ଆଦେଶ ମତେ ଛାଡ଼ିଲା ତକ୍ଷଣେ,
ତେଣୁ ଏ ବିଳମ୍ବ ମୋର କ୍ଷମିବେ ରାଜନ;
ଦିଅନ୍ତୁ ମେଲାଣି ଏବେ ଯାଉଛି ସ୍ୱବାସେ
ଏତେ କହି ବାହୁଡ଼ିଲା ସମ୍ମାନ ସରବେ ।
ଗୁପ୍ତଚର ଅଗମନ ଶୁଣି ସଭାସଦେ
ଭୀମ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଆଦି ବନ୍ଧୁ ବୀର ଗଣେ
ଥିଲେ ଉପସ୍ଥିତ ତହିଁ ଶୁଣିବାକୁ ବାର୍ତ୍ତା,
ଦୂତ ମୁଖୁଁ ବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ହୋଇଲେ ବ୍ୟସ୍ତ
ଯୁଧିଷ୍ଠିର ମୁଖ ତେବେ ଦିଶିଲା ବିବର୍ଣ୍ଣ
ଭାବି- ବିଷାଦର ଭୟେ ସହସା ମନରେ
ସଭା ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲା କିଛିକାଳ ପାଇଁ
ହେଉଁ କ୍ଷଣେ ଭୀମ ତେବେ ଭାଷିଲେ ସଭାରେ
“କହିବ ହେ ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ-ଭେଦକର ଜ୍ଞାନ

ଭୀମ ମାତଙ୍ଗମ ପାଣ୍ଡବ ବନ ଲତା ସମ;”
“ତବ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରଭୁ ! ଆଉ ନାହିଁ ବୁଦ୍ଧି ମୋର”
ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଧର୍ମଧ୍ୱଜେ ଭାଷନ୍ତେ ଏସନ
ଅଗ୍ରସର ଅଭିମନ୍ୟୁ କହଇ ବିନୟେ
ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ-ଭେଦ ପଥ ଜଣା ଅଛି ମୋତେ
ମୋସଙ୍ଗେ ଦିଅନ୍ତୁ ସେନା ମୁଁ ଭେଦିବି ବ୍ୟୂହ
ନାଶିବି କୌରବେ ଆଜି ଦ୍ରୋଣ ଗୁରୁ ସହ;
କହେ ତହୁଁ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ଅଭିମନ୍ୟୁ ପ୍ରତି
ଏକା ପାର୍ଥ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟେ କାହାକୁତ ଗୁରୁ
ଶିଖାଇ ନାହାନ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ଜାଣିଲ କପର ?
“ଜାଣିଅଛି ମାତା ଠାରୁ ବ୍ୟୂହ ଭେଦ ପଥ
ନିର୍ଗମନ ପଥ କିନ୍ତୁ ଜଣାନାହିଁ ମୋତେ,”
କହେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ତହିଁ ରହି କ୍ଷଣକାଳ
ରୋଷ କଷାୟିତ ନେତ୍ରେ ଗର୍ବେ ଅହଙ୍କାରେ
“ଭବଛନ୍ତି ଗୁରୁ କେହି ନ ପାରିବେ ଭେଦ
ସଂଶପ୍ତକ ଯୁଦ୍ଧେ ବ୍ୟସ୍ତ ଜାଣିଣ ପିତାଙ୍କୁ
କପଟେ ସେ ରଚିଛନ୍ତି ବ୍ୟୂହ ପରା ଗୁପ୍ତେ,
ଦେଖିବ କେମନ୍ତେ ମୋତେ ରୋଧିବେ ସମରେ;
କରୁଛି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୁହିଁ ଛୁଇଁ ତରବାରି
ଯା ଥିବ କପାଳେ ମୁହିଁ ପଶିବ ସେ ବ୍ୟୂହେ
ଦିଅନ୍ତୁ ଆଦେଶ ପିତଃ ସାନ୍ତ୍ୱନ ବାହୁକା”
ଅଭିମନ୍ୟୁ, ଜଂପିଲେ ଯା ମୁଖ ମୋସମ୍ମୁଖେ
ସେ ଯେବେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଆଜି କଲଣି ଦମ୍ଭରେ
ନିଶ୍ଚେ ସେ ତ ଯିବ ରଣେ, କି କରିବି ଏବେ,
ନ ଜାଣିବେ ଲୋକେତ ଏ ଗୁପତ ରହସ୍ୟ,
ଅଭିମନ୍ୟୁ ବ୍ୟୂହ ଭେଦେ ଯାଉଅଛି ଶୁଣି
ସରବେ ଦୂଷିବେ ମୋତେ, ଯେହେତୁ ଜଗତେ
ନିନ୍ଦୁକ ଅନେକ ମାନ ମର୍ମଜ୍ଞ ଅଳପ,
ପାର୍ଥ ଥିଲେ ଏନିନ୍ଦାରେ ନୁହନ୍ତି ମୁଁ ଭାଗୀ;
ଏହି ରୂପେ ନାନା ଚିନ୍ତା ଉଠିଣ ସହସା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୀନ ହେଲା ହ୍ରଦ ମଧ୍ୟେ ଲୀନ ହୁଏ ଯଥା
ଜଳ-ପକ୍ଷୀ-ଦଳ-ଶ୍ରାନ୍ତା ନଦୀଗର୍ଭେ, କିନ୍ତୁ
ରହିଗଲା ଏକ ଚିନ୍ତା (ବ୍ରଣେ ବ୍ୟଥା ଯଥା)
କି ଦେବ ଉତ୍ତର ତାକୁ ସଭା ସମକ୍ଷରେ ।
ତାକୁ ବୁଝାଇବା ସ୍ରୋତେ ବାଲି ବନ୍ଧ ଜାଣି
ନପାରି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ରହିଲେ ମଉନେ ।
ନତମୁଖ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ନ ଭଣିଲେ ଯହୁଁ
ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ କହେ ତେବେ "ନାହିଁ ବେଳ ଆଉ
କୁରୁ କୋଳାହଳ ତେଣେ ଶୁଣ, ପୁଣି ଏଣେ
ଆମ୍ଭ ସୈନ୍ୟ ନୋହୁଛନ୍ତି ଅବଧି ସଜ୍ଜିତ
କି କରିବୁଁ କହ ସର୍ବେ ବୁଝିପାରୁ ନାହୁଁ" ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପୁଣି ନଦୀ ଜନ୍ମ ଗତି
ନ ମାନନ୍ତି ବାରଣ ତା ଜାଣି ଯୁଧିଷ୍ଠିର,
କପାଳେ ଲେଖନ ପୁଣି ନୁହେଁ ଆନ ଭାବ
କୃଷ୍ଣେ ସ୍ମରି ଦୀର୍ଘେ ଶ୍ୱସି ଭଣିଲେ ସଧୀରେ
"ଯାଅ ତେବେ ସର୍ବେ ମିଳି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ
ନେନେ ନେନସପତ୍ର ସର୍ବ ରଖିବ ସତର୍କେ" ।
ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷେ ଡାକି ଭୀମ କହିଲେ ତକ୍ଷଣେ
"ଅର୍ଦ୍ଧଦଣ୍ଡେ ସୈନ୍ୟଗଣେ କରହେ ପ୍ରସ୍ତୁତ"
ଜଳିଲ ତୈଳ କୁମ୍ଭା ଗନ୍ଧି ବାୟୁ ଯୋଗେ ଯଥା
ପ୍ରସରଇ କ୍ଷଣ ମଧ୍ୟ ତେସନ ସେ ବାର୍ତ୍ତା
ହାଟେ ଘାଟେ ଗୋଠେ ବାଟେ ଅଳିନ୍ଦ ମନ୍ଦିରେ
ସୈନ୍ୟାବାସ ଅନ୍ତଃପୁର ଯାଏ ସବୁଠରେ
ପ୍ରସରିଲା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ, ହେଲେ କୁହା କୁହି
ନରନାରୀ ବାଳ ବୃଦ୍ଧ ସର୍ବେ ପରସ୍ପର
ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ଭେଦିବାକୁ ଯିବ ଅଭିମନ୍ୟୁ;
କେହି କହେ ପିତା ସମ ପୁତ୍ର ମହାରଥୀ
ଜିଣିବେ କ୍ଷଣକେ ଦ୍ରୋଣ ଦେବ ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ;
କେହି କହେ ହବଷାଦେ ହୃଦୟେ ସେଠାରେ
ହେଲେହେଁ ସେ ମହାରଥୀ ଅଟନ୍ତି ବାଳକ,
କାହିଁ ଅଭିମନ୍ୟୁ କାହିଁ ଦ୍ରୋଣ ଯୁଦ୍ଧଗୁରୁ !
ବସୁଧ୍ୟ ଷାରତ ନେନେ କେହି କହେ ତହିଁ
କେମନ୍ତେ ପେଷିଲେ ତାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିର !
ସତ୍ୟ ବୋଲି ଏ ସମ୍ବାଦ ନଆସେ ମନକୁ,
ଆନ କହେ ତୁମ୍ଭଠାରେ ସବୁ ତ ଅସତ୍ୟ
କହୁଛି ମୁଁ ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ନକର ସନ୍ଦେହ
ଚାଲ ଭାଇ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନେ ବସିବା ପ୍ରଥମେ,
ଦେଖିବା କେମନ୍ତେ ବ୍ୟୂହ ଭେଦେ ଅଭିମନ୍ୟୁ
ନୋହିଲେ ପଛକୁ ସ୍ଥାନ ମିଳିବା ଦୁଷ୍କର !
ମନ୍ଦିରେ ମନ୍ଦିରେ ବାଜେ ବିବିଧ ବାଜଣା
ଚଣ୍ଡୀମଣ୍ଡପରେ ପୁଣି ଶିବାଳୟେ ଦ୍ୱିଜେ
ଚଣ୍ଡୀପାଠେ ଜଳଦାନେ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ଜପେ
ଶିବାଣୀ ଶିବଙ୍କ ପାଶେ ପୂଜା ଯଥାବିଧି
ମନାସିଲେ ଶୁଭ ସର୍ବେ ଯୁବରାଜଙ୍କର ।
ବାଜିଲା ସଙ୍କେତ ଭେରୀ "ସାଜ ହୁରିବୋଲି"
ତରତରେ ସେନା ବାସେ ସାଜନ୍ତି ସୈନିକେ
ଯଥା ଯୋଗ୍ୟ ପରିଚ୍ଛଦେ ସୁର ଉଷ୍ଣୀଷଦେବେ
ଅଶ୍ୱବୃନ୍ଦେ ଅଶ୍ୱପାଳେ ଦ୍ୱିରଦେ ମାହୁନ୍ତେ
ସାରଥି ଯତନେ ରଥେ ଆଣିଲେ ସଜାଇ
ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଗଜାରୋହୀ ରଥୀଏ ସତ୍ୱର
ଦେଖିନେଲେ ଅଶ୍ୱ ହସ୍ତୀ ରଣ-ସାଜ ସଜ୍ଜା
ସେନାଧକ୍ଷ ସର୍ବ ଶେଷେ ଅସନ୍ତେ ସେଠାରେ
ଅସ୍ତ୍ର ଦରଶନ ଛଳେ ସନ୍ଧାନିଲେ ତାଙ୍କୁ
"ଅସୁଛନ୍ତି ଯୁବରାଜ ଥାଅ ଏହିଭାବେ"
ଏତେ କହି ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ ଚଳିଲେ ଅନ୍ୟତ୍ର ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ସର୍ଗ ସମାପ୍ତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଞ୍ଚଦଶ ସର୍ଗ ।

ରାଗ—ଖଣ୍ଡଗୈଡ଼ି ।

ଭାବ ଉତ୍ସବ ସମ୍ବେଶ,*
ଘନାଚ୍ଛନ୍ନେ ଘନ ବେଶ-
ଧରି ଉଷା ପରବେଶ,
କଲା ପ୍ରଭାତେ,
ଡାକ କୁମ୍ଭାଟୁଆ ନିଃସ୍ୱନେ
କାଢଦୁଃଖ ଜଣାଇଲା ସଦନେ ବନେ ।୧।

ପ୍ରଭାତ ମନ୍ଦ ମରୁତ,
ତହିଁ ବହୁଥିବାରୁ ତ,
ଜଣାଗଲା ଉଷାରୁତ,-
ଦୁଃଖ-ନିଃଶ୍ୱାସ
ପଙ୍କଜ ଶିଶିର ପତନ-
ଛଳେ କରୁଥିଲା ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁ ବର୍ଷଣ ।୨।

ଏକାଳେ ଆଳିଏ ଅସି,
ସ୍ନେହେ ଉତ୍ତରେ ! ସମ୍ଭାଷି
ଉଠ ଉଠ ପିକଭାଷି !
ହେଲାଣି ଦିନ
ଡାକିଲେ ନ ଛାଡ଼େ କି ମନ
କେଳି ଶଯ୍ୟା ତେଜିବାକୁ ଅଛି ବହନ ।୩।

କେଉଁ ସଖୀ ହସି ଅଳ୍ପ
ଭାଷେ କାହୁଁ କରୁଁ ଗଳ୍ପ,
ହେଲା ନିଶି ଶେଷ ତଳ୍ପ*
ତେଜିବା ପାଇଁ
ତେଣୁ ହୁଏ ବିଳମ୍ବ ଏତେ
ଉନ୍ନିଦ୍ରେ ପାହୁଛି ନିଶା ପର୍ଯ୍ୟରୁ କେତେ ।୪।

ପଞ୍ଚ ମାସ ଗର୍ଭବାସ
ଅଯତ୍ନେ ଜଡ଼ିତ ବାସ
ଧରି ଅଳସେ ଅବାସ
ତେଜି ଉତ୍ସବ
ଆସିଲା ତା' ପୃଷ୍ଠେ କବରୀ
ଯେସନ୍ତେ ନୀଳ ମେଘ ଅଛି ଚନ୍ଦ୍ର ଆବରି ।୫

ଉତ୍ସବ ରାକା-ରଜନୀ-
କର ମୁଖୀ "ଗୋ ସଜନୀ !
କି ଯୋଗେ ଆଜ ରଜନୀ
ପାହିଲା ମୋର"
ଭାଷିଲା ବିଷଣ୍ଣ ବଦନେ
ଢଳ ଢଳ ଅଶ୍ରୁ ତାର ବେନି ନୟନେ ।୬

"ମନ ଛନ ଛନ ମମ
ଧୃତି ବନ ବିହଙ୍ଗମ
ପିଞ୍ଜରେ ଅବଦ୍ଧ ସମ
ହୁଅଇ କାହିଁ
ଥାଇ ଥାଇ ଉଠେ ବେଦନ
ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ସଖି ! ନବୁଝେ ମନ ।୭

'କାଲି ନିଶିରେ ସ୍ୱପନ
ଦେଖିଲି କେବଳୁ କମନ
ହୃଦେ ଉଠୁଛି, †ଲପନ
ଯାଉଛି ଶୁଖି,
କି କହିବି ସ୍ୱପନ ଦୁଃଖ
ଡରାଉଛି ମୋତେ ଯେସନ୍ତେ ଜୀବନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ।୮।

* ସ୍ୱପ୍ନ ।   * ବିଛଣା ।   † ମୁଖ ।

ଭାଙ୍ଗି ଗଲା ହାସ୍ୟ ରସ
ସହସା ହେଲେ ବିରସ
ରସିକା ସଖିଏ, ରସ-
ବତୀ, ଆବର,
ବିନା ମେଘେ ବଜ୍ର ପତନ
ହେଲା ପ୍ରାୟେ ହେଲେ ସର୍ବେ ବିସ୍ମୟାପନ୍ନ । ୯ ।
ସଖିଏ ଉଦ୍‌ବେଗେ ଭୀରା
ନିରେଖି ଦୁଃଖେ କାତରା
ପଙ୍କଜ ମୁଖୀ ଉତ୍ତରା
ପୁଚ୍ଛିଲେ "କାଲି
ଦେଖିଲୁ ତୁ କେଉଁ ସ୍ୱପନ
ଯା ଯୋଗୁଁ କରୁଛୁ ଏତେ ମନ ବିଷଣ୍ଣ । ୧୦ ।"
ଉତ୍ତରା ତହୁଁ ଉତ୍ତରେ
କ୍ଷଣେ ରହି ନିରୁତ୍ତରେ
ଭାଷିଲେ ଧୀର ଚତ୍ତରେ
"ଶୁଣ, କି ହେଲା,
ଭ୍ରମୁଥିଲି ଶୂନ୍ୟ ପଥରେ
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦିବ୍ୟ ଦେହେ ସ୍ୱପ୍ନେ ରଥରେ"।୧୧
"ଏକାଳେ ଅକାଶୁଁ ଅସି
ଅପ୍ସରାଏ ଗୁରୁହାସୀ
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ହାସ ପ୍ରକାଶି
ମୋର ଅଗ୍ରତେ,
ପରିଚିତା ପ୍ରାୟେ ସମସ୍ତେ
ମାତିଲେ ହାସ୍ୟକୌତୁକେ କାନ୍ତ ସଙ୍ଗତେ" ।୧୨।
"ମୋ ରଥରୁ ଅପସରି
କାନ୍ତ ସେହି ଅପସରୀ
ରଥେ ଚଢି କରେ ଧରି

ଚାଲିଲେ ଛାଡ଼ି
ଡାକିଲେ ସେ ବୋଇଲେ ଶୋକେ
ତୋସଙ୍ଗେ ଏଶେଷ ଦେଖା ପ୍ରିୟେ ! ଏଲୋକେ' ॥
"ଦେଖିଲି ମୁଁ ଦିବ୍ୟାଲୋକେ,
ଚାଲିଲେ ସେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଲୋକେ
ଛାଡ଼ି ମୋତେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକେ,
ତେତେକି ବେଳୁ
ଭାଙ୍ଗି ଯାଇ ନିଦ୍ରା, ହୃଦୟୁ
ଭାବି ଭାବୀ-ଅମଙ୍ଗଳ ନୋହୁଛି ଥୟ" । ୧୪
"ଦକ୍ଷିଣ ନେତ୍ର ସ୍ପନ୍ଦନ
ହେଉଛି ପୁଣି," ବଦନ
ତଳେ ପୋତିଣ କ୍ରନ୍ଦନ
କଲେ ନୟନେ,
ଲୋତକ ପୋଛିଣ ଅଞ୍ଚଳେ
"କି ଅଛି ପୋଡ଼ା କପାଳେ" କହି ବିକଳେ ।୧୫॥
'ତୁଚ୍ଛା କଥାଟି'କୁ *ଭାବି
ଅଧୀର ହେଉଛ †ଭାବି
କେବେ କି ସ୍ୱପ୍ନର ଭାବୀ —
ଫଳ ଘଟଇ ?"
ବୋଲନ୍ତି ସଙ୍ଗିନୀ ନିକର
"ଜାଣି ଶୁଣି କିପାଁ ଖେଦ ବୃଥା ଗୋ କର" ।୧୬॥
"ମାତୁଳ ଯାହାର ଜିଷ୍ଣୁ ‡
ପିତା ପିତାମହ ଜିଷ୍ଣୁ *
ସ୍ୱୟଂ ତେଜଶୀଳ ଜିଷ୍ଣୁ —
ସମ ତା' ପାଇଁ,
ଡରୁଅଛ କିପାଁ ବୃଥାରେ
ଅମଙ୍ଗଳ-ଛାୟା ତାଙ୍କୁ ଛୁଇଁ କି ପାରେ" । ୧୭ ।

* କଲ୍ପନା କରି । † ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କର ।
‡ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । * ଅର୍ଜ୍ଜୁନ, ଇନ୍ଦ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସହାନୁଭୂତ ପ୍ରକାଶି
କେହବା ଭାଷିଲେ "କାଶୀ-
ଶ୍ୱର ଦୟା ପରକାଶି
ନାଶ ହେ ଦୁଃଖ,
ମଙ୍ଗଳେ !" କେ ଡାକେ ଅବଳା
"ସ୍ୱପ୍ନ ଦୋଷ ନାଶ ହେବ ସିନ୍ଦୂର କଳା" । ୧୮ ।

କେହି କହେ "ତ୍ରିପୁରାକର
ଅପ ସର୍ବେ ସ୍ନାନକର
ପୂଜିବା ଶିବ ଶଙ୍କର
କଟିବ ଦୋଷ",
ଏ ରୂପେ ଉତ୍ତରା ମଙ୍ଗଳ
ପାଞ୍ଚିଲେ ସରବେ ତହିଁ ମନ ଚଞ୍ଚଳ । ୧୯ ।

କୁମାର ଅସିବା ବାର୍ତ୍ତା
ବେଗେ ଅନ୍ତଃପୁର ବାର୍ତ୍ତା-
ବହ ଜଣାନ୍ତେ, ଏ ବାର୍ତ୍ତା
ଶୁଣି ସଖୀଏ
ଅପସର ଗଲେ ସରବେ
ଉତ୍ତରାକୁ ଛାଡ଼ି ଏକା ପୁରେ, ନୀରବେ । ୨୦ ।

ଅଶ୍ରୁ ପୋଛି ପଣନ୍ତରେ
କାନ୍ତ ଆଶେ ଏକାନ୍ତରେ
ଗୃହେ ବିଷଣ୍ଣ ଅନ୍ତରେ
ବାସ ସମ୍ଭାଳି,
ଉଦାସୀନେ ବସିଲେ ଯାଇ
ଅବଗୁଣ୍ଠନେ ବଦନାମ୍ବୁଜ ଘୋଡ଼ାଇ । ୨୧ ।

ପୁରେ ପ୍ରବେଶି ସତ୍ୱରେ
ଅଭିମନ୍ୟୁ ତରତରେ
ସମ୍ବୋଧି ପ୍ରେମେ "ଉତ୍ତରେ !
ପ୍ରିୟେ ! ସମରେ
ଯିବ ତେଣୁ ବିଦାୟ ପାଇଁ
ଆସିଛି" ଭାଷିଲେ "ଅଉ ବିଳମ୍ବ ନାହିଁ" ।୨୨।

କୁମାର ମନ ଚଞ୍ଚଳ
ଯୁଦ୍ଧେ ଯିବାକୁ ଚଞ୍ଚଳ
ଦେଖି, ଉତ୍ତରା ଅଞ୍ଚଳ
ବଦନେ ଦେଇ,
କର ଧରି ବିକୃତ ସ୍ୱରେ
ଭାଷିଲେ "ନଯାଅ ନାଥ ଆଜ୍ଞ ସମରେ" ।୨୩।

ସ୍ୱପ୍ନକଥା ମନେ ଭାଳି
ନପାରି ତହିଁ ସମ୍ଭାଳି
କାନ୍ଦିଣ ବିକଳେ ବାଳୀ
ଗଦ୍‌ଗଦ କଣ୍ଠେ,
ବୋଇଲେ "ନଯୁଝିବ ନାଥ !
ରଖ ଏ ଦାସୀ ପ୍ରାର୍ଥନା ମୋର ଶପଥ" । ୨୪ ।

କୁମାର ସ୍ମିତ ବଦନେ
"କମ୍ପା ଗୋ କୁନ୍ଦରଦନେ
କାନ୍ଦୁଛ ଏତେ କଦନେ ?"
ପ୍ରେମେ ଭାଷିଲେ,
"ନକର ଗୋ ଖେଦ ମନରେ
ବୀର ବିଦାୟ ହରଷେ ଯିବ ସମରେ" । ୨୫ ।

"ଜନମି କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳେ
ଡରିଲେ ଏତେ ବ୍ୟାକୁଳେ
ରଣ କ୍ଷେତ୍ରେ ଅରିକୁଳେ
ଚଳେ କି ପ୍ରିୟେ !
ନଜାଣ କି କ୍ଷତ୍ର ଜୀବନ,
ପରହିତ ପାଇଁ ବିଧି କଲେ ସୃଜନ" ।୨୬।

"ଜୀବନେ ପରମ ଧର୍ମ
ପାଳନ ସ୍ୱ-ବର୍ଣ୍ଣ-ଧର୍ମ
ନକଲେ ହେବ ଅଧର୍ମ,
ଏକଥା ପ୍ରିୟେ !
ନ ଜାଣକି ?" ସୁହାଗେ କହି,
ପ୍ରେମ ବୋଳା ତତ୍ତ୍ୱ କଥା ଦେଲେ ବୁଝାଇ ।୨୭

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଭିମନ୍ୟୁ ସେନାପତି
ହେବାକଥା, ପୁଣି ପତି
ନ ଥିବା ଶୁଣି, ସ୍ତ୍ରୀପତି
ଧାତ୍ରିଣୀ ମନେ,
ସୁଭଦ୍ରା ବିଷଣ୍ଣ ଅନ୍ତରେ
ଖୋଜନ୍ତି ସୁତେ ଉଦ୍‌ବେଗେ ପୁରେ, ଚତ୍ୱରେ

ଶୁଣି ଜନନୀ ବଚନେ
କୁମାର ମୃଦୁ ବଚନେ
ଭାଷିଲେ "ଯିକ ବଚନେ !
ଯାଉଛି, ଥାଅ—"
କିଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମୂଢ଼ା ଉତ୍ତର
ଶୁଣି ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତା ଶୋକେ ଗୃହିଁଲେ ଧରା । ୨୯ ।

ପୁରୁ ବାହାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ
କୁମାର ମାତା ଚରଣେ
ପ୍ରଣମି କହିଲେ ରଣେ
ଯିବ ବିଦାୟ
ଦିଅ, ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ଭେଦନେ
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ତାତ ସଙ୍ଗେ ଯିବେ ମୋର ରକ୍ଷଣେ ।୩୦।

"କାହିଁ ଯିବୁରେ କୁମର"
ଭାଷିଲେ ମାତା "ଅମର
ବପକ୍ଷ ହୋଇ, ସମର
ଯେ ଗୁରୁ ସଙ୍ଗେ
କରିବାକୁ ଡରନ୍ତି ମନେ
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କି ସାହସେ ଯୁଝିବୁ ରଣେ" ।୩୧।

"ହୋଇଛି ପ୍ରତିଜ୍ଞା--ବଦ୍ଧ
ନ ହୋଇବ ସ୍ନେହ ବଦ୍ଧ
କ୍ଷମ ମାତଃ ! କେବେ ବଦ୍ଧ
ହୁଏ କି ଭବେ,"
କହେ ବୀର ଦୃଢ଼େ ନିର୍ମମ
"ସିନ୍ଧୁ-ମୁଖୀ-ନଦୀ, ଦୃଢ଼-ପ୍ରତିଜ୍ଞ-ମନ" । ୩୨ ।

ତହୁଁ କୁମର ସତ୍ୱରେ
ମାତାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତ ଚିତ୍ତରେ
ଗର୍ବୀ ହୋଇ ବୀରତ୍ୱରେ
ଚଳିଲେ ଯୁଦ୍ଧେ
ସୁଭଦ୍ରା ବିଷଣ୍ଣ ଅନ୍ତରେ
ଅଶ୍ରୁ ସ୍ତମ୍ଭିଣ ଗୃହିଁଲେ ବ୍ୟସ୍ତ କୁମରେ । ୩୩ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ସର୍ଗ ସମାପ୍ତ ।

R

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷୋଡ଼ଶ ସର୍ଗ ।

"କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ।"

ଏକ୍ଷଣେ ଉତ୍ତରା ପାଶୁ ଦେଖି ବିଭ୍ରବଶ,
ଉଷାଯାତଣ ଛୁଡ଼ ତାଙ୍କୁ ମଳିନ ବଦନେ
ଚାଲି ଗଲେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଶିଶିରାଶ୍ରୁ ମୁଛି;
ଯେ ଅଶ୍ରୁ ସଲିଳେ ସିକ୍ତ ହେଲା ବସୁନ୍ଧରା ।
ଉଦିଲେ ଉଦୟାଚଳେ ଆରକ୍ତ ଆଦିତ୍ୟ;
ମନେ ହେଲା ଦେଖି ଯେହ୍ନେ ଦେବ ବିକର୍ତ୍ତନ,*
ରୋଷ କଷାୟିତ ନେତ୍ରେ କୁରୁ ବୀର ପ୍ରତି,
ଭାବି ତାଙ୍କ ବିଗର୍ହିତ ଗୁପତ ମନ୍ତ୍ରଣା
ଭୀରୁ-କାପୁରୁଷ-ଯୋଗ୍ୟ, ଗତ ଯାମିନୀର
ଚାହିଁଛନ୍ତି ଘୃଣା ଭରେ, ନ ପାରି ତା ସହି ।
ପତି ରୁଷ୍ଟ ମୁଖେ ଚାହିଁ ଗୁରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ-ମୁଖୀ
ସ୍ଥଳ-କମଳିନୀ ସ୍ଥଳେ, କମଳିନୀ ଜଳେ,
ନିସ୍ପନ୍ଦେ ଅଛନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ବିସ୍ମୟେ; ସଶଙ୍କେ
ଚଳ ଚଳ ନେତ୍ର କରି ଶିଶିରାଶ୍ରୁ ଛଳେ !
ଏଣେ ସ୍ନେହମୟୀ ମାତା, ପ୍ରାଣପ୍ରିୟାଠାରୁ
ଘେନି ବୀର ଅଭିମନ୍ୟୁ ସତ୍ୱରେ ବିଦାୟ,
ନା-ନା—ଛିନ୍ନ କରି ଚିର ପାଇଁ ମମତା ବନ୍ଧନ,
(ବିଧିର ବିଧାନ ହାୟ ! କେ କରେ ଲଙ୍ଘନ)
ସାଜି ସେନାପତି ବେଶେ ବାହାରନ୍ତେ, ତହୁଁ
ସଧବା ଯୁବତୀ ଘେନି ଅର୍ଘ୍ୟ-ଥାଳୀ କରେ
କୁଳ ପ୍ରଥା ଅନୁଯାୟୀ କୃତ୍ରିମ ହରଷେ,
ବନ୍ଦିଲେ; ବନ୍ଦୀଏ ଉଚ୍ଚେ ଗାଇଲେ ମଙ୍ଗଳ,
ଶଙ୍ଖ, ଘଣ୍ଟା, ତୁରୀ ଭେରୀ ବାଜିଲା ସଘନେ,
ବେଦ ମନ୍ତ୍ରେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦ୍ୱିଜବର୍ଗଙ୍କର
ହୁଳାହୁଳି ସହ ମିଶି ପଡ଼ିଲା ଉଚ୍ଛୁଳି ।
ରସାଳ-ପଲ୍ଲବ ଶୋଭି ସିନ୍ଦୁର ମଣ୍ଡିତ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-କୁମ୍ଭ ଶୋଭେ ଧାନ୍ୟ ରାଶି ପରେ,
ରମ୍ଭାବୃକ୍ଷ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇଛି ରୋପିତ,
ସୁଚାରୁ ତୋରଣ ଅଗ୍ରେ ପତାକା ବେଷ୍ଟିତ;
"ଜୟ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଜୟ" ଲେଖା ତଦୁପର ।
ପ୍ରଣମି ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ବୀର ଇଷ୍ଟ ଦେବେ ପୁଣି
ଦର୍ଶାଇ ସମ୍ମାନ ସର୍ବେ ଯଥା ଯୋଗ୍ୟ ତହିଁ
ଚଳନ୍ତେ ସମରେ, ତହୁଁ ଫେରିଲେ ନାରୀଏ
ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର-ନିଭାନନା, ଅଶ୍ରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନେତ୍ରେ;
ଅତୃପ୍ତ ଦର୍ଶନ ଆଶା ପୂରଣେ କେହିବା
ପଣନ୍ତି ଝାଣିବା ଛଳେ ଚାହିଁଲେ ପଶ୍ଚାତେ ।
ଉଦାୟୁଧ ଯୋଧ ବୃନ୍ଦେ ଚାହିଁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର
କହିଲେ ସମ୍ବୋଧି ତହୁଁ, "ହେ ବୀର ମଣ୍ଡଳ !
ଅର୍ପିଲି ତୁମ୍ଭର କରେ ହୃତ୍ପିଣ୍ଡ ମୋହର,
ମୋହର କିପାଇଁ, ଏହି ପାଣ୍ଡବ ବଂଶର;
ଜୀବନ ସର୍ବସ୍ୱ ମୋର କିଶୋର କୁମାରେ,
ନେତ୍ରେ ନେତ୍ରପତ୍ର ଯଥା ରଖଇ ଘୋଡ଼ାଇ,
ସେହି ପରି ସର୍ବେ ମିଳି ରଖିବ ବତ୍ସକୁ,
ଏତିକି ମିନତି ଅଛି କରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର;
ଧନ, ପ୍ରାଣ ଦେଇ ସର୍ବେ ସାଧୁ ଅଛ ହିତ
କୁରୁ ପ୍ରତିକୂଳେ ଯୁଝି, ପାଣ୍ଡବ ବଂଶର,

* ସୂର୍ଯ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅପର୍ଯ୍ୟାଚିତ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ପାଇଁ, ହେଲେହେଁ ହେବାଟର
ଋଣପାଶେ ତୁମ୍ଭ ପାଶେ ଚିରବଦ୍ଧ ମୁହିଁ;
ହେଉନାହିଁ ମନ ବଳେ ଛାଡ଼ିବାକୁ ରଣେ
କିନ୍ତୁ କି କହିବ କିବା, ଜାଣୁଛନ୍ତି ସର୍ବେ,
ଅବସ୍ଥାର ଦାସ ନର, ଚିର ଏ ସଂସାରେ
ନୁହେଁ ସେ ସ୍ୱାଧୀନ କେବେହେଁ, ଅବସ୍ଥା କରେଣି
କରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସତତ, ଯାହା ହେଉ ଆଜ;
ତୁମ୍ଭର ଭରସା ବଳେ ଛାଡ଼ିଲି କୁମରେ,
ଯା’ ଥାଉ କପାଳେ ତା’ର ଯା’ କରନ୍ତୁ ହରି ।
କହୁଁ କହୁଁ ନେତ୍ର ତାଙ୍କ ହେଲା ଅଶ୍ରୁସିକ୍ତ;
“ଜୟ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଜୟ” ଏ ସମୟେ ପୁଣି
ବୋଇଲେ ସକଳେ ଉଚ୍ଚେ ସୈନିକେ, ଦର୍ଶକେ;
ବାଜିଲା ସଂଗ୍ରାମ-ଶିଙ୍ଗା, ଦାମାମା, ଦୁନ୍ଦୁଭି,
କାହାଳି, ମହୁରି, ଢକ୍କା, ତୁରୀ, ଭେରୀ, ଢୋଲ,
ଝରଝରି, ଜଗଝମ୍ପା, ଆଦି ଘନ ଘୋଷେ;
ବାରଣ ବୃଂହଣ, ପୁଣି ଅଶ୍ୱ ହ୍ରେଷାରବ
ବୀର-ବାଦ୍ୟ ରୋଳ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ସେ ସମୟେ
ନିସ୍ତେଜ ହୃଦୟେ ତେଜ ଆଣେ ଯଥା ସୁରା—
ସେହିପରି ଭୀରୁ ହୃଦେ ଆଣିଦେଲା ତେଜ,
ବୀର ହୃଦ କଥା ଅବା କି କହିବ ଆଉ;
ତୀବ୍ର ବେଗେ ରକ୍ତ ସ୍ରୋତ ସଞ୍ଚରିଲା ଦେହେ,
ଆରକ୍ତ ଦିଶିଲା ନେତ୍ର; କିକହିବ ପୁଣି,
ହାବେଳ ଗରଭେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରବେଶିଲା ପ୍ରାୟେ
ଗର୍ଜିଲେ ସୈନିକେ ତେଜି ପ୍ରାଣର ମମତା,
ଉଠାଇ କୋଦଣ୍ଡ, କାଣ୍ଡ, ଅସି, ଶୂଳ, ଗଦା,
ମୁଷଳ, ତୋମର, କେହି କୁନ୍ତ, ପର୍ଶୁ ଆଦି
ମହା ଦର୍ପେ ତାଳ ଠୁକି ବାହୁ ଜାନୁପରେ ।
ବ୍ୟଗ୍ରହେଲେ ଅଗ୍ରେ ସର୍ବେ ଯିବାକୁ ବେଗହେ;
ଫୁଟିଲା ଏକାଳେ ତୋପ ପାଣ୍ଡବ ପକ୍ଷରୁ
ମଙ୍ଗଳ-ଗମନ-ଶଂସୀ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁଣି
ସମର ସଙ୍କେତ ବାଦ୍ୟ ବାଜନ୍ତେ ସହସା,
ଦିଗ୍‌ବଳୟ ମୁଖରିତ ହେଲା ସେ ଅରବେ ।
ଚଳିଲା ବାହିନୀ ଯେହ୍ନେ ଦାବାନଳ ବନେ
ରଥ ଚୂଡ଼ା, ଶୂଳ, ଭଲ୍ଲ, ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗ
ଶିଖାରୂପେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଶେ ସେ ଅନଳେ,
ଧୂସର କୁଞ୍ଜର ପୁଞ୍ଜ ଧୂମରାଶି ସମ,
ଦିଶିଲା ଉତ୍ଥିତ ଯେହ୍ନେ ସେ ଦାବାଗ୍ନି ଗର୍ଭୁ ।
ଅଶ୍ୱାରୋହୀ, ଗଜାରୋହୀ, ଦଳପତି ସହ
ଦଳେ ଦଳେ ଚାଲୁଛନ୍ତି ଆଗପଛ ହୋଇ;
ଘର୍ଘର ଚଳଇ ରଥ ଉଡ଼ାଇ ପତାକା,
ପଥ ରୋଧି ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ଚାଲନ୍ତି ପଦାତି ।
ଅଗଣିତ ସୈନ୍ୟରାଶି ନଭେ ତାରା ସମ,
ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ବୀରେନ୍ଦ୍ର କେଶରୀ
ରକ୍ତ-ଧୃତହାସ ଯାର ତୋରା ଗୋରା ବପୁ,
ଦିଶନ୍ତି ଯେସନେ ତାରାଦଳେ ତାରାପତି,
ସେନାଗ୍ରଣୀ ହୋଇ ଅଗ୍ର ଚଳନ୍ତି ସମରେ
କାର୍ତ୍ତିକ ଯେସନେ ରଣେ ତାରକାରି ବଧେ ।
ପ୍ରାସାଦ ଶିଖରେ ପୁଣି ପ୍ରାଚୀରେ, ଗବାକ୍ଷେ
ଉଚ୍ଚ-ବୃକ୍ଷ ଚୂଡ଼େ, କେହି ଧାନଗଦାପରେ,
ନିରେଖନ୍ତି ବୃନ୍ଦ ହୋଇ ନାରୀ ବାଳବୃନ୍ଦେ,
ସତୃଷ୍ଣ ନୟନେ ଯାଚି ବିଜୟ ବାହୁଡ଼ା
ଇଷ୍ଟଦେବ ପଦେ, କେହି ମନାସନ୍ତି ବ୍ରତ,
କଳି ରଣଚଣ୍ଡୀ ପଦେ ରଣଯାତ୍ରୀ ପାଇଁ ।
ଯୁବତୀ କୋମଳ କରୁଁ ପାଉଁ ଯାଉଁ ପଥେ,
ଲାଜାଞ୍ଜଳି, ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି, ରଣଯାତ୍ରୀ ଶିରେ
ଆସାର ସ୍ୱରୂପେ ବର୍ଷେ ପ୍ରାସାଦ ଶିଖରୁ ।
ରଣଯାତ୍ରୀ ପ୍ରତି ମୁହିଁ କାହିଁ ବା କାନ୍ଦନ୍ତି
ମାତା, ମାତାମହୀ, ପତ୍ନୀ ସନ୍ତାନାଦି ଅର୍ଥେ
ବଧୂକୁ ଦାରୁଣ କହି ନିନ୍ଦି କେ କପାଳେ;
କାହିଁ ବା ପଛରେ ଶିଶୁ ସରଳ ଅବୋଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛଳ ଛଳ ମାତା ନେତ୍ରେ ନିରେଖି କରୁଣେ
'କପାଇଁ କାନ୍ଦୁଛୁ ମାତଃ ? କାହିଁଗଲେ ପିତା,
ଆଣିବେତ ମୋହପାଇଁ କଣି ପୁତ୍ତଳିକା ?,
ଉତ୍ତରା ଅତୃପ୍ତ ନେତ୍ରେ ସଖୀଗଣ ସଙ୍ଗେ,
ନିରେଖିନ୍ତ ପତି ରଥେ ନିର୍ନିମେଷ ନେତ୍ରେ,
ବହିଯା'ଏ ଅଶ୍ରୁଧାର ଅବାଧ ନୀରବେ
ଅଜ୍ଞାତେ ବାଳାର; ଅହା ! ଦୃଷ୍ଟି ଅଗୋଚର
ଯହୁଁ ହେଲା ପତି ରଥ, ଦେଖିଲେ ସହସା,
ପତିଙ୍କ କଙ୍କଣ ପଟେ, କରୁ ଖସି ତଳେ,
ତା' ଦେଖି ବିସ୍ମୟେ, ତହୁଁ ସମ୍ଭାଳି ନପାରି
ବାଷ୍ପଗଦଗଦ ସ୍ୱରେ କହିଲା ଉତ୍ତରା
"ସରଗଲା ଖେଳା ଲୀଳା ଆଜଠାରୁ ମୋର
କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ଆଉ ଏ ପୋଡ଼ା ଜୀବନେ"
କହୁଁ କହୁଁ ମୂର୍ଚ୍ଛାଗ୍ରସ୍ତେ ପଡ଼ିଲେ ଭୂତଳେ,
ଯତନେ ସଖୀଏ ତାଙ୍କୁ ସେବିଲେ ସେବେଳେ ।
ଏଣେ ରଣୋତ୍ସବ ମୁଖେ ଚଳିଲା ବାହିନୀ
ଉଡ଼ାଇ ଆକାଶେ ଧୂଳି ମେଘ ସ୍ତର ପରି;
ଭୟଙ୍କର ତ୍ରିଶୂଳ ଖଡ୍ଗ ଚୂଡ଼ା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ,
ବିଚିତ୍ର ପତାକା ଉଡ଼େ କରେ ଝଲମଲ,
ଚଞ୍ଚଳ ଚପଳା ରୂପେ, ବସିଲା ସେ ମେଘେ,
ହସ୍ତୀ-କଣ୍ଠୋତ୍ଥିତ ଅତି ଉତ୍କଟ ବୃଂହିତ,
ବାଦ୍ୟ ଘୋଷ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଉଚ୍ଚ ହ୍ରେଷାରବ,
ବଜ୍ରରବ ସମ ହେଲା ସେ ମେଘେ ସେବେଳେ;
ସେ ଭୈରବ ରବେ ମିଶି "ଜୟ ଅଭିମନ୍ୟୁ"
ରଣୋନ୍ମତ୍ତ ସୈନ୍ୟ କଣ୍ଠୁ ଉଲ୍ଲାସ ଶବଦ,
କମ୍ପିଲା ମେଦିନୀ ନଭ ଦିଗନ୍ତ ପଟଳ;
ଘନ ଧୂଳି ରାଶି ହେତୁ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ
ଏକପରେ ଅନ୍ୟେ ତହିଁ ପଡ଼ନ୍ତି ହାବୋଡ଼ି ।
କସ କର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସାରଣେ, କ୍ରମେ ଧୂଳି ରାଶି
ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ମେଘାକାରେ ଉଠିଲା ଗଗନେ
ଭାବିଲେ ଦୈବଜ୍ଞେ ଦେଖି ସବିସ୍ମୟେ ତାଙ୍କୁ
ଭାବି-ଅମଙ୍ଗଳ-ଶଂସୀ-ରଣ-କୁହେଳିକା ।
ଏକାଳେ ଅଶୁଭଶଂସୀ ଦୁର୍ନିମିତ୍ତ ଗଣ
ମରଣ କେତନ ରୂପୀ, ଦେଖିଲେ ସୈନିକେ;
ଉଡନ୍ତି ଆକାଶେ ଗୃଧ୍ର, ଶ୍ୟେନ, ପେଚ, ଚିଲ,
ଶବାହାରୀ ପକ୍ଷୀଗଣ ରୌଦ୍ର ରବ କରି,
ଚଳ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ପ୍ରାୟେ ସୃଜି ସେନାଶିରେ,
କେବେ ବା ବସନ୍ତି କେହି ଚୂଡା ଛତ୍ର ପରେ;
ଦିବା ମୁଖେ ଶିବାଦଳ ରବନ୍ତି ବିକଳେ;
ସହସା କୁମାର ରଥେ ଲାଗିଲା ଏକାଳେ
ରଥୋତ୍ଥିତ ଅଗ୍ନି ଅତି ବିଘୂର୍ଣ୍ଣନ ହେତୁ ।
ଏହି ରୂପେ ଗୌଣଭାବେ ପ୍ରକୃତି କେବଳ
ନଜଣାଇ ମୁଖ୍ୟଭାବେ ଜଣାଇଲା ତହିଁ,
ବୁହାଇ ପବନ ଗତି ପ୍ରତିକୂଳ ପଥେ ।
ଅଶୁଭ ସଂକେତ ଦେଖି ସୈନିକଙ୍କ ମନ,
ଚଳଇ ପଶ୍ଚାତେ ଯେହ୍ନେ ଚଳ ରଥେ କେତୁ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟାନୁରୋଧେ କିନ୍ତୁ ଦେହ ରଥ ପରି,
ଅନିଚ୍ଛାରେ ଚଳେ ଅଗ୍ରେ; ମାତ୍ର ଅଭିମନ୍ୟୁ
"ଈଶ୍ୱରେଚ୍ଛା ନିରଙ୍କୁଶା" ସର୍ବୋପରି ଭାବି
ଚଳାଇଲେ ପୂର୍ବପରି ରଥ ଦ୍ରୁତ ଭାବେ ।
ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମି ପାଶେ
ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ଯହିଁ କୁରୁ ସେନାବୃନ୍ଦ
ଅଗଣିତ ତରୁଶିଳା ଗିରି ଅଙ୍ଗେ ଯଥା—
ଘନ ସନ୍ନିବେଶେ ଲଭି ଗୁରୁକୃତ ବ୍ୟୂହେ ।
"ଜୟ ଅଭିମନ୍ୟୁ" ବୋଲି ନାଦନ୍ତେ ପାଣ୍ଡବେ
"ଜୟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଜୟ" କୁରୁ ସେନା କହି
ବେନି ବରୂଥିନୀ କ୍ରମେ ହେଲେ ସମ୍ମୁଖୀନ;
ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନେ ମନେ ଉଦେ ହେଲା ଯେତେ
ବିଭିନ୍ନ ସାଗରୁ ଜଳ ତରଙ୍ଗ ସଂକୁଳ
ମିଳିଲେ କି ଭୀମ ବେଗେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଜୁଆରେ !,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଜିଲା ଏକାବେଳେ ବାଦ୍ୟ, ଭୀମ ଘନ ଘୋଷେ
ସମର-ସଂକେତ-ଶଂସୀ ବଦାର କକୁଭ ।
ଅମ୍ବୁଧି ନିର୍ଘୋଷ ସମ ଘନ କମ୍ବୁ ରବ,
ସୈନିକ 'କୁହାଟ' ସଙ୍ଗେ ବାରଣ ବୃଂହଣ
ଅଶ୍ୱ ହ୍ରେଷାରବ ମିଶି ଭୀମ ବାଦ୍ୟ ସେନେ
ଉପୁଜିଲା ଘୋର ରଡ଼ି କର୍ଣ୍ଣ ବିଦାରକ,
ମନେ ହେଲା 'ଗର୍ଜିଲାକି ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ସହ
ଅମ୍ବୁଧି ଗରଭେ ପଶି ଅକାଳେ ସଂବର୍ତ୍ତ
ବିଶ୍ୱଗ୍ରାସୀ; ଟଳମଳ ହେଲା ବସୁନ୍ଧରା
ଶୈଳ ସହ, ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଅକସ୍ମାତେ ନିଦ୍ରା
ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷର ଗୁହାଶାୟୀ, ସହସା ଗର୍ଜିଲା
ରୋଷେ ଗୁହା ମୁଖେ ଆସି, ଚମକ ପଶୁଏ,
ଶଶକ, ଶୃଗାଳ, ମୃଗ, ବ୍ୟାଘ୍ର ଏକ ସଙ୍ଗେ,
ଭକ୍ଷ୍ୟ ଭକ୍ଷକର ଭାବ ଭୁଲି ଯାଇ ଭୟେ,
ପଳାଇଲେ ବଣାହୋଇ ଏଣେ ତେଣେ ସର୍ବେ
ଭାଙ୍ଗିଗଲା ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧି ଯୋଗୀର,
ଗର୍ଭିଣୀର ଗର୍ଭପାତ ହେଲା ଛନକାରେ,
ନୀଡ଼ ଛାଡ଼ି ଉଡ଼ି ଗଲେ ସନ୍ତାପେ ପକ୍ଷୀଏ;
ପଶି ସେ ନିର୍ଘୋଷ ଜଳେ ମନ୍ଥି ମହାସିନ୍ଧୁ
ଉଠିଲା ତରଙ୍ଗ ମାଳା ପର୍ବତ ପ୍ରତିମ,
ଜଳ ଜୀବେ ମହାଭୟେ ଗଣିଲେ ପ୍ରମାଦ;
କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟମୂଢ଼ ହେଲେ ସର୍ବେ ବିଶ୍ୱବାସୀ,
ଜଳଚର ସ୍ଥଳଚର ନଭଶ୍ଚର ଯେତେ ।
ଥରିଲେ ତ୍ରିଦିବେ ଦେବ, ପାତାଳେ ବାସୁକୀ,
ବରୁଣ ବରୁଣାଳୟେ ଯକ୍ଷେ ଯକ୍ଷପୁରେ,
କମ୍ପିଥିଲେ ବିଶ୍ୱବାସୀ ଦୈତ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧେ ଯଥା
ପ୍ରଲମ୍ବ କୁନ୍ତଳା କାଳୀ ରଣ ରଙ୍ଗିଣୀର
ଘନ ଘନ ହାସ୍ୟୋଚ୍ଛ୍ୱାସେ ବିକଟ କୁହାଟେ ।
ହିମାଚଳେ ହୈମବତୀ ଗୁହାନ୍ତେ ଚକିତେ,
ହସି ଟେକିସଙ୍କୁ ଶମ୍ଭୁ କହିଲେ ସଂକେତେ,
ଉନ୍ମୀଳି ନୟନ 'ତ୍ୟଜି ସମାଧି ସେ ବେଳେ,
"ଅଭିମନ୍ୟୁ ତାସପତି ସେନାପତି ବେଶେ
ଉପସ୍ଥିତ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ବ୍ୟୂହ ଭେଦିବାକୁ,
ତେଣୁ ଯୁଦ୍ଧ କୋଳାହଳେ କମ୍ପେ ବିଶ୍ୱ ଆଜି"
ତୋଳିଲେ ଏକାବେଳେ ଉଚ୍ଚେ ସୈନିକେ ପତାକା
ବାୟୁ ବିକମ୍ପିତ କେତୁ ଦିଶିଲା ଯେସନ
ବିକଟାଳ କାଳ ଆସ୍ୟେ ଲହ ଲହ ଜିହ୍ୱା
ଉଦାୟୁଧ ପ୍ରତିପକ୍ଷେ ଦେଖି ଯୋଧ ବୃନ୍ଦେ
ପରସ୍ପର ପ୍ରାଣନାଶେ ଅଟଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା,
ବଜ୍ରଦୃଢ଼-ହୃଦ ତାଙ୍କ ହେଲା ଦକଦକ.
ଥରିଲା ସର୍ବାଙ୍ଗ, ଘନେ ବହିଲା ନିଃଶ୍ୱାସ,
ଝରିଲା ଶୀତଳ ସ୍ୱେଦ, କଳା ପଡ଼ି ଦେହ,
ଖନ୍ନ ମାରୁନେଲା ପାଞ୍ଚ ଶୁଖି କଣ୍ଠ ଜିହ୍ୱା,
ଦେଖିଲେ ଅନ୍ଧାର ମଥା ଘୂରିବାରୁ, ମାତ୍ର
ସେଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଘୋଡ଼ାଇଲେ ବାଦ୍ୟ ଦମ୍ଭେ ସର୍ବେ
ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖେ ପଡ଼ି ଆଜି ମୃତ୍ୟୁରେ କି ଭୟ
ବୁଝିଲେକି ବୀରଗଣେ ବାକ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଭେଦ?
କୁମାରଙ୍କ ଆଜ୍ଞାକ୍ରମେ ଦ୍ରୋଣ ପାଶେ ଦ୍ୱିଜ,
ସାରଥୀ ସ୍ୟନ୍ଦନ ନେଲା ପ୍ରହାରଣ ହସ୍ତେ ।
ଅଭିମନ୍ୟୁ ପଛେ ପଛେ, ପାଣ୍ଡବ ବାହିନୀ
ବ୍ୟୂହ ମୁଖେ ଦ୍ରୋଣ ଅଗ୍ରେ ଚଳିଲେ ସଦର୍ପେ;
ମହାନଦୀ ଭୀମ ସ୍ରୋତ ଭୀମାବର୍ତ୍ତି ସହ,
ପଶିଲାକି ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ ଖରତର ବେଗେ !
କଣ୍ଟକପଥ ମଧ୍ୟେ ଯଥା କେଶରୀ କିଶୋର,
ପ୍ରବେଶି ତେସନ ସୈନ୍ୟେ ନିର୍ଭୀକ କୁମାର,
ଗୁରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବର୍ମାବୃତ, ଧ୍ୱଜ-ଦଣ୍ଡ-ଶାଳୀ
ପ୍ରଣମିଲେ ବାଣ ଦେଇ ଯୁଦ୍ଧ ଗୁରୁ ପାଦେ,
ପ୍ରତିବାଣେ ଗୁରୁ ବୀରେ ଚୁମ୍ବିଲେ କପୋଳେ,
ଶାଶ୍ୱତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଧି ଶସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ଛନ୍ଦେ ।
ଲାଗିଲା ତୁମୁଳ ଯୁଦ୍ଧ, ଲୋମହର୍ଷକାରୀ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ ପରସ୍ପରେ ଆକ୍ରମିଲେ ବେଗେ,
ଅସି, ଶୂଳ, ଗଦା, ଭଲ୍ଲ, କୁନ୍ତ, ଖର ଢେଙ୍କ,
ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ, ପଦାତି ପଦାତି,
ଗଜାରୋହୀ ଗଜାରୋହୀ, ରଥୀ ରଥୀ ସଙ୍ଗେ,
ଭଟେ ଭଟେ ଭଡ଼ି ଭୂମେ ରଡ଼ ଛାଡ଼ି କ୍ରୋଧେ,
ମରାମର ଧରାଧର କଲେ ପରସ୍ପରେ ।
ଘାତକର କ୍ରୂର ହାସ୍ୟ ଭୀଷଣ ହୁଙ୍କାର,
ଆହତର ମର୍ମଭେଦୀ କରୁଣ କ୍ରନ୍ଦନ,
ଅସ୍ତ୍ର ଝଣ ଝଣ ସଙ୍ଗେ ବାହୁ ଆସ୍ଫୋଟନ,
"ମାର ମାର" "ଧର ଧର" ବିକଟ କୁହାଟେ
ରୋଧିଲା ଶ୍ରବଣ ପଥ; ଉଡ଼ିଲା ଅମ୍ବରେ
ବିଦ୍ୟୁଦ୍‌ଗର୍ଭ ଖରଶାଣ ଅସଂଖ୍ୟ ବିଶିଖ,
ତ୍ରିଶୂଳ, ସାଂବେଳି, ବର୍ଚ୍ଛା, ଯମଜିହ୍ୱା ସମ
ଭେଦି ଚର୍ମ ବର୍ମ ଦେହ ବହିଲା ଶୋଣିତ
ନିର୍ଝରଶ୍ରେଣୀ ଶୈଳରୁ ଯଥା, ଦର ଦର ଧାରେ;
ଅସଂଖ୍ୟ ସୈନିକ ସହ ଗଜ-ବାଜୀ ରାଜି,
କେହି ଅସି କେହି ପର୍ଶୁ ଶୂଳ ଗଦାଘାତେ
ବାତ୍ୟାଘାତେ ବୃକ୍ଷ ବତ, ହତହେଲେ ରଣେ ।
ହେଲା ସମର ଭୂମି ଶବାବୃତ, ଯଥା
କୁଷ୍ମାକୀର୍ଣ୍ଣ ଅମସୃଣ ଯଜ୍ଞ-କୁଣ୍ଡ ବେଦୀ,
ତୃଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନଦୀ ଶଯ୍ୟା ବନ୍ୟା ଶେଷେ କିମ୍ବା ।
ସେନା ଛିନ୍ନ ହସ୍ତ ପଦ ରକ୍ତାକ୍ତ ସ୍କନ୍ଧତ
ଦିଶିଲା ଭୀଷଣ ସୌମ୍ୟ କଳ୍ପନା ନୟନେ,
ପଞ୍ଚ-ଫଣ-ଫଣୀ ସମ ଛିନ୍ନ-ପୁଚ୍ଛ-ଶୀର୍ଷ ।
ସଦ୍ୟ ଭିନ୍ନ ବ୍ରଣ ଶୂନ୍ୟ ବୀର ଶିର ରାଜି,
କୁଞ୍ଚିତ ମୁକେଶ ମୁକ୍ତ କେହିବା ଶୃଙ୍ଖଳ,
ପତିତ ଭୂତଳେ ଯଥା ବିନାଳ କମଳ
ଭ୍ରମର ନିକରେ ଘେରା; ପତିତ ଚୌପାଶେ,
ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଜଙ୍ଘାଙ୍ଘ୍ରି ନାସା ଦଶନ ରସନା
ଗଜ ବାଜୀ ରଥ ରଥୀ, ରଥୋପକରଣ,
କଙ୍କଟ ମୁକୁଟ ମଣି ଉଷ୍ଣୀଷ ମହାର୍ଘ
ବଳୟ, କୁଣ୍ଡଳ, ହାର, ଛତ୍ର, କେତୁ, ରଜ୍ଜୁ,
ଚାମର, ତୋମର, ଶର, ଶରାସନ, ଅସି
ନାନା ଅସ୍ତ୍ର, ଶସ୍ତ୍ର, ବସ୍ତ୍ର, ଶଙ୍ଖ, ସଂଖ୍ୟାତୀତ,
ଇତସ୍ତତଃ କ୍ଷିପ୍ତ କେତେ କେ ପାରିବ କଳି !
ନିଦାଘ-ନୀରଦ ସମ ଗମ୍ଭୀରେ ହୁଙ୍କାରି
ଆକ୍ରମିଲେ କୁରୁ ଚମୂ ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳେ,
ପାଣ୍ଡୁବଳ ମହାବଳ ଯମ ସମ ଭୀମେ;
ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ବେଗେ ଗଦା ପ୍ରଭଞ୍ଜନାଙ୍ଗଜ
ଭ୍ରମାଇ ମାଇଲା ସୈନ୍ୟେ ପଶି କୁରୁ-ବ୍ୟୂହେ,
ପଡ଼ିଲେ ସୈନିକେ ଯେହ୍ନେ ତୁଫାନେ କଦଳୀ,
ରଡ଼ି ଛାଡ଼ି ପଳାଇଲେ କୁରୁ ବଳ ଦୂରେ,
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସେ ଇତସ୍ତତଃ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇ
ବାୟୁ ବଳେ ମେଘମାଳା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଯଥା ।
ଛତ୍ର ଭଙ୍ଗ ଦେଖି ଦୂରୁ ଶଲ୍ୟ, ଦୁଃଶାସନ
ଆଶ୍ୱାସି ଫେରାଇ ସୈନ୍ୟ, ଆକ୍ରମିଲେ କ୍ରୋଧେ
ମହାପରାକ୍ରମୀ ଭୀମେ, ଦ୍ୱିଗୁଣ ସାହସେ;
ବେଢ଼ିଲେ ଚୌପାଶେ ସୈନ୍ୟ, ଘନ ଘନ ଅସ୍ତ୍ର-
ବୃଷ୍ଟି କରି ଭୀମପରେ, ପବନ ନନ୍ଦନ
ଭୀମ ହୁଙ୍କାର ସମରେ, ନାଶିଲେ ସୈନିକେ,
ମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗମ ଯଥା ନଳିନୀ ପଦ୍ମବନ,
ମନ୍ଥି ସରେ ସରସ୍ତରେ ଦେଇ ମହାନନ୍ଦ ।
ସେନା ନାଶ ଦେଖି କ୍ରୋଧେ କ୍ରୂର ଦୁଃଶାସନ
ଭୀମଙ୍କ ଅଲକ୍ଷେ ଛକି ବୋଇଲା "ବର୍ବର !
କେ ରଖିବ ତୋତେ ଆଜି ଦେଖିବ ସମରେ",
ଏତେ କହି ଭୀମ ପୃଷ୍ଠେ ପ୍ରହାରିଲା ଗଦା
ବକ୍ର ହୃଦେ, ବଜ୍ର ଯଥା ଶୃଙ୍ଗଧର ପୃଷ୍ଠେ;
ସେ ବିଷମାଘାତେ ଭୀମ ହେଲେ ଭୂପତିତ;
ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଚେକିତାନ, ନକୁଳାଦି ମିଳି
ସକଳେ ରଖିଲେ ଭୀମେ ସବଳେ ସେବେଳେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନେନେ କେଶପକ୍ଷ ପ୍ରାନ୍ତେ ଘେର ତାଙ୍କୁ ଦୃଢ଼େ ।
କୁରୁବଳ ସିଂହନାଦେ କମ୍ପିଲା ମେଦିନୀ ।
କ୍ଷଣପରେ ଭୀମ ଉଠି ପ୍ରତିହିଂସା ବଶେ,
ଆହତ କେଶରୀ ପ୍ରାନ୍ତେ କ୍ରୋଧେ ଅପମାନେ,
ବଜ୍ରବେଗେ, ଗଦାବଳେ ଭେଦି ଦୃଢ଼ ବ୍ୟୂହ,
ଭ୍ରୂକୁଟି କୁଟିଳ ମୁଖେ, ହୁଙ୍କାର ଭୀଷଣେ,
ସବଳେ ଭୂତଳେ ଦେଲା କଚ୍ଚୁଡ଼ି ଦୁଃଶାଙ୍କୁ,
କ୍ଷୁଧାତୁର ସିଂହ ଯଥା ଗୋ-ଗୋଷ୍ଠେ ବୃଷଭେ ।
କୁରୁବଳେ ହାହାକାର ପଡ଼ିଲା ତା ଦେଖି
ଭୂରିଶ୍ରବା, କୃପ, ଶଲ୍ୟ, କର୍ଣ୍ଣ, ଚିତ୍ରସେନ,
କୃତବର୍ମା, ବୃହଦ୍‌ବଳ, ସବଳେ ଦଉଡ଼ି
କାଢ଼ିନେଲେ ଦୁଃଶାସନେ, ଭୀମ ମୁଖୁଁ, ପୁଣି,
ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଗଦା ତାଙ୍କ, ମିଳି ସର୍ବେ ତହୁଁ,
ଘେରିଲେ ଭୀମଙ୍କୁ ପାଇ ନିରସ୍ତ୍ର ଏକାକୀ,
କାନନେ ଯେସନେ ଶୈଳେ ମହାବଳ ବ୍ୟାଘ୍ରେ
ମାତ୍ର ଭରସିଲେ ନାହିଁ ମାରିବାକୁ କେହି;
ଭୀମଙ୍କୁ ଏକାକୀ ଦେଖି ଅରାତି କବଳେ,
ବୀର ସହଦେବ ଦେଲେ ଦ୍ରୁତ ଝସ୍ପଟାଇ
ବାୟୁଗତି ଅଶ୍ୱ, ସଙ୍ଗେ ଆସିଲେ ନକୁଳ
ଶତ୍ରୁକୁଳ ନାଶି, ଚଢ଼ି ଗଜରାଜ ପୃଷ୍ଠେ,
ଦଳି ବଳି ଘେନି ତ୍ୱରା ବଜ୍ରୁଳ ଝସଟେ ।
ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଚେକିତାନ ଆଦି ବହୁ ବୀରେ
କେହି ଗଜେ, ଅଶ୍ୱେ କେହି ଆସିଲେ ସ୍ୟନ୍ଦନେ
ରୁଧିର ପିଚ୍ଛିଳ ପଥେ ପଙ୍କିଳ, ବନ୍ଧୁର
ଠାବେ ଠାବେ ଶବ ଯୋଗେ, ନକୁଳ ସଙ୍କେତେ
ଆସିଲେ ସୈନ୍ୟକେ ମାତ ଗ୍ଲାଡ଼ି ଘୋର ରଡ଼
ସିନ୍ଧୁ ମୁଖେ ସ୍ରୋତଗଣ ବର୍ଷାକାଳେ ଯଥା ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପାଣ୍ଡବଯୋଧେ ଅଯୁଧ ଅସ୍ଥାଳି
ଆକମିଲେ କୁରୁବୀରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବିକ୍ରମେ ।
କୁରୁବୀର ବୃନ୍ଦେ ତହୁଁ ଦୃଢ଼େ ଥାଇ ବ୍ୟୂହେ,
ରୋଗିଳେଲେ ପଥ ପୁରେ ଅଦମ୍ୟ ସାହସେ ।
ଦୁଇଦଳେ ପରସ୍ପର ସମ ବଳ ହେତୁ
ନ ହଟିଲେ କେହି ତଳେ, ଇତିମଧ୍ୟେ ଭୀମ
ହେଲେହେଁ ନିରସ୍ତ୍ର, ହସ୍ତୀଯୂଥେ ସିଂହ ସମ
ବାହୁବଳେ କାଟି କାଟି ପଶିଲେ ସ୍ୱଦଳେ ।
କୁରୁ-କୁଟ-ମନ୍ତ୍ରଦାତା,ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ମତି
ଶକୁନି, ଏକାଳେ ଦେଖି ସମର ଅବସ୍ଥା
ଜୟଦ୍ରଥ ରଥେ ଉଠି କହିଲେ ତା' କର୍ଣ୍ଣେ
"ଏକାଅଛି ଅଭିମନ୍ୟୁ ଦେଖ ଚକ୍ରବ୍ୟୂହେ,
ଏ ସୁଯୋଗେ ରୋଧି ରଖ ପାଣ୍ଡବ-ବାହିନୀ,
ମାରିବା କୁମାରେ ବ୍ୟୂହେ ଘେରି ଚଉପାଶ୍ୱ;
ଗଲେଗଲେ ଶୁଭ ବେଳ ନ ମିଳଇ ଆଉ
ତପ୍ତ ଥାଉଁ ଲୌହେ ସିନା ଯୋଡ଼େ ଲୌହକାର"
ଉପଯୁକ୍ତ ଏ ମନ୍ତ୍ରଣା ଭାବି ଜୟଦ୍ରଥ
କୁରୁ ମହାରଥୀଗଣେ ଡ଼ାକିଲେ ସଂକେତେ ।
ଆସିଲେ ତା ଜାଣି ଦ୍ରୁତ ବୀର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା,
ପର୍ବତପ୍ରତିମ ରଣେ, ପ୍ରତିପକ୍ଷରୋଧୀ,
ସିଂହ-ପୁଚ୍ଛ-କେତୁ ରଥେ, ଆସିଲା ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ
ବର୍ଦ୍ଧୀଯାଶ୍ୱ ହସ୍ତୀ ପୃଷ୍ଠେ ପ୍ରବେଣୀ ମଣ୍ଡିତ;
ଦର୍ପେ ପ୍ରକ୍ଷେପିତ ଧର, ଆସେ କ୍ଷେମଧନ୍ୱା,
ଘଟୋତ୍କଚସହ ରଣେ ମତ୍ତ ଥିଲେ ଯେହୁ;
କମ୍ବୋଜ-ରାଜନ ଜାଣି, ବାଜୀବରେ ଦେଲେ
ଝସ୍ପଟାଇ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଦଳ,
ବଜ୍ରଦଗଡି ହସ୍ତେ ଚଢ଼ି ଆସିଲେ ସବେଗେ
ତାଙ୍କ ପଛେ, କରେ ଧରି ଉଲଗ୍ନ ଖଡ଼ଗ ।
ଆସିଲା ବାହ୍ଲୀକ ଭଲ୍ଲ ଧରି ପଛେ ପଛେ
ତୀରନ୍ଦାଜ ଦଳ ସହ ହେରେ ପୁରଞ୍ଜୟୀ ।
ମିଳିଲେ କଳିଙ୍ଗ-ରାଜ ଗଜରାଜ ପୃଷ୍ଠେ
ଝୁଲି ଝୁଲି, ଗଜାରୋହୀ ସହ ହସ୍ତୀ ସେନା,
ଚଳଶୈଳ ସମ ଦ୍ରୁତ ହଟିଲେ ଭୀଷଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶକୁନିଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ରଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
ଉରଗ ଲାଞ୍ଛିତ କେତୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରୂଢ଼ ରଥେ,
ମେଘାରୂଢ଼ ଉଗ୍ର ସମ ଆସିଲେ ସେଠାରେ
ଦଳେ ବଳେ, ମେଘଦଳ ନିଦାଘାନ୍ତେ ଯଥା ।
ରଣକୌଶଳେ ମିଳି ସବେଁ ରୋଧିବେ ପାଣ୍ଡବେ
ଜୟଦ୍ରଥ ସଙ୍ଗେ ଯୋଧେ ସ୍ଥିର କରି ଶେଷେ
ହେଲେ ଅଗ୍ରସର, ତହିଁ ରଙ୍ଗି ପୁରୋଭାଗେ
ଜୟଦ୍ରଥେ ରଥେ ଯାର ଉଡ଼େ ଫର ଫର
ବରାହ ଲାଞ୍ଛିତ କେତୁ ରଜତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ମେଘଗଣ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ମଘବା କି ଅବା !
ଜୟଦ୍ରଥ ସେନା ଦଳେ ଦଶିଲେ ତେସନ ।
ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ନରେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟୂହ ରଚି ସେ ତକ୍ଷଣେ
ବୃତ୍ତାକାରେ ପାଣ୍ଡୁ ସୈନ୍ୟେ ଘେରିଲେ ସୁଦୃଢ଼େ
ସମୁଦ୍ରକୁ ବେଳା ପ୍ରାୟେ, ବୀର ଅଭିମନ୍ୟୁ,
ସ୍ୱଦଳୁ ବିଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହୋଇ ଚକ୍ରବ୍ୟୂହେ ତେଣୁ
ରହିଗଲା ନିଜ ଯଥ' ନ ଆସନ୍ତେ ଦ୍ରୁତେ ।
ଚକ୍ରବ୍ୟୂହେ କୁମାରକୁ ଏକା ଜାଣି ଭୀମ,
କରଣୀ କରଭେ ଯଥା ଦେଖି ବ୍ୟାଧ ବେଢ଼ା,
ଗଦା ଟେକି ସଦା କରି ପରପନ୍ଥୀ ଦଳେ,
ପରସ୍ପର କଲେ ପଥ ମତ୍ତ ହସ୍ତୀ ଯଥା,
ଅଗମ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ ଶୁଣ୍ଡେ ଭାଙ୍ଗି ତରୁଗଣେ
ପଥରୋଧୀ ଶିଳାରାଶି ଫିଙ୍ଗି ପାଦେ ପୁଣି;
ପଶିଲେ ପାଣ୍ଡବ ସେନା ସବେଗେ ସେ ପଥେ
ନିମ୍ନଭୂମେ ଜଳ ସମ; ଭୀମ ଗଦାଘାତେ,
ପଡ଼ିଲା ଭୂତଳେ କାର ମୁଣ୍ଡ ଫାଟି ବସା
ଦଧିଭାଣ୍ଡ ଦଧି ସମ ଥପ ଥପ ହୋଇ;
ଉଡ଼ିଗଲା ଛିଡ଼ି ଫାଳେ ହସ୍ତ ମୁଖ ପାଦ
ରୌଦ୍ରାତପେ ଜପା ଗର୍ଭୁ ତୁଳା ବୀଜ ଯଥା,
କାହାରବା, ନଭ ମାର୍ଗୁ ଚିଲ ଶ୍ୟେନେ ନେଲେ
ଚିଲମାର ଛିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ନ ପଡ଼ୁଁ ଭୂତଳେ ।

ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା କ୍ଷେମଧନ୍ୱା ଜୟଦ୍ରଥ ସହ
ଏକକାଳେ ବରଷି ଶର ଆଶୀବିଷ ସମ,
ସବିଶେଷ ବିନ୍ଧିଲେ ଭୀମେ କାଟି ଗଦା ହସ୍ତୁ;
ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ ଯହୁଁ ଭୀମ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ,
ସହସା ସହାୟ ପାଇଁ ସହଦେବ ଆଉ
ଧୃଷ୍ଟକେତୁ ଘଟୋତ୍କଚ ଆସି ପଛେ ପଛେ
ଯୁଝିଲେ କୌରବ ସଙ୍ଗେ ଅସୀମ ସାହସେ ।
ଭୀଷଣ ହୁଙ୍କାରେ ଗର୍ଜି ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ସମ
ପଡ଼ିଲେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବେଗେ ପରସ୍ପର ପରେ ।
ଅତୁଳ ସେ ଯୁଦ୍ଧ, କଳି ନ ହର କଦାପି;
ଇତସ୍ତତଃ ବାତ୍ୟାଘାତେ ସିନ୍ଧୁ ବୀଚିସମ
ନିଅନ୍ତି ଗୋଡ଼ାଇ କେବେ ପାଣ୍ଡବେ କୌରବେ,
କେବେବା କୌରବେ ପୁଣି ତଡ଼ନ୍ତି ପାଣ୍ଡବେ
ବିମର୍ଦ୍ଦି ଅରାତି ଦଳେ ନିର୍ଦ୍ଦୟେ ନିଷ୍ଠୁରେ ।
ସମଶକ୍ତି ଶାଳୀ ହେତୁ ନ ହଟିଲେ କେହି
ଧୃଷ୍ଟକେତୁ ଧୂମକେତୁ ସମ ଯୁଦ୍ଧନଭେ
ଶ୍ରୁତାୟୁଧେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶରେ ବିନ୍ଧିଲେ ନିଷ୍ଠୁରେ ।
ପଶିଲା ସେ ଶର ଦୂରେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ପଦେ
ଶ୍ରୁତାୟୁଧ ଶୂଳ ମୂଳେ ଗ୍ରୀବା ଜଙ୍ଘ ଭେଦି;
କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଫଳ ତାର ପାଇଲେ ତକ୍ଷଣେ
ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ବାଣାଘାତେ ଅଚେତନ ହୋଇ,
ବୃହଦ୍‌ବଳ ନକୁଳର ଶୂଳାଘାତେ ତଳେ
ରଥୁ ପଡ଼ି ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ଉତ୍ତନେ,
ଦୂରୁଁ ଦେଖି ଭୂରିଶ୍ରବା ନକୁଳେ ସବଳେ
ଫିଙ୍ଗିଲେ ସାବେଲ ରୋଷେ, ଭାଗ୍ୟେ ସେ ସାବେଲ
ଦଶିଲା ଯା ଶୂନ୍ୟ ପଥେ ହାବେଲ ସଦୃଶ
ଭେଦିଲା କୁଞ୍ଜରେ ତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣି ପାଶେ ଯାଇ
ନବାଙ୍ଗ ନକୁଳ ଅଙ୍ଗେ ସ୍ପର୍ଶି ମାତ୍ର ବର୍ମ,
ସେ ଘାତେ ପଡ଼ିଲା ଗଜ, ଗଜୁ ବୀର ତଳେ ।
ଜୟତ୍ସେନ ବାଣାଘାତେ ବୀର ସହଦେବ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅହିତ ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳ ପ୍ରାୟେ ପ୍ରଚଣ୍ଡବାଣାଘାତେ
ପକାଇଲେ ପୋତ ତାଙ୍କୁ ଅଯାଦ ମସ୍ତକ ।
ଭଗଦତ୍ତ ସହଦେବ ଭଲ୍ଲପାଳ କ୍ଷେପି
ଶରାସନ ହସ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲେ ଦୂରେ;
ଏକାଳେ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ ଶାର୍ଦ୍ଧ ଭଲ୍ଲ ଯାଇ
ସହଦେବ ଅଶ୍ୱ ପୃଷ୍ଠେ ବାଜନ୍ତେ ସବେଗେ
ସହଦେବେ ଫିଙ୍ଗି ପୃଷ୍ଠୁ ସେ ବିଷମାଘାତେ
ପଳାଇଲା ଅଶ୍ୱ ନେଇ ବିମର୍ଦ୍ଦି ସ୍ୱଦଳେ;
ମହାଦ୍ରୁମ ଘଟୋତ୍କଚ ଉପାଡ଼ି ସମୂଳେ,
ଭ୍ରୁକୁଟି କୁଟିଳ ନେତ୍ରେ, ବଡ଼ ଘଡ଼ ଘୋଷେ,
ଅସିଲା ଦଉଡ଼ି ଯେସନ୍ତେ ସଚଳ ଅଚଳ;
ପଳାଇଲେ କୁରୁସେନା ଦୂରୁ ଡର ତାକୁ
ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରାୟେ ଅଦ୍ଭୁତ ଦୁସ୍ପୃଦ ।
ହେଲା ସମ୍ମୁଖୀନ ଯନ୍ତୁଁ ଜୟଦ୍ରଥ ଦ୍ରୁତେ
ଉତ୍ତୋଳ ପିଚ୍ଛିଲ ତରୁ ରଥେ ତାର ବେଗେ
ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ହେଲା ରଥ ତରୁ ଗୁରୁ ଘାତେ ।
ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା, କୃତବର୍ମା ଶ୍ରୁତାୟୁଧ ମିଳି
ଘଟୋତ୍କଚ ରଣକଣ୍ଡୁ ଶମିଲେ ସହସା
ପକାଇ ତା କରୁ ତରୁ ଅସ୍ତ୍ର ବର୍ଷାଘାତେ ।
ଇତି ମଧ୍ୟେ ଜୟଦ୍ରଥ ନବ ରଥେ ଆସି
ଘେରିଲେ ପାଣ୍ଡବେ, ଦେଖି ମନେ ହେଲା ଯେସନ୍ତେ
ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ପଲ୍ୱଳ ସ୍ରୋତ ବନ୍ୟା କାଳେ ଯଥା
ନଦୀ ଗର୍ଭେ ଶିଳାଘାତେ ଲେଉଟି ପଛକୁ
ଫେରି ମହାବଳେ ପୁଣି ବୁଡାଏ ଶିଳାକୁ,
ତେସନେ କୌରବ ବୀରେ ଘଟୋତ୍କଚଘାତେ
ଘୁଞ୍ଚି ଯାଇ ପଛେ ପୁଣି, ଦ୍ୱିଗୁଣ ସାହସେ
ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ ପ୍ରଚଣ୍ଡଘାତେ ଅକ୍ରମିଲେ ବେଗେ ।
କୌରବ ବୀରଙ୍କ ତୀବ୍ର ଅସ୍ତ୍ର ବର୍ଷାଘାତେ ,
ପଡ଼ିଲେ ପାଣ୍ଡବ ସେନା ପକ୍ୱ ପତ୍ର ଯଥା
ବାୟୁ ବେଗେ ପଡ଼େ ଝଡ଼ କାନନେ ଅସଂଖ୍ୟ

ବିମର୍ଦ୍ଦି ତୁରଗ ଗଜେ. ରିପୁରକ୍ତପାତେ
ବୁଡ଼ାଇଲେ କୁରୁବୀରେ ଶୋଣିତ ତଟିନୀ,
ରକ୍ତୋମ୍ମୁକା-ରଣଚଣ୍ଡୀ-ନାବକେଳି-ଯୋଗ୍ୟା ।
ଶୁଷ୍କ ରଣାଙ୍ଗନେ ହେଲା ଅଗମ୍ୟା ସେ ନଦୀ,
ମହାନଦୀ ଠାବେ ଠାବେ ଶିଳା ଯୋଗେ ଯଥା,
ଭଗ୍ନ ରଥ, ଅସ୍ତ୍ର—ମୃତ ୧ ସ୍ତୀ ଅଶ୍ୱ ଯୋଗେ ।
ହାହାକାର ପଡ଼ିଗଲା ପାଣ୍ଡୁ ବଳେ କ୍ଷଣେ;
ବିଷମ ସେ ଘାତ ସହି ନ ପାରି ପାଣ୍ଡବେ
ପଳାଇଲେ ରଣ ଛାଡି ଦ୍ରୁତା ଦ୍ରୁତ ହୋଇ
କଟୁତ ହାବୋଡ଼, କେହି ହସ୍ତୀ ଅଶ୍ୱ ପଦେ
ଦଳି ହୋଇଗଲେ, କେହି ରଥୀ ପଥ ଛଡ଼େ
ଅସ୍ଥିଶୂନ୍ୟ ମାଂସପିଣ୍ଡ ହେଲେ ପରନ୍ତେ
ବସ୍ତ୍ରାବୃତ ଭୂଜା ପ୍ରାୟେ ଚର୍ମାବୃତ ରହି ।
ରଥ ଆଗେ ପଡ଼ି କେହି ପେଷି ହେଲେ ଯେସନ୍ତେ
ଯନ୍ତ୍ରା ମଧ୍ୟେ ଶସ୍ୟ, କେହିବା ସେ ରଥ ଚକ୍ରେ
ଲପଟାଇ ଶେଷେ, ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଚକ୍ରୁଁ, ଦୂରେ,
ପଡ଼ିଲେ ବିପକ୍ଷ ଦଳେ, ମନେ ହେଲା ଯେସନ୍ତେ
ରୋଧିବାକୁ ଅରିକୁଳେ ପଡ଼ିଲେକ ତେଇଁ !
ଭଗ୍ନରଥ ସ୍ତୁମ୍ଭେ ଥୋକେ ମୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱ ମୁଙ୍ଗେ
ଗୁନ୍ଥି ହୋଇ ସେ ଗହଳେ ହେଲେ ଛଟପଟ;
ମାହୁନ୍ତ ବାରଣ ଅଉ ନ ମାନି ବାରଣେ,
ତୀକ୍ଷ୍ଣାଙ୍କୁଶ ଘାତେ ତାଙ୍କ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି
ହାସେ ଶୁଣ୍ଡ ମୁଖେ ରଖି, ଫିଙ୍ଗି ଆରୋହୀଙ୍କୁ
ପଳାଇଲେ ବଶ ହୋଇ ଭୀମ ଘନ ଘୋଷେ
ଗଜ ଚକ୍ଷୁ ଧରି ଦୃଢ଼େ ଖାବନ ବକଲେ;
କାହିଁବା ମାହୁନ୍ତ ଝୁଲି ଗୁଲେ ହସ୍ତୀ ସଙ୍ଗେ ।
ଶୁଣ୍ଡହୀନ ହସ୍ତୀ କାହିଁ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଯାଇ
ପଡ଼ିଲା ପର୍ବତାକାରେ ବିକଟ ଚିତ୍କାର
ଶତ ଶତ ସେନା ମାରି ସେ ପତନ ସଙ୍ଗେ ।
ବଲ୍ଗାଧାରୀ ବଲ୍ଗାରୋଧ ନମାନି ଘୋଟକେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଚ୍ଛନ୍ନେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘେ ଫିଙ୍ଗି ଆରୋହକ ଦୂରେ
ସଫେଣ ଶୋଣିତ ମୁଖେ, ମଳ ମୂତ୍ର ତ୍ୟଜି
ମୁହୁର୍ମୁହୁ କେହୁ ଘୋଣ ନିଃସୃତ ଫୁତ୍କାରେ
ସ୍ୱେଦାର୍ଦ୍ର ଶରୀରେ, ଯେହ୍ନେ ସଦ୍ୟ ଜଳୋତ୍ଥିତ,
ପଳାଇଲେ ରଣ ସ୍ଥଳୁ କର୍ଣ୍ଣିକନ୍ଦୁ ରବେ ।
ସମ୍ଭାଳି ନପାରି କାହିଁ ପଡ଼ିଗଲା ସାଦୀ
ତ୍ୱରମାଣ ଅଶ୍ୱ ପୃଷ୍ଠୁ, ମାତ୍ର ପାଦ ତାର
ରେକାବ ସଂଲଗ୍ନ ହେତୁ, ଦେହ ସେ ସାଦୀର,
ଘୋଟକ ଝମ୍ପ ସଙ୍ଗେ ଘଷି ହୋଇ ଭୂମେ,
ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଗଲା ସ୍ଥୂଳ ସ୍ଥୂଡ଼ ଅଙ୍ଗୁ ।
ପଳାଇଲେ ରଣ ସ୍ଥଳ ପାଣ୍ଡବେ ସହାସେ,
ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ଆଗେ ଯଥା ଶୁଷ୍କ ପତ୍ରାବଳି ।

ବିଜୟ ବାହୁଡ଼ା ଲଭି କୌରବ ବାହିନୀ
ଗର୍ଜିଲେ ଭୈରବେ, ଯେହ୍ନେ ମେଘେ ଘଡ଼ଘଡ଼,
ଛପୁକାଇ କର୍ଣ୍ଣଶୂଳ ପାଣ୍ଡୁ ସେନାଙ୍କର ।
ଦୈବ ପ୍ରତିକୂଳ ଯେବେ ନିଷ୍ଫଳ ସକଳ
ଉଦ୍ୟୋଗ, ପୁରୁଷକାର, ବଳ, ବିଦ୍ୟା ଆଦି;
ହେ ପାଣ୍ଡବେ ! ରଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରତିକୂଳ ଆଜି
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ, ଯାଅ ହେ ଫେରି ସ୍ୱଗୃହେ ମଉନେ,
କିପାଁ ମନୋଦୁଃଖେ ବୃଥା ସନ୍ତପ୍ତ ସକଳେ ?
ଯଶାଯଶ, ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁ, ଲଭ କ୍ଷତି ଆଦି
ଜୟ-ପରାଜୟ-କୁଞ୍ଚି ବିଧି ହସ୍ତେ ଜାଣି,
ତଥାପି କିପାଁଇ ଦୁଃଖ କର ଅକାରଣେ ?
ଅଭିମନ୍ୟୁ କଥା ମନୁ ଛାଡ଼ ହେ ସକଳେ,
ବଞ୍ଚିବାର ଥିଲେ ତା'ର, ଏକ ବ୍ୟୂହୁ କିପାଁ
ଏହିପରି ଶତ ବ୍ୟୂହୁ ଫେରିବ ଅକ୍ଷତେ ।

ଗୋ କଳ୍ପନେ ! ଚଳ ତ୍ୱରି ଚକ୍ରବ୍ୟୂହେ ଫେରି
ଅଭିମନ୍ୟୁ ଯୁଝେ ଯହିଁ ଏକାକୀ ନିର୍ଭୀକେ,
ଦେଖିବା ତା ଭାଗ୍ୟେ ଆଜ କି ଲେଖିଛି ବିଧି !

ଦିଶିଲା ଅଗ୍ରତେ ବ୍ୟୂହ, ସିନ୍ଧୁ ସମ ଯହିଁ
ରଥୀ ମହାରଥୀ, ଉର୍ମି ଉର୍ମିଙ୍କ ଆକାରେ,
ମୀନବତ୍ ପଦାତିକେ, ରଥ ବାଜୀ ଗଜ,
ମକର କୁମ୍ଭୀର କୂର୍ମ ସଦୃଶେ ଶୋଭନ୍ତି;
ମହାଗ୍ରାହ ସମ ଏକା ସେ ବ୍ୟୂହ ସାଗରେ
ଦିଶନ୍ତି ଭୀଷଣ-ସୌମ୍ୟ ସୁଭଦ୍ରା-ନନ୍ଦନ !
ଭୀଷଣ ସେ ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ, ଅସଂଖ୍ୟ ସୈନିକ
ଦେଇ ମହାଦୃଢେ ଗଢ଼ା, ଚକ୍ରାକାରେ ଯାର,
ମଧୁଚକ୍ରେ ମକ୍ଷି ଯଥା ରହିଛନ୍ତି ଘେରି,
ସହସ୍ର ପରଧ୍ୱଜମ କେନ୍ଦ୍ର ଚଉପାଶେ,
କିମ୍ବା ହ୍ରଦ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଶୈଳଶ୍ରେଣୀ ଯଥା;
ରଥୀ ମହାରଥୀ, ରଥ ଅଶ୍ୱେ, ଗଜେ କେହି
ସଙ୍ଗେ ଦଳ ବଳ ଘେନି ! ନିର୍ଭଜି ସେ ବ୍ୟୂହ
କୀଚକ ନିକୁଞ୍ଜ ଯେହ୍ନେ ଅରଣ୍ୟେ ଶୀରନ୍ତ୍ରି ।
ଉଷ୍ଣୀଷ, କିରୀଟ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରଥଚୂଡ଼ା ପୁଣି
ଚଞ୍ଚଳ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ସେ ବ୍ୟୂହ ପ୍ରାଚୀରେ,
ଦିଶଇ ଭାସ୍ୱର ଯଥା ଅମା ନିଶାମାରେ
ଦାବାନଳ ଜ୍ୱଳେ ଦୂର ଶୈଳଶ୍ରେଣୀ ଘେରି,
ବୃତ୍ତାକାରେ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ନିଦାଘେ, ଅଥବା
ପ୍ରାସାଦ ଶିଖରେ ଯଥା ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ
ଦୀପାବଳି ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଶ୍ୟ ଦୀପାବଳି
ନିତାପ-ହାରିଣୀ ଶ୍ୟାମା ସ୍ୱାଗତ ନିମନ୍ତେ ।
ନରକଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ମକ୍ଷିକ ଯା ଦେଇ
ନପାରିବ ପ୍ରବେଶି, କିମ୍ବା ନ ପାରେ ବାହାରି !

ବୀରତା ନନ୍ଦନ ସମ ଅର୍ଜୁନ ନନ୍ଦନ,
ଅପ୍ରମିତ ବଳେ ଏକା ଅବିରତ ପ୍ରମାଥୀ
ଏକବାରେ ଶତବାଣ ପ୍ରତିଘାତ ଦେଇ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁଝନ୍ତି କୌରବ ସଙ୍ଗେ ସଳ୍ପକେ ସାହସେ ।
ଅଶ୍ୱ ହସ୍ତୀ ରଥୋପରୁ, ବୃକ୍ଷୁଁ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରାୟେ
ଶରାଘାତେ ଭୂମିତଳେ ଲୋଟାନ୍ତି କାହାକୁ,
କେବେବା ସଞ୍ଚାଳି ଅସି ଚପଳା ଚଞ୍ଚଳେ,
କାଟନ୍ତି କୌରବେ, ଇକ୍ଷୁ ଇକ୍ଷୁଜୀବୀ ଯଥା
ଅଣ୍ଟାରୁ, କଣ୍ଠାରୁ କା'କୁ ଅଣ୍ଟୁରୁ ବା ପୁଣି ।
ଶୂଳ ମୂନେ ଗୁନ୍ଥି କାରେ ଫିଙ୍ଗନ୍ତି ବା ଦୂରେ,
ହେଳାରେ ବାଳକେ ଯଥା କନ୍ଦୁକେ ଖେଳାଏ ।

ବିଖଣ୍ଡିତ ଶଣ୍ଡୀ ମୁଣ୍ଡ ଠାବେ ଠାବେ ଦିଶେ,
ଶାଳ୍ମଳୀ କୁସୁମ ଯିବା ପତିତ ଭୂତଳେ !
ରକ୍ତ-ଉସ୍ର-ସ୍ରାବୀ-ଶିର ପଡ଼ିବାରୁ ତଳେ,
ଖଡ୍ଗାଘାତେ; ସଂଖ୍ୟାତୀତ, ଦିଶିଲା ଯେସନ,
ହକରକା ରକ୍ତ ବୃଷ୍ଟି ହେଉଛି କି ତହିଁ ?
ନୃମୁଣ୍ଡେ, କବନ୍ଧେ ପୁଣି ଶୋଣିତ ଆସାରେ,
ମେଦ, ମାଂସ, ବସା, ମଳ ବିଭତ୍ସ ମିଶ୍ରଣେ,
ମନେହେଲା କୁମାର କି ଦେଲେ ଆଡ଼ମ୍ବରେ
✣କ୍ରବ୍ୟାଦ ପ୍ରମୋଦ ପାଇଁ ଲୋମହର୍ଷ ଭୋଜି ?
ବିମର୍ଦ୍ଦି ବଇରୀ ଦଳ ଚଳେ ତାଙ୍କ ରଥ,
କୃଷକ ଲଙ୍ଗଳ ଯଥା ବନ୍ଧୁରାର୍ଦ୍ର ଭୂମେ
କବନ୍ଧ ବନ୍ଧୁର ପଥେ ଶୋଣିତ ପିଚ୍ଛିଳ ।
କୁମାରଙ୍କ ରଥ ଗତି ଅବରୋଧି ଗୁରୁ
ବିନ୍ଧିଲେ ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣେ ରୋଷଭରେ ତାଙ୍କୁ;
ଗତିଶୀଳ ମହୋରଗ ଆଘାତେ ଯେସନ,
ଗର୍ଜି ରୋଷେ ଫଣୀ ତୋଳି ଦଂଶଇ ଘାତକେ,
କ୍ରୋଧ ବିସ୍ଫାରିତ ନେତ୍ରେ କୁମାର ତେସନ,
ସୁଧ-ସହ ପ୍ରତିଶୋଧ ଦେଲେ ଶତବାଣେ ।
କାଟିଲେ ସେ ବାଣେ ଧନୁଁ-ଗୁରୁ ଅର୍ଦ୍ଧପଥେ,

ନିମିଷେ କୁମାର ପୁଣି ବିନ୍ଧିଲେ ପ୍ରଚଣ୍ଡେ,
ଚକ୍ରପକ୍ଷ ତାରାପ୍ରଭ ସହସ୍ର ସାୟକ ।
ପ୍ରତିଘାତେ କାଟି ଦ୍ରୋଣ ବିନ୍ଧିଲେ କୁମାରେ,
ବାଣ-ବୃଷ୍ଟି ଅଗ୍ନି-ବୃଷ୍ଟି ପରସ୍ପେ ହେବାରୁ
ନ ଦିଶିଲେ ଦୁହେ କିଏ କାହିଁ ଛନ୍ତି ରଣେ ।
ସୁଚତୁର, ବହୁଦର୍ଶୀ, ଯୋଦ୍ଧା ଯୁଦ୍ଧଗୁରୁ,
କେବେଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ କେବେନିମ୍ନେ କେବେ ଆଡ଼େଇ
ବିନ୍ଧନ୍ତି କୁମାରେ ଅସ୍ତ୍ର ବିବିଧ କୌଶଳେ;
ତାଦେଖି ସୈନିକେ ଉଚ୍ଚେ କହିଲେ କୁମାରେ
"ଛାଡ଼ ପ୍ରାଣଆଶା ଅଜି ଯୁଦ୍ଧ ଗୁରୁ ଅଗେ"
ସର୍ବଗୁଣେ ସମତୁଳ ଗୁରୁ ସଙ୍ଗେ, ବରଂ
ଗୁରୁଠାରୁ ବଳଶାଳୀ ହେଲେହେଁ, ତଥାପି,
ବହୁଦର୍ଶୀ ହେତୁ ତାଙ୍କୁ ନ ପାରୁ ସେ ବେଳେ,
ଉତ୍ତରେ ସଗର୍ବେ ବୀର କହିଲେ ହୁଙ୍କାରି
"ସତୀ ଶିରୋମଣି ମାତା ସୁଭଦ୍ରା ଯାହାର,
ଅର୍ଜୁନ ଯା ପିତା, ପୁଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମାତୁଳ,
ତା ସଙ୍ଗେ ପାରେ କି କେବେ ବୃଦ୍ଧ ବିପ୍ର ଜଣେ
କ୍ଷୀଣଦୃଷ୍ଟି, ଶ୍ଳଥ-ମୁଷ୍ଟି, ପଳିତ କୁନ୍ତଳ" ?
ଏତେ କହି ଡେଇଁ ପଡ଼ି ଗୁରୁ ରଥପରେ,
କାଟିଲେ ସାରଥି ଅଶ୍ୱ ମନୋଗତି ବେଗେ;
ପୁଣିଡେଇଁ ନିଜ ରଥେ ବସିଣ ସୁଦ୍ରୁତେ
ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟସ୍ତ କଲେ ଦ୍ରୋଣେ ନାନା ଶସ୍ତ୍ରାଘାତେ;
ଯୁଦ୍ଧ ବିଶାରଦ ଗୁରୁ ହେଲେହେଁ କିହେବ
କୁମାର କ୍ଷିପ୍ରତା ସଙ୍ଗେ ସମକକ୍ଷ ନୋହି
ବୟୋବୃଦ୍ଧି ହେତୁ ହେଲେ ପରାଜିତ ରଣେ ।
ରାହୁ ଜିଣି ରବି ଯଥା, ରଣାକାଶେ ବୀର
ଦିଶିଲା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର ଜିଣି ଗୁରୁ ରଣେ ।
ଯୁଝି ମଲେ ଥୋକେ, ପୁଣି ପଳାଇଲେ ଥୋକେ

✣ ପିଶାଚ ।

ସ୍ୱେଦାକ୍ତ ସବାପେ ରଣ୍ଡ ଇତସ୍ତତଃ, ତେଣୁ
ଢଶିଲ୍ଲ ନବଡ ବ୍ୟୂହ ପାଞ୍ଚଳ ସେ ବେଳେ
ହିମ-ଶିଳା ରଶି ଯଥା ଗଳଇ ଅତପେ ।
ଚଳିଲ୍ଲ କୁମାର ରଥ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରଥ ଯଥା
ଗଗନେ, ଅବାଧେ, ଭେଦ୍ଧ ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ; ଦୂରୁ
ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରବସ୍ତ ପୁଣି ଛନ୍ଦ ଭଙ୍ଗ ହେତୁ
କୁମାର ଅବାଧ ଗତ ନିରେଖି ଅବର
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, କର୍ଣ୍ଣ, ଶଲ୍ୟ, କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ
ଠୂଳାଇ ବ୍ୟୂହି ନକେ ପୁଣି ବେଢ଼ିଲେ କୁମାରେ;
ବେଢ଼ନ୍ତ ଶିର୍ଖାଘ ଶିରେ ଗଣ୍ଡାରେ ଯେସନ
ଆମିଷ ଲାଳସୀ ବ୍ୟାଧେ ହଶସ୍ତ ସଭୟେ ।
କଣ୍ଠ ପଳେ ହରି ପର, ହର୍ଷେ ଅଭିମନ୍ୟୁ,
କାହାଁକୁ ମାରବ ଅଗେ, ଛନ୍ନ ମତ ହୋଇ,
ନିରେଖି ଉଦରମ୍ଭରି ସୁଖାଦ୍ୟ ଯେସନ
ଆକ୍ରମିଲେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ କ୍ଷୁର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶରେ;
ଚମକ୍ଲି ସହସା ନେଲେ ଘୁଞ୍ଚାଇ ସେ ଶିର,
ନବାଜ ସେ ଶର ତେଣୁ ତାଙ୍କ ପରେ ଦ୍ରୁତେ,
ବାଜିଲ୍ଲ ଘୋଟକେ ତାଙ୍କ *ଘାର୍ଷ୍ଣି ଗ୍ରୀବା ଭେଦ;
ରଥ ସହ ଅଶ୍ୱ ଲମ୍ଫେ ପଳାଇଲ୍ଲା ଦୂରେ
ସାରଥି ଅକ୍ଷମ ହେତୁ ସେ ଅଶ୍ୱ ସଯତେ ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଦଶା ଦେଖି ବେଗେ ତହୁଁ କର୍ଣ୍ଣ,
ପର୍ଶୁରାମ-ବରଶିଷ୍ୟ, କ୍ଷତ୍ର-ବୀର୍ଯ୍ୟ-ଧ୍ୱଂସୀ,
ଭ୍ରୂ କୁଟି କୁଟିଳ ମୁଖେ ଓଷ୍ଠ ପୃଷ୍ଠ ଦଂଶି,
ବଦ୍ଧିଲ୍ଲା ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣ କୁମାରେ, ନିମିଷେ,
ଅର୍ଦ୍ଧ ପଥେ କାଟି ତାକୁ ପ୍ରତିଘାତେ ପୁଣି
ବଦ୍ଧ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ତୀଗ ଶାର ନାଶିଲେ ତା’ ଦର୍ପ,
ପଶିଲ୍ଲା ସେ ତୀର ଯେସନ୍ତେ ଉରଗ ବଲ୍ମୀକେ,
କର୍ଣ୍ଣ ବାହୁ-ବର୍ମ ଭେଦ ରଥସ୍ତମ୍ଭ ଦୃଢ଼େ;
ଭୂଧର ଭୂକମ୍ପେ ଯଥା, ସେ ବଜ୍ରପାତେ,
ଭୟେ ଥର କର୍ଣ୍ଣ ବୀର ହେଲେ ବଚଳିତ
ହସ୍ତଚ୍ୟୁତ ହେଲା ଧନୁ ଅବଶତା ହେତୁ;
କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମୂଢ଼ ତାଙ୍କୁ ନିରେଖି ସାରଥୀ
ପଳାଇଲ୍ଲ ରଥ ନେଇ କୁମାର ସମ୍ମୁଖୁ
ପ୍ରହାର ନିର୍ଦ୍ଦୟେ ହସ୍ତେ; ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୂରୁ,
ସହସା ତା ଦେଖି ଶଲ୍ୟ, ଅଦମ୍ୟ ସାହସେ,
କୁମାର ଅଲକ୍ଷ୍ୟେ ତାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷି ମହା କ୍ରୋଧେ
ସବେଗେ ଫିଙ୍ଗିଲ୍ଲ ଶେଳ, ଆସିଲ୍ଲ ସେ ଶେଳ
ଯେସନ୍ତେ ଉଲ୍କା ଚଳେ ନଭେ, କୁମାର ସହସା,
ଉପରେ ପଡ଼ିବା ପୂର୍ବୁ, ଅପୂର୍ବ କୌଶଳେ,
ବଞ୍ଚାଇଲେ ଦେହ ତାଙ୍କ ଶୋଇ ଯାଇ ରଥେ;
କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଫଳ ଶଲ୍ୟ ପାଇଲେ ତତ୍କ୍ଷଣେ,
କୁମାର ପରଶୁ ଘାତେ ରଥଚ୍ୟୁତ ହୋଇ,
ଶୈଳ ଚ୍ୟୁତଶିଳା ପ୍ରାୟେ ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ତଳେ,
ରହିଗଲେ ଅର୍ଦ୍ଧପଥେ ରଥ ସ୍ତମ୍ଭ ଧରି ।

ଗଦାଯୁଦ୍ଧେ ବିଶାରଦ ଦୁଃଶାସନ ତହୁଁ,
ଗର୍ଜି ହୁଁ ହୁଙ୍କାର ରବେ ଆସିଲ୍ଲ ସମ୍ମୁଖେ,
ଗର୍ଜିଲେ କୁମାର କ୍ରୋଧେ ନିର୍ଭୟ ହୃଦୟେ,
କରିଅରି-ହରି ଯଥ ମତ୍ତ-କରୀ ନାଦେ
ଧନୁ ରଖି ଗଦା ଦ୍ରୁତ ଧଇଲେ କୁମାର ।
"ଏତେ ଦିନେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ପାଇଛିବେ ତୋତେ"
ନଶ ମୋଡ଼ି ରଡ଼ି ଛଡ଼ି କହେ ଦୁଃଶା ଦର୍ପେ
"ନାହିଁରେ ମାତୁଳ କୃଷ୍ଣ କୁଟିଳ ଲମ୍ପଟ,
ପଞ୍ଚପିତା ମଧ୍ୟ କେହ ନାହିଁ ଜଣେ ପୁଣି, ।
ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବେ ତୋତେ ମୋ ଅଗୁ ସମରେ" ।
"ଯଦୁ କୁଳେ କୁଳାଙ୍ଗାର" କହିଲ୍ଲ କୁମାର

* ସାରଥି ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ବାଜି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କାହାକୁ ଦେଖାଉ ଭୟ ରେ ବର୍ବର ! ମୂଢ଼ !
ଶୃଗାଳର ଘାଟ ସମ ତୁଚ୍ଛ ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ
ପଢ଼େକରେ ଟେକିବେ କାହିଁ ଅଭିମନ୍ୟୁ-ସିଂହ !
ରେ ପାପିଷ୍ଠ ! ବୃଥା,ଆଶା ଛାଡ଼ ମନୁ, ଶୁଣ
ପିତା ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ଯାର ଶଙ୍କର ବିଜୟୀ,
ଡ଼ରେ ନା ସେ ଯୁଝିବାକୁ ଯମ ସଙ୍ଗେ ଏକା,
ତୋ ସଙ୍ଗେ କପଟାଚାର ! ରେ ଭୀରୁ ! ନିର୍ଲଜ୍ଜ !
ଡ଼ରେ କି ସେ କେବେ ? ଆଶା ଯଦି ବଞ୍ଚିବାର,
ଛାଡ଼ ବୃଥା ବାକ୍ୟ ବ୍ୟୟ, ଛାଡ଼ବେ ରେ ପଥ
ସହସା, ନରୁବା, ଧର ଗଦା, କର ଯୁଦ୍ଧ ।
ଲାଗିଲା ତୁମୁଳ ଯୁଦ୍ଧ, ଦେଖନ୍ତି ବିସ୍ମୟେ
କୁରୁବୀରବୃନ୍ଦ ଦୂରୁଁ, ସମ ବଳାବଳ
ଦୁହେଁ ଗଦାଯୁଦ୍ଧେ, ମଦମତ୍ତ କରୀ ଯଥା
ଶୁଣ୍ଡାଘାତେ ପରସ୍ପରେ ଯୁଝନ୍ତି ହୁଙ୍କାର;
କେବେ ବା ତୀର୍ଯ୍ୟକେ, କେବେ ପାଦ ମଧ୍ୟେ ଗଳି
ନଇଁ ପଡ଼, ଲମ୍ଫ ଦେଇ, କେବେ ଶିରୋପରେ,
ପରସ୍ପରେ ଯୁଝୁଥାନ୍ତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କୌଶଳେ,
ଦକ୍ଷତା କ୍ଷିପ୍ରତା ଶିକ୍ଷା ଅତି ଚମତ୍କାର,
ମନେ ହୁଏ ମଲା ନିଶ୍ଚେ କୁମାର ଏ ଥର,
ନେହପଳ ତୋଳି ପୁଣି ଗୃହାନ୍ତେ ସହସା,
ହା-ହା, ମଲା ଦୁଃଶା ନିଶ୍ଚେ କୁମାର ଗଦାରେ,
ଏହିପରି ପୁନଃ ପୁନଃ ହେବା ପରେ ଶେଷେ,
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଦୁଃଶାସନ ଗଦାଘାତ ପାଇ,
ପଳାଇଲା ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସେ ରଣେ ଭଙ୍ଗ ଦେଇ,
ପରାଜିତ ଶ୍ୱାନ ଯଥା ସଙ୍କୋଚି ସ୍ୱ ବପୁ ।
ପ୍ରାଣ ମାତ୍ର ଛାଡ଼ ତହୁଁ ଶତ ଶତ ଭଟେ,
ଯୁଗପତ୍ ଆକ୍ରମିଲେ ଦାମ୍ଭିକ କୁମାରେ,
ଗଦା, ଅସି, ଶୂଳ, ପର୍ଶୁ, ଭିନ୍ଦିପାଳ ଧରି;
ରଣ ବିଶାରଦ ତହୁଁ କୁମାର ଏକାକୀ,
ବିଚିତ୍ର ସୁଶିକ୍ଷା ବଳେ ସହସ୍ର ପରାସ୍ତେ,
ଦକ୍ଷ, ଦକ୍ଷେତର କରେ, ପଦେ, ଦନ୍ତେ ପୁଣି,
ସିଂହ ବୃଷପାଳେ ଯଥା, ଦନ୍ତେ, ମୁଖେ, ନଖେ;
ଫିଙ୍ଗିଣ ବାଢ଼ା ଅସ୍ତ୍ର ନାଶିଲେ କୌରବେ,
ଶତ ଶତ ବୀର ଭଟେ ଲୋଟାଇ ଭୂତଳେ;
ଗଦାଘାତେ ଶିର କା'ର ଫାଟିଲା ସହସା,
ପକ୍ୱ ଫୁଟି ପ୍ରାୟେ ବସା ବହି ମସ୍ତକରୁ,
କୁଣ୍ଡଳ ମଣ୍ଡିତ ମୁଣ୍ଡ, ଝଡ଼ିଲା କାହାର,
ଆକାଶୁ ନକ୍ଷତ୍ରାକାରେ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସି ଘାତେ,
କାହା ଲଗ୍ନ ଶତ ଶତ ବାଣେ ବିଦ୍ଧ କେହି,
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କଦମ୍ବୋପମ ପ୍ରକାଶିଲା, କାହା
କୁପିତ ଶଲ୍ଲକୀ ସମ ଦିଶିଲା ବିଭ୍ରମେ;
ରକ୍ତ ସ୍ରୋତେ, ଅଗଣିତ ମୃତ ଶବ ପୁଣି,
ରଣଭୂମି ଦୃଶ୍ୟ ହେଲା ମହା ଭୟଙ୍କର ।
ଗରୁଡ଼-ବିଚ୍ଛିନ୍ନ-ପୁଚ୍ଛ ମହୋରଗ ପ୍ରାୟେ,
ଛିନ୍ନ ହସ୍ତୀ ଶୁଣ୍ଢ କାହିଁ କରେ ଛଟ ଛଟ ।

ରକ୍ତସ୍ରୋତେ ପଡ଼ି କାହିଁ ଦିଶେ ବିଭୀଷଣ,
ଅଶ୍ୱ ହସ୍ତୀ ଗଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡ, ଛିନ୍ନ ମୁଣ୍ଡେ ପୁଣି
ବହିଷ୍କୃତ ଦନ୍ତ ଜିହ୍ୱା, ବିସ୍ଫାରିତ ନେତ୍ରେ,
ଦିଶଇ ଭୀଷଣ ତର ଅତି ବିକଟାଳ,
ସଦ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହେବୁ କା'ର ସ୍ପନ୍ଦନ ସେ ସ୍ରୋତେ,
ଚଳ-ଭୀମ-ଜଳ-ଜୀବ ପ୍ରାୟେ ଭ୍ରମେ ଦିଶେ ।

ମହା ଦମ୍ଭେ କୁରୁବୀର, ସେନା ନାଶ ଦେଖି,
ମେଘ ପରେ ମେଘ ଯଥା *ଭୁହା ଭୁହା ଆସି,
ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ବର୍ଷା ଢ଼ାଳି ଶୈଳ ଅଙ୍ଗେ

* ପୁନଃ ପୁନଃ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦଳେ ଦଳେ ଅସି ତଥା ତା ପଛେ ତା ପଛେ,
ଆକ୍ରମିଲେ କୁମାରଙ୍କୁ ନାନା ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ ।
ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ ! ଠେଲଇ କି ଶୈଳ କାନ୍ଧେଁ,
ଝଟିକା ଝପଟେ ! କିମ୍ବା ବୁଡେ କି ତା ଜଳେ ?
ଭୀଷଣ ପ୍ଳାବନ ଯାର ଅତଳ ସଲିଳେ,
ବୁଡାଏ ନଗର ଘର ପଶୁ ମନୁଷ୍ୟାଦି ?
ବିଭୀଷଣ ଅସ୍ତ୍ର କ୍ଷେପ, ନୃଶଂସ ହନନ,
ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ତାଙ୍କ ଅତି ବିକଟାଳ,
ଶତ୍ରୁଧ୍ୱଂସୀ ରୁଦ୍ରରୂପୀ ଅନ୍ତିମ ପ୍ରଳୟେ,
ରହି ନ ପାରିଲେ କେହି କୁମାର ଅଗ୍ରତେ,
ଦାବାନଳ ଉଗ୍ରତେଜେ ବନଜୀବେ ଯଥା ।
ଶୋଭିଲେ ଅରାତି ଦଳେ କୁମାର ଯେସନ,
କୁମାର-ଅସୁର ଯୁଦ୍ଧେ, ଯମ ଜୀବ କୁଳେ,
ପର୍ଣ୍ଣଗ୍ରାମ ଷଣ୍ଡ କୁଳେ, ଗରୁଡ଼ ପନ୍ନଗେ,
ରବି କୁହେଳିକା କୁଳେ, ଅଗ୍ନି ଧୂମ ପୁଞ୍ଜେ,
କିମ୍ବା ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନ ଯଥା, କର୍ମ ରାଶି ମଧ୍ୟେ ।
ଆକ୍ରମଣେ ଅଗ୍ରସର ବୃଥା କୁରୁ ବୀରେ,
ଅନଳେ ଶଲଭ ବତ, ମୃତ୍ୟୁ ଲଭି ଫଳେ,
ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ହାୟ ଜନ୍ତୁପତି ପୁରେ ।

କେ କହିବ କେତେ ମଲେ ? କେ ପାରିବ ଗଣି
ନଭେ ତାରା, ସିନ୍ଧୁ-ଊର୍ମି, ଶୈଳେ ଶିଳା ଅବା ?
ଯେତେ ମରୁଥାନ୍ତି ତେତେ ଆସନ୍ତି ସମ୍ମୁଖେ,
ଦଳେ ଦଳେ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ସିନ୍ଧୁ ବୀଚି ପ୍ରାୟେ
ଅନନ୍ତ ସୈନିକେ ଗଢ଼ା, ସୁଦୃଢ଼ ସେ ବ୍ୟୂହ,
ଅସଂଖ୍ୟ ପାଦପ ପୁଞ୍ଜେ ଅରଣ୍ୟ ଯେସନ,
ଭୀମ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ତୁଲେ ମନ୍ଥି ସୈନ୍ୟ ସିନ୍ଧୁ
ଭେଦି ସେ ନୀରନ୍ଧ୍ର ବ୍ୟୂହ ଚଳିଲେ କୁମାର ।

ଅପ୍ରତିହତ ସେ ଗତି, ବାରି-ଗତି ତୁଲେ,
ଅବା ସ୍ରୋତ ଗତି ଯଥା ସିନ୍ଧୁ ଅଭିମୁଖୀ ।

ତୁଟିଲା କୌରବ ଆଠ କୁମାର ସମ୍ମୁଖେ,
ଖର ରବିକର କରେ କୁହେଳିକା ଯଥା,
ମୃଗହନ୍ତା ମୃଗରାଜେ ଦେଖି ଯଥା ବନେ,
ପଳାନ୍ତି ସତ୍ରାସେ ମୃଗେ ବନାନ୍ତରେ ତ୍ୱରା,
ତେସନ କୌରବ ବୀରେ ପଳାଇଲେ ରଣୁ,
ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ କାଳରୂପେ ନିରେଖି କୁମାରେ ।
ଧୂମକେତୁ ପ୍ରାୟେ ତାଙ୍କ ରଥ କେତୁ ଦୂରୁ,
ମହାଭୟପ୍ରଦ ହେଲା କୁରୁଚମୂ ପ୍ରତି ।
ଘର୍ଘର କୁମାର ରଥ, ଚଳେ ବ୍ୟୂହ ଭେଦି,
ଭଗ୍ନ ସେତୁ ମଧ୍ୟେ ଯଥା ଜଳସ୍ରୋତ ବେଗେ ।
ପଳାଇଲେ ସୈନ୍ୟ ଯନ୍ତୁଁ, ଭାଙ୍ଗିଲା ସେ ବ୍ୟୂହ,
ବନ୍ୟା ଶେଷେ ନଦୀ ଯଥା କ୍ଷୀଣତର, ତହୁଁ,
ଆସିଲେ ଯୁବକ-ଦଳ ରାଜ ପୁତ୍ରେ ଗଢା,
ସମସ୍ତେ ଅଜାତଶ୍ମଶ୍ରୁ, ଚପଳ ସ୍ୱଭାବେ,
ମଦନ ମୋହନ ରୂପେ, ଚଢି ଦିବ୍ୟ ରଥେ,
ମନୋହର ଭୂଷଣେ ପୁଣି ଦିବ୍ୟାସ୍ତ୍ରେ ଭୂଷିତ ।
ସେ ଦଳ ନାୟକ ବୀର କିଶୋର †ଲକ୍ଷ୍ମଣ,
କାର୍ତ୍ତିକ ପ୍ରତିମ ରୂପେ, ସତୀ-ଧୃତି-ହାରୀ, ।

ନବ ବୃଷଭତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ପୁଙ୍ଗବ ଯେସନ
ହୁହୁଙ୍କାରେ ଶୃଙ୍ଗାଗ୍ରେ ଭୂମି ଖୋଳି ଖୁରେ,
ନବ ବୃଷେ ଗୋଷ୍ଠେ ଦେଖି ବନ୍ଧନ ଉଦ୍ୟତ,
କୁମାରେ ଆକ୍ରମୋଦ୍ୟତ ହୁଅନ୍ତେ ତେସନ,
"ହେ ଯୁବକେ ?" ଅଭିମନ୍ୟୁ କହିଲେ ସମ୍ବୋଧି,
"ନନ୍ଦନ ପିତୁଳା ତୁମ୍ଭେ ପିତା ମାତାଙ୍କର,"

† ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ପୁତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପତ୍ନୀ ପିତ୍ରେ ପ୍ରାଣ ସମ ସବେ ଅଛ ପୁଣି,
ମେଣ୍ଟି ନାହିଁ ଭୋଗ ଆଶା ଜୀବନେ କାହାର,
ଯେଣୁ ପଦ୍ମଗର୍ଭ ମୋର ଛାଡ ଦଅ ପଥ,
ନତୁବା ବୃଥାରେ ମର, କହାଇ ଅପରେ,
ଲଭିବ କି ଫଳ ତହିଁ ?" କହିଲା ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ଗର୍ବେ, "ଛାଡ ପ୍ରାଣ ଆଶା ଆଜ ଅଭିମନ୍ୟୁ !
ଉର୍ବଶୀ-ଉତ୍ସଙ୍ଗ-ସୁପ୍ତି ଭୁଲାଇ ମୁଁ ତୋର,
ଶୁଆଇବ ତୋତେ ସୁଖେ ଗୃଧିଣୀ ସଙ୍ଗତେ,
ପୂଜିବ ନତା ମୁଣ୍ଡେ ଚଣ୍ଡୀ ନୃମୁଣ୍ଡ ଲୋଲୁପା,
ମାଂସେ ତୋର ତୋଷିବ ମୁଁ ଶବାହାରୀ ଜୀବେ"

ମେଘାନ୍ତର ରୌଦ୍ର ଯଥା ଅସହ୍ୟ ତେସନ,
ଲକ୍ଷ୍ମଣ କଟୂକ୍ତି ହେଲା କୁମାରେ ଅସହ୍ୟ ।
ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁକ୍ଷଣେ ତହିଁ ବନ୍ଦିଲା ସରୋଷେ,
†ନିର୍ମୋକ-ଉନ୍ମୁକ୍ତ-ନାଗ-ସଙ୍କାଶ-ବିଶିଖ;
ସେ ବାଣ, କୁମାର କର୍ଣ୍ଣ ପାଶେ ଯାନ୍ତେ ତୂର୍ଣ୍ଣ,
ପୁଚ୍ଛାଘାତେ ସର୍ପ ପ୍ରାୟେ, ରଣୋନ୍ମାଦେ, ତହିଁ
ଜଳି କ୍ରୋଧେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ପ୍ରତିଘାତେ ତାକୁ
ଶତ ଶତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶରେ ବନ୍ଧିଲେ କୁମାରେ;
ତୀବ୍ର ଶର ସଙ୍କୁଳନେ ଛାଇଲା ଦୈଦିଗ
ବାର ହେଲା ନାହିଁ ବାର ଅବା ବାଣ ବୃଷ୍ଟି ।
କ୍ଷିପ୍ର ଅସ୍ତ୍ରକ୍ଷେପ ପୁଣି ଲଘୁ ହସ୍ତ ଯୋଗୁଁ,
ଆବର ବଚନ ଶିକ୍ଷା ଅଲୌକିକ ହେତୁ,
ଶୋଭି ସେ ଅଲାତଚକ୍ର ପ୍ରତିମ ସଂଗ୍ରାମେ
ଦହିଲେ ସହସ୍ର ଦାହ୍ୟେ ପ୍ରତିପକ୍ଷ ସେନେ ।
ଅସ୍ତ୍ରବହ୍ନି, ଅଗ୍ନିବହ୍ନି ଚର୍କି-ବାଣୁ ଯଥା,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ତାଙ୍କ କର ବିନିଃସୃତ ହୋଇ,
ବୁଣି ହୋଇଗଲା କ୍ଷଣେ ଯୁବାଦଳ ପରେ,
ଶିର, ଉର, ଆଦି ତାଙ୍କ ନେଇ, କର୍ଣ୍ଣ ଭେଦି ।
ଚଳଶଙ୍କ ସଙ୍ଗି, ଭ୍ରାନ୍ତ ଦଂଶିଲେ ଯେସନ
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମଧୁମକ୍ଷି ଉଡ଼ନ୍ତ କି ଚଳି*
ଗୁଳିବାକୁ କେହି ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟତମ ଚକ୍ରେ ?
ନାଶିଲେ ଯୁବକ ଦଳେ ଏକା ଅଭିମନ୍ୟୁ
ଶତଶତ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ, ଦାବାନଳ ଯଥା
ଶତଶିଖା ଗୁଳ ନାଶେ ଜୀବଗଣ ବନେ ।
ଫଳେ, ଅସ୍ଥିର ହୋଇ କୁମାର ନିଧନେ
ହତହେଲେ ଯୁବାଗଣ କୁମାରଙ୍କ ହାତେ

ନ ଫେରିଲେ କେହି ଯହୁଁ କୁମାର ସମ୍ମୁଖୁ
ସିନ୍ଧୁମୁଖୁ ସ୍ରୋତସମ, ଜୀବନ ବଞ୍ଚାଇ,
ରଥୀ ମହାରଥୀ ଆଦି ସରବେ ସନ୍ତ୍ରାସେ,
ଭରସିଲେ ନାହିଁ କେହି ପାଟଖ ପଶିବାକୁ,
ନ ପଶନ୍ତି ଲୋକେ ଯଥା ସେ ଗମ୍ଭୀର ସରେ
ଗର୍ଭେ ଯାର ନରହନ୍ତା ମହାଗ୍ରାହ ସ୍ଥିତ ।

ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ କୂଟରୂପୀ ଶକୁନି ସେ ବେଳେ,
ସେ ମହା ସଙ୍କଟେ ଦେଖି ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ,
ପୁତ୍ର ଶୋକେ ଉନ୍ମତ୍ତ ପାଗଳ ପ୍ରତିମ,
ରଥୀବୃନ୍ଦେ ହତୋତ୍ସାହ ନିରେଖି ଅବରେ,
କହିଲେ ସଂକେତେ ଡାକି ମହାରଥୀ ଗଣେ,
ଦ୍ରୋଣ କର୍ଣ୍ଣ କୃପ ଶଲ୍ୟ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ଆଦି
"ସହସା ସମସ୍ତେ ମିଳି ଆକ୍ରମି କୁମାରେ
ରଥ, ଅଶ୍ୱ, ଅସ୍ତ୍ର ତାର କାଟ ଜଣେ ଜଣେ;
ଏରୂପେ ନିରସ୍ତ୍ରେ ତାକୁ ମାରିବା ଅକ୍ରମେ,
ନାହିଁ ଅନ୍ୟୋପାୟ ଦେଖ ବିଗୁଚ୍ଛି ସରବେ ।

† ସାପ କାତି ।

* ରାଗି ।

ଯୁଦ୍ଧଜାତ-ବିଗଳିତ-ମାମୁ ପର୍ଯ୍ୟମର୍ଶେ,
ମହାମତ୍ସ୍ୟ ଭିମିଙ୍ଗିଳେ, ନାବିକେ ଯେସନ,
ପୋତମାନେ ହ୍ରଦେ ତାକୁ ଘେରନ୍ତି କୌଶଳେ
ସେସନ କୁମାରେ, କୁରୁ ମହାରଥୀ ଗଣ,
ଦ୍ଵନ୍ଦ୍ୱ ଜନକ ସହ ଏକତ୍ରେ ସବେ,
ଘେରିଲେ ସେ ଚକ୍ରବ୍ୟୂହେ କାପୁରୁଷ ଭୁଲେ ।
ସେନା ସଂଗୃହନ ଦେଖି ମନେ ହେଲା ଯେତେକ
ଗ୍ରାସିବାକୁ ରଣଭୂମି ରୁଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି
କୁଆର ତରଙ୍ଗାକୁଳ ମାଡ଼ି ଅସେ କିବା ?
ସେ ଦ୍ଵନ୍ଦ୍ୱ ଥାଇ ସଙ୍ଗେ ମହାରଥୀ ବୃନ୍ଦ
ଘେରିଲେ କୁମାର ରଥେ, ଦ୍ୱୀପେ ଯାଚ ପ୍ରାୟେ
ସେନା ସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ ବୀର, ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର,
ବାଡ଼ବାଗ୍ନି ସମ ପଶି ମାରି ଦେଲେ କ୍ଷଣେ,
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସେନା ନାଶି ନୟନ ପଲକେ ।
ବୃଥା ସେନା ନାଶ ମାତ୍ର କି ଫଳ ତହିଁରେ,
ଶୁଖାଇକି ସିନ୍ଧୁ କେବେ ଚଣ୍ଡ ଔର୍ବାନଳେ ? *
ଶୈଳ ଶିଳାଶୂନ୍ୟ ଅବା ବନ ତରୁହୀନ
ହୁଅଇ କି କେବେ କାହିଁ ଭୀମ ବଜ୍ର ଯୋଗେ ।
ଏକାଳେ କାଟିଲେ ତାଙ୍କ ଶରାସନେ କର୍ଣ୍ଣ,

କୃପ ପର୍ଶୁଘାତେ ପାର୍ଷ୍ଣି ସାରଥିକୁ ପୁଣି,
ଭୋଜରାଜ ଅଶ୍ୱଗଣେ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣାଘାତେ;
ବୋଧହୋଇ ରଥରୁ ଡ଼େଇଁ ପଦାତିକ ରୂପେ,
ଯୁଝିଲେ ଅଟଳେ ବୀର ସେ ମହାସଙ୍କଟେ ।
ସଂଗୃହି ସେ କରବାଳ ଚପଳା ଚଞ୍ଚଳେ,
ଜ୍ୱାଳାମୟୀ ଦୃଷ୍ଟି ବହ୍ନି ପ୍ରାୟେ ଶୋଭି ତହିଁ,
କାଟିଲେ ସୈନିକେ, ଯେସନ୍ତ ତୃଣେ ତୃଣଜୀବୀ
ମୁହୂର୍ମୁହୁ ଲମ୍ଫେ ପୁଣି ସୈନିକ ତରଙ୍ଗେ,

ଡୁବିକରେ କାଟୁ କାଟୁ ଚଳିଲେ ତାମଧ୍ୟେ,
ତରଙ୍ଗ ସଂକୁଳ ସ୍ରୋତେ ତିମିଙ୍ଗିଳ ଯଥା ।
ଗୁରୁ ତାଙ୍କ ଅସି ସହ କାଟନ୍ତେ ନାରାଚ,
ସହସା ସେ ଚକ୍ରଧର ଭ୍ରମିଲେ ଭୈରବେ,
ଚକ୍ରଧାରୀ ବିଷ୍ଣୁ ସମ ଶୋଭି ରଣଭୂମେ,
ସେକାଳେ କୁମାର ରୂପ ହେଲା ଦୁର୍ନିରୀକ୍ଷ୍ୟ
ନିଦାଘ-ମଧ୍ୟାହ୍ନ- ଚଣ୍ଡ-ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ-ପ୍ରତିମ ।
ଶତଶତ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ ରକ୍ତ ବହ ଅଙ୍ଗ,
ଝରଧାରା ଗୈରିକ ଶୈଳ ପରାୟେ ଶୋଭିଲେ ।
କ୍ଷିପ୍ତମତ କୁମାରଙ୍କ କ୍ଷିପ୍ରଗତି ହେତୁ,
ଭ୍ରୂକୁଟି କୁଟିଳ ମୁଖ କୁଞ୍ଚିତ କୁନ୍ତଳ,
ଶୋଣିତାର୍ଦ୍ର ଦେହ ପୁଣି ଦିଶିଲା ଯେସନ
ରଙ୍ଗମେଘେ ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଦାମ ଘନ ଘନ ଖେଳେ !

ଅଭିମନ୍ୟୁ କରେ ଚକ୍ର, ବହୁ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତେ,
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ, ଶେଷେ, ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ଶରେ
ପଡ଼ନ୍ତେ ଭୂତଳେ, ବୀର, ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟସ୍ତେ ତହିଁ
ଜଳମଗ୍ନ ଜନ ଯଥା ଜୀବନ ବିକଳେ,
ଯାହାପାଏ ତାହା ଧରେ, ସେ ଜଳେ, ତେସନ,
ସହସା ସାଉଁଟି ଏକ ଗଦା ନେଲେ ଟେକି
ଆହତଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ଯଥା ନଖେ ଚିରି ଭୂମି,
କଡ଼ମଡ଼ି ଭୁଜଙ୍ଗ ଦନ୍ତେ ବାଳତରୁ ରାଜି,
ମାରି ଲତା ଗୁଳ୍ମଦଳେ, କେବେ ଅବା ପୁଣି,
ସହସା ହାବୋଡ଼ି କାକୁ ଗତିପଥେ ତାର,
ଝାମ୍ପି ଫାଡ଼ି ଦିଏ ତାକୁ ଦଶନେ, ତେସନ
କୁମାର, ସ୍ୟନ୍ଦନେ, କେବେ ମୃତ ଅଶ୍ୱ ଗଜେ,
ଗୋଡ଼ାଇ ନୃଶଂସେ କେବେ ପଳାତକ ଗଣେ,
ନିର୍ବିଶେଷେ ଜଡ଼ଜୀବ, କ୍ରୋଧାନ୍ଧ ସମ୍ମୁଖେ,

* ବାଡ଼ବାଗ୍ନି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାହାଙ୍କୁ ପାଇଲେ ତାଙ୍କୁ ପିଟିଲେ ଗଦାରେ ।

ବୃଥା ଏବଭ୍ରାନ୍ତି ତବ ଏବେ ହେ କୁମାର !
ବାରଣ ନମାନି ହାସ୍ୟ ପତ୍ନୀ ଜନନୀଙ୍କ
ଗ୍ରହଦୋଷେ ହୋଇ ଆଜି ବିଗ୍ରହ ପ୍ରୟାସୀ,
ଜୀବନ୍ତୁ ନା ତାଙ୍କୁ ପିତା କରନ୍ତ ଅମୃତ୍ୟୁ;
କହାଇବ ମହାଶୋକେ ପାଣ୍ଡୁ କୁଳେ ପୁଣି ?

କି କରନ୍ତ କହ ବୀର ! ତୁମ୍ଭର କି ଗତି,
ମହାବଳୀ କର୍ଣ୍ଣ, ଭଟ ନ ଛାଡ଼େ କାହାକୁ
ଭକ୍ତ, ଜ୍ଞାନୀ, ଯୋଗୀ, କିମ୍ବା ଅବତାରେ ମୁକ୍ତା
ଭୁଞ୍ଜିବ ସେ କଷ୍ଟେ ଯାହାର ପ୍ରାରବ୍ଧେ ଯା ଲେଖା,
ନ ଲଭନ୍ତି ବଦୂସେଥୁଁ ଶତ ଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ।
ରଣସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥି ଆଜି ଅର୍ଜିଲ ଯେ କୀର୍ତ୍ତି,
ହେ ବୀର ! ରହିବ ଏହା ଅମ୍ଳାନ, ଶାଶ୍ୱତ-
ଅମ୍ଳାନ ଯେସନ ସିନ୍ଧୁଜାତ ପାରିଜାତ;
ଆର୍ଯ୍ୟ କୁଳେ କୀର୍ତ୍ତି ତବ ରହିବ ଅକ୍ଷୟ
ସର୍ବଗ୍ରାସୀ କାଳ ତାକୁ ନପାରିବ ଗିଳି,
ମଲେ ସୁଦ୍ଧା ନମରିବ, ହେ କୁମର ! ବରଂ
ନବକୀର୍ତ୍ତି ପରିଛଦେ ହୋଇବ ଅମର ।

ନିର୍ବାଣର ପୂର୍ବେ ଯଥା ପ୍ରଦୀପ ସହସା
ଜ୍ୱଳଇ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର, ତେସନ କୁମାର
ମହାନିର୍ବାଣର ପୂର୍ବେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ କ୍ରୋଧେ,
ପୁରୋଭାଗେ କାଳୀକେତୁଙ୍କୁ* ପାଇଣ ତକ୍ଷଣେ
ଏସନ ନୃଶଂସେ ତାକୁ ପିଟିଲେ ଯେ ତାର
ନ ମିଳିଲା ପତ୍ତା, କାହିଁ କାଳିକେତୁ ଶବ !

ଏକାଳେ ସହସା ତାଙ୍କ ପୋତି ହୋଇ ପଦ
ରୁଧିର କର୍ଦ୍ଦମେ, ପଡ଼ି ବିଷମ ସଂକଟେ,
ସାଧ୍ୟ ବହିବସ୍ତୁ ସମ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ହେତୁ,
ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବ ବଶତଃ ଆଉ ନପାରିଲେ ଉଠି ।

ସରିଗଲା ଭବଲୀଳା ଜାଣି ଧୀର ବୀର
ଦୁଷ୍ଚେଦ୍ୟ ମମତାଚ୍ଛେଦ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖେ ପଡ଼ି,
ଅସ୍ତ୍ର ତ୍ୟଜି, ନେତ୍ର ବୁଜି ରହିଲେ ନିଶ୍ଚଳେ ;
ସ୍ୱପ୍ନସମ ଜୀବନର ପୂର୍ବସ୍ମୃତି ସଙ୍ଗେ
ଜନକ ଜନନୀ ସ୍ନେହ, ପ୍ରଣୟୀ ପତ୍ନୀର
କରୁଣ ବଦନ ତାଙ୍କ ମୁଖ ଛବି ପୁଣି,
ଦିଶିଲା ଅଗ୍ରତେ ସ୍ପଷ୍ଟ, ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଯଥା
ଦିଶେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦରପଣେ, ପଲକେ, ଅନ୍ତର,
ଉତ୍ତରାର ଅମରଣ ଭବୀ-ଶୋକ ଭାବି
ବହିଲା ଲୋତକ ତାଙ୍କ ନେତ୍ରୁ ଦରଦରେ ;
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମମତାରେ ଅନ୍ତ କରିଲ ମୋହର
ଯାହା ଅଛି କପାଳେ ଯାର ଭୋଗିବ ସେ ନିଶ୍ଚୟ,
ଏହା ଭାବି, ମାଧ୍ୟାକାନ୍ତି, ମହାଯଶା ତହୁଁ,
ଗୁରୁ, ପିତା, ମାତା ବନ୍ଧୁ ମାନଙ୍କୁ, ଅନ୍ତିମେ
ଧ୍ୟାଇଲେ ଶ୍ରୀପତି ପଦ ମୁମୂର୍ଷୁ ବାଞ୍ଛିତ ।।

ପଙ୍କେ ମତ୍ତ ହସ୍ତୀ କିମ୍ବା କୂପେ ପାଇ ସିଂହେ
ମହା ହର୍ଷେ ବ୍ୟାଧେ ତାକୁ ମାରନ୍ତି ଯେସନ
ଫେର ହର୍ଷେ କୁରୁବୀରେ କୁମାରଙ୍କୁ ତେସନ
ବଧନ୍ତି ବିବିଧ ଅସ୍ତ୍ରେ ଘେରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗୁ ।
ଇତର ଇତର ସର୍ବେ ହେ କୌରବ ବୀରେ !!
ନ କର ଅନ୍ୟାୟ ଏଡ଼େ କୁମାର ଉପରେ,
ଆହା ! ବହିବାକୁ ଏଥି ସାହା ନାହିଁ ବୋଲି

* ଶକୁନିଙ୍କ ଭ୍ରାତାର ନାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତେଣୁ କି ନା ଏତେ ହର୍ଷେ ମାରୁଛ ନୃଶଂସେ !
ହେ ବୀରେ ! ତେତିକି ଥାଅ ଛଡ଼ାଇ ଏବେ,
ନ ଶୁଣି ମାରୁଛ ଯେବେ, ମନେ ରଖ ନଷ୍ଟେ,
ଖୁ । ସହ ପ୍ରତିଫଳ ପାଇବ ସମସ୍ତେ ।
ଅଚିରେ, ଶୁଣିବେ ଯେବେ ପାଣ୍ଡବେ ଏ ବାର୍ତ୍ତା,
ନ ପାଇବ ତ୍ରାହି କେହୁ ତାଙ୍କ ହସ୍ତୁ ଜଣେ ।

ବନଦାହୀ ଅନଳର ଶେଷ କଣା ତୁଲେ,
ଗତପ୍ରାଣ ପ୍ରାୟେ ଜାଣି କୁମାରେ, ଅନ୍ତିମେ,
ଗଦାଘାତେ ଦୁଃଶା ସୁତ ନିଃଶେଷିଲା ତାଙ୍କୁ ।

ପାଣ୍ଡବ ଗୌରବ ରବି, କୁରୁ କୋଳାହଳେ,
ପକ୍ଷୀ କୋଳାହଳ ସଙ୍ଗେ ତପନ ଯେସନ,
ଅସ୍ତଗଲେ ଚିର ପାଇଁ; ଗୃହେଁ ଗୃହେଁ ତହୁଁ
ନିଃସର ଶଶୀକୁ ତାଙ୍କ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତିଃ,
ନଭମାର୍ଗେ ଉଲ୍କାକାରେ ପ୍ରଭା ଯୋଗେ ଯାଇ,
ମଳିନ ଦିଶିଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ସହସା ସେ ବେଳେ,
ଚନ୍ଦ୍ର ଅଙ୍ଗେ ତାସ ପ୍ରାୟେ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେହ ଦିଶ
ମଧ୍ୟ ଶୂନ୍ୟେ ମିଶିଗଲା ପଲକେ ସମ୍ମୁଖେ ।

ମନେ ହେଲା କୁମାରଙ୍କୁ ନିରେଖି ସେବେଳେ
ପାବକ ପ୍ରଶାନ୍ତ କିବା ବନଦହନାନ୍ତେ !
ଅବା ରୁଦ୍ର ଝଂଝା ବାତ୍ୟା ନିବୃତ୍ତ ଯେସନ
ବିମର୍ଦ୍ଦି ନଗର ବନ ଉପାଡ଼ି ଦ୍ରୁମାଳି ।

ସହସା ଉଠିଲା ବାଜି ବିବିଧ ବାଜଣା,
ଶଙ୍ଖ, ଘଣ୍ଟା, ତୁରୀ, ଆଦି ମଙ୍ଗଳ ମହୁରୀ;
ଶୁଭିଲା ଆକାଶ-ବ୍ୟାପି ଗୁରୁ ବେଦ-ଧ୍ୱନି
ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳେ, ଉଚ୍ଚେ ଗାଇଲେ ଚାରଣେ ।
ସୁରାଙ୍ଗନା ହୁଳାହୁଳି ପଡ଼ିଲା ଉଚ୍ଛୁଳି;
ସହସ୍ର ଦୀପାଳି ଜ୍ୱଳି ଉଠିଲା ବିମାନେ;
ସହର୍ଷେ ରୋହିଣୀ ଧରି ଶୁଭ ଅର୍ଘ୍ୟସ୍ଥାଳୀ
ବନ୍ଦାପନ ରତା;—ଯେତେ ଅମର ଅପ୍ସରୀ
ବରଷିଲେ ଦେବ-ପୁଷ୍ପ ସହ ଲାଜାଞ୍ଜଳି ।

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଶେଷେ, ଷୋଡ଼ଶ ବରଷେ,
କନ୍ଦାଇ ପାଣ୍ଡବ କୁଳେ ଅନ୍ଧକାରେ ଶେଷେ,
ଗଲା ଚଳି ଚିର ପାଇଁ, ପୁଷ୍ପ ଗନ୍ଧ ପ୍ରାୟେ,
ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକ ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣ ପୁଣ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକେ

ଓଁ ତତ୍ ସତ୍

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣାର୍ପଣମସ୍ତୁ ।

ସମାପ୍ତ

୧୯୩୨ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ତା ୭ ରିଖ ବା ୧୩୩୯ ସାଲ ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଲସପ୍ତମୀ ବୁଧବାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୁଦ୍ଧିପତ୍ର ।

ଯତ୍ନର ସହିତ ଏ ପୁସ୍ତକଟି ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ କେତେକ ମୁଦ୍ରଣ ପ୍ରମାଦ ରହି ଯାଇଅଛି । ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରେସମାନଙ୍କରେ 'ଆକାର' 'ଇକାର' 'ଉକାର' 'ଊକାର' 'ରଫଲା' ଓ 'ମଫଲା' ଆଦି ଛାପିବା ସମୟରେ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥାଏ । ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ସେ ଦୋଷ ମଧ୍ୟ ବାଦ ଯାଇ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଅର୍ଥ ବୋଧରେ ବାଧା ଜନ୍ମିବାର ସମ୍ଭବ ସେହିପରି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧିପତ୍ର ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

ପୃଷ୍ଠା	ସ୍ତମ୍ଭ	ପଂକ୍ତି	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
୩	୧	୧୭	(ଅବବୋଧ	ଅବବୋଧ
୩	୧	୨୯	ବାସ୍ତସନେ	ବାସ୍ତସନ୍ଦ
୩	୧	୩୧	ନଷ୍ଟାଶିଲେ	ନଷ୍ଟୋଷିଲେ
୩	୨	୩୧	ଜନମ	ଜନର
୪	୧	୫	ସଫସ୍ୱ ।	ସଫସ୍ୱ
୪	୨	୧୪	(କୁହଳ	କୁହ୍ଳ
୪	୨	୨୪	(ମଣି	ମଣି
୬	୧	୧୪	ରଣକାଉଙ୍କାମୀ	ରଣକାଙ୍କ୍ଷାତା
୬	୨	୧୪	ଜ୍ଞାନ ମୂର୍ତ୍ତି	ଜ୍ଞାନମୂର୍ତ୍ତି ,
୭	୧	୨୮	ଦଅନ୍ତ	ଦଅନ୍ତୁ
୭	୨	୮	(ହୋଇଲା	ହୋଇଲା
୭	୨	୨୯	ଶୁଣେ ଶୁଣେ	ଶୁଣ୍ଡ ଶୁଣ୍ଡ
୮	ଫୁଟନୋଟ	—	ନଦ୍ରା	ଶଯ୍ୟା
୧୦	୧	୩୦	ଦୁବାଘାଙ୍କ	ଦୁର୍ବାସଙ୍କୁ
୧୧	୨	୧୨	କାନ୍ତ	କାନ୍ତୁ
୧୪	୨	୮	,,	,,
୧୯	୨	୧୬	କଶୁକାଶ୍ର	ଶୁକସାଣ୍ଡ
୨୨	୨	୯	ଦେଉଆ	ଦେଉଥାଏ
୨୭	୨	୧୫	ସଙ୍ଗେ	ସଙ୍ଗେତାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୃଷ୍ଠା	ସ୍ତମ୍ଭ	ପଂକ୍ତି	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
୧୧	୧	୩୦	ସ୍ପର୍ଦ୍ଧି	ସ୍ପର୍ଦ୍ଧିତେ
୧୬	୨	୧୫	ଭ୍ରଗ୍ୟ-ଭ୍ର	ଭ୍ରଗ୍ୟ-ଭବ
୧୯	୧	୧୦	ପର୍ବ	ପୂର୍ବ
୩୫	୨	୧୩	ଉର୍ଦ୍ଧ	ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ
୪୬	୨	୪	ଭଷ୍ଟ	ଭ୍ରଷ୍ଟ
୪୭	୨	୧୮	ଢବାକର	ଢବାଦର
୪୯	୧	୨୯	ଭକ୍ତି	ଛକ୍ତି
୫୦	୨	୧୪	ଅବଶରେ	ଅବସରେ
୫୦	୨	୧୭	ହେବେ	ହେଲେ
୫୧	୧	୧	ବଢ	ବଧ
୫୩	୨	୨୯	ନହେଲେ	ନକଲେ
୫୪	୧	୨	ଏ ବେଳେ	ସେ ବେଳେ
୫୫	୨	୨୦	ସତ୍ୟ	ସତ୍ତା
୫୫	ଫୁଟନୋଟ	୧	ତେର ଭୂର୍ଯ୍ୟ ଯୁବା	ତେରଭୁ ଯିମୁବା
୫୬	୧	୬		"କହିଲେ ସ୍ୱପନ ଦେବୀ କର୍ମ ଫଳ ଏକା"
୫୮	୨	୨୬	ଯନ୍ତୁଁ	ସଦା
୫୯	୧	୨୩	ସୁବର୍ଣ୍ଣ	ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣ
୬୨	୨	୨୨	ଅଇଲ	ଅଇଲୁ
୬୧	୨	୨୭	କସ୍ମକ	କସ୍ମକା
୬୩	୨	୨୬	ଯମ	ନାମ
୬୬	୨	୨	ସ୍ଥନ	ସ୍ଥାନେ
୬୬	୨	୯	ଦର୍ଶନେ	ଦଶନେ
୭୨	୨	୨୯	(ଉଠେ	ଉଠେ
୭୨	୨	୧୬	ରକ୍ଷ ମ	ରକ୍ଷ ମା
୭୨	୧	୧୭	କାଙ୍କ୍ଷା)	କାଙ୍କ୍ଷା
୭୨	୨	୨୩	ବ ସିନ୍ନ	ବାହିନୀ
୭୩	୧	୩	ନନ୍ଦନ	ନନ୍ଦନୁ
୭୩	୧	୧୪	ଯୁବା ମନ	ଯୁବା ନାମ
୭୪	୧	୨୦	ଭୁଉଣୀ	ଭୂଚଣୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୃଷ୍ଠା	ସ୍ତମ୍ଭ	ପଂକ୍ତି	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
୭୫	୨	୭	ଯାର	କା'ର
୭୭	୧	୨	କେତେ	କେତେ
୭୭	୧	୪	ଚହିତ	ଚହିଛ
୭୭	୧	୨୧	ଅସେ	ଅଣେ
୭୭	୨	୨	ଢେ଼	ଢଠି
୭୮	୧	୧୫	ଗଢ଼ଛ	ଗଠିଛ
୭୮	୧	୨୯	ଘଣ୍ଟି	ଧୂଣ୍ଟି
୭୯	୨	୯	ଅଢ	ମାଳ
୮୦	୧	୧୨	ନାଶା	ନସା
୮୦	୧	୧୯	ତାକୁ ରୁପେ	ତା କୌରୂପେ
୮୧	୧	୨୦	ବଢ କାଢ	କାଢ
୮୨	୨	୧୪	ଭୁସସ୍ତୁ	ଭୁଝସ୍ତେ
୮୨	୨	୨୮	ଦଳ ଦଳ୍ପ	ଦଳ୍ପ ଦଳ
୮୩	୧	୩	ଦେବ	ବେଦ
୮୪	୧	୧୪	ସ୍ଫୁରଣେ	ସ୍ଫୁରଣ
୮୫	୧	୧୫	ଭୁଷାର	ଭୁଷାରେ
୮୫	୨	୨୮	ବସେ	ବସି
୮୭	୨	୨୭	ଅନ୍ତ	ଅନ୍ଧ
୮୭	୧	୨୪	ପାତନ୍ତ	ପୋତନ୍ତ
୮୮	୧	୧	ଜକ୍ଷାଣେ	ଜକ୍ଷାଙ୍ଗେ
୯୧	୧	୩୦	କାଞ୍ଚୁକ	କଞ୍ଚୁକ
୯୨	୧	୨୫	ପାଚରୁ	ପାରବ
୯୩	୨	୬	ସଗେଶ୍ୱଶ୍ୱ	ରୋଗେଶ୍ୱଶ୍ୱ
୩	୨	୨୬	ଜୋକ	ଯୂକା
	୧	୨୦	ଭଷାକୁଳେ	ଭାଷାକୁଳେ
	୧	୨୨	ନନ୍ଧମୀ	ନନ୍ଦମୀ
	୧	୧୪	ଭେଦବାଘା	ଭେଦବାଦ
୧୦୨	୧	୨୧	ସୁଦମ	ସୁଦାମ
୧୦୪	୧	୨୪	କ୍ଷପୀ	ପକ୍ଷୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୃଷ୍ଠା	ସ୍ତମ୍ଭ	ପଂକ୍ତି	ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ
୧୦୫	୨	୮	ନଗକାଟେର	ନଗକାଟେର
୧୦୯	୨	୮	ପ୍ରତ୍ୟସ୍ତେ	ପ୍ରଶସ୍ତେ
୧୧୬	୧	୧୭	ସତ	ସତତ
୧୧୬	୨	୧	ଘର୍ଣ୍ୟ	ଘୂର୍ଣ୍ୟ
୧୧୮	୨	୨୫	ପୀ ସ୍ଥଳୀ	ପୀଠ ସ୍ଥଳୀ
୧୧୯	୨	୧୩	ଉପୁଜଏ	ଉପୁଜାଏ
୧୨୪	୪	୯	ଙ୍ଗୁଭର	ଭଙ୍ଗୁର
୧୨୪	୧	୨୧	ସିନ୍ଧ	ସିନ୍ଧୁ
୧୨୫	୧	୭	ରଣ୍ଡ	ରୁଣ୍ଡ
୧୨୬	୧	୨୫	ପୌଣ୍ଡ	ପୌଣ୍ଡ୍ର
୧୨୬	୨	୨୦	ଖବ କୁଛ	ଖବାକୁଛି
୧୨୭	୧	୭	ଦୁଗ	ଦୁର୍ଗ
୧୨୭	୧	୮	ମେନାକ	ମୈନାକ
୧୨୮	୧	୨୭	ସ୍ତୁପ	ସ୍ତୂପ
୧୩୪	୧	୬	ଜଣାଗଲା	ଜଣାଇଲା
୧୪୭	୨	୫	ଦୁହେ	ଦୁହେଁ
୧୪୭	୨	୨୭	ଢଶିଲା	ଢଶିଲେ
୧୫୧	୧	୨୬	କର	କରୁ